

# vita nostra

2009 *revue 1*

Darwin

Dr. h. c.

Frustrace

Fyziologické dny

Jaro

Palach

Reforma VŠ

Stárnutí

Vysokoškoláci

Vzdělávání



Jan Palach (+19.1.1969 sebeupálení)

K. Čapek  
M. Ducreux  
T. Halík  
V. Hampl  
V. Komárek  
F. Koukolík  
I. Medek  
M. Putna  
M. Vlk  
J. Zlatuška

# VITA NOSTRA REVUE

18. ročník, číslo 1

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4× ročně

Uzávěrka tohoto čísla 20. 2. 2009

## **Redakční rada:**

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,  
Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (šéfredaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

# OBSAH

## RES PUBLICA

Palachův týden 2009 .....	4
V. Cílek: Jan Palach: prostor a místo .....	6
M. C. Putna: Archetyp mladého mučedníka .....	9
T. Halík Jan Palach ukázal život jako mravní úkol .....	15
V. Hampl: Nezapomněli jsme příliš rychle? .....	18
I. Medek: Lidé si zvyknou skoro na všechno .....	20
V. Komárek: Dnešní frustrace? To jsou jen bolístky .....	22
Murphyho vládní zákony .....	24

## ŠKOLSTVÍ

Bílá kniha uspěla ve vládě .....	26
Námítky univerzitních samospráv .....	27
Rektor V. Hampl se bojí o výdobytky Listopadu .....	29
J. Zlatuška a politicko-ekonomické řízení univerzit .....	31
Bílá kniha je mrtvá... ..	35
P. Eichler: ...zbrojení pokračuje .....	35

## STUDIA

J. Koucký, M. Zelenka: Postavení a uplatnění vysokoškoláků .....	38
I. Peychl: Vzdělávání lékařů by měl už konečně platit stát .....	43
M. Kršiak: Ohlédnutí za přijímacími pohovory v r. 2008 .....	45
D. Schneidrová: Uplatnění přístupů tvarové (Gestalt) psychoterapie .....	48

## VĚDA

Jak se stárne v Evropě .....	52
L. Fialová: Komu vlastně patří náš život? .....	54
Z. Miškovská: Praktičtí lékaři a paliativní péč .....	59
R. Rokyta: 83. fyziologické dny tentokrát na 3. LF UK v Praze .....	62
Audit onkologických center stále provází pochybnosti .....	66

## PROFILY

F. Koukolík: Darwin .....	68
M. Vlk: Evoluce – postoj církve k problému .....	71
Čestný doktorát francouzské bohemistce .....	74
M. Ducreux: Moje česká dráha .....	75
B. Svoboda: In memoriam prof. MUDr. R. Jelínek, DrSc. ....	77
A. Skoumalová-Hadačová: Jsem zcela ponořena do botaniky .....	79

## TEXTY

V. Větvička: Jaro botanikovo .....	85
K. Čapek: Jaro spisovatelovo .....	88

## POSTSKRIPTUM

M. Fleissigová: Vzpomeňte na Polyanu .....	98
--	----

*Ilustrace A. Hadačové-Skoumalové převzaty z Herbáře pod polštář od V. Větvičky*

---

# **RES PUBLICA**

---

REMINISCENCE

A

REFLEXE



*Před střední školou v Mělníku, kterou Jan Palach navštěvoval, byla odhalena socha, symbolicky představující postavu v plamenech.*

## **Palachův týden 2009**

V polovině ledna jsme si připomněli 40. výročí sebeupálení Jana Palacha, jímž chtěl tento dvacetiletý student Filozofické fakulty povzbudit společnost, aby se po sovětské okupaci Československa nepodávala letargii. Je zajímavé, že letos se na nejrůznějších vzpomínkových akcích scházely už čtyři generace občanů – Palachovi vrstevníci (už šedesátníci) s generací svých rodičů, dále pak studenti současní a konečně dnešní čtyřicátníci, účastníci Palachova týdne v roce 1989, jenž předznamenal listopadovou změnu režimu. A právě v tomto spojení čtyř generací viděli také někteří řečníci příslib, že Palachův čin nezůstane zapomenut ani v budoucnosti a že se naopak stane trvalou součástí českého národního povědomí.

Filozofická fakulta UK, Národní muzeum a Studentská rada FF uspořádaly 15. a 16. ledna **SEMINÁŘ „JAN PALACH“**, kde historici Vilém Prečan, Jiří Suk a další spolu se sociology (např. J. Siklová) a novináři (P. Šustrová) hovořili o Pražském jaru 1968, občanské společnosti a sebeupalování jako politickém protestu. Diskutovalo se také o filozofických a teologických interpretacích oběti (T. Halík, M. C. Putna, M. Rejchrt a konečně i kněz, který Jana Palacha pochovával, J. S. Trojan). Účastníci také zhlédli filmy o dalších živých pochodnících – mj. o Poláku Ryszardu Siwcowi, který se upálil na protest proti okupaci Československa už v září 1968.

Seminář zakončila **PIETNÍ VZPOMÍNKA** před Národním muzeem, kde se Jan Palach v lednu 1969 polil benzinem a zapálil. Jeho oběť i oběť jeho následovníka Jana Zajíce, Pochodně č. 2, tam připomíná v dlažbě plochý památník inspirovaný smírčími kříži. Položit k němu květiny a svíčky lidé přicházeli nejen ve výroční den v pátek 16. ledna, ale i po celý následující víkend.

Život a smrt Jana Palacha, a události, které jeho čin vyvolal, mapovala po celý měsíc **VÝSTAVA V KŘÍŽOVÉ CHODBĚ KAROLINA** s 25 panely, složenými z komentovaných fotografií a dokumentů. Návštěvníci si mohli prohlédnout také i teprve nedávno zpřístupněné dokumenty z policejních archivů a rovněž Palachova výzvu k obsazení Československého rozhlasu. Zajímavý údaj uvedl při slavnostní vernisáži prorektor UK Mojmir Horyna: ode dne Palachova pohřbu chybí ve Velké aule Karoliny vlajka na prostřední žerdi vlajkoslávy. Byla sňata, aby zahalila Palachovu rakev.



Studenti Filozofické fakulty iniciovali a připravili nový **SBORNÍK JAN PALACH 69**, který poprvé zveřejňuje mnohé archivní dokumenty, včetně těch, které shromáždila policie během vyšetřování Palachova sebeupálení. Kniha přibližuje také teologickou, filozofickou i uměleckou reflexi Palachova činu. Naleznete v něm i eseje předních publicistů.

Navečer 16. ledna se v kostele Nejsvětějšího Salvátora uskutečnila **VZPOMÍNKOVÁ BOHOSLUŽBA** za Jana Palacha. Chrám zaplnili příslušníci všech generací, kteří se po bohoslužbě, celebrowané prof. T. Halíkem, vydali se svíčkami v rukou nádvořím Klementina a přes Mariánské náměstí až k pamětní desce Jana Palacha na budově Filozofické fakulty UK. Po krátkých projevech – mj. i rektora UK prof. V. Hampla - všichni zazpívali českou hymnu – a následně i hymnu slovenskou.

Václav Cílek

## Jan Palach: prostor a místo

*Strom, jenž bleskem zasažen, po věky hořel*

Nápis na dřevorytu Františka Bílka k návrhu Husova pomníku pro Kolín (1909)

Kdyby se Jan Palach (\* 11. 8. 1948 Všetaty u Mělníka, † 19. 1. 1969 Legerova ulice v Praze) narodil někde v zamýšlených jižních Čechách, a ne v rovinatém Polabí, slychali bychom častěji srovnání s Husovou obětí. Neboť Jan Hus se mohl zachránit, podobně jako se mohl zachránit Sokrates. Základní otázka, která mi jako úkol byla položena při psaní této zprávy, zní, zda místa Palachova života nějak poukazují na jeho čin, anebo zda vůbec můžeme hovořit o nějakém palachovském géniu loci.

Nemá cenu tuto otázku rozebírat na mnoha textových stranách. Palach se narodil ve Všetatech, do školy chodil v Mělníce, otec pracoval v Brandýse, sám Palach studoval v Praze, dvakrát byl na brigádě v Sovětském svazu a jednou ve Francii, zapálil se pod Muzeem na Václavském náměstí a s těžkými popáleninami byl převezen na polikliniku do Legerovy ulice, kde později sídlilo jednak nakladatelství Academia, jednak Institut základů vzdělanosti založený Zdeňkem Pincem, který kdysi v osmašedesátém navrhl rozpustit svaz mládeže. ***Palachovský génius loci za těchto okolností může stěží existovat jako soubor reálných míst, ale zcela určitě existuje jako situace, jako myšlenkový prostor.***

Základem tohoto prostoru je podle mne dětské ovlivnění četbou Aloise Jiráska prodchnutého protestantským duchem Františka Palackého, které zcela souzní s Palachovým evangelickým základem. Nemyslím, že za skutečného Palachova předchůdce můžeme označit přímo Jana Husa, spíš v celé věci cítím závažný, tra-

gický podtón českých dějin, tedy i Chelčického úvahy, příběh Jednoty bratrské, Komenského žalozpěvy, české utrpení v zákopech cizí války let 1914–1918. Myslím na Jana Palacha, ale vybavují se mi úryvky a obrazy z děl Jakuba Demla, Aloise Jiráska, Františka Bílka či dokonce Muchovy Slovanské epeje.

Potřebuji říci, že Palachovu oběť vnímáme hlavně jako politický akt, což je v podstatě přijatelné pro všechny Čechy ohrožené sovětskou invazí, ale stejně dobře jej můžeme brát jako náboženský čin, což je rozporuplnější, protože ne každý má církevní, a navíc evangelické pozadí rád. Přesto to, co působí a dosud nás ovlivňuje, není v tomto případě politika, ale vnitřní, tedy duchovní zásah.

Zbývá ještě doložit, jak to je s četbou Aloise Jiráska. Těžko se to vysvětluje, protože máme odstup od dojetí, které v lidech vzbuzoval. Stačí si dohledat okolnosti jeho pohřbu – plné Václavské náměstí, davy proudící do Národního muzea, kde byla vystavena rakev s jeho tělem. Díváme se na staré fotografie a víme, že Alois Jirásek dokázal lidem něco sdělit a něco v nich probudit. Pro jeho pozitivní postavy je charakteristická jednoduchá celistvost lidí, kteří nemají skoro žádné postranní myšlenky. V současné literatuře či filmové tvorbě jsme právě naopak zvyklí na hrdiny, kteří mají jen postranní myšlenky. Jiráskovy postavy mají motivaci, ale v hloubi duše neskrývají žádné tajemství.

S Palachem to je podobné. Pátráme po nějakých skrytých motivech, ale nejspíše žádné nebyly. Není tu žádný problém, necítíme žádné trauma a ani stopy nějakého excentrického chování nebo dokonce podivnosti. Nebyl blázen. Myslím, že Palachův příběh je ve skutečnosti nesmírně prostý – viděl bezpráví a reagoval na něj.

Podstatou zápalné oběti je víra, že oheň očišťuje a dým stoupá vzhůru k nebesům. Oběť ohněm je charakteristickým rysem řady pravěkých náboženství, přenáší se do antického světa, objevuje se ve Starém zákonu a v mimoevropských kulturách. Oběť je čin, při kterém se člověk zřiká části svého majetku, v případě života vlastně všeho, a symbolicky jej odevzdává něčemu většímu. Ve všech náboženstvích existuje hierarchie obětí. Oběť, při které je usmrcováno zvíře nebo v mimořádných případech člověk, je považována za nejvyšší a obvykle se týká života celé komunity. Ve starozákonní tradici se často jedná o smířčí oběť, která snímá nějaké společné neštěstí, jehož příčinou jsou hříchy. A pokud bychom nechtěli vstupovat do světa křesťanství, pak v Homérově Odyssei a dalších antických dílech zápalná oběť usmířuje bohy či duchy zemřelých a odčičuje chyby. Sebevražda je naproti tomu soukromá záležitost, jejíž příčinou bývá strach nebo zoufalství. Sebevražda nás naplňuje smutkem, ale oběť nás nad smutek povznáší a zároveň zavazuje.

Jak jsme pociťovali Palachův čin? Je zapotřebí o těchto samozřejmých věcech občas mluvit, protože nevyřčené bývá často to základní, co je v další generaci nejdříve zapomenuto. Mluvím sám za sebe, ale také vycházím z různých okrajových poznámek, které jsem ta desetiletí po jeho smrti slyšel. Snad to budu umět říci, aniž bych použil příliš složitá slova.



***Celá desetiletí jsme si byli Palachovy smrti vědomi, ale skorem nikdy jsme o tom dlouze nehovořili. Jeho smrt byla pochopitelně součástí politického a komunitního světa, ale také to zároveň byla hodně soukromá záležitost. Podobně jako málokdy hovoříte o smrti syna či matky, ale nosíte ji v sobě, tak lidé, kteří jeho oběť zažili, ji nosí v sobě a většinou o ní nechťejí mluvit. Je to veřejné privatissimum. Z tohoto důvodu vnímám veřejnou, nejlépe televizní debatu na téma „Odkaz Jana Palacha“ jako něco nepatřičného. Je to, jako když v sobě máte něco bolestivého, ale přitom cenného, a veřejnou debatou se toho zbavíte. Vymluvíte se z toho a nezbude nic.***

Další věc, o které ze studu skoro nikdo nemluví, je pocit posvátnosti. Je to přirozená posvátnost, o které člověk ani nemusí vědět, ale projevuje se tónem hlasu a výběrem slov. Syn mého kamaráda s generačním despektem a závistí říká rodičům: „No jo, vy se máte – vy máte toho svýho svatýho Palacha, ale koho máme my?“ Teprve z jeho reakce poznáváme, jak věc cítíme. Kolegyně, která spolu se mnou docházela na Institut základů vzdělanosti v Legerově ulici, si povzdechne: „Vždycky, když sem vejdu, tak toho Palacha vidím.“

Vyptával jsem se lidí, jak na ně Palachův čin působil. Ljuba Václavová mi řekla: „Nesmíš zapomenout na strach, který jsme měli, že jej budou další následovat. Každý večer v televizi vystupovali lidé, které národ znal, a se slzami v očích říkali: Nedělejte to, moc vás prosíme.“ Lidé ve své historické paměti reagovali nejenom na Palachův čin, ale také na jeho další odezvu, nejspíš desítky respektovaných či milovaných herců a zpěváků, kteří se báli, prosili je a najednou byli velice lidští a dojatí. Nechci se rouhat, ale součástí Palachova fenoménu je i právě tato masmediální reakce televizní posvátnosti. Jenže televize toho roku byla něčím jiným, než je dnes. Reklamy v podstatě neexistovaly, takže odpadal pocit zištnosti a lživé manipulovatelnosti, a právě naopak televize alespoň na čas národ propojovala a dotvářela.

Možné shrnutí generačního pocitu: o Palachově smrti dobře víme, ale raději o ní nemluvíme ani na ni nemyslíme, protože nás zavazuje a propojuje s něčím, co je hodně soukromé a dost posvátné a do čeho je lepší příliš nevtat.

Když už jsem souhlasil s napsáním této eseje, do které bych se sám od sebe, právě pro tu soukromou nad-bolest, nikdy nepustil, dovolte mi vrátit se k tomu, o čem jsem měl psát – o místu. Jedno jediné místo je s Janem Palachem nejpevněji spjato. Je to místo jeho upálení pod Národním muzeem, nad magistrálou, hned vedle muzejní fontány.

Z dláždění se zvedají dva kopečky mohyl. Jsou spojené ohořelým bronzovým křížem, který je zároveň tvarem Janova těla. Kříž je zapuštěn do dlažby v místech, kde se s těžkými popáleninami skácel k zemi. Málokdo tento pomník zná. Mnoho lidí přes něj přejde, aniž by si ho všimlo. Na kříži je nevýrazný nápis. Pomník nikomu nic nevnučuje, zcela se nehodí ke vzpomínkovým slavnostem. Není heroický, je právě pouze tou soukromou připomínkou. Nemá v sobě ani patos, ani politický náboj, je

víc mementem než monumentem. Považuji jej za nejlépe zvládnutý moderní český pomník týkající se obětí minulého režimu.

Jeho autorem je jinak celkem neznámá výtvarnice Barbora Veselá. Jednou jsme s ní a studenty z Legerovy ulice vyrazili na výlet k pravěkým mohylám u jihočeských Bělčic. Krátce poté byla vyzvána, aby předložila návrh pomníku. Říkala, že se jí objevil motiv spatřených halštatských mohyl a možná i smírčího kříže pod Budínem (na jehož vrcholu leží keltská čtyřúhelníková svatyně později využitá jako ležení stavovského vojska za třicetileté války). Palachův pomník tak v sobě nese něco podobného jako nedaleký Myslbekův svatý Václav – proud minulosti, ale v civilním, nestátotvorném provedení.

Budu už končit a nechci sklouznout do nějakého patetického závěru. Přemýšlím nad obrazem nebo dílem, které by pro mne s Janem Palachem nejvíc souznělo. Málo platné, většina mých myšlenek se vrací k tomu proudu tradice, jímž je nasycena Muchova Slovanská epopěj.

*Blažek, Eichler, Jareš a kol. Jan Palach '69, Univerzita Karlova v Praze, Ústav pro studium totalitních režimů, TOGGA, Praha 2009*

**Martin C. Putna**

## **Archetyp mladého mučedníka**

Dostalo se mi toho nezaslouženého a historicky nespravedlivého štěstí, že jsem patřil ke generaci, jejíž vnitřní přechod k dospělosti byl spojen s vnějším přechodem české společnosti od totality ke svobodě. Sametová revoluce byla naším „rite de passage“. S tímto hlubinně formujícím zážitkem bylo spojeno také jméno Jana Palacha. O „Palachově týdnu“ v lednu 1989 jsme zdrhali před policajty a jejich vodními děly, a přece se znovu a znovu vraceli na tatáž místa. Jména Jana Palacha jsme se spolu se jmény dalších osobností, symbolizujících svobodu, dovolávali v průvodu 17. listopadu i v následujících opojných a chaotických dnech revoluce. Umístění desky Jana Palacha na budovu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v lednu 1990 znamenalo pro nás, její studenty, symbolické dovršení a ukončení revoluce.

Objektivní význam Palachova jména jakožto jednoho z bojových symbolů roku 1989 je stejně zřetelný jako jeho tehdejší význam subjektivní, citový. Leč uznání obojího významu by nemělo vylučovat možnost tento symbol, jeho kontext a pozadí analyzovat. Neboť jakmile racionální vědomí pronikne zpět skrze vrstvu oněch právem pozitivních dobových emocí, sezná, že v naší tehdejší studentské revoluční mentalitě bylo dovolávání se JAKÝCHKOLIV historických či současných jmen, která

pro nás ztělesňovala alternativu k šedi husákovského režimu. Masaryk, Havel, Hus, Anežka Přemyslovna, Milada Horáková, svatý Václav, disidenti zavření v souvislosti s „Palachovým týdnem“ (jejichž jména jsou dnes neprávem většinou zapomenuta), občas i Dubček, a mezi tím i Palach. To všechno na přeskáčku, obvykle bez analýzy a bez kontextu, na niž v čase demonstrací a manifestů není čas. Ale čas historické vzpomínky má být časem analýzy a kontextu.

Konkrétní historický kontext Palachova činu je dobře znám – sovětská okupace, nastupující normalizace a smiřování československé veřejnosti s nimi. Mělo tedy dobrou logiku, že symbol odporu proti počátkům husákovského režimu nabyl takové síly v době, kdy tento režim končil. Avšak to, že se právě Jan Palach mohl proměnit v tak působivý symbol, svědčí o více-než-historickém a více-než-rationálním významu jeho činu a jeho smrti. **Jan Palach pro svou, a ještě více pro následující generaci, naplnil odvěký transkulturní archetyp „mladého krásného mučedníka“.**

Nejstarší verze tohoto archetypu můžeme vidět v mytických postavách umírajících a vzkříšených božstev antického Středomoří. Mýtus se potkal s reálnou historií v postavě Ježíše Nazaretského. Jeho příběh se stal modelem pro hagiografické příběhy prvokřesťanských mučedníků. Těch byly v prvních staletích křesťanstva tisíce a tisíce – ale největší masové obliby si z nich dobyli ti, kteří byli (přinejmenším v hagiografii a ikonografii) zabiti jako mladí a krásní – panny Markéta, Barbora, Kateřina či Agáta, mládenci Jiří, Šebestián či Vavřínek. Odborná analýza zpětně ukazovala, že „mnohé bylo jinak“. Například Šebestián, nejznámější archetyp mužské mladistvé mučednické krásy, byl původně zobrazován jako vousatý voják středního věku (viz malba v římském kostele S. Pietro in Vincoli ze sedmého století). Ale to samo o sobě nemohlo nic změnit na lidové zbožnosti – dokud se tato zbožnost neoslabilala z jiných, komplexnějších příčin.

České duchovní dějiny se i v tomto bodě napojují na obecné evropské dějiny anticko-křesťanské. Hned na jejich počátku se archetyp mladého mučedníka ztělesňuje v postavě a ikonografii svatého Václava. Husitská reformace ctí své „tři mládence“, popravené v počátcích hnutí. Národní obrození dokonává proměnu samotného Jana Husa v tentýž archetyp, když Husa ikonograficky, na nesčetných obrazech a pomnících, ne sice výrazně omlazuje (to by bylo v přílišném protikladu s jinou jeho archetypální rolí – rolí mudrce), ale alespoň zeštíhluje a podle dobové romantické představy zkrášluje. Komunisté ve svém rafinovaném překroucení národní a křesťanské tradice vystavili k uctívání vlastního mladistvého mučedníka – Julia Fučíka. I on byl ikonograficky, v „kanonickém“ portrétu Maxe Švabinského, zpodoběn jako mladý a krásný. Podle úvah Ferdinanda Peroutky byl vybrán z možných mrtvých komunistických adeptů právě proto, že byl mladý a krásný. A jeho kult se v této podobě ujal, jak ve svém *Šťastném věku* píše Vladimír Macura.

Kontinuity této tradice si povšiml již Robert Pynsent. Ve své ironické analýze došel



v knize *Pátrání po identitě až k „solárnímu mýtu“* (motiv ohně!), který je podle něho nejhlubším společným kořenem všech těchto národních mučednických příběhů, od Václava přes Husa k Fučíkovi – a od Fučíka k Palachovi (vracející se motiv „očistného“ a „husovského“ ohně!). Je možno, ale není nutno chodit tak daleko, aby se konstatovalo to hlavní: že Jan Palach vstoupil do stop této tradice a že byl českým národem – zprvu veřejně, pak tajně, a poté znovu veřejně – ctěn jakožto její ztělesnitel, jakožto archetypální „mladý krásný mučedník“ doby komunistické poroby. Je historickou náhodou, ale v logice tohoto archetypu, že na své neznámější fotografii jako by se Jan Palach svými rysy poněkud podobal nejbližšímu předchozímu „mladému mučedníkovi“ – Juliu Fučíkovi. K dějinám tohoto archetypu však často patří rovněž motiv „vystrízlivění z kultu“, kdy se v nějaké fázi historického vývoje popularita hrdiny oslabí a vznikne potřeba nahlížet kriticky na fakta, dotud ukrytá pod hagiografickým příběhem a ikonizovanou tvář. Výsledkem této kritiky může být až zásadní zpochybnění kultu, jak k němu dočasně a/nebo pro významnou část národa došlo v případech Václavově i Husově a (zřejmě) natrvalo v případě Fučíkově. Toto zpochybnění je dokládáno novými historickými fakty a/nebo jejich novou interpretací – ale v jeho základu, ještě „před“ fakty a interpretacemi, je nové předpokladání, předchozí vůle najít taková fakta a takové interpretace. Vůle vycházející

z oslabení kultu a z podvědomého studu za předchozí emocionální intenzitu, s níž byl kult prožíván. Jinak řečeno: tato vůle vychází z „kocoviny“.

Česká společnost po doznění sametové revoluce procházela těžkou „kocovinou“, těžkým studem za svůj revoluční idealismus. „Pokocovinová“ kritická reakce se ovšem soustředila na jiný symbol revoluce: na Václava Havla. Určitá média spustila od poloviny devadesátých let permanentní kritiku jeho osoby, plníce tak prvotně objednávku Havlových politických oponentů – ale současně vyhovující špatnému svědomí velké části české společnosti. Ta si z Havla podvědomě učinila obětího kozla své vlastní nedokonalosti právě tak, jako si z něho v době revoluce učinila ideálního vládce, ztělesnitele jiného archetypu – totiž vládce-filozofa, „moudrého starce“, reinkarnovaného T. G. Masaryka.

Co se však stalo s kultem Jana Palacha? Nebyl nijak zásadně rozvíjen, ale ani reinterpretován. Nevznikla kritická reakce proti němu či závažný pokus o zpochybnění – který by pak zřejmě vyvolal obrannou protireakci a z následných sporů plynoucí oživení kultu. Místo toho kult sám od sebe pozvolna pohasl, zredukoval se na formální kladení věnců u Palachova hrobu a u jeho pamětní desky na budově pražské Filozofické fakulty. Palach vstoupil do učebnic českých dějin – ale fakticky zmizel ze živé imaginace českých lidí. Z toho se zdá, že ve skutečnosti tento kult nebyl tak silný, jak se jevílo v revolučních dnech a týdnech.

Tato situace má však i svá pozitiva. Umožňuje totiž vykonat kritickou reflexi bez onoho silného emotivního „demytologizačního“ aspektu, který provází analýzu kultů stále živých. Umožňuje vidět Jana Palacha, jeho motivace a jeho čin, ještě v jiném kontextu, než je kontext dobové politiky a společenské situace, a ještě v jiném kontextu, než je kontext mučednických archetypů.

K analýze není ani potřeba nijak rafinovaných nástrojů. Stačí prostý pohled na jediný Palachův „kanonický text“, tedy na onen dopis – poselství, na které chtěl československou veřejnost svým činem upozornit:

*„Vzhledem k tomu, že se naše národy ocitly na okraji beznaděje, rozhodli jsme se vyjádřit svůj protest a probudit lid této země následujícím způsobem. Naše skupina se skládá z dobrovolníků, kteří jsou odhodláni se dát pro naši věc upálit. Já jsem měl tu čest vylosovat si jednotku, a tak jsem získal právo napsat první dopis a nastoupit coby první pochodeň. Naše požadavky jsou: Za prvé okamžité zrušení cenzury, za druhé zákaz rozšiřování Zpráv. Jestliže naše požadavky nebudou splněny do pěti dnů, tj. do 21. ledna 1969, a nevystoupí-li lid s dostatečnou podporou (tj. časově neomezenou stávkou), vzplanou další pochodně.“*

*Pochodeň č. 1.*

*P. S. Vzpomeňte na srpen. V mezinárodní politice se uvolnil prostor pro ČSSR, využijme jej.“*

V tomto kratičkém dopise najdeme vyjádření zoufalství plynoucí z nemožnosti reagovat na normalizaci obvyklými prostředky („beznaděje“, „probudit lid“). Najdeme v něm motiv dobrovolného odevzdání vlastního života – „odhodláni se dát pro naši věc upálit“. Slovo „upálit“ vědomě či nevědomě odkazuje k Husovi, a tedy k oné mučednické tradici. Jenže najdeme tu také vědomou nepravdu o „skupině dobrovolníků“, neboť žádná taková skupina neexistovala. Najdeme tu nedostatek přesnějšího cíle. „Zrušení cenzury“ a „zákaz rozšiřování Zpráv“ jsou požadavky sice dobově srozumitelné, ale přitom dílčí, samy o sobě nic neřešící, vlastně náhodné a nicotné. I kdyby se nakrásně cenzura zrušila a kolaborantské Zprávy přestaly vycházet – změnilo by to něco na realitě sovětské okupace a celého domácího komunistického režimu? „Časově neomezená stávka“ je už nápad o něco podstatnější – ale opět, je spíše obecným heslem než konkrétním programem. Konečně, najdeme tu i motiv vydírání – sice naivního a v zájmu dobré věci míněného, ale přece jen vydírání: „Jestliže naše požadavky nebudou splněny... vzplanou další pochodně.“

Text tedy prozrazuje autorovo důsledné odmítnutí situace, kterou okolní společnost v dané chvíli pokládá za „normální“, i jeho vůli „něco s tím dělat, a to hned“. Ale současně prozrazuje jeho naprostou bezradnost „co, jak a k čemu přesně“. V tomto smyslu se Jan Palach – ve své době a prostředí výjimečná osobnost – vyjevuje jakožto **člen jiného řetězce, překračujícího národní hranice, epochy i politické systémy: řetězce radikálních studentů, kteří jsou podobně kriticky naladěni vůči obklopujícím je systémům – a kteří hledají rychlá a radikální řešení, stůj co stůj.**

Jan Palach myslí a jedná ve stejné logice jako ruští studenti v časech předbolševického Ruska, kteří zakládali revoluční a teroristické skupiny (aby končili ve vyhnanství na Sibiři nebo roztrhání vlastními bombami), jako němečtí studenti v časech počátků nacistického režimu, kteří vyháněli židovské a demokratické profesory a pálili veřejně jejich knihy (aby pak brzy narukovali do wehrmachtu), jako jiní němečtí studenti, kteří v časech rozkvětu nacistického režimu zakládali odbojové protinacistické skupiny (aby byli brzičko dopadeni a popraveni), a jako američtí a západoevropští studenti, kteří roku 1968 protestovali proti univerzitnímu a politickému establishmentu (aby se pak sami proměnili v nový univerzitní a politický establishment).

V českých poměrech pak Jan Palach patří do stejné radikální tradice jako ti studenti, kteří ve dvacátých a třicátých letech vstupovali do komunistické strany, nebo naopak do Vlajky (Vlajka se zrodila právě na Filozofické fakultě!), či kteří v padesátých letech vyháněli „pravicové“ a demokratické profesory. V tomto smyslu jsme byli roku 1989 jeho dědici i my, tehdejší studenti. Náš radikalismus ovšem brzdila obecná atmosféra „sametovosti“ („nejsme jako oni“), která nás vedla k tomu, že jsme brzy začali naivně a dobromyslně vyjednávat a spolupracovat s komunistickými

profesory, protřelými matadory intrik, kompromisů a lstí. Vzpomínám si, jak jsem za studenty usedl v rehabilitační komisi – a nevěděl co si počít, když se její členkou stala taktéž profesorka, která normalizační vyhazovy před dvaceti lety vedla.

A ano, v tomto smyslu jsou Palachovými dědici i ti studenti, kteří dnes (díky volebnímu systému do akademického senátu, který byl zaveden námi, revolučními studenty roku 1989, jakožto dočasný nástroj k vyvažování vlivu komunistických profesorů) na fakultách dosazují a sesazují děkany a mění studijní plány a domnívají se, že mají v rukou moc k těm pravým radikálním změnám – a nakonec zase poslouží klikám jiných, zkušenějších matadorů univerzitních intrik. A ano, v tomto smyslu jsou Palachovými dědici i ti studenti, kteří se pod dobře vypadajícími mírovými hesly spojují na protiamerických demonstracích s komunisty a se všemi těmi, které Václav Černý a Václav Havel nazvali tak trefně „čecháčky“.

Má vřazení Jana Palacha do této linie, linie politicky tak podivně pokroucené, znamenat znevážení významu jeho činu pro národní svědomí? Má znamenat pokus o „demytologizaci“? V žádném případě. Jan Palach stanul ve své době na straně jednoznačné pravdy a svobody proti jednoznačné lži a nesvobodě. Jeho radikalismus ho v této situaci dovedl k extrémnímu, pomezímu činu. Stejný radikalismus vedl v jiných dobách jiné studenty k analogicky heroickým, sebeobětovným, pomezími činům na straně pravdy a svobody proti lži a nesvobodě. Mnichovská protinacistická skupina sourozenců Schollových je asi nejčistším příkladem. Revoluce roku 1989 snad smí být pokládána za další příklad. Avšak stejný radikalismus vedl a vede v jiných dobách jiné studenty, stejně radikální a stejně věřící v rychlá a jednoznačná řešení, k činům problematickým, ano, destruktivním – ať už destruktivním v mikrokosmu univerzity, v makrokosmu té které národní společnosti, nebo „jen“ sebedestruktivním.

***Příběh Jana Palacha je svého druhu výjimečný. Avšak současně je dokladem studentského radikalismu jakožto specifického, pomezího, dvojnásobného fenoménu, který může – podle situace a kontextu – posloužit dobru, nebo naopak zlu. Jedno je však jisté: nikdy nedosáhne oněch radikálních cílů, po nichž touží.***

Má toto upozornění na ambivalentnost studentského radikalismu znamenat jeho absolutní odmítnutí? Má znamenat výzvu „jen opatrně“ a „raději se smířit s realitou“? V žádném případě. Má znamenat jen upozornění na sílu, přitažlivost i nebezpečnost archetypů. Má znamenat jen zopakování prastaré výzvy k neustávajícímu pohledu zpět do dějin, abychom s jejich pomocí poznali a pochopili sami sebe.

*Blažek, Eichler, Jareš a kol. Jan Palach '69, Univerzita Karlova v Praze, Ústav pro studium totalitních režimů, TOGGA, Praha 2009*

## Jan Palach ukázal život jako mravní úkol

Výročí smrti Jana Palacha jsme si připomněli diskusemi, filmy, výstavami, proslovy a věnci. A v této chvíli – bohoslužbou, modlitbou, aktem víry a naděje. Cítím, že je to správné.

Jistě: Osobní víra Jana Palacha byla patrně příznačně česká – měla spíš podobu hledání a tázání, touhy po vyšším smyslu než církevně zprostředkovaných jistot; Palach o Vánocích – krátce před svým činem – navštívil bohoslužbu katolickou i evangelickou a z krátkého rozhovoru s farářem Trojanem (který pak vedl jeho pohřeb) víme, že i do tohoto prostoru nesl své otázky po smyslu a svůj planoucí mravní idealismus.

Avšak svým činem – dobrovolnou obětí vlastního života – vstoupil do oblasti povytce náboženské, do sféry nejzazšího smyslu. Oběť patří k základním prvkům náboženského života. Nemůžeme ji pochopit jen v rámci politického či psychologického uvažování, neboť tuto rovinu radikálně přesahuje. Interpretovat smysl oběti vlastního života znamená nutně vstoupit na půdu náboženského uvažování, odjinud se nám ten smysl nemůže otevřít.

Smysl každého činu i každého výroku můžeme správně pochopit teprve z jeho kontextu.

Immanuel Kant tvrdí, že existence Boha, svoboda a nesmrtelnost duše jsou „postuláty praktického rozumu“ – jinými slovy: Bůh je kontext, v němž je takový mravní čin, jako je obětování vlastního života, smysluplný. Bez tohoto kontextu se musí nutně jevit jako absurdní. Bůh je skrytý předpoklad mravního jednání – zejména pak toho jednání, které radikálně překračuje všechna utilitární kritéria. Oběť člověk vstupuje do sféry, k níž se vztahují víra, naděje a modlitba, do sféry posledního Tajemství, která nám jinak přístupná není.

Svou obětí Jan Palach otevřel novou rovinu oné dějinné chvíle a následující kapitoly českých dějin. Pamatuji si, že tento náhled byl tím nejsilnějším, co jsem cítil v oněch dnech před čtyřiceti lety a co do značné míry natrvalo změnilo můj běh života a mé vnímání veřejného života. A pevně věřím, že jsem nebyl sám v tehdejší studentské generaci, která měla za sebou dvacet let (celý svůj dosavadní život) života ve svěřací kazajce komunismu a před sebou dalších dvacet let doby postupné mravní koroze velké části české společnosti.

Jan Palach pochodní svého činu na chvíli ozářil tu dějinnou situaci našeho národa tak, že jsme mohli – kdo jsme nechtěli před tím zavřít oči – vidět ještě další, hlubší dimenzi. Pamatuji si, jak jsem si vmžiku uvědomil, že od této chvíle už zdaleka nejde jen o celkem nezajímavý politický spor, zda se udrží při životě něco z představ reformních komunistů Pražského jara, či nakolik a jak rychle převáží ta verze komu-



nismu, kterou nám přivezli na tancích z Východu. Teď půjde o zásadní spor mravní a duchovní. Teď půjde o život – a dokonce víc než o život, teď **půjde o zásadní otázku, kterou v kantovském smyslu bude o devět let později formulovat Jan Patočka v roli mluvčího Charty 77: zda věříme, že existuje něco, za co stojí obětovat i život.**

Jan Palach neprotestoval proti okupaci; protestoval proti mravní rezignaci, snažil se pochodní svého těla dát zoufale varovný signál těm, kteří vjížděli na falešnou kolej přízpusobivosti, chtěl těm, kdo se začali trást o svou „existenci“, ukázat, že život je něco víc než jen sociální i biologická existence – že je to mravní úkol. Že je to prostor pro svědectví pravdě.

Když jsme před čtyřiceti lety organizovali rekviem – smuteční mši – za Jana Palacha, naráželi jsme i v křesťanském prostředí na značné nepochopení. Palachův čin byl jedinečný – podobné formy protestu byly přece dosud známy jen mezi buddhistickými mnichy! Mezi křesťany se vždy najdou takoví, kteří cokoliv rychle a bez velkého přemýšlení zatratí jen proto, že je to cosi nebývalého a nevejde se to do jednoduchých myšlenkových přihrádek.

Vzpomínal jsem na závěrečnou scénu románu Grahama Greena „Jádro věci“, kdy manželka majora Skobieho nedoufá po sebevraždě svého manžela v jeho spásu a argumentuje učením církve. Ale greenovsky moudrý a životu blízký kněz jí odpovídá: „Církev zná všechna pravidla, ale neví, co se děje v jednotlivém lidském srdci“. Ten páter připomíná jen tradiční učení církve: sebevražda u mnohé jiné hříchy můžeme odsoudit jen jako jistou kategorii lidského jednání – avšak posoudit, nakolik v jednotlivém případě byl skutečně spáchán hřích, to může jen Bůh, který jediný dokonale vidí do všech vnějších i vnitřních podmínek a okolností, vědomých a nevědomých úmyslů, míry svobody a poznání člověka – proto v jednotlivých případech platí Kristovo slovo: Nesuďte!

Avšak: byl Janův čin – nakolik můžeme zvážít jeho deklarovaný úmysl – skutečně sebevraždou? Argumentoval jsem tenkrát slovy G. K. Chestertona: ***sebevrah je člověk, který pohrdá životem, zatímco mučedník je ten, který pohrdá smrtí.***

Sebevražda je hříchem, nakolik znamená zbabělé a nevděčné odmítnutí daru života, daru, který je zároveň posláním; nakolik je – řečeno slovy Ivana Karamazova – vzdorným vrácením vstupenky do života. Avšak tím Janův čin prokazatelně nebyl. Ne, Jan nevrátil nevděčně „vstupenku do života“. Nehledal smrt, nýbrž *daroval vlastní život*, aby si lidé uvědomili cenu pravdy a svobody. Oběť znamená potvrzení hodnoty toho, co člověk obětuje, i toho, pro co to obětuje, – a toho, pro něhož to obětuje.

Obětuji-li svůj večer, abych pomohl určitému člověku, dávám mu tím najevo, že si jeho a jeho dobra vážím víc než té jednotky svého času a toho, co bych během ní mohl udělat jiného. Podobně, dávám-li mu peníze či jiný dar, jímž se něčeho svého vzdávám ve prospěch druhého.

Jan Palach ukázal, že si víc než svého vlastního života váží nás, české společnosti – a toho, abychom se mravně nezaprodali a nezkřivili. Byla to výzva, abychom si

vážili sami sebe, abychom si byli vědomi své důstojnosti svobodných lidí.

České společnosti byla srpnovou okupací vzata naděje – jakkoliv snad politicky efemérní – na svobodu. Ale vnitřní svobodu, svou důstojnost, svou duši nemůže člověk ztratit zásahem zvenčí – tu může ztratit jen svou vnitřní zradou. Palach byl svědkem toho, jak si lidé v nenásilném odporu proti okupaci tuto důstojnost zachovali – ale také toho, jak jí mnozí po půlroce ztrácejí, zbavují se jí, zaprodávají se. A svým činem nám chtěl tuto důstojnost vrátit.

Podarilo se to? Jistě ne v podobě masové politické změny.

Jistě se najdou mnozí, kteří se jako Pilát pohrdavě a ironicky ptají: Co je pravda? Co váží, co svede? Co záleží na pravdě? Pamatuji se, jak jsem v roce 1999 po televizní debatě s místopředsedy dvou smluvně-opozičních stran oslovil cestou ze studia jednoho z nich a zeptal se ho, zda ví, že to, co před kamerami tak vehementně tvrdil, přece vůbec není pravda. Opáčil mi s neopakovatelným úšklebkem: „Pravda? Já přece mluvím ke svým a ona taky mluví ke svým.“ Jinými slovy: otázkou pravdy se vůbec nezdržujeme, máme zjištěno, co chtějí slyšet ti, kteří nám svými hlasy mohou dopomoci k znovuzvolení a udržení moci, a tak jim to říkáme.

Ano, lidé tohoto typu říkají: Jan Palach stejně nic nezmohl, lidé vystáli frontu před jeho rakví, ale za chvíli už zapomněli – normalizace přece přišla. Na obhajobu Palachovy památky mohu nabídnout jen osobní zkušenost svých přátel a svou vlastní: pro náš život tato oběť marná nebyla. Do života nemála lidí Palach vstoupil tak, že před normalizačním cynismem vnitřně nekapitulovali. Když mi v 70. a 80. letech u výslechů na StB tu slibovali, tu vyhrožovali, vzpomněl jsem si na Palacha a dostal sílu říci ne.

Ale i těm, pro něž je dění ve svědomích jednotlivců jen chimérou a počítají pouze viditelné a masové události, připomeňme jednu věc: „palachovský týden“ v lednu 1989 – demonstrace na místě jeho smrti včetně zatčení Václava Havla – prokazatelně uvedly do pohybu poslední fázi procesu, který v listopadu téhož roku skončil kolapsem komunistického režimu. „Zrno pšeničné, odumřeli-li samo sobě, mnohý užitek přinese“, píše se v Bibli.

***Dnešní situace se v mnohém radikálně liší od ledna 1969, tváří v tvář dnešním těžkostem a nepravostem nemá smysl protestovat formou dobrovolné smrti. Ani dnes však není anachronické hájit způsobem života, řeči i myšlení úctu k pravdě a hledání pravdy (neboť nikdo nejsme jejím „majitelem“) proti svodům populismu, cynismu a rezignace; ptát se, co je správné - nejen, co právě „boduje“. Jen nesmířením s mentalitou přežívající masy se konečně staneme společností svobodných občanů a zbavíme se mravních pozůstatků doby normalizace.***

Letošní výročí smrti Jana Palacha nás staví před otázku, nakolik si vážíme svobody a čím prostor svobody naplňujeme.

*Kostel Nejsvětějšího Salvátora 16. 1. 2008*

## Nezapomněli jsme příliš rychle?

Janu Palachovi by dnes bylo pouze 60 let, mohl by být třeba neznámým, ale živým a možná i šťastným člověkem. Místo toho, nedlouho po tom, co se mu splnilo jeho přání být přijat na Filozofickou fakultu UK, se rozhodl jednat radikálně a až do krajnosti podle svého svědomí a protestovat proti zvlí. Proti zvlí a bezpráví, nad kterými nemohl vyhrát, ale s nimiž mu bylo obtížné žít.

Co dokázalo přimět dvacetiletého člověka k rozhodnutí, že podstoupí tak bolestnou smrt?

S největší pravděpodobností pevná víra, že jeho obětí pomůže něco změnit, že v lidech podpoří odvahu se totalitnímu režimu postavit, a ne se mu podlézavě přizpůsobovat. Nechtěl další zmařené životy. Chtěl, aby se lidé probrali a udělali alespoň to, co mohou. Jak řekl, každý by měl bojovat právě s tím zlem, na které stačí. To je jeho odkaz pro každého z nás.

Palach položil život s velmi nejistým výsledkem. Jeho smrt otrlým komunistickým režimem nehnula, v politické a morální situaci společnosti se nic trvale nezměnilo. Zda nebude jeho smrt zbytečnou obětí nemohl v době, kdy se rozhodoval, vědět. Riskoval, protože měl velkou víru ve smysl svého počínání. Je snad jistou spravedlností dějin, že tento smysl byl nakonec přece jen naplněn o dvacet let později jako ouvertura roku, na jehož konci režim, proti kterému Palach protestoval, skončil.

Jak řekl zakladatel logoterapie, rakouský psychiatr (a čestný doktor UK) Viktor Emanuel Frankl, „člověk vydrží či dokáže skoro vše, když ví proč“. Mimočodem jde o výrok člověka, který přežil dlouhé dva roky v koncentračním táboře Mauthausen. ***Právě silné přesvědčení ve smysl oběti a utrpení a víra v přesažnost hodnot, které zastávají, je to, co lidem pomáhá vykonat hrdinské činy v zájmu druhých.***

Libuše Palachová, matka Jana Palacha, v poděkování za projevy soustrastí nad smrtí svého syna napsala: „Jedinou útěchou v mé velké bolesti je mi vědomí, že obětoval svůj život za ideály pravdy a svobody, za svou vlast, že jeho očištěné oběti nebude zapomenuto.“ I tam, kde nic jiného nezbývá, v situaci největší ztráty, jako je smrt blízkého člověka, víra ve smysl, hodnotu a přesah do budoucnosti může pomoci takovou ztrátu přežít.

***Pokud chceme opravdu uctít památku studenta Jana Palacha, položme si otázku, která je i pro nás v současné situaci zcela aktuální: Nejsem konformním člověkem v konformní zemi, v jejíž historii sice obdivujeme významné osobnosti, o kterých se učíme ve škole a přednášíme o nich proslovy, ale sami dáváme přednost svému klidu a pohodlí?***

Není neutěšená politická situace a často zmiňovaný úpadek tradičních hodnot výsledkem právě toho, že se nedokážeme postavit aktuálním problémům, které nás

obklopují, a které bychom mohli ovlivnit? Obětovat něco ze svého pohodlí, času, peněz? Nezapomněli jsme příliš rychle na to, jak beznadějná normalizace byla? Ztráta nakrátko znovunabyté svobody byla pro mnohé otřesným zážitkem, pro jiné naopak příležitostí, jak se chopit vesla, jak s obnoveným totalitním režimem účinně spolupracovat a podporovat ho.

Palach nezemřel zbytečně, když i dnes budeme ukazovat, že nám demokratické a morální hodnoty naší společnosti nejsou lhostejné a každý v rámci svých možností o ně budeme pečovat, aby se nám neztratily nebo se nevymkly z rukou. Svoboda a demokracie jsou křehké hodnoty, nestačí, že je máme, musíme se o ně starat nebo se nenápadně z naší země vytratí, ani si nevšimneme jak. Nedejme příležitost těm, kteří si těchto hodnot nikdy nevážili.

Mým přáním pro naši Univerzitu je, aby i v budoucnu mohla vzdělávat lidi, kterým není situace ve společnosti lhostejná a pro které je svědomí významnější než osobní pohoda nebo materiální či jiné výhody.

Přeji naší celé zemi, abychom měli více takových lidí, kteří nám připomínají, že bychom za základní lidské hodnoty, mezi které rozhodně na čelném místě patří svoboda, měli bojovat, ne je relativizovat.

*Projev rektora 16. 1. 2009 před Filozofickou fakultou UK v Praze. Kráceno*



Ivan Medek

## Lidé si zvyknou skoro na všechno

### **V jakém stavu je podle vás česká společnost dvacet let po převratu?**

To je dobrá otázka, protože já si myslím, že česká společnost obecně vzato vlastně neexistuje. Je to rozbitá tlupa lidí, z níž každý kouká vlastním směrem. Tedy ne každý, ale většina. Lidé se snaží pro sebe ukořistit maximum... Ne, česká společnost není.

### **Co by to mohlo změnit?**

Teoreticky vzato by s tím něco mohla udělat vláda – musela by dát lidem společné úkoly, které by pro ně jako pro společnost měly smysl.

### **Jak by takový úkol mohl vypadat?**

Já vám v tomhle odpovím jako romantik. Jedna ze základních chyb po Listopadu byla, že jsme si včas neřekli, že jsme chudá společnost. My jsme si začali myslet – a taky jsme se tak začali projevovat – že jsme bohatí. Najednou se začala kupovat drahá auta, stavět luxusní vily, kupovat ostrovy v mořích... A hlavně se tyhle věci začaly dávat lidem za vzor, za ideály.

### **A kdo toho nedosáhne, tak v tomto světě neuspěl?**

Ano, kdo nemá byt za několik milionů, jako by nebyl. A to je podle mne to nejhorší měřítko, jaké může ve společnosti fungovat. Čím draž bydlíte, tím jste „lepší“, „kvalitnější“. To je nesmysl. Výsledkem je, že tady převládají závisti. A za druhé tu převládá pocit, že životním cílem jsou peníze, úspěch a pochvala. A to není pravda. Nemyslím si, že můžu komukoli dávat kohokoli za vzor, ale já mám sedm vnuků a vnuček. A s výjimkou jedné, která už je dávno hotovou lékařkou, všechny ty děti studují. A všechny si vybraly absolutně nepraktická povolání, jako je třeba religio-nistika. Ani jeden z nich si nevybral povolání, které by mu mohlo přinést peníze.

### **Takže jste dost spokojený.**

Držím jim palce. I když si myslím, že jsou trošku blázni.

### **Nedávný průzkum ukázal, že dvě třetiny lidí u nás jsou spokojeny se svým životem, třetina si myslí, že jde společnost správným směrem a pouhá desetina lidí považuje politiku za smysluplnou věc...**

No, politika je řemeslo a pokud se za výsledek považuje to, co u řemesla, tedy třeba dobře udělaný stůl, tak je společnost zdravá. Ale tady je politika zdroj cesty k penězům. V klasických demokraciích, třeba v Anglii, nikdy nehrálo v politice roli

to, kolik peněz za to dostanete. Těsně po válce se v Americe na diplomatická místa dostávali pouze lidé, kteří měli dost peněz. Chudý člověk – i kdyby byl nadanější – by takové místo nemohl dostat. Právě proto, že bylo strašně špatně placené. Čili aby člověk mohl reprezentovat USA, musel mít dost vlastních peněz. Nemohl spoléhat na to, že to zaplatí někdo jiný.

### **V čem vidíte naději?**

V čase.

### **Tedy v nové generaci?**

Ano, myslím, že po nějakém čase přijde ke slovu mladá generace, která nestaví na penězích. Ale samozřejmě nebude to hned, takovou situaci bych si teď nedovedl představit.

### **Jaká očekávání jste před dvaceti lety vlastně měl?**

Říkal jsem si, že lidé zajásají, že jsou konečně komunisté pryč. A že nikoho nenapadne je znovu volit. Ale když se ukázalo, že politika je o známostech, začali žraloci vycházet z minulosti.

### **Není hlavním rysem současnosti rezistence? Před lety odešel z politiky Jan Kalvoda „jen“ proto, že neoprávněně užíval doktorský titul. Srovnáte-li to s tím, co dnes mají na svých kontech politici, a ani zdaleka je nenapadne rezignovat...**

Ano, lidé si zvykli. Lidé si zvyknou skoro na všechno. Záleží samozřejmě na charakteru jednotlivce.

### **Na druhou stranu Václav Havel mluví o tom, že zhruba po dvaceti letech pravidelně dochází ke zlomu.**

Myslím, že k nějakému zlomu by mohlo dojít, ale zatím se toho nebojím. Ta lákadla, která přinášejí úspěch, peníze, kontakty, jsou příliš silná. Zatím nežijeme v kultivované společnosti, kde když jdete kolem kláštera, který pomáhá lidem, smeknete. U nás si zatím uplivnete. To se nedávno stalo mému kamarádovi, který šel kolem kostela svatého Jiří. Člověka, který si před kostelem uplivil, se zeptal: „Co to děláte?“ A ten člověk mu odpověděl: „A proč bych to nedělal? Copak oni pro mě něco udělají?“ Můj kamarád se ho zeptal: „A potřebujete něco?“ Dostal odpověď: „Co bych potřeboval? Plivu, protože jsou k ničemu.“

*Výňatky z Rozhovoru týdne v Lidových novinách („Největší ostuda české společnosti“ Čunek“), 10. 1. 2009. S novinářem Ivanem Medkem hovořila Renata Kalenská*

Valtr Komárek

## Dnešní frustrace? To jsou jen bolístky

**Nepřipadá vám uplynulé století jako doba zmařených nadějí? Nadšení z první republiky skončilo válkou, poválečné budování procesy 50. let, nadějná 60. léta převládala normalizace, o smyslu sametové revoluce už zapochyboval i Václav Havel...**

Já bych řekl, že to bylo naprosto výjimečné století, především proto, že lidstvo se v něm octlo strašně blízko totální zkáze lidskosti. Opravdu moc nechybělo a Hitler by vyhrál. Kdyby měl trochu inteligentnější politiku. On si ve velmi krátké době podrobil celou Evropu a nová germánská civilizace by znamenala degeneraci lidstva, s tím šíleným rasismem, s tím masovým vražděním. Dnes to tak nevypadá, ale bylo to strašně reálné. Na Ukrajině Němce vítali chlebem a solí jako spasitele, byli decimováni a nechtěli bolševismus. Ale ten dobrý muž Hitler je hned začal věšet, pro něj to byli untermensch, podlidé. To století ukázalo dvě věci: Že lidstvo je schopno sebezkazy. A zároveň že je schopno obrovského vzepětí lidskosti, aby zkáze zabránilo. Takle fantastická naděje převažuje nad těmi miliony zmařených životů. A dnešní frustrace? To jsou jen bolístky, spíš ztráta iluzí než nadějí. Protože nejde o život.

**Do KSČ jste vstoupil v šestnácti a strávil v ní 44 let. Když to trochu přezenu, zemřete jednou s Internacionálou na rtech, nebo jste nakonec dospěl k poznání, že svět je prostě takový, jaký je, a člověk se s tím musí smířit?**

No, nebude to Internacionála, spíš Dvořákovo Largo, s čím jednou odejdu. Ale ta myšlenka, kterou mi s lehkou ironií předestíráte a která mě pronásleduje od mládí, je pravdivá, jen trochu změnila tvar. Původně byla jednoduchá: proti špatnostem tohoto světa vybudujeme svět nový. Dneska bych to už nebral jako vzpouru proti špatnostem světa, spíš jako úsilí o neustálé duchovní povznesení člověka. Dneska je pro mě daleko důležitější než boj proti imperialismu snaha o to, aby lidé četli, chodili do divadla, zkrátka posilovali v sobě lidskou dimenzi. Protože špatnost světa je jenom odrazem lidské špatnosti a lepší svět bude odrazem kultivace člověka. Kdybych si fandil, pasoval bych se na rytíře dobré naděje. Protože nic jiného než naděje stejně nemáme.

**Když jsme u těch lidských špatností, nezdá se vám, že politika se hlavně stala výnosným byznysem? Bez ohledu na nějaké ideje?**

Je to tak, jak to říkáte. Politika se stala zvláštním obchodem s mocí. A jakmile získáte moc, udělujete místa, od ministrů po radní, a ti lidé se dostávají k penězovo-

dům, včetně penězovodu z Evropské unie. Pro všechny mladé ambiciózní lidi je to jasný vzkaz, že politika je nejlepší prostředek k oslnivé kariéře a současně že oslnivá kariéra v jakémkoli oboru není možná bez politiky. Jenže to všechno nevyplývá ani tak z nějaké ubohosti současných českých politiků, ty problémy jsou daleko hlubší. Žijeme v konzumní společnosti. Náboženství tu ztratilo vliv, spotřeba se stala základní hodnotou a žene ekonomický boom. Božstvo konzumní společnosti mění na zboží všechno – umění, sport, nakonec i tu politiku. Morální hodnoty se odsouvají do pozadí, protože vadí spotřebě. Původní poslání politiky, tedy realizace demokracie, ustupuje. Taky třeba zmizela smysluplnost systému odměňování. Tady fotbalista, hokejista může vydělávat stamiliony, stejně tak nějaký pětaticetiletý manažer v bance. A daleko vzdělanější poctivější učitel nebo chirurg má jen dvacet tisíc, protože prostě stát na něj nemá peníze. Nebo nějaký knihovník, to je už úplně trouba, ten musí dělat za čtrnáct tisíc. Já bych se rád zeptal těch nažehlených rádoby-liberalů: Prosim vás, jak si myslíte, že může fungovat společnost, kde už neexistuje vazba mezi odměnou, kvalifikací a výkonem?

### **A nepřipadáte si někdy se svými názory o zušlechtování člověka jako Don Quijote?**

Tak Don Quijote byl na tom líp, protože měl svého Sancho Panzu, kdežto já tu musím sám luxovat a občas i vyprat. Já vím, že ideje je třeba snést z nebe na zem. Pravdu a lásku tady prodával Václav Havel na každém rohu, a stejně nezvítězila. Přitom je to vlastně jednoduché: lidi by měli být víc lidmi. A neměli by se se vším smířovat. My jsme si třeba na tu nerovnost v odměňování úplně zvykli, jako by to bylo manažerovo právo mít víc než chirurg.

### **Právě teď zažíváme globální finanční krizi, způsobenou právě touhou po co nejvyšším zisku. Nejde vlastně spíš o krizi morálky než ekonomie?**

Máte z velké části pravdu, protože ekonomika není nic odlidštěného, to jsou vztahy lidí na trhu. Pokud člověk vyrábí a prodává kvalitní zboží, je vše v pořádku. Ale jakmile se chce bez ohledu na kvalitu za každou cenu obohatit, přestává systém fungovat. Několik set bankovních lídrů může ve své nenasytosti připravit miliony lidí o práci. Ale to ukazuje na nutnost korekce této společnosti, protože systém se vymkl kontrole. Rozhodně nemám na mysli návrat socialismu, ale demokracie by znovu měla nabýt kontroly nad ekonomikou. Státy nesmějí být kontrolovány velkými korporacemi, ale voliči.

*Z rozhovoru s bývalým ředitelem Prognostického ústavu a místopředsedou polistopadové federální vlády, uveřejněném v Pátku Lidových novin, 2. 1. 2009.*

*Rozmlouvala Alena Plavcová*



# Murphyho vládní zákony

**Acolyteův zákon:** Politikům, kteří jsou sdruzeni ve vládě, se říká ministři, i když někteří vypadají spíše jako *ministranti*.

## **Blanketův výkonnostní zákon**

Předseda vlády zřejmě žije v domněnku, že jeho ministři jsou univerzální muži, použitelní vždy, všude a za všech možných i nemožných okolností.

**Falseův zákon:** Pokud by takoví ministři byli, museli by to být androidé.

**Allenova poznámka:** Nebo *mimozemšťané*.

**Zákon dr. Mara:** Mimozemšťané, kteří by měli v plánu Zemi kolonizovat, by ji pravděpodobně neničili.

**Aidův charitativní zákon:** Mimozemšťané, kteří by měli v úmyslu Zemi pomáhat, by nikdy nevstoupili do politiky.

**Abetův dodatek:** Tím méně pak na ministerstvo.

**Gobbleova vysvětlivka:** Leda tak s úmyslem ministry *sežrat*.

**Zákon ing. Carda:** Ministři tráví mnoho času v debatách s ostatními ministry; podle výsledků ministerských jednání na těchto schůzkách hrají mariáš a hovoří o počasí.

**Knottyův verbální zákon:** Hovoří-li ministr o schůzce s ostatními ministry, používá pouze věty „Bude to nesnadné jednání“, „Naše názory jsou různé“, „Připravil jsem si obsáhlý materiál“ nebo „Nemohu říci, jak jednání dopadne“.

**Travellerův zákon:** Mezi oblíbené činnosti ministrů patří zahraniční cesty, při kterých navštěvují cizozemské ministry.

**Fecundův zákon:** Po návratu ze zahraniční cesty obvykle ministr novinářům sdělí, že schůzka byla plodná, konstruktivní a brzy přinese své ovoce.

**Apfelbaumova vysvětlivka:** S největší pravděpodobností to znamená, že spolu ministři roubovali jabloně.

*Karl Wagner: Murphyho zákony a politický boj. Nakl. M. Zítka – Adonai, Praha, 2001*

---

# **ŠKOLSTVÍ**

---

BÍLÁ KNIHA –  
NÁVRHY A NÁMITKY

# Bílá kniha uspěla ve vládě

Dne 26. ledna 2009 vzala vláda na vědomí Bílou knihu terciárního vzdělávání. Uložila ministru školství, mládeže a tělovýchovy, aby do 30. dubna 2009 předložil návrh věcného záměru zákona o terciárním vzdělávání a předložil do 31. prosince 2009 ve spolupráci s ministry financí a práce a sociálních věcí návrh věcného záměru zákona o finanční pomoci studentům.

Podle ministra školství Ondřeje Lišky je cílem reformy zvýšit vnitřní konkurenci, a tím i kvalitu vysokých škol, ukončit izolaci institucí terciárního vzdělávání a změnit je v atraktivní centra pro spolupráci. Do rozhodování škol je podle něj třeba vtáhnout vnější aktéry, ale přitom školy lépe než dnes chránit před partikulárními politickými zájmy. Z hlediska škol by měl přínos reformy spočívat ve změně jejich financování, efektivnějším nastavení vztahů mezi managementem a samosprávou a výrazném zredukování byrokratické zátěže. Bílá kniha otevírá debatu o zavedení školního – pokud by bylo zavedeno, pak nejdříve v roce 2014, 2015.

## HLAVNÍ BODY BÍLÉ KNIHY:

1. **Standardizované hodnocení** kvality výuky (pro akreditace a finance); posílení mezinárodního charakteru studia.
2. **Přesunutí odpovědnosti** v ekonomických a personálních otázkách na vysoké školy, větší autonomii univerzity při určování obsahu a formy studia.
3. **Školy se rozvrství** na výzkumné, vzdělávací a profesně orientované; krátké studijní programy vyšších odborných škol budou zahrnuty do vysokoškolského systému.
4. **O využití peněz** na výzkum a vývoj by rozhodovaly samy univerzity, které také budou odpovídat za renomé profesora nebo docenta. Výzkum a vývoj na VŠ se bude řídit podle výsledků (patenty, vědecké publikace).
5. Podpořena bude **spolupráce soukromých firem** s univerzitním výzkumem a vývojem; vznik agentur na propagaci a komercializaci výzkumů.
6. **Změna povinností** a kompetencí správních rad, rektora a akademických senátů tak, aby si o svých vnitřních záležitostech rozhodovaly samy univerzity; zároveň by byl posílen vliv regionální veřejné správy, podnikatelů, absolventů. Spolupráci univerzit se zaměstnavateli a dalšími zájmovými skupinami by koordinovala Rada pro terciární vzdělávání; např. by navrhovala správní radu, která se mj. bude podílet na volbě rektora.
7. **Zavedení školného**, spojení na vzdělávání a přímá podpora studentů; posílení postavení univerzit při nakládání s financemi.
8. **Podpora studentských brigád**; vyšší podíl všeobecného vzdělávacího základu na středních školách, širší nabídka různých typů vysokoškolského vzdělání; přijímací řízení založené na obecných studijních předpokladech.

## Námítky univerzitních samospráv

Na sněmu v Hradci Králové odmítli 4. 2. zástupci akademických senátů českých univerzit jako nedemokratický způsob přípravy Bílé knihy terciárního vzdělávání. Samotnou Bílou knihu považují za nedostatečný a nebezpečný materiál pro kvalitu vysokého školství, ohrožující jeho demokratický charakter a nezastupitelnou funkci pro společnost. V této podobě ji pokládají za nepřijatelné východisko pro tvorbu nové zákonné úpravy.

Žádají proto, aby příprava věcného záměru zákona byla podrobena veřejné diskusi za široké účasti akademické obce. Je důležité, aby byly zohledněny především tyto výtky vůči Bílé knize terciárního vzdělávání:

1. **Snadná zneužitelnost:** Omezením samosprávy vysokých škol se dává prostor pro prosazování politických a ekonomických zájmů nejrůznějších lobby, a to prostřednictvím instalovaných správních rad a Rady pro terciární vzdělávání. Rázně odmítáme omezování samosprávy vysokých škol.
2. **Nerealizovatelnost:** Chybí jasná konkrétní představa, návrh reformy tvoří soubor navzájem neprovázaných kapitol.
3. **Krátkozrakost:** Preference přímého ekonomického profitu před investicemi do rozvoje vědy a vzdělanosti je pro většinu oborů základního výzkumu likvidační. Útlum oborů s odloženou ekonomickou rentabilitou povede k dlouhodobému snížení konkurenceschopnosti české vědy a školství v evropském kontextu.
4. **Klamnost:** Návrh reformy vzbuzuje falešné naděje mezi uchazeči, protože zaměňuje kvalitu výuky s bezprostřední finanční rentabilitou. To povede k poklesu úrovně absolventů a snížení jejich hodnoty na trhu práce. Je třeba zajistit v co největší míře kvalitní vzdělání, nikoli nákup titulů.
5. **Neufinancovatelnost:** Návrh neřeší podfinancování vysokého školství. Vyšší příspěvek ze státního rozpočtu se neplánuje a chybějící prostředky nemohou soukromé zdroje vyrovnat.

### REKTOŘI POŽADUJÍ DISKUSI

Na svém 99. zasedání požádalo plénum České konference rektorů členy vlády a poslance Parlamentu ČR, aby legislativní změny, které se dotýkají vysokých škol, byly vždy důsledně předem projednány s reprezentacemi vysokých škol. Zásadně v této souvislosti ČKR odmítá pozměňovací návrh novelizace zákona 130/2002 Sb., který chce upravit pracovněprávní vztahy akademických pracovníků podle zákona číslo 111/1998 Sb. ve znění pozdějších předpisů, a způsob, kterým byl tento návrh projednán.

Dále ČKR nepokládá za dostatečně definované důvody a cíle připravované reformy. Považuje za nemožné, aby zásadní reforma terciárního vzdělávání byla uskutečněna podle zveřejněného časového harmonogramu, který neumožňuje kvalitní a seriózní diskusi s akademickou komunitou.

ČKR vítá příslib Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, že vládní rozhodnutí o vázání finančních prostředků se nebude týkat vysokých škol.

### **EMERITNÍ REKTOŘI**

Shromáždění ČKR se zúčastnilo také čtyřicet emeritních rektorů českých vysokých škol. Po diskusi o aktuálních otázkách českého vysokého školství se rozhodli zveřejnit prohlášení k přípravě důležitých materiálů, které mohou ovlivnit naše vysoké školství na řadu desetiletí.

Emeritní rektori prohlašují, že nedotknutelnými principy fungování vysokých škol je zachování univerzitní autonomie, samosprávný způsob řízení a prohlubování akademických svobod. Jsou si vědomi, že jakékoli porušování těchto principů předznamenalo v minulosti intelektuální úpadek a následně i sociální a ekonomickou stagnaci společnosti, a proto jsou připraveni současnému úsilí svých nástupců v tomto směru účinně napomáhat.

### **RADA VYSOKÝCH ŠKOL SE ZTOTOŽNILA S REKTORY**

Předsednictvo Rady vysokých škol soudí, že důvody a cíle připravované reformy vysokých škol nejsou dostatečně definované a že zveřejněný časový harmonogram přípravy zákona neumožňuje kvalitní a seriózní diskusi s akademickou komunitou.

Ve snaze vyhnout se ostře konfliktnímu a silovému vyzývá předsednictvo RVŠ ministra školství, aby prosadil prostor pro nezbytnou skutečnou diskusi s akademickou obcí vysokých škol a jejich reprezentacemi k řadě dosud otevřených a konfliktních otázek. Stávající utajování přípravných prací na legislativních změnách i obsahu souvisejících dokumentů je nepřijatelné.

### **PROTEST KARDINÁLA**

Na zasedání Akademického senátu Katolické teologické fakulty UK jsem se v minulých dnech podrobněji seznámil s Bílou knihou terciárního vzdělání a s protesty, které byly vypracované začátkem února na sněmu zástupců akademických senátů v Hradci Králové. Byl jsem informován také o jednoznačných názorech Akademického senátu Katolické teologické fakulty UK v Praze. Velmi rozhodně se připojuji k těmto i dalším protestům vedení i Akademického senátu UK a rozhodně odmítám přípravu překvapivě nedemokratického postupu vlády vůči vysokým školám. Žádám, aby vláda přehodnotila své záměry, které by omezovaly akademickou svobodu a podvazovaly svobodný akademický život, který má v naší zemi dlouhou tradici.

*Kardinál Miloslav Vlk*

## Z rozhovoru v Lidových novinách

### **Rektor V. Hampl se bojí o výdobytky Listopadu**

**Reformátor vysokých škol Petr Matějů se v rozhovoru pro LN zmínil, že vedení Univerzity Karlovy neumí účinně čelit finančním problémům některých svých fakult. Co tomu říkáte?**

Před Vánoci některé sdělovací prostředky informovaly o ekonomických obtížích Pedagogické fakulty. Tento případ ilustruje, že veřejné financování je nedostatečné, zejména z hlediska humanitně zaměřených fakult. Nicméně katastrofické vyznění některých zpráv nebylo namístě, o žádnou dramatickou situaci se nejedná. Problémy průběžně řešíme.

**Jak řešíte ty malé platy na humanitních oborech?**

V situaci, kdy podle zákona platí univerzitám za výuku studentů stát, je jediným opravdovým řešením zvýšení dotace na studenta. Pomohla by ale také taková změna rozdělování finanční podpory vědecké práce, která by byla spravedlivější k humanitním a společenskovědním oborům. V rámci univerzity jsme alespoň velmi mírně upravili vnitrouniverzitní rozdělování prostředků mezi fakultami ve prospěch humanitních oborů. Ovšem možnosti v tomto směru jsou velmi omezené.

**Proč by měl stát přidávat například na studium filozofie?**

Protože ji mladí lidé chtějí studovat, nemohou si to v Česku zaplatit sami a je to přínos pro celou společnost. Oborová nabídka soukromých vysokých škol je velmi chudá. A taky proto, že hlavní vědní obory by v zemi měly existovat, a to i v případě, když zrovna neprodukují zdánlivě nic výhodně zpeněžitelného. Finanční zabezpečení oborů by mělo umožňovat mezinárodně solidní úroveň. U nás je příspěvek na studenta humanitních oborů zřetelně nižší než dotace na jednoho vězně.

**To bude možná tím, že vy nemusíte studenty živit, šatit a podobně.**

To je myslím spíše úsměvný argument. Mimořádně, i střední školy dostávají v průměru od státu na studenta víc než humanitní obory na vysokých školách.

**Myslíte si, že by měl stát dávat na studenta dejme tomu psychologie na Univerzitě Karlově víc než na studenta psychologie nějaké regionální univerzity?**

Myslím, že by se měla vyhodnotit kvalita vysoké školy na základě vědeckých a tvůrčích výstupů a kvalitnější by měly dostat víc.

## **Je ale špičkový vědec automaticky dobrým učitelem? Co když má některá škola lepší učitele než vědce?**

Vysoká škola není jen jakýmsi lepším gymnáziem. Neměl by na ní učit někdo, kdo se prostě jen něco naučil a teď to předává. Na vysoké škole má učit člověk, který nejen ví, jak se ten obor vyvíjí, ale i sám k jeho vývoji přispívá. Vtip univerzity je v tom, že studenti jsou uční skutečných vědců.

## **Vláda schválila strategický dokument reformy terciárního vzdělávání, takzvanou Bílou knihu. Univerzita Karlova patřila mezi školy, které vyslovily vůči tomuto materiálu výhrady. Byly v té poslední, vládou akceptované verzi nějak zohledněny?**

Poslední verzi před schválením vládou jsme sice od ministerstva školství neobdrželi, ale když byla po schválení vládou konečně zveřejněna na stránkách MŠMT, zesílily moje už tak velké obavy o autonomii vysokých škol. Tu považuji za významný a fungující výdobytek Sametové revoluce. Klíčové slovo v řízení a strategických plánech vysokých škol mají mít podle Bílé knihy správní rady složené zejména z představitelů politického a ekonomického života mimo univerzitu. Ty mají zase být pod přímou kontrolou vládou jmenované (a odvolávané) Rady pro terciární vzdělávání. Vysoké školy by se tak dostaly zpět pod přímou kontrolu politické moci. To jde přímo proti nejmodernějším trendům v Evropě.

## **Je ta autonomie pro fungování vysokých škol to nejlepší?**

Není samoučelná, což ukazuje příklad Akademie věd. Ta se nedávno transformovala na veřejné výzkumné instituce, které mají poměrně vysokou míru autonomie. Z rozhovorů s jejich pracovníky vím, že je to pro ně strašně důležité. Mnozí jsou ochotni, kdyby se toto dramatickým způsobem změnilo, hledat nového zaměstnavatele.

## **Co vám ještě na Bílé knize vadí?**

Že pravidla jsou nastavena spíše pro technické a přírodovědné obory, které většinou mají přímočařejší ekonomickou profitabilitu. Na humanitní obory, které jsou pro prestižní univerzitu a vzdělanost národa rovněž velmi důležité, ale často je jejich zpeněžitelnost horší, jakoby nepamatovala.

## **Časem by si podle Bílé knihy mohly přivydělávat školným. Není pochyb, že spousta lidí by za možnost studovat třeba dějiny umění na prestižní univerzitě ráda platila. A třeba ne málo.**

Nejsem si docela jist, jestli školné v odložené podobě opravdu škole významně pomůže a jak pomůže studentům, natož sociálně slabším. Také není jasné, jak by měla vysoká škola dluhy od absolventů vymáhat. To bývá drahá záležitost.

**Bílá kniha navrhuje posílit pravomoci správních rad, které už několik let existují a působí, byť se zatím zaměřují spíše jen na kontrolu hospodaření. Koho má ve své správní radě Univerzita Karlova?**

Například bývalého vrchního soudce, kardinála, vysokého úředníka z Bruselu, poslance, bankéře, náměstka ministra financí, pražského primátora, bývalého ředitele Národního muzea.

**Myslíte, že by škole prospělo, kdyby tito lidé zasahovali i do chodu školy?**

Už dnes jsou kompetence správní rady mnohem významnější, než naznačujete. Rozhoduje o veškerých majetkoprávních úkonech, projednává rozpočet, strategické plány. Podněty těchto osob bere vedení univerzity vážně a do jeho rozhodování se významně promítají.

*Radka Kvačková, Lidové noviny, 2. 2. 2009, rubrika Akademie*

**Jiří Zlatuška**

## **Bílá kniha a politicko-ekonomické řízení univerzit**

Hlasy, které se z akademické obce ozývají proti některým tezím Bílé knihy terciárního vzdělávání, míří nejzávažnějším způsobem proti pasážím, které mají výrazně omezit autonomii univerzit.

Klišé o univerzitách jako věžích ze slonoviny, ve kterých si akademici žijí vlastním badatelským životem nemajícím nic společného s reálným světem kolem, jsou v laické veřejnosti velmi populární. Ministerstvo školství se této představě rozhodlo vyjít vstříc tím, že posílí pravomoci vnějších (rozuměj komerčních a politických) aktérů ve vedení univerzit. Úmysl dosadit podnikatele a zástupce výzkumných a kulturních institucí do správních rad vysokoškolských institucí a dát jim možnost zásadním způsobem chod vysokých škol ovlivňovat vypadá jako cesta ke zvýšení odpovědnosti vysokých škol. Vláda se tím ale fakticky hlásí k pojetí univerzit poplatnému době, kdy školy sloužily jako přípravy pro centrálně plánované hospodářství, kterému dodávaly pracovní síly pro předem připravená a plánovaná pracovní místa. Vysoké školy tehdy nebyly autonomní a je známo, že byly podřízeny diktátu politiky a zprostředkovaně i vlivu hospodářství, vědy i kultury (ke kterým toto politické řízení samozřejmě patřilo).

Autonomní univerzity však principiálně nelze redukovat na profesní přípravy budoucích zaměstnavatelů absolventů. Jejich klientem je student, jemuž pomáhají rozvíjet schopnosti jeho osobnosti v nejširším smyslu. K tomu schopnost uspět



v budoucí profesi nepochybně patří, není však kvalitou jedinou. Zaměstnavatelé absolventů nejsou odběrateli „produktu“ vysoké školy, ale soutěžitelem na trhu práce, který se musí ucházet o to, aby k němu kvalitně vzdělaný absolvent nastoupil do zaměstnání.

### **Partnerem univerzit není byznys**

Kromě samozřejmého vnitřního étosu v podobě naplňování touhy po poznání a rozšiřování obzoru lidského poznání jsou partnerem škol v první řadě studenti.

Úspěšnost vysoké školy nelze ani zdaleka poměřovat tím, nakolik je jejich absolvent vzdělán přesně pro potřeby prvního místa, do kterého po absolutoriu nastoupí. Musí jít především o to, nakolik mu vzdělání, které získal, umožní zapracovat se stejně dobře do prvního místa po vysoké škole, jako do posledního před důchodem.

Mnoho budoucích zaměstnavatelů může mít v tomto ohledu zájem, který je s posláním vysokoškolského vzdělání v přímém rozporu. Klapky na očích univerzitního studenta, který by byl připraven pro konkrétní firmu, totiž omezí flexibilitu absolventů vybírat si své uplatnění, i když jejich prvnímu zaměstnavateli možná ušetří náklady na konkrétní zapracování. Neušetří však společenské náklady na jeho rekvalifikaci poté, co si později místo něj tento zaměstnavatel přijme někoho mladšího a připraveného podle až pozdějších potřeb. Pro příklady, jak silně a rychle se potřeby pracovního trhu mění, se stačí podívat na turbulence, které i u nás vyvolala americká hypotéční krize a následná ekonomická recese.

### **Akademické senáty nejsou suverénní hraječímí proti rektorům**

Neopodstatněné jsou i často uváděné výhrady na adresu akademických senátů jako údajných suverénů, jak to naposledy uvedl ministr školství Liška v Aktualně.cz. Samosprávné pravomoci jsou na vysokých školách podle stávajícího zákona rozděleny mezi dva orgány - rektor je jedním z nich a akademický senát druhým.

Teze o nadměrných rozhodovacích pravomocích akademických senátů je nesmyslná. Senáty mají ze zákona pouze schvalovací pravomoc k návrhům, jež jim předkládá jejich partnerský orgán akademické samosprávy, kterým je rektor. Proces ustanovování konsenzu ve vztahu rektor – akademický senát může v jednotlivých případech probíhat docela bouřlivě, to však zpravidla odráží povahu problému, nikoli nadměrné uzurpování pravomocí. Z pohledu vlastních zkušeností ze dvou funkčních období rektora jsem přesvědčen, že pláč nad tím, že rektor má odpovědnost, u které ho akademický senát v nějaké míře připravuje o potřebné pravomoci, je nesmyslný.

### **Veřejné vysoké školy pod podobný politický tlak jako veřejnoprávní média?**

Vysoký stupeň akademické samosprávy se na vysokých školách v České republice

jednoznačně osvědčil. Nenajdeme křiklavé příklady podobné třeba obsazování rad, které ustanovují ředitele veřejnoprávních médií. Nenajdeme ani příklady politické manipulace typu odvolávání a dosazování podle politické zvuče, jak tomu bylo opakovaně v případě Rady pro výzkum a vývoj nebo tomu je v současnosti v případě ředitelů některých nemocnic.

Ministr při své obhajobě většího vlivu správních rad nepodrobuje žádné analýze ani skutečnost, že ve správních radách veřejných vysokých škol dnes mohou sedět zástupci stavebních firem, kteří mají zásadní slovo v rozhodování o investicích vysokých škol, do značné míry mohou ovlivnit nebo alespoň s předstihem znát podmínky výběrových řízení, kterých se jejich firmy posléze účastní (v podobném postavení mohou být zástupci velkých finančních institucí, kteří mohou přednostním způsobem získávat zajímavé okruhy nových a dlouhodobě perspektivních klientů).

Pro změny v tuzemském systému nemohou být směřovatelné ani rady ustanovované v Rakousku nebo Německu, protože v těchto zemích se jedná o uvolňování systému, který byl v uplynulých téměř dvaceti letech mnohem centralizovanější a ministerskému řízení podléhající, než tomu bylo u nás. Nemáme rozumný důvod dělat v poskytování autonomie univerzitám čelem vzad jen proto, že jsme se šťastnou souhrou okolností ze začátku devadesátých let dostali dál, než bylo v tradičně centralistickém prostředí zvykem. V některých spolkových zemích se navíc jedná o externí rady bez vlivu na management univerzity – podobná poradní rada, která by transparentním způsobem poskytovala doporučení k úvaze univerzitě, nikoli však ve vztahu nadřízenosti k jejímu samosprávnému vedení, by byla i v našem případě docela užitečným doplňkem. Na této úrovni se však návrhy tvůrců Bílé knihy nezastavily.

### **Omezení autonomie není adekvátní cenou za pozitivní část reformy**

Teze o potřebě omezení vlivu studentů na správu vysokých škol a posílení vlivu vnějších aktérů na směřování těchto institucí jde proti autonomii vysokých škol a z pohledu zájmu o kvalitu terciárního vzdělávání je jednoznačně škodlivá. Zastánci takového směřování budou samozřejmě znevažovat námitky akademické obce jako námitky podjaté. Zkušenosti ze světa však jednoznačně ukazují, že kvalitu univerzit dlouhodobě podporuje stupeň jejich autonomie, nikoli jejich přímé ovlivňování vnějšími aktéry, ať již v podobě strany a vlády nebo podniků. Pokud bude tato „reforma“ naplněna, ztratí Česká republika mnohem víc, než třicetikorunu za návštěvu lékaře z reformy zdravotnictví – a nic na to nemění ani skutečnost, že to srovnatelný odpor mezi běžnými voliči nevyvolá.

Pro kvalitativní posílení našich univerzit a s ohledem na dlouhodobou perspektivu a dlouhodobé přínosy by jistě bylo vhodné například zprůhlednit systém akreditací, posílit vlastní pravomoci i odpovědnost s nakládáním s finančními prostředky nebo

vytvořit fungující systém finanční podpory studentů či jejich finanční spoluúčasti na nákladech studia.

Nic z toho však nevyváží negativní dopad politicko-hospodářského řízení vysokoškolských institucí, jak ho fakticky navrhuje Bílá kniha. Vůči tomuto jednomu negativnímu efektu jsou kosmetická pozitiva, která Bílá kniha obsahuje, nevýznamná. Na zákon o vysokých školách ve stávající podobě by v takovém případě bylo menší škodou vůbec nesahat.

*Aktualne.cz 2. 2. 2009. Kráceno*

*Autor je bývalým senátorem Parlamentu ČR a emeritním rektorem Masarykovy univerzity, nyní je děkanem Fakulty informatiky MU*



## PO UZÁVĚRCE

### Bílá kniha je mrtvá...

„Bílá kniha je minulostí,“ prohlásil ministr školství Ondřej Liška, když 5. března informoval novináře o přípravě věcného návrhu zákona o terciárním vzdělávání. Mj. deklaroval, že reformu musí vzít za své i vysoké školy a uvedl jména šestice rektorů a šestici zástupců RVŠ, kteří se na reformě nyní mají podílet (spolu s autory Bílé knihy a ministerskými experty). Předcházející vlnu nesouhlasných petic a prohlášení označil ministr za důkaz, že se podařilo vyvolat širokou debatu o úloze vysokých škol. Tiskové konference se zúčastnil i Jan Švejnár z University of Michigan. Ten zdůraznil, že *„reforma terciárního vzdělávání by měla směřovat především k posílení kvality českých vysokých škol.“* Odmítl také obavy o autonomii a akademickou svobodu škol, když vyzdvihl význam individuální svobody jednotlivce moci studovat co chce a jak chce. Definitivní podobu věcného záměru by chtěl ministr Liška předložit vládě do konce června.

Více: *Zástupci vysokých škol připravují reformní zákon, [www.msmt.cz](http://www.msmt.cz)*

**Patrik Eichler**

### ...zbrojení pokračuje

Dva roky přípravy Bílé knihy terciárního vzdělávání nepřinesly do záměrů Ministerstva školství žádnou principiální změnu. Nultá verze návrhu věcného záměru zákona obavy o budoucnost vysokého školství ještě posiluje.

Vzhledem k tomu, že nultá verze návrhu věcného záměru zákona o terciárním vzdělávání přímo vychází z údajně mrtvé Bílé knihy, ministerstvo přes vstřícnější slovník dál připravuje faktickou likvidaci veřejných vysokých škol.

Za největší hrozbu veřejné vysoké školy považují omezení své nezávislosti výrazným posílením pravomocí správních rad. Dnes správní rady schvalují nakládání s majetkem (jeho prodej nebo třeba vznik věcných břemen) a vyjadřují se například k rozpočtu dané vysoké školy. V návrhu věcného záměru zákona ale čteme, že správní rada veřejné vysoké školy schvaluje rozpočet, strategické dokumenty týkající se rozvoje školy, její statut i rámcovou smlouvu s ministerstvem. „Zastupitelský orgán veřejné vysoké školy“ by podle téhož návrhu schvaloval víceméně pouze to, co by mu bylo Správní radou přenecháno. Společné hlasování obou institucí o některých

otázkách v návrhu upravuje takzvaná Zásada č. 22, podle které jsou společné návrhy zastupitelského orgánu a správní rady přijaty, „jestliže se pro ně vyslovila nadpoloviční většina všech členů zastupitelského orgánu i všech členů správní rady.“ Ve druhém kole hlasování stačí souhlas nadpoloviční většiny přítomných, a pokud „návrh nebyl přijat ani v tomto hlasování, považuje se za přijatý návrh schválený správní radou v tomto hlasování“. Správní radou schvalovaný statut veřejné vysoké školy by přitom upravoval, kromě jiného, vnitřní členění školy, její orgány, kompetence těchto orgánů včetně podílů jejich členů a stejně tak i další vnitřní předpisy školy. Jako zajímavost podotkneme, že na sedmdesáti stranách nulté verze návrhu věcného záměru zákona se slovo „děkan“ objevuje celkem dvakrát.

„Rektor uzavírá se správní radou veřejné vysoké školy po vyjádření zastupitelského orgánu veřejné vysoké školy smlouvu o výkonu funkce, jejímž obsahem jsou zejména cíle, kterých má být za jeho funkčního období dosaženo, délka funkčního období a odměňování rektora,“ píše se dále v dokumentu. Je to návrh na fakticky úplnou likvidaci akademické samosprávy. Explicitně se v něm naopak nepíše o způsobech financování, majetku, stipendiích a poplatcích studentů. To by mělo být až součástí první verze textu, která bude k diskusi předložena snad již během tohoto týdne.

Pokud by v další verzi dokumentu ministerstvo od svých návrhů neustoupilo, dostane se podle místopředsedy Akademického senátu UK Josefa Šlerky do hry otázka celostátní vysokoškolské stávký. Návrhy ministerstva se totiž podle něj „rovnají likvidaci akademické samosprávy“.

Nepíšeme zde obsáhle o nulté – tedy neveřejné, jak opakovaně zdůrazňoval náměstek pro vysoké školy Vlastimil Růžička – verzi návrhu věcného záměru zákona o terciárním vzdělávání proto, abychom kohokoli dehonestovali. Snažíme se tak poukázat na způsob myšlení, který na Ministerstvu školství, jak se zdá, vládne. Liškův úřad totiž kráčí po stejné cestě jako svého času Tomáš Julínek a nezdá se, že by si to byl s to uvědomit.

Na tiskové konferenci Ondřej Liška mimo jiné spojil osud reformy s navýšením objemu prostředků směřovaných do veřejného vysokého školství z veřejných prostředků, a to na jedno procento HDP. „Bez tohoto navýšení si reformu představit nedokážu,“ řekl. Na naši otázku, co udělá, pokud se mu navýšení prosadit nepodaří, už ale neodpověděl. Samotný dokument navíc slibuje být rozpočtově neutrální.

*Literární noviny 2009-11. Kráceno*



---

# **STUDIA**

---

POSTAVENÍ VYSOKOŠKOLÁKŮ  
VZDĚLÁVÁNÍ LÉKAŘŮ

## Postavení a uplatnění vysokoškoláků

*Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, středisko vzdělávací politiky*

### **Postavení vysokoškoláků a uplatnění absolventů vysokých škol na pracovním trhu 2008**

#### **Shrnutí**

Středisko vzdělávací politiky Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy shromažďuje, analyzuje a zveřejňuje údaje o zaměstnatelnosti absolventů všech českých vysokých škol a jejich fakult od roku 2002 do současnosti. Od roku 2006 začalo pravidelně vždy na konci roku publikovat analytickou zprávu na dané téma. Účastní se rovněž velkých mezinárodních výzkumů.

#### **Vysokoškolský diplom zajišťuje lepší postavení i plat**

Vysokoškolské vzdělání přináší jeho absolventům řadu výhod. Prakticky ve všech vyspělých zemích nacházejí vysokoškoláci v porovnání s méně vzdělanými lidmi snadněji zaměstnání a jsou tedy méně ohroženi nezaměstnaností. Jejich práce je kvalifikovanější a zpravidla i zajímavější. V neposlední řadě za ni dostávají vyšší odměnu. To celkem nikoho nepřekvapuje – vždyť vysokoškolské vzdělání získávají lidé s vyššími schopnostmi, motivací i aspiracemi. Přesto však uvedené výhody neplatí všude stejně, ani pro každého vysokoškoláka. Mezinárodní srovnání ukazuje značné rozdíly v tom, jak se absolventům v různých zemích daří. Jedním z důvodů těchto rozdílů je počet vysokoškoláků na pracovním trhu.

#### **Vysokoškoláků je u nás stále málo**

V České republice je podíl vysokoškoláků na pracovním trhu oproti jiným rozvinutým zemím pořád ještě nízký. Poslední srovnatelné údaje říkají, že mezi dospělými ve věku 25–64 let mělo v České republice v roce 2006 zhruba 13,5 % osob terciární vzdělání, které zahrnuje nejen tradiční univerzity a vysoké školy, ale například také vyšší odborné školy apod. V průměru zemí EU to byl bezmála dvojnásobek. O mnoho lépe na tom zatím nejsme ani při srovnání mladších věkových skupin ve věku 25–34 let.

Čím to, že se v mezinárodních statistikách zatím neprojevuje všeobecně vnímané zvyšování počtu míst na českých vysokých školách? Stojí za tím důvody, které jsou spjaté se současným překotným růstem vysokého školství v České republice. Mezi počtem nově přijatých a zvyšováním počtu absolventů na pracovním trhu totiž vzniká několikaleté zpoždění (dané délkou studia); další roky uplynou, než vysoko-

školáci zaplní celou desetiletou věkovou kohortu (ve věku 25–34 let). Poslední údaje srovnatelné s jinými zeměmi jsou navíc již 3 roky staré. Dopady obrovského nárůstu počtu přijatých se tak do mezinárodních srovnání podílu nejmladších absolventů vysokých škol na trhu práce dostávají zhruba až po deseti letech.

Situace se však rychle mění. Již několik posledních let patří totiž Česká republika k zemím, kde počet absolventů s terciárním vzděláním roste nejrychleji. Za 2–3 roky budou u nás čerství absolventi s vysokoškolským a vyšším vzděláním tvořit polovinu všech nově příchozích na pracovní trh. Pochopitelně to povede ke změnám v postavení vysokoškoláků na pracovním trhu z hlediska jejich zaměstnatelnosti, výše mezd i kvalifikační náročnosti vykonávané práce.

### **Záleží na kondici ekonomiky a situaci na trhu práce**

Zaměstnatelnost vysokoškoláků – tedy jejich schopnost získat a udržet si práci – je v rozvinutých zemích světa do značné míry ovlivněna celkovou ekonomickou situací země a s ní související úrovní kvalifikačních požadavků na pracovním trhu. Ekonomický vývoj v posledních měsících názorně ukazuje, jak rychle se nedostatek pracovníků může proměnit v jejich nadbytek. Míra nezaměstnanosti vysokoškoláků tedy souvisí s celkovou mírou nezaměstnanosti, ale ve většině evropských zemí je o třetinu až polovinu nižší.

Čerství absolventi vysokých škol jsou na tom o něco hůře, neboť na pracovní trh vstupují jako nováčci, nemají žádné zkušenosti ani pracovní historii a většinou jen zprostředkované kontakty. Jejich nezaměstnanost se proto většinou pohybuje na obdobné úrovni jako celková míra nezaměstnanosti. Lépe jsou na tom především ti z nich, kteří u svých zaměstnavatelů začali pracovat již během studia.

### **Česko, Polsko, Maďarsko, Slovensko**

Míru nezaměstnanosti hluboko pod celostátním průměrem mají v posledních letech především absolventi vysokých škol na Slovensku, v Maďarsku, České republice a v Polsku. Jedná se o země, kde nastala obdobná situace: dynamický společenský a ekonomický rozvoj umocněný v posledních letech vstupem do EU, doprovázený relativně nízkým podílem vysokoškoláků na pracovním trhu, po nichž je proto vyšší poptávka.

Naopak relativně nejhůře jsou na tom se zaměstnatelností na pracovních trzích svých zemí vysokoškoláci v severských státech a na jihu Evropy. Nejdále v tomto směru došla situace v Dánsku, kde je celková míra nezaměstnanosti a míra nezaměstnanosti vysokoškoláků prakticky totožná.

### **Čím méně, tím lépe**

Pro zaměstnané vysokoškoláky je důležitá kvalifikovanost práce, kterou vykonávají.



Souvisí s tím, jaká pracovní místa a povolání jsou vlastně na pracovním trhu k dispozici a kolik vysokoškoláků se o ně uchází. V průměru nejkvalifikovanější práci mají vysokoškoláci v Maďarsku, Portugalsku, České republice, Polsku a v Itálii. Do značné míry je to opět dáno právě tím, že vysokoškoláků je v těchto zemích nejméně.

Záleží ovšem i na tom, jak úspěšní jsou vysokoškoláci v soutěži s méně vzdělanými o kvalifikovaná a lépe placená místa. Česká republika patří mezi země s těsnějším vztahem mezi úrovní vzdělání a kvalifikačními požadavky. Proto je u nás řada vysoce kvalifikovaných povolání – jako jsou například právníci, lékaři, vysokoškolští pedagogové nebo odborníci v oblasti výpočetní techniky – obsazena absolventy vysokých škol na stejné úrovni jako v mnoha zemích, které přitom mají vysokoškoláků podstatně více.

### **Vysokoškolačka sekretářkou? V Česku zatím spíše ne, ve Španělsku klidně**

V zemích s vysokým podílem vysokoškoláků nastupují absolventi poměrně často na pracovní místa s nižšími kvalifikačními nároky. V Evropě to platí například o Španělsku. Vysokoškolské vzdělání tam totiž přestalo být postačující podmínkou pro dobré uplatnění na trhu práce a možnosti výběru kvalifikovaného povolání se absolventům podstatně zúžily. Čím více je na trhu práce vysokoškoláků, tím častěji získávají „jen“ méně kvalifikovanou práci.

V některých u nás tradičně středoškolských povoláních, jako jsou odborní administrativní pracovníci nebo zdravotní sestry, pracují například ve Španělsku, Francii, Švédsku, Dánsku nebo ve Spojeném království převážně absolventi vysokých nebo vyšších odborných škol. V patnácti původních zemích EU tvoří vysokoškoláci například téměř 20 % pracovníků ve skupině povolání nižších administrativních pracovníků (úředníků), zatímco v České republice je jich mezi nimi zatím stále ještě minimum (méně než 5 %).

### **Vysokoškoláci mají u nás v průměru o dvě třetiny vyšší mzdy než celá populace**

Předpokládaným důsledkem lepší zaměstnatelnosti vysokoškoláků a vyšších kvalifikačních nároků jimi vykonávané práce je i vyšší odměna za práci (plat či mzda nebo jiný druh pracovního příjmu). Mzda osob s vysokoškolským nebo vyšším odborným vzděláním v ČR dosáhla v roce 2007 v průměru již téměř 42 tisíc korun a byla tak o 66 % vyšší než celostátní průměrná mzda. Mzda mladých absolventů do 30 let věku dosahuje takřka 29 tisíc korun, což je pořád ještě 13 % nad celkovým průměrem. Přestože mzdy vysokoškoláků přesahují průměr ve všech rozvinutých zemích, jejich situace většinou není relativně tak příznivá jako u nás. Opět totiž obecně platí, že mzdové zvýhodnění vysokoškoláků je nejvyšší v zemích, kde je vysokoškoláků nejméně, a naopak.

Švédsko patří mezi ty srovnávané země, kde vysokoškolské vzdělání neposkytuje příliš velkou ekonomickou výhodu. Hrubé mzdy, z nichž se při komparacích vychází,

jsou tam navíc mnohem progresivněji zdaňovány, což dále snižuje skutečný čistý příjem vyšších příjmových skupin. Rozpětí hrubých mezd podle vzdělání je ve Švédsku podstatně užší než v České republice nebo v USA a mnohem více připomíná mzdovou nivelizaci, která u nás panovala za socialismu před rokem 1990. Řadu let tam již také otevřeně hovoří o tom, že mladým Švédům chybí ekonomická motivace k vysokoškolskému studiu a na vysokou chodí proto, že se to ve většině rodin stalo přirozenou součástí jejich životního stylu, neboť vyšší vzdělání vede k zajímavé a různorodé práci a je součástí sociálního statusu a prestiže.

Naproti tomu rozdělení mezd podle vzdělání v USA je tomu našemu mnohem podobnější. Relativně nižší mzdy než v České republice tam získávají lidé bez jakéhokoli středního vzdělání. Vzhledem k obecně vyšší úrovni vzdělání je však také průměrná mzda amerického středoškoláka s ukončenou high school – podobně jako ve Švédsku – již pod celostátním průměrem. Zřetelná převaha počtu bakalářů nad vyššími stupni vzdělání na trhu práce pak způsobuje, že vysokoškolské mzdy jako celek jsou blíže průměrné mzdě než je tomu u nás. Z obou těchto důvodů se mzdy českých vysokoškoláků pohybují výrazněji nad průměrem, než je tomu v USA.

### **Souhrnný index postavení vysokoškoláků na pracovním trhu**

Shrnutí poznatků o postavení vysokoškoláků na pracovním trhu ukazuje, že v průměru zemí Evropské unie jsou v současnosti vysokoškoláci oproti celé populaci o 42 % méně ohroženi nezaměstnaností (o 2 roky dříve to bylo o 44 %), vykonávají o 28 % kvalifikovanější práci (o 2 roky dříve to bylo o 29 %) a mají o 43 % vyšší mzdy (o 2 roky dříve to bylo o 40 %). Souhrnný index postavení vysokoškoláků na pracovním trhu v zemích EU je tedy oproti celé populaci zvýhodňuje o 37 %, což je přibližně stejně jako o 2 roky dříve. V České republice ovšem byli v roce 2007 vysokoškoláci ohroženi nezaměstnaností o 69 % méně než celá populace (v roce 2005 to bylo o 71 %), vykonávají o 37 % kvalifikovanější práci (v roce 2005 to bylo o 39 %) a mají o 66 % vyšší mzdy (v roce 2005 to bylo o 64 %). Souhrnný index jejich postavení na pracovním trhu proto v roce 2007 převyšuje běžnou populaci o 54 %. Oproti roku 2005 se tedy jen nepatrně snížil.

### **Absolventů je u nás sice více, ale jejich nezaměstnanost klesá**

V posledních několika letech dochází v České republice k zásadním změnám v počtu absolventů vysokých škol. Za posledních šest let je jich více než dvojnásobek. Převážnou část tohoto růstu sice způsobili absolventi bakalářského studia, ti ovšem ve stále větší míře ve vysokoškolském studiu dále pokračují (dnes se to týká osmi absolventů z deseti). Proto je růst počtu těch, kteří vstupují na trh práce, zatím o něco pomalejší než celkový nárůst absolventů. I tak dnes vstupuje na trh práce o tři čtvrtiny více absolventů vysokých škol než ještě před šesti lety.

Přesto se zaměstnatelnost absolventů vysokých škol v poslední době stále zlepšo-

vala. Půl roku až rok po absolvování je z nich v současnosti nezaměstnaných méně než 3 %. Částečně to sice způsobila snižující se celková míra nezaměstnanosti, která klesla z necelých 10 % až téměř k 5 %, ale nezaměstnanost absolventů vysokých škol se snižovala ještě rychleji.

### **Nejlépe se uplatní lékaři a právníci**

Srovnání jednotlivých typů škol a fakult ukazuje na vysokou úspěšnost absolventů lékařských, právnických a technických fakult. Jejich nezaměstnanost nedosahuje ani dvou procent. Dobré výsledky (těsně nad dvouprocentní hranicí) mají rovněž školy pedagogické a ekonomické. Naopak nejhůře na tom jsou fakulty zemědělské a umělecké.

Nejzřetelnější zlepšení zaznamenali v posledních letech právě absolventi technického zaměření, naopak míra nezaměstnanosti absolventů uměleckých fakult se ve stejném období – přes všeobecný pokles – dokonce zvýšila.

Zajímavé jistě je, že v současnosti mají soukromé vysoké školy v České republice v průměru o něco lepší ukazatele zaměstnatelnosti absolventů než školy veřejné. Ještě před třemi lety přitom byly zhruba na stejné úrovni.

*iForum.cuni.cz. Kráceno*



Ivan Peychl

## Vzdělávání lékařů by měl už konečně platit stát

*Klinika dětí a dorostu 3. LF UK a FNKV*



Média opakovaně zaplavují informace o rozbujelé korupci ve zdravotnictví. Nejedná se přitom ani tak o přímé uplácení lékařů pacienty, spíše je veřejnost seznamována s tím, že bohaté firmy prodávající léky s oblibou zahrnují lékaře různými pozornostmi, nejčastěji pak placením výloh za cesty na mezinárodní konference.

Při srovnávání s vyspělejšími zahraničím musím částečně souhlasit. Ano, lékaři tam pohostinství farmaceutických firem využívají mnohem méně a transparentněji. A skutečně excesy, kdy lékaři cestují za peníze firem doslova na drahý výlet, jehož jediným účelem je exotická turistika, by v normálně fungujících zemích byly sotva možné.

Přesto získává česká veřejnost z článků o tomto problému často klamný dojem. Není pravda, že podobné možnosti sponzorování má šanci využívat většina českých lékařů. A už vůbec není pravda, že by takové sponzorování bylo zcela běžně jakýmsi příspěvkem na luxusní rekreaci. Naopak v drtivé většině lékaři využívají finanční podporu poskytovanou firmou k tomu, aby navštívili kvalitní odbornou konferenci s náročným pracovním programem.

Účast na odborných konferencích umožňuje neztratit krok s nejnovějšími poznatky rychle se vyvíjející lékařské vědy, obohacuje v důsledku celý systém zdravotní péče a je jedním z důvodů, proč je kvalita poskytované lékařské péče u nás stále překvapivě dobrá, a to navzdory jejímu setrvalé nedostatečnému financování.

To ovšem neznamená, že by navyklá závislost českých lékařů na podpoře firem byla pozitivním jevem. Naopak, vždy hrozí konflikt zájmů, firmy si takto lékaře cíleně zavazují a doufají, že tím ovlivní jejich preference v předepisování léků. Záleží pak jen na osobnosti konkrétního lékaře, zda a jak moc se nechá ovlivnit. Je nabitelní, že alespoň někteří lékaři ovlivnění jsou. V důsledku toho pak plýtváme penězi za produkty stejně účinné, avšak vyšší ceny, než nabízí konkurence.

Co s tím? Pomohlo by zakazovat firmám sponzorování a lékaře stíhat? Myslím, že existuje účinnější cesta. **Důvodem, proč v západní Evropě či v Severní Americe lékaři obvykle sponzorování firem nevyužívají, je především to, že k pracovním cestám nic takového nepotřebují.** Samozřejmě součástí postgraduálního vzdělávání lékařů je účast na odborných kurzech a konferencích. Ty kvalitní jsou obvykle velmi drahé. Vlády to vědí a protože chtějí, aby lékaři v jejich zemích byli vzdělaní,

stalo se samozřejmým, že nemocnice poskytují lékařům každý rok nemalé částky na odborné akce. Např. ve Velké Británii má každý lékař, zařazený do systému postgraduálního výcviku (tedy i ti nejmladší lékaři), nárok na zpětné proplacení 800 liber ročně, tedy asi 25 tisíc korun, které vydá na cestování, ubytování a za poplatky spojené s odbornými akcemi. Nemocnicím hradí tyto peníze vláda ze státního rozpočtu. Současně má každý lékař vymezený počet pracovních dnů v roce, které má právo strávit nikoli klinickou prací, ale vzděláváním. Pro lékaře specialisty je to obvykle 10 dní v roce, pro lékaře ve výcviku obvykle více.

Podobná opatření naprosto mění situaci v systému. Je pak naprosto samozřejmé, že každý lékař se několikrát ročně účastní pracovních vzdělávacích kurzů, starší lékaři také konferencí a kongresů, včetně mezinárodních. Odborná diskuse na pracovištích nejen v univerzitních centrech, ale i v periferních nemocnicích ožívá, protože všichni lékaři mají možnost absorbovat nové poznatky. Doprošování o sponzoring u firem ztrácí smysl, protože při rozumném hospodaření s přidělenými penězi může každý lékař zaplnit své vzdělávací volno přiměřenými sebedukačními aktivitami a pomoc zvenčí nepotřebuje.

Česká republika je zatím stále chudší zemí než Británie. Průměrný plat je dnes u nás asi třikrát nižší než ve Spojeném království. I naše vláda by ale měla začít uvažovat o tom, jak financovat celoživotní vzdělávání lékařů v českých nemocnicích z průhledných, tedy státních zdrojů. Osm tisíc korun ročně na prokázané pracovní cesty pro každého lékaře by neuspokojivou a korupcí zavánějící situaci výrazně zlepšilo. V českých nemocnicích pracuje nyní okolo 25 tisíc lékařů. Investice do jejich trvalého vzdělávání by tedy byla asi 200 milionů ročně. Na tom bychom v důsledku pravděpodobně ušetřili, protože lékaři se budou v předepisování léků rozhodovat méně závisle a výdaje na léky klesnou. Především ale budou pacienti profitovat z lepších znalostí lékařů.

Nikdo jiný než stát finance neposkytne. Pro nemocnice je prioritou zaplatit péči o pacienty. A sami lékaři si vzdělávání ze svých příjmů platit nemohou. **Lékařům v českých nemocnicích systém pouze ukládá povinnost trvale se vzdělávat. Zdroje financování tohoto vzdělávání ale nenabízí. Lékaři pak přijímají sponzorování farmaceutických firem, protože jiné zdroje k dispozici nemají.**

Skutečnost, že postgraduální vzdělávání je u nás v současné době tolik prorostlé s financemi firem, je daní za naši nezkušenost ve stále ještě prvních fázích našeho přechodu od zamrzlého centralizovaného komunistického systému k fungujícímu státu. Nastal čas postoupit o další krok, zdravotnický systém vylepšit a korupci tak potlačit. Moralizování nepomůže. Je prostě třeba vydat peníze na správném místě, opevnit se tím proti nemístnému vlivu soukromých firem, a tak na jiných místech ušetřit.

Čeští lékaři nejsou banda vykuků, která se za úplatky opaluje v Karibiku. Je to naopak profesní skupina, která za nesnadných podmínek odvádí práci vysoké kvality.

Lékaři si nezaslouží situaci, kdy musí žadonit o peníze na vlastní profesní růst, ze kterého budou mít prospěch především jejich pacienti. A naopak pacienti českých nemocnic si zaslouží být ošetřováni lékaři, kteří mají podobný přístup k informacím o moderní medicíně jako jejich kolegové ve všech civilizovaných zemích.

**Miloslav Kršiak**

## **Ohlédnutí za přijímacími pohovory r. 2008**

*Ústav farmakologie 3. LF UK*

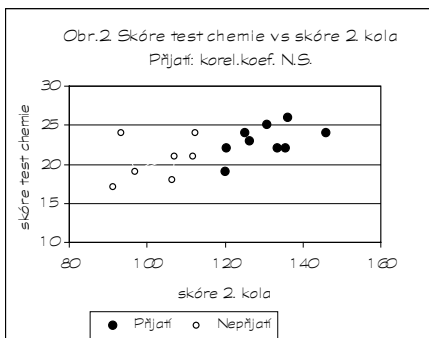
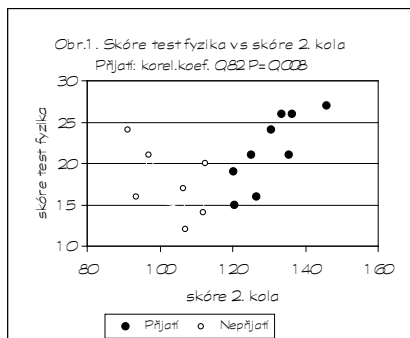


Loňské přijímačky jsou sice již daleko, ale o to blíže jsou ty letošní. Proto by snad stálo zato připomenout si dojmy a zkušenosti z přijímacích pohovorů r. 2008.

Přijímací zkoušky probíhají na 3. lékařské fakultě UK ve dvou kolech. Nejdříve uchazeči o studium medicíny (magisterské) píší testy z biologie, chemie a fyziky (první kolo přijímaček). Ti, kteří se dobře umístí v testech, postupují do druhého kola – k přijímacím pohovorům. Testy se píší jeden den, pohovory probíhají následující den. K testům se r. 2008 dostavilo 856 uchazečů, 320 z nich postoupilo do druhého kola. Ti byli náhodně přiděleni do

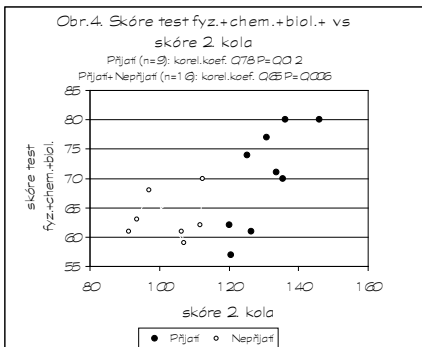
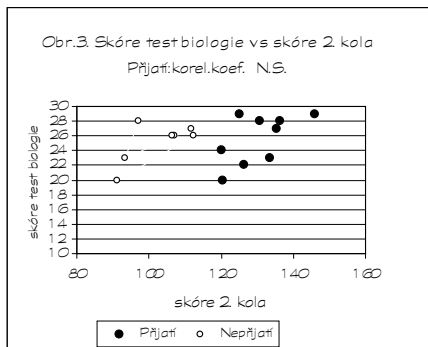
dvaceti tříčlenných komisí složených z pedagogů fakulty. Všechny komise zasedaly současně v různých místnostech budovy děkanátu 3. LF UK. Členem jedné z těchto komisí byl i autor tohoto článku.

Uchazeči dostali těsně před pohovorem odborný text (asi 750 slov), o němž měli po 15minutovém přečtení (bez poznámek) referovat před komisí. Hodnotilo se množství zapamatovaných informací, konciséni, logická prezentace myšlenek, syntéza idejí, začlenění do obecného kontextu, schopnost diskuse a kulturnost projevu. Text nevyžadoval vysokoškolské medicínské vzdělání, byl však náročný množstvím informací, termínů i strukturou. Týkal se podstaty kmenovosti lidských embryonálních buněk (signální dráhy růstových faktorů, transkripční faktory, bílkoviny potlačující funkce genů). Členové komise neznali jméno uchazeče/uchazečky, pouze jeho/její identifikační číslo, text dostali ráno těsně před zahájením pohovorů. Poté, co uchazeč referoval o textu (a odpověděl na případné dotazy k textu), začal vlastní pohovor. V něm členové komise náhodně kladli otázky týkající se zájmů, činnosti uchazeče, některých etických nebo společenských problémů, znalosti jazyků apod. Dotazy



jsou kladeny nepřímou (zájem o medicínu není posuzován podle obecných vzletných prohlášení, ale např. podle konkrétních projevů zájmu o zdravotnickou praxi, biologii nebo o postižené lidi v anamnéze uchazeče, iniciativa a úkolová zaměřenost se hodnotí např. podle toho, zda se uchazeč věnuje důkladněji nějakému sportu, umělecké činnosti, skautskému oddílu apod.). Pokud se týká etických problémů (eutanasie apod.), neptáme se na názor uchazeče, ale na to, jaké argumenty by uvedl pro a proti. V interview se hodnotí sebejistota, přímlost, otevřenost, interpersonální citlivost, úkolová zaměřenost, tolerance k nejasně strukturovaným jevům, způsob myšlení a zájem. Každý člen komise nezávisle na ostatních členech komise hodnotil do protokolu zvlášť část textovou a část interview (1-5 body), doporučení ke studiu (1-7 body) a sympatie (1-7 body). Protokoly byly poté počítačově zpracovány.

Tolik stručně k metodice a popisu průběhu přijímacích zkoušek a pohovorů. A jaké byly mé dojmy a zkušenosti? Naší komisí „prošlo“ během dne (od rána do pozdního odpoledne) celkem 16 většinou výborných uchazečů. Po vyhodnocení přijímacích testů a pohovorů (tj. 1. a 2. kola) a jeho zveřejnění na internetu jsem se mohl podle identifikačních čísel uchazečů z naší komise podívat, jak dopadli. Zjistil jsem, že bylo přijato 9 z nich, tj. 56 % (celkový průměr byl 48 % - přijato bylo 153 ze 320 uchazečů, kteří postoupili do 2. kola). Na internetu bylo k dispozici i skóre z jednotlivých testů v 1. kole u konkrétních uchazečů i celkové skóre jejich hodnocení celou komisí ve 2. kole. Zajímalo mě, do jaké míry tyto výsledky korelují a jak moc souvisí s úspěchem u přijímaček. Měl jsem sice k dispozici jen malý soubor 16 studentů, přesto výpočty korelačních koeficientů (Pearson Product Moment Correlation nebo Spearman Rank Order Correlation) ukázaly některé zajímavé a statisticky průkazné souvislosti (obr.1-4). Ukázalo se, že výsledek hodnocení uchazeče při pohovoru (v naší komisi), tj. ve 2. kole, byl důležitý: každý z přijatých uchazečů získal ve 2. kole v naší komisi kompozitní skóre vyšší než 120, zatímco všichni nepřijatí studenti měli



skóre menší než 113 (obr. 1–4). Výsledky testů v 1. kole byly ovšem také důležité, přinejmenším pro to, aby se uchazeč kvalifikoval do 2. kola. Z jednotlivých testů koreloval u přijatých uchazečů s výsledky pohovorů test z fyziky (obr. 1), zatímco testy z chemie (obr. 2) a z biologie nikoli (obr. 3). Nicméně součet skóre všech tří testů koreloval s výsledky pohovorů, a to jak u přijatých (n=9), tak u všech uchazečů (n=19), kteří byli hodnoceni naší komisí (obr. 4). Pokud je mi známo, tyto výsledky na malém souboru jsou v souladu s některými výsledky dřívějších analýz na větších souborech (prof. J. Kožený), kdy právě výsledky přijímacích testů z fyziky měly nečekaně dobrou prediktivní hodnotu.

Většina uchazečů něčím zaujala, třeba aktivním zájmem o hudbu, koníčky (např. kynologie), účastí ve skautingu, pobyty v zahraničí, studiem na specializovaných gymnáziích, angažovaností ve sportu, kontaktem se zdravotnickými zařízeními aj. Mnozí podali přihlášky ke studiu na několik lékařských fakult, jeden uchazeč dělal přijímačky na 3. LF po druhé (neuspěl u zkoušky ze Struktury a funkce těla). Jako oblíbenou četbu uváděli detektivky (chlapci), milostné romány (dívký). Etické problémy viděli z různých stran. Respekt k zásadám desatera se mi zdál být výraznější u uchazečů ze Slovenska. Na dotaz, proč chtějí studovat medicínu, uváděli zájem o biologii, chemii, vliv dobrých učitelů, rodiny (rodiče lékaři apod.). Na 3. LF se hlásili proto, že slyšeli o novém curricula, slibovali si, že uvidí pacienty dříve než na jiných fakultách (nezklameme je?), vlivem svých sourozenců nebo přátel, kteří již na 3. LF UK studují. Přicházeli upravení, někteří více, jiní méně formálně oblečení (bylo teplo – 19. června), většinou byli otevření, komunikativní.

Jeden z uchazečů podal mimořádně kvalitní informaci o textu (vystihl hlavní strukturu a smysl textu a znal i detaily), byl již přijat na 1. LF (na základě vysvědčení za poslední 4 roky na gymnáziu), chodil do ordinace své matky, lékařky. Byl přijat, ale nezapsal se, bohužel. Další vynikající uchazečka (z obce u Bojnic na Slovensku,



umístila se na 6. místě po 1. kole a na 4. místě po 2. kole), která byla přijata, se bohužel také nezapsala do 1. ročníku. Celkem se zapsalo do 1. ročníku na 3. LF UK 6 z 9 přijatých uchazečů z naší komise. Někteří z nich byli také výteční, např. uchazeč z matematického gymnázia v Bratislavě, uchazečka z Trenčína s koncizním vyjadřováním, etickou vyvážeností, z lékařské rodiny, výborní byli i čtyři čeští uchazeči, každý svým způsobem. Sympatické byly i dvě uchazečky, které sice projevovaly značný zájem o medicínu (jedna např. pečovala o poškozené dítě, druhá byla sestrou na ortopedii), ale bohužel nebyly schopny si zapamatovat, resp. vnímat zadaný odborný text, takže jejich konečné skóre nestačilo na přijetí.

**Cílem přijímacích zkoušek a pohovorů je vybrat ty uchazeče, kteří mají jak intelektové, tak osobnostní předpoklady pro vystudování medicíny a vykonávání lékařského povolání. První kolo – vědomostní testy z biologie, chemie a fyziky – zjišťuje hlavně dříve naučené poznatky. Druhé kolo – pohovory – zjišťují schopnost pochopení a zapamatování nového textu, osobnostní rysy, schopnost komunikace.** Aby měly pohovory vypovídací hodnotu, musí být členové komisí schopni jednotlivé uchazeče ve svém hodnocení dostatečně profilovat, odlišovat. Myslím, že to naše komise loni dokázala, protože kompozitní skóre u jednotlivých uchazečů se u nás pohybovalo v širokém rozmezí (od 91 do 146).

Přijímací pohovory jsou náročné pro členy komisí (i pro ostatní pracovníky fakulty, kteří přijímačky připravují, organizují a vyhodnocují), večer končíme všichni hodně unavení. Pro mě a bezpochyby i pro mnohé ostatní členy komisí však přinášejí radost ze setkání s mnoha skvělými mladými lidmi.

**Dagmar Schneidrová**

## **Uplatnění přístupů tvarové (Gestalt) psychoterapie**

*Ústav zdraví dětí a mládeže, 3. lékařská fakulta UK v Praze*

Ráda bych se ve svém příspěvku podělila o zkušenosti s využíváním přístupů kognitivně behaviorální terapie (KBT) a tvarové psychoterapie (Gestalt terapie – GT) ve své práci učitele 3. LF UK zaměřeného na prevenci a podporu zdraví.

**KBT je krátkodobá strukturovaná psychoterapie zaměřená na řešení konkrétních problémů a na dosahování předem definovaných cílů.** Metodologie KBT mne díky svému důrazu na empirické ověřování nových teorií a účinnost terapeutických postupů pomocí vědeckých metod a systematickému přístupu zaměřenému na změnu chování a myšlení dobře vybavila pro učitelkou práci na poli prevence a podpory zdraví. Nicméně v poslední době zjišťuji, že tento systematický přístup zaměřený na obsah je pro mne i pro studenty náročný s ohledem na velké množství nových

poznatků a zdrojů a mou snahu je studentům předat. Proto považuji za osvobozující integraci na proces zaměřeného Gestalt přístupu do výuky.

Gestalt terapie je jedním z humanistických směrů v psychoterapii, který stojí na třech teoretických pilířích – teorii pole, experimentální fenomenologické metodě uvědomování a existenciálně dialogickém přístupu, který v sobě zahrnuje terapeutický vztah a kontakt mezi terapeutem a klientem. Uvědomování, které je jedním z hlavních nástrojů GT, vychází z osobního prožitku a zkušenosti „tady a teď“ a pomáhá klientovi ke změně. **Gestalt terapeut poskytuje klientovi podporu v jeho uvědomování a povzbuzuje jej k převzetí zodpovědnosti za změnu, osobní růst a učení.**

Pokouším se tedy v duchu GT o odklon od tradičního způsobu předávání poznatků v medicíně směrem k větší interakci a aktivizaci studentů formou diskusí, nácviku dovedností, hraní rolí a samostatné práce. Povzbuzuji studenty k odpovědnosti za jejich studium ve smyslu větší samostatnosti při získávání poznatků a zkušeností spíše než na „konzumování“ přehledu poznatků prezentovaných učitelem bez vlastního přičinění. Autentický kontakt se studenty spolu se sdílením mé zkušenosti usnadňuje tento proces (zvláště u zahraničních studentů, které vnímám jako otevřenější diskusí a osobnímu kontaktu). Věřím, že tento přístup alespoň u některých z nich probudí zájem o probíranou látku. Mně pak přináší větší uspokojení z učitelské práce a motivaci nahlížet na znovu a znovu probíraná témata novým způsobem. Gestalt přístup mě tak do určité míry chrání před vyhořením a motivuje pokračovat v náročné práci vysokoškolského učitele.

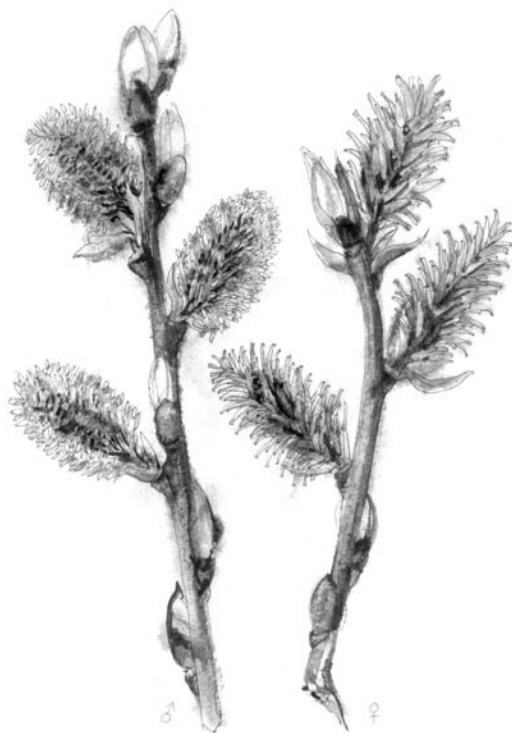
Kromě využití výše popsaného přístupu v povinné výuce na poli prevence a podpory zdraví nabízím v rámci povinně volitelných kurzů pro studenty 3. a 4. ročníků kurz základů Gestalt terapie. Jedná se o kurz určený pro malou skupinu 12 studentů. Jeho cílem je seznámit studenty medicíny se základními teoretickými koncepty a praktickými přístupy tvarové (Gestalt) terapie a možnostmi jejich uplatnění v práci lékaře.

Semináře jsou vedeny tak, že v první části prezentují studentům vybrané teoretické koncepty a příklady ze své poradenské praxe a ve druhé, praktické části probíhá nácvik základních poradenských a terapeutických dovedností:

- vedení prvního rozhovoru s klientem;
- formulace potřeb klienta a cílů terapie;
- holistické pozorování a empatické naslouchání;
- uvědomování si vlastní reakce na klienta;
- rozpoznání kontaktních stylů v rozhovoru s klientem.

Jaká je **odezva studentů** na takto koncipovaný kurz? Na začátku kurzu se u některých studentů setkávám s rozpaky angažovat se do experimentů a nácviku, přinášet svou vlastní zkušenost, být otevřený a hledat vlastní způsob celostního přístupu k pacientovi. Takoví studenti volají po tom, že chtějí vidět záznamy či

demonstrace mé práce s klientem a odvolávají se na to, co znají ze studia medicíny, tedy že „ještě neznají ty správné postupy, jak řešit s klientem jeho problém, neví, jak správně k němu přistupovat“. Naproti tomu jiní studenti se odvážně pouštějí do nácvičku dialogu s klientem a já s potěšením sleduji jejich zaujetí a probouzení intuitivní schopnosti citlivě naslouchat druhému a vést s ním autentický dialog. Na konci kurzu studenty žádám o vyjádření připomínek k obsahu a způsobu vedení kurzu. Považuji to za smysluplné uzavření naší práce a vítám nové podněty od studentů. Musím říci, že v posledních letech jsem měla pocit uspokojení z naší spolupráce a otevřené komunikace. Byla jsem pak proto někdy rozpačitá z vágního a útržkovitého hodnocení kurzu od stejných studentů, kterého se mi dostávalo v rámci formální anonymní dotazníkové evaluace výuky prováděné standardně na naší fakultě. Takový způsob hodnocení podle mého soudu velmi nepřesně odráží to, co se během seminářů mezi mnou a studenty dělo.



---

**VĚDA**

---

STÁRNUTÍ  
FYZIOLOGIE

# Jak se stárne v Evropě

Vědcům z Evropy a celého světa jsou od konce ledna k dispozici **nová data mezinárodního průzkumu o stárnutí evropské populace SHARE (Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe)**. Studie shromažďuje údaje o zdraví, socio-ekonomickém postavení, sociálních a rodinných sítích od více než 40.000 osob starších 50 let, a to ve dvouletých intervalech. Od roku 2006 se k respondentům z Rakouska, Belgie, Dánska, Francie, Německa, Řecka, Irska, Izraele, Itálie, Nizozemí, Polska, Španělska a Švýcarska přiřadili také účastníci z České republiky.

## **V oblastí zdraví data SHARE ukazují:**

Obyvatelé severní Evropy jsou zdravější a bohatší, avšak lidé na jihu Evropy žijí déle. Toto zjištění je zvláště výrazné pro severoevropské ženy a jihoevropské muže. Projekt SHARE obsahuje nyní data, která umožní zjistit, zda jsou tyto rozdíly genetické nebo socio-ekonomické.

Ve všech zemích se projevuje silný vztah mezi zdravím jednotlivce a postavením. U lidí s nižším vzděláním je oproti lidem s vyšším vzděláním o více než 70 procent větší pravděpodobnost, že nebudou fyzicky aktivní, a o 50 procent vyšší pravděpodobnost, že budou obézní.

Silný vztah mezi zdravím a socio-ekonomickým postavením také platí pro duševní zdraví. Rozdíly mezi zeměmi ve vzdělání se přímo odrážejí v rozdílech výskytu deprese. Ve všech zemích, zejména pak na severu Evropy, jsou lidé s nižšími příjmy a menším majetkem náchylnější k depresi.

SHARE je prvním projektem, který srovnává kvalitu péče o staré lidi. Ukazuje se, že v celé Evropě je geriatrická péče a prevence skutečně nedostatečná.

## **V oblastí zaměstnanosti:**

Lidé s dobrým zdravím odcházejí do důchodu v průměru o dva roky později než lidé se zdravotními potížemi. Vynaložení pouhých 3 % z pracovních příjmů na prevenci nemocnosti se vrátí v podobě vyšší zaměstnanosti.

Různé systémy penzijního zabezpečení vedou k jinému rozložení a věkovému průměru lidí na pracovním trhu a v důchodu. Data ukazují výrazný odchod do předčasného důchodu v zemích, které k tomu nabízejí pobídky a/nebo vysoké penze, jako například v jihoevropských zemích, Rakousku nebo Francii.

Četnost čerpání dávek z pojištění v případě invalidity v době před odchodem do důchodu (věk 50 až 64 let) se v různých zemích liší, od 16 procent v Dánsku po pouhých 3 procenta v Řecku. Tuto různost však nepůsobí rozdílný zdravotní stav populace.

Na pozdější odchod do důchodu má vliv kvalita pracovního poměru: například prostor pro vlastní tvořivou práci nebo míra ocenění našeho úsilí. Na severu Evropy

je pracovní prostředí kvalitnější než na jihu. Kvalita pracovního prostředí souvisí i s vlastní kvalitou života. Horší pracovní prostředí znamená vyšší nemocnost a častější výskyt deprese.

### **Česká republika = Skandinávie, Polsko = jižní Evropa?**

Ačkoli přechod společnosti k volnému trhu výrazně ovlivnila jak Českou republiku, tak Polsko, zdá se, že česká populace starší 50 let je aktivnější na pracovním trhu. V Polsku je zaměstnanost výrazně nižší a podmínky na pracovním trhu mnohem horší. Kvalita pracovního poměru je v České republice podobná zemím v severní Evropě, zatímco Polsko se nejvíce podobá Řecku.

### **V oblasti rodinných a sociálních sítí:**

Zánik rodiny je mytus: Asi třetina lidí starší 65 let každodenně pomáhá jiným nebo pečuje o vnoučata, a to v průměru 4,6 hodiny denně.

Významnou složku příjmu domácnosti tvoří peněžní podpora mezi generacemi. Zatímco v severních zemích dostávají častěji mladí lidé peníze od rodičů, na jihu Evropy častěji mladí lidé podporují své rodiče.

V průměru 10 % lidí mezi 65 a 74 lety se účastní dobrovolné nebo dobročinné práce. Ve Skandinávii nebo v Nizozemí je to dokonce dvakrát tolik.

### **Ekonomický status, příjmy a bohatství:**

Nerovnost ve spotřebě je mnohem nižší než nerovnost ve finanční situaci: Výdaje domácností na jídlo jsou podstatně nižší v severských zemích (Švédsko a Dánsko) než jinde v Evropě.

Ve všech zemích jsou rozdíly ve spotřebě jednotlivých sociálních skupin nižší než nerovnost v příjmech; nerovnost v příjmech je pak obecně nižší než nerovnost v majetku či bohatství.

Chudobu zmírňují jiné než finanční zdroje, např. vlastnictví domu, což je zejména případ jižní Evropy. Dalším faktorem omezení chudoby je bydlení blízko vlastních dětí – ve stejné domácnosti nebo domě, a to nejen ve středomořských zemích, ale například i v Německu.

V celé Evropě hraje v životě starších lidí důležitou roli rodina. Ze studie však vyplývá, že mezi severní a jižní Evropou jsou nápadné rozdíly. Tak například v Dánsku žije jen 13 procent dotazovaných dohromady s některým ze svých dětí. Naproti tomu ve Španělsku je to 52 procent. V blízkosti svých potomků tam žije dokonce 80 procent dotázaných.

Podobně vypadá i kontakt mezi rodiči a dětmi: zatímco každodenní kontakt s rodiči má například 42 procent Dánů, v zemích Středomoří je to až 86 procent dotázaných.

## **Soukromé zabezpečení ve stáří je v Evropě málo rozšířené:**

Téměř všichni senioři v Evropě dostávají státní důchod. Více než polovina má navíc ještě dodatečné starobní příjmy. V zemích jako je Švédsko nebo Nizozemí dostávají téměř dvě třetiny dřívějších pracujících dodatečný podnikový důchod.

Podnikové důchody však ve většině zemí tvoří mnohem menší část důchodových příjmů než státní důchody. Ještě menší je potom soukromé zabezpečení např. prostřednictvím životního pojištění. I v tom je daleko vepředu Švédsko, kde taková plnění využívá kolem 20 procent všech důchodců. V evropském průměru je to jen 10 procent. Nejnižší důchody mají lidé s nízkou kvalifikací, zejména v případě, jestliže z pracovního procesu odešli předčasně.

*www.share-project.org*

**Lydie Fialová**

## **Komu vlastně patří náš život?**

*Ústav etiky 3. LF UK*

***Když někdo chce umřít, je souhlas s jeho rozhodnutím výrazem soucitu, nebo neúcty? Kdo má právo rozhodovat o těchto otázkách a na základě jakých kritérií? A jak daleko můžeme zajít?***

Davidovi bylo 33 let. Vyrostl se svou sestrou v adoptivní rodině (rodiče jim tragicky zahynuli), vystudoval střední školu a několik let celkem úspěšně pracoval. Pak se souhrou nejrůznějších okolností začal propadat do bludného kruhu: kokain a alkohol mu pomáhaly přehlušit intenzivní pocit, že se jeho život nepovedl. Poslední tři roky žil většinou na ulici; tam také trávil svůj poslední večer, než našli jeho bezvládné tělo.

Vyšetření zjistilo krvácení do míchy, které zanechalo Davida nezvratně bezvládného a ochromilo mu dýchání. Musel být napojen na ventilátor, a přestože byl plně při vědomí, trvalo několik týdnů, než se naučil ovládat hlas a mohl komunikovat s okolím. Jeho první slova byla: Nechte mě umřít.

Tak uvedl Davidův příběh jeden z jeho ošetřujících lékařů na etickém semináři lékařské fakulty Harvardovy univerzity. Na pravidelná setkání sem přichází kolem 70 doktorů, sester, duchovních, studentů, právníků, filozofů, rehabilitačních a sociálních pracovníků, aby diskutovali o vhodném postupu při řešení obtížných klinických situací. Vycházejí přitom ze základních principů medicíny, které jí po staletí dávaly směr: úcta k životu a snaha zmírňovat utrpení. Z tohoto pohledu moderní

medicína přináší nebývalé možnosti léčby, jejich uplatnění však mnohdy vyvolává etické otázky, které přesahují ryze medicínskou odbornost.

### **Musí se o tom mluvit**

Naše současné znalosti o původu a průběhu nemoci dovolují zasahovat do biologických procesů lidského těla a zejména rozvoj farmakologie a medicínských technologií za posledních šedesát let umožňuje léčit mnoho dříve smrtelných onemocnění. Stejně jako Davidovi i jiným pacientům dovoluje technologie v podobě umělé plicní ventilace či chirurgických zákroků „překlenout“ či oddálit smrt, mnohdy však není možné odvrátit závažné trvalé postižení. Léčba tak ve svém důsledku může paradoxně přispívat k tomu, že se utrpení prohloubí či prodlouží. Současná medicína bývá kritizována za to, že je odosobněná, že se příliš zaměřila na biologickou stránku lidské existence, čímž zatlačuje do pozadí další zdroje utrpení – pocity osamocení, beznaděje, závislost nemocného na druhých, pocit, že je jim na obtíž; strach z bolesti a ze smrti. (To jsou také hlavní důvody, proč lidé žádají o eutanazii.) Částečnou odpovědí na tyto otázky je rozvoj paliativní medicíny a hospicové péče, která ustupuje od invazivní léčby a soustřeďuje se na léčbu bolesti a věnuje pozornost dalším rozměrům utrpení.

Etické otázky v souvislosti s koncem života se zdaleka netýkají jen eutanazie, mnohem častější jsou situace, v nichž se rozhoduje o ukončení léčby, která „zadržuje“ smrt. Je tomu tak proto, že lidé ve vyspělých zemích umírají ve vyšším věku, často v důsledku chronických onemocnění a ve stavu naprosté závislosti na druhých. V těchto případech je třeba se spíše rozhodnout o tom, zda pokračovat v léčbě nevléčitelně nemocného pacienta, zda resuscitovat vážně nemocné, když dojde k zástavě základních životních funkcí, co s pacienty v nevratném kómatu, kde léčba nepřináší žádoucí výsledky, zda podávat umělou výživu pacientovi, který už není schopen samostatně přijímat potravu a mnohdy ani není plně při vědomí, například po závažných úrazech nebo v pokročilém stadiu demence. Nejedná se tedy o eutanazii nebo asistovanou sebevraždu, ale o ukončení aktivní léčby, které otevře cestu smrti. Tyto situace nejsou snadné pro nikoho ze zúčastněných – pro pacienta a jeho rodinu, lékaře a ošetřovatelský tým. Názory na smysluplnost pokračování léčby se mohou lišit a nezřídka dochází k více či méně otevřeným konfliktům. Je tedy velmi důležité o všech těchto věcech otevřeně a citlivě mluvit.

### **Hnutí za práva pacientů**

Ve Spojených státech se diskuse na téma lékařské etiky otevřela v 60. letech, kdy vyrostlo hnutí za práva pacientů. Jeho příznivci zpochybňovali tradiční lékařskou nadřazenost a usilovali o to, aby právo rozhodnout o formě zdravotní péče měl pacient. Veřejná diskuse, rozvířená soudními spory, iniciovala mimo jiné vznik



akademických pracovišť lékařské etiky nebo nověji bioetiky. Tento obor, průsečík medicíny, práva, filozofie, teologie, společenských věd a veřejného zdravotnictví, zkoumá z různých perspektiv problematiku začátku a konce lidského života, uplatňování poznatků genetiky a nových technologií, etický rozměr vědy a výzkumu, ale také otázky sociální spravedlnosti v přístupu k omezeným prostředkům.

Dalším důsledkem veřejné debaty byl vznik etických komisí v nemocnicích; působí v nich zástupci odborné i laické veřejnosti, jejichž úkolem je kromě vzdělávání personálu a vytváření standardů péče také konzultace obtížných klinických rozhodnutí. Tato konzilia mohou být iniciována pacientem, jeho rodinou nebo kýmkoli z ošetrovatelského týmu.

Pokud ani tyto mechanismy nezajistí uspokojivé vyústění dilemat či sporů, poslední instancí, ve Spojených státech hojně využívanou, je soud. Soudní rozhodnutí se stávají precedenty pro řešení podobných situací a podnětem pro další vývoj zákonodárství v tomto oboru.

V USA je základem pro veškeré rozhodování všeobecně přijímané právo pacienta být plně informován o průběhu léčby, jejích rizicích a důsledcích a jeho souhlas s léčbou je nutným předpokladem jakéhokoli lékařského výkonu. Stejně tak má právo odmítnout léčbu, pokud se k tomu rozhodne při plném vědomí a je si vědom možných důsledků – tedy i smrti. V roce 1991 vešel v USA v platnost federální zákon o „sebeurčení pacientů“, požadující od nemocnic a dalších zdravotnických institucí, aby byli nemocní při příjmu poučeni nejen o svých právech, ale rovněž o možnosti předem se vyslovit k poskytování zdravotnické péče v případě, že (již) nebudou schopni se kompetentně rozhodovat. Lékaři i příbuzní se tak vyhnou kritickým momentům, kdy není možné zjistit přání pacienta, není jasné, na koho přechází právo zástupného rozhodování, pacientova rodina není dostupná nebo se neshodne na tom, jak postupovat.

Pacienti mají možnost sepsat závěť, v níž je stanoven postup v konkrétních situacích, nebo mohou jmenovat svého zástupce, který v dané situaci nabývá práva za ně rozhodovat. Mohou to být členové rodiny, přátelé, ale třeba i představitelé církve, k níž se pacient hlásí. V případě nejasných nebo sporných situací se obvykle svolává etické konzilium; účelem je situaci pokud možno vyjasnit a nastínit řešení s ohledem na prospěch pacienta. (Pro zajímavost: v současné době je většina etických konzilií svolávána v případech, kdy příbuzní naléhají na pokračování léčby i tehdy, kdy z lékařské perspektivy není příliš naděje na uzdravení či zlepšení stavu.)

### **Další roviny**

Právo na určení konce vlastního života je ovšem samo o sobě problematickou záležitostí, a to především z pohledu náboženské etiky. Přes naprosto rozdílné teologické systémy a náhledy na existenci a podobu posmrtného života je pro většinu náboženství základní zkušeností podobný názor: život je dar, lidé nejsou původci, ale pouze správci svého života, a mimo biologickou existenci má lidský

život i spirituální rozměr. Ve Spojených státech, kde došlo k odluce církve od státu, je zákonodárství sice čistě sekulární, ale při výzkumech veřejného mínění se více než 90 procent občanů hlásí k víře v Boha a 40 procent se pravidelně účastní bohoslužeb. Náboženství tedy výrazně zasahuje do společenského života a mnoho otázek lékařské etiky (např. umělé ukončení těhotenství nebo výzkum kmenových buněk) je zde výrazně politickou záležitostí. Většina nemocnic zaměstnává duchovní, kteří se významně podílejí na péči o pacienty.

Celá diskuse má také politickou a ekonomickou rovinu (jejím výrazem je mimo jiné i pozornost, kterou věnuje reformě zdravotnictví nová americká administrativa). Zdravotnictví se v USA řídí tržními mechanismy a jedním z důsledků je fakt, že jde dnes o nejdražší (nikoli však nejefektivnější) systém na světě. Vzhledem k tomu, že téměř šestina Američanů nemá zdravotní pojištění a významné části obyvatel zdravotní pojištění kryje náklady pouze do určité výše, hrají finance velkou roli i v otázkách konce života a ukončení léčby. V USA v současné době umírá ročně 2,2 milionu lidí; 1,5 milionu úmrtí předchází rozhodnutí o tom, že se léčba nezahájí vůbec nebo se následně ukončí.

### **Setkání s andělem**

David strávil v nemocnici pět měsíců. Neměl zdravotní pojištění, ale nemocnice se rozhodla hradit náklady na jeho léčbu, které za tu dobu dosáhly 1,5 milionu dolarů. Lékaři se ho snažili přimět k rehabilitaci, která by sice nikdy nemohla odstranit nutnost umělé plicní ventilace, bezvládnost končetin a naprostou závislost na druhých, ale přesto by mu umožnila život mimo nemocnici. David vnímal své tělo jako vězení a pocit závislosti pro něho byl zdrojem utrpení, které nechtěl a neměl sílu prodlužovat. Další léčbu odmítl. Lékaři a ošetřovatelé dlouho zpochybňovali jeho kompetenci rozhodnout o tom, že bude ventilátor vypnut, a přičítali jeho přání klinické depresi, která byla pochopitelnou reakcí na jeho stav. Léčení deprese, každodenní rozhovory s ošetřujícím personálem, duchovním a vlastní sestrou, kteří se mu snažili život co nejvíce zpříjemnit, však na jeho rozhodnutí nic nezměnily. Podle svých slov se „smířil s Bohem“ a tím završil svůj pobyt na světě. Přál si před smrtí nahrát video, které by mohlo být použito pro výuku lékařů a vzdělávání veřejnosti, vyprávět svůj příběh, zdůvodnit svoje rozhodnutí a dát smysl svému osudu. Několik dnů poté, co video dokončil, se v přítomnosti rodiny a přátel rozhodl, že přišel správný čas.

Davidův příběh není typickým příběhem, ale naznačuje, jakou podobu mohou nabývat rozhodnutí týkající se konce života. Přes veškerou snahu medicíny udržet nás naživu co nejdéle čeká každého anděl smrti a otázkou zůstává pouze to, v jaké situaci a za jakých okolností se s ním setkáme. Zájem a porozumění lidí provázejících Davida v posledních měsících jeho života nemohly jeho utrpení odvrátit, ale učinily ho snesitelnějším. Jeho osud a rozhodnutí přirozeně vyvolává základní otázky. Komu vlastně patří život? Máme právo někomu druhému určovat, co všechno musí vydržet?

Změnilo by se něco na jeho postoji za rok, za dva? Je souhlas s jeho rozhodnutím výrazem soucitu, nebo neúcty? Kdo má právo rozhodovat o těchto otázkách a na základě jakých kritérií? A jak daleko můžeme zajít?

### **U nás v Evropě**

Vést podobnou diskusi v Evropě je v něčem snazší a v něčem obtížnější; názorové spektrum zřejmě není tak široké jako ve Spojených státech. Na našem kontinentu jsou práva pacientů zakotvena v Úmluvě o lidských právech a biomedicině (1997), která kromě požadavku na informovaný souhlas s léčbou stanoví i princip respektu k předem vysloveným přáním pacienta; jednotlivé země se ale liší v konkrétních postupech naplňování těchto práv. I v Evropě mají nemocnice své etické komise, které se však obvykle zabývají spíše formálními záležitostmi, jako je schvalování výzkumných projektů, než aby jejich členové byli zváni ke konzultacím péče o jednotlivé pacienty. Řešení formou soudu je rovněž méně obvyklé. Nešťastný případ Italky Eluany Englarové, který vzbudil obrovskou pozornost, ukazuje, že tyto situace mají významný společenský, kulturní, náboženský a politický rozměr.

Pokud jde o Českou republiku, máme tradičně veliké dluhy v umění vést dialog o složitých a nepříjemných otázkách, a tak příliš nepochybnujeme zaběhnutý řád věcí. Otázkou je, zda tento zaběhnutý řád je dostatečně vnímavý k utrpení těch, kteří v nemocnicích tráví poslední čas svého života, a zda pacientům a jejich rodinám je v těchto obtížných situacích poskytována dostatečná pozornost a podpora. Je dobré vědět, že v západních společnostech, k nimž patří i ta naše, končí svůj život v nemocnicích a dalších zdravotnických zařízeních více než 80 procent lidí.

Častěji než eutanazie je předmětem sporů ukončení léčby, která zadržuje smrt.

### **Sedmnáct let v kómatu**

Příkladem, jak může vypadat v evropské praxi problém „sebeurčení pacientů“ v poslední fázi života, je případ, který před několika týdny vzbudil pozornost po celém světě. Pro Italku Eluanu Englarovou (37), která od svých dvaceti let byla v důsledku dopravní nehody v kómatu, se její otec více než deset let snažil získat povolení soudu, aby jí bylo dovoleno zemřít. Loni jí odvolací soud toto právo přiznal; vzal při tom v úvahu svědectví lékařů o nezvratnosti jejího stavu a svědectví rodiny o jejím předpokládaném souhlasu s tímto postupem. Toto průlomové rozhodnutí (které označil Vatikán za „odpornou vraždu“) rozdělilo Itálii. Berlusconiho vláda se snažila všemi způsoby zabránit odpojení Eluany od umělé výživy, její návrhy však odmítl podepsat prezident, protože byly v rozporu se soudním rozhodnutím. Tragédie nešťastné Italky a její rodiny (žena zemřela 9. února na srdeční selhání v důsledku dehydratace) byla využita v rámci ideologických a politických bojů a Berlusconiho, jenž se snaží získat co nejvíc pravomocí, dovolila vystoupit ostře proti soudní moci a prezidentovi.

Zuzana Miškovská

## Praktiční lékaři a paliativní péče

*Společnost všeobecného lékařství ČLS JEP*



Ve dnech 12.-15. listopadu 2008 se v Karlových Varech konala **XXVII. výroční konference Společnosti všeobecného lékařství ČLS JEP**. Kromě velkých tradičních témat byla část konference, jak v sekci ošetrovatelské, tak i sekci lékařské, věnována paliativní péči. MUDr. Bohumil Skála, Ph.D., a MUDr. Zuzana Miškovská, Ph.D., přednesli v obou sekcích sdělení o dostupnosti paliativní péče a možném vývoji této zdravotnické disciplíny, informovali o vzniku samostatné odborné Společnosti paliativní medicíny ČLS JEP a podělili se o postřehy ze světového kongresu paliativní péče.

Z diskusí vyplynulo, že v České republice většinu obecné paliativní péče zajišťují všeobecní praktičtí lékaři ve spolupráci s agenturami Home care, že chybí dobrovolnické hnutí, ale na druhou stranu vzdělávání profesionálů-lékařů i nelékařských pracovníků se ubírá dobrým směrem.

Vzhledem k tomu, že i přes rostoucí počet paliativních lůžek v ČR budou základní obecnou paliativní péči zajišťovat především ordinace všeobecných praktických lékařů, je vhodné zjistit výchozí pozici - úroveň, skryté rezervy, potřeby - v primární péči v době aktualizace doporučeného postupu a před jeho implementací.

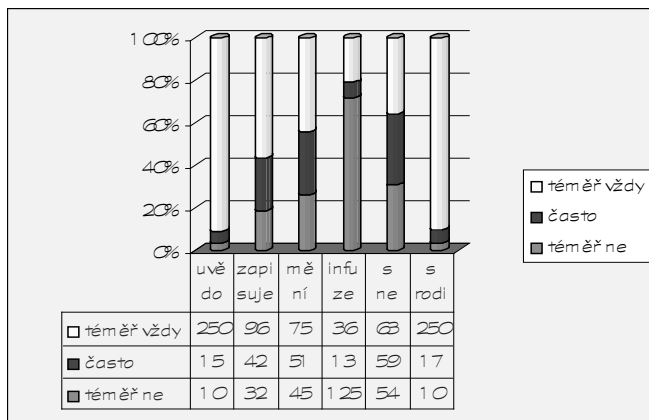
Pravidelné opakování takového hodnocení by mělo poskytnout obraz o efektivitě implementace DP i o nutnosti případných změn DP. Proto dr. Miškovská zařadila na konferenci i anketu na téma paliativní péče s pracovním názvem Karlovarská paliativní.

**Metoda:** Dotazníkové šetření

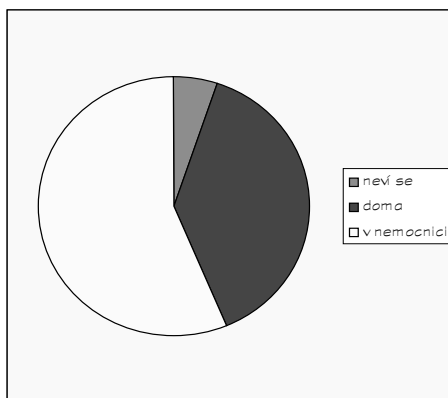
**1. Otázky:** Uvědomujeme si, že pacientova nemoc dospěla do terminálního stadia; zaznamenáváme tuto změnu do dokumentace; měníme medikaci; zajišťujeme infuze v domácím prostředí; hovoříme s nemocným otevřeně o blížící se smrti; hovoříme s rodinou nemocného o blížící se smrti - s odpovědí četnosti, možnost vyjádřit slovně nebo číselně: 0–33 %= téměř ne, vůbec ne, 34–66 %= poměrně často, 67–100 %= velmi často, vždy.

**2. Otázky:** Naši nemocní umírají většinou: doma, v nemocnici, nevíme, nikdo nám nic neřekne - s možností odpovědi ano/ne, s možností překryvu odpovědí.

**Výsledky:** Celkem bylo vydáno 300 dotazníků, hodnotitelných bylo odevzdáno 276.

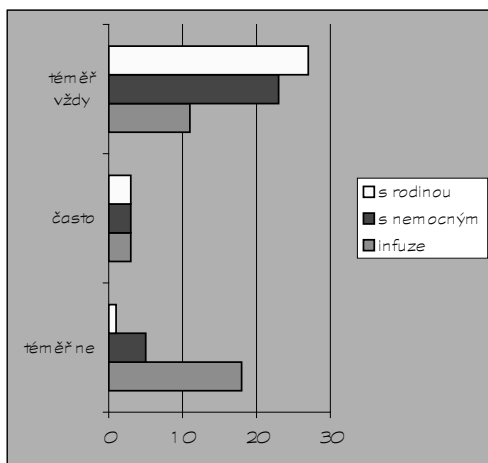


Z grafu je zřejmé, že většina praktiků rozpozná terminální stadium nemocného, toto své zjištění zapisuje do dokumentace, jen polovina lékařů ale mění medikaci, jen třetina praktiků zajišťuje infuze v domácím prostředí. O blížící se smrti hovoří lékaři především s rodinou nemocného.



Přes dobré diagnostické znalosti praktiků většina nemocných stále umírá v nemocnicích, varovné je i zjištění, že existují praxe, kde se lékař o osudu svého nemocného po zahájení hospitalizace nic nedozví, ani o jeho úmrtí.

Tam, kde nemocní umírají doma, je největší korelace s edukačními a podpůrnými diskusemi s rodinou a nemocným o blížící se smrti. Překvapivé je, že odborné „klinické“ dovednosti, jako je zajišťování infuzí v domácím prostředí, jsou s umíráním v domácím prostředí v negativní korelaci.



### Diskuse:

Vysoké procento vrácených dotazníků vypovídá o dobré participaci praktiků na projektech kvality i o snaze mít zpětnou vazbu a externí kontrolu kvality své praxe. To je velice dobrá startovní situace před dalším kolem akreditací dobrých praxí.

Méně potěšitelné je relativně nízký počet lékařů, kteří do zdravotní dokumentace zapisují takovou významnou skutečnost, jakou potřeba změny péče v terminálním stadiu bezpochyby je. Ozývají se hlasy, že tam, kde je pacient dobře léčen, nemůže být lékař napaden, a tudíž není potřeba mít dokumentaci v pořádku z forenzních důvodů. To je ale jen jeden pohled na věc – je nutné myslet vždy na zajištění kontinuity péče pro případ změny lékaře. Dobře vedená dokumentace je také zdrojem cenných informací, například pro retrospektivní studie. Zvláštní pozornost zaslouží zjištění, že jen 50 % praktiků mění léčbu v terminálním stadiu nemoci. Lékaři přidávají správně analgetika, ale málokdy vysazují primárněpreventivní medikaci. Zde je prostor pro vzdělávání a aktualizaci doporučených postupů.

Výborné, v souladu se světovými doporučeními je, že většina lékařů hovoří s rodinou nemocného o blížící se smrti. Na druhou stranu je právně problematické, že lékaři hovoří s rodinou dříve a častěji než s nemocným samým – v sázce je ochrana osobních údajů. Zde by asi byla na místě edukace v právní problematice

(např. prohlášení nemocného, že nechce sdělovat informace sobě, ale jen té které konkrétní osobě).

Umírající a jejich rodiny potřebují ze všeho nejvíce morální a psychickou podporu ze strany zdravotníků; pokud se jim dostane dobrého vysvětlení situace, zvládnou doma nejen náročnou péči o umírajícího, ale i úmrtí samé.

### **Závěr:**

Praktici mají zájem o ověřování kvality svých praxí.

Praktici mají dobré znalosti v oblasti paliativní péče. Z odevzdaných dotazníků nelze na nikoho ukázat, že paliativní péči nerozumí a že ji provádí špatně.

Zjištěná negativní fakta spíše ukazují na potřebu systémového řešení:

- edukace v právní problematice;
- edukace ve změnách chronické medikace u terminálně nemocných;
- edukace o zvládání akutních stavů terminálně nemocných v domácím prostředí, bez zbytečných zásahů záchranné služby.

## **Richard Rokyta**

### **85. fyziologické dny tentokrát na 3. LF UK v Praze**

Výbor České fyziologické společnosti rozhodl, že se 85. fyziologické dny budou konat na 3. lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Díky laskavosti děkana fakulty doc. MUDr. Bohuslava Svobody, CSc., a vedení fakulty v čele s tajemnicí Ing. Janou Mužíkovou, jsme mohli v plausibilních finančních relacích tyto FD uspořádat v budově děkanátu. Letošní FD nebyly první akcí Fyziologické společnosti, která se na půdě 3. LF UK konala. V roce 1997 to bylo společné zasedání Reunion Annuele (teprve druhé v Československu a tehdy poprvé v České republice od vzniku Societé de Physiologie (dříve Association des Physiologistes). Měl jsem čest být prezidentem tohoto zasedání. V roce 1998 se konalo na půdě 3. LF UK ve všech prostorách společné zasedání Joint Meeting The Physiological Society, což je nejstarší fyziologická společnost světa. Rovněž tomuto zasedání jsem předsedal jako prezident. Bylo to velmi úspěšné zasedání, kterého se zúčastnilo 450 britských, irských, českých, slovenských a dalších vědců několika národností. Toto zasedání bylo velmi přínosné i v tom, že v jeho průběhu udělila Univerzita Karlova na návrh 3. LF čestný doktorát Siru Andrew Huxleymu, laureátu Nobelovy ceny z roku 1963. Měl jsem čest být promotorem.

Pro nás tedy nebylo novinkou pořádat v prostorách 3. LF něco podobného. Velkou výhodou naší fakulty jsou tři krásné posluchárny. Během FD byly využity dvě



a předsálí, kde byly prezentace firem a nakladatelství. Dostupnost bufetu a veškerých facilit, které patří ke kongresu, jsou neobyčejně výhodné. Všichni účastníci tohoto zasedání prostory a služby velmi chválili.

V organizačním výboru kongresu byli: prof. MUDr. Richard Rokyta, DrSc., prezident, doc. MUDr. Miloslav Franěk, Ph.D., vědecký sekretář, doc. MVDr. Šimon Vaculín, Ph.D., pokladník, doc. MUDr. Jan Mareš, CSc., doc. MUDr. Romana Šlamberová, PhD., doc. RNDr. Anna Yamamotová, CSc.

Celkem bylo přihlášeno 196 účastníků. Historickým zlomem bylo, že poprvé v dějinách FD, které se dříve konaly 2x ročně, později již 1x ročně převážila posterová sekce. Je to podobný trend jako na velkých mezinárodních kongresech, kde je poměrně málo přednášek a kde převažují zvané přednášky a poster. Domnívám se, že Česká fyziologická společnost by se měla zamyslet nad tím, jak dále Fyziologické dny organizovat. Bylo by možné přijmout model větších přednášek a doplnit je poster. Poprvé v historii FD, které pořádají společně Česká a Slovenská fyziologická společnost, bylo tentokrát více přednášek ze Slovenska než z České republiky. Myslím, že to svědčí o vysoké úrovni nastupující mladé generace slovenských fyziologů.

Na FD byla také uspořádána **soutěž mladých fyziologů**. Potěšující je, že společnou první cenu získaly: Mgr. Lenka Hrubá s kolektivem (B. Schutová, R. Šlamberová, M. Pometlová a R. Rokyta) a společnou druhou cenu MUDr. Katarina Deykun s kolektivem (M. Pometlová, O. Raška, J. Mareš). To svědčí o dobré práci s mladými postgraduálními studenty na Ústavu normální, patologické a klinické fyziologie naší fakulty.



Během kongresu zaznělo několik vynikajících přednášek. Tradičně vynikající byla přednáška MUDr. Jaroslava **Kuneše**, DrSc., ředitele Fyziologického ústavu AV ČR z Prahy s názvem Interakce genetických faktorů a faktorů vnějšího prostředí v patogeneze hypertenze. Dr. Kuneš předvedl celou škálu faktorů, které zkoumá a které existují z literárních údajů o velmi komplikované patogeneze hypertenze, což je choroba, na jejíž následky se nejčastěji umírá. Hypertenze postihuje téměř 50 % populace ve vyspělých zemích. Faktory, které ji způsobují, jsou genetické, ale také epigenetické (způsob života charakterizován obecně nedostatkem pohybu a špatným stravováním a zvýšenou konzumací soli). To demonstroval dr. Kuneš na svých pokusech, které provádí s dr. Zichou. Byla to skvělá a konzisní přednáška.

O pedagogickou přednášku jsme poprosili MUDr. Kláru **Bernaškovou**, CSc., která promluvila na téma Kazuistiky ve výuce patologické fyziologie. Ukázala, jak je na 3. LF řešena problematika výuky patologické fyziologie v Modulu II. C.

Hlavními nosnými obory 85. FD byla **neurofyziologie a kardiofyziologie**, což jsou silné obory v české i slovenské fyziologii. Zazněly i přednášky z metabolismu, z obecné fyziologie, z fyziologie gastrointestinální. Mnoho nových poznatků bylo prezentováno i na posterech. Upoutal mě poster kolegyně z Brna, které ukazovaly, že resveratrol, který je obecně chápán jako velmi účinný antioxidant, má i některé účinky, které zhoršují fyziologický stav. Snižuje množství bílých krvinek a snižuje



množství krevních destiček, což by mohlo v určitém rozmezí být i užitečné, ale úbytek bílých krvinek užitečný není. Dr. Holešovská s kolektivem sledovala tento efekt u selat.

**Modely** byly velký hitem tohoto zasedání. V doprovodných firemních akcích nás zaujala prezentace firmy AD instrument. Tato firma, která byla založena prof. Johnem McKnightem z Nového Zélandu a kterou nyní řídí jeho syn, vyprodukovala velmi moderní přístroj, který simuluje mnohé fyziologické a patofyziologické pochody. Od loňského roku díky grantu FRVŠ máme tento přístroj i na našem ústavu. Umožňuje simulovat některé pochody, které pak není nutné provádět v experimentu na zvířatech nebo pozorování na lidech.

Velmi zajímavé byly prezentace kolegů z **Přírodovědecké fakulty** z Českých Budějovic. Ukazovali, jak je možné využít hmyz při fyziologickém výzkumu. Tato tendence se projevila letos i na Society for Neuroscience ve Washingtonu – některé druhy hmyzu jsou velmi vhodné pro studium spánku nebo cirkadiálních rytmů. Je to zejména octomilka, ale dokonce i někteří červi jsou vhodní pro fyziologické studium. Nejvíce jsou stále studováni laboratorní potkani, méně myši, ty jsou spíše doménou farmakologů. Je důležité, že ve výzkumu zvířata a experimentální modely nelze ničím nahradit, i když některá zařízení, jako AD instrument, mohou velice pomoci.

Velmi příjemné a velkou poctou bylo, že FD zahájil rektor Univerzity Karlovy prof. RNDr. Václav Hampl, DrSc., který je fyziologem a členem naší společnosti, a dále děkan 3. LF UK doc. MUDr. Bohuslav Svoboda, CSc. Prof. Vyskočil s mistrem Srpem obohatili zahájení o dvě krásné skladby. Šlo o houslové duo a duo pro housle a violu (Pleyel a Mozart).

Společenský večer, kterého se zúčastnili v hojně míře naši slovenští kolegové, probíhal v restauraci Na Vlachovce.

Na závěr bych chtěl **poděkovat** všem spolupracovníkům, zejména doc. Yamamotové, doc. Šlamberové, doc. Fraňkovi a doc. Vaculínovi. Doc. Franěk měl na starosti odborný program a jeho sestavení, doc. Vaculín byl pokladníkem těchto FD, doc. Yamamotová se starala o společenských večer a registraci, doc. Šlamberová se starala o registraci a odborné práce z hlediska programu. Členem organizačního výboru byl také přednosta Ústavu normální, patologické a klinické fyziologie doc. Mareš. Děkuji nejen jim, ale také všem ostatním, laborantkám, které pomáhaly při registraci a zajišťovaly šatnu, doc. J. Rosinovi za to, že nám zajistil dva promítáče, a také našim studentům, vzorně zabezpečili promítání.

Lze konstatovat, že jubilejní 85. FD proběhly úspěšně. Byly to pro mne čtvrté FD a také zřejmě poslední, které jsem organizoval. Jsem velmi rád, že mohu mít dobrý pocit z tohoto závěru, že po odborné i organizační stránce proběhly 85. FD na vysoké úrovni.

Dovoluji si připojit uznání, které nám poslala předsedkyně Slovenské fyziologické společnosti prof. PharmDr. Dana Ježová, DrSc.

*Milé dámy a páni,*

*chcem sa ešte raz poďakovať za Slovensku fyziologickú spoločnosť za výbornú organizáciu práve prebehnuvších Fyziologických dní. Všetko prebehlo bezproblémovo a na vynikajúcej úrovni. Aby som naviazala na slova prof. Rokyta na spoločenskom večeri, žiaden účastník sa na mňa neobrátil s akoukoľvek sťažnosťou. Mimochodom, spoločensky večer nemal chybu.*

*Ešte raz, patri Vám vďaka a želám vela úspechov v ďalšej práci.*

*Daniela Ježová*

## **Audit onkologických center stále provází pochybnosti**

Místo osmnácti pouze třináct Komplexních onkologických center. To vzešlo z nedávného auditu provedeného ministerstvem zdravotnictví a odbornými společnostmi. V lékařských kruzích to však vyvolalo vlnu nevole.

Audit napadla Česká lékařská komora, protože podle předsedy její vědecké rady Aleše Hermana „audit nesplňoval mezinárodní standardy, provázela ho spousta metodických chyb. Jednotlivá zařízení o výsledcích ani tři měsíce po ukončení nikdo oficiálně neinformoval.“ Na členy komory se navíc obracejí desítky zmatených pacientů; nechtějí být léčeni v současných centrech, protože v médiích psali, že nejsou kvalitní.

Ředitelka odboru zdravotních služeb ministerstva zdravotnictví Stanislava Pánová oponuje: „Výsledky jsme prezentovali ve věstníku, takže jsme svou povinnost splnili. Posuzovali jsme centra v určitém okamžiku a pokud v tu chvíli nesplňovala všechna kritéria, tak o status Komplexního onkologického centra přišla.“ V žádném případě neznamená, že by zařízení byla poskytovala nekvalitní péči.

Do ministerstva se opřel také děkan 3. LF UK **doc. Bohuslav Svoboda**. Fakultní nemocnice Královské Vinohrady totiž o status také přišla. „Audit trval pětáctyřicet minut a celou dobu auditori spěchali, protože měli jet ještě do Motola. Hned týden po ukončení auditu vyšlo v tisku, že jsme tak špatní, že u nás umírají pacienti. To samozřejmě pacienti zaznamenali a začali se ptát. Jakým právem může někdo o našem pracovišti říct, že je špatné, když k tomu nemá doklady?“ ptá se děkan.

Seznam komplexních onkologických center: Praha (FN Na Bulovce a Motol), České Budějovice, Plzeň, Ústí nad Labem, Liberec, Hradec Králové, Jihlava, Brno, Olomouc, Zlín, Nový Jičín, Ostrava.

*Plzeňský deník 14. 2. 2009*

---

# **PROFILY**

---

OBJEVITELÉ  
UČITELÉ  
ILUSTRÁTOŘI

## František Koukolík

### Darwin

Zvládnout evoluční teorii je těžké. Jen Gouldova kniha má bez seznamu literatury 1343 stran. Na přírodovědecké fakultě se přednáší dlouho a je ctihodným vědeckým oborem s mnoha profesory.

Pochopit jádro evoluční teorie těžké není. Dokáží to, domnívám se, dvě třetiny patnáctiletých dětí, mají-li dobrého a motivovaného učitele, jenž jim řekne:

Evoluce, neboli vývoj života, je fakt stejně jako gravitace. Evoluční teorie je výklad evoluce, stejně jako je Newtonův gravitační zákon výkladem gravitace při malých rychlostech a Einsteinova obecná teorie relativity je jejím výkladem při rychlostech velkých.

A pak jim řekne: evoluční teorie je neúplná teorie, to znamená, že se vyvíjí a mění. Liší se tím od teologických dogmat, která se vyvíjela a měnila nějakou dobu, pak se ustálila a platí dlouho dobu. Evoluční teorii lze ověřovat neboli testovat, teologickým dogmatům lidé věří, nebo je považují za mýty.

A bude pokračovat:

Darwinova teorie, jak se všude píše, je pojmové nedorozumění, nebo nepochopení. Darwin totiž vyslovil celou řadu teorií. Nejdůležitějších je mezi nimi pět, přitom poslední tři byly doloženy až po roce 1940.

Které to jsou?

**Základní dvě Darwinovy teorie** praví:

Druhy života se mění, nejsou stálé. Všechny organismy se postupně vyvinuly z nějakého společného předka. Vývoj neboli evoluce života se tedy dá přirovnat k růstu stromu – existuje větev, která se rozdělí na další, třeba dvě větve a tak dále.

Například existovali plazi, kteří se rozdělili na větev směřující k ptákům a větev směřující k savcům.

Mějme na mysli, že v době, kdy Darwin uvažoval o vývoji života, vznikl prý svět roku 4004 před Kristem, druhy byly stálé od stvoření, jen několik odvážlivců, Darwinových předchůdců, se na jejich vznik a vývoj dívalo jinak, o povaze dědičnosti neměl nikdo ponětí, představa o tom, co by mohl být elektrický proud a magnetismus se rodily, svítilo se svíčkami, lampami a plynem, radioaktivita se skrývala za dalekým obzorem.

**A ty další tři teorie, po roce 1940?**

Evoluce je velmi pomalá, čítá se v tisíciletích, nepořádá žádné skoky.

Počet druhů v čase roste.

A základním mechanismem evoluce je prostý algoritmus náhody a nutnosti, neboli variace a selekce, které se říká přírodní výběr. Náhoda upraví dědičnou informaci,

na jejímž základě se narodí živá bytost. Tlak zevního prostředí živé bytosti, z nichž je každá nepatrně jiná, přebere. Ty, které přežijí a mají potomstvo, se dostanou do další generace.

A vidíte – další výzkum poopravil hned dvě z nich.

Evoluce probíhá i před lidskýma očima. Nejde jen o mikroevoluci do úrovně druhu, kterou s mikroby učinil v medicíně vynález a užití antibiotik. Jde také o makroevoluci, vývoj druhů. Vědci ji pozorují například na pěnkavkách poletujících na Galapágách – všiml si jich tam už Darwin. Nejen, že ji tam pozorují. Molekulární genetika ukázala, který gen odpovídá za proměny tvaru jejich zobáčků odpovídající na proměny zevního prostředí a nabídku potravy. Podobně rychle se proměňují vrubozobcovité rybičky žijící v africkém Viktoriině jezeru. Věřili byste, že za přizpůsobování jejich čelistí různým druhům potravy – některé rybičky žijí u dna, jiné v dalších vrstvách a nabídka potravy se odlišuje – odpovídá gen *BMP 4*, stejný gen, jenž řídí proměny zobáčků galapážských pěnkavek? A že gen *FOXP2* odpovídá stejně za vývoj zpěvu u ptáků a hybnou složku řeči u lidí?

Kromě toho je dobře možné, že evoluce aspoň někdy a někde ve skocích probíhá.

A také byly objeveny další mechanismy evoluce, jiné než přírodní výběr. Možná, že aspoň jeden, neutrální drift, čili naprosto náhodné proměny dědičné informace, může být „vlivnější“ než přírodní výběr.

Co tedy evoluční teorie přinesla?

Asi se jí pořád bude říkat Darwinova, což je nepřesné, protože kvantové teorii se také neříká Planckova, Bohrova, Heisenbergova nebo Diracova, neboť každý, kdo se jí zabývá, ví o lidském souhvězdí, které ji vytvořilo. Pro evoluční teorii platí to samé. Lidé, kteří ji studují a rozvíjejí, vědí o Fisherovi, Dobzhanském, Gouldovi, Mayrovi, Triversovi, Dawkinsovi...

Co evoluční teorie přinesla?

Podobný zlom myšlení, jaký ve vědě přinesla teorie Koperníkova, Newtonova nebo Einsteinova, s nimi kvantová teorie, ve společenském myšlení Martin Luther nebo osvícenství.

Evoluční teorie říká, že k vysvětlení povahy života nepotřebuje nadpřirozené příčiny a jevy.

Tady je těžiště sváru „mezi vědou a vírou“, podle mého názoru v intelektuální, nikoli politické rovině tragikomické. Je samozřejmé, že evoluční teorie stejně jako jiné velké vědecké teorie je a vždy bude ve sváru s teologickými dogmaty pramenícími z doslovného výkladu mýtů, například starozákonních, z nichž některé vznikaly ve starém Sumeru asi 3000 let př. n. l. a dostaly se do Starého zákona a odtud třeba do koránu.

Ale ve sporu se spiritualitou evoluční teorie není. Podle mne naopak. Evoluční teorie vykládá docela přesně, proč součástí lidské národy neboli přirozenosti spiritualita je.

Evoluční teorie dokázala, že vývoj nemá směr. Teleologický, účelový výklad nahradila mechanismem variace-selektce, čili přírodním výběrem – dalšími mechanismy vývoje. Mnoho lidí to znepokojuje. Rádi by v přírodě viděli smysl nebo směr, který by snadno pochopili. Myslím, že „mysl“ je špatně položená otázka, stejně špatně položená jako otázka „Jaký je smysl českých dějin?“ Evoluce je v lidských očích Dawkinsův slepý hodinář. Pochopit ji je v současnosti podobně dětská snaha jako pochopit smysl kvantového vakua. To nepochybně existuje, dělá na kvantové úrovni kouzla, ale - jaký má smysl? Naše nekonečná schopnost hledat a najít ve všem smysl může být kontraproduktivní stejně jako u proslulých Skinne-rových pověřivých holubů. Ti si také vyrobili smysl v naprosto náhodném sypání zrna. Lidský mozek podobně jako holubí vloží smysl do jevů, které ho nemají. Jestliže ho nemají, vytvoří si ho tam.

Do vzniku evoluční teorie byly druhy neměnné, myšlenkově se jednalo o esenci-alismus čili typologii, konec konců, dejme tomu, Platonovu představu. Trojúhelník byl jednou provždy trojúhelníkem, proměnit se na kruh nemohl. Evoluční teorie nahradila esencialismus populačním myšlením: v dostatečně dlouhé době v dosta-tečně velkých populacích se trojúhelníky mohou měnit nejen na kruhy, ale i na obrazce a tvary, které si nikdo neumí představit.

A další přínos?

Vědecký popis světa si dodnes mnoho lidí představuje jako popis dokonalého hodinového stroje. Evoluční teorie dokázala, že tento přísně deterministický obraz světa neplatí, svět není z nepatrných hodinových koleček, ale spíše z poněkud neur-čitých obláčků, takže ho nelze předpovědět jako dovedl na minulost a budoucnost soudit do poslední nitě Sherlock Holmes.

Kdepak – svět lze popsat jen jako soubor pravděpodobností. Čím je soubor pozorovaných jevů složitější a čím je rozptyl pravděpodobností větší, s tím menší jistotou lze říci, co nastane.

Nevěříte? Tak zkuste předpovědět, kde bude balónek za hodinu potom, kdy ho pustíte do větru, jaké bude počasí za půl roku ve středu odpoledne a jak bude ten den vypadat burza.

**A ten největší přínos evoluční teorie?**

**Řekl bych, že možnost nově pochopit lidskou přirozenost neboli náтуру: našeho morálního a ekonomického rozhodování, smyslu pro krásu, lidského zla, jazyka a inteligence.**

Má smysl mluvit o sociálním darwinismu, Spencerově omylu, který se stal cestou do zruďnosti? Přírodní výběr bojem o život, soutěží, v níž vyhrávají „nejschopnější“, prostě není. Pravidla lidského chování ve skupině evoluční základy nepochybně mají. Lidské skupiny však za sebou mají nejméně 200.000 let kulturního vývoje. Z biologické půdy vyrostl kulturní strom.

## Evoluce - postoj cirkve k problému

Ve svém slově se budu snažit podat současný pohled učení cirkve, magisteria, na téma evoluce. Musím předeslat, že ani v minulosti toto téma nebylo předmětem podrobnějšího studia oficiálního magisteria cirkve a v tomto oboru nebylo nic vyhlášeno třeba formou dogmatu jako závazné učení.

I dnes si člověk v širším rámci živého hledání odpovědi po smyslu života znovu intenzivně klade otázky typu „odkud přicházíme?“ a „kam směřujeme?“. Otázky si kladou nejen filozofové, astronomové a přírodovědci, ale i neodborníci.

Úvodem k vlastnímu tématu chci pro souvislost předeslat, že lidé od starověku při pohledu na večerní nebe hledali odpověď na otázky po jeho vzniku. Nalézali různé odpovědi v mytologii a zvláště ve svých náboženstvích. Tak tomu bylo především v kulturní oblasti Mezopotámie, odkud pocházel (z oblasti Ur) i praotec židovského národa Abrahám. Součástí jeho primitivní víry, kterou si ze své původní vlasti přinesl, byla i víra v Boha a možná i nějaká stará tradice o stvoření světa. V židovstvu vyrostla tato tradice v silnou víru v Boha-Stvořitele. V pozdější době byla tato stará tradice zformulována i písemně hned na první straně Bible, v knize Genesis. Tato zpráva z Bible se stala v posledních staletích velmi diskutovaným kontroverzním tématem. Tento pasus v Genezi je znám jako zpráva o stvoření světa v šesti dnech a na vrcholu šestidení stojí člověk, muž a žena, Adam a Eva. **Židovská představa Boha-Stvořitele nebyla tehdy v žádném rozporu s představou okolních národů a jejich náboženství. Podobné pohledy měla i velká kultura řecká a římská. Po staletí byla Bible jako kniha zjevení zdrojem historie i přírodovědy.** Křesťané přijímali Boha jako původce světa i inspirátora knih Bible – čili jediného autora. V dobách ještě nerozvinuté vědy a hluboké víry bylo biblické šestidení základním vysvětlením vzniku světa.

S intenzivním rozvojem vědy na počátku novověku se objevovala kolize vědy a víry, která vycházela z této biblické představy. Známé jsou kauzy Koperníka a Galileiho. Do té doby byla ve víceméně jednotném ideovém prostoru církev ve všech těchto oblastech hlavní nespornou autoritou. V době osvícenství na její místo nastupovala věda. Dovedla vše vysvětlit přirozeně. Velká víra ve vědu byla nadějí, že je to jen otázka času a vše bude vysvětleno. Biblisté si začali na druhé straně uvědomovat, že přírodovědecké názory v Bibli jsou poplatné době svého vzniku a že Bible podává statický, nehybný obraz světa. Pochopili, že Bible je především kniha přinášející pravdy o Bohu, a nikoliv přírodovědecké poznání v moderním slova smyslu.

Zároveň s rozvojem vědy se od počátku osvícenství rozvíjela i biblická věda. Původní názor na Bibli jako na knihu, jejímž autorem je Bůh, se začal měnit. Církev v tomto



smyslu o Bibli nikdy žádné dogma neformulovala. Biblisté začali poznávat, že Bible je také kniha lidská. Inspirace již nebyla chápána jako přímý „diktát“ Boží, ale spíše jako vnitřní inspirace svatopisce, který to, co touto cestou přijal, formuloval svým jazykem a ve své kultuře a byla mu ponechána určitá svoboda; čili spolupráce člověka, jeho vlohy, jeho kulturní prostředí byly vtaženy do hry zjevení. Duch Boží pouze střežil, aby svatopisec nenapsal nepravdu. To je smysl inspirace Bible a garance sdělení pravd o Bohu. Takže také kosmogonie byla podána kulturní formou své doby.

Jak se s tímto střetem vědy a Bible vyrovnával např. v 50. letech křesťan-student, který pochopitelně přijímal názory vědy, ale také měl svou pevnou víru, že Bible přináší zjevenou, inspirovanou pravdu? Především hlubším porozuměním Bibli: ve znění zprávy o stvoření v šesti dnech je užito slova „den“, hebrejsky „iom“. V semitských jazycích to slovo znamená nejen den, ale i neurčené období: 6 dní = 6 období! Z počátku nás utěšovalo, že v Bibli líčený postup vzniku světa, jak jednotlivé „dny“ šly za sebou, nebyl v podstatném rozporu s logikou vývoje, jak ho líčí věda.

Největším pokrokem v biblistice bylo rozpoznání literárních druhů v Bibli a jejich různý způsob vyjadřování pravdy: literární druhy sdělují pravdu každým svým způsobem. Třeba líčení Pavlových cest, popisy krajiny atd. Tuto pravdu nutno chápat doslova. Ale jsou tu i básně, např. žalmy nebo právě první kapitoly Geneze o stvoření světa. V nich byl rozpoznán hymnus na stvoření světa, a nikoliv přírodopisná pasáž. Refrény jako „... a nastal večer a nastalo ráno, den druhý ...“ a další na to poukazují. Tato báseň tedy „zjevuje“ pravdu svým stylem, nikoliv doslova, ale alegoricky, přeneseně (podobně jako Nerudovy Písň kosmické).

**Teologie i biblická věda postupně pochopily své hranice a začaly se držet svého oboru. Přístupovaly k Bibli jako ke knize Božího zjevení, která má v úmyslu přinášet poznání věcí náboženských, věcí víry, a nikoliv přírodovědeckých. Přírodním vědám však trvalo daleko déle, než pochopily, že i ony se musí držet své metody racionálního zkoumání hmotného světa a že jejich cílem není přinést odpovědi na otázky přesahující jejich kompetenci, např. otázky po původu světa, po jeho smyslu a cíli. Uprostřed tohoto vývoje stál Newton, který se nad vývojem světa zamýšlel, ale vždy „potřeboval“ Boha, zvláště v diskusi s Descartovým mechanickým pojmáním vývoje Vesmíru. V popředí všech i pozdějších diskusí tu stála otázka, kterou přírodní vědy neřeší – totiž odpovědi na otázky odkud a kam. Biblisté se ve svých úvahách nad stránkami Geneze přidrželi smyslu a cíle Bible přinést náboženskou pravdu a z jejího básnického textu dovedli učení, že Bůh je stvořitelem světa, původcem skutečností anorganických i světa živého, ale i stvořitelem člověka a původcem skutečností duchovních. Tváří v tvář vývoji vědy docházeli k závěru, že nám Bible zjevuje fakt stvoření, původu světa zásahem inteligentní bytosti, a poznávali, že v Bibli není žádné vysvětlení, jakou cestou ke vzniku všech těch skutečností došlo. V biblickém příkazu, který Bůh člověku dává „naplňte zemi a podmaňte si ji“ chápou**

jako pokyn, aby člověk pěstoval vědu a věci, které zjeveny nejsou, se dopídl svým rozumem. S tímto pochopením se teologové obraceli k vědě a v ní hledali odpověď na onu otázku „jak se stvoření uskutečnilo“.

**Rozhodující na této cestě byla encyklika papeže Pia XII. z roku 1950 „Humani generis“. Mj. říká, že samotný princip evoluce není v rozporu s katolickým učením a označuje evoluční teorii jako legitimní předmět studia podle dnešního stavu přírodních věd i teologie.**

Vlivem fundamentalistických proudů se vyvinuly různé směry kreacionismu. Kreacionisté jsou zpravidla příslušníky protestantských denominací, ale je mezi nimi i řada katolíků, a to jak v Evropě, tak především ve Spojených státech. Ortodoxní kreacionisté soudí, že Země je velmi mladá, byla stvořena v šesti dnech, člověk spolu s ostatními organismy byl přímo a v současné podobě stvořen Bohem a Geneze je více méně popisem událostí. Umírnění kreacionisté připouštějí určité náznaky evoluce. S těmito názorovými proudy se oficiální učení církve neztotožňuje.

Oficiální učení církve odmítá také hrubý darwinismus. V Darwinově díle odlišuje Darwina jako ideologa s jistým světovým názorem a Darwina jako vědce, který vypracoval teorii o původu druhů. Darwin jako ideolog pomohl Marxovu materialismu. Marx byl Darwinem nadšen. A co je nejhorší, jeho teorie aplikoval i na sféru společenskou, která ostatně v minulém století vydala určité svědectví o nekompatibilitnosti takové aplikace se životem. U vývojové teorie v darwinistické nebo marxistické podobě je pro nás zásadně neakceptovatelné materialistické vysvětlení vývoje jako způsobu vzniku světa silami hmoty a z ničeho bez dostatečného důvodu.

Evoluční teorie prostě neřeší začátek. Jistě, velký třesk, ale jak se tu vzalo to, co třesklo? **Učení víry nemá jiného vysvětlení vzniku z ničeho než přijmout inteligentního Stvořitele, který uvedl do existence první hmotu nadanou vnitřní energií vývoje a dal všemu tak obdivuhodný řád.** Také moment přechodu od anorganického k živému potřebuje nějakou dostatečnou příčinu, která není v anorganické hmotě obsažena. Nemluvě ani o vzniku inteligentní, oduševnělé, svobodné bytosti.

A také lidé mají ve svém nitru určité zákonitosti, které si sami nedali. „...mravní zákon ve mně,“ zvolá německý filosof. S těmito zákonitostmi v nitru pak člověk vytváří společnost, vzájemné vztahy. Také společnost podléhá vývoji v nejrůznějších směrech a oblastech, jak o tom mluví např. konstituce II. vatikánského koncilu *O církvi v moderním světě*. Jen takovýto původ člověka dává všem lidem stejnou důstojnost a rovnost. A vůči autoritě Stvořitele má člověk, který je ve výše uvedeném smyslu součástí přírody, ale s velkým hodnotovým vkladem ve svém nitru, velkou odpovědností za svět i za společnost.

*Z přednášky kardinála Miloslava Vlka na interdisciplinárním semináři „Evoluce (r)evoluce“, který se konal 22. 1. 2009. [www.kardinal.cz](http://www.kardinal.cz)*

## Čestný doktorát francouzské bohemistce

Ve středu 18. února 2009 převzala v Karolinu čestnou vědeckou hodnost doktora honoris causa historických věd prof. Marie-Elizabeth Ducreux z Centre National de la Recherche scientifique, Centre de Recherches Historiques (EHESS). Obdržela ji za „rozdvojení a prohlubování česko-francouzských vztahů v oblasti kultury, vědy a vzdělávání“.

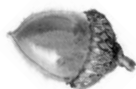
Laudatio pronesl PhDr. Michal Stehlík, Ph.D., děkan Filozofické fakulty, která udělení čestného doktorátu navrhla. Připomněl dlouholetý výzkum prof. Ducreux v oblasti bohemistiky a její zásluhy o zřízení Francouzského ústavu pro výzkum ve společenských vědách (Centre Francais de Recherche en Sciences Sociales, CEFRES) v Praze na začátku devadesátých let. Zdůraznil, že prof. Marie-Elizabeth Ducreux je i nadále v neustálém spojení s českou vědeckou obcí například jako školitelka doktorandů na Filozofické fakultě UK.

Nová dr. h. c. prof. Marie-Elizabeth Ducreux pronesla svou promoční řeč bezchybnou češtinou.

**Prof. Marie-Elizabeth Ducreux, Ph.D.**, se narodila 12. srpna 1950 v Caen ve Francii v rodině lesního inženýra. Vystudovala historii a literaturu na Université de Paris III., kde v roce 1982 obhájila doktorskou práci na téma *Hymnologia Bohemica. Cantionnaires Tchéques de la Contre-Reforme, 1588-1764*. Byla pro to velmi dobře vybavena, neboť studovala slavistiku, češtinu a ruštinu (diplom 1970).

Po studiích začala prof. Ducreux pracovat v prestižní instituci *Centre National de la Recherche Scientifique* v Paříži, kde od roku 2003 působí jako ředitelka výzkumu a kde pravidelně vedla semináře pro doktorandy. Účastnila se také jako pedagog v programu magisterského studia na *Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociale*. V roce 1991 se zasloužila o vznik *Francouzského ústavu pro výzkum ve společenských vědách (Centre Francais de Recherche en Sciences Sociales, CEFRES)* v Praze. Jeho hlavním posláním je jednak podpora výzkumu v oblasti humanitních a společenských věd v České republice i v celé střední Evropě, jednak zprostředkovávání kontaktů mezi univerzitními a výzkumnými středisky ve Francii a ve střední Evropě.

Mezi vědecké zájmy prof. Marie-Elizabeth Ducreux patří identita, národní povědomí a historiografie Rakouska, českých zemí a bývalého Československa. Specializuje se zvláště na kulturní a náboženské aspekty reformace a protireformace v Čechách. Na tato témata publikovala několik knih a řadu publikací v prestižních vědeckých českých, polských, francouzských či německých časopisech.



**Marie-Elizabeth Ducreux**

## **Moje česká dráha**

Spondeo ac polliceor: zavazuji se a slibuji.

To jsou slova, jimiž jsem před chvílí odpověděla na otázku, kterou mně slavnostně položil pan prorektor Univerzity Karlovy.

Takový slib a závazek je pro mne čest. Nebylo pro mě těžké jej vyslovit z celého srdce. V dobách již vzdálených a také navždy zmizelých, když jsem za tuhé normalizační éry přijela do Prahy se stipendiem, abych se pustila do přípravy své doktorské disertace, jsem již mohla poznat, jak několik historiků i vědců jiných společenských oborů dokázalo zachovávat kvalitu výuky a tiše, avšak urputně, vychovávat další generace. Někteří z nich za to zaplatili těžkou cenu: byli vyhozeni z univerzit a z vědeckých ústavů, oni se však nenechali zlomit a dále přenášeli své vědomosti mladším. Někteří byli trpění na univerzitě nebo v muzeích a v archivech, kde byli odsunuti stranou, ale právě oni dbali na kvalitu svého oboru. Jistě, jedni i druzí představovali v té době určité výjimky, ale těch výjimek bylo dost; důležité je, že existovaly a že jsem se s nimi setkala v pravý čas. Jejich zásluhou jsem pocítila, že štedrost a opravdovost nemusí vždy držet krok s okázalostí a že se velmi dobře uplatňují potají a potichu. Těmto lidem nemohu dostatečně vyjádřit svůj dík.

Moje „česká dráha“ začala prožitkem, a ne pouhým intelektem. Prožitek z náhlého ukončení Pražského jara, v době mého dospívání = ten vlastně rozhodl o tom, že já, v té době ještě mladá Francouzka bez tušení o tom, co je vlastně Československo a bez rodinných zkušeností o střední Evropě, jsem se začala o rok později učit českému jazyku v Paříži. Pak přišel prožitek z rozpolceného a chmurného období normalizace.

A je to právě během těchto ponurých let, na konci sedmdesátých let a v letech osmdesátých, kdy jsem nabyla svého profesionálního vzdělání o českých dějinách; po archivech a knihovnách, přímými kontakty s prameny, diskusemi a výměnou názorů, spolu s intenzivním studiem starší a novější české historiografie. Pařížské univerzity tehdy nenabízely přednášky o českých dějinách, bylo nás – studentů a učitelů – vskutku poskrovnu. Začala jsem, dá se říci, skoro od nuly. Protože jsem si byla vědoma svých nedostatků, trvalo mi několik měsíců, než jsem se odvážila jít na radu nebo na konzultaci k českým historikům. Ať se to zdá jakkoliv podivné, začala jsem se věnovat bádání o starší minulosti – raném novověku – místo nejnovějším dějinám právě pod dojmem přítomnosti, která mě obklopovala. Na rozdíl od tehdejší situace ve Francii, kde naopak dějiny 17. století byly dějinami tzv. „Velkého století“, sakralizovaného národní historiografií a literární historií 19. století, a kde, v době mých studií na univerzitě, se proslavila škola mimořádně brilantních historiků, autorů strhujících a průkopnických knih, tady přežívala představa o době Temna.

Tím nechci říci, že neexistovala řada fundovaných studií o různých aspektech tohoto období; avšak dlouhý život výkladů o české národní identitě a národních dějinách, vzniklých v 19. století a zažitých za první republiky, spolu s jejich zkornatěním a pokřivením komunistickým režimem, neumožnil veřejné vystoupení s kacírskými názory o této době údajného útisku národa a pracujícího lidu a hlavně zpomalil profesionální výzkum o kulturních, náboženských a politických aspektech doby. Dávala jsem do souvislosti nátlak přítomnosti s tabuizováním 17. století. To propojování přítomnosti a minulosti rozhodlo o mé další osobní vědecké a intelektuální dráze. Podotýkám, že takový přístup byl snadnější pro cizinku, užívající přece větší svobodu pohybu než její čeští kolegové a známí či známé.

A po 17. listopadu 1989, kdy tisíce a desetitisíce demonstrantů zaplňovaly celé dny, co říkám, celé týdny, vlastně celý měsíc, pražské ulice a náměstí, jsem přijela – jak jinak! – z Paříže a mohla jsem prožívat tyto úžasné, nenapodobitelné a neopakovatelné momenty historického přelomu časů. Vzácná zkušenost, která se řadí mezi ty, které se naskytnou možná jen jednou za sto let, pomyslela jsem si tehdy, když kolem mne zazpíval dav na Václavském náměstí starobylou píseň svatého Václava a potom národní hymny. V tom momentu jako by se období prolínala, jako by se potkal třeba březen 1848 s listopadem 1989...

**Takový vpád mimořádnosti do lidského času se řadí mezi velké problémy, o které se zajímají všichni historici.**

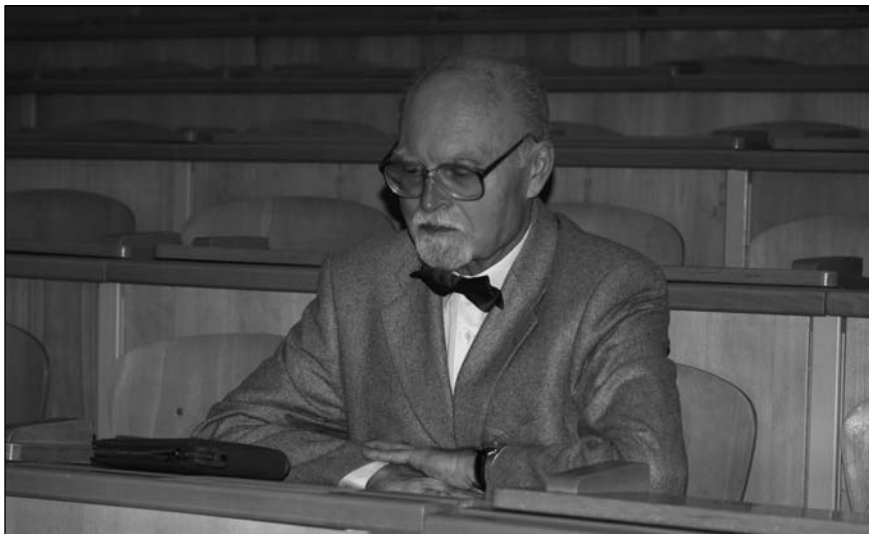
**Jenomže Češi, na rozdíl od Francouzů, byli štěstěnou obzvláště obdařeni – vždyť v samotném dvacátém století zažili bezprostřední historické zlomy nejméně čtyřikrát. Vypořádat se s minulostí a s nedávnou přítomností 20. století není v takové dějinné situaci věc snadná.**

V roce 1989 se uzavřela jedna epocha a začala další. Někteří z dnešních přítomných mně tehdy napsali slova, která nesu dodnes vrytá do své paměti. Vážila jsem si toho, že se chtěli podělit o ty silné pocity a zážitky s francouzskou kolegyní.

Od té doby život znovu nabyl svého „normálního“ běhu v bývalých zemích Koruny české. Po dvaceti letech se rekonstruuje historická kontinuita, začíná se dostavovat její vnímání. To znamená, že se vzdalují mimořádné události a převratné zážitky i zkušenosti; dostavuje se pocit permanentnosti.

Za těch dvacet let se obraz vědy a vyučování historie a společenských věd na vysokých školách hluboce změnil. Vystřídalý a střídají se generace, jejichž obzor není omezen režimem, špatnou dostupností potřebné literatury nebo překážkami kladenými osobním kontaktům s cizími kolegy. Dovedly se integrovat do celoevropských, ba někdy celosvětových trendů historického výzkumu, a dostavují se i výsledky. Počet důležitých českých odborných knížek či článků se neuvěřitelně rozmnožil, takzvané mezery se zacelují, vznikají jiné otázky a paradigmaty, společné všem historikům bez hranic.

Dnešní problémy nabývají jiné podoby, nebudu je zde však vypočítávat. Nezbyvá, než abych vám už jenom poděkovala.



**Bohuslav Svoboda**

## **In memoriam prof. MUDr. Richard Jelínek, DrSc.**

27. října 2008 opustil navždy naše řady jeden z nejlepších učitelů a vědců naší fakulty, pan profesor Richard Jelínek. Určitě si zaslouží, abychom mu i v našem časopise věnovali vzpomínku, která nám připomene jeho životní dráhu a pomůže nám lépe si ho uchovat v paměti.

Richard Jelínek se narodil 8. 10. 1934 v Praze. Maturoval v roce 1952 na Anglickém reálném gymnáziu na Vinohradech a poté studoval na Fakultě všeobecného lékařství, kterou ukončil promocí sub auspiciis v roce 1958. Poté nastoupil na Anatomický ústav k profesoru Borovanskému, kde pracoval již během svých studií od roku 1956 jako výpomocný asistent. Věnoval se plně svému oblíbenému oboru jako učitel a vědec a obhájil kandidátskou disertaci v roce 1965. Ve stejném roce přestoupil na Histologický ústav FVL, kde pracoval až do roku 1970, kdy musel z kádrových důvodů fakultu opustit (habilitační řízení mu bylo ze stejných důvodů pozastaveno již v roce 1969).

R. Jelínek poté přešel na Akademii věd, kde pracoval jako vědecký pracovník a později i jako vedoucí Teratologické laboratoře Ústavu experimentální medicíny. Zde také obhájil doktorskou disertační práci v roce 1988 a v letech 1990–1994 byl ředitelem ÚEM ČSAV. Po Sametové revoluci se konečně mohl vrátit na vysokou

školu a od roku 1991 se stal přednostou Ústavu histologie a embryologie 3. LF UK. Ve stejném roce mohl být konečně habilitován a rok nato byl jmenován profesorem anatomie, histologie a embryologie.

Není vůbec snadné stručně popsat rozsah vědeckých zájmů a výkonů profesora Jelínka: od počátku své kariéry se zajímal o časný vývoj centrálního nervového a cévního systému a o problematiku teratogeneze. Spolu s kolegy Z. Rychterem a L. Lemežem patřil mezi zakladatele oboru experimentální embryologie a teratologie v naší zemi. Jeho publikační činnost obnáší čtyři monografie a přes 200 odborných článků. Úctyhodný je i jeho citační ohlas (přes 600) a souhrnný impakt faktor (přes 70). Za výsledky své vědecké práce byl mnohokrát oceněn a vyznamenán ČSAV, Literárním fondem a Čs. společností plastické chirurgie. Byl také členem mnoha mezinárodních odborných společností a redakčních rad prestižních světových periodik (včetně Nature!). Významně se zasloužil i o vybudování fakultní laboratoře, která se stala trvalou součástí Evropské sítě teratologických informačních služeb. Dlouhé roky byl také členem senátu naší fakulty a členem vědeckých rad 3. LF UK, COŽP UK a Univerzity Karlovy.

Nám, kteří jsme zažili léta Jelínkova působení na fakultě, zůstane v paměti především jeho dvojznačnost: za klidnou, uzavřenou a až stoickou vizází se totiž skrýval výjimečně slušný, zdvořilý, vzdělaný a neobyčejně přátelský a charismatický člověk, který imponoval kolegům a především studentům svým noblesním vystupováním, učitelským nadáním a vysokou odborností. Nelze také zapomenout, jak kvalitně přeložil do češtiny světově proslulé učebnice histologie a embryologie. Studentům byl také sympatický svým neměnným rituálem, při kterém na začátku každé přednášky strnul za katedrou, vždy ozdoben pro něj typickým motýlkem (kravatu si bral pouze, když měl přednášet vývoj srdce) a nehnutě čekal, dokud se plénem zcela neztišilo a nepozdravilo povstáním. Navíc mnoho z nás často ani netušilo, že Richard Jelínek byl po dlouhá desetiletí nadšeným vodákem a že miloval i turistiku a košíkovou. Rád a často se s manželkou Ivankou účastnil i mimoškolních studentských akcí.

Když onemocněl a začal svůj dlouhý statečný boj se zlou nemocí, všichni jsme mu ze srdce přáli vysoké uznání, kterého se mu dostalo od studentů udělením ceny „Syllabova křída“ za jeho celoživotní přínos v oblasti výuky medicíny. Vysokých ocenění se mu také právem dostalo od fakulty a univerzity v podobě jejich pamětních medailí a v roce 2008 byl slavnostně jmenován emeritním profesorem naší fakulty. Všichni jsme mu tehdy věřili, že by daleko radši znovu chodil učit a bádát, ale to mu už trpký osud, bohužel, nedopřál.

V profesoru Jelínkovi tak naše fakulta a celá Univerzita Karlova ztratily skvělého učitele a výtečného vědce. Jeho osobnost nám pak zůstane navždy nejlepším příkladem navenek skromného a mimořádně oduševnělého člověka, kterého v životě potkala jak velká příkoří, tak i nejvyšší uznání, aniž by to jakkoli ovlivnilo jeho moudrý charakter.

Anna Skoumalová-Hadačová pro VNR

## Jsem zcela ponořena do botaniky



**Na vaše jméno, paní Skoumalová, jsem narazila v nové knize Václava Větvíčky *Herbář pod polštář*; jeho vyprávění o kytíčkách jste doplnila půvabnými obrázky květin.**

Byla to spíš taková volnější práce, ve které jsem se inspirovala Východem. Mám velmi ráda staré čínské a japonské tušové kresby, kaligrafii. Přáním autora i nakladatele bylo vytvořit černobílé ilustrace, takže to bylo pro mne takové příjemné vybočení od práce přísně vědeckého charakteru.

Hlavní mou prací (spolu s akad. mal. Evou Smrčinovou) jsou ale ilustrace k soubornému botanickému dílu, ke *Květeně České republiky*, které vydává nakladatelství Academia. Během třiceti let vyšlo 7 dílů, což představuje na 800 celostránkových obrazových tabulí se zruba 2500 kresbami rostlin. V současné době se zpracovává materiál pro 8. a 9. díl, který bude konečný. Spolupracuji při tom s Přírodovědeckou fakultou UK a hlavně s botaniky z průhonického Botanického ústavu i s dalšími autory z celé republiky. Kreslím podle živého materiálu celkový habitus i mikroskopické detaily. Pokud se jedná o velmi vzácný druh, je mi přivezen i se zeminou a po nakreslení je navrácen zpět do přírody. Zachycuji i rostliny vyhynulé, protože se předpokládá, že se mohou někdy někde na našem území znovu objevit. V tomto případě je mi předlohou herbářová položka, která může pocházet i z počátku 19. století. Tento historický materiál je vzácný a nenahraditelný, je uložen v herbářích přírodovědecké fakulty a v botanickém oddělení Národního muzea. Rostlinný materiál nalézám také přímo ve fakultní Botanické zahradě Na Slupi; nedaleko od ní totiž bydlím.

### **Ale tady máte ještě jiné kytíčky -**

To jsou ilustrace pro Biologický institut Univerzity v Kodani. Autorka, která mi tuto dlouhodobou práci zadává, je původem Čiňanka, já jsem Češka - a je zajímavé, ale asi dnes docela běžné, že tito autoři zpracovávají nikoli dánskou, ale řeckou květenu.

### **Proč je takový mezinárodní zájem právě o Řecko?**

Řecko je totiž specifické tím, že se tam vyskytuje velké množství tzv. endemitů, které jinde na světě nenajdete. Endemit je rostlinný druh vázaný na určité území



a právě v Řecku je to dáno velkou územní rozrůzněností a izolovaností ostrovů. Endemity jsou samozřejmě i v České republice, jenže u nás se počítají na desítky, kdežto v Řecku na stovky, a to ještě řada z nich není vůbec popsána ani zobrazena. Takže někdy narazíte na objev. Zpracovat takovou novou rostlinu je rozhodně zajímavé. Poslední dva roky kreslím endemity z Kréty a ostrovů Kyklád.

### **Jenže globalizace pokračuje, hranice mizí, lidé čím dál tím více cestují. Nejsou endemity i v Řecku ohroženy?**

Rostou většinou v místech, která nejsou tak turisticky atraktivní. I Kréta má dvoutisícové hory, většinou je to kamenitá oblast, kde od dob římských už téměř nic neroste, protože všechny stromy Římané (i Řekové) pokáceli pro své válečné lodě. Teď už je rostlinstvo jenom v okolí vesniček, kde je voda. Ve vnitrozemí jsou tak vyprahlé pustiny, že je velmi náročné nalézt tu správnou lokalitu; jdete tam půl dne ve čtyřicetistupňovém vedru, a to opravdu nejsou místa, kde by vládl turistický ruch. Navíc je to samozřejmě chráněná oblast jako jinde ve světě, kde je třeba zvláštního povolení. Pracuji také na květeně Jižní Ameriky. Nedávno jsem dokončila monografii košťav – rodu *Festuca*. To je tráva, která roste i u nás asi v 25 druzích, ale v té monografii bylo 60 dalších druhů této trávy z Kolumbie, Ekvádoru a Peru. Roste například v Andách, ve výšce čtyři tisíce metrů. Byla to docela náročná práce, protože kreslíte navenek zdánlivě šedesát stejných rostlin, které se liší jenom mikroskopickým detailem květu.

### **Jak ty endemity zpracováváte?**

Květeny ČR nebo květeny jihoamerickou kreslím lineárně, tuší, řecké endemity technikou akvarelu. Možná se zeptáte, proč není jednodušší je fotografovat. Fotografie ale skýtá jen obecný pohled a nemusí zobrazit přesný typ, podle kterého by se rostlina dala určit. Kresbou musím zachytit například optimální tvar a postavení listů, přesný vzorový tvar květu a květenství, plodu, semene, odění listu, stonku nebo charakter větvení kořenů atd. To vše podle dvou tří exemplářů jednoho druhu a podle nich vytvořím typus nebo chcete-li, jakýsi ideál, který odpovídá určitému druhu rostliny. Nejsem botanička, a proto musím být hodně ukázněná a musím dbát pokynů botanických odborníků.

### **Pracujete doma v pražském Podskalí, ale jak se k vám ty kytičky dostanou? Jak se trefíte třeba do barvy květu?**

Pokud nezískám živou rostlinu přímo z terénu, musím ji vytvořit podle suchého herbáře, kde nebývá ani tvar ani barva dobře zachovalá. Potom mi pomůže poslané počítačové foto, nejlépe ve více variantách, podrobný slovní popis a jakákoli stopa v botanické literatuře. Jak jistě víte, na barvu poslanou elektronicky se nelze vždy

spolehnout a ani slovo neumí vyjádřit jemné odstíny barvy. Přistoupím pak v tomto případě na opatrné dotvoření skutečnosti...

### **Máte ještě jinou oblast tvorby než ty kytičky?**

Zabývám se i volnou tvorbou, občas kreslím na zakázku, ale jsem především ponořená do botaniky. Ani k medicíně bych se už asi nevrátím...

### **Počkejte, co tou „medicínou“ myslíte?**

První mou medicínskou společnou ilustrátorskou prací v r. 1984 byly obrázky k atlasu neodkladných speciálních operací, který názorně poskytoval návod obecným chirurgům, když musí urychleně řešit například těžké zranění hlavy. Ukazoval, co se má dělat zaprvé, zadruhé, zatřetí. Hlavním editorem byl profesor Bohuslav Niederle, který mne hodně naučil. Musela jsem „asistovat“ při operacích, abych věděla, jak operovaný orgán vypadá, jak vypadá který speciální nástroj, jakým nástrojem je ruka atd. Spoluautory této úspěšné knihy (cena nakl. Avicenum) byli chirurgové, dnes už legendy, jako např. profesor Kunc, Firt, Šerý, Tošovský, Hradec. Tato knížka vyšla i v bývalém Sovětském svazu, kde byla směřována k praktickému vojenskému lékařství, vyšla tam ve vysokém nákladu, který mimochodem nebylo možné nikdy zjistit. Ilustrovala jsem také publikace o rehabilitační medicíně, manuální medicíně, józe, učebnice pro zdravotní sestry.

Myslím si však, že květiny jsou o trochu krásnější než tělo nemocné, a tak raději pracuji v té botanice. Ilustruji také encyklopedická hesla, populárně naučnou literaturu, která se týká stromů, keřů, okrasných keřů, růží. Řadu věcí jsem dělala právě s Václavem Větvičkou; shodou okolností mi dr. Větvička připravil moji první samostatnou výstavu, kterou jsem měla před lety na zámku v Průhonících.

### **Proč jste se vlastně zaměřila na botaniku?**

Protože můj otec, Jan Hadač, byl botanikem a můj strýc, Emil Hadač, také. V naší rodině se odedávna botanizovalo. I když jsem se zpočátku spíše věnovala pedagogice (vystudovala jsem výtvarnou teorii a výchovu na filozofické fakultě), zvítězila u mne tzv. vědecká ilustrace.

### **Ten rod Hadačů je vůbec známý, že?**

Otec i strýc vyrůstali ve východních Čechách na Pardubicku a Bohdanečsku, společně sepsali regionální květenu Pardubicka, která se stala určitým vzorem pro ostatní oblasti republiky. Otec byl členem České botanické společnosti a strýc má jméno i ve světě. Byla po něm pojmenována řada rostlin, sám jich několik popsal a objevil. Je autorem více než 300 odborných prací a 20 knižních publikací. Takže v tomto duchu se snažím pokračovat.

### **Profesor Emil Hadač také hodně cestoval, že?**

Rád se vydával na sever; Island, Norsko, to byla jeho milovaná krajina. Ještě po sedmdesátce byl na Špicberkách, kde se účastnil vědecké výpravy jako botanik a ekolog. Přírodu vnímal velmi komplexně, v r. 1971 byl u zrodu Ústavu krajinné ekologie ČSAV, jeho názory byly moderní v době, kdy se o ekologii ještě tolik nehovořilo. V r. 1983 byla pod jeho redakcí vypracována Zpráva o stavu životního prostředí v Československu, která vyvolala velkou odezvu doma i v zahraničí.

### **Co by asi teď říkal současné péči o přírodu, krajinu?**

Asi by byl smutný. Zasazoval se za ochranu devastované přírody, zvláště Krkonoš. Pouštěl se do řady aktuálních problémů, psal články do denního tisku a nebral si přitom servítky. Byl aktivní až téměř do devadesátky. Nevím, jak dalece by byl silný v tom slově, kterým vládl, a jestli by dnes svým slovem něco zmohl.

*Marie Fleissigová*

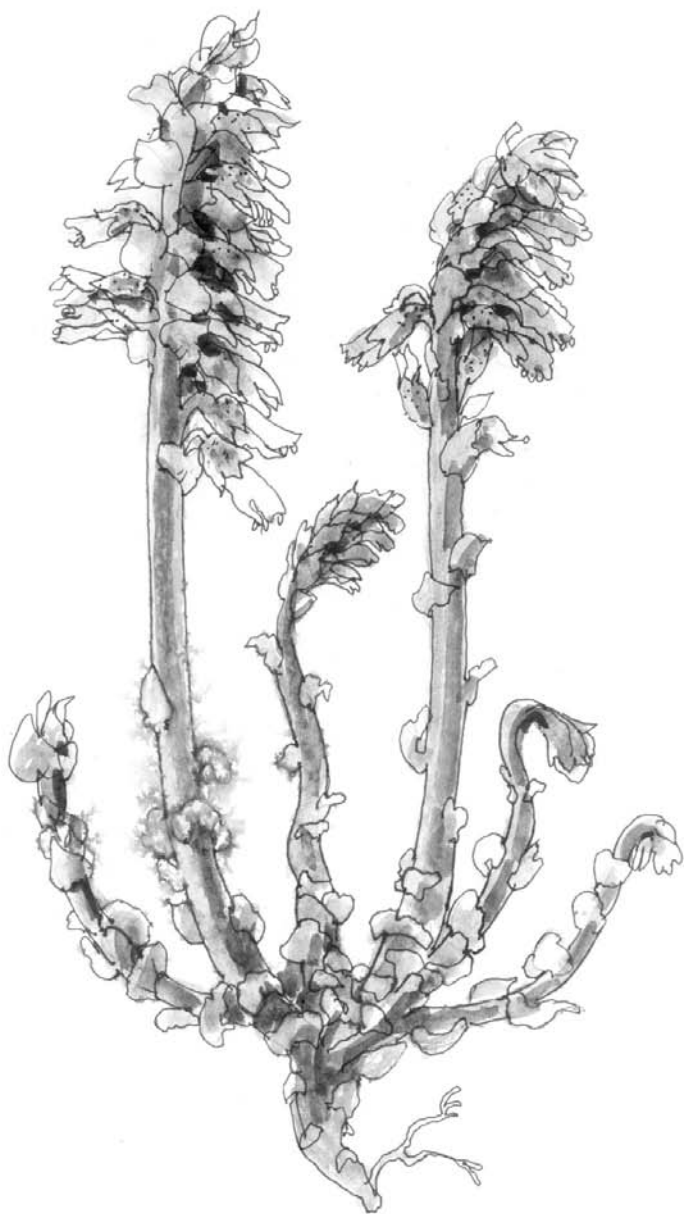


---

**TEXTY**

---

JARO IN FLAGRANTI



# Václav Větvička

## Jaro botanikovo

*Václav Větvička: Herbář pod polštář, Vašut, Praha 2008*

### *Ukázka z knihy*

#### **Lísková aneb Skřivánci mezi rostlinami**

Znáte tu pravdu, pořekadlo či přísloví: Na Hromnice si musí skřivánek vrznout, i kdyby měl zmrznout. Možná, že někteří znáte i ten anekdotický příběh, spojený s tou povinností. Přece ten, jak bylo brzy na jaře, právě tak okolo Hromnic a skřivánek si uvědomil, co je jeho povinnost a k čemu se zavázal. Vylétl, rozezpíval se nad polem – ale protože byl přece jen mráz, to víte, únor, pomalu ochaboval, tuhl a ztuhlý chladem spadl jako kámen na zem. Naštěstí na cestu, po které právě šla kráva, a jak už to tak občas bývá, přišlo to na ni. Peristaltika se nedá zastavit, zvláště u krávy ne. A jeden teplý kravský koláč dopadl právě na skřivánka. Ten v teplém koláči roztál, vytřepal hlavičku a hned se dal zas do zpěvu. To ovšem neměl dělat, protože kolem právě letěl hladový jestřáb, uviděl skřivánka, řekl si: „Hele, snídaně!“ vytáhl ho a sežral. Z tohoto příběhu plyne nejedno poučení: 1. Nedávej si závazky, na které nestačíš. 2. Když na tebe někdo... sem tam upustí kus trusu, tak to ještě s tebou nemusí dopadnout špatně. 3. Když jsi v tom až po krk, tak si nezpívej a 4. Když tě z toho někdo tahá, tak to s tebou nemusí myslet dobře...

Tahle skřiváncí příhoda nemá botanickou obdobu, ale skřiváneků mezi rostlinami je habaděj. Některé, jako třeba jasmín nahokvětý a kalina vonná kvetou – alespoň v Botanické zahradě Univerzity Karlovy v Praze – už od počátku prosince. Společně s dalšími – jako vilín virginský a vilín měkký, kteří se k nim brzy přidávají, a zimokvět časný, který se do toho dává o pár dní později a ještě přidá skvělou vůni – to všechno jsou u nás cizinci, a tak si nějak pamatují, kdy ve svých vlastech, tu v Severní Americe, tu v daleké Číně vykvétali.

Když už jsem začal, zůstanu u dřevin a skřiváneků-našinců mezi nimi. Alespoň v evropském kontextu.

Ta skřiváncí nedočkavost se týká naší lísky obecné. Toho keře, který tak pěkně oblékal Popelku. Někdy se líska chová opravdu jako ten skřivánek – dá se do díla, v jejím případě do kvetení, i kdyby měla zmrznout.

Možná, že si líska své jarní květenství pamatuje z časů, kdy – alespoň v našich končinách – byla dominantní, převládající dřevinou. Bylo to, z geologického hlediska, krátce po poslední době ledové, zhruba tak před 10.000 lety. Chladno, které vládlo v dobách ledových, pomalu ustupovalo a otevřené formace začaly zabydlovat

březo-borové lesy a první náročnější dřeviny. A mezi nimi byla právě líska, která pak v období, které se nazývá boreál, zcela ovládla evropský prostor. Vydrželo jí to hezky dlouho, až do tzv. klimatického optima, které v Evropě zavládlo před 6.000 lety a přineslo k nám smíšené lesy, první zemědělskou revoluci a první usídlené zemědělce v Čechách, na jižní Moravě a na jižním Slovensku. Jak takový lískový les, málem prales vypadá, můžete vidět ve Skotsku.

V posledních letech se ta líscí nedočkavost stává téměř pravidlem. Samozřejmě, že to souvisí s mírnými zimami – alespoň u nás v Praze. Teploměr co chvíli už v lednu vyskočí nad nulu, a tak není divu, že to lísky nemohou vydržet. Už tak 3–4 roky opravdu začínají uprostřed zimy, právě tak kolem 20. ledna, rozkvétat. Jejich samčí jehnědy, založené už vloni, se začnou nejdříve prodlužovat, pak zežloutnou a nakonec se vypráší. Mnohem krásnější, ale očím téměř skryté, jsou samičí květy lísek. Ty jsou schoulené, přisedlé k větévkám a jen z nich trčí nádherně karmínová čnělka. Koukám na tyhle zázraky už hezkých pár let a vždycky si říkám: Však počkejte, začínáte pěkně brzy, on vás mráz skřípne a my a veverušky budeme mít po oříškách. A vidíte, rok za rokem je oříšků víc, alespoň u nás, a kdyby nebylo našeho psa, který je obdivuhodně louská, vyžírání jadrka a skořápky nechává po chodbách jako nášlapné miny (bosá noha si užije), tak je ani nestačíme sníst.

Líska obecná je dodnes domácí dřevinou ve valné části Evropy. Výživná hodnota lískových oříšků je nesporná: obsahují až 60 % oleje, 19 % bílkovin, 5 % tuků a dalších látek. Není divu, že v ní našli zalíbení veverky, plchové a bezpochyby i ten potvořa nosatec, co nám na zahradě všechny oříšky vyžere. Stejně tak líska posloužila i prvním obyvatelům střední Evropy: patřila k běžně dostupnému skořápkovému ovoci člověka doby kamenné, sběrače, jehož živily právě a především takovéto plodonosné rostliny. Až mnohem později posloužila líska i k jiným účelům: olej se uplatnil v parfumerii a v malířství, listy v lidovém léčitelství a v kosmetice – a kdysi i jako náhražka tabáku.

Líska obecná by v Čechách mohla soutěžit s lipou o to, která z nich má být národním stromem, či spíše, která má silnější tradici. Jak každý ví, zakladatel přemyslovského rodu právě vykonával jarní polní práce, když za ním přijela vládní delegace a sdělila mu, že je kooptován do vysoké funkce v čele státu. A tehdy Přemysl zatkl otku. Nebyl ovšem prvním (zatýkajícím) policistou, ale spíše prvním zahradníkem. Otká se psala s malým o. Jak totiž bývalo v zemi zvykem, hole a bičíšťata (rozuměj otky neboli ostny) bývaly lískové a taková byla i ta Přemyslova. Zatknuta do země (dnešní zahradník by řekl: nařízkována) zakořenila a dlouho prý ve Stadicích rostla. Přemysl měl při té příležitosti – podle kronikáře Hájka – pronést i kratší prognostický projev.

Dne 30. dubna 1845 strhla povodeň zahrádku, kde rostla, a poškodila keř natolik, že později uschl. Dnes tam prý líska roste opět, ale zdá se, že je spíše symbolem našeho hospodářství než přemyslovské tradice. Je to totiž líska turecká.

Lísky vstoupily i do řady pověstí, tradic a pověr. Již v antice platily za symbol plodnosti, a snoubenci proto dostávali před svatební nocí lískové oříšky. V Německu se tradovalo, že urodí-li se mnoho lískových oříšků, bude v následujícím roce mnoho nemanželských dětí. Mudrosloví toho či onoho národa se hemží erotickými příběhy spojenými s lískou, zatímco moderní prospekce vody, pokladů, kovů a minerálů, končící dnes u dokonalých digitálních detektorů, začínala kdysi s obyčejnou lískovou virgule. Nůž, který se směl použít k uříznutí virgule, musel být úplně nový a při jeho koupi se nesmělo smlouvat. Proutkař se ke keři musel přiblížit couvaje, tedy pozpátku, levou rukou zabalenou do bílého plátýnka uchopil vhodný vidlicovitě větvený prut, protáhl si ho mezi nohama – a pak teprve uřízl; pochopitelně se přitom nesměl splést. Virgule také bylo třeba pokřtít, a to jmény svatých tří králů: Kašpar uměl vyhledat zlato, Baltazar stříbro a Melichar vodu.

Síla a moc lískového proutku byla srovnávána s účinností hole Mojžíšovy a Áronovy. Později se rozrostla v umění vyhledat ztracený dobytek a ženskou nevěru. A vraha, lupiče a zloděje. Lískových proutků dokonce bývalo užíváno i k věštění věcí budoucích.

Mít tak lískové proutky, to by byly ruce brzy čisté! Což jich tak pár vysadit třeba tam, co ústil do Vltavy potok Brusnice...







**Karel Čapek**

## **Jaro spisovatelovo**

*Karel Čapek: Spisy: Zahradníkův rok, Měl jsem psa a kočku,  
Kalendář. Čs. spisovatel 1983, Praha*

### ***Ukázky z knihy***

#### **Zpověď**

Tedy ve své skutečné a pravé podstatě se měla věc tak: bál jsem se o svou vegetaci. Měl jsem starost o japonské sasanky a chryzantémy, o růže, o čerstvě vysazenou *Abies concolor* a o janovce a nový flox, jakož i o všechno další, co roste a kvete v té části vesmíru, kterou nazývám svým vlastnictvím. Ona taková suchá zima bez sněhového krytu, zima s holomrazy, černá zima, jalová zima, nestojí za nic; ona si půda neodpočine a nezahřeje se pod sněhem a nenapojí se vláhou; obnažené klíčky rostlin vymrznou a kořínky se potrhají a pupence se spálí a vůbec nadělá se v přírodě hrozná paseka. Tedy tak je to, a proto každý zahradník praví, že by se mělo

nachumelit, a má starosti od listopadu až do března a chodí klepat na barometr, aby přivolal hojné srážky. A když je zima pustá a holá, černá, vyschlá na kost, nanicovatá a sirá, tu člověk zahradník –

To je právě to: tu člověk zahradník se neobrábí vyčítavě k nebi a neřekne: Panebože, kdyby aspoň na mou zahrádku napadl sníh! Aspoň na mé sasanky a růže, a když už na ně, tak taky na puky tulipánů, vždyť je to hned vedle, a na ostatní záhonky taky! Pravím, neučiní tak, aby vyřídil s povětrností svůj osobní účet, nýbrž chodí mezi jiné lidi a štve je proti vládnoucímu počasí, říká:

„Bodejť by nebyla chřipka! Vždycky je chřipka, když je suchá zima. Pane, to byste koukal, kdyby napadl sníh, bylo by hned po chřipce; víte, to ty bacily zapadnou sněhem a pojdou, a když se chumelí, vyčistí se vzduch, a máte po nemocech. To je to, mělo by zachumelit.“

„Nezaměstnanost! Bodejť by nebyla nezaměstnanost! Kdyby napadlo sněhu, musely by se čistit ulice, a bylo by hned práce habaděj. Ale když je taková mizerná zima –“

„A jak k tomu přijdou ty dět? Ani si letos nezasáňkují, ani sněhuláka nepostaví – copak je tohle nějaká hygiena? Ale kdyby napadlo sněhu, to by ty děti jinak vypadaly, jako řípa, jako řimbuch, jako jablíčko.“

„Vůbec, za mého dětství to bylo jinačí: každý rok sněhu po kolena, rampouchy až po zem – kdepak, to byly krásné zimy! To všechno jen jiskřilo samou čistotou a krásou. Pak nemají být lidé smutní a dožraní, když jsou takové černé, mlhavé, špinavé zimy! Jak říkám, je to samá lumpárna –“

„Pořád se říká: věk sportu. Ale aby se nachumelilo, to ne. Aby si tuhle lidé mohli ve Strašnicích pod krematorium zalyžřit, kdepak! Každý nemůže jet s prkny do Švejců nebo do Jilemnice. Kdyby bylo po mém, tak by napadlo sněhu, aby lidé měli trochu toho sportu, a bylo by všechno v pořádku.“

Tak a podobně jsem horlil i já proti suché a černé zimě: snad proto, že bych se nedovolal soucitu pro své anemónky, anebo proto, že to je v povaze člověka, přiodit své osobní zájmy a potřeby zájmem veřejným – zkrátka:

Ruku na srdce (mám povznášející představu, že v tuto chvíli klade padesát tisíc čtenářů ruku na srdce): není-li pak to stejné u mnoha veřejných, obecných a všelikých otázek? Nevezeme-li pod veřejnou a demokratickou deklaraci milované zbožíčko svého zájmu, soukromé bolesti nebo osobního snu? Nejsou-li naše obecné ideály a protesty a programy jenom maskou, kterou sami před sebou skrýváme touhu po nějakém privátním a sobeckém uspokojení?

Snad tedy ano. Budiž tomu tak. A hle, sníh napadl, a já se zpovídám ze svého sobectví; odvrhuji své pokrytectví a odhaluji svou pravou tvář. A zatímco se přiznávám ke svému egoismu, piští a kvičí to venku dětmi na sáňkách, na ulici řinčí lopaty nezaměstnaných, svět je krásnější a lidé mají veselejší koukej šlapající do sněhu. A tak ještě jednou (když už jsme v tom) ruku na srdce: není nakonec i mnoho našich

egoismů – vlastně dobrých pro svět? To už není snůh, ale politika a jiné velké sobecké věci. Třeba je jen tak sobecky cítíme; ale snad v nich jde – skoro nevědomky – o to, aby svět byl krásnější a jeho tartas veselejší; a aby klíčky příštích věcí nezašly.

### **Zmařený úmysl**

Každé úmysl asi tak od počátku února, kdy se začínají dlužit dny, si pevně a svatosvatě umiňuji: Ne, rozhodně, letos to jen tak nenechám; až to přijde, posvítím si na to jak-sepatří, zblízka, pozorně a detektivně. Vyberu si určitý prut, nebo větvičku, vyměřím si svůj kvadrátmetr půdy a dám pozor, jak se dělá jaro. Prostuduju si první nalitou a křehkou bouličku, ze které se teprve udělá pupen; budu pozorovat pupen, abych zjistil jeho malinký růst, jeho kožnatý nebo lepkavý povrch, jeho ponenáhlé bobtnání; musím být přítom, až se na konci (se slabounkým povzdechnutím) pootevře, až vysune bledý kraj prvního lístečku, až se rozloží v lupínky svrasklé jako novorozeně, až se ty složené vějířky listu začnou rozvírat a roztahovat, až se z toho udělají listy; a hle, pak tu bude místo holých prutů zelený keř, a já budu vědět dopodrobna, jak se to stalo. Ano, to rozhodně udělám. A mimoto sedě na bobku budu se dívat na svůj metr půdy; najednou se před mýma očima posune malinký kamínek, porozhrne lehká prst, a já uvidím, jak se z hlíny vyplázne svěží jazejček první travky, takový krátký a veselý prstík, který se prohrábne nahoru, začne se natahovat; budu číhat na jeho bratříčky, budu je počítat, a nebude žádného, jemuž bych neasistoval při jeho pozoruhodném zrození. Snad dokonce, propána, se má hlína nadzvedne podivnou napuchlinou; ta se pod mým dohledem provalí a vydere se slušný puk; snad z něho bude krokus, podběl nebo nějaká nebývalá květinka, kterou objevím a pokřtím svým jménem. Snad se na můj prut snese párek ptáků a ukáže mi, jak se dělají vajička. Zkrátka, letos to rozhodně nenechám jen tak přejít, chytím jaro in flagranti, budu se mu dívat do rukou, přímo do prstů, abych viděl, jak to dělá a není-li v tom všem nějaký švindl, podfuk nebo pochybné hejble; budu je stopovat, kontrolovat, hlídat, revidovat, očumovat, zkoumat a špehovat a nic si letos nedám ujít.

Ano, s tím pevným a nepodplatným úmyslem prodělávám každou zimu. Pak přijdou dny, kdy začne jaksí svítit slunce; pak odejdou ledy a přiletí rackové, a tu se rozhodnu, že zítra nebo pozítří začnu provádět svůj plán. A poslyšte, lidi, je to krásné, když se pak udělá modrá obloha a to všechno. Babičky na ulicích prodávají fialky a petrklíče, člověk dostává chuť vzít dynovačku a jít naflákat všelijakým ženským osobám; panebože, teď si jen odbudu tuhle prácičku a tamhleten melouch, jednu návštěvu, dvě povinnosti a nějaký ten dopis, a pak tu budu sám s jarem a půjdu se podívat, jak to vlastně dělá. A víte co? Já pro dnešek neudělám žádnou z těchto úloh a povinností; ať mně všechno vlezle třeba na záda, ale já se dnes musím podívat, jestli už začne jaro.

A prokristapána, vždyť už je zase po všem! Keře jsou zelené, tamhle v mladé travičce už toho kvete, můžeme si pomalu sednout do stínu, utřít pot a koupit

kornout prvních třešní. Cože, třešně už nejsou? Dejte mi tedy podzimní švestky; konečně, i na podzim je krásně a možno ještě užívat... Ale kdež! Příteli, copak jsi to zaspal? Vždyť je prosinec, topíš si v pokoji, zdá se, že jsi zase o rok starší; musíš si to vynahradiť příštího roku, a až přijde začátek února, umíš si pevně, že tentokrát si nenecháš nic ujít. Ale měj pozor, aby tě zase jaro neobešlo nějakým podfukem, neošidilo a nepředběhlo. Měj dobrý, dobrý pozor propříště!

## **Březen**

Marno už chtít tomu nevěřit a ze strachu před novým zklamáním se tvářit naschvál nedůvěřivě: už to na nás jde. Nejdřív začaly místo sněhu padat saze, kterými ošklivý bílý sníh tak hezky zčernal, a na ošklivém hladkém ledu se udělaly pěkné špinavé loužičky a mokřiny; a vzduchem projela nějaká taková slibná vlhlost a vlhkost, a z pórů země vystoupilo bláto a mokro, mlha a kalužky a všeliká jarní mazlavina, i není pochyby: už na nás jde jaro. Přistihl jsem zavalité pupence ještě pod sněhem; teď se to v nich tiše hýbe, a za týden prasknou a vysune se z nich ochmýřený a jako štěně pitomoučký cípek lístku. Vrabci na střeše bujností zrovna řičí; vem to nešť, že dejme tomu mži nebo že jim za drápky zalézá jízlivá sychravina; na vrabčích hodinách už jaro uhodilo, i natřásají se, hulákají, vrtí sebou, pohazují ocásky a fr, už si to ženou někam do zahrad. A když je noc, ozve se z dvorků chraptivé, lkavé, altové toužení koček. Už je tu první jaro, černé a divoké jaro kočičí; a to ostatní přijde po pořádku.

Bez fánglů a slavobran zavítali do Prahy četní rackové, když už předem vyslali deputaci svých zástupců. Nyní dorazili v plném počtu, jak se zdá, zdraví a veselí. Neuvítal je starosta Baxa a neodevzdal jim na památku publikace o Praze, ač jsou to cizinci; neoslovil je ani magistrátní rada Čenkov, neprovádí je nikdo po památkostech Prahy, nebyli pozváni na Hrad ani na slavnostní představení Libuše, nepřijal je ani pan Štrimpl v zastoupení ministra Beneše, zkrátka nestalo se nic, co by těmto milým cizincům obvyklým způsobem zpříjemnilo pobyt v Praze; snad právě proto se tak dobře baví. Provádějí zejména regaty na Vltavě, okružní lety okolo Střeláku, rybolov, plavání (prsa ve volném stylu) a jiné sporty; časem se spokojeně zachechtají v březnovém slunci, a na noc jdou... Ano, kam vlastně chodí rackové spát? Kdo viděl spícího racka? U moře prý hnízdí ve skalách; kdepak přenocují v Praze? To nevědí ani nejlepší znalci nočního života pražského, ani strážníci, nikdo. Je to jedno z nescíslných a nevystihlých tajemství, jež nás obklopují.

Protože všude, kamkoliv se na ulici podívám, se na mne špulí a kulatí nějaké to vejce, protože je doba pomlázky a malovaných vajíček, poněvadž vejce jím vůbec nerad a konečně poněvadž se to mohlo skutečně stát, povím vám tuto historku o vejci: Žila kdysi – skoro před čtyřmi sty léty – ve Španělsku slípka, obyčejná slepice, která hrabe na dvorku a kouká jedním okem na každé zrnko a snáší vejce a přitom kdáká. Jednou tedy snesla vejce a nekdákala; seděla na něm mlčky a vypadala tak jaksí – nu,

zkrátka tak slavnostně a tajemně, že se celý slepičí dvůr divil. „Prosím tě,“ povídala jí druhá slepice, „ty stará kvočno, co se ti stalo? Vždyť se tváříš jako abatyše či co. Je ti snad špatně?“ Tu pohlédla na ni šťastná slepice pyšným a mateřsky blaženým pohledem. „Právě teď,“ prohlásila hrdě, „právě teď jsem snesla Kolumbovo vejce.“

### **Březnová přehlídka**

Ještě pořád to víc čicháš nosem a slyšíš ušima než vidíš na vlastní oči; je toho plný vzduch, vane to z měkké půdy, zurčí to stružkami, hučí to valným potokem, flétnově to hvízdá kosím popěvkem; co na tom, že tráva na louce je ještě plavá a ryšavá jako zajíc! Pravda, podívá-li se člověk důkladněji, najde už ledacos; pod loňskými stébly, pod suchým listím se už tuhle a tamhle prodírá něco zelenkavého; bude to plazivá mochnička, bude to prudce zelený vlašovičnick, bůhví co to bude bujného a říčícího samou zelení; ale teď abys to hledal jako vši mezi rozčuchanými rusými pesíky loňského roku.

Ale co by; nám už teď nezáleží na té boží pleveli, nechť si naroste po svém, až přijde její čas; my tady máme vážnější kandidaturu na jaro, řekli byste tomu proutky nebo košťátka; ale my víme, že to budou šeříky a černý bez, dřín a dřišťály, meruzalky, hlohy, kaliny, zimolez i ptačí zob; neboť právě přichází čas, kdy se zeptá jaro, co jsi sázel na podzim. Tohle všechno jsem sázel, pane, a krom toho ještě vrby a skalníky, pustoryl, trojpek, tavolník, javor a čilimník, škumpu i jeřáb, hlošinu, střemchu i květnou třešeň; a měl bych vlastně mít bílý plášť jako doktor v nemocnici, který jde od lůžka k lůžku a přesvědčuje se očima i hmatem, jak to stojí s jeho případy. Pozdrav bůh, není to zlé; pacient ještě spí, ale lýko je zelené a plné mízy; pravda, tahle větévka je špatná, ještě bude jedna operace, milý keříčku, ale pak už přijdeme k sobě a začneme rašit jako diví. A co se tebe týče, nevím, nevím; přesadili jsme tě bez vlásečných kořínků, byl jsi víc mrtev nežli živ; bohužel nemůžeme čarovat, ale ještě pořád se dá doufat, že si „příroda pomůže“, jak říkávají doktoři; lze se sklonit nad případem a opatrně rýpnout nehtem do kůry – nu, nevím. A tady – tohle nám udělali zajíci; ohryzali v zimě kůru žanovce až na živé dřevo; jak se z tohohle dostaneme, to sám bůh ví; i nezbyvá než pokrčit rameny a odkázat celou záležitost výše zmíněné přírodě.

To by tedy byli marodi; ale zato ostatní případy, pozehej bůh! Už to žije, říkám vám, už se to činí, podívejte se jen na ty pupeny. – Ano, podívejte se na ty pupeny; některé vypadají jako uzlíčky a jiné trčí na konci větévek jako palice nebo tvrdé hroty oštěpů; ale většinou připomínají nějaký hmyz přísátý na větévku s křídly složenými; sedí na ní s hlavou dolů, příkrčený a nehnutý, a saje, saje, až se zalyká. Tuhle na kalině to vypadá jako šedá ochmýřená muška s tenkým zadečkem, tady na dřišťálu jako nacucané červené klíště, tady na dřínu jen taková plochá štěnička, ani ji vidět není, jak se tlačí k proutku; ale všecko to zrovna bobtná, jak to dychtivě a bezoddyšně saje.

Ještě maličko, a přičaplá muška potrhne složenými křídly, nehnutá mšice opatrně rozhrne své letky; rozloží se křídélka ještě svrasklá a pokrčená a rozepnou se ve slunci, aby se vznášela na haluzce od jara do podzimu. My lidé těm křídům říkáme listy, ale je to něco jako rozepnuté krovky pupenů, když dostanou křídla.

Křídélka listů, letící pel a bzučení všeho hmyzu: říkám vám, vznášet se je jedna z nejsilnějších fixních idejí života; a jaro se doopravdy začíná teprve máváním všech křídel na světě.

### **O velkonočním čarování**

To tedy je pravda: Velkonoce bývaly stejně bohatě vyšívány lidovými zvyky a pověrami jako Vánoce; bývaly to svátky stejně čaromocné a pohanské jako zimní slunovrat. Ale je tu jeden veliký rozdíl: tajemství Vánoc je do velké míry věštecké, kdežto tajemství Velkonoc je spíš jenom čarodějně. Na Velkonoce se nelije olovo, nerozkrajují se jablka, neotvírají se ořechy, nerozsvěcují se svíčky a nezírá se do hlubiny vodní, aby se zjevila budoucnost. O Velkonočních neštěká pes, aby dal znamení, z které strany přijde ženich. Tato všechna proroctví náleží Vánocům. O Velkonočních se čaruje, abychom byli zdraví, aby byla dobrá úroda a kdesi cosi. O Velkonočních se neklade tajemné náhodě otázka, co bude, nýbrž se hledí na tu budoucnost vykonávat čarovný vliv. Umyj se, děvče, v potoce za úsvitu, a budeš po celý rok zdrávo. Udělej to a to, splň ten nebo onen magický předpis, a všecko bude v pořádku; tvá budoucnost je v tvých rukou. Není o Vánocích v tvé moci, co se ti uleje z olova; nemáš vlivu na to, jsou-li v rozpúleném jablku seřaděna jádra v kříž nebo ve hvězdu; nemůžeš způsobit, aby tvá svíčka nezhasla první ze všech. Ale na Velkonoce jsi už tak trochu pánem svého osudu: učiníš-li to a to, budeš živ a zdráv jako ryba. Tak běž a udělej to.

V tom to asi je: že o Vánocích vládne noc a o Velkonočních už boží činný den. Na Vánoce příroda spí, nedá se nic dělat; člověk spjatý s přírodou čeká s rukama v klíně, až přejde zima. Nemůže ničím zasáhnout do běhu věcí; jde jen o to, přežít nějak tu zimu. A tu na člověka, jenž sní a čeká, přichází nálada věštění. Nedá-li se nic dělat, chce se mu aspoň předvídat. Člověk s pluhem v ruce se už tak bezmocně neptá, jaká bude úroda, protože do jisté míry ji sám už dělá; ještě mohou přijít kroupy nebo sucho, ale člověk aspoň udělá své, aby mu na jeho poli urostlo. Čaruje, aby mu zlé moci nepoškodily jeho dílo a jeho zdraví; proto světi hromničky proti bouři a kočičky proti zlé nemoci. Nevěští, ale napomáhá dobrému osudu. Za zimního slunovratu sedí v polotmě a touží po věštách a znameních: zjev se mi, co se mnou a s námi bude, neboť není nijak v mé moci, abych to přivodil sám. Za jarního rovnodeni má už co dělat; chválabohu, už je zase tak trochu strůjcem a dělníkem svého osudu. A kolem něho se všechno hýbe, příroda se dává na svůj velký postup; to už není to zimní utkvění a ustrnutí. A proto i to jarní čarování je docela jiné než zimní: už ne

ta metafyzická bezmoc a bezradnost, která se jenom ptá osudu, co s námi bude, ale aspoň nějaké konání, aspoň trochu úsilí mít činný vliv na své štěstí.

A já si myslím, že my všichni už můžeme mít dost toho zimního věštění. Celá Evropa se na to dala; pořád ta úzkostná otázka, co bude a jak to dopadne. Snad už by bylo načase dát se všude do jarního čarování a dělat něco, aby to s námi dobře dopadlo. Když uděláme to a to, když splníme ty a ony náležitosti, budeme živi a zdraví. A v tomhle čarování může pomáhat každý; kdo něco dělá, nemá už kdy ptát se bezradně osudu, co nás čeká. Jenom si nemyslete, že nemůžeme mít třeba jen maličký vliv na to, co bude; i ten nejmenší vliv je lepší než pouhé věštění. To je celé tajemství jarního čarování: že je aspoň v naší moci, co se bude dít.

### **Vzkříšení**

Když jsem byl malý kluk hrající ve fazule a utírající nos rukávem, prožíval jsem každoročně jednu chvíli slavnostního vzrušení, a to bylo vzkříšení. U nás býval totiž děkan, dej mu bůh věčnou slávu, a ten byl nadpozemsky tlustý; jeho tloušťka neměla nic sprostého jako u lidí světských, a bylo na ní vidět spíš zvláštní milost boží, zkrátka byla to taková bezhříšná děkanská tloušťka. A když se o vzkříšení za vlahého jarního šera rozzářilo naše náměstí řadami svíc v oknech a z kostela se vyřinul proud bílých ministrantů s hořícími svícemi, a za nimi velký bílý pan katecheta, a pak sám pan děkan s blýskající se monstrancí, ve zlatém ornátě pod hedvábnými nebesy, a nebesa nese pan Kuťák a pan Blahouš a ještě dva radní páni, a všichni jsou docela černí a všem se blýskají pleše, a pan Těmín s místní kapelou troubí slavné, přeslavné intrády, a čtyři ministranti zvoní na zvonečky, a dva kluci dýmají kadidelnicemi, a Nyklíček kostelník rozhoupal velký zvon, bim bam, bim bam, a ejhle, aleluja! hosana, hurá! Teď pluje pan děkan jako nádherný, zářivý a kadidlem vonící oblak, - tu to je, bože, tak krásné, tak nesmírně krásné, že já, kluk špatný a bezbožný, se vrhám na hříšná kolena a nespouštím oči z těch pomalu plujících světél, svíc, fakulí, praporů a korouhví, pochodní a monstrancí a nebes a celé té nádhery, a mé nitro se zalévá závistivou, bídnou hořkostí: proč můj tatínek, můj velký, silný a důstojný táta, také nenese nebesa nad panem děkanem, nebo aspoň nějakou korouhev nebo tu nejmenší fakuli; a to byla každoroční bolest bezbožného kluka.

Od té doby jsem neviděl vzkříšení, protože si nechci zkazit onen veliký a slavný dojem; ale pokaždé o Bílé sobotě na mne přijde taková jakási katolická nostalgie. A teď mi řekněte, že to je estétství! Nu ovšem, já byl tehdy, ve svých osmi letech, náramný estét, jako jsou domorodci z Konga nebo Nové Kaledonie, kteří se tak nesmírně podivují svým vlastním procesím a tančícím kouzelníkům a pochodním a jiné takové nádheře; stejný estét jako pražská nebo madridská nebo nevímkerá ulice okukující slavné funusy, parády a průvody a oslavy. Tohle estétství je staré jako svět a rafinované jako indián; dnes se mu jaksí nedaří, ale - -





„Včera o dvanácté hodině polední přivítal primátor dr. Baxa jménem širší správní komise Velké Prahy a obyvatelstva hlavního města jaro v Kinského zahradě. Provázen zástupci radničních klubů, přednosty městských úřadů, dále zástupci cechů, hasičstva, městského zřizenečtva, uniformovaných sborů atd. atd., navštívil První Kvetoucí Krokus a v delší řeči jej ujistil radostnými city, s nimiž hlavní město vítá návrat Jara do svých staroslavných zdí. Načež zahrála hudba Stráže bezpečnosti a zapěl Hlahol dojemný chorál `Jaro nám nastává, Pepinko`. V téže chvíli se rozhlaholily všechny pražské zvony, na Mariánské baště vypáleno devět ran z děla a nad Vltavou zakroužila eskadra letadel. Nesčetné zástupy obecnstva putují k Prvnímu Krokusu, u něhož stojí čestnou stráž sokolové, Stráž bezpečnosti, měšťanské sbory a DTJ (=Dělnická tělocvičná jednota, pozn. VNR).

„Pan prezident uvítal Jaro na intimní oslavě v zámecké zahradě. Jménem diplomatického sboru tlumočil doyen nuncius Micara vřelé city radosti, s nimiž vlády a zástupci vítají příchod Jara vůbec a zejména na území státu tak kvetoucího a moudře spravovaného, jako je stát československý...“

„K příchodu Jara pořádají všechny politické strany meetingy a tábory lidu, načež odeberou se v průvodech na společnou veselici ve Stromovce...“

„Československé vojsko uvítalo Jaro ústy generálního inspektora na slavnostní přehlídce pořádané na cvičišti u Invalidovny. Slunce od časného rána rozlévalo své blaživé paprsky...“

Nač ještě lhát? Demokracie je pěkná, bon; ale neumí udělat ani jednu slavnost. Pan starosta Baxa přivítal sice účastníky veletrhu, ale První Krokus nevítal a vítat nebude, ačkoliv první krokus je něco lepšího a požehnanějšího než celé veletrhy. Ani pan starosta nevykoná slavnostní Přechod přes zamrzlou Vltavu; ani za zvuků mon-strkapely neoslaví nádherný a rozjařující odchod ledu. Ještě z vadnoucí ruky církve přijímáme Vánoce a Velkonoce a Dušičky; ještě staré katolictví udržuje posvátné dělení roku, ale my bezbožní jsme nenašli nic, zhola nic, místo toho. Nevím ani, co soudobé demokracii schází víc: zda trocha poezie - nebo trocha veselé myslí.



---

# **POSTSKRIPTUM**

---

Marie Fleissigová

## Vzpomeňte na Polyanu

Moje zaměstnavatelská škola tradičně pořádá před Vánoce a Velikonocemi koncert v některém z pražských kostelů. Naposledy jsme byli v prosinci v kostele sv. Havla, vánočně se tam zamýšlel M. C. Putna, Rybovu mši hráli a zpívali Cantores pragenses a Komorní orchestr sv. Cecílie. Nejdřív ale nás všechny uvítal pan děkan Svoboda a pak jsme od něj slyšeli přání, jaké jsem zatím ještě nezaznamenala: přejeme si většinou příjemné prožití svátků, pěknou pohodu, dobrou náladu, také Vánoce veselé a požehnané, šťastný nový rok; někdo si vymýšlí co neoriginálnější formulace, jiný se spokojí s tím nejběžnějším „vše nejlepší“ nebo použije elegantní zkratku „PF“; občas trochu žertujeme, když k obligátnímu „hlavně to zdravíčko“ cynicky dodáváme, že „ostatní si nakradem“.

Na onom výšeřčeném koncertě pan děkan svou gratulaci uvedl vzpomínkou na dětství, kdy byl s tatínkem na Štědrý den odpoledne na procházce a jen se těšil na večer, na nadílku, stromeček, Ježíška. Svěřil se nám, že to očekávání něčeho výjimečného bylo silným, krásným a výjimečným zážitkem, na který se nezapomíná. A pak nám popřál (zdálo se mi, že trochu sevřeným hlasem), abychom se v roce 2009 aspoň jednou, jediný den, mohli na něco krásného a výjimečného těšit.

Přemýšlím, nač bych se asi tak mohla těšit. Zdaleka nejsem dítě a mladá, abych očekávala něco výjimečného právě od Vánoc (nebo Velikonoc) – mohou být jakkoliv příjemné, můžu se radovat, že se sejdeme ve zdraví, ale vím, že je hlavně na mně, zda se očekávání splní – jestli bude uklizeno, uvařeno, všeho dostatek...

Konečně hlavně děti a vůbec všichni mladí, kteří mají život před sebou, mohou snít o tom, co krásného je potká – až vyrostou, dostudují, budou mít první auto nebo první rande, první vydanou práci. S přibývajícímí lety takových podnětů ubývá a nebývají už tak výjimečná – těšíme se na dovolenou, na jaro, na nové auto, na další vydanou knihu nebo na alpské sjezdovky či třeba jen na houbařskou sezónu. Daleko ale nejsou doby, kdy jsme spolu s Janem Ámosem a Martou Kubišovou snili, že „vláda věcí tvých k tobě se navrátí, ó lide český“. Dočkali jsme se, radovali, ale po dvaceti letech ta vysněná svoboda leckomu nechutná tak, jak jsme si přáli, ať už proto, že „všude je něco“ a politici nebývají andělé, nebo prostě proto, že jsme starší a unavenější či že nejmladší generace našťěstí už nic jiného nezná.

Ani drobnější přání nemusí ovšem dopadnout tak, jak jsme chtěli: těšíme se třeba na dovolenou, a volné dny proprší, jdeme do divadla, a změnili program, nové boty nás tlačí, auto někdo nabourá, vánoční rybu jsme připálili. Pak se utěšujeme, že aspoň příliš neztloustneme, že boty nám stejně nesluší, že nemusíme zalévat zahradu a že jsme bouračku přežili bez úhony.

Hrajeme tak Polyaninu hru. Že nevíte, na co narážím? Na jeden starý dívčí románek o hodné chudé holčičce Polyaně (doufám, že si to jméno pamatuju dobře). Jednou před Vánoci dostala krásně zabalenou velkou krabici z Červeného kříže (nebo možná Českého srdce či jiné charity) a když ji otevřela, nebyla v ní panenka, jak si představovala, nýbrž – berličky. Samozřejmě plakala, ale jen do té doby, než ji její chudičký, leč moudrý tatínek utěšil, že je to vlastně štěstí dostat berličky – a přitom je nepotřebovat. A od té doby si vždy na všem zlém, co ji kdy potkalo (a bylo asi dost těch protivenství, když to vydalo na knížku), hledala důvody, proč by přesto měla být ráda. Ostatně podobnou logikou se nás pokoušeli konejšit komunisté: „Nejsou banány, auta a toaletní papír? Zato se u nás nelyncují černoši.“ Teď už se u nás něco takového netvrdí, nicméně Polyana by se při sledování zpráv z vlády nebo Sněmovny určitě dost vyžívala; že u nás nerezignují provinivší se politici jako jinde? Ale tam „jinde“ přece mají velice, velice dirigistickou vládu...

Jeden můj dávný kamarád mi do knížky k narozeninám vepsal: „Kvapící čas nám vedle let nepřinesl nic k úsměvu. Na těch letech je jediný klad. Že jsme se jich dožili v relativně normálním stavu<sup>1</sup>, i když je to v době šílené.“

Ať už nám připadá doba šílená či nikoli, potřebujeme mít něco, na co bychom se mohli těšit. Přeju vám to tedy stejně jako pan děkan, jenže tentokrát pro Velikonoce, jaro a tak vůbec – ale také vám přeju, aby se vaše očekávání splnila – a abyste nebyli ve svých očekáváním zklamáni.



---

<sup>1</sup> Hle, Polyana!

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.  
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO: 00216208.

Evidováno pod registračním číslem Ministerstva kultury ČR

MK ČR E 15 377

Náklad 400 kusů

Šéfredaktorka: Mgr. Marie Fleissigová

Tel.: 267 102 105, fax: 267 102 552, e-mail: [vnr@lf3.cuni.cz](mailto:vnr@lf3.cuni.cz)

Grafická úprava a tisk

**TIGIS**, spol. s r. o.

Příspěvky dodávejte pouze v elektronické podobě e-mailem na adresu  
šéfredaktorky jako připojený soubor (ve formátu MSOFFICE-doc, xls).

Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

# **vita nostra** *revue 2*

2009

**Dějiny**

**Etika**

**Finance**

**Kardiologie**

**Národy**

**Oslavy UK**

**Psychosomatika**

**Světci**

**SVK**



*Mikoláš Aleš: Jan Hus (upálen 1415)*

**Z. Bárta**  
**V. Hampl**  
**E. Kohák**  
**R. Königová**  
**J. Křen**  
**P. Pithart**  
**J. Royt**  
**Z. Susa**  
**P. Widimský**

# VITA NOSTRA REVUE

18. ročník, číslo 2

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4× ročně

Uzávěrka tohoto čísla 20. 5. 2009

## **Redakční rada:**

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,  
Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (šéfredaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

# OBSAH

## RES PUBLICA

E. Kohák: Vůle k dějinám .....	4
J. Křen: Mladí Češi už nejsou v Evropě cizinci .....	7
P. Pithart: Jaký národ? .....	13
J. Royt: Musíme se osvobodit od schémat .....	14
Z. Bárta: Slepí vůdcové, vydáváním třísek a Boží ekonomika .....	21

## ALMA MATER

Oslava 641. výročí založení Univerzity Karlovy .....	24
V. Hampl: Univerzita Karlova – výzvy na počátku 21. století .....	24
J. Jareš: Abychom se už netočili v kruhu .....	30
I. Horáček: Zadoštiučinění univerzitního pedagoga .....	31
Z. Pousta: Zneužití pro své ideály .....	32
Nový dr. h. c. prof. S. A. Snyder .....	35

## STUDIA

Silné univerzity pro budoucí Evropu .....	38
Perspektivy českého vysokého školství .....	39
L. Velíšek: Máme, co jsme chtěli (v USA) .....	41
R. Šlamberová: Studentská vědecká konference 2009 .....	44
Abstrakta SVK 2009 .....	46
P. Ivák: Syllabova křída .....	54

## ZDRAVOTNICTVÍ

Kauza VFN .....	56
Experti vládám: Neomezujte peníze do zdravotnictví .....	59
Česká populace v příštím půlstoletí výrazně zestárne .....	60
Setkání seniorů .....	61
Z. Miškovská: Marnivé mlýny .....	62

## MEDICÍNA

P. Widimský: Nejdůležitější jsou lidé .....	64
R. Königová: Etické problémy u hromadných popálenin .....	69

## TEXT

Z. Susa: Medicína v souvislostech .....	77
---	----

## POSTSKRIPTUM

M. Fleissigová: Hazard .....	98
------------------------------	----



---

# **RES PUBLICA**

---

EVROPSKÉ NÁRODY  
ČESKÉ MÝTY

## Erazim Kohák

# Vůle k dějinám

Proč se vůbec zabývat nějakými dějinami? Vždyť velký prorok americké modernity, autovýrobce Henry Ford, prohlásil jednoznačně, že dějiny jsou blbost. Jeho vidinu automobilové budoucnosti nadšeně přebíráme. Proč ne jeho soud o dějinách? Tu je odpověď jasná a pádná: Potřebujeme dějiny, protože ten, kdo nechápe minulost, si nemůže představit ani budoucnost. Je spokojený v přítomnosti a zoufale zmatený každou výzvou k jednání. Prokazují to případy ztráty paměti, jimiž se zabýval Maurice Merleau-Ponty. Pacient, který vnímá jen přítomné, si nedovede představit, že by mohlo být i něco jiného. Nemá se k čemu zaměřit, a nic ho proto nevede k jednání. Jen ho pohánějí tělesné potřeby a jejich naplňování. Stává se tak konzumentem uvězněným mezi potřebou a spotřebou. Jak dnes víme, to může postihnout celé společnosti. Chceme-li žít svobodně, potřebujeme dějiny víc než automobily.

Máme my, Češi jednadvacátého století, ještě vůli mít dějiny? Ovšem že máme vzpomínky. Máme dokonce Ústav paměti národa, abychom nezapomněli, jak nám bylo ublíženo, a neutuchali v nenávisti. Jenže vzpomínky hřejí či bolí, avšak neumožňují orientaci. Abychom měli dějiny, potřebujeme se vystavit plně skutečnosti svých prožitků, kriticky je zkoumat a trpělivě hledat příběh, který by zahrnul všechny jejich rozpory. Je to úkol hledání smyslu.

Máme ovšem nejen vzpomínky, ale také báje a mýty. Jsme odchovaní starými pověstmi Kosmy, Hájka z Libočan i Aloise Jiráska. Báje představují cosi jako první krok k dějinnosti.

Jenže zakládat rozhodování na bájích a mýtech vede v sráž. Jako národ jsme si to ověřili, když jsme se po roce 1918 pokusili budovat český národní stát v zemi mnohonárodní a mnohojazyčné. V novém Československu hovořilo skoro dvacet pět procent všech obyvatel německy, dvacet procent slovensky a dalších deset procent maďarsky, polsky či rusínsky. Pak v září roku 1938 jsme se svým národním mýtem narazili. Utěšovali jsme se mýtem, že mnichovskou tragédií přivodila jen zrada spojenců. Vyhnuli jsme se skutečnosti, že spojenci nebyli ochotni bojovat za Československo také proto, že za ně nebyla ochotna bojovat ani většina jeho (nečeských) občanů. To dodnes neřkáme nahlas ani sami sobě. Vůli k dějinám jako by v nás něco potlačovalo, až se z národa Husova a Palachova zdánlivě stal dav dychtivých konzumentů s horizontem omezeným na potřebu a spotřebu.

Tu narážíme na základní problém české dějinnosti. Pozitivistický soupis starožitností ještě nevytváří dějiny. Ty vyžadují souvislý, smysluplný příběh. Jenže naše dějiny obsahují příliš mnoho míst, která jsme prostě nemohli přijmout – a kterým

jsme se přesto nemohli vyhnout. Bílá hora, Mnichov a po něm Únor a ještě sovětská okupace, to byla Sofiiina volba. „*Vyber si, které dítě zůstane naživu, jinak zemřou obě.*“ Člověk dotlačený k takové volbě může jen zešlechet nebo tvrdě potlačit vzpomínku. V historické paměti vznikají doby temna. Lidé potřeby a spotřeby upadají do zajetí starožitností a mýtů.

Všichni se vyhýbáme nepřijatelným a nevyhnutelným úsekům svých dějin. Připomínáme si kruté či hrdinné činy nebo „osudy dvacátého století“, ale vyhýbáme se otázce po smyslu našeho soužití. To platí výrazně o období Mnichova a druhé republiky. Mnichov nás připravil o krásný sen první republiky. Druhá republika otrásla naším snem o české humanitě.

„Poučení Mnichovem“ – čti: zaslepení mnichovským mýtem – jsme po válce volili komunisty i proto, že prý jen síla není „appeasement“ a jen Sovětský svaz představuje sílu, která nezradí. Přestali jsme být demokraté či humanisté. Byli jsme jen zásadoví anti-fašisté, až jsme se dostali do náruče komunistů. Ostatně dokázali jsme se za posledních dvacet let vypořádat s předchozími čtyřiceti lety? Všechno naznačuje, že obě složitá, různorodá údobí mezi Únorem 1948 a jarem 1968, pak mezi srpnem 1968 a listopadem 1989 vylučujeme z dějin jako jednu dobu temna, ve které jsou všechny krávy stejně černé. Po tu dobu odmítáme mít dějiny. Raději ošetřujeme vzpomínky na hrdinné činy odboje a hrůzné činy komunistů. I ty potřebujeme, avšak především potřebujeme pochopit, jak se to všechno rýmovalo a proč se to i poctivým a inteligentním lidem mohlo jevit tak docela jinak než nám. Stali jsme se demokraty, nebo nám stačí být anti-komunisty?

I tady se můžeme vyhnout nepřijatelné minulosti mýtem – a obvykle to děláme. Přesvědčujeme se, že jen hrstka komunistů, poznamenaných charakterovým nebo inteligenčním narušením, chtěla nastolit svou vládu mocí. Stačí rozdělit svět na ty zlé, což v dnešní mytologii jsou komunisté a jejich přísluhovači, a ty dobré, což dnes zas jsou ti anti-komunisté, kteří by prostě „zakázali komunisty“ a šmytec. Pro demokraty či humanisty jako Masaryk není místa. Ani si neuvědomujeme, že ve světovém pohledu se naše společnost jeví jako virtuální skanzen studené války. My máme jasno – dokud nenarazíme na realitu – s předvídatelnými následky. Neosvodíme se, dokud nenajdeme odvahu ke kritickému zkoumání a vůli k dějinám.

Není to snadné. My všichni i každý z nás osobně se potřebujeme vypořádat se vším nepřijatelným a nevyhnutelným ve své minulosti. Pokud svoji totožnost určujeme tím, proti čemu jsme, tedy předponou anti-, zůstáváme v zajetí šízravých nenávistí a útěšných mýtů své minulosti.

Možná od zajetí vzpomínek a mýtů ke svobodě dějin napomohou tři posuny v našem navyklém postoji.

První je posun v zaměření od otázky, co od nás minulost požaduje či k čemu nás opravňuje, k prosté otázce budoucnosti, čeho chceme dosáhnout? Otázka oprávnění

typicky přitahuje lidi závislé na vůli druhého. Pro ty je rozhodující, jak své nároky ospravedlní pánovi, které povolí či udělí. Není překvapující, že po staletích poroby nám otázka o oprávnění zní zcela samozřejmě, jako bychom nestáli před problémem, nýbrž před vrchností, kterou potřebujeme přesvědčit, že by nám jej měla vyřešit. „Mám právo, bylo mi ublíženo...“ a nebo „Po všem, co se stalo, spravedlnost vyžaduje...“ V našem virtuálním světě to zní zcela přirozeně.

Jenže ve skutečnosti je to jinak. Tak po první válce se Francouzi přesvědčili, že spravedlnost vyžaduje, aby Němci pykali za své hříchy. Ponižovali výmarskou republiku, kladli podmínky, vymáhali reparace – a všechno zcela „oprávněně“. Z arogance spojenců a z německé bídy pak vyrostli Hitler a nacismus. Po druhé světové válce vítězové, tentokrát Američané, potřebovali Němce jako spojence proti Sovětům. Zachovali se nespravedlivě. Místo vymáhání reparací nabídli Německu Marshallův plán a všemožně podporovali novou spolkovou republiku. Po všem, čím se Němci provinili, to bylo opravdu nespravedlivé. Jenže z Marshallova plánu vyrostlo demokratické Německo a evropský mír v Evropské unii.

První krok k dějinám je posun od postoje lidí závislých k postoji lidí svobodných. Pro národ s minulostí tak rozháranou jako naše to znamená ochotu postavit rozpory a vášně minulosti pod zorný úhel společné budoucnosti.

Druhý je posun od postoje lidí bázlivých k postoji lidí otevřených. Pro lidi bázlivé a sebestředné je vždy první otázkou Co si já o tom myslím? Jak mně se to jeví? Otázkou lidí sebevědomých a otevřených je opak – Jak se to jeví tomu druhému? Je to tedy posun od přehlušování druhých k porozumění odlišnosti.

Obvykle si nedovedeme představit, jak může někdo zastávat názor odlišný od našeho, být třeba katolík nebo sudetoněmecký vlastenec či snad – chraň Bůh! – dokonce komunista. To nás ohrožuje. Jinak smýšlející raději odepíšeme jako hlupáky nebo padouchy.

Jenže to nám příliš nepomáhá jinak smýšlejícím porozumět nebo jim čelit. Je třeba se vpravit do kůže druhého. „*Nesud' nikoho,*“ říkávali američtí indiáni, „*pokud jsi neušel dvě míle v jeho mokasínech.*“ Teprve když si dovedu vybavit a procítit, proč a jak se ono naprosto nepochopitelné jeví druhému jako odpovídající, ba samozřejmě, mohu i jeho začlenit do dějin. Nemusím souhlasit, leč jen pokud dovedu pochopit, jak se svět jeví očima věřícího katolíka, českého či moravského Němce či poctivého komunisty, budu schopen přemýšlet o rozháraném celku našich dějin.

Třetí, snad nejtěžší posun vyžaduje přesun našich vzpomínek z času minulého do dějin. Pokud moje vzpomínky zůstávají v čase minulém, vztahují se ke mně osobně. Křivda dál pálí, vyžaduje odplatu. Potřebuji přesunout své vzpomínky z času pod zorný úhel věčnosti, *sub specie aeternitatis*. To neznamená, že by morální soudy přestaly platit. I dávno minulé zlo zůstává zlem. I po sedmdesáti letech zůstává holokaust hrůzným, strašlivým zločinem či pobělohorská normalizace znásilněním

národního svědomí. To však není důvod, abych pocíťoval zášť ke svým katolickým bratrům či abych nechal studenta z Německa propadnout u zkoušky a židovskému dal místo zasloužené trojky jedničku jako bolestné. Teprve přesun vzpomínek z času minulého do dějin osvobozuje. Když přestávám žít ve vleku minulosti, vůle k dějinám přede mnou otevírá budoucnost a s ní svobodu.

Křesťané by možná řekli, že tento trojý posun je přesně to, co odpouštění. Třeba mají pravdu. Jenže protože žijeme ve věku, který jazyku víry přestal rozumět, možná se k těmto závěrům potřebujeme dostat oklikou. Nevadí. Jsme přece společenstvím poutníků dějinami a víme, že k svobodě je dlouhé putování.

*Právo, příloha Salon, 7. 5. 2009. Kráceno*

## **S historikem Janem Křenem o národních státech a zázračném dvacetiletí**

### **Mladí Češi už nejsou v Evropě cizinci**



**Když jste měl, pane profesore, v zimě přednášku v Akademii věd o národních státech, řekl jste, že v posledních dvaceti letech prožíváme v Evropě zázračnou éru dějin. Proč si to myslíte?**

Především proto, že od roku 1989 vzniklo 22 nových států, ale jenom na Kavkaze a v Jugoslávii to vedlo ke konfliktům, k občanské válce a k velkým tragédiím. To jsou dvě oblasti, kde neustále byly boje a konflikty. Na druhé straně těch zbylých osmnáct nebo devatenáct států vzniklo pokojně, klidně, ačkoliv po dvaceti letech, když se dostaly ze sovětského zajetí, by člověk čekal, že se objeví staré účty – že Poláci budou chtít zpátky východní provincie, Němci revizi polské hranice, nároky budou mít i Pobaltané, ale nic takového se neobjevilo. A to je zázrak. Případá mi, že to bylo způsobeno tím, že se diktatura sovětská rozsypala a že silou zasáhla jen v Rize a v Tbilisi, jinak ne. Všechna tamní národní hnutí prosazovala své požadavky mírovou cestou a také uznávala existující hranice, i když řada z nich je asi nemá úplně zcela spravedlivé; například Maďari pořád cítí, že čtvrtina z nich žije na Slovensku, v Rumunsku, Chorvatsku a Srbsku.

V minulosti byl celý kontinent zřídlem neustálých nacionálních výbuchů, občanských válek atd. Kdežto teď žádná válka nebyla. To je takový zázrak, za který nejsme dost vděční. Neznám jeden stát v Evropě, který by nebyl vznikl bez války. Všechny nástupnické státy, i Československo, vznikly po první světové válce a obnovily se zase po druhé světové válce. A teď najednou v tak podezřelé části Evropy, která vždycky byla zřídlem konfliktů, vzniklo velké množství států mírově, pokojně, bez konfliktu, jen s těmi dvěma zlými výjimkami na východě a na jihu.

### **To byla balkánská válka?**

Ale ta byla jenom v Jugoslávii; ostatní balkánské státy – Rumunsko, Bulharsko, Albánie, Řecko - zůstaly mimo. A také konflikty na Kavkaze – v Čečensku a Horním Karabachu mezi Arménií a Ázerbajdžánem - se odehrály v těch částech kontinentu, kde konflikty vždycky po staletí bývaly.

### **Že by snad evropské národy dospěly, zmoudřely?**

Mám dojem, že se nedoceňuje proud, reprezentovaný Mahatmou Ghándím a Martinem Lutherem Kingem, ten nenásilný, občanský odpor. Také odpor proti komunismu byl občanský – v roce 1953 v NDR to byl občanský odpor, který byl násilně potlačen, stejně jako roce 1956 maďarský občanský odpor. Jinak tomu bylo v Polsku. Tamní opoziční reformní politika byla naprosto mírová, dokonce ostentativně nebyla protisovětská, jako třeba postup polské Solidarity s teorií Adama Michnika o rozumném sebeomezení, takovém, aby se nezavdal podnět k sovětské intervenci. Skončilo to sice intervencí, ale made in Poland, represe byla relativně krátká a nesnesla srovnání s nacismem nebo stalinismem. A mírově proběhl celý rok 1989; jeden Angličan, který sledoval, jak se revoluce odehrává s humorem a happeningy, psal o „karnevalu revoluce“. Je neuvěřitelné, že ta největší policejní vojenská mocnost – SSSR – nezasáhla; ani k tomu neměla důvod, protože proti ní šli lidé s občanskými požadavky, mírovými manifestacemi, milionovými lidskými řetězy v Pobaltí. Ukázalo se také, že humor je strašná zbraň proti diktaturám, protože ty jsou vždycky smrtelně vážné. Vzpomeňme, jak mluvil Milouš Jakeš, že je jako kůl v plotě, a pak si všichni říkali, že jenom to první písmeno vyměnit, a je to přesné! To jsou všechno ohromné novinky v evropských dějinách, které pořád ještě doceněny nejsou.

### **Mluvil jste o tom odporu občanů, občanské společnosti. Bylo nějaké takové hnutí předtím v minulosti?**

Poslední velké hnutí bylo proti nacismu, kdy odboj byl občanský, ale vyústil v ozbrojený odpor. Od té doby byl odpor už jenom občanský, i když byly výjimky, například bratří Mašínové, a dodnes jsou o to spory; i v padesátých letech si

lidé uvědomovali, že by ozbrojený odpor mohl vést k válce, která by se změnila v atomovou; tak tohle sebeomezení si instinktivně antikomunistické síly odporu uložily. Vzpomínám na dopis Milady Horákové Petru Zenklovi do emigrace. Píše: *Ten odpor nemůže být jako ten za války, my jsme to měli jednoduché, byli jsme tehdy proti Němcům a za Beneše, ale teď je to úplně jiné, my si nemůžeme přát válku, ale my si dokonce nepřejeme ani rušení těch reforem, které se udělaly po roce 1945, ty jsme dělali spolu.*

Víte, to je neuvěřitelná rozvaha, kterou většina lidí dodržovala, žádný vážný odpor si prostě nemohl vzít na svědomí válku, která by byla světovou a horší než druhá světová válka. Toto vědomí, jak křehká je světová situace, vědomí nebezpečí ukázalo ohromnou vyspělost společnosti. A teď se zklamaně ptám: kde se ztratila?

### **Co myslíte, kam se ta vyspělost ztratila?**

Možná se v tom projevuje kontinuita; odpor občanské společnosti byl kombinován s přizpůsobením, pasivitou, únikem ke konzumu. Ten život nebyl pěkný a moudrost se najednou vyčerpala; zbylo jenom to, co bylo na té společnosti mizerné – od konzumu až po ten egoismus. To je pravda. Ale při vši té mizérii si všimněte, co Evropa celé své dějiny zažívala: násilí. Kromě terorismu už máme jen válku s hloupostí, se zlodějnami, korupcí. Pořád je to lepší válka než válka skutečná.

### **Nepozorujete ale, jak narůstá extremismus, jak u nás přibývají nacionalisté?**

Pořád je to jenom malá skupina, i když má potenciál, protože krize zpravidla nevedly k posílení levice, ale pravice. V Německu ve 20. a 30. letech nezískávala levice, ale nacisti. A je dějinně prokázáno, že by se nacisté nedostali k moci, kdyby jim nepomohla konzervativní pravice: mysleli si, že mouřenín potlačí sociální demokraty a komunisty, udělá za ně špinavou práci, a pak může jít. A šli oni. Ale pravda je, že hrozí nebezpečí z eventuální snahy neonacismus využít. Nepřipadá mi sice, že to je nebezpečí příliš reálné, ale jistota je jistota, ohýnek se má uhasit, dokud je malý. Je až neuvěřitelné, že se v českém prostředí objevují stoupenci nacismu, oslavovat u nás Hitlera nebo Hesse, to je přece o rozum!

### **Jakou roli mají národní státy v současné Evropě? Jak vůbec vznikaly? Teď snad už všechny mají národní základ.**

To je pravda, ale většina čekatelů na národní stát už není ve střední a východní Evropě, nýbrž v Evropě západní, třeba extrémní nacionalisté baskičtí nebo z Ulsteru. Někteří mi připadají zvláštní, u nich to je nacionalismus na slovenský způsob: chtějí jen mít svou židličku v Evropské unii. Jsou to separatisté, kteří chtějí do integrace; Skotové se chtějí odloučit od Angličanů, ale chtějí být členy EU možná víc než sami Angličané. A to je naprosto zvláštní situace. Samozřejmě národní státy v globalizaci

ztrácejí moc a stávají se z nich stíny, ale teď, když je v krizi zle, tak ta obrovská neviditelná globální moc chodí vlády prosit, aby ji zachránily a zaplatily. Ukázalo se, že národní státy mají pořád svou funkci, i když se jí zčásti musí vzdát a musejí se spojit. Existuje jedna teorie, že neviditelnému globálnímu panství vyhovují rozdrobené a slabé národní státy, protože ty se potom lépe ovládají. Nebezpečí tedy vidím v tom, že vznikají státy, které jsou jenom fikcí – Kosovo, Bosna, Hercegovina, Černá Hora; jsou to mezinárodní protektoráty, životaschopné v podstatě nejsou. Jde o to, aby státy ve svém spojení posílily a aby byly schopné si udržet své základní funkce.

### **Co Evropská unie, evropská integrace?**

Evropská unie může být vhodným nástrojem pro to, aby se obnovila soudržnost společnosti. Je k tomu ohromná příležitost, protože globální moc teď trochu zkrotla. Představte si: už v polovině 90. let mělo 385 rodin stejné příjmy jako 45 procent lidstva. Co to je za šílenství, co s tím chtějí dělat? To nemůžou ani při sebevětší luxusní spotřebě využívat, možná ani investovat. Kam se ženou? A na druhé straně část světa chudne, rostou i rozdíly ve vyspělých státech. Analytici říkají, že klasický kapitalismus potřeboval chudé jednak jako pracovní sílu, jednak jako konzumenty. Ale ti dnešní kapitalisté nerealizují své zisky investicemi, nýbrž spekulacemi, nepotřebují už nejenom chudé, ale ani střední třídu. Poslední věc – v klasické krizi postihla krize nejenom zaměstnance, dělníky, ale také majitele – a podívejte se na ty dnešní manažery!

### **Ti ještě dostanou zlaté padáky.**

Poslední, co člověka zarazí, je, že hlavní ctností v kapitalismu byla spořivost a odložení spotřeby, aby člověk mohl investovat. To se teď obrátilo, spotřeba se předsunuje, všechno je na dluh. Nedávno jsme měli na fakultě debatu o úvěrové politice. Když kolega dokazoval, že to je nutný mechanismus a že dlužníkům se má vycházet vstříc, vzpomněl jsem si na Švejka u feldkuráta Katze: *To se nám to hoduje, když nám lidi půjčujou.* Jenže přestalo půjčování, přestalo hodování.

### **Nehrozí při globalizaci nebo v Evropské unii zánik národů? Nerozplynou se?**

Samozřejmě současná společnost je globalizovaná. I za ještě svobodného Československa málo lidí studovalo v zahraničí, a dnes to je naprosto běžné, také ta mladá generace je internacionální, ale já u nich nevidím ztrátu češství. Mluví bezvadně anglicky, ale když chtějí vyjádřit úplně ty nejjemnější významy – a to mi říkalo už několik studentů – musí si to nejdříve česky zformulovat a pak přeložit. Je zajímavé, že špičkové, kreativní myšlení se nejlíp vyjadřuje mateřským jazykem. Druhá věc je, že nikdy nevycházelo tolik knih česky, prý dvacet tisíc titulů ročně, i když možná půlka je z toho šmorn. To je neuvěřitelné. To jsou všechno známky, že národ je živý.



Ani emigranti v první generaci se většinou svého češství nechtějí a nemohou zbavit. Takže mám dojem, že národy význam neztrácejí, při tom všem anglicismu je českých filmů a českých knih hodně a už není takový strach, že všechno ovládne Hollywood. Samozřejmě komerční televize vysílají pořád pól třetího řádu.

### **Musí přece na něco zavěsit reklamu.**

Reklama, to je prázdná kultura, nekultura; myslím, že jenom pro překlad takového šmejdu by čeština neměla žádnou cenu. Nevěřím, že by se národy rozpustily, dokonce v Evropské unii se mluví o kulturním oživení národů – a také lokálních komunit. Z toho bych strach neměl, pokud budeme národ chápat jako duchovní a kulturní, jazykovou hodnotu. Vždyť mocenské hodnoty v dnešní době už tak velký význam nemají - ani žádné národní armády nejsou, to jsou žoldnéři, tedy že už ani tato funkce národního státu, že měl svou brannou stránku, armádu, v takové míře neexistuje a mně se zdá, že to je dobře.

### **Myslím, že to byl kolem roku 1968 Milan Kundera, který vznesl otázku, zda jsme my Češi měli vůbec zapotřebí národní obrození, oživovat český národ.**

To zopakoval jenom Schauera z počátku 90. let 19. století. Ani on ale netvrdil, že to nemá cenu. To je otázka – přece jen vývoj národů přinesl určité hodnoty; vlastně evropské hodnoty jsou jen souhrnem hodnot všech evropských národů. Ten součet samozřejmě vytváří novou kvalitu, ale evropský národ aspoň zatím nevidím. Evropská unie je samozřejmě významná a v globalizaci nezbytná vymoženost a dobrá je i angličtina jako dorozumívací jazyk. Evropa je kulturní, a nejen kulturní celek uznávaný po celém světě, i když už neexistuje eurocentrismus. Ale pořád je Evropa množina národů a ty jsou cennou a nenahraditelnou hodnotou. Obavy mám z toho, aby se nevyprázdnil jejich vnitřní obsah, obsah češství, francouzství nebo polství či slovenství, aby se tyto hodnoty zachovaly a rozvíjely se. To je důležité.

### **Aby to nebylo jenom to křiklounství Češi Čechům?**

Anebo aby nám nezbyl jenom jazyk, který by pouze tlumočil ony „globální“ kýče a šmejdy, které nemají cenu. To by mi pak bylo češtiny skoro líto, na to jí není třeba. O to se musí národy starat. Ale co mám zkušenosti se studenty, tak to pro ně není problém. Naprostá samozřejmost je pro ně jet do zahraničí a naprostá samozřejmost je také se vracet. Nejenom fyzicky: i když venku zůstávají roky, tak duchovně jsou pořád Čechy. Nevzpomínám si, že by se za těch posledních dvacet let některý student odnárodnil. I když má v cizině skvělé zaměstnání, je tam patnáct, dvacet let, tak sem jezdí, cítí se tu doma – je tomu tak proto, že už v Evropě není cizincem, je Evropan a je také Čech.

*Marie Fleissigová*



**Petr Pithart**

## **Jaký národ?**

Nejsme národ jako jiné západnější národy v Evropě. Ty, když říkají „nation“, myslí jako Francouzi stát, všechny lidi na území Francie, jakéhokoli původu, jazyka a barvy pleti, kteří se jako občané hlásí k Francouzské republice. Anebo říkají „national“ a myslí jako Britové a Američané totéž: státní, popřípadě federální.

My říkáme národ a nemyslíme přitom občansky, politicky, ale podvědomě dosud etnicky. Myslíme jen nás, co jsme se narodili z jedné české mámy a co mluvíme česky jako mateřštinou. Jsme jedna velká rodina, rod, kmen. V takovém výlučném sebezpojetí nemůžeme nebýt obklopeni příslušníky cizích rodin, cizích rodů a cizích kmenů, tedy nepřáteli. Ti nám chtějí provést něco ošklivého. Národ je u nás být proti. Proti tomu, kdo je proti nám.

Slovo národ, národní je dnes hlavním výrobkem našeho politického průmyslu. Máme tak národního více než jiní. My máme nejen muzeum, divadlo a galerii jako jiní.

V nich hráli, vystavovali a doma anebo na státním (hle – zde ona slavná výjimka stvrzující pravidlo) zámku verše psali národní umělci. Chtěli jsme mít národní fotbalový stadion. Naše první politická strana se jmenovala Národní a nebyla ve sporu s jinou stranou (žádná jiná dlouho nebyla), ale se státem jako erárem ve Vídni. Měli jsme pak Národní výbor a byli v něm náhle úplně všichni čeští politici, když začalo Rakousko prohrávat ve světové válce.

My jsme ale měli i jinší národní věci! Měli jsme kupříkladu Národní frontu a bylo to zařízení na vyloučení politické opozice. Národní frontu jsme se naučili v Národním souručenství za protektorátu. Měli jsme pak Národní soud a bylo to zařízení na očistu národa. Měli jsme hned nato znárodnění, i když šlo o zestátnění jako vyšité. Bylo ve prospěch národa. Měli jsme všude možně národní podniky jako jedinou formu podnikání, ačkoli byly ty podniky státní a nepodnikaly. Bylo to totiž zařízení proti podnikání. Měli jsme všude národní výbory, které vykonávaly státní moc odshora dolů. A na to vše dohlížel Sbor národní bezpečnosti, jehož ta zlopověstná Státní bezpečnost byla pouhou složkou...

Proč je nám bližší národní než státní? Když se řekne státní zájem (raison d'état), musí se mluvit přesně: jaký konkrétní zájem, na čem? Stát má strukturu, pravidla, cíle, není to žádná mlha. Když se však řekne národní zájem, nemusí se už dodávat nic. Je to cosi nedotknutelného, nezpochybnitelného, proti čemu není radno ozvat se. Bylo by to proti národu. Proti státu je naopak úplně kdekdo už od dob Rakouska-Uherska, je to u nás to nejlacinější zboží a dobře, že je dnes beztrestné.

Máme přebytek mlžného národa a manko přesného, za slovo uchopitelného státu. Stát hledá spojence, vyjednává, uzavírá smlouvy. Národ je naopak ve střehu. Asi jsme opravdu více Slované, než bychom si přáli.

Senátor Jaroslav Kubera v senátní rozpravě o Lisabonské smlouvě pravil: „...*když někdo řekne ‚myslím to s vámi dobře‘, skoro jistě vím, že chystá nějakou lotrovinu.*“ Není sám, kdo u nás ví, že cizáci speciálně nás, náš národ, chtějí teď dostat. Ale my jim to osladíme. Kubera pěkně po lopatě doplňuje definici našeho národa: nevěří nikomu, neumí si proto hledat a nacházet spojence a předem počítá, že všichni budou proti němu. Ztratil či dosud nenabyl sebevědomí, takže mu zbývá siláctví slov a gest, jako třeba ta ubohá nevlajka.

Jaký je tedy náš národ? Národní! Měli jsme demokracii, doslova „vládu lidu“, ale bylo nám to málo, pokládalo se za nutné přidat k té demokracii adjektivum „lidová“, takže jsme pak měli „lidovou vládu lidu“. Národ je taky málo. Teprve „národní národ“ nás dostatečně ujistí o tom, kdo jsme, odkud a kam jdeme, před kým a před čím se musíme bránit.

Kdysi pravil nejistý žáček při zkoušení z fyziky, že vývěva je, že když se tam dá myš, tak chcípne. Podobně náš národ je, že když mu někdo nabízí spolupráci, tak mu chce uškodit.

Náš národní zájem je, že když si nevíme rady, nemůžeme si vzpomenout, nemůžeme se rozhodnout nebo ani mezi sebou dohodnout, když si zkrátka nevěříme, tak začneme mluvit o národě.

A už nám to začíná: nastrčili nás do čela jen proto, aby nás oškubali.

*Lidové noviny 3. 1. 2009*

## **Jan Royt o významu svatého Václava a také Jana Nepomuckého**

### **Musíme se osvobodit od schémat**



Výstava o svatém Václavu jako ochránci české země, která byla od prosince do března otevřena v pražském Anežském klášteře, vzbudila velký zájem, vidělo ji přes 50 tisíc návštěvníků. Zašli jsme proto za ředitelem Ústavu pro dějiny umění FF UK prof. PhDr. Ing. Janem Roytem, abychom se zeptali, čím si ten zájem veřejnosti vysvětluje.

Ten zájem byl způsoben právě osobností svatého Václava, který je už od 11. století patronem země české, takže provází náš národ skrze celé dějiny. Patří k nejstarším evropským patronům zemským, můžeme ho postavit třeba vedle svatého Štěpána Uherského, vedle sv. Olafa a sv. Knuta, kteří jsou patrony severských zemí, či svatého Edmunda a sv. Eduarda – patronů Anglie. Dokonce i v obdobích, kdy naše země

byla rozdělena nábožensky, hrál svatý Václav sjednocující úlohu; ctili ho protestanti i katolíci. To je základní vysvětlení, proč svatováclavská výstava byla tak navštěvována. Letošní rok nebyl zvolen náhodou, navazuje na svatováclavské milénium, které se u nás slavilo v roce 1929; tehdy Josef Pekař a další historici věřili, že Václav byl zavražděn roku 929, ale dnešní historická věda se spíše přiklání k roku 935. Přestože za 1. republiky převládala historická koncepce Palackého, zdůrazňující spíše tradici husitskou, na svatováclavských slavnostech byl asi milion návštěvníků. Také prezident Masaryk, i když nebyl římským katolíkem, osobu svatého Václava hodnotil velmi pozitivně. Svatý Václav v našem národě žije jako reprezentant státu, jako jeho věčný kníže. Císař Karel IV. totiž ustanovil, že česká královská koruna bude v jeho věčném držení, spočívat bude po celý rok na jeho lebce a v případě potřeby si ji může půjčit ke státním úkonům pouze řádně pomazaný panovník – za to ovšem musí svatému Václavovi zaplatit. Tímto vysvětlíme také pojem „*země Koruny české, země koruny svatováclavské*“.

### **Co vlastně ví moderní věda o Václavově životě?**

To je otázka výkladu interpretace desítek svatováclavských legend. My přesně ani nevíme, kde se Václav narodil, barokní legendy hovoří o Stochově nedaleko Lán, ale s velkou pravděpodobností to bylo ve Staré Boleslavi. Nevíme ani mnoho o jeho mládí. Tak například se v legendách hovoří o světcových postřizích, kdy při přechodu do dospělosti byly panovníkovi ostříhány vlasy, které byly považovány za symbol síly. Víme, kdo byla Václavova matka, Drahomíra, a kdo byla jeho babička, Ludmila. Víme, kdo byl jeho bratr (Boleslav) a otec (Vratislav). Uvažuje se o tom, odkud byla Václavova matka Drahomíra – zdá se, že mohla pocházet z kmene Polabských Slovanů, proti kterým velmi tvrdě právě ve Václavově době vystupoval král Jindřich Ptáčník. Možná, že právě z tohoto důvodu vznikly konflikty mezi Václavem, Boleslavem a Drahomírou. Možnost postavit se Jindřichovi vojensky nebyla reálná, proto Václav zvolil spíše jednání. Velmi známá je scéna z říšského sněmu, kam Václav přijel pozdě a kurfiřti říšští vyzývali krále, aby ho potrestal. Když ale Václav vstoupil do jednací místnosti, uviděl Jindřich Ptáčník vedle svatého Václava dva anděly. Od potrestání upustil, naopak mu daroval rámeč svatého Víta. To je strašně důležité, protože darováním této relikvie jsme došli jakéhosi duchovního příbuzenství a unikli jsme tím možná osudu Polabských Slovanů: byli jsme křesťané a ty nešlo jen tak vyhubit. Václav rámeč svatého Víta daroval kostelu (rotundě) sv. Víta, který založil na Pražském hradě. Z legend také víme, že Václav byl mužem statečným, že se postavil v Kouřimi Radslavu Zlickému – legendy hovoří o zářícím kříži na čele svatého Václava, který Radslav považoval za Boží znamení a pokořil se našemu světcu. Přesně neznáme ani poslední chvílky svatého Václava, protože několik základních legend líčí různě, co se ve Staré Boleslavi stalo. Většina legend vypráví o tom, že Václava napadl jeho bratr Boleslav, ale jakým způsobem se tak

stalo, o tom legendy hovoří trochu jinak. Dokonce Gumpoldova legenda vypráví o tom, že nehodný kněz zabouchl před Václavem dveře.

**V obecném povědomí je, že Václav byl poddajný, když byl ochoten dávat nějaké poplatky, ony pověstné voly, a že Boleslav se tomu bránil. Být tedy zarytá vlastenka, tak bych si spíše říkala, že byl v právu Boleslav...**

To je tak trochu konvence s těmi voly a stříbrem. Voly a stříbro platila česká knížata pravidelně. A představte si, že to bylo jen pár desítek volů a poměrně malé množství stříbra, což pro tak bohatou zemi, jakou byly Čechy, nebyl vůbec žádný problém. Berme to jako daň, kterou platila knížata od doby Karla Velikého - nejenom česká, ale i ostatní okolní knížata. Osobně si myslím, že také vraždu v Boleslavi nesmíme chápat jako něco výjimečného v té době. Odpovídá to poměrům i v dalších zemích Evropy: z důvodu uchvácení moci se příbuzní vraždili mezi sebou celkem běžně. Byla to doba formování a zrodu nové společnosti, a tak si nesmíme příliš sypat popel na hlavu, musíme to vidět v širších souvislostech.

**Možná také v té době nehrál lidský život takovou roli, neměl příliš velkou cenu.**

Nehrál, ale právě s nastupujícím křesťanstvím život přece jen začal mít jiné kvality. Tam šlo o spásu. Nakonec i sám Boleslav dal tělo svého bratra převézt do rotundy svatého Víta a nechal tam pro něj přistavit zvláštní apsidu. Tedy toho činu velmi litoval, což je křesťanský přístup.

**Tato smrt se hodnotí jako smrt mučedníka a na mladé krásné mučedníky si v dějinách potrpíme, jak píše například M. Putna v eseji o Palachovi (VNR 1/2009).**

Každá země, která budovala státnost, má své oběti a své mučedníky, nejsme žádnou výjimkou.

**Jenže ta svatováclavská tradice se využívá i zneužívá různě. Třeba za německé okupace se vyznamenávali kolaboranti Svatováclavskou orlicí.**

Svatováclavskou orlici udělovala protektorátní vláda; dostali ji i významní literáti a režiséři. Obdrželi ji kolaboranti, třeba protektorátní ministr Emanuel Moravec, ale vedle toho i lidé, kteří se snažili činit dobré. Svatováclavskou orlici dostal například prof. Josef Cibulka, katolický kněz a ředitel Národní galerie, který zachránil řadu děl. Odmítnout orlici znamenalo, že už nebude moci zachránit třeba Růžencovou slavnost před odvezením do Berlína. Nebylo to lehké, ale zase - nesudte, abyste nebyli sami souzeni.

**Svatováclavská tradice hrála roli také v zahraničních československých legiích za první i druhé světové války.**

Ano. Jistě. Jde o určitou nacionalizaci osobnosti sv. Václava, a to v 19. století.



V Muzeu Karlova mostu na Křížovnickém náměstí v Praze je od poloviny května až do konce srpna otevřena výstava Svatý na mostě – jak už její název napovídá, je věnována svatému Janu Nepomuckému a jeho kultu.

Ve starších obdobích svatého Václava ctili veškerí obyvatelé země, v Sudetech jsou oltáře českých zemských patronů, klasickým příkladem je Cheb, kde se dokonce dochovala raně barokní socha svatého Václava - nemá však na štítě orlici, ale českého lva. Takže tam je jasná prezentace zemské příslušnosti. Václav byl český zemský patron – a v Čechách žili Češi, Němci, dokonce za Rudolfa II. Italové, Francouzi, a ti všichni ho ctili. Jako příklad lze uvést výzdobu italského špitálu na Malé Straně, kde na stropě kostela sv. Karla Boromejského jsou zobrazeni čeští zemští patroni v čele se svatým Václavem.

### **To je tak, jako kdyby teď svatého Václava ctila třeba vietnamská menšina.**

Proč ne? Svatý Václav je chápán jako státní nebo zemský symbol, nebo jako světec, a toho může uctívat kterýkoliv věřící. Myslím si, že daleko větší problém je u nás například s úctou ke sv. Janu Nepomuckému, kterého většinou neakceptují věřící protestantských vyznání.

### **A také ti, kteří jsou „odkojeni“ četbou Jiráska.**

Myslím, že Jiráskovi ublížil Zdeněk Nejedlý. Alois Jirásek byl pravicově orientován, byl to národní demokrat, a komunisty nesnášel jako čert. A náhled na A. Jiráska byl chybně podáván právě skrze názor Zdeňka Nejedlého. To je problém, ovšem na druhé straně Jirásek v tolik zatracovaném románu *Temno* velmi dobře dovedl postihnout kulturní fenomén baroka.

### **Jiráskovy knihy byly také pro starší generace velkou učebnicí dějepisu.**

Bohužel. Jiráskovy knihy jsou přece jenom krásnou literaturou. Jirásek se pouze přidržel koncepce, kterou nastolil už František Palacký. Již to nebyla svatováclavská tradice, ale spíš husitská, znamenající údajnou pokrokovost v dějinách – „*postavíme se celé Evropě*“.

### **Jaký význam má pro nás v dnešní době svatý Václav?**

Pro věřícího je to přímluvce na nebesích, a pro celý národ věčný vládce, patron a ochránce české země. Já osobně velmi oceňuji kulturněspolečenský význam osobnosti sv. Václava.

### **Zmínil jste se o Janu Nepomuckém. Jaký ten má význam v našich dějinách?**

Odmysleme si spory o Jana Nepomuckého a o koncepci českých dějin. Jan Nepomucký je asi nejznámější český světec, jeho sochy zdobí opravdu celý svět; jeho kult se rozšířil do zemí Jižní Ameriky, nacházíme ho i v Číně; existují dokonce barokní životopisy Jana Nepomuckého v orientálních jazycích. Pak je tu nesprávný názor, vyslovený prvně v polovině 19. století, že totiž Jan Nepomucký měl vytlačit památku mistra Jana Husa. O tom ale nemáme žádný důkaz. Povídky o tom,



jak byly předělávány Husovy sochy na sochy Jana Nepomuckého, opravdu nemají žádný historický základ. Jan Nepomucký se dostal do střetu se světskou mocí. Aniž se sám nějakým způsobem o to přičinil, hrál roli jablka sváru mezi dvěma tábory, protestantským a katolickým.

Historicitu osobnosti Jana Nepomuckého zpochybňovali někteří historici od počátku 19. století. Bohuslav Balbín a další se zmýlili, když za datum Janova úmrtí zvolili rok 1383, ale ve skutečnosti to byl až 1393; právě tato chyba byla jednou z příčin sporů o identitu světce. Jan Nepomucký se stal jedním ze symbolů českého baroka a na barok se neoprávněně nahlíželo jako na symbol triumfalismu katolické církve, jako na styl vnucený této zemi, Jan Nepomucký byl tedy oním vnuceným světcem. Netřeba ovšem zakrývat, že úcta k Janu Nepomuckému určitý odpor vzbuzovala. V 18. století se v protokolech hradecké konzistoře píše o tom, že tajní nekatolíci ve východních Čechách shazovali Janovy sochy z mostu a mazali je lejmem. Osoba Jana Nepomuckého se tak dostala – jako symbol – do střetu dvou historických koncepcí.

### **Už se ví, proč vlastně byl zavražděn? Jestli to bylo pro porušení zpovědního tajemství?**

O zpovědním tajemství se už nemluví dlouho, připouští se, že mohl být zpovědníkem královny Žofie, ale jeho smrt měla jiné důvody. Když zemřel opat kladrubského kláštera, jmenoval Jan včas jako generální vikář opata nového. To se ovšem nelíbilo králi Václavu IV., chtěl tam dosadit svého člověka a dokonce chtěl za pomoci klášterního majetku zřídit nové biskupství. Proto povolal na jednání do Prahy pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna, Jana z Pomuka a další úředníky. Václav si arcibiskupa nedovolil zabít, ale nechal zatknout jeho generálního vikáře Jana, protože sáhl na jeho údajná práva. Při mučení Jan Nepomucký zemřel a jeho tělo bylo shozeno z Karlova mostu do Vltavy.

### **Jakou pravomoc měl generální vikář?**

Byl zástupcem arcibiskupa ve věcech hospodářských a organizačních. Mohl například obsazovat farnosti klérem. Hrál tedy důležitou roli a musel to být velmi schopný člověk. Jan Nepomucký také velmi schopný byl, studoval v Padově, byl to muž vzdělaný a inteligentní a věrný arcibiskupovi, měl tedy všechny pozitivní vlastnosti, ale dostal se do soukolí mocenských vztahů. Na druhé straně je třeba říci, že ani král Václav IV. nebyl žádný netvor, jak ho pak líčí například německé kroniky, a to přirozeně z politických důvodů. Byl to panovník vzdělaný, měl rád krásné iluminované rukopisy, takže i zde se musíme trošinku osvobodit od schémat, se kterými se pracuje v oficiální rovině.

*Marie Fleissigová*



Zdeněk Bárta

## Slepí vůdcové, vydávání třísek a Boží ekonomika

Nemohu začít jinak než vzpomínkou na výročí Husovo. Mistr Jan byl dobrým žákem Ježíšovým mimo jiné v tom, jak byl přísný k lidem postaveným do vedoucích rolí.

Když vykládá Ježíšovo podobenství o slepých vůdcích, říká: *Vy, kteří chcete být vůdcové lidu, či jimi jste, či jiné k tomu pověřujete, dobře to ošetřete! Viem, že slepý nechtěl by býti strážným pod úmluvú, zameškal-li by, že by hrad nepřítel zlezli, aby byl oběšen, též nebrzo (se nenajde) pán, který slepého učinil by pověžným (strážným): i kterak tedy nestatečný chce být duší mnohých strážný?*

Kéž by tahle myšlenka, skoro šest set let stará, konečně jednou začala platit: Slepce by těžko by přijal úřad strážného, kdyby musel nést odpovědnost za výkon tohoto úřadu. Kdyby platila úmluva, že když přehlédne díky svému deficitu útočnický a způsobí katastrofu, bude oběšen. Lehce se přijímají úřady jen pro tělesný požitek, chválu či přízeň, když z nich neplyne žádná zodpovědnost! Kolik je dnes lidí, kteří nesou politickou odpovědnost za naše dnešní korupční prostředí, kolik je těch, kteří přímo a nestydatě rozkradli co mohli, rozdělili si tuto zemi a nejsou ani souzeni – neřku-li *oběšování*, jak navrhoval mistr Jan Hus! Kdybychom je alespoň do Vltavy mohli máčet v koších, jak to nařizoval Husův posluchač Václav IV., jinak ostatně také pěkné kvítko!

Když dva pražští konšelé se nechali v 18. století podplatit a v rozporu s územním plánem města Prahy povolili vystrčit palác, dnes Kinských, o pár metrů do Staroměstského náměstí, byli oba popraveni. Jak dnes naložit s konšely litoměřickými, když mění územní plán a na sportovním hřišti dovolují stavět obchodní dům, jámy věčného zatracení se nebojíce?

Jak to, že poslanci parlamentu nehorázně trvají na své imunitě, jak to, že za miliardové tunely nenese nikdo odpovědnost? Jak to, že na svých místech setrvávají ministři, za jejichž vedení resortu se kradlo, až se zelenalo? Jak to, že jsou Husova slova stále tak aktuální?

Neutekl jsem ani v nejmenším od dnešního biblického textu. Ti slepí vůdcové, o kterých Ježíš mluví, co nutně skončí katastrofou i s těmi, kteří se od nich nechají vést také jako slepí, to byli političtí a ideoví vůdcové Ježíšovy doby. Samolibí, arogantní, nafoukaní sudíči, kteří s drzostí poukazovali na třísky v očích všech ostatních okolo, svůj podíl viny na stavu světa a svou odpovědnost však odmítali vidět. Jejich filozofie byla jednoduchá. Společnost vede elita, ideová, intelektuální a ekonomická, která nejenže má právo, ale dokonce má povinnost pohrdat těmi, kteří jsou na okraji společnosti. Tato elita si udržuje svou pozici propojením vzájemných

služeb a diskreditací těch, kdo k ní nepatří a kdo jsou prohlášeni za nepřátele. Vůči těm není slitování, nemají zastání, nedovolají se spravedlivého soudu, jsou stále víc vytlačováni z komunity, v rámci snahy o čistý svět elit mají stále menší možnost zasahovat do osudu světa i osudů svých a pokud se tak pokusí učinit, jsou zesměšňováni a potupeni.

Tento jakýsi vzájemný trh elit se chce dát regulovat pouze sám sebou, nesnese žádný rušivý moment jakékoliv sebereflexe, či vnějšího morálního apelu. Je to ekonomika sobectví, agrese, diskriminace, segregace.

Ježíš nabízí jiný svět. Říká: milujte své nepřátele. Není to evidentní hloupost? Není! Ono to totiž v žádném případě není a neznamená žádný masochismus zotročené duše, která se lísá slabošsky ke svému trýzniteli. Znamená: buďte schopni svrchovaně důstojného, sebevědomého pozitivního vztahu i k těm, kdo vám nejsou kladně nakloněni. Nenechte se zaslepit nenávisť a pomstou. Nemusíte po těchto lidech zrovna toužit a souznít s nimi. Ale jedněte s nimi tak, jak byste chtěli, aby i oni jednali s vámi! Vnuťte jim svou noblesu, svou svobodu, vnuťte jim stejné milosrdenství, nebuďte konformní se způsoby tohoto světa, nepoddávejte se jim! Vypočítavost, sobectví, mstivost, nízkost, touha po odplatě - to vše se přeci nakonec vymstí i vám!

Ježíšovskými myslící lidé začínají vidět vyhnání Němců v mnohem složitějších souvislostech, než nám to celá desetiletí vnucovali komunisté. Avšak zejména politici i v těch slušnějších stranách se předhánějí v pěstování starého šovinismu a podněcování revanšistických nálad. Doufají, že si tím nasbírají politické body. Neměli by tito odpůrci smíření už jednou pochopit, že odplatou podle zásady oko za oko, zub za zub, a ještě k tomu podle zásady kolektivní viny, jsme my Češi nejvíc po válce uškodili sami sobě? Že jsme si zdevastovali obrovská území celého pohraničí a zasedli do svých duší semena nenávisť stejně, jako byla ta nacistická? A neměli by si tito politici uvědomit, že jejich odpovědnost vůdců by měla být v budování vztahů mezi lidmi a národy podle onoho ježíšovského programového prohlášení, a ne podle slepé, farizejské, xenofobní ideologie?

Ekonomika slepých vůdců nepřináší nikdy nic kvalitativně nového, je stále stejná a spěje nutně k vyhoření. Bude-li svět vyučován jen slepými vůdci, bude to svět smutný, fádňí, nudně nenávisťný, řetězící se v nekonečných aktech vin a odplat, svět postupně spějící do prázdné propasti vyhasnutí.

Najde-li se však dost lidí, kteří do tohoto světa budou přinášet to nebesky kvalitativně jiné: energickou lásku, která se nenechá zastrašit nenávisťnými hlupáky; odpuštění, které se nenechá oblit touhou po pomstě; velkorysost, která přemůže všechno malorysé počtářství; noblesu, která rozleptá každou nízkost a mělkost, a bude-li těchto lidí skutečně dost a budou-li mít skutečně odvahu synů a dcer Nejvyššího, pak nemusíme mít o tento svět obavy.

*Kázání k Husovu výročí 13. 7. 2003, Litoměřice. Kráceno*

---

# **ALMA MATER**

---

UNIVERZITA BILANCUJE  
A OCEŇUJE

## Oslava 641. výročí založení Univerzity Karlovy

Jako obvykle na počátku dubna jsme si i letos připomněli slavnostním zasedáním v Karolinu výročí – tentokrát už 641. – založení Univerzity Karlovy. Účastníci a hosté rozšířeného zasedání Vědecké rady UK vyslechli 7. 4. 2009 především **zamyšlení rektora UK prof. RNDr. Václava Hampla, DrSc.**, nad historickou i současnou úlohou univerzity, této „dámy v nejlepších letech“. Pan rektor mj. připomněl, že: *„...není možné bezstarostně slavit narozeniny v době, kdy akademická půda znovu musí bojovat o svoji svobodu a nezávislost.*

Od loňského roku je toto shromáždění příležitostí k ocenění těch, kteří přispívají k šíření dobrého jména své alma mater. **Cenu za tvůrčí počin** si letos odnesl tým z katedry zoologie Přírodovědecké fakulty UK Mgr. Robert Černý, Ph.D., Mgr. Vladimír Soukup a prof. RNDr. Ivan Horáček, CSc.: prezentovali objev, který podstatným způsobem mění představu o vývojových mechanismech vzniku zubů.

**Cenu za prezentaci** obdržel tým reprezentovaný PhDr. Petrem Blažkem, Ph.D., Patrikem Eichlerem a Mgr. Jakubem Jarešem za sborník Jan Palach '69 a stejnojmennou výstavu.

Uděleny byly také **zlaté pamětní medaile UK „za statečnost a věrnost spravedlnosti a demokracii“** in memoriam Karlu Bacilkovi, ml., Borisi Kovaříčkovi a Veleslavu Wahlovi (*Viz Zneužití pro své ideály – str. 32*).

### Václav Hampl

## Univerzita Karlova – výzvy na počátku 21. století

*Z projevu rektora UK na shromáždění k 661. výročí založení univerzity*

Život univerzity, stejně jako ten náš, prošel řadou proměn a zlomových událostí, které ho posouvají napříč novodobými dějinami buď ke svobodnému rozvoji, nebo ho svírají totalitním stiskem, ať už barvy hnědé nebo rudé. Obě tyto polohy, tu živoucí i tu živořící, univerzita zažila (a přežila) v průběhu minulého století. A jsem osobně velmi rád, že jsem mohl být u toho, kdy v naší společnosti před dvaceti lety došlo k „sametovému“ zlomu, a kdy pojmy „diktatura“ a „totalita“ nahradila slova „svoboda“ a „demokracie“. V té době, kdy přestala být barvou univerzity povinná rudá a stala se jí tradiční kardinálská červená, nastala éra, kterou její první porevoluční rektor prof. Palouš výstižně charakterizoval jako *„éru přechodu univerzity od deformovaného živoření k normálnímu akademickému životu.“*

Tak (zjevně) jednoduchý a současně (skrytě) složitý, byl tehdejší návrat k původ-

ním univerzitním ideálům, založeným na akademické svobodě a samosprávě, který univerzitě umožnil zaujmout nezastupitelnou pozici na poli české i mezinárodní vědy, vzdělanosti a kultury. S inkorporovanými třemi teologickými fakultami a směřující k založení své sedmnácté, nejmladší, Fakulty humanitních studií, Univerzita Karlova završila svůj extenzivní rozvoj a začala se soustřeďovat na kritéria kvalitativní. A také začala narážet a upozorňovat na limity, které přezívají dodnes. Slovy druhého polistopadového rektora prof. Malého: „*Kvalitní věda a vysokoškolská výchova není levná a nikdy nebude. Přesto však je pro budoucnost národa a jeho kulturní úroveň, která podmiňuje budoucí hospodářský vzestup, nezbytná.*“ Tato slova lze beze změn zopakovat i dnes.

Navíc razantní otevření občanského života, kombinované s živelným uvolněním podnikání a byznysu, v sobě skrývaly i nová rizika. Zatímco etablované demokracie takováto rizika absorbovaly a většinou eliminovaly v průběžném procesu své dlouhodobé kultivace, v našich podmínkách jsme téměř skokově stáli před naplněním známé pravdy, že dobré úmysly někdy samy o sobě nestačí, semknutost ve jménu čistých ideálů je dočasná a navzdory nápisu na prezidentské vlajce pravda vždy nevíteží. Lež, nenávisť a také sobectví, xenofobie, pragmatický konzumismus a neschopnost alespoň naslouchat, neřku-li porozumět a přijmout jiné zájmy a názory nežli vlastní, vstoupily na společenskou a politickou scénu. A to navzdory tomu, že nabízejí jen krátkodobé zisky, zaplacené dlouhodobými devastačními efekty, spoutávajícími nově otevřenou společnost do lobbisticky propojených klubů nejrůznějších zájmových kast.

**Jsem si vědom, co všechno dobrého bylo od listopadu 1989 vykonáno, vážím si všech vydobytých pozitiv a oceňuji poctivé úsilí všech, kteří v rozvíjení této nové společnosti neviděli především šanci, jak rychle zbohatnout, ale jak ji obohatit. Současně se nemohu zbavit neodbytného pocitu, že není možné bezstarostně slavit narozeniny v době, kdy akademická půda znovu musí bojovat o svoji svobodu a nezávislost a o právo studentů podílet se na její samosprávě, kdy musí hájit důstojnou existenci společenskovědních oborů, čelit ohrožení klinického výzkumu na svých lékařských fakultách a opakovaně žádat o elementární financování svých nezákladnějších potřeb.** Je smutné, že v roce 20. výročí naší nové svobody dokazujeme Evropě, jak málo s touto hodnotou ještě umíme zacházet a jak obtížně dokážeme pojem svoboda prolnout s pojmem odpovědnost. A je téměř nepatřičné oslavovat cokoli ve chvíli, kdy média ztrácejí právo na svobodu slova, a kdy si připomínáme výročí pádu režimu, jenž univerzitu degradoval, a současně čelíme reálnému riziku, že strana, která ho dodnes personifikuje, se může podílet na vládním uspořádání. Nelze připustit byt jen vzdálené riziko, že by univerzitní kardinálská červená mohla opět nenápadně zrudnout.

Téměř přesně před rokem, 8. dubna 2008, byla na Univerzitě Karlově uspořádána

konference „Historie, současný stav a perspektivy univerzit“ s výmluvně tázavým podtitulkem „Úsvit, nebo soumrak akademické samosprávy?“<sup>1</sup>. Emeritní rektor prof. Wilhelm tam ve svém vystoupení upozornil na platnost principů, které formuluje Magna Charta Universitatum, a zdůraznil, „...že *univerzitní autonomie a rozsah akademických svobod není něco, co je stanoveno jednou provždy. O tyto atributy je nutné permanentně pečovat...*“

V souvislosti s nekompetentním procesem vzniku tzv. „Bílé knihy terciárního vzdělávání“ a nešťastně zahájenou přípravou věcného záměru zákona o terciárním vzdělávání, bych na jeho výrok navázal výzvou, že dochází-li k ohrožení těchto nezpochybnitelných atributů, je třeba o ně bojovat. Je to o to smutnější, že k pokusům o jejich popírání dochází dokonce i v tomto jubilejním roce, kdy naši studenti, nástupci těch, kteří byli leadery revoluce v listopadu 1989, žádají politickou reprezentaci o vstřícný a důstojný dárek k „narozeninám.“ Takto si ho určitě nikdo nepředstavoval.

Tuto péči o čistotu a nedotknutelnost tak elementárních atributů akademické půdy, jako je **autonomie, svoboda a nezávislost**, chápu jako první a základní výzvu i do budoucna. Pouze při jejím naplňování lze smysluplně formulovat výzvy další, směřující již do konkrétních oblastí univerzitních činností.

Rád bych na tomto místě a při této příležitosti poděkoval všem členům naší akademické obce, kteří promluvili společným hlasem – a současně bych rád vyjádřil přání a naději, aby nám tato jednota zůstala zachována i do let příštích. Aby to byl zřetelný vzkaz všem, kteří by chtěli z těchto atributů učinit jen prázdnou proklamaci.

Jedině budou-li naplněny tyto základní předpoklady, lze převzít plnou odpovědnost za formulaci dalších výzev, které provázejí počátek nového tisíciletí. Studijní oblast stála na počátku devadesátých let před úkolem naléhavě formulovaným politickou reprezentací – totiž razantně navýšit počet studentů. Tento zjednodušující akcent na kvantitu, doprovázený přezíravým postojem k návrhům vysokých škol, které pocitovaly potřebu řešit současně i otázky kvalitativní, se prokazatelně naplnil. Doprovázela ho pravidelná a sliby nešetřící předvolební rétorika napříč politickými stranami, která se ovšem posléze jen minimálně promítla do odpovídajícího financování vysokých škol. Jen v případě Univerzity Karlovy se počet studentů oproti roku 1989 více než zdvojnásobil, dosahuje dnes počtu přes 50.000 a tvoří zhruba jednu šestinu všech vysokoškolských studentů v České republice.

Jsem velmi rád, že aktivní představitelé této nezastupitelné části akademické obce se zejména svojí prací v akademických senátech aktivně podílejí i na samosprávě a celkovém směřování Univerzity Karlovy, že jejich hlas je inspirativní a že je slyšet. To, co mě v poslední době obzvláště potěšilo a co má moji plnou podporu, je pak vzrůstající aktivita studentské spolkové činnosti.

---

<sup>1</sup>Viz VNR 2/2008, VNR 3/2008



Významný kvalitativní impuls nabídla univerzitě „Boloňská deklarace“ ze srpna 1999. Tehdy zahájený proces **restrukturalizace studijních programů** je dnes již na všech fakultách v základních konturách naplněn. Zavedení kreditního systému nastolilo reálnou možnost studijní dostupnosti, a to jak fakultní, tak i mezifakultní. Současně univerzita zavedla nové možnosti vzdělávání – např. „e-learning“ a rozšířila možnosti celoživotního vzdělávání i nabídku pro univerzitu třetího věku.

To, s čím jsme se museli již začít vyrovnávat, je demografická prognóza, která prověří naši flexibilitu i při oslovování nových skupin studentů a přípravě nových vzdělávacích programů a metod výuky. Zároveň je třeba soustředit pozornost zejména na magisterské studium, otevřené i pro vynikající bakalářské absolventy jiných vysokých škol, a tvořící tak slibnou základnu doktorandského studia, které je a nadále bude naší „vlajkovou lodí“. V tomto segmentu univerzitního vzdělávání mají kvantitativní údaje (současných více než sedm a půl tisíce doktorandů) i svůj zřetelný rozměr kvalitativní. V neposlední řadě pak tato data signalizují pevnou pozici Univerzity Karlovy jako tzv. „research univerzity“, na které dochází k maximálnímu propojení výuky s výzkumem.

S novými úkoly a výzvami se na počátku tohoto tisíciletí musí univerzita vyrovnávat i na konkurenčně nasyceném poli vědy a výzkumu. Kromě vědy jako zdroje poznání a relativně objektivní pravdy o tomto světě se stále důrazněji prosazuje také pragmatické **zhodnocování badatelských výstupů**. Tento trend má svoji ekonomickou logiku. Ale navzdory tomu je specifickou výzvou pro vědu a výzkum vybalancování jejich poznávacích a pragmatických parametrů, a vstup stále významnějšího počtu talentovaných studentů do vědeckých projektů.

Ostatně výchovu mladých badatelských osobností systematicky podporuje i grantová agentura naší univerzity, která rozděluje téměř 100 milionů Kč mezi výzkumné projekty navržené právě studenty.

Kromě trvalé snahy o růst kvantity a kvality vědeckých výstupů je jednou z klíčových výzev univerzity se světově uznávanými leadery v jednotlivých oborech a partnerský kontakt s prestižními vědeckými komunitami. Nárůst počtu vědeckých publikací na trojnásobek za poslední dekádu patří k rekordním i ve srovnání s nejprestižnějšími evropskými institucemi.

Na druhé straně však ne ve všech oborech jsou vědecké výstupy na maximum svých možností. Zdaleka není samozřejmé uspět v extrémně náročných evropských soutěžích typu „Myšlenky“ (Ideas) a zdaleka ne všichni pracovníci univerzity dokáží publikovat v nejrespektovanějších vědeckých časopisech typu „Nature“ nebo vydávat své monografie v nejprestižnějších světových nakladatelstvích. Co nejvíce spojovat naše vědecké ambice, projekty a výstupy jen s těmi nejlepšími na mezinárodní scéně – a tím se jimi sami stávat – to je naše velká, společná výzva do dalších let.

Optimistickým příslibem je, že tyto úkoly budeme naplňovat v době, kdy je při-

pravena systematická reforma financování vědy a výzkumu, která by měla finanční prostředky nasměrovat tam, kde existují prokazatelné výsledky.

Univerzita Karlova reaguje i na ty koncepty „Boloňské deklarace“, které se týkají mobility studentů, učitelů i výzkumných pracovníků, a vstoupila tak do mezinárodního prostoru zejména evropského vysokého školství, zvýšila svoji konkurenceschopnost a navázala další mezinárodní partnerství. Dokumentuje to na sedm desítek dohod s renomovanými univerzitami, které byly uzavřeny od roku 2000, i celkové portfolio uzavřených dohod, které je rozprostřeno do 46 zemí všech kontinentů.

Trvalou výzvou je prohloubení **spolupráce s našimi zahraničními partnery**, např. v programu „Erasmus Mundus“, který zavádíme i do sféry doktorandského studia. Ostatně program Erasmus má na univerzitě svoji dobrou a plodnou tradici, kterou ilustruje i hodnocení Evropské komise, která Univerzitu Karlovu řadí do první desítky nejaktivnějších.

Stálou výzvou je také větší **otevřenost a spolupráce s praxí**. Zahrnuje nejen podporu inovačního transferu zejména v přírodních a lékařských vědách, ale též podporu humanitních a společenských věd. Jejich systematické a specifické uplatnění je třeba hledat a nalézat např. v projektech vzdělávání státní správy, samosprávy a podpoře rozvoje občanské společnosti.

Zcela zásadní výzvou je pak pro univerzitu koncepční **budování funkční infrastruktury**. Realizována již byla řada rekonstrukcí. Nicméně v této chvíli stojíme před výstavbou objektů nových. Prvními výsledky bylo získání rozsáhlého objektu Krystal a zahájení prací pro přestavbu bývalé menzy v Troji. Idea minikampusů začíná nabývat konkrétní obrysy v Plzni a Hradci Králové.

Zcela jiná situace je ovšem v Praze, kde drtivou část evropských peněz nelze využít. Právě zde univerzita stupňuje svůj tlak na politickou reprezentaci, aby vzala na vědomí evidentní a dramatické podfinancování investičního rozvoje infrastruktur pražských vysokých škol.

Přestože univerzita propočítává modely investičních možností, je zřejmé, že pro realizaci významné strategické investice, jakou je např. plánovaný minikampus Albertov, vlastní prostředky prostě stačit nemohou.

Před dvěma týdny UK hostila výroční kongres Evropské univerzitní asociace, kde se setkali rektori více než 300 evropských univerzit. Zdůraznili roli univerzit právě v době ekonomické recese. Vyzvali vlády, aby investovaly do vysokého školství a připomněli, jak důležitou roli hrají univerzity v ekonomickém zotavování. Předseda Evropské komise José Manuel Barroso vzkázal účastníkům zasedání: *„Byla by chyba škrtat ve veřejných a soukromých rozpočtech v oblasti vzdělání a výzkumu, jelikož takový postup by mohl mít přímý negativní dopad na budoucí růst.“* Jednou z našich současných výzev je proto usilovat o to, aby toto poselství rezonovalo i v našich podmínkách.

Před dvaceti lety vstoupila Univerzita Karlova na cestu velkých změn. Dnes se musíme (a ostatně chceme) vyrovnat s dalšími. Vždy však musíme mít na mysli ochranu základních atributů autonomie, svobody a nezávislosti. Možná i proto, jak kdysi řekl George Bernard Shaw: „Svoboda znamená zodpovědnost. To je důvod, proč se jí většina lidí bojí.“

Já doufám, - vím -, že my už jsme se přece přestali bát. A tak pevně věřím, že se nevzdáme ani své svobody – ani své odpovědnosti!

Poslední výzva se vlastně nabízí sama. Všichni ji známe a právě v této Velké aule Karolina slycháme tak často, že si možná někdy přestáváme uvědomovat, k čemu nás vybízí. Je to totiž naše univerzitní výzva, kterou chci v závěru připomenout. Říká nám: „*Quod bonum, felix, faustum, fortunatumque, eveniat – Ať je to k dobru, štěstí, blahu a zdaru*“. Naši univerzity, našeho vysokého školství – nás všech...

Karolinum 7. dubna 2009  
Kráceno



**Jakub Jareš**

## **Abychom se už netočili v kruhu**

*Poděkování oceněného studenta*

Byl jsem zde požádán o krátký proslov, který by tematicky navázal na projev pana rektora. Rád toho využiji, protože příběh Jana Palacha a zvláště „příběh“ jeho doby, k tomu doslova vybízí. V českých a československých dějinách jsme často svědky toho, že některé události se jako by opakují, že některé vlastnosti se v různých obměnách znovu derou na povrch, jakoby by se české dějiny točily v kruhu. V krátkém rozestupu zažilo Československo dvě velmi podobné okupace cizími vojsky; zažili jsme také tři podobné zlomy, kdy se jedna část elit snažila intenzivně zničit druhou část, většinou talentovanější a schopnější, protože jí překážela v jejích mocenských ambicích. Mám na mysli druhou republiku, dobu nástupu komunismu a dobu normalizačních prověrek. V těchto kritických chvílích se až povážlivě často opakuje ještě jedna konstanta: že se jako národ snažíme spíše zazimovat a přežít, než abychom s tím, co doba přináší, skutečně bojovali.

V listopadu 1989 se zdálo, že jsme konečně nakročili jiným směrem a že z toho stále stejného kruhu vystoupíme. Bohužel dnes, po dalších dvaceti letech, se zdá, že se v něm točíme stále dál.

Tento návrat je nejzřetelnější v politice, ve které to vypadá jako by normalizace dosud neskončila. Podobně jako tehdy jsou ve vedení státu povětšinou lidé, kteří své vlastní zájmy upřednostňují nad zájmy společnosti (a v několika posledních měsících také nad zájmy Evropy); lidé, pro které je politika spíše mocenskou hrou než službou; lidé, kterým často chybí širší rozhled i slušné vychování, vystupují na veřejnosti vulgárně a bohužel někdy i vysloveně kriminálně.

Asi se divíte, proč o tom mluvím na tomto slavnostním univerzitním fóru. Především proto, že studenti a učitelé této univerzity (a dalších českých vysokých škol) dokázali již několikrát ten stále se opakující kruhový pohyb zastavit a vlastním příkladem ukázat, že není nutnou podmínkou českého života. Ve dvacátém století to byli například Tomáš Garrigue Masaryk, Jan Opletal, studenti pochodující na Hrad v únoru 1948, Jan Palach, Jan Patočka a celá řada dalších.

Myslím, že dnes stojíme před stejným úkolem jako oni. Tedy znovu narušit onen kruh, nyní v podobě malého českého politikaření a udělat všechno pro to, aby se nikdy nevrátil. Především proto, aby další generace – za dalších dvacet let – mohla mít alespoň trochu pocit, že život v této zemi nestojí na místě, ale že se odvíjí jako příímka, která má nějaký cíl.

*Karolinum 7. dubna 2009*

Ivan Horáček

## Zadostiučinění univerzitního pedagoga

*Proslov oceněného*

Zoologie, respektive srovnávací morfologie obratlovců, je dnes vnímána mnohdy jako jistý anachronismus. Tak ostatně mohou působit i vstupní tázání našeho projektu: jak vznikly zuby a které faktory jsou účastny na jejich tvarové a funkční dynamice. Uspokojivé odpovědi najdeme totiž v úvodních stránkách kterékoliv anatomické učebnice. Nicméně ve srovnávacím a evolučním kontextu nabývají podobné otázky nečekané závažnosti.

Tradiční učebnicová schémata nás ujišťují, že určujícím prvkem zubotvorného modulu je vývojový potenciál vnějšího zárodečného listu - ektodermu. Naše práce poprvé jednoznačně prokázala, že stejnou roli mohou hrát i buňky vnitřního zárodečného listu - entodermu - a navíc, že příslušná součást zubních zárodků může být tvořena i směsí ekto - a endodermálních buněk. Tato zjištění nepřímou dokazují, že určujícím činitelem příslušného morfogenetického modulu nejsou původní zárodečné listy, nýbrž nediferencovaná hmota **sousedních** buněk pocházejících z embryonálního orgánu zvaného neurální lišta.

Rovněž faktické realizaci tohoto objevu předcházely **okolnosti** ne zcela patrné - např. to, že podobnými otázkami jsme se na našem pracovišti začali programově zabývat a našli zde k tomu odpovídající institucionální zázemí. Zásadní roli v daném projektu hrála promyšlená a mimořádně šťastná volba modelového taxonu a dokonale připravený soubor důmyslných - byť realizačně nesmírně náročných - experimentálních postupů, umožňujících jednoznačnou identifikaci zúčastněných buněčných systémů a sledování jejich historie. Tato konceptuální a metodická východiska jsou dílem Roberta Černého, který byl také hlavním autorem výsledné publikace. Okolností určujícího významu se stalo rozšíření naší skupiny o Vladimíra Soukupa, studenta zcela mimořádných kvalit, který podstatnou část vlastní experimentální práce provedl jako součást svého diplomního projektu, vstupní rozvrh experimentálních postupů dopracoval do naprosté dokonalosti a realizoval na souboru, jehož rozsah řádově přesahuje světový standard podobných studií.

Závěrem mi dovoluji osobní poznámku: pro univerzitního pedagoga jsou setkání s podobnými osobnostmi - stejně jako ocenění, kterého se nám dnes dostalo - nemalým zadostiučiněním. Připomínají, že univerzitní výuka a snahy o konceptuální inovace oboru mají smysl a přes kolotání nejrůznějších vědecko-pedagogických každodenností stojí za to o něj usilovat.

*Karolinum 7. 4. 2009. Kráceno*

## Zdeněk Pousta z Archivu UK o rehabilitaci studentů

### Zneužití pro své ideály

#### **Mohl byste přiblížit složitou a několik desetiletí trvající dlouhou cestu univerzitních rehabilitací studentů?**

V únoru 1948 došlo k státnímu převratu, který zásadním způsobem ovlivnil život tisíců studentů československých vysokých škol, rázným způsobem poznamenal rovněž další vývoj vysokého školství u nás. Také na Karlově univerzitě měl nový režim politické odpůrce, případně i potenciální nepřátele nastoupené totalitní vlády, které formou permanentních čistek likvidoval. Byly to v první řadě akční výbory na vysokých školách, které tuto úlohu KSČ plnily hned v únorových dnech. Na základě jejich rozhodnutí museli vysoké školy opustit někteří profesori a na jaře 1948 byli vylučováni angažovaní studentští funkcionáři nekomunistických stran. Slova generálního tajemníka KSČ Rudolfa Slánského v listopadu 1948 o tom, že nyní vítězové nemilosrdně vyčistí střední a vysoké školy „od reakčních studentů“, realizovaly tzv. studijní prověrky na počátku roku 1949. Studijní prověrky roku 1949 nemají v dějinách našeho školství srovnání. S těmi, kteří se k prověrce odmítli dostavit, a s vyloučenými na základě rozhodnutí prověřkových komisí to bylo přes deset tisíc studentů, kterým bylo odepřeno vysokoškolská studia řádně ukončit.

Již v době Pražského jara 1968 se tyto studenti dožadovali nápravy. Obrátili se na rektora Karlovy univerzity, na fakultách byly vytvořeny rehabilitační komise a jednotlivé fakulty se snažily vyjít vyloučeným studentům vstříc. Řada studentů tak navázala na přerušené studium nejen na humanitních fakultách a na právnické fakultě, ale dokonce někteří dokončili obtížné studium medicíny. Tento slibný vývoj byl však v srpnu a normalizací přerušen. Ke konečné nápravě bylo možno přistoupit až po listopadu 1989. V roce 1990 byly na fakultách Univerzity Karlovy ustanoveny rehabilitační komise. Vyjádřily lítost za protiprávní vyloučení a prohlásily je za neplatné. Studenti dostali potvrzení o délce studia ukončeného vyloučením a rehabilitační titul „Doktor“, který jim byl slavnostně předán ve velké aule Karolina. Taková byla cesta k rehabilitaci, i když na Univerzitě Karlově měla ještě další pokračování, a zdá se, že ani dnes není uzavřena.

#### **Jak konkrétně probíhaly rehabilitace dnes oceněných studentů Univerzity Karlovy, nositelů medaile in memoriam – Karla Bacílka, Borise Kovaříčka a Věslava Wahla?**

Jaká rehabilitace? Jde snad jen o pokorné zamyšlení nad jejich mladým utraceným životem. Vždyť již v roce 1968 byla poprava těchto mladých lidí prohlášena za justiční vraždu, na základě zákona č. 82/1968 o soudní rehabilitaci byli posmrtně

rehabilitováni. V přízemí budovy Právnické fakulty zasadil v květnu 1995 Spolek Všehrd kamennou desku na paměť právníků a studentů práv, kteří trpěli a umírali v dobách zápasu o právo a spravedlnost. Současně představitelé Všehrdu upozornili, že mezi prvními popravenými oběťmi komunistů byli dva posluchači Právnické fakulty, Boris Kovaříček a Karel Bacílek, a že se na ně nikdy nesmí zapomenout. Rehabilitační akademický titul „Doktor“ jim byl v červenci roku 1991 udělen, a u příležitosti Mezinárodního dne studentstva oběma popraveným studentům Bacílkovi a Kovaříčkovi Spolek českých právníků Všehrd a Randův fond udělily 17. listopadu 1998 „za věrnost právu, spravedlnosti, demokracii a zcela mimořádnou statečnost“ kříž Semper Fidelis.

Třetím popraveným studentem v počátcích komunistické krutovlády, v červnu 1950, byl ještě jeden právník, Veleoslav Wahl. Byl vynikajícím ornitologem, a tak je společností i chápán jako posluchač Přírodovědecké fakulty naší univerzity. Veleoslav Wahl, aktivní účastník protinacistického odboje, se stal v květnových dnech roku 1945 nejmladším členem České národní rady.

### **Co mají společného všichni tito tři popravení, kromě tragického zakončení jejich mladých životů a toho, že byli studenty Univerzity Karlovy? Co je spojovalo navíc?**

Bylo to mládí a idealistické myšlenky, které chtěli naplnit i po společenském zlomu v únoru 1948. Měli i silné sociální cítění. Smutné na jejich osudu je, že jejich odbojové skupiny byly infiltrovány agenty StB, u Borise Kovaříčka a Karla Bacílka se jednalo dokonce o ilegální skupinu „Pravda zvítězí“, která byla v dubnu 1948 vytvořena a řízena agentem Vojenského obranného zpravodajství pplk. v. v. Josefem Hruškou. V prosinci 1948 byli zatčeni a po nesmírně brutálním výslechu se přiznali k vykonstruované trestné činnosti. Karel Bacílek a B. Kovaříček byli o 24. května 1949 popraveni. Veleoslav Wahl stanul před soudem spolu s přítelem mjr. Nechanským a byl obviněn ze špi-



*Karel Bacílek*



*Boris Kovaříček*

onázní činnosti pro americkou zpravodajskou službu a příprav protistátního spiknutí. V dubnu roku 1950 byl popraven.

### **A věděli to ti dva do léčky zatažení, že podplukovník Hruška byl provokatér?**

Nevěděli pochopitelně vůbec nic. Celá skupina Hruškovi naprosto důvěřovala. Měl údajně přehled o tom, co se týkalo možné konkrétní akce, jak by mohla být provedena. Říkal jim dokonce, že zná na území Velké Prahy vojenské sklady, kasárna, kde by mohly získat zbraně, také je informoval o tom, kolik bude třeba krátkovlnných vysílaček a kolik dalších, aby mohli mít spojení na Západ atd. Tak se tito dva, plní nadšení a ideálů, aby se demokracie u nás vyvíjela jinak, rychle zapojili do jeho návrhů.

### **Dnes se nám to z pohledu uplynulých padesáti šedesáti let zdá neuvěřitelné. Oni byli skutečně - nechci to říct nějak hanlivě - tak naivní, že si mysleli, že Sovětský svaz by opravdu dopustil puč v Československu a ještě navíc provedený tak amatérským způsobem? Skutečně věřili tomu, že by se jim to mohlo podařit?**

Asi ano. Dokonce uvažovali o tom, jaké budovy obsadí, že nejdříve budou obsazeny budovy Ministerstev národní obrany, vnitra, sekretariátu KSČ a rozhlasu. Ani se nechce věřit dalším dalekosáhlým plánům uváděným v soudních spisech.

### **S vnější intervencí nepočítali?**

Jejich vyšetřovatelé to chtěli slyšet. Snad to slyšeli i od vedoucího skupiny Josefa Hrušky. Mělo údajně dojít ke styku jednoho z nich s americkou zpravodajskou službou za našimi hranicemi, kde měl být vznesen požadavek na vysílačky atd. Ale jistě tomu věřili a přikládali tomu větší význam než rozšiřování letáků. Z dnešního hlediska je k nepochopení, že je mohl podplukovník Hruška přesvědčit o úspěchu akce.

*Marie Kohoutová, iForum.cuni.cz. Kráceno*



*Veleslav Wahl*



## Nový dr. h. c. prof. Solomon Albert Snyder

Čestný titul doktor honoris causa lékařských věd převzal 20. května v Karolinu významný mezinárodně uznávaný badatel v oblasti neurověd prof. dr. Solomon Halbert Snyder, M.D.. Je nejcitovanějším současným badatelem v oblasti biomedicíny; k poznání molekulární biologie mozku a rozvoji neurověd přispěl zásadním způsobem.

Doktor Snyder medicínu vystudoval (1962) na Georgetownské univerzitě, poté se pod vedením Julia Axelroda (pozdějšího nositele Nobelovy ceny) věnoval vědeckému výzkumu v Národním institutu pro zdraví (NIH). Od roku 1966 působil na Lékařské fakultě Univerzity Johns Hopkinse, v roce 1970 získal titul profesora. V roce 1980 založil Ústav neurověd a do roku 2006 byl jeho ředitelem. V současnosti působí jako profesor neurověd, farmakologie a psychiatrie. Je autorem více než 1000 odborných článků a několika knih, např. *Využití marihuany* (1971), *Šílenství a mozek* (1974), *Utrápená mysl* (1976), *Biologické aspekty abnormálního chování* (1980), *Drogy a mozek* (1986) a *Brainstorming* (1989).

**Profesor Snyder je dlouholetým spolupracovníkem Kliniky dětského a dorostového lékařství 1. LF UK a VFN Praha. Právě jeho pražský přítel z této kliniky MUDr. Pavel Martásek, DrSc., přibližuje prof. Snydera v rozhovoru pro *iForum*, z něhož citujeme:**

Profesor Snyder je naprosto neobvyklá osobnost v dnešním pojetí, neboť je takový polyhistor. Jednak je výborným hudebníkem, sólovým hráčem na klasickou kytaru, dává dokonce koncerty s Andrésem Segoviou, jednak je to naprosto vynikající vědec a myslitel. Solomon Snyder položil základy pro úplně nové pojetí neurověd, popsal řadu důležitých působků a faktorů, které se účastní paměti, závislosti atd., napsal řadu vynikajících knih.

**Solomon Snyder pochází z poměrně zajímavé rodiny...**

Jeho tatínek byl dešifrátor kódů, kterému se podařilo za 2. světové války rozluštit japonský kód. Maminka byla umělkyně, která se živila prodejem nemovitostí v okolí, takže i držela rodinu finančně nad vodou. K tomu se účastnila řady vědomostních soutěží v rádiu i v televizi, které s přehledem vyhrávala. Takže Solomon už dostal do vínku velice zajímavé geny, které zúročil potom ve svém dalším životě.

**Neměl nikdy dilema, zda se věnovat vědě, nebo hudbě?**

Měl. On se původně připravoval na kariéru sólového hudebníka, ale pak převážilo doporučení maminky, která chtěla, aby dělal něco, co by ho mohlo uživit, takže se stal psychiatrem.



*Jan Hus káže v Kostnici*

---

# **STUDIA**

---

PŘÁNÍ AKADEMIKŮ  
PRÁCE STUDENTŮ

## Silné univerzity pro budoucí Evropu

Univerzita Karlova hostila v polovině března **5. konvent Evropské asociace univerzit**. Asociace (EUA) reprezentuje evropské univerzity spolu s konferencemi rektorů, a je tak hlavním hlasem evropské akademické obce. Jejím posláním je podporovat soudržnost evropského vysokého školství a výzkumu.

Pět set zástupců univerzit, kteří se tentokrát v Praze sešli, zdůraznilo klíčovou roli univerzit v době ekonomické recese.

Konvent vzkázal evropským vládám, aby i nadále investovaly do vysokého školství - vzdělání založené na výzkumu, které univerzity poskytují, je předpokladem pro šíření kreativity a inovací.

Prezident Evropské asociace univerzit (EUA), profesor **Jean-Marc Rapp**, zdůraznil, že evropské univerzity jsou dlouhodobou investicí do společné budoucnosti; i přes pokušení dělat za ekonomického propadu škrty ve veřejných rozpočtech je důležité potvrdit roli univerzit coby motoru ekonomického zotavení a zároveň jako institucí, jež dokáží reagovat na potřeby mladých Evropanů.

Podobné myšlenky zopakovali i další řečníci a také předseda Evropské komise **José Manuel Barroso**. Ve svém dopředu nahraném projevu varoval, že by škrty ve veřejných i soukromých rozpočtech na vzdělání a výzkum mohly mít „přímý negativní dopad“ na budoucí růst. Rovněž upozornil, že univerzity samotné mohou přispět k zotavení tím, že budou reagovat na měnící se potřeby trhu práce. Větší investice do vzdělání a výzkumu by podle něj zároveň Evropě mohly pomoci dostat se z recese rychleji a v lepší kondici.

EUA využila debatu a závěry Konventu k tomu, aby sestavila „**Pražskou deklaraci**“, jež navrhuje konkrétní způsoby, jak mohou univerzity pomoci Evropě pomoci překonat ekonomickou recesi.

Výchozím bodem deklarace je potřeba posílit autonomii univerzit. Dokument se dále týká například:

- rozšíření dostupnosti univerzit a možností pro celoživotní vzdělávání a provozování relevantních a inovativních studijních programů pro všechny studenty;
- zajištění kvalitního výzkumu a podpora mladých evropských vědců;
- propagace internacionalizace a zvýšení mobility;
- zlepšení kvality a průhlednosti systému evropských univerzit;
- otevření nových možností financování evropských univerzit a jeho zvýšení.

## Tisková zpráva Univerzity Karlovy

# Perspektivy českého vysokého školství

Od roku 2007, kdy byly zveřejněny tzv. „Vybrané teze Bílé knihy terciárního vzdělávání“, usilovala Univerzita Karlova o to, aby se tento materiál stal východiskem pro nastartování programových tezí vskutku potřebné, vyargumentované a konsenzuální reformy, která vzejde z otevřené, demokratické a kvalifikované diskuse.

A od samého počátku byla nepřehlédnutelně patrná neochota autorů naslouchat kritickým připomínkám či alternativním námětům. Tento přístup vyvrcholil povrchním, neprofesionálním a účelovým vypořádáním připomínek univerzity, které nebylo možné akceptovat. Proto na sklonku roku 2008 rektor univerzity požádal ministra školství, aby v této nehotové a nepřijatelné podobě „Bílou knihu“ vládě nepředkládal. Přestože ji vláda v lednu 2009 vzala na vědomí, ministr (O. Liška) nakonec práce na tomto záměru zastavil. Nicméně Univerzita Karlova dále pokračovala ve vnitrouniverzitní diskusi, která formulovala jejich alternativní podobu.

**Základním východiskem analýz systému vysokoškolského vzdělávání je skutečnost, že ho nelze redukovat na jeho ekonomickou funkci a studenty na klienty a budoucí pracovní sílu a spotřebitele. Vysokoškolské vzdělání není pouze souhrnem znalostí jedince, ale má výrazné společenské a kulturní funkce.**

Zcela zásadní je mezinárodní rozměr změn - globalizace vede k otevření vysokých škol, ke srovnávání kvality, ke sdílení dobrých zkušeností, ale vystavuje je také novým rizikům. Mezi aktuální úkoly patří nutnost vyhodnotit dopady strukturace studijních programů, po zavedení kreditního systému provést obsahovou analýzu a inovace studijních plánů, zejména pak v souvislosti s tzv. Rámcem (profesních) kvalifikací, při očekávaném výrazném demografickém poklesu připravit kvalitní programy celoživotního vzdělávání - a zejména, orientovat celý systém na kvalitu.

Vzhledem k obrovskému kvantitativnímu nárůstu studentů, který univerzity s vypětím sil i při podfinancování zvládly, stojí před námi především diverzifikace celého sektoru terciárního vzdělávání. Funkční diferenciací pak předpokládá vhodná kritéria a indikátory kvality jednotlivých činností vysokých škol - a to ne podle rentability a výnosnosti, ale podle jejich společenského účelu. Na tomto základě je pak nutné vymezit profil vzdělávací instituce, který bude možné transparentním způsobem vyjednat se státem. Velkým nedostatkem je však zatím systém posuzování kvality, a to jak předpokladů vysoké školy provozovat vzdělávání určitého zaměření, typu a úrovně (akreditace), tak průběhu vzdělávacích a dalších činností i jejich výsledků.

I když je zjevné, že se stát nesmí vzdát své role garanta dostupnosti, prostupnosti, kvality a funkčnosti terciárního vzdělávání, nesmí být tato role chápána jako

dirigistické přikazování či byrokratická kontrola. **Garanci státu musí nezbytně vyvažovat daleko výraznější institucionální autonomie vysokých škol.** Toho lze docílit smluvním vztahem mezi státem a vysokou školou.

**Změny jsou ovšem podmíněny novým přístupem státu k financování vysokých škol.** Klesat by neměly veřejné výdaje na studenta, které jsou u nás jedny z nejmenších v zemích OECD. Přitom v podílu výdajů z vlastních příjmů a soukromých zdrojů do vysokého školství jsme již několik let stabilně na úrovni ostatních vyspělých zemí. České vysoké školy potřebují ve financování především stabilitu a předvídatelnost: nástrojem by mohlo být kontraktové financování vzdělávací činnosti, autonomní investiční financování a větší prostor pro fondové hospodaření. Nikoli orientace na jednorázovou komercializaci jejich výsledků, na zvyšování „produktivity“ jejich aktivity na základě manažerských kritérií z podnikatelské sféry.

Otázku přímého podílu studentů na financování vysokých škol nepovažuje v současnosti UK za aktuální. Jako nejméně problematickou variantu však doporučuje zvážit zavedení tzv. zápisného.

### **Náměty na novelizaci zákona o vysokých školách**

#### ***Pětiletá rámcová smlouva místo každoročního jednání***

*Zavedení rámcové smlouvy zakotvující hlavní cíle veřejné vysoké školy pro další pětileté období, povinnosti vysoké školy a státu, včetně minimálního počtu přijímaných studentů a minimální hranice finančních prostředků by zásadně přispěly k efektivnímu plánování hlavní činnosti a rozvoje veřejné vysoké školy pro nejbližší období. Stávající systém, kdy mezi státem a vysokými školami probíhají dohodovací řízení pouze pro jeden rok, je neefektivní a znemožňuje strategické plánování.*

#### ***Autonomie v investičním financování***

*Stávající systém, kdy vysokým školám jsou přidělovány limity finančních prostředků na investice v tzv. programovém financování a v rámci tohoto limitu každou investici ve zdlouhavých řízeních jednotlivě schvaluje MŠMT, by měl být změněn tak, aby o konkrétním rozdělení prostředků mohla rozhodovat sama vysoká škola.*

#### ***Pružnější akreditace studia s omezením fenoménu „létajících profesorů“***

*Kromě akreditace jednotlivých studijních programů by systém měl být rozšířen o možnost akreditace větších oblastí vzdělávání na úrovni vysoké školy s tím, že uskutečňování studijních programů v těchto akreditovaných oblastech je autonomním rozhodnutím vysoké školy. Akreditace by měla být vždy vázána na konkrétní akademické pracovníky splňující stanovená kritéria, přičemž jeden akademický pracovník by nesměl takto zaštitovat více než jednu akreditaci.*

## **Lepší čitelnost habilitačních a profesorských řízení, zvýšení odpovědnosti vysokých škola za kvalitu „svých“ docentů a profesorů**

*Mírná úprava současného stavu vykazuje více pozitiv než případná radikální změna. Tato úprava by měla spočívat zejména ve větší volnosti při stanovení nároků na získání titulu docent či profesor a při vlastní proceduře habilitačních a jmenovacích řízení a v tom, že by se tituly (docent a profesor) mohly uvádět též spolu s uvedením vysoké školy, na které byly získány. Na rozhodnutí vysoké školy pak bude, zda svěří úkoly a nároky docentů a profesorů i osobám, které tento titul získaly na jiné vysoké škole.*

Více: [iforum.cuni.cz](http://forum.cuni.cz)

**Libor Velíšek**

## **Máme, co jsme chtěli (v USA)**

*Amawalk, New York, USA*

*„A little rebellion now and then is a good thing.“*

Prezident Thomas Jefferson (1743–1826) v dopisu Jamesi Madisonovi

Jedno pořekadlo říká: „Nepřej si něco příliš mnoho, mohl bys to dostat“. A v jádru je samozřejmě velice pravdivé jako ostatně většina pořekadel. Přáli jsme si více financování pro granty, kratší grantové přihlášky a lepší recenzní systém grantových přihlášek. Teď máme všechno.

Po zhruba 6-7 let se biomedicínský výzkum v USA potýká s nedostatkem financování. Procento podporovaných grantů (vůči podaným žádostem) se pomalu zmenšovalo z 25 % v roce 2001, přes 18 % o rok později až na současných 10 %. Historicky se objevovala i procenta vyšší (až 38 % v sedmdesátých letech) a malinko nižší (okolo 8 %) v posledních letech úřadování George Bushe st. v prezidentském křesle. Ovšem 10 % je stejně neúnosných jako kdysi těch 8 %.

Americký systém hodnocení grantových přihlášek (Národní ústavy zdraví, NIH) je dobře propracovaný a funguje slušně. Není dokonalý, k dokonalosti má dost daleko, ale je zatím to nejlepší, co jsem poznal. Problém je, že tento systém má určité rozmezí v úrovni financování, kdy může dobře fungovat, a to zhruba nad 15 % financovaných žádostí. Systém je založen na peer review, tedy na anonymním recenzním posouzení od kolegů.

A nyní se dostáváme k problému. Řada badatelů se aktivně a pravidelně účastní recenzních řízení. Mnoho z nich ad hoc, čili jsou pozváni jednorázově k posouzení

grantových přihlášek tematicky příslušných k jejich vlastnímu výzkumu. To se stává tak zhruba jednou za rok a většinou je to pro různé oborové komise (study section). Komise se scházejí pravidelně 3x ročně a stejně tak jsou grantové přihlášky podávány každý rok ke třem termínům. Kromě ad hoc členů mají také tyto komise stálé členy. Ti zasedají pravidelně po tři roky v jedné oborové komisi, 3x ročně. A protože jejich vlastní granty nesmějí jít do stejné oborové komise, jsou v příbuzné komisi posuzovány jinými stálými členy. A přihlášky z oné druhé komise mohou být posuzovány v komisi první a jsou-li tematicky alespoň trochu příbuzné (musí být, jinak by nebyla zaručena odbornost posouzení), je vysoká pravděpodobnost, že se recenzent s aplikantem znají. Pokud nejsou na noze nebo na druhé straně nespolupracují (konflikt zájmů), pak si navzájem vypomohou. Ať už vědomě nebo podvědomě. Tahleta vzájemná výpomoc podle mého odhadu váže tak 6–7 % přihlášek, které obdrží slušné hodnocení a mají vysokou šanci býti podpořeny. Takže pokud grant člověka nezúčastněného v tomto procesu není ve špičkových 3 %, financování se na něj nedostane. Dostat grant do špičkových i 5 % znamená několik měsíců intenzivní práce:

1. Hypotéza a stanovení reálných cílů a návrh pokusů, které hypotézu buď potvrdí nebo vyvrátí. Jen velmi málo grantových přihlášek, které nejsou hypothesis-driven, projde k financování.

2. Shromažďování předběžných dat. Každý specifický cíl a v něm každý experiment musí být podložen nasbíranými daty. Mnohdy ne zcela neprávem říkáme, že financování, které dostaneme, je na nasbíraní předběžných dat pro následující grantovou přihlášku, protože v té staré již bylo vše uděláno. Pokud badatel neukáže, že výsledky se vyvíjejí podle postavených hypotéz, což občas opravdu nejde, musí alespoň předvést, že zvládá metodiku, nemá-li na stejnou metodiku opublikovaný článek.

3. Opravy a úpravy zaberou tak polovinu celkového času a úsilí. Vše musí logicky navazovat. Není možno provádět myšlenkové skoky bez jasného, leč stručného vysvětlení. Navíc se přihláška musí snadno číst, nesmí být suchopárná, protože pak recenzenta otráví po prvních pár stranách. Za normální situace pro financování grantů (>15 %) je potřeba tak tři měsíce práce. Za současné situace pěti měsíců, což mi připomíná, že už mám zpoždění. A poté, co se vaše přihláška dostane mezi 10 financovaných procent, je rozpočet zkrácen o 12,5–18,5 %. Bez ohledu na hodnocení. Takže reálný stav financování je někde na 8,5 % přihlášek, vezmeme-li v úvahu krácení rozpočtů.

Proto jsme si všichni moc přáli, aby rozpočet NIH vzrostl. Doufali jsme, že za nové administrativy k tomu dojde. Do cesty se nám však připlétla hospodářská krize a najednou se vše začalo vyvíjet poněkud odlišně od našich očekávání, tužeb a představ. Krize přivedla současnou US administrativu k přijetí tzv. Stimulus Package, balíčku stimulů. Pro NIH to je 10 miliard dolarů navíc. Ovšem to nejsou trvalé



peníze. Musí být utráceny během dvou fiskálních let, od září 2009 do konce srpna 2011. A nyní přichází nerudovská „Kam s ním (s nimi)?“ NIH celkem rozumně vyčlenil asi 2 miliardy na zlepšení infrastruktury pro výzkum. Tyto fondy jdou na nákladná zařízení v ceně přes 2 miliony USD za kus a na stavební úpravy. Další prostředky byly určeny na zařízení v ceně pod 2 miliony USD, ale přes 100 000 USD, která budou sdílena několika laboratořemi v současnosti podporovanými NIH granty. Taky dobré. No a teď přichází perla. Dvě stě milionů USD bylo vyčleněno na tzv. Challenge Grants. Původní představa byla 1 milion USD na grant v celkových nákladech, když vezmeme v úvahu nepřímé náklady neboli overhead, je to 300.000 USD výzkumných peněz na rok a grant (dva roky celkem).

Je to to, co jsme chtěli? Nejsem si tím tak úplně jistý. Tento program byl vyhlášen 4. března a termín pro podání přihlášek byl 27. dubna. Šibeniční. Nedal jsem se zlákat a dobře jsem udělal. Napsat dobrý grant za tak krátkou dobu je nesmysl, i když limit byl zkrácen z 25 na 10 stran. Ne všichni byli ale stejného názoru. Na některých lékařských fakultách po USA děkani vyžadovali, aby každý pedagog požádal ne o jeden, ale o dva Challenge Grants. Jaký je tedy výsledek? Na plánovaných 200 grantů se na NIH sešlo 12.000 přihlášek (to znamená financování asi 1,7 %). I kdyby se NIH rozhodlo a obětovalo celou miliardu (což asi bude muset udělat), bude financováno 8,3 % žádostí o Challenge Grants. Tedy na tom budeme stále ještě o něco hůře než v pravidelných cyklech žádostí o granty. A kdo to všechno bude recenzovat? Není možné, aby byly do září provedeny kvalitní recenze na takové množství EXTRA přihlášek (normální cykly pro podávání NIH grantů běží stále neměnně ve svém čtyřměsíčním rytmu). Do toho ovšem v novém fiskálním roce (pro mě od 1. dubna) stávající granty byly opět zkráceny o 12,5 %. Takže jsem využil jiné možnosti protikrizového balíčku a napsal krátkou, pětistránkovou žádost o administrativní dodatek ke grantu, který, pokud bude udělen, pokryje více než 12,5 % krácení za oba roky a přinese ještě nějaké fondy navíc.

Co k tomu říci? Očekávali jsme mírné navýšení NIH rozpočtu v nějaké permanentní či semi-permanentní podobě. Úplně by bývalo stačilo přidat rozpočtu oněch 7,02 % ročně, jak už jsme jednou měli. Za 10 let tento přírůstek zdvojnásobil rozpočet NIH a financování grantů se stále pohybovalo okolo 20 %. Což mi připadá rozumné. Nejsem si jist, že se něco podobného stane. Navíc od příštího roku také začínají platit nová pravidla pro grantové aplikace. Z původních dvou revizí (a dříve neomezených revizí) bude povolena jen jedna a pak musí být grantová přihláška kompletně (nové hypotézy, nové cíle) přepracována a poslána pod novým názvem. To také zmenší tlak na financování a kosmeticky upraví procento financovaných grantů směrem vzhůru. Počet stran přihlášky se zmenšuje na 10 a naprosto se mění recenzní pravidla, do jejichž podrobností jsem zatím neproniknul. Nejsem si úplně jist, že tohle všechno jsme si opravdu přáli.



**Romana Šlamberová**

## **Studentská vědecká konference 2009**

Dne 19. května 2009 se v Burianově posluchárně konala Studentská vědecká konference 3. LF UK. Předneseno na ní bylo 18 prací - 8 v klinické a 10 v preklinické (vědecké) sekci. Toto rozdělení je dáno členěním sekcí v celostátní soutěži, kam výherci postupují. Letošní SVK na naší fakultě by si možná zasloužila ještě zvláštní sekci „Medicínské politiky“.

Vystoupení studentů hodnotila sedmičlenná komise s přiměřeným zastoupením reprezentantů preklinických a klinických oborů (bez střetu zájmu):

Předsedkyně doc. MUDr. Romana Šlamberová, Ph.D. – Ústav normální, patologické a klinické fyziologie.

Členové komise: prof. MUDr. Radana Königová, CSc. – Klinika popáleninové medicíny, prof. MUDr. Miloslav Kršiak, DrSc. – Ústav farmakologie, prof. RNDr. Jan Kovář, DrSc. – Ústav biochemie, buněčné a molekulární biologie, doc. MUDr. Jan Mareš, CSc. – Ústav normální, patologické a klinické fyziologie, doc. MUDr. Ivan Rychlík, CSc. – II. interní klinika, MUDr. Miloslav Kopeček – Psychiatrické centrum Praha.

V klinické sekci byli na prvních třech místech:

1. **Josef Fontana** (školitel: M. Anděl): *Hypoglykemie na jednotce intenzivní metabolické péče FNKV: Výskyt, příčiny, léčení, výsledky u 100 pacientů – 207 bodů*
2. **Pavel Špás** (školitel: M. Anděl): *Hyperglykemie na jednotce intenzivní metabolické péče FNKV: Výskyt, příčiny, léčení, výsledky u 129 pacientů – 198 bodů*
3. **Andrej Mikolášik** (školitel: M. Hendrichová, J. Horák): *Vztah koncentrace NT-proBNP k parametrům metabolické jaterní funkce hodnocené pomocí dechového testu s <sup>13</sup>C-methacetinem u pacientů s akutní dekompenzací chronického srdečního selhání – 189 bodů*

V preklinické sekci první tři místa obsadili:

1. **Markéta Kostrouchová** (školitel: V. Mandys): *Proteomic changes of malignant*

*cells induced by short-term treatment with valproic acid* – 196 bodů

2. **Marek Koňářík, Jakub Kníže** (školitel: V. Báča, V. Džupa, P. Velemínský): *Je 1000 let dostatečná doba pro vznik měřitelných změn rozměrů párnve?* – 195 bodů
3. **Andrea Stejskalová** (školitel: D. Kachlík): *Mayův–Thurnerův syndrom* – 194 bodů

Všichni aktivně prezentující byli odměněni zápočtem, vítězové navíc dárkovými poukazy na nákup knih. Dva z umístěných (každý z jedné sekce) postupují dále do celostátní soutěže Studentské vědecké konference a rovněž do celostátní soutěže o Cenu za lékařství pořádanou společností Pierre Fabre Médicament s. r. o. a francouzským velvyslanectvím v ČR. V této celostátní sponzorované soutěži jde o ocenění s vysokou finanční odměnou a stipendiem na stáž ve Francii.

Chtěla bych touto cestou poděkovat vedení fakulty za finanční podporu celé akce a panu děkanovi také za zrušení výuky v době konference, což se ukázalo jako nezbytné především pro možnost účasti pedagogů v komisi. Bohužel se však tato benevolence příliš neprojevila v účasti studentů, kteří nesoutěžili. Nicméně musím podotknout, že jejich účast byla o něco lepší než v loňském roce a rovněž oceňuji hojnější účast v publiku z řad pedagogického sboru.

Můj osobní dík patří všem členům hodnotící komise za to, že si přes veškeré komplikace a nutné přesuny ve svých aktivitách dokázali udělat čas a přišli studenty na jejich konferenci podpořit. Svými cílenými dotazy a spravedlivým hodnocením tak nastolili důstojnou atmosféru celé konference.

Vysoké ocenění pak patří studentům Peteru Ivákovi a Pavlu Sekerkovi za přípravu a zdárný průběh celé konference: vytvořili webovské formuláře pro snazší přihlašování prací na konferenci a zasilání abstrakt, postarali se o tisk plakátů a sborníku abstrakt. Jejich zjetí pro zdárný průběh celé akce je velice potěšující a jen doufám, že se v nižších ročnících najdou jejich podobně nadšení pokračovatelé.

V neposlední řadě oceňuji všechny studenty, kteří na konferenci prezentovali výsledky své celoroční práce. U některých je vidět, že se vědecké činnosti opravdu hodlají aktivně věnovat a že znalosti zkoumané problematiky rok od roku prohlubují. Všichni zúčastnění studenti předvedli kvalitní výkony a ke své volbě Studentské vědecké aktivity přistupovali zodpovědně.

Podotýkám, že volba SVA vyžaduje větší úsilí a více času než volba některých povinně volitelných kurzů, na nichž student získá zápočet „bezbolestně“ za účast. Stálo by za úvahu, zda bychom nemohli studenty k volbě SVA ještě více motivovat, ať již v podobě finančních odměn či jiných zvýhodnění. Vždyť převážnou většinu studentů po promoci čeká nějaká forma postgraduálního studia, které se bez vědeckého výzkumu neobejde. Ti, kteří nabudou zkušenosti během studia, budou ve snazší pozici i v době zahájení své klinické či vědecké činnosti.

## ABSTRAKTA SVK 2009

### Hypoglykemie na jednotce intenzivní metabolické péče FNKV: výskyt, příčiny, léčení, výsledky u 100 pacientů

Josef Fontana

Školitelé: prof. MUDr. Michal Anděl, CSc.; MUDr. Jan Švanda  
*Centrum výzkumu diabetu, metabolismu a výživy a II. interní klinika FNKV, 3. LF  
UK, Praha*

Těžká hypoglykemie bez ošetření akutně ohrožuje pacienta na životě a představuje stav, jenž si velmi často vyžaduje nutnost léčení na jednotkách intenzivní péče. Proto jsme se rozhodli blíže retrospektivně analyzovat data o pacientech indikovaných k léčbě pro hypoglykemii na jednotce intenzivní metabolické péče II. interní kliniky FNKV z období let 2000 až 2008. Cílem našeho sledování bylo identifikovat pacienty přijaté pro tak těžkou akutní hypoglykemii, že byli indikováni pro přijetí na JIMP, rozdělit je dle typu diabetu či dalšího onemocnění, zjistit nezbytnou délku hospitalizace na intenzivní jednotce, mortalitu a důležité komorbidity. Získané výsledky jsme také srovnali s daty publikovanými v mezinárodním písemnictví.

**Pacienti a metodika:** do studie byli zařazeni všichni nemocní přijatí s primární diagnózou hypoglykemický stav nebo hypoglykemické kóma, inkluzivním kritériem byla hodnota glykemie pod 3 mmol/l a současná potřeba intenzivní péče. Pacienti byli převážně přivezeni RZP, u některých z nich již po léčbě i. v. glukózou došlo k obnově vědomí. Nemocných bylo celkem 100 (57 M, 43 Ž, průměrný věk 62 let), z toho T2DM mělo celkem 51 pacientů (22 M, 29 Ž, průměrný věk byl 72 let, samotným inzulinem bylo léčeno 29 z 51 pacientů (nikdo na inzulinové pumpě), pouze sulfonylureou 9, pouze metforminem 2, kombinací inzulin + sulfonylurea 2, inzulin + metformin 1, sulfonylurea + metformin 2 a trojkombinací inzulin + sulfonylurea + metformin 1 pacient), T1DM nebo LADA typ diabetu celkem 18 pacientů (16 M, 2 Ž, průměrný věk 41 let), sekundárních diabetiků bylo 6 (4 M, 2 Ž, průměrný věk 49 let) a pacientů bez diabetu bylo 21 (11 M, 10 Ž, průměrný věk 55let). U 4 pacientů nebyl uveden typ diabetu. Mezi pacienty s T2DM léčených metforminem se těžká hypoglykemie vyskytla 6x (1x v kombinaci metformin + inzulin, 2x v kombinaci metformin + sulfonylurea, 1x v kombinaci metformin + sulfonylurea + inzulin a 2x samotný metformin). Všichni pacienti byli léčeni intravenózně podanou glukózou a v počátečních stádiích pobytu

na intenzivní jednotce jim byla vysazena léčba inzulinem nebo perorálními anti-diabetiky. Celkem zemřelo 15 pacientů (mortalita 15 %), z toho 1 pacient s T1DM (mortalita 5,5 %), 6 pacientů s T2DM (mortalita 11,7 %), 1 sekundární diabetik (mortalita 16,6 %) a 7 pacientů bez známek diabetu (mortalita 33,3 %). Průměrná doba hospitalizace u pacientů byla 10 dnů (medián byl 3 dny). Ze 6 zemřelých diabetiků T2DM byla závažná komorbidita zjištěna: 4 pacienti měli vážné jaterní postižení a 3 trpěli závažnou infekcí či sepsí. Z 21 nediabetiků se vyskytla hypoglykemie u 12 pacientů se známkami těžké infekce nebo sepse a u 7 pacientů s jaterním postižením (jaterní cirhóza, akutní jaterní selhání), z nediabetiků s jaterním postižením zemřeli 4 ze 7, mortalita byla tedy 57 % (všichni 4 zemřelí nediabetici s jaterní cirhózou měli též známky těžké infekce nebo sepse). Rozdíl v mortalitě na hypoglykemie u nediabetiků a u pacientů s diabetem je statisticky významný - 7/21 proti 8/79 ( $p < 0,01$ ). Zatímco mortalita ve skupině diabetiků dosahuje zhruba 10 %, u pacientů bez známek diabetu je mortalita více než 3x vyšší.

**Výsledky** jsme srovnali s výsledky publikovanými v posledních 15 letech a naše mortalita odpovídá u diabetiků i nediabetiků datům publikovaným v mezinárodním písemnictví. Uzavíráme, že těžká hypoglykemie vždy představuje závažný stav spojený s rizikem úmrtí, které je asi 10 % u pacientů s diabetem. Velmi vysoká mortalita ve skupině nediabetiků s jaterní cirhózou a těžkou infekcí svědčí pro to, že se u našich pacientů jedná o těžký terminální stav spojený s poruchou produkce glukózy.

## Hyperglykemie na jednotce intenzivní metabolické péče FNKV: výskyt, příčiny, léčení, výsledky u 129 pacientů

Pavel Špás

Školitelé: prof. MUDr. Michal Anděl, CSc.; MUDr. Jan Švanda  
*Centrum výzkumu diabetu, metabolismu a výživy a II. interní klinika FNKV*

**Úvod:** Těžká hyperglykemie je stále stavem, který pacienty akutně ohrožuje na životě a vyžaduje péči intenzivních nebo metabolických jednotek. Výsledky léčení akutních hyperglykemických stavů se v posledních dvou desetiletích zřetelně zlepšily, přesná data z pracovišť z České republiky však nejsou k dispozici. Proto jsme se rozhodli retrospektivně analyzovat data jednotky intenzivní péče II. interní kliniky Fakultní nemocnice Královské Vinohrady za období let 2000–2008.

**Cíl:** identifikovat pacienty přijaté pro tak těžkou akutní hyperglykemie, že byli indikováni pro přijetí na JIMP, rozdělit je dle typu diabetu a zjistit nezbytnou délku

hospitalizace na intenzivní jednotce, zjistit mortalitu a důležité komorbidity. Získané výsledky jsme také srovnali s daty publikovanými v mezinárodním písemnictví.

**Pacienti a metodika:** do studie byli zařazeni všichni nemocní přijati s primární diagnózou hyperglykemický stav nebo hyperglykemické kóma, těchto nemocných bylo celkem 129, z toho T2DM mělo celkem 49 (26-M, 23-Ž; průměrný věk byl 70,7, 35/49 nemělo známky DKA), T1DM nebo LADA typ diabetu celkem 51 (32-M; 19-Ž; průměrný věk 49,7, 10/51 nemělo známky DKA). Ze 129 pacientů bylo 16 recentních záchytů (10-M, 6-Ž; 3 s T1DM, 5 s T2DM, 8 neurčeno, průměrný věk 52,7), 14 pacientů se sekundárním DM(11-M, 3-Ž, průměrný věk 53,6) a 7 pacientů bez diabetu (3-M, 4-Ž, průměrný věk 53,6). Vstupním kritériem byla glykemie minimálně 20 mmol/l a potřeba intenzivní péče indikovaná starším lékařem ve službě. U pacientů byla kromě základních dat o diabetu sledována délka hospitalizace na JIMP, případné úmrtí po dobu pobytu na klinice a další komorbidity.

**Výsledky:** Průměrná doba hospitalizace byla 4,2 dny (medián 3 dny) u T1DM nebo LADA, u T2DM 5,9 dní (medián 2,5 dne). Celkem zemřelo 12 pacientů (9,3 %). Nezemřel žádný pacient přijatý s T1DM nebo LADA ani žádný pacient s recentním záchytem. Mezi pacienty s T2DM jsme našli 8 úmrtí (16,3 %) z toho 3 na srdeční selhání, u sekundárního diabetu 2 úmrtí (14,2 %) a 2 úmrtí bez diagnózy diabetu (28 %). Rozdíl v úmrtnosti na hyperglykémii je mezi oběma hlavními skupinami diabetu (T1 vs. T2) významný ( $p < 0,01$ ). Z významných komorbidit jsme našli 10 x bronchopneumonii (10,2 % u T1DM, 9,8 % T2DM), 13 infekcí močových cest nebo urosepsí (16,3 % u T1DM, 9,8 % u T2DM), další infekce u 16 pacientů s T1DM (32 %) a 10 s T2DM (19,6 %). Získaná data jsme dále srovnali s dostupnými daty podobně zaměřených publikací. Srovnáváme je níže tabelárně.

**Závěr:** konstatujeme, že hyperglykemie představuje jeden ze dvou základních emergentních stavů v diabetologii, její prognóza se v posledních letech extrémně zlepšila u T1DM. U pacientů T2DM zůstává i nadále onemocnění s významným rizikem úmrtí.

Autor	Rok	DKA	HHS	Celkem	Poznámka
Wachtel TJ (USA)	1991	4%	12 %		9% mortalita u smíšených případů
Berger W. (Německo)	1997	3–9 %	20–40 %		Různé míry komplikací a věku
MacIsaac RJ (Austrálie)	2002	1,2 %	17 %	4,8 %	5,3 % u smíšených případů
Campos MV (Portugalsko)	2003		20 %		Infekce v 76 % případů (HHS studie)
Gouni-Berthold I (Německo)	2006	3,4–4,6 %	15 %		
Naše práce	2009	0%	16,3 %	9,3 %	Infekce v 48 % případů

# Vztah koncentrace nt-probnp k parametrům metabolické jaterní funkce hodnocené pomocí dechového testu s 13Cmet- hacetinem u pacientů s akutní dekompenzací chronického srdečního selhání

Andrej Mikolášik

Školitelé: MUDr. Miluše Hendrichová; prof. MUDr. Jiří Horák, CSc.

*I. interní klinika FNKV, 3. LF UK, Praha*

**Úvod:** Funkce jater úzce souvisí s její dobrou perfuzí, která pak závisí se srdeční funkcí. Abnormality jaterních testů mají u pacientů s chronickým srdečním selháním prognostický význam. Dechový test s 13C-methacetinem kvantifikuje demethylační a oxidační funkce hepatocytů a tím vypovídá o metabolické funkci jater. Koncentrace NT-proBNP slouží k diagnostice, monitoraci terapie a prognostické stratifikaci pacientů se srdečním selháním.

**Cíl studie:** Zhodnotit vývoj NT-proBNP a metabolické jaterní funkce pomocí dechového testu s 13Cmethacetinem u pacientů s akutní dekompenzací chronického srdečního selhání (CHSS). Posoudit vztah mezi NT-proBNP kumulativní dávkou 13CO<sub>2</sub>/CO<sub>2</sub> a dalšími laboratorními parametry jaterní funkce u těchto pacientů.

**Soubor nemocných a metodika:** Vyšetření NT-proBNP a dalších laboratorních parametrů jaterní funkce a dechový test s 13C-methacetinem byl proveden u souboru 13 pacientů s CHSS a systolickou dysfunkcí levé komory (s ejekční frakcí EF ≤ 45%). Pacienti byli vyšetřeni 2. den a do 7. dne po přijetí pro akutní dekompenzaci CHSS. Výsledky 1. a 2. měření byly porovnány pomocí t-testu a korelace mezi NTproBNP, kumulativní dávkou 13CO<sub>2</sub>/CO<sub>2</sub> ve 40. a 60. minutě měření (CD40, CD60) a dalšími parametry jaterní funkce byly hodnoceny pomocí Spearmanova korelačního koeficientu.

**Výsledky:** Průměrná EF souboru byla 32,69 %, průměrná koncentrace NT-proBNP byla 9781,31 pg/ml, CD40 9,57 %, CD60 13,71 %, bilirubinu 19,21 μmol/l, mědi 22,83 μmol/l, ceruloplasminu 0,33 g/l, vazebná kapacita pro železo VK-Fe 60,92 μmol/l, koncentrace urey 12,80 mmol/l a kreatininu 140,77 μmol/l. Průměrný interval mezi 1. a 2. měřením byl 4,5 dne. Koncentrace NT-proBNP a parametry jaterní funkce CD40 a CD 60 se mezi 1. a 2. měřením významně nelišily. Byla nalezena nevýznamná inverzní korelace mezi NT-proBNP a CD40 a CD60 u obou měření. Koncentrace NT-proBNP významně korelovala s koncentrací urey, významně s koncentrací kreatininu při 1. měření ( $r = 0,63$ ,  $p = 0,020$ , resp.  $r = 0,55$ ,  $p = 0,052$ )

a významně s koncentrací ceruloplasminu ( $r = 0,73$ ,  $p = 0,004$ ). Úroveň metabolické jaterní funkce hodnocená parametry CD40 a CD 60 významně korelovala s VK-Fe – inverzní korelace  $r = - 0,68$ ,  $p = 0,010$ , resp.  $r = - 0,69$ ,  $p = 0,009$ .

**Závěr:** Koncentrace NT-proBNP a úroveň metabolické jaterní funkce hodnocené pomocí dechového testu s 13C-methacetinem se u pacientů v prvních dnech akutní dekompenzace CHSS významně nemění. Byla nalezena nevýznamná inverzní korelace mezi koncentrací NT-proBNP a úrovní metabolické jaterní funkce. Byla zjištěna významná korelace mezi koncentrací NT-proBNP a koncentrací ceruloplasminu a významná inverzní korelace mezi úrovní metabolické jaterní funkce a vazebnou kapacitou pro železo. Metabolická jaterní funkce se podle našich výsledků opravdu zhoršuje s exacerbací srdečního selhání. Dechový test by mohl být jednou z možností jak diagnosticky zachytit poruchu jaterní funkce dříve, než dojde ke zvýšení jaterních testů. NT-proBNP se však jeví jako dobrý indikátor srdečního selhání, ale jeho vztah k metabolické jaterní funkci hodnocené pomocí dechového testu s 13C-methacetinem bude třeba ověřit na větším souboru nemocných.

## Proteomic changes of malignant cells induced by shortterm treatment with valproic acid

Markéta Kostrouchová

Advisor: prof. MUDr. Václav Mandys, CSc.  
*Department of Pathology, 3. MF CU, Prague*

**Background:** Cancers are clonal disorders of multicellular organisms that arise by accumulation of genetic mutations and step-wise induction of epigenetic events that silence transcription of tumor suppressing genes and facilitate expression of tumor promoting genes. Epigenetic regulation is executed on the level of DNA by methylation of CpG islands and on the level of post-translational modification of chromatin proteins, histones in the first place. A decrease in gene expression brought about by low acetylation of histones is part of the cancer specific transcription profile that is characterized by low expression or complete elimination of expression of tumor suppressor genes. It seems possible to use inhibitors of HDACs (HDACi) as tools for the induction of expression of silenced genes. Recently it was discovered that valproic acid (VPA) acts as a potent HDAC inhibitor (HDACi).

**Purpose:** In this work we studied the short-term effect (6 hours) of VPA on



the urothelial carcinoma cell line 5637. We focused on the morphology, the cell growth dynamics and the proteome of 5637 cells without and with VPA (1mM and 5mM).

**Methods:** To evaluate the morphology of 5637 cells we used light microscopy. Cell growth dynamics was measured by the total amount of protein in cell cultures using the Bradford assay. Two-dimensional chromatography with subsequent mass spectrometry was used to analyze the proteome of 5637 cells incubated with VPA (1mM and 5mM) and without.

**Results:** Short-term incubation with VPA did not show any distinct morphological changes or cell growth differences. The growth of 5637 cells was affected on a longer time scale. Growth inhibition of 5637 cells was seen after 24 hours with 5mM VPA and after 48 hours with 1mM VPA. Proteome analysis revealed pronounced changes of multiple chromatographic fractions. Mass spectrometry identified cytoskeletal proteins as possible targets of VPA action.

**Conclusion:** Our analysis identified cytoskeletal proteins especially keratins as possible targets of VPA action. VPA is likely to affect the acetylation not only of histones but also of a wider spectrum of proteins that may play a role in the biological behavior of cancer cells. We are currently analyzing the effect of VPA on the acetylation of selected cytokeratins.

## Je 1000 let dostatečná doba pro vznik měřitelných změn rozměrů pánve?

Marek Koňářík, Jakub Kníže

Školitelé: MUDr. Václav Báča, Ph.D.; doc. MUDr. Valér Džupa, CSc.; RNDr. Petr Velemínský, Ph.D.

*Ústav anatomie 3. LF UK, Praha*

**Úvod:** Morfologie pánve jako celku prochází stejně jako ostatní části lidského těla změnami závislými na věku, výživě, tělesné práci a způsobech dominantního zatěžování (chůze, jízda na koni, práce). V rámci výzkumu, týkajícího se pánve jako celku, bylo shledáno velmi zajímavým porovnat kostěnou pánev současníků s pánevmi středověkých obyvatel z mikulčického naleziště. Získaná data by mohla pomoci pochopit vývojové přeměny skeletu v čase a případně také naznačit možné vazby s klinickými obtížemi.

**Cíl:** Cílem práce bylo porovnat kosterní pozůstatky současných jedinců s kosterní-

mi pozůstatky z raně středověkého pohřebiště slovanského hradiště v Mikulčicích, jež byly ve spolupráci s Národním muzeem v Praze k dispozici, a případně nalézt měřitelné odchylky. Pracovní hypotéza byla, že vzhledem k výživě a sociálním podmínkám lidí z 9. století budou jejich pánve po všech stránkách menší, než jsou pánve současných lidí.

**Materiál a metody:** Bylo proměřeno 120 pánví o identifikovaném pohlaví – 60 ženských a 60 mužských. Pro soubory recentních pánví byly použity kosterní pozůstatky z Ústavu anatomie 3. LF UK a Ústavu anatomie 1. LF UK, pro soubory starších pánví byl použit materiál Národního muzea v Praze. Bylo proměřeno 30 recentních mužských, 30 recentních ženských, 30 mikulčických ženských a 30 mikulčických mužských pánví. Bylo stanoveno 17 rozměrů mezi anatomickými strukturami, které byly mikrometrem měřeny na jednotlivých pánvích. Rozměry byly poté statisticky vyhodnoceny t-testem.

**Výsledky:** Všech 17 rozměrů na recentních i starších pánví bylo hodnotitelných. Mezi pánvemi recentními a mikulčickými, a to jak u žen, tak u mužů, byly zjištěny odchylky ve všech parametrech. U pěti parametrů mužských pánví a čtyř parametrů ženských pánví byly tyto odchylky vyhodnoceny jako statisticky významné ( $p < 0,05$ ). Všechny významné odchylky byly rozměrově větší u starších pánví z mikulčického pohřebiště.

**Závěr:** Z měření vyplývá, že 1000 let je dostatečná doba pro vznik měřitelných odchylek v anatomickém uspořádání kostěné pánve. Hypotéza postavená na obecných konstatováních o menším vzrůstu středověké populace se ukázala nepravdivou – pánve z mikulčického pohřebiště byly nižší a rozložitější, pánve recentní byly vyšší a protáhlejší v kranio-kaudálním směru. V diskuzi je třeba zmínit srovnání výsledků z pohledu vývojové anatomie (lidoopi, Australopithecus a Homo neandertalensis) a z pohledu možných klinických souvislostí (trauma, vývojové vady).

## Mayův–Thurnerův syndrom

Andrea Stejskalová

Školitel: MUDr. David Kachlík, Ph.D.

*Ústav anatomie, 3. LF UK, Praha*

**Úvod:** Mayův-Thurnerův, neboli Cockettův syndrom (jeden z jeho typů) popisuje možný vznik hluboké žilní trombózy jako následek zúžení vena iliaca communis sinistra, ke kterému dochází v místě přechodu vasa iliaca communia do malé pánve.

Syndrom může vznikat chronicky pulzací v arteria iliaca communis dextra, která žílu vetrálně kříží a přitlačuje ke kosti. Následkem dlouhodobých pulzací vznikají patologické změny cévního endotelu. Trombóza má ženskou predispozici a dochází k ní nejčastěji po chirurgických zákrocích, těhotenství, dlouhodobém pobytu na lůžku atd. Nejčastěji se jedná o ženy v průměrném věku 40 let, přičemž značným rizikem je trombofilie. Změny v žilní stěně se nazývají ostruhy (spurs). Rozlišujeme tři typy těchto změn endotelu – mediální, laterální a diafragmatickou ostruhu – a to podle umístění a tvaru.

**Cíl:** Cílem této práce je najít možné morfologické podklady vzniku Mayova-Thurnerova syndromu.

**Metodika:** V rámci studie zkoumána stěna vena iliaca communis sinistra a byly odebrány histologické vzorky stěny tepny a žíly v místě jejich křížení a obarveny různými barvenými. Dále byly podrobeny zkoumání výsledky zobrazovacích vyšetření zdravých a nemocných (angiografie, sonografie a CT) ve spolupráci s 1. LF UK.

**Výsledky:** Rozbor histologických vzorků neodhalil žádné změny, vzorky, na nichž nebyly patrné změny stavby cévní stěny. Co se týče vnitřního povrchu, byly nalezeny žilní chlopně uvnitř vena iliaca externa i vena iliaca communis, byly však nedomykavé a rudimentární, výšky cca 15 mm. Ve vena iliaca communis jsou přítomny nepravidelně, ale zato těsně pod odstupem žíly, zatímco ve vena iliaca externa jsou umístěny proměnlivě v celé délce. Použité zobrazovací vyšetřovací metody tyto rudimentární chlopně nejsou schopny vždy dobře rozlišit.

**Závěr:** U zkoumaných jedinců není žádná známka změn ve stavbě žilní stěny v cévním endotelu. Podle těchto výsledků není zřejmě anatomický podklad primární, ale sekundární příčinou vzniku trombózy. Primární je pravděpodobně hemokoagulační dysbalance nebo proběhlá či probíhající hluboká žilní trombóza. Mechanické zúžení, změny průsvitu při tepání a přítomnost chlopní jen přispívají ke zhoršení u již patologického stavu.



**STUDENSKÁ VĚDECKÁ KONFERENCE  
2009**

**Peter Ivák**

## **Syllabova křída**

*Trimed*

Myšlenka uspořádat anketu o nejoblíbenějšího pedagoga 3. LF UK vznikla v Tri-medu, sdružení studentů naší fakulty, v roce 2007. Netrvalo dlouho a z nápadu se stala ucelená koncepce ankety, pojmenované podle významného českého internisty, diabetologa prof. MUDr. Jiřího Syllaby, DrSc.(1902-1997), který přednášel na předchůdkyni dnešní 3. LF UK, Lékařské fakultě hygienické.

Výsledky ankety o nejoblíbenějšího pedagoga byly poprvé vyhlášeny na loňském 10. reprezentačním plese školy. Cena Syllabova křída se uděluje vždy za uplynulý akademický rok (tedy v roce 2008 bylo ocenění uděleno za akademický rok 2007 atd.). V každém cyklu výuky se hodnotí první tři místa a navíc se také dává speciální „Cena za celoživotní přínos výuce na 3. LF UK“. Podmínky pro udělení ceny za celoživotní přínos výuce na 3. LF jsou stejné, od letošního roku s tím rozdílem, že nominovaní musí pedagogicky působit na fakultě alespoň 15 let. V roce 2008 byly ceny za celoživotní přínos uděleny tři – získali je **prof. Richard Jelínek**, **prof. Pavel Kalvach** a **prof. Ivana Žofková**. Letos byla udělena už jen jedna – radoval se z ní, jak vidět na snímku, **prof. Josef Stingl**.

Dalšími vítězi za rok 2008 byli **MUDr. František Duška** (I. cyklus), **doc. Jiří Beneš, CSc.**, (II. cyklus) a **MUDr. David Marx** (III. cyklus).

*Redakčně upraveno*



---

# **ZDRAVOTNICTVÍ**

---

KAUZA

KRIZE

PENÍZE

## Kauza Všeobecná fakultní nemocnice

### Aktuálně.cz, 4. 5. 2009: Vláda chce zrušit nemocnici na Karlově náměstí

Stop stav pro investice do pražské Všeobecné fakultní nemocnice doporučila odstupující vláda M. Topolánka na svém předposledním zasedání. Zároveň uvolnila 50 milionů korun na přípravu projektu nové nemocnice, kam se mají lékaři z rozsáhlého komplexu na Karlově náměstí přestěhovat.

„Rekonstrukce stávajících budov pro účely moderní zdravotnické péče není plně efektivní, proto je třeba řešit soudobé požadavky novou výstavbou,“ stojí v materiálu, který odstupujícímu kabinetu předložila (bývalá) ministryně zdravotnictví Daniela Filipiová.

Není rozhodnuto, jestli se celkem 1960 lůžek a 25 operačních sálů přesune z Karlova náměstí na okraj města, anebo do jiných nemocnic.

Nová nemocnice přijde podle vládního materiálu na šest a půl miliardy. Ministryně ve svém návrhu neupřesnila, jestli bude stát novostavbu financovat prodejem lukrativních pozemků na Karlově náměstí.

Vláda rozhodla i o dalších zdravotnických investicích celkem za 1,5 miliardy. Vedle náhrady za Všeobecnou fakultní nemocnici je nejdražší stavbou nové traumacentrum na pražských Vinohradech. Z celkové investice ve výši tři a půl miliardy korun dostane letos 200 milionů.

### Sdělení Univerzity Karlovy 5. 5. 2009

Vláda České republiky na svém zasedání dne 4. května 2009 souhlasila s využitím finančních prostředků Fondu národního majetku České republiky ve výši 1,5 miliardy Kč na financování strategických investic v resortu Ministerstva zdravotnictví.

Mezi těmito investicemi je pro rok 2009 i 50 mil. Kč na výstavbu nového areálu namísto stávající Všeobecné fakultní nemocnice v Praze 2, přičemž v důvodové zprávě se uvádí, že *„rekonstrukce stávajících budov pro účely moderní zdravotnické péče není, jak z hlediska jejich technického stavu, tak z hlediska dispozice areálu, plně efektivní, je třeba řešit soudobé požadavky novou výstavbou. Výhledově bude tedy efektivní realizovat modernizaci v novostavbě. V daném případě se z plošných důvodů a nároků na velikost volných ploch možných k zastavění jeví jako výhodné řešení nalezení nové lokality pro umístění všech nezbytných provozů zdravotnických zařízení (oborů), a to buď v rámci některých již existujících zdravotnických zařízení či v nové rozvojové lokalitě na území hlavního města Prahy.“*

Nad těmito formulacemi důvodové zprávy vyjadřujeme **zásadní znepokojení**.

Činnosti Všeobecné fakultní nemocnice a 1. lékařské fakulty jsou přitom neoddělitelně spojeny. Pokud by mělo dojít k přesunu zdravotnických zařízení či oborů do nové lokality, aniž by bylo předem vyřešeno zabezpečení další spolupráce mezi

nemocnicí a fakultou, nebo pokud by dokonce mělo dojít k rozdrobení těchto zařízení do stávajících nemocnic, znamenalo by to v důsledku zpochybnění existence největší lékařské fakulty v České republice a ohrožení činnosti Všeobecné fakultní nemocnice jakožto špičkového zdravotnického zařízení poskytujícího specializovanou a vysoce specializovanou lékařskou péči.

Vítáme proto dnešní sdělení ministerstva zdravotnictví, které uvádí, že se rušení Všeobecné fakultní nemocnice neplánuje, výslovně zdůrazňuje vazbu mezi VFN a 1. lékařskou fakultou UK a ujišťuje o dalších investicích do VFN. Do objektů souvisejících s tímto areálem UK dlouhodobě investuje v zájmu rozvoje vzdělávacích a vědeckých kapacit.

Vzhledem k zjevným rozdílům mezi důvodovou zprávou vládního materiálu a dnešní tiskovou zprávou ministerstva zdravotnictví vyzýváme vedení ministerstva zdravotnictví k neprodlenému jednání, na kterém by se tyto rozpory měly vyjasnit.

### **Reakce ministerstva zdravotnictví 5. 5. 2009**

Ministerstvo zdravotnictví ČR se důrazně ohrazuje proti zavádějícím informacím médií o údajném rušení Všeobecné fakultní nemocnice v Praze. V žádném případě se neplánuje rušení tohoto nemocničního zařízení, pravý opak je pravdou.

VFN s její vazbou na 1. LF UK považuje za klíčový a nepominutelný subjekt českého zdravotnictví. Pro zachování tohoto postavení, pro dlouhodobé udržení špičkové úrovně zdravotní péče a pro stabilitu jak zdravotnických, tak i univerzitních týmů je však potřeba vytvořit vhodné podmínky. *„Technický stav budov, ale i přístrojového vybavení, je dlouhodobým a po mnoho let neřešeným problémem této nemocnice. Pokud se nezačne rychle řešit, ohrožuje postavení nemocnice v systému i její atraktivitu pro špičkové odborníky,“* zdůrazňuje ministryně zdravotnictví v demisi Daniela Filipiová.

Všeobecná fakultní nemocnice v Praze proto ustavila širší tým odborníků z řad pracovníků nemocnice a lékařské fakulty, kteří mají navrhnout optimální variantu a cestu zásadní modernizace nemocnice včetně adekvátních výukových a vědeckých kapacit.

Interpretaci o zrušení považuje Ministerstvo zdravotnictví ČR za záměrnou mystifikaci jak odborné, tak i široké veřejnosti. Naprosto nepravdivá je informace o tom, že ministerstvo zastavilo investice do obnovy nemocnice. *„Jen v letošním roce bude proinvestováno nejméně 300 milionů korun, a to ze zdrojů nemocnice, státního rozpočtu a evropských fondů. Jedná se především o PET/CT pro nukleární medicínu, modernizaci onkologie, operačních sálů, KARIM a další,“* dodává Daniela Filipiová.

## **Tisková konference o perspektivách 1. LF UK a VFN 11. 5. 2009**

Za jeden stůl zasedli zástupci akademické obce, Všeobecné fakultní nemocnice (VFN), ministerstva zdravotnictví a města Prahy, aby reagovali na informace o možném zrušení Všeobecné fakultní nemocnice na pražském Karlově náměstí.

V úvodu hojně navštívené tiskové konference vystoupili zástupce ředitele VFN **Jan Bříza** a děkan 1. lékařské fakulty UK **Tomáš Zima**, kteří představili instituce, jež reprezentují. T. Zima mj. prohlásil: „Každé slušné velkoměsto má ve středu města nemocnici, která má tradici a která se může rozvíjet a modernizovat tak, aby odpovídala požadavkům 21. století. Věříme, že Všeobecná fakultní nemocnice tuto perspektivu má a za fakultu říkáám, že chceme tento areál rozvíjet, aby obě instituce měly vizi do dalších desetiletí.“

Následně se slova ujímá nastupující ministryně zdravotnictví **Dana Jurásková**, která ještě před několika dny byla ředitelkou VFN. Řekla: „Ve VFN jsem již zahájila diskuzi, jak si nemocnice sama představuje svou budoucnost. Diskuse ale byla bohužel za nešťastných okolností přerušena, nabrala jiný směr, já bych ji ráda vrátila zpátky.“ Pro ni jako ministryni zdravotnictví je podstatné, že VFN je zahrnuta, i když nešťastně, mezi strategickými prioritami této vlády, a nedovede si představit, že by v tuto chvíli byly zastaveny práce, které byly v nemocnici zahájeny. Ministryně dále uznala, že ze zprávy vypadla jedna varianta, kterou je zásadní modernizace a rekonstrukce stávajícího areálu.

O znepokojení nad málo demokratickým přístupem vlády hovořil rektor UK **Václav Hampl**: „Minulý týden jsem se dostal do zcela neobvyklé situace, kdy vláda projednávala a schválila materiál, který se zcela bytostně týká univerzity. A přitom nejen že s vedením UK nebyl tento materiál projednán, ale nebyl o něm vůbec ani informován,“ uvedl V. Hampl. Konstatoval, že dikce vládní zprávy obsahuje důvody k vážnému znepokojení, neboť implikuje stěhování VFN. Pokud by ke stěhování skutečně mělo dojít a současně nebyly řešeny plány na to, jak zajistit další spolupráci s 1. lékařskou fakultou, narušilo by to nejen tuto spolupráci, ale i výuku a další vzdělávání lékařů a mělo by to fatální důsledky pro celou řadu vědeckých týmů. Na závěr pan rektor vyzval ministerstvo zdravotnictví, aby zavádějící informace v důvodové zprávě byly uvedeny na správnou míru.

Jak vyplynulo z dalších prohlášení, nebyli o záměru na stěhování nemocnice informováni ani představitelé samosprávy – pražský primátor **Pavel Bém** a starostka MČ Praha 2 **Jana Černochová**. Paní starostka navíc vysvětlovala, že v územním plánu Prahy je areál na Karlově náměstí určen pro zdravotnické účely a že se o jeho žádné změně neuvažuje. Avšak na dotaz, zda tam musí být pouze fakultní (nebo univerzitní) nemocnice, nebo zda zřizovatelem nemůže být kdokoliv jiný, odpověď zůstala dlužna.

**Za nejdůležitější lze považovat příslib ministryně Juráskové na konkrétní dotaz z pléna: „Zvažuji, že požádám vládu o revokaci tohoto usnesení o VFN.“**



## Experti vládám: Neomezujte peníze pro zdravotnictví

Pokud státy omezí kvůli krizi peníze pro zdravotnictví, bude to výraz jejich selhání v úkolu zajistit zdravotní péči těm nejpotřebnějším. Státy by naopak měly do roku 2050 zvýšit procento HDP pro zdravotnictví z pěti až sedmi procent na 7,5 až 9,5 procenta, řekli 11. května novinářům **účastníci evropské ministerské konference, která hledala cesty k zajištění finanční udržitelnosti zdravotních systémů zemí EU.**

„Pokud vlády členských států nyní sníží zdravotnické rozpočty řekněme o deset procent, pak jejich rozhodnutí nebude strategické, neboť neuspějí v tom, aby zajistily, že právě chudí a ti nejzranitelnější jsou za hospodářské krize chráněni,“ varovala zástupkyně Světové zdravotnické organizace (WHO) **Nata Menabdeová.** Bude to podle ní také neúspěch mezinárodních organizací, včetně WHO, protože nedají jasnou zprávu o tom, že to, co je třeba chránit především, je rovnost a solidarita.

Přitom právě omezením výdajů na zdravotnictví reagovaly státy na předchozí hospodářské krize. „Přestože dnes i při klesajícím HDP výdaje na zdravotnictví rostou, je třeba se připravit na rostoucí tlak, aby byly sníženy,“ upozornil představitel Organizace pro rozvoj a hospodářskou spolupráci (OECD) **Aart de Geus.** Důvodem je rostoucí poptávka po zdravotní péči, kterou způsobuje stárnutí populace, a náklady na technologický vývoj, shodli se experti.

Do roku 2050 bude v EU o 70 procent více lidí starších 65 let, řekla evropská komisařka pro zdraví **Androulla Vassiliouová.** Řada členských států nebude mít k zajištění zdravotní péče potřebné prostředky. Mezi zeměmi je podle ní nerovnost, což se mj. projevuje nedostatkem kvalifikovaných zdravotníků. Organizace péče je sice v rukou členských států, ale Evropská unie může k řešení problémů přispět jako koordinátor diskuse. Komisařka dodala, že výrazné úspory umožní programy EU i WHO, které kladou důraz na prevenci.

Ministryně zdravotnictví **Dana Jurásková** ujistila, že v protikrizovém balíčku se počítá s vyššími platbami státu za děti, důchodce a nezaměstnané. Zdravotní pojišťovny by měly omezit provozní a preventivní fondy a ušetřené peníze dát na zdravotní péči. Úspory přinesou také změny ve stanovení cen léků. Jurásková si prosazení protikrizového balíčku bere jako úkol na postu ministryně překlenovací vlády Jana Fischera. Potvrdila, že celonárodní preventivní programy zůstanou v České republice - jde o screening rakoviny prsu a děložního čípku a rakoviny tlustého střeva a konečníku, včetně screeningu vrozených chorob.

**Aart de Geus** uvedl, že hlavní je, aby země začaly připravovat podstatné strukturální reformy, zejména ty, které se jimi dosud nezabývaly. Jedině tak může být podle něj zajištěna rovnováha motivace či pobídek pro poskytovatele služeb, občany,

zdravotní pojišťovny i úředníky. Navrhl, aby jedním ze strukturálních řešení byla nabídka programů na rekvalifikaci dnešních nezaměstnaných, kteří by časem mohli v některých zemích nahradit chybějící zdravotnický personál.

Podle de Geuse je systém spoluúčasti pacientů jedním z neúčinnějších přístupů. Musí však zohlednit nejrizikovější části populace. Obhajovat růst spoluúčasti současnou krizí nepovažuje za rozumné. Jurásková dodala, že poplatky jsou v ČR chápány jako regulační, mají především zamezit zneužívání péče. Loňský rok ukázal, že díky tomu bylo dost peněz na drahou péči ve specializovaných onkologických a dalších centrech. Diskuse o dalším zaměření regulačních poplatků Česko ještě čeká.

Kypr připravuje hloubkovou reformu systému zdravotnictví na rok 2012. Podle kyperského ministra zdravotnictví **Christose Patsalidese** jde o zcela nový přístup k systému, kde cílem je zajistit, aby veřejné nemocnice byly finančně soběstačné. Podle jeho litevského protějšku **Algise Čaplikase** je Litva další zemí, kde byla zahájena debata o spoluúčasti pacientů.

*www.ceskenoviny.cz*

*11. 5. 2009*

## Česká populace v příštím půlstoletí výrazně zestárne

Kromě prodloužení očekávané střední délky života u mužů i žen se zvýší také průměrný věk obyvatel a zdvojnásobí se podíl osob starších 65 let. Vyplyvá to z projekce obyvatelstva, kterou představil Český statistický úřad (ČSÚ).

Střední délka života je v současnosti u mužů 74,2 roku, u žen 80,3 roku, tedy o šest (muži) a o pět (ženy) let více než před osmnácti lety. Díky pokrokům v medicíně, zdravějšímu životnímu stylu i zlepšování životního prostředí se bude život obyvatel dále prodlužovat – do roku 2065 by se muži měli v průměru dožít 86,5 roku a ženy 91 let.

Výrazně vzroste počet lidí nad 65 let – budou jich přes tři miliony, tedy téměř třetina obyvatel, přičemž by každý sedmý občan měl být starší 80 let. Počet stoletých přesáhne 14.000, v současnosti činí asi 600.

Pokud by zůstala zachována hranice odchodu do penze 65 let se snížením věku pro ženy za vychované děti, počet lidí s nárokem na důchod by se v roce 2065 zvýšil ze současných 2,1 milionu na předpokládaných 3,5 milionu. Dalším důsledkem stárnutí obyvatelstva, které je nejen českým, ale i evropským jevem, je pokles podílu ekonomicky aktivních lidí – v roce 2050 jich bude stejně jako důchodců.



## Setkání seniorů

Obvodní sdružení ČLK v Praze 10 uspořádalo na začátku dubna předjarní setkání lékařů-seniorů, které se konalo už tradičně v Syllabově posluchárně 3. LF UK. Přišlo na něj šest desítek návštěvníků v důchodovém věku, nejstarší – MUDr. Krátký - oslavil devadesáté narozeniny. Všechny seniory přivítal jako své kolegy děkan fakulty doc. B. Svoboda, neboť – podle jeho slov – kdo byl jednou lékař, ten je lékařem navždy. Zvláště pak vyzdvihl, že se na fakultě scházejí příslušníci dvou generací, které spojuje právě jejich odbornost. Dále si povšiml toho, že k medicíně jako voda k životu patří umění; lékaři mívají blízko k různým uměleckým oborům, ať už je aktivně provozují nebo se „jen“ se o ně zajímají. Není tomu tak náhodou, vždyť – jak pan děkan řekl – medicína sama je uměním a byla tak vždy také chápána; jak jinak by lékaři měli své povolání provozovat „lege artis“ – podle „zákona umění“?

Právě umění také byla věnována další část odpoledne, kdy pro velký ohlas z loňského setkání znovu vystoupil komorní soubor Melodie. V jeho čele stojí už 35 let prof. František Kobylák, který hrál spolu s Janou Perglovou na housle, Růžena Hašková na klavír, Václav Vomáčka na violoncello, který navíc s Ivanou Ježkovou obstaral pěvecký part.

Po kulturním programu s oblíbenými skladbami od F. Chopina přes K. Hašlera až k moravským písničkám vyslechli účastníci také dvě odborné přednášky. O léčbě bolesti u seniorů hovořil prof. R. Rokyta, zatímco MUDr. J. Slíva se zabýval kožními problémy v pokročilém věku.

Zuzana Miškovská

## Marnivé mlýny

V jednom z posledních čísel *Mojí psychologie* byla zmíněna sociologická studie ze Středomoří. Uvádí se v ní, že tamní muži (všichni, i politici) jsou marniví, vzteklí, náladoví a prchlívi v podstatě jen následkem nevhodné výchovy od dětství. Protože se tam ženy-matky ráno vypraví do práce, celý den jen pracují, aby uživily rodinu, večer se vrací unavené, o děti se nestarají, nechávají je napospas dalším příbuzným. Puntičkáři by jistě vrtalo hlavou, proč jsou z těchto dětí v dospělosti marniví jen muži, to ale neřeším. Já jsem si hned vybavila naše marnivé (a/nebo marné?) politiky, jak se dohadují, kdo má větší auto, menší mobil, vyšší blodýnu a nižší daně, zda je v oranžové barvě obsažena červená a zda je barva zelená příbuzná modré.

Ale zdá se mi, že jsou marniví i leckterí zdravotvůrci: nejdříve nám vysvětlují, že v ordinacích praktiků platí jen tvrdá mortalitní data - EBM. Humanita ani empatie nikoho nezachrání..., úředník nahradí zkušenosti ministerským certifikátem... Sotva se naučíme, kdy musíme napsat buď „0“ nebo „1“, nikoli „v. s. 0“, nebo „spíše 1“, nálada se změní a v ministerském návrhu zákonných norem o preventivní péči se objevují požadavky na vyšetření dle c. k. mustru: u mladých bezpříznakových žen palpativně mamky na potkání, u mladých bezpříznakových mužů potěžkávat testes, také hned ve dveřích, u všech ihned vyšetření per rektum.

Jistě, mnozí máme ve svých praxích případy, kdy se na klinicky zjevný nádor přišlo jen díky řádnému vyšetření. Jenže to byly **klinicky zjevné nálezy** – zde selhala spolupráce s pacientem, že totiž s takovým nálezem a takovou obtíží nepřišel k diagnostickému výkonu včas. Zákonná norma má však řešit celopopulační programy, které jsou vytvářeny pro **bezpříznakové** ženy a muže, kdy jednoduchou metodou diagnostikujeme nádory v časných stadiích. Je jen několik případů, kdy medicína pozná onkologické onemocnění dříve než sám pacient: nádory prsu, nádory kolorekta a nádory děložního čípku a s určitými výhradami nádory prostaty.

Upřímně doufám, že nakonec bude zákon hovořit rozumně, že bude stačit mladým nerizikovým nemocným při prevenci jen nabídnout klinické vyšetření prsů, testes a rekta a edukovat o samovyšetření a o významu screeningových programů dle věku.

Začínám závidět Donu Q., že bojoval s větrnými mlýny – na boj se mohl podle větru aspoň trochu připravit!

Ale co my lékaři zmůžeme proti nečekaně se měnícím rozmarům našich zákonodárců? Na to, nechodit do práce a své marnivce si hýčkat, je asi pozdě, o náladě a chuti nemluvě. Takže Společnost všeobecného lékařství bude opět vyjednávat a připomínkovat; pro to sbírá na [svl@cls.cz](mailto:svl@cls.cz) zkušenosti, pozorování, kazuistiky...

---

# **MEDICÍNA**

---

KARDIOLOGIE

KATASTROFY

## Petr Widimský o radostech a starostech kardiologie

### Nejdůležitější jsou lidé



Vinohradskému Kardiocentru (tvořenému III. interní–kardiologickou klinikou a Kardiochirurgickou klinikou 3. LF UK a FNKV) se loni dostalo mimořádného ocenění – bylo vybráno americkým časopisem *Circulation* (impakt faktor 11,9) mezi osm nejlepších kardiocenter v Evropě. Proslavilo se doma i v zahraničí svými programy perkutánních kardiiovaskulárních intervencí. Nedávno tam provedli unikátní operaci – výměnu srdeční chlopně bez operace srdce. **Přednosta kliniky, prof. MUDr. Petr Widimský, DrSc., FESC.,** byl na podzim 2008 zvolen předsedou celoevropského projektu

„Stent For Life“ zaměřeného na moderní léčbu infarktu myokardu. V roce 2008 byl též nominován jako kandidát na prezidenta Evropské kardiologické společnosti; ve volbách se umístil na 3. místě za kandidáty z Francie a z Německa.

#### **Pane profesore, vaše klinika nemá příliš dlouhou historii. Kdy vlastně vznikla?**

Samostatná III. interní–kardiologická klinika vznikla 1. srpna 2001 dohodou ministra zdravotnictví a ministra školství, ovšem kardiologie ve Vinohradské nemocnici má historii mnohem delší. Byla provozována už v padesátých letech významným kardiologem panem profesorem Jonášem. Po roce 1981 bylo tady zřízeno pracoviště invazivní kardiologie vedené panem docentem Červenkou. Velký rozmach nastal po roce 1990, když se změnily možnosti celého českého zdravotnictví. Já sám jsem mohl strávit dva roky v Nizozemí, kde jsem se naučil dělat koronární angioplastiky. Potom v říjnu 1995 tady byla otevřena nová kardiochirurgie a od 1. července 1996 byla ustaveno Kardiocentrum, to znamená funkční spojení kardiologie a kardiochirurgie, jehož jsem se stal vedoucím lékařem. Od té doby měla kardiologie úplnou odbornou samostatnost, ale neměli jsme ještě samostatnost organizační a ekonomickou. K tomu došlo až v roce 2001.

#### **Jak se to dělá, aby byla klinika takhle dobrá?**

Všechno je „o lidech“.

#### **Dobře, u vás je to asi zděděné, máte to v genech...**

Myslím, že nějakou tu základní genetickou výbavu má většina lékařů, ale kromě

toho je zapotřebí, aby práce jim byla skutečně koníčkem a vášní a obětovali jí i volný čas; kdyby tomu věnovali jen osm hodin pracovní doby, nemohli by ničeho dosáhnout. A taky je potřeba velké pracovní nasazení. Podle toho se také snažím vybírat spolupracovníky a v tom mám docela velké štěstí. Jsou tu lidé, které medicína baví, dělají ji dobře a jsou ochotni jí obětovat i část svého volného času.

### **Je dobře, když jsou lidé nadšeni, ale musí mít také dostatek prostředků, moderní přístroje a vybavení.**

Ta situace s vybavením se v posledních dvou letech podstatně zlepšila. Předtím to zase tak velká sláva nebyla. V rámci této nemocnice jsme si nemohli naříkat, v lokálním srovnání jsme byli vybaveni možná i nadprůměrně, ale při srovnání s jinými českými kardiocentry jsme byli nejchudším kardiocentrem v republice. To se teď mění.

### **Pořád přímo vyzařujete radost, spokojení, to nemáte žádné problémy?**

Problémů máme spoustu, ale člověk musí být pozitivní. Nemám rád skeptický negativismus, nadávání na poměry. Myslím, že je třeba věci posunovat dál, pokud něco kritizuju, tak musím být schopný to udělat líp.

### **Ještě se vrátím k těm penězům. Máte za sebou unikátní výměnu srdeční chlopně, ale dočetla jsem se, že ji zatím pojišťovna nehradí.**

Zatím ne, ale doufám, že brzo bude, že to je jenom administrativní záležitost. Česká kardiologická společnost vypracovala návrh na úhradu této operace, návrh je už v pojišťovně, a proto předpokládám, že během několika málo měsíců ta úhrada schválena bude.

### **Jak je taková operace drahá?**

Je to velmi drahé, jenom materiál stojí okolo sedmi set tisíc.

### **A když se chlopeň mění klasickým způsobem – s operací srdce?**

To je o něco levnější, pokud to probíhá nekomplikovaně. Proto to také zůstává standardní operací; pro pacienty, kteří mají normální operační riziko, zůstává volbou číslo 1 tradiční kardiochirurgická operace na otevřeném hrudníku, na srdci. Tato nová metoda, TAVI (Transcatheter Aortic Valve Implantation), čili katetrizační implantace aortální chlopně, má tu výhodu, že odstraní aortální stenózu pacientů, jejichž operační riziko pro klasickou kardiochirurgickou operaci je extrémně vysoké anebo kteří jsou kardiochirurgy pro nepřijatelné riziko úplně odmítnuti. Takže TAVI je v současné době doplňující metodou. Kdyby takto rizikové pacienty (indikované k TAVI) operoval kardiochirurg, pobyt na kardiochirurgii či na ARO (pokud by vůbec operaci přežili) by trval i několik týdnů - a to pak někdy přijde

i na několik milionů. Myslím, že pro ty nejrizikovější pacienty, které my dnes děláme pomocí TAVI, jsme levnější a samozřejmě bezpečnější, než by to bylo při klasickém kardiologickém výkonu.

**Neomezují vás platby od pojišťoven? Na to si přece často lékaři stěžovali, že nedostávají placeno tolik, kolik by potřebovali.**

Samozřejmě systém, který u nás je, každého limituje, všude jsou určité hranice, ale ke kardiologii se pojišťovny chovají celkem rozumně, protože si uvědomují, že většina našich výkonů jsou výkony život zachraňující, takže v systému, který se zavádí, limitace sice existuje, ale není omezující. Musím říci, že v posledních dvou letech jsme schopni obsloužit všechny pacienty, kteří k nám přicházejí, nemáme problém, že bychom kvůli finančním restrikcím nemohli pacienta ošetřit. V minulosti problémy byly, do roku 2006 se stávalo poměrně běžně, že jsme na konci roku museli omezovat péči pro nedostatek prostředků.

**Takže se už nemusím bát, že umřu jen proto, že na mne nejsou peníze?**

Zatím ne, pokud se ekonomická krize dál nezhorší a nepromítne do zdravotnictví.

**Trochu teď narážíme na zdravotnické reformy. Jednání o nich utichlo s pádem vlády, ale po volbách se pravděpodobně znovu mohou debaty rozvinout. Jak myslíte, že to dopadne s fakultními, respektive univerzitními nemocnicemi?**

Nevím, nejsem politik a nechci být politikem, chci se držet svého „ševcovského“ kopyta, to je být kardiologem.

**Nicméně ta politika na vás stejně dolehne.**

Osobně si myslím, že statut, který mají fakultní nemocnice, není úplně špatný. V tom se asi rozcházím s řadou politiků, kteří je chtějí reformovat. Myslím, že ten statut se vyvinul během dlouhých desetiletí a že má své zápory a má své klady. Pro pacienty, studenty a pro pracovníky těch institucí to zásadní problém není. Ty zápory platí spíše pro manažery, protože každá instituce se řídí trochu jinými zákonnými normami, každá je v jiném právním režimu, ale to celkem pacienty moc nezajímá. Čili já ten problém nevidím tak dramaticky.

**Tedy opět optimismus. Já vás nenachytám.**

Můžu napovědět? Jedna věc mi vadí, a to, že se v poslední době v České republice rozmáhají stížnosti pacientů; to, co dřív bylo zcela výjimečné, je dneska běžné – pacienti si najímají právníky a ti dokonce nahánějí pacienty, snaží se vydělávat na nemocnicích. Asi desetina stížností je oprávněných, ale většinou jsou to neoprávněné,



až úplně absurdní a nesmyslné stížnosti, které se musí řešit, a to stojí mnoho času a energie. Pro vaši představu: za dobu, kterou mi zabere vyšetření a zodpovězení jedné stížnosti, bych stihl implantovat aortální chlopeč třem nemocným nebo provést koronární angioplastiku šesti nemocným... Je mi z toho někdy opravdu smutno. Možná se trochu ztratila úcta pacientů k lékařům, dnes jsou navzájem spíše v opozici, podobně jako je tomu v USA, kde lékaři a pacienti se cítí být spíše na opačných stranách, bojují proti sobě, místo toho, aby byli jednou stranou a vycházeli spolu korektně a partnersky. Z toho jsem trochu smutný. Snad je to tím, že se obecně ve společnosti myslí více na peníze.

### **Možná to souvisí i se zvyšující se spoluúčastí pacientů.**

To velmi složité a komplexní, co mě nejvíc mrzí, je to, že spousta lidí si dneska myslí, že lékař je trochu jako automechanik. Přijdou s porouchaným zdravím a s tím, že lékař je povinen jim ho opravit. A pokud to nedokáže, tak podle nich za to může, což je absurdní. Nemoc přece někdy medicína dokáže zvládnout, ale jindy nedokáže. To neznamená, že lékař selhal, to pouze znamená, že nemoc byla v tomto případě silnější než on. Moudří lidé to chápou, ale hodně lidí neakceptuje smrt jako normální součást lidského života; když jim někdo blízký zemře, pak se pozůstali chovají málem jako smyslu zbavení a lékaře div že nepovažují za vraha. Před 20-30 lety na infarkt v nemocnici zemřel každý třetí pacient a příbuzní se nad tím nijak nepozastavovali. Dnes zemře jen každý dvacátý (úmrtnost infarktu za 30 let mé lékařské praxe skutečně klesla ze 30 % na 5 %), ale příbuzní si často myslí, že za úmrtí může lékař...

### **V pořadu České televize Máte slovo si pacienti stěžovali třeba na špatné zacházení lékařů; odmítali ale podat stížnost České lékařské komoře, jen se stále rozčilovali.**

Uvedu jeden příklad. Měli jsme tady paní, která trpí závažnou formou vysokého krevního tlaku a byla opakovaně vyšetřována. Napsala stížnost, a když jsem ji začínal řešit, tak shodou okolností v té době přišla. Přátelsky a trpělivě jsem si s ní popovídal, nabídl jsem jí vyšetření svým zástupcem, který všeho nechal a pacientce chtěl věnovat hodinu svého času. Načež ve chvíli, kdy s ní šel do ambulance, ona utekla. Takže jí vůbec nešlo o to, aby byla objektivně vyšetřena, prostě si chtěla jenom stěžovat.

### **Nemůže být někdy také chyba na straně lékaře? Všeobecně se říká, že lékaři málo komunikují s pacienty, že si jich nevšímají, když třeba sledují výsledky vyšetření na počítači.**

To je celosvětový problém medicíny. Buď si můžu s každým pacientem hodinu povídat, a pak skoro nikoho nezachráním, anebo každému pacientovi budu dělat

během dvaceti až třiceti minut angioplastiku, a pak stihnu zachránit za den dvacet lidí. Obojí se stihnout nedá. To je ale samozřejmě extrémní zjednodušení spíše pro ilustraci. Při svém prvním ročním pobytu v Holandsku v roce 1990 jsem byl v dobrém slova smyslu šokován rozdílem v přístupu holandských lékařů k nemocným a přístupu lékařů v tehdejší čerstvě postkomunistickém Československu. Pacient byl v Holandsku rovnocenným partnerem lékaře. To, co jsem do té doby doma (v čerstvě postkomunistickém Československu) nezažil, tam bylo naprostou samozřejmostí – že lékař přijde k pacientovi, podá mu ruku, představí se mu a krátce přátelsky mu vysvětlí, co se s ním bude dít. To mě velmi ovlivnilo. Chci, aby takový přístup fungoval i na našem pracovišti, a myslím, že se nám to docela daří, protože dostáváme hezké dopisy od pacientů, kteří nám děkují za pomoc a oceňují atmosféru na pracovišti.

### **Posíláte hodně mladých lékařů a studentů do ciziny?**

Samozřejmě. Každý z našich mladých lékařů, který ukázal, že má na něco víc než je průměr, že se začal zajímat o vědeckou práci, publikuje, dostal možnost dlouhodobé (až dvouleté) stáže na špičkových evropských pracovištích, dva lékaři byli i ve Spojených státech.

### **Vracejí se? Nechtějí tam zůstat?**

Všichni se vrátili. Jeden z nich se vrátil před několika lety, byl platným členem našeho týmu, ale teď se bohužel rozhodl pracovat tam, kde byl předtím ty dva roky na stáži (kterou jsem mu tenkrát zajistil).

### **Nemáte tedy strach, že mladí schopní lékaři odejdou?**

Strach je silné slovo, ale určitý problém to je. V současné době lékaře ještě máme – myslím v České republice, ale to je dáno tím, že tu pracuje dost cizinců, a to není ideální situace. Hodně mladých lékařů odchází do západní Evropy za lepšími platy, na druhou stranu už se několik vrátilo, protože zjistili, že si v západní Evropě sice víc vydělají, ale že tam spokojenější nejsou - doma je doma. Druhá věc je, že spousta lékařů odchází z medicíny pryč. Tyto faktory společně způsobují plíživý nedostatek lékařů. Jen se podívejte, jak fungovaly lékařské fakulty před dvaceti lety a kolik promovalo doktorů; když jsem před 30 lety promoval, končilo studia medicíny v ČR zhruba stejně tolik lékařů jako dnes. Přitom se medicína rozmáhá tak neuvěřitelně, že lékařů je zapotřebí mnohem víc, protože se zrodily nové specializace, existující specializace mají nové technologie atd. Například tady na Vinohradech v nemocnici stačilo v roce 1989 na kardiologickou péči šest lékařů. Z toho byl jen jeden atestovaný kardiolog. Dnes je nás tady (včetně kardiologie) přes šedesát (z toho atestovaných kardiologů či kardiologů 25), a často nejsme schopni vše stihnout v rámci

stanovené pracovní doby – běžně u nás na klinice najdete po páté hodině odpoledne (tedy hodinu po skončení pracovní doby) více než polovinu lékařů.

### **Co děláte pro to, aby těch lékařů bylo dost?**

Myslím, že do budoucna bude třeba zvýšit produkci lékařských fakult. Buď aby byly schopny brát víc studentů, nebo aby vznikla 1-2 nové lékařské fakulty.

### **Je to reálné?**

Myslím, že si to situace vynutí. Výrazné zvyšování počtu studentů na stávajících fakultách není možné, to je dáno kapacitou pracovišť a počty pacientů. Spíš budeme muset hledat cestu, jak budovat nové lékařské fakulty. Je to obtížné už proto, že v České republice je vůbec nedostatek lékařů; lékařské fakulty už teď mají problém, aby založily své teoretické obory. Ale to by bylo na úplně jiné povídání....

*Marie Fleissigová*

**Radana Königová**

## **Etické problémy u hromadných popálenin**

*Klinika popáleninové medicíny 3. LF UK a FNKV*

Současné etické problémy v medicíně významně přesahují hranice tradiční Hippokratovy lékařské etiky. Jak pravil Daniel Callahan (zakladatel a ředitel prvního ústavu lékařské etiky Hasting Center v New Yorku a nositel akademické hodnosti „doctor honoris causa“ na UK v Praze v roce 2008), **základní premisou současné lékařské etiky je skutečnost, že ryze „medicínské“ problémy neexistují, protože veškerá rozhodnutí musí zahrnovat nejen vědecké, ale i morální posuzování.**

Již před více než deseti lety bylo opakovaně publikováno v Prehospital and Disaster Medicine, že ve světě vzrůstá počet a závažnost hromadných poranění, které stojí společnost miliardy dolarů. Podstatnou část této sumy však představují prostředky promarněné – vyplývané při neúčinném použití či využití. Zvláště pak při vzrůstajících nákladech u závažných hromadných popáleninových úrazů je třeba všech dosažitelných prostředků (prostorových, personálních, medikamentózních, technických) využít uvážlivě. Předejít marné léčbě („futile treatment“) u obětí bez prognózy, jak časně, tak pozdní. Časná prognóza je ovlivněna rozvojem popáleninového šoku, kde základními faktory je věk pacientů a rozsah postižených ploch. Pozdní prognóza

je ovlivněna hloubkou kožních ztrát, jež vyžadují opakované chirurgické výkony při komplexní celkové léčbě. Hlavním úkolem je zabránit infekci, event. cíleně ji léčit. Další příčinu „futile treatment“ lze nalézt v tom, že některé vládní a mimovládní záchranné organizace postrádají účinný systém řízení, který by koordinoval činnost a komunikaci a hodnotil své výkony, výsledky i následky.

Okolnosti vedoucí k hromadným popáleninovým úrazům:

- přítomnost hořlavin,
- množství osob v omezeném uzavřeném prostoru,
- uvíznutí v místě ohrožení,
- nemožnost úniku,
- neznalost, nepochopení nebo neuvědomování si těchto nebezpečí,
- nepřístupnost místa katastrofy žádným z prostředků záchranné služby,
- nepřipravenost zdravotnických služeb všech kategorií.

Každý rok ve WHO je zaznamenáno a hodnoceno průměrně 150 hromadných úrazů v mírových podmínkách:



- na volném prostranství bývá počet obětí 6x vyšší a počet hospitalizovaných je 20x vyšší,
- v uzavřeném prostoru nastává okamžitá smrt v 75 %.

První významný mezinárodní kongres zaměřený na etické problémy a psychologické důsledky u hromadných popáleninových úrazů se konal v Padově v roce 1980. Poté na kongresu v Bruselu v roce 1984 bylo referováno o tankových bojích v Izraeli. Použitím nehořlavých uniforem vojáci utrpěli popáleniny nerozsáhlé, ale těžké z hlediska lokalizace: obličeje a rukou. Byly prováděny časně chirurgické výkony (nekrektomie a autotransplantace) a pokud nenastaly komplikace, zhojení vojáci byli opět zapojeni do boje. Tato sdělení vyvolala řadu otázek nejen medicínských, ale i etických. Jizevnaté deformace nastanou i po časně autotransplantaci a mohou být příčinou tzv. „sociální smrti“ i následných suicidií, pokud se jedná o obličeje. Významnou roli hraje přístup rodiny a veřejnosti v průběhu dlouhodobé intenzivní rehabilitace fyzické i psychické. V tehdejších bojových podmínkách tato třetí fáze péče o popálené byla pominuta.

**Extrémní problémy medicínsko-vědecké a hlavně etické a morální zůstávají s Hirošimou a Nagasaki.**

Sloučilo se zde působení tří agens: termické a radiační spolu s tlakovou vlnou.



Bezprostřední efekt v sousedství epicentra bylo vypaření (evaporizace) všeho živého; vzdálenější oběti byly zuhelnatělé (karbonizace) a v rozsahu několika kilometrů nastala ztráta oděvu a popáleninové trauma, kromě medicínského působení tlakové vlny. Řeka Ota byla útočištěm popálených podobně jako nádrže s vodou. Snahu nalézt vodu zobrazil přeživší svědek této katastrofy v kresbě ženy nesoucí své již mrtvé dítě.

V následujících dnech byly kadavery nakupeny do pozůstatků obydlí a posléze spáleny.

Přeživajícím byla podávána voda, eventuálně přiložení obvazů na shromaždištích obětí nebo ve stanicích první pomoci, kde pracovali zdravotníci a volontéři.

Zvláštním znakem stresové iritace byl tzv. „fuga syndrom“, kdy tisíce popálených schopných chůze putovaly z místa zkázy v průvodech do okolních hor, kde pak umírali.

Kresby, které zde uveřejňujeme, vznikly až v sedmdesátých letech a byly vytvořeny očitými svědky, kteří katastrofu přežili a nepodlehli ani „psychologické smrti“, ani postradiačním komplikacím.

Psychologické studie této katastrofy uvádějí, že extrémní stres vyvolává vystupňovanou neurohormonální odpověď, mentální poruchy a vegetativní stimulací vedou



k celé škále reakcí. Panika uvolňuje projevy atavismu a ECHO – reakce působí tzv. „emocionální infekcí“.

Všeobecná panika vede k rozdílným stavům:

Extrémní iritaci nebo extrémní inhibici.

Oba tyto psychické procesy mohou vyústit v psychologickou smrt cestou tzv. „trauma agnosís“:

- při iritaci: hyperkineze, zmíněná „fuga“, dezorientace, ztráta obranných mechanismů, agrese,
- při inhibici: apatie, stupor.

Pokud lze vůbec oběti třídit, nutno zvolit

- psychofarmakologickou léčbu u těžce alterovaných (pokud je k dispozici),
- psychoterapii kontinuální u všech postižených,
- tzv. mentální hygienu lékařům, sestřám i dobrovolníkům (pokud jsou k dispozici osoby vhodné k těmto úkolům).

Z etického hlediska je tato otrěsná historická událost rozporuplná:

- Kdo zahájil válku v Tichomoří?
- Kdo odmítal válku zde ukončit?

Tragické je, že jako obvykle obětí bylo převážně civilní obyvatelstvo.





Analýzy katastrof zpracované pro WHO uvádějí 4 body:

1. prevence - nemožná u terorismu,
2. alarmové systémy – pokud nejsou zničeny,
3. organizace zahrnující triage, zahájení neodkladné léčby u obětí s prognózou včetně adekvátně zajištěného transportu, psychologická podpora,
4. výuka a výcvik jsou předpokladem.

Zajištění těchto bodů je neuskutečnitelné u nukleárních katastrof.

**Závěrem nutno připomenout dávný výrok Alberta Schweitzera z Lambaréné, který proklamoval „reverence for life“.**

**Nemůžeme-li léčit a vyléčit, naše etická povinnost je poskytnout úlevu od bolesti a strachu. Je to dávná tradice medicíny, ke které se vracíme při hromadných poranění v rámci katastrof. Poskytnout úlevu od bolesti a strachu je *povinnost* těch, kdo poskytují pomoc, – nikoli soucit – a je to *právo* těch, kteří jsou postiženi – nikoli skutek milosrdenství. A rovněž jedním z principů lékařské etiky je umožnit smrt – pokud možno důstojnou.**

*IV. kongres medicíny katastrof (MEKA)*

*Brno 4.-5. 2. 2009*



---

**TEXT**

---

TĚLO A DUŠE

y. ref. c. c. c. c.  
 y. v. a. s. t. u. s. i. n. a. c. i. o. n. i. b.  
 . r. e. p. o. s. i. t. a.  
 y. s. i. b. l. u. x. . 2. q. u. i. b. l. u. x.  
 y. s. i. t.  
 . 2. 0. 7. 6. f.

709a  
 709b

Explicat in hac parte incipit liber Genesis cap  
 I. In principio creavit deus  
 celum et terram. Terra autem erat inanis et  
 vacua: et tenebrae erant super faciem abyssi  
 et spiritus dei ferebatur super aquas. Dixit ergo  
 deus fiat lux. Et facta est lux. Et vidit deus  
 lucem quod esset bona: et dimisit lucem ab  
 tenebris: et appellavit lucem diem et tenebras  
 noctem. Factumque est vespere et mane  
 unus dies. Dixit quoque deus. Fiat firmamentum  
 in medio aquarum: et dividat aquas ab  
 aquis. Et fecit deus firmamentum: et dimisit  
 aquas quae erant sub firmamento ab his quae  
 erant super firmamentum. Et factum est ita. Et  
 quod deus firmavit celum. Et factum est vespere  
 et mane dies secundus. Dixit quoque deus  
 Logyem aquae quae sub celo sunt illo tempore  
 in mare: et appareat arida. Factumque  
 est ita. Et vidit deus arida terram: et gignere  
 quae aquae appellat maria. Et vidit deus  
 quod esset bonum: et ait. Germinet terra  
 herbas viventes: et faciat semina: et ligna quae portant  
 fructum: facies facti iuxta genus suum: cuius semini mense  
 metipso sit super terram. Et factum est ita. Et produxit  
 terra herbas viventes: et fecerunt semina iuxta genus  
 suum: ligna quoque facies facti: et herbes vniuersae quae  
 portant fructum secundum speciem suam. Et vidit deus quod esset  
 factumque est vespere et mane dies tertius.  
 Dixit autem deus. Fiat luna in firmamento caeli: et  
 dabit diem et noctem: et sint signa et tempora dies et  
 annos: et luceat in firmamento caeli: et illustent terram.  
 Et factum est ita. Fecit quoque deus duo magna luminaria:

Zdeněk Susa

## Medicína v souvislostech

*Zdeněk Susa: Tělo a duše ve zdraví a nemoci. Facta Medica, Brno 2008*

### *Ukázky z knihy*

K napsání této knížky jsem měl několik důvodů. První z nich je tento: Jako lékař pracuji už přes čtyřicet let. Mnohokrát jsem musel změnit zaměstnání a pracoval jsem v různých oborech. Byl jsem výzkumník, lázeňský lékař, internista, pracoval jsem na jednotce intenzivní péče, v závodní ordinaci pro vysokoškoláky, na plicní klinice a nakonec – po roce 1989 – jako učitel vnitřního lékařství na lékařské fakultě. Časté změny jsem si neplánoval, docházelo k nim pod tlakem komunistického režimu. Nemohl jsem se proto stát odborníkem v jediném úzkém oboru, nahlédl jsem do mnohých, a ve všech jsem zůstal spíše hostem, který ten obor vidí nejen zevnitř, ale stále také zvenčí.

Druhým důvodem je moje českobratrské evangelictví. Naučil jsem se myslet po křesťansku – s obohacením o formulace Bible kralické. Víra je pro mne dodnes spíš způsob myšlení než cokoli jiného. Mohu už tady v úvodu dosvědčit, že věda a víra nestojí proti sobě a že snažit se být křesťanem a současně vědcem nezpůsobuje žádné vnitřní pnutí.

Publikoval jsem také v mnoha lékařských časopisech. Vedle článků úzce odborných to byly i úvahy týkající se různých okrajových témat a souvislostí, zejména když jsem se stal redaktorem časopisu *Současná klinická praxe*. Ale pořád to nebyla kniha. Ta začala zrát až díky Jaboku.

Jabok je nezvyklá škola. Její jméno znamená biblický potok či říčku; praotec Jákob u brodu přes Jabok vybojoval podivný noční boj. Stal se pak jiným člověkem, dostal i nové jméno – Izrael. Pak teprve mohl vstoupit do zaslíbené země. Možná, že škola přijala jméno Jabok právě proto, že má ambice udělat z žáků nové lidi; až přebrodí Jabok, budou připraveni smysluplně žít i pracovat.

V Jaboku se učí hlavně sociální, pedagogické a teologické předměty. Jeden předmět nepatří do žádné z těchto skupin – je to *Biologie člověka aneb Zdraví a nemoc*. Tento předmět učím já jako *Medicínu v souvislostech*.

### **Zdraví a nemoc**

Začněme pokusem o definici: Co je to nemoc? I v seriózních učebnicích najdete pouhé konstatování, že „*nemoc je porucha zdraví*“. Taková definice potřebuje ovšem nejprve určit, co je zdraví. O něm se dozvíte, že „*zdraví je stav, kdy člověk nemá*

*žádné potíže a vyšetřením na něm nenajdeme žádné chorobné projevy,*“ tj. jinými slovy, že zdraví je, když člověk není nemocný. Jistě cítíte, jak jsou takovéhle definice nedostatečné, jak se točí dokolečka a ve skutečnosti nedefinují nic.

Otázkou základních definic se zabývala i Světová zdravotnická organizace. Její experti se shodli, že zdraví je „*stav celkové fyzické, psychické (duševní) a sociální pohody, nikoliv pouze absence nemoci nebo vady*“. Do češtiny si to můžeme přeložit, že zdravému člověku je dobře tělesně, duševně i sociálně.

Být na tom dobře „duševně“ znamená mít v pořádku všechno psychické a nervové, prostě to, co člověka oživuje; na tom se mohou shodnout lidé „věřící“ i „nevěřící“. „Sociální blaho“ pak znamená pořádek ve vztazích ke druhým lidem, ve společnosti. Plně zdravý tedy není člověk, který hladoví, žije v rozbitých vztazích, je bez domova, ve vězení...

Už takto je definice zdraví překvapivě široká; ukazuje, jak je zdraví komplexní. Ani se nechce věřit, že ji vymysleli zdravotníci, kterým se s oblibou vytýká, že se soustřeďují jen na poruchy těla, či dokonce jen na jednotlivé orgány, a zapomínají na celého člověka.

Pak je tu ovšem ještě další rozměr – duchovní. Pod pojmem „duchovní“ smíme myslet na vztah ke Stvořiteli i ke stvoření; být duchovně v pořádku znamená mít v pořádku vztahy s Bohem, s bližními i se vším stvořením. Do duchovní oblasti tedy patří i rozměr sociální. Definici si tak můžeme ještě rozšířit a skutečné zdraví je pak stav tělesného, duševního a duchovního blaha.

Zbývá si uvědomit, že léčení je každá (i dílčí) činnost, která směřuje k uzdravení. Uzdravení je potom cíl – stav plně a konečné obnovy zdraví ve všech jeho složkách – tělesné, duševní, sociální i duchovní. Toužit po něm můžeme a máme všichni, plně zdravý však není nikdo z nás.

Přísluví, že „*lékař léčí, Bůh uzdravuje*“, je v tomto smyslu hluboce pravdivé. Plně uzdravení člověka – celého a s konečnou platností – je Boží věc. My lidé léčíme jen částečně a dočasně. Lékař může nanejvýš prodloužit život a učinit ho únosnějším – zmírňovat utrpení, tlumit obtíže. Nikdy nemůže život vskutku zachránit, všichni jeho pacienti mu přece nakonec zemřou. (Vlastně všichni ne, některým přece umře on.)

## **Psychosomatika**

Vědomosti o tom, jak souvisí a navzájem se ovlivňuje duševní svět člověka s tělesným, by měly patřit k vybavení každého lékaře. Bohužel tomu tak vždycky není. V současné specializované medicíně mnozí už nevidí celého člověka, ale jen orgán (nebo část orgánu), na který jsou specialisté. Reakcí na to je vznik psychosomatiky. Psychosomatika je směr lékařského myšlení, které připomíná právě tu jednotu lidského těla a duše, jejich vzájemné ovlivňování a potřebu vidět člověka-pacienta

jako jeden celek. V současné době vznikají specializované ordinace psychosomatiky nebo „celostní medicíny“, ale to považuji za chybu. Jsem přesvědčen, že vědomí, že člověk je celistvá osoba s tělem i duší, by mělo postupovat celou medicínu.

Duchovních otců psychosomatiky bylo několik, připomenu jen Paula Tourniera (1898–1986), francouzsky mluvícího Švýcara, který působil v Ženevě. Tournier byl praktický lékař se zájmy psychiatrickými a psychotherapeutickými. Ve své praxi přišel na to, že některým jeho nemocným nestačí obvyklá návštěva v jeho ordinaci, že potřebují ještě hlubší a uvolněnější rozhovor. Začal je zvat k sobě domů k posezení u krbu. Vznikla z toho jeho dvojí pravidelná praxe – v ordinaci a u krbu. (Kupodivu mu to jeho manželka tolerovala.) Své zkušenosti uložil Tournier do své první knihy „Médecine de la Personne“ – medicína celé osoby.

Brzy se objevili žáci a kolegové, kterým Tournierův způsob léčení imponoval. Chtěli se s ním častěji setkávat a radit. Společně přišli na to, že bude nejlepší strávit společně týden dovolené, povídat si o svých případech a sdílet se. Tournier byl vzdělaný reformovaný křesťan, každý den zahajoval meditací a „biblickou studií“ – teologickou úvahou na nějaké pro lékaře přínosné téma. Den pak pokračoval přednáškami, diskusemi v malých skupinkách a nezapomínalo se ani na turistický, kulturní a společenský program.

Tournierova skupina si uvědomovala, že nejen pacient je celá osoba, že celou osobou – tělesnou, duševní i duchovní – je také lékař. A že se proto musí lékař rozvíjet ve všech složkách své osoby, nejen v tom odborném, musí být někde zakotven a někde čerpat. K celistvé osobě patří ovšem i vztahy. Proto se skupina setkávala vždy také s partnery a s dětmi. Pro děti býval zvláštní program, ale partneri lékařů se účastnili spolu s nimi přednášek i diskusí. Však i Tournierova manželka se účastnila některých sezení u krbu se svým mužem.

Když Paul Tournier zemřel, zachovali jeho přátelé, jejich děti a následovníci tuto tradici letních setkání a scházejí se dodnes jako skupina „Médecine de la Personne“.

### **Léčení důvěrou**

Důvěra od pradávna patří ke každému léčení, už od časů, kdy lidé žili v tlupách a kmenech a lékařem byl šaman. Ten měl nejvyšší autoritu – byl nejmoudřejší, nejzkušenější, byl prostředníkem mezi lidmi a božstvy. Víra v tato božstva i důvěra v šamana se spojily s jeho znalostmi bylin a přírodních způsobů léčby a byly úspěšné. Dodnes dokáží primitivní kmenoví kouzelníci (pokud se zachovali) překvapivě vyléčit i nemoci, na které může být evropský lékař krátký.

I v Řecku – v kolébce evropské medicíny – bylo léčení nejprve v rukou kněží při Aeskulapově chrámu. Podobně i v jiných starověkých kulturách podporovala léčení víra v bohy. Když se v Řecku (už několik století před Kristem) oddělilo lékařství od

kněžství, nenarušilo to spojení léčení a víry. Lékaři zůstali pod zvláštní ochranou některých bohů a jejich společnost byla výlučná a uzavřená. Důrazy na morální vlastnosti a čistotu života měly být zárukou, že nemocní mohou vzhlížet k lékaři s obdivem a nic nenaruší jejich důvěru.

Po středověkém poklesu úrovně vědy (a s ní i medicíny) nastal v renesanci nový vzestup. Humanistické myšlení se snažilo oddělit vědu od víry. Utvrdilo se to později v osvícenství a v mnoha směrech to bylo ke škodě. V medicíně rázem neměla víra (ani důvěra) co dělat. Lidské tělo se začalo chápat mechanicky jako stroj. A stejně tak se léčilo. Tato mechanická medicína přežívá do dneška. Může ji dělat i počítač – ovšem těžko získá pacientovu důvěru.

Od počátku mechanické medicíny se jako protest proti ní rozvíjely různé léčebné způsoby, ve kterých zůstávala důvěra na prvním místě. Všelijaké pokoutní praktiky i dobře míněné postupy se dostaly do jednoho pytle s nálepkou „šarlatánství“, protože byly „mimo vědu“.

Příkladem, že některé takové postupy mohou být plodem špatně interpretovaných vědeckých pozorování, je Franz Anton Mesmer (1734–1815). Byl to vzdělaný vídeňský lékař, který začal experimentovat s magnetem. Objevil, že přikládání magnetu odstraňuje řadu obtíží, se kterými si tehdejší medicína nevěděla rady. Jeho magnetická léčba se stala vyhlášenou a přitahovala množství pacientů. Jednou Messmer místo magnetu přiložil své ruce – snad si zapomněl magnet doma – a užasl: přiložení rukou mělo stejný účinek jako předtím magnet. Messmer tento jev – působení svých rukou – nazval „animálním magnetismem“ a stal se zakladatelem nové léčitelské školy.

Kdyby si byl Messmer na počátku zachoval od svých pokusů kritický odstup, byl by zapochyboval o magnetismu jako takovém, hned když zpozoroval překvapující účinek svých rukou, totožný s účinkem magnetu. Pravděpodobně tu nepůsobil magnet ani ruce, ale Messmerova mimořádně silná, klidná a sugestivní osobnost; však pacienti, kteří se k němu sbíhali, trpěli zřejmě nervovými a duševními poruchami. Messmera však tohle nenapadlo; byl natolik fascinován magnetem, že vytvořil novou teorii. Jeho „animální“ magnetismus je ovšem jakýsi „jiný“ magnetismus – magnetismus bez magnetických účinků, který střelku kompasu nechává v klidu.

Messmer měl mnoho léčebných úspěchů i množství odpůrců. Jeho metodu nakonec zkoumala i Francouzská akademie – a odsoudila ho jako šarlatána právě proto, že jeho působení na nemocné se nedalo měřit, vážit, vědecky hodnotit – proto neexistovalo.

Z případu samotného F. A. Messmera je možné odvodit obecně platná pravidla, která vedou k pokoře jak „vědecké“, tak „alternativní“ lékaře:

Pro ty „vědecké“: Pokud něco nedokážeme současnými metodami prokázat, znamená to jen, že to nedokážeme prokázat, ne, že to neexistuje.

A pro ty „alternativní“: Pokud něco funguje, není to ještě dokladem, že teorie, kterou jsme si o tom udělali, je správná.

Messmer byl „vědecký“ lékař, a proto užíval vědecké názvosloví i pro svou alternativní metodu. V tom ho následují mnozí alternativní léčitelé a – ačkoliv se k vědě stavějí kriticky – s oblibou užívají vědecké názvosloví. Dnes se už nemluví tolik o magnetismu, zato o „energii“ a „informacích“. Jsou to ovšem „jiné“ informace a „jiná“ energie, stejně jako byl „jiný“ i Messmerův magnetismus.

Američanka Mary Baker Eddie (1821–1910) vyšla z messmerismu a pokročila dál: žádné dotyky – magnetem ani rukama; nemocnému je potřeba jeho nemoc vymluvit. Přesvědčit ho, že Bůh Stvořitel je neskonale dobrý, proto i jeho stvoření je jenom dobré. Nemoci tedy nejsou: obtíže, bolest, ba i smrt jsou jen omyl, klam a nedostatek víry. Tato její „nová křesťanská věda“ je teologickým nesmyslem, paní Baker Eddie neměla dobře přečtenou svou Bibli, a netušila tedy, že byli nemocní i apoštolové, u kterých nelze předpokládat nedostatek víry. Celou stavbu své „vědy“ postavila na jediné chybné myšlence; pomohla však překvapivému množství nemocných. Řekli jsme si už, že mnohé nemoci mají svůj základ v nervovém systému – ty je možno vymluvit; všechny ostatní v něm mají svůj odraz a nadstavbu – ty je možno alespoň zmírnit. Všem tedy může „nová křesťanská věda“ pomoci; nevádí, že teologicky neobstojí, stačí jí věřit.

To jsou jen dva příklady metod, které ve své době byly „alternativní“ medicínou. Udržely se přes odpor oficiální medicíny. Ale oficiální lékaři se z nich postupně něčemu naučili. Dnes se už nepochybuje o ceně hypnózy, sugesce ani o významu slova v psychoterapii. Tyto metody se používají, i když se jim už neříká messmerismus, magnetismus ani nová křesťanská věda.

I dnes jsou lékaři úspěšní a neúspěšní hlavně podle toho, jak dovedou získat pacientovu důvěru. Důvěra se získává nejlépe klidným rozhovorem. Lékaři, kteří s pacienty nemluví, protože na ně „nemají čas“, se připravují o svou nejučinnější zbraň. Jejich pacienti pak vyhledávají různé léčitele, kteří na ně čas mají a mluví s nimi; těm pacientům se konečně nemůžeme divit.

### **Chvála zdravotnictví**

Představte si, jak žili naši předkové ve středověku: Stonalo se a umíralo doma. Slepi a mrzáci žebrali před kostelem a hřbitov byl u kostela uprostřed obce. Nemoc, postižení a smrt – všechny stinné stránky života – tak měli všichni na očích. Každý je od dětství důvěrně znal, musel s nimi počítat a nějak se s nimi vyrovnávat. Nechci středověký život nijak idealizovat, ale jsem přesvědčen, že tehdejší lidé nežili kvůli tomu méně šťastně, než žijeme my dnes.

Dnes jsme si zvykli všechny stíny života uklízet do příslušných ústavů. Vymlouváme se tím, že je tam odborná péče; ale jistě nám jde také o to, abychom se na

ně nemuseli dívat. Společně pro všechny nemocnice, ústavy pro lidi s postižením a nejrůznější sociální zařízení je, že je od našeho světa odděluje vysoká zeď. Na nemoc, postižení a smrt nemusíme myslet. Neruší nás od naší ideální životní cesty, kterou nám denně připomínají televizní reklamy, na nichž vidíme samé mladé, krásné, zdravé, úspěšné a spokojené lidi. Udržujeme se tak uměle v nezralosti. Jsme však vskutku šťastnější?

Ta lidská nezralost a nevědomost zůstává lidem mnohdy do překvapivě vysokého věku. Nemoc a smrt ze svého vědomí vytěsňujeme; připustíme nanejvýš, že se týká druhých lidí, ale ne nás! Před lety jsem musel oznámit asi osmdesátileté paní, že její pětáosmdesátiletý manžel je vážně nemocen a že ta nemoc není k uzdravení, ale nevyhnutelně povede k smrti. Ta paní zareagovala: „*Pane doktore, jak je to možné, vždyť on byl vždycky tak zdravý!*“ Zřejmě do stáří nikdy nepomyslela, že by se nemoc a smrt mohla týkat také jí a jejích nejbližších. Jinak by asi reagovala jinak – například: „*Bohu díky, že byl až do stáří tak zdravý!*“

Poslední lidé, kteří dnes žijí tak jako ve středověku, jsou zdravotníci – lékaři, sestry, pečovatelé, sociální pracovníci. Oni mají styk s nemocí, s postižením i se smrtí v pracovním úvazku. Setkávají se s tím denně, a musí se s tím proto nějak vyrovnávat. Jistě že to vyrovnání může být různé. Ale proti ostatním lidem mají větší šanci, aby poznali lidský život ze širšího zorného úhlu, prohloubili se a zkvalitnili.

Zdravotní sestra, která je školená k tomu, aby se nebála lidské ubohosti a špíny a rozumně se jim postavila, se může stát ženou vskutku do nepohody. Potvrdila mi to profesorka z vyšší odborné školy, která vychovává rehabilitační pracovníky. Chodí tam jednak studenti, kteří mají maturitu na zdravotní škole, jednak studenti z jiných středních škol. Mezi zdravotníky a těmi ostatními je tam prý veliký rozdíl. Dívky z gymnázia bývají kultivovanější, znají lépe jazyky, ale o životě vědí pramálo. Když se při své práci mají dotknout lidského těla – obvykle nemocného, starého a nepřiliš vábného – mívají s tím prý problémy. Zatímco pro zdravotnice, ostřílené praxemi v nemocnicích, to problém není a k lidskému tělu přistupují věcně.

### **Nikomu nebudte nic dlužni**

Ten apoštol Pavel je přece hlava otevřená, že varuje před dluhy právě římské křesťany! V hlavním městě říše je přece nejvíc svodů, a hlavně finančních, které ohrožují rodinný rozpočet: Tolik toužíš po nějaké pěkné věčičce do bytu nebo po něčem krásném na tělíčko nebo po moři v Ostii nebo ještě lépe na Capri – a nemáš na to. Budeš šetřit rok dva a mezitím to vyjde z módy a sousedé, kteří to už všichni mají a všechno viděli, se ti budou smát. Proč si to nekoupíš hned? Takhle lákají lichváři, kteří vychvalují své půjčky: Peníze dodají rychle, hned a diskrétně až do bytu. Přitom podepíšeš jen malou smlouvičku; co na tom, že z ní nepoznáš, že nakonec zaplatíš dvakrát tolik, než sis teď půjčil. Ty věci, po kterých toužíš, jsou přece tak lákavé! Do



toho přichází Pavlův dopis: Nikomu nebuďte nic dlužni! A hloubaví římsští křesťané nad ním přemýšlejí, říkají si, to je pašák, ten Pavel, jak uhodil hřebík na hlavičku, to je ten pravý recept pro naše sociálně slabé spoluobčany, když si nebudou půjčovat, nebudou se dostávat do lichvářských spárů a my nebudeme muset tolik dávat do sbírky, abychom je vykoupili z vězení pro dlužníky a jejich rodiny z otroctví, bylo by dobré napsat ta zlatá slova na čelní stěnu v modlitebně a už shánějí štětec a barvu a píše „NEMINI QUIDQUAM DEBEATIS“. A vzdělané křesťanské matrány k tomu dodávají, že Pavel nemyslí jen na peníze a že abychom nikomu nebyli vůbec nic dlužni, musíme prostě vždycky víc dávat než přijímat, vždycky víc sloužit, než si dát posloužit, že ony to tak dělají, slouží manželům a dětem a vnoučatům až do roztrhání těla a samy si nedají od nikoho posloužit za žádnou cenu, ani v kmetském věku, kdy už jsou slepé, hluché a chromé, a že tak to je nejlepší, protože přece četly Skutky apoštolské, které napsal moudrý lékař Lukáš, a tam stojí černé na bílém, že Pavel, když se loučil s Efezskými, kladl jim na srdce, že „blaženější je dávat než dostávat“ a že Pavel ví, co mluví. A na to vystoupí jeden finančník a říká, že z hlediska finančních toků je tohle úplný nesmysl – při vší účtě k Pavlovi, protože vydávat se může jen z toho, co jsme přijali, a že kdo trvale dává víc, než dostává, vydá se z podstaty a přijde na buben a to žádná rozumná firma neudělá a neměli by to dělat ani rozumní křesťané. A ještě je tam jeden kupec, co obchoduje kořením z dalekých východních zemí a povídá, že slyšel, že je tam někde podivná země, které se říká Indie, a že tamní obyvatelé mají divné zvyky, že u nich neděkuje ten, kdo dostává, ale ten, kdo dává, že děkuje tomu obdarovanému, že mu dovolil udělat dobrý skutek. A že to je zajímavé, protože u nás se ten obdarovaný může cítit ponížen a třeba tu pomoc nebo službu takhle vůbec nepotřeboval, že jen ten dárce si myslel, že je to takhle pro něj dobré, a on to nedokázal odmítnout a teď za to ještě musí poděkovat, protože je přece slušně římsky vychovaný. A ostatní říkají, aby to sem netahal, to že sem nepatří a že ti Indové jsou beztak pohani, takže ničemu nerozumějí, a my se přece od nich nebudeme učit, víme své a Pavel to píše docela jasně. A jeden z presbyterů se konečně dostane ke slovu a povídá, aby si to laskavě nejdříve přečetli celé a pak teprve mluvili, a čte: „Nikomtu nebuďte nic dlužni, než abyste se navzájem milovali!“ A říká, že to je něco docela jiného, že lásku si navzájem jsme dlužni vždycky, protože té není nikdy dost. A to že nemluví o lásce Pána Boha k nám, protože té je tolik, že ji nikdy žádným způsobem nemůžeme splatit, vždycky dostáváme víc, než můžeme dávat, a podívejte se kolem sebe, jak je ten život vlastně krásný a za to nemůžeme Pánu Bohu dát nic. Snad jenom právě to, abychom se navzájem milovali. A ani to že nedokážeme pořádně, když nejdříve nemilujeme sami sebe, vždyť je psáno „Milovati budeš bližního svého jako sebe samého“ a významně se při tom dívá na ty usloužené matrány. A ještě říká, že ani pohany nemáme automaticky zavrhovat, že se od nich leckdy můžeme učit, například tomu, že sloužit druhým se může jen

s láskou a vcítěním do jejich potřeb, že nějací divoši z ostrovů, kteří si říkají Britové, mají prý o tom přísloví „Když chceš, aby někdo jedl z tvého talíře, nestrkej mu to do krku pohrabáčem“. A vůbec že by se už mělo skončit se zbytečnými řečmi, raději ať si všichni opíší Pavlova slova a odnesou domů a čtou si je a přemýšlejí o nich a přimějí děti – ovšem láskyplně –, aby se jim naučily nazpaměť, a římsští křesťané sice polohlasně remcají, ale slabikují a píší DILIGES PROXIMUM TUUM TAMQUAM TE IPSUM a ještě věty před tím a za tím a rozcházejí se do svých domovů. A v noci někdo přemaluje nápis v čele modlitebny, ráno tam stojí PLENITUDO LEGIS EST DILECTIO – plnost zákona je láska!



*M. Aleš: Smrt sv. Vojtěcha*

## **Incident in Scyllam, qui vult vitare Charybdim** **Upadá do Skyilly, kdo se chce Charybdě vyhnout**

Příšery Skylla a Charybda byly zosobněním dvojího nebezpečí, které hrozilo lodníkovi, proplouvajícímu Messinskou úžinou. Skalisko na jednom břehu, vír u druhého. Kdo se příliš soustředí na jedno nebezpečí, upadne do druhého. Proplout mezi oběma nástrahami vyžadovalo nejen šikovnost lodníků, ale i zvláštní přízeň bohů, tj. štěstí neboli kliku, jak jsme si zvykli říkat později.

Představme si, že úžinou proplouvá loď českého zdravotnictví. Cíl a smysl její plavby je navýsost etický – nejlepší péče o nemocného, která je na úrovni současného vědeckého poznání. Víme, že to nejde, protože žádná společnost není a nebude tak bohatá, aby mohla zajistit každému všechno, co je nejlepší možné. Ale budeme to tak říkat dál – když pro nic jiného, tak proto, že ve chvíli, kdy se provalí, že neužíváme těch nejlepších a nejmodernějších prostředků, organizace pacientů si budou stěžovat a média se toho ráda chytí se senzačními titulky.

První úskalí naší plavby jsou **rostoucí náklady**: Farmaceutické firmy mají snahu maximalizovat zisk – a nelze jim to mít za zlé, chovají se tak všechny firmy; není důvod, proč by to u léků neplatilo. (Zlé jazyky tvrdí, že nejlepší byznys na světě jsou drogy, zbraně a léky. Drogy jsou ilegální, zbraně jsou o ústa – takže co je nejlepší byznys?) V ceně léku se ovšem musí zaplatit i léta nutného výzkumu a vydělat se musí za několik let, než skončí patentová ochrana. V ceně léku se musí zaplatit i „všimné“, které se různou formou – tričky, propisovacími tužkami a snad i nějakými poněkud dražšími pozornostmi – vyplácí lékařům. Z dobře informovaných kruhů jsem zaslechl, že toto všimné prý odpovídá asi 15 % konečné ceny léku. Farmaceutické společnosti to tedy nemají lehké...

Druhým úskalím je **měšec peněz**, určených na léky a zdravotnické potřeby. Záleží na bohatství společnosti, tedy nás samých, je proto ohraničený a nemůže neomezeně růst. Proplout zvyšujícími se náklady s omezenými financemi a zachovat co možná nejlepší péči o nemocné – to vsutku vyžaduje být ve zvláštní přízni bohů...

Jak té přízni bohů napomoci? Je tu zkušenost moudrých kapitánů, kteří úžinou proplouvají s lodí české onkologie, gerontologie, interny, kardiologie... Je tu také moudro lodivodů, znalců úžiny a jejich proudů – z hlediska České lékařské společnosti, Všeobecné zdravotní pojišťovny i samotného Ministerstva zdravotnictví. Loď zdravotnictví ovšem pluje podle toho, jak vesluje mužstvo. Když však nahlédnete do podpalubí, zahlédnete značný chaos. Někteří veslaři se snaží jako o závod, jiní brzdí, jiní dokonce veslují sice jako o závod, ale opačným směrem. Výsledkem je, že loď sebou trhá, točí se dokolečka, pořád se potácí mezi svou Skyllou a Charybdou a jakoby ne a ne najít svůj směr. Je s podivem, že ještě nenarazila.

První skupinou veslařů jsou **praktičtí lékaři**. Jejich příjmy jsou dány z naprosté většiny – asi z 80 % - kapitací platbou, tj. podle počtu registrovaných pacientů. Jen

zbytek je za výkony. Jejich přirozeným zájmem tedy je, aby se pacienti u nich registrovali a pak je navštěvovali co nejméně a nic nechtěli. Slyšel jsem, že se pojišťovny – není to VZP – dokonce přeplácejí, kolik peněz jim za tyto zdravé pacienty dají. I v zájmu pojištěven je mít zaregistrovány zdravé pacienty.

Druhou skupinou jsou *ambulantní odborníci*. Ti jsou placeni podle provedených výkonů. Jejich zájem je proti praktickým lékařům právě opačný – potřebují, aby k nim chodilo co nejvíc pacientů, kteří budou něco chtít, aby měli výkonů co nejvíc. Pojišťovny na to po čase přišly a začaly jim výkony limitovat, ovšem ne všem stejně – hraje v tom roli také „historický“ průměr výkonů toho kterého lékaře. Proti méně průbojným a nováčkům jsou tedy zvýhodněni ti, kteří na počátku účtovali hodně výkonů – ponechávám stranou, zda je skutečně do důsledku konali.

Lékař – jak praktický, tak odborný – má limit na preskripci. Ten je určován podle oborů. Oborové limity jsou možná u některých oborů nadsazeny (mezi obory jsou někdy překvapivé rozdíly), ale zdá se, že ani s tím se nedá nic udělat. Co se jednou „vybojovalo“, to už nejde snížit. Navíc se v limitech preskripce uplatňuje také „historický“ průměr. Když si založím novou ordinaci dnes, bude mým limitem oborový průměr. U zaběhnutých ordinací to bude spíš můj vlastní průměr z minulá.

A praktik, ten svůj limit dodrží snadno. Dražší léky totiž většinou doporučil nějaký odborník. Pak se může nemocnému vždycky říci: „To já nemohu předepisovat,“ i když může. Takoví lidé pak chodí pro recept k odborníkovi.

Třetí skupinou jsou *lékaři zaměstnanci* jednak soukromých poliklinik a menších zdravotnických podniků, jednak velkých nemocnic. V těch menších podnicích jsou lékaři více na očích svého vedení a dobře kontrolovatelní. Jejich situace je přesto rozdílná: vedení je buď může honit víc, než je nezbytné, nebo může sloužit také jako jakýsi polštář mezi svými lékaři a pojišťovnou. Záleží vskutku na vedení, jak je ke svým lékařům přísné nebo naopak laskavé.

Ve velkých nemocnicích to bývá pro lékaře nejsvobodnější. Z ředitelství je daleko na oddělení či kliniky a dohled nad jednotlivými ambulancemi nebývá prakticky žádný. Ambulantní provoz velké nemocnice je vůbec na okraji zájmu vedení. O nákladech totiž rozhoduje lůžkový provoz, a ani v jeho ceně nejsou léky rozhodující. Peníze za léky jsou tedy menší částí toho obrovského balíku, který stojí provoz nemocnice, a vždycky se v něm nějak ztratí. Lékař, který má ambulanci ve velké nemocnici, předepisuje tedy víceméně bez omezení. Ještě nikdo nebyl vyhozen, protože přehnal cenu předepisovaných léků. Nanejvýš může být pokárán.

Léky pro lůžkové oddělení se musí dostat do paušálu na lůžko a den. Existuje zajímavý způsob, jak s paušálem dobře vyjít: pacienta, který přijde do příjmové ambulance např. v pátek, objednáme k přijetí na pondělí. Zatím ho zajistím potřebnými léky na recept. Jsem štedrý, předepíšu po třech baleních – léky vydá ústavní lékárna, takže rabat zůstane doma. Pacient přijde v pondělí se svými léky a při

hospitalizaci užívá léky ze své zásoby. Pojišťovna tyto léky zaplatí vlastně dvakrát – jednou uhradí recepty (v balíku ambulantní preskripce), podruhé vyplatí paušál za hospitalizaci, kde se s léky počítá.

Tohle je tedy obraz našeho mnohotvarého podpalubí. Hlas kapitánů různých oborů tu nebývá příliš respektován. A hlas lodivodů do podpalubí většinou nedoléhá. Veslaře tedy nic netlačí, a když, dokáží to nějak obejít. Pouze dvě skupiny lodivodů, kteří jsou vzhledem ke své moci a vlivu na úrovni polobohů, mohou ovlivňovat chování mužstva. Jsou to polobohové pojišťovenští a ministerští.

**Pojišťovny** ovlivňují mužstvo smlouvami, které uzavírají se soukromými jednotlivci nebo se zaměstnavateli zaměstnanců. Přestože pro uzavírání všech smluv platí stejné podmínky, lékaři a různé organizace si mohou s pojišťovnami nasmlouvat různé limity. Smlouvy jsou individuální a jejich podrobnosti nejsou veřejné. Není také známo, zda a jak je možno zajistit si přízeň pojišťovenských polobohů – zda obětmi zápalnými či jinými...

Polobohové **ministerští** mohou ovlivňovat veslaře nejvíce. Tedy: Mohli by, ale nečiní tak. Na ministerstvu je jistě řada lidí, kteří by věděli, jak na to. Ale každá změna systému vyžaduje politické rozhodnutí a na to není čas; ministři zdravotnictví se u nás v průměru střídají dvakrát rychleji než vlády. Takový ministr se nejprve v úřadu rozkoukává, pak – v lepším případě – vytvoří nějakou koncepci a hle – je odvolán. A pokud koncepci nevytvoří, je vyměněn stejně, neboť jeho svíčka – spolu s volebním obdobím – dohořela. Když některý z ministrů naplánuje jakoukoliv změnu systému, zapracuje příslušná lobby – svou lobby má každý druh lékařů i každá nemocnice – a zbrzdí realizaci. A to stačí. Protože pak se vymění ministr nebo celá vláda a začíná se zase od začátku. Ani ministerstvo to nemá lehké...

U nás se totiž myslí dopředu pouze na čtyřleté volební období. Vybudovat fungující systém zdravotnictví vyžaduje ovšem vizi s horizontem delším než jsou čtyři roky; je tedy nezbytná domluva a spolupráce s opozicí – a k tomu naši političtí polobohové ještě nedorostli. K podstatným změnám systému tedy nemůže dojít – někdy bohům díky, někdy bohům žel. Budeme se ovšem dál potácet uprostřed úžiny v dosahu Skyllý i Charybdy a doufat, že ještě rok, dva budeme mít kliku a nějak přežijeme.

Nikdo z nás to nemá lehké... Bohové nám buďte milostivi!

### **Medicína založená na důkazech**

Naše medicína se od všech alternativních směrů liší – je založena na důkazech. Takhle to hrdě vyhlášíme. Ano, naše medicína vychází ze staletého výzkumu struktury a funkcí orgánů a systémů. Navíc léky, které podáváme, jsou ověřeny studii, konanými podle nejpřísnějších podmínek. Víme tedy, že jsou to léky účinné a jak jsou účinné.

Ale tady naše důkazy končí. Dokonce se poněkud mýjejí s potřebami praxe.

Výsledky lékových studií jsou statistické výsledky. Říkají například, že ten lék v 70 % případů zabírá výborně, ve 20 % chabě a v 10 % nepomáhá. To je hezké, ale málo zajímavé. Neříká to nic o tom, jak bude ten lék zabírat u mého konkrétního pacienta. Všechny statistické výsledky u jednotlivce neplatí, u něj je to vždycky buď - anebo. Takže navzdory všem vědeckým důkazům musím lék u každého nemocného zkusit, zda je pro něj ten pravý.

Teprve v posledních letech se ukazuje, že různá reakce lidí na různé léky může být podmíněna geneticky. Mluví se o farmakogenetice a už se objevují možnosti, jak testovat pacienty, ke kterému typu z hlediska farmakogenetiky patří. Až se tohle rozvine, bude snad možné sestavovat léčebný plán pro každého nemocného skutečně na míru.

Kromě různé individuální reakce na léky je tu ještě jedno velké úskalí. Naše důkazy se týkají pouze jednotlivých léků. Náročné a drahé lékové studie musí někdo zaplatit; u jednotlivých léků jsou to farmaceutické firmy, které chtějí své preparáty dostat na trh. Ale naši nemocní mnohdy neberou jednotlivé léky; mnozí užívají celé hrsti různých medikamentů, které jim předepsali různí lékaři. O tom, jak se v lidském těle chová směs léků, jak se léky navzájem ovlivňují, víme velmi málo. Výzkumy vztahů různých léků za studii o jednotlivých léčích pokulhávají, protože není, kdo by je zaplatil.

Nejdál je v tomto směru snad geriatric (obor, který se zabývá léčením starých lidí), který už určil některé léky a některé kombinace léků, které ve stáří nepomáhají, ale škodí, ale i tady to jsou první vlaštovky.

Naše medicína je sice založena na důkazech, ale to neznamená, že víme všechno. Možná, že víme trochu víc než jiní, ale pořád to není mnoho. Určitě nám naše věda neotvírá prostor pro bohorovnou nadřazenost.

## **Práva nemocných**

O právech nemocných se začalo mluvit až v posledních padesáti letech. Do té doby měl nemocný pouze právo svěřit se lékaři. Když to udělal, stal se pacientem – trpělivým (či trpícím) – a rozhodoval o něm dál lékař. První formulací práv pacientů je asi „Andersonův kodex“ z roku 1971. Autor ho formuloval jako monolog pacienta. Lékaře v něm oslovuje: „*Nenechej mě pouze se sáčkem pestrobarevných léků... Mluv se mnou.*“

V dalším roce přijala Asociace amerických nemocnic svůj kodex práv nemocných, v roce 1974 něco podobného přijali Francouzi. V osmdesátých letech už měly všechny vyspělé země své verze práv pacientů. Vedle všeobecných práv nemocných se formulovaly i speciální kodexy – práva těhotné ženy, práva nenarozeného dítěte, práva psychicky nemocných, práva starých lidí, práva umírajících...

**U nás bylo možno definovat práva pacientů až po roce 1989. Kodex byl zveřejněn 25. 2. 1992. Zní takto:**

1. *Pacient má právo na ohleduplnou odbornou zdravotnickou péči prováděnou s porozuměním kvalifikovanými pracovníky.*
2. *Pacient má právo znát jméno lékaře a dalších zdravotnických pracovníků, kteří ho ošetřují. Má právo žádat soukromí a služby přiměřené možnostem ústavu, jakož i možnost denně se stýkat se členy své rodiny či s přáteli. Omezení takového způsobu (tzv. kontinuálních) návštěv může být provedeno pouze ze závažných důvodů.*
3. *Pacient má právo získat od svého lékaře údaje potřebné k tomu, aby mohl před zahájením každého dalšího nového diagnostického a terapeutického postupu zasvěceně rozhodnout, zda s ním souhlasí. Vyjma případů akutního ohrožení má být náležitě informován o případných rizicích, která jsou s uvedeným postupem spojena. Pokud existuje více alternativních postupů nebo pokud pacient vyžaduje informace o léčebných alternativách, má na seznámení s nimi právo. Má rovněž právo znát jména osob, která se na nich zúčastní.*
4. *Pacient má v rozsahu, který povoluje zákon, právo odmítnout léčbu a má být současně informován o zdravotních důsledcích svého rozhodnutí.*
5. *V průběhu ambulantního i nemocničního vyšetření, ošetření a léčby má nemocný právo na to, aby byly v souvislosti s programem léčby brány maximální ohledy na jeho soukromí a stud. Rozbory jeho případu, konzultace vyšetření a léčba jsou věcí důvěrnou a musejí být prováděny diskrétně. Přítomnost osob, které nejsou na léčbě přímo zúčastněny, musí odsouhlasit nemocný, a to i ve fakultních zařízeních, pokud si tyto osoby nemocný sám nevybral.*
6. *Pacient má právo očekávat, že veškeré zprávy a záznamy, týkající se jeho léčby, jsou považovány za důvěrné. Ochrana informací o nemocném musí být zajištěna i v případech počítačového zpracování.*
7. *Pacient má právo očekávat, že nemocnice musí podle svých možností přiměřeným způsobem vyhovět pacientovým žádostem o poskytování péče v míře odpovídající povaze onemocnění. Je-li to nutné, může být pacient předán jinému léčebnému ústavu, případně tam převezen poté, když mu bylo poskytnuto úplné zdůvodnění a informace o nezbytnosti tohoto předání a ostatních alternativách, které přitom existují. Instituce, která má nemocného převzít do své péče, musí překlad nejprve schválit.*
8. *Pacient má právo očekávat, že jeho léčba bude vedena s přiměřenou kontinuitou. Má právo vědět předem, jací lékaři, v jakých ordinačních hodinách a na jakém místě jsou mu k dispozici. Po propuštění má právo očekávat, že nemocnice určí postup, jímž bude jeho lékař pokračovat, jaká bude jeho další péče.*
9. *Pacient má právo na podrobné a jemu srozumitelné vysvětlení v případě, že se lékař rozhodl k nestandardnímu postupu či experimentu. Písemný vědomý souhlas nemocného je podmínkou k zahájení neterapeutického*

*i terapeutického výzkumu. Pacient může kdykoliv, a to i bez uvedení důvodu, z experimentu odstoupit, když byl poučen o případných zdravotních důsledcích takového rozhodnutí.*

10. *Nemocný v závěru života má právo na citlivou péči všech zdravotníků, kteří musejí respektovat jeho přání, pokud nejsou v rozporu s platnými zákony*
11. *Pacient má právo a povinnost znát a řídit se platným řádem zdravotnické instituce, kde se léčí (tzv. nemocniční řád). Pacient bude mít právo kontrolovat svůj účet a vyžadovat odůvodnění jeho položek bez ohledu na to, kým je účet placen.*

Je to Jedenáctero na rozdíl od známého biblického Desatera. Desatero je možno převést na společného jmenovatele; je jím Ježíšovo dvojpříkázání lásky: Miluj Boha a bližního jako sebe. Také Jedenáctero práv pacientů se dá převést na společného jmenovatele; je jím to, co bylo na počátku – Andersonovo „Mluv se mnou!“

### **Pravda pro nemocné**

Mluvit s pacientem není problém, dokud pro něj máme dobré zprávy. Horší je, když jsou ty zprávy špatné. Po léta bylo zvykem pacientovi neříkat diagnózu nemoci, které se dají špatně léčit nebo se nedají vyléčit vůbec, a perspektiva, že nemoc povede ke smrti, se před ním všelijak změkčovala a zastírala. Mysleli jsme si, že tím pacienta „chráníme“, protože na špatné zprávy není připraven, že by se mohl zhroutit, ve zkratkovém jednání si něco udělat a podobně. Rodinným příslušníkům jsme ovšem plnou pravdu říkali. Výsledek byl v mnoha směrech špatný.

Pacient samozřejmě vycítí, že mu lékař lže. Mluví se spolupacienty, pozoruje vývoj jejich nemoci a tuší, o co také u něho jde. Protože ví, že mu lékař neříká pravdu, očekává nejhorší. Čím víc se bojí, tím hůř nemoc prožívá. Zamřezáváním pravdy mu tedy přihoršujeme.

Škodíme také tím, že říkáme pravdu rodinným příslušníkům. Nakládáme tím na ně neunesitelné břemeno. Rodinní příslušníci také pacienta „chrání“, všelijak mlží a vytáčejí se. U nich to pacient pozná ještě snadněji než u lékaře. Pokud za ním přijde na návštěvu manželka, nutí se do úsměvu a má uplakané oči, musí mu to přece být jasné. Nakonec tedy všichni všechno vědí, ale o nemoci a o smrti nemluví. V čase, kdy by si nejbližší lidé mohli a měli říci ještě řadu důležitých věcí, trpí jejich vztah předstíráním. Mlčení, které mělo pacienta „chránit“, nakonec škodí všem.

„Ochranné“ mlčení prolomili lékaři, myslím, nejdříve v Americe. Byli k tomu donuceni. Když totiž pacient neví, že jeho nemoc povede nezadržitelně k smrti, může ve svém podnikání začít s aktivitami, na jejichž dokončení už nebude mít čas. Rodina tak může přijít o majetek a bude mít samozřejmě zájem hojit se na lékaři, který pacienta nedostatečně informoval. Proto se pacienti začali informovat zcela věcně a natvrdo: „Pane XY, máte před sebou šest měsíců života, tak si dejte do pořádku svoje obchody.“



Kdyby se pacienti informovali jenom takhle, je to také špatně. Pokud někomu řeknu, že má před sebou šest měsíců života, klamu sebe i jeho. Já to totiž nevím. „Šest měsíců“ je údaj statistický; říká, že s touto nemocí v tomto stadiu se nemocní dožívají v průměru šesti měsíců. U většiny bude platit, že se dožijí přibližně šesti měsíců. Někteří jednotlivci ovšem umřou už za měsíc a někteří třeba až za dva roky. Už jsme si řekli, že statistika neplatí v jednotlivých případech. A všichni naši pacienti jsou jednotlivé případy.

Když jsem pracoval na plicní klinice, měl jsem na starosti lůžkové oddělení, kde asi polovina nemocných trpěla bronchogenním karcinomem, kterému se lidově říká rakovina plic. Řeči o nepříjemné diagnóze a špatné prognóze byly tedy na denním pořádku. Snažil jsem se říkat nemocným jen to, co jsem doopravdy věděl. Obvykle se tak dozvěděli pravdu po etapách.

Nikdy jsem nemluvil o „rakovině“; „rakovina“ je slovo, které vzbuzuje nejčernější představy. Proto jsem vždycky mluvil o „nádoru“ a bránil jsem se i označení „zhoubný“. Řada „zhoubných“ nádorů je totiž dnes dobře léčitelná, a naopak řada těch „nezhoubných“ může ohrozit život. Proto je dobré říci, že je tam takový a takový nádor, který má takové a takové vlastnosti, a že proti němu můžeme tak a tak bojovat.

Snažil jsem se vždycky před pacientem otevřít alespoň nějakou perspektivu, nezavřít mu úplně vrátka naděje. A když se ptal, kolik života má před sebou, říkal jsem mu na rovinu, že nevím, že záleží nejen na léčbě, ale i na tom, jak se k nemoci sám postaví, zda se vzdá, nebo zda bude bojovat. A pokud mě tlačil k nějakému časovému vyjádření, volil jsem otevřené formulace: „Spíš měsíce než léta“ a podobně.

Rodinné příslušníky jsem informoval podobně. Obvykle to bylo jindy, protože s nemocným jsem mluvil mezi čtyřma očima, ale obsahově to bylo stejné. Pro pacientovy rodinné vztahy je dobré, když všichni mají stejné informace a nemusí před sebou nic zakrývat. A pro lékaře je to dokonce praktické; kdyby totiž říkal každému něco jiného, musel by si dělat poznámky, co komu řekl, aby se příště nespletl. Mluvit pravdu je pro všechny zúčastněné to nejlepší.

### **Sedm hlavních lékařských hříchů**

Ačkoliv budete v této kapitole číst o samých pneumologických problémech (tj. problémech týkajících se plicního lékařství), neznamená to, že by pneumologie byla obzvlášť hříšná. Nemyslím, že existuje speciální etická problematika jednotlivých lékařských oborů. Existují obecně medicínské etické problémy a k nim je možno z jednotlivých oborů přinést ilustrace. Pneumologické ilustrace přináším pouze proto, že jsem se ve svém lékařském životě pneumologii věnoval nejdéle.

**1. *Lpění na tradici:*** *Vyšetřuji a léčím tak, jak je to zvykem na mém pracovišti, jak učí naše škola, a nepřipouštím si otázku, zda je to správně. Příkladem z pneumologie jsou bývalá sanatoria k léčbě tuberkulózy. Hlavním léčebným postupem u nemocných s tuberkulózou před érou účinných léků býval dlouho-*

dobý pobyt v sanatoriích. Na zdravém vzduchu, při dobré stravě a bez tělesné zátěže se nemocný organismus mnohdy posílil natolik, že se dokázal s nemocí vypořádat vlastními obrannými silami. Klidný, pomalý přístup k diagnostice i k léčbě však někde dlouho přežíval v myšlení tamních lékařů. Sanatoria zůstávala zakletými zámky na kouzelných vrších: Nespěchalo se tu, ošetrovací doba byla delší než v nemocničních odděleních, déle trvalo stanovení diagnózy i léčba. Když ovšem trvá hospitalizace řadu měsíců, je to tuberkulózním nemocným ke škodě. Nemocný je dlouho vyřazen ze své rodiny a práce – zbytečně, protože účinné léky dnes dovolují rychlejší postup. A pacient s netuberkulózním onemocněním – a takových je dnes víc – může být zdlouhavým vyšetřováním a pozdním zahájením léčby vážně poškozen.

2. **Diagnóza za každou cenu:** Příklad: Starý pacient sotva dýchá pro svou chronickou obstrukční plicní nemoc, je po infarktu a trpí nedostatečností ledvin. Náhodně se u něj najde při rentgenovém vyšetření kulovitý stín na plicích – s největší pravděpodobností to bude bronchogenní karcinom. Tohoto nemocného nemohu poslat ani k operaci plic, ani ho nemohu ozářit, ani léčit cytostatiky – jeho chatrné tělo by to nepřežilo. To vím předem. Nejlepší by bylo propustit ho domů, aby v klidu prožil zbytek svých dnů. Ale to udělat nemohu – „jsme přece klinika“, nemůžeme propustit nemocného bez ověření diagnózy. Proto vyšetřuji všemi způsoby – nepříjemnými, obtěžujícími, dokonce i rizikovými. Když stanovím diagnózu, mám libý pocit dobře vykonané práce: pracoviště dostalo svému dobrému jménu. Pacient odchází domů s potřebnou etiketou a já mám v pořádku chorobopis. Pacientovi jsem ovšem nepomohl, naopak jsem mu znepříjemnil jeho omezený zbytek života.
3. **Léčba za každou cenu:** Tak jako jsou lékaři zvyklí, že stanovit diagnózu je nezbytné, i když to pacientovi nepřinese žádný prospěch, jsou zvyklí, že musí umět léčit vždycky, v každé situaci. Ovšem v lidském životě přicházejí chvíle, kdy už žádná léčba nepomůže, a ty chvíle je potřeba poznat a s pokorou přijmout. Jinak místo usnadnění života obtěžujeme a místo prodloužení života prodlužujeme pouze utrpení.---Příklad: U nemocných s chronickou dechovou nedostatečností se stav jednou zhorší natolik, že léčba kyslíkem nebude stačit a konec bude neodvratný. V takovém případě se bojím, že to některý kolega nevydrží a začne léčit – zahájí podpůrné dýchání. To pak už nebude možné ukončit a nemocnému prodlouží život za cenu prodloužení trápení na přístroji s hadicí v krku.
4. **Touha být úspěšným lékařem za každou cenu:** Pneumologie je oblastí medicíny, jejíž podstatnou část vyplňují chronické nemoci. Léčit chroniky není radostné, úspěch je mnohdy pouze v tom, že se nemoc příliš nezhoršuje. Chce to velkou trpělivost od pacienta – aby nevyhledával mnohé lékaře, když mu ten první hned nepomohl. Chce to velkou trpělivost od lékaře – také

pneumolog by rád viděl rychlý léčebný efekt a dopřál tu radost pacientovi i sobě. Jen tak je vysvětlitelné, že, pacient ještě nebyl pořádně vyšetřen a už má lék nejtěžšího kalibru. Někteří lékaři si takto zjednodušují život a pacientovi dopřávají krátkodobou iluzi vyléčení. Pak je velice obtížné pacienta této léčby zbavovat. Nejtěžším úkolem lékaře je přesvědčit pacienty s chronickou nemocí, že jejich chorobu nelze žádnou pilulkou jedním rázem odstranit, že je možno pouze držet ji na uzdě. A že je nezbytné, aby sami pečovali o své zdraví, změnili životosprávu, své návyky, aby se naučili se svou nemocí žít.

5. **Přezírání nemocných – lékařský paternalismus:** Tomu nás lékaře, a nejen lékaře, učila ještě stále nedávná totalita. Měli jsme vedoucí stranu, která tvrdila: Vedou vás ti nejlepší, pod jejich vedením dojdete do ráje na zemi. Nechtějte moc informací, beztak nemáte jinou možnost; dejte se vést a jásejte. Zdravotnictví se tomu přizpůsobilo: Pacient neměl možnost volby, patřil svému lékaři. Ten jako odborník rozhodoval o jeho zdraví i životě. Nebylo vhodné lékaře vyrušovat a zdržovat nějakými laickými dotazy. Také zde platilo: Odevzdejte se a buďte vděční. Mnozí lékaři nikdy nepoznali, jak dobrá může být spolupráce s nemocným, na kterého si uděláme čas, se kterým hovoříme. V medicíně – a nejen v medicíně – platí, že přínosem je lidský vztah, tj. nejen vztah odborníka s laikem, vládce s ovládaným, ale vztah dvou lidí, které spojuje společný zájem. Mnohým je to dodnes cizí, nechápou, co to je „informovaný souhlas pacienta“. Proto se může např. stát, že se nemocný o plánované bronchoskopii dozví až od sestry, když má na vyšetření jít.
6. **Lékařská povýšenost nad jinými obory:** Je potřeba léčit celého člověka, nejen jeho tělo – tedy i duši. Odborníci na duši to však mezi lékaři nemají lehké - jak obtížné se mezi lékaři uplatňuje např. klinický psycholog. Lékaři ho nepotřebují, sami se cítí být výbornými psychology. Sám jsem však mohl pozorovat u astmatiků, jak lépe se léčili ti, kteří vedle lékařské pomoci měli ještě pomoc psychologa. Potřebovali méně léků, byli méně často v nemocnici, méně práce neschopni. Podobný efekt byl dokonce i u nemocných s bronchogenním karcinomem. Skupiny nebyly velké a jejich statistické hodnocení není možné. Přesto bylo zřetelné, že kvalita života byla lepší u těch nemocných, kteří měli psychologickou péči. Nemusí to být jen psycholog, u některých nemocných může stejně, nebo dokonce lépe pomoci duchovní. Ale to se u nás dlouho nesmělo a dosud to není zvykem. Troufám si říci, že duchovní to má mezi lékaři ještě obtížnější než psycholog.
7. **Přílišná specializace lékařů:** Čím dál tím více se stáváme specializovanými odborníky na jednotlivé stále užší obory. Dnes už málokdo umí celou pneumologii – jsou odborníci na bronchoskopické vyšetření, na dechové funkce atd. Celou internu neumí nikdo. A přece etický přístup k nemocným vyžaduje vidět celého člověka nerozděleně – tělo i duši. A dívat se ne jako pneumolog,

*ale jako lékař a člověk. Jak jinak pomoci např. při rozhodování o těhotenství u chronických onemocnění. Pneumolog, nejistý vně svého úzkého oboru, nechce na sebe vzít riziko a ponechá rozhodnutí odborníkovi – gynekologovi nebo genetikovi. Ti jsou zase nejistí v pneumologii. Gynekolog je u chronického onemocnění nakloněn indikovat potrat. A stejně tak i genetik při dlouhodobé terapii nějakým lékem – zvláště, když je to hormon. Tady mohu jen dosvědčit, že když jsem sám pomáhal rozhodovat a snažil se stranit životu, nesetkal jsem se s žádnou komplikací. Na klinice, kde jsem po léta pracoval, jsme sledovali několik desítek žen, kterým se narodilo dítě při dlouhodobé léčbě hormony kortikosteroidy. Vždycky bylo všechno v pořádku. Ale chtělo to vzít na sebe kus rizika.*

### **Závěrem:**

Etický přístup v pneumologii (a v medicíně obecně) vyžaduje, aby lékař nepracoval bezmyšlenkovitě. Je potřeba stále znovu pochybovat a klást si otázky:

- Je způsob, kterým se na našem pracovišti vyšetřuje a léčí, pro pacienty vskutku optimální? Nejednáme pouze podle zvyklostí, které už byly překonány?
- Je mé snažení určit diagnózu skutečnou pomocí pro pacienta? Převládá přínos diagnózy všechny nepříjemnosti, které vyšetřování přináší?
- Jak je to s mou léčbou; jsem jist, že opravdu pomáhá? Neriskuji usilovnou snahou o okamžitý efekt pozdější komplikace?
- Jsem nemocnému partnerem? Získal jsem jeho důvěru a spolupráci? Vysvětlil jsem mu dostatečně své diagnostické a léčebné postupy?
- Uznávám, že existují oblasti, kde může nemocnému lépe pomoci jiný odborník? Jsem připraven s ním spolupracovat?
- Není to pouze hledání alibi, když se schovávám za svůj úzký obor a nechci nic rozhodnout? Jsem připraven vzít na sebe riziko a svému pacientovi pomoci v těžkých etických rozhodováních?

Kéž bychom si tyto a podobné otázky vždycky kladli a nacházeli na ně ty pravé odpovědi.

### **Pilulka na dobře**

Upozornění, že se léčí celý člověk, a ne jeho nemoc, nebo dokonce jen její příznak, je varováním nejen pro lékaře a ošetřovatele, ale i pro pacienty. Mechanická medicína se i na nich podepsala zhubně. Zdá se jim, že tak jako stroj potřebuje na své skřipání a poruchy tu olej, tu náhradní díly, potřebuje porouchané lidské tělo tu tabletku, tu injekci. Na každou obtíž má být něco specifického. A tak žádají léky na koleno a na záda, pro srdce, močení, stolici, dýchání, proti kašli atd. Někteří lékaři, nezvyklí rozhovoru s pacientem, považují za nejjednodušší jim to všechno předepsat. A tak se setkáváme s nemocnými, kteří užívají současně deset i více léků a všechny

„potřebují“. Přitom je známo, že zvláště u starších lidí bývá zřídka k dobrému užívat více než tři léky současně. Pokud se podaří vysvětlit nemocnému skutečný účinek a skutečnou potřebu léků a terapii mu racionálně zredukovat, obvykle se mu uleví.

Ale je ještě jeden zhoubný vliv, který poškodil naše nemocné: je to „právo na zdraví“, desítky let vyhlašované. Jestliže mám právo na zdraví, půjdu s každou poruchou k lékaři – k „údržbářům“ – a ten mi musí pomoci, mám na to právo. Když nepomůže, budu si stěžovat. A nesmí mi povídat nic o stárnutí a opotřebování, nesmí chtít, abych já nějak změnil svůj život, něco dělal se svými zvyky a zlozvyky. On mi musí pomoci, je to jeho, ne moje starost a povinnost.

Tenhle pasivní přístup k vlastnímu léčení – to je chtít „pilulku na dobře“. Mnoho dnešních pacientů nechce pochopit, že když nepřestanou kouřit, nemá cenu léčit jejich chronický zánět průdušek, že když nezhubnou, nepřestane se horšit jejich artróza v kolenou, že když nebudou cvičit, záda jim dočista ztuhnou. A to je jen několik příkladů namátkou. Naučit se aktivnímu přístupu, spolupracovat se zdravotníky při vlastním léčení není pro dnešní pacienty lehké.

### **Zázrak a znamení**

Přemýšleli jste někdy, co je to zázrak? Myslím, že jako zázrak chápeme takové uzdravení, které se děje rychle, ale současně překvapivě, nezvyklými prostředky. Uzdravení angíny penicilinem je rychlé, ale není to zázrak, protože penicilin je už dlouho běžný prostředek. Zrovna tak není zázrak, když chirurg zachrání člověku život operací slepého střeva. Vždyť je to operace, kterou už dávno dělá „vrátný kapesním nožem“, tak jaký zázrak!

Jak to bylo s biblickými zázraky? Tam se uzdravení dělo nezvyklými prostředky – slovem, dotykem, protřením očí... Ale kdo ví, možná to jsou nezvyklé prostředky jen z našeho zorného úhlu, možná to byly běžné postupy tehdejších léčitelů.

Ježíš většinou něco prohlásil a pak to dotvrdil mocným činem. Ten „zázrak“ nebyl samoúčelný, byl pouze znamením, že to, co učí, je pravé. Že to nejsou planá slova, že jeho učení je stejně mocné jako jeho činy. Bylo to jako razítko, jako pečeť, jako známka pravosti toho, co říká. Jeho současníci tomu rozuměli. Když byli svědky uzdravení, neříkali: „Jaký nový zázračný léčitel!“ Říkali: „Jaké nové učení, plné moci!“

Kupodivu podobné zázraky-znamení můžeme prožívat i dnes. Během své lékařské činnosti jsem se setkal s tisíci nemocných. Nikdy jsem nezažil zázračné uzdravení, při kterých nevléčitelná nemoc najednou zmizí. Ale setkal jsem se se zázraky jako znameními podivné moci, která je v našem světě při díle.

Pro mne byl takovým zázrakem případ mladé hudebnice, která umírala na zhoubný nádor. Rok bojovala s pokračující nemocí, ale pořád sloužila – hrála, zpívala, svítila. Množství lidí tím obdarovala. Večer před smrtí dirigovala ještě koncert pěveckého sboru. Byla už velmi slabá, seděla při tom na židli, ale dirigovala. Po koncertě odjela do

nemocnice, kde v noci zemřela. Nebo dva faráři, kteří až doposledka neopustili své farnosti. „Cítím se unavený, vezmu si čtrnáctidenní dovolenou“, loučil se z kazatelny jeden z nich. Během těch čtrnácti dnů doma zemřel. Jejich farníci dosvědčují, jak se jejich svědectví v posledním roce života prohloubilo a jak posluchače obohacovalo. Ten plný a plodný život až do konce byl pro mne zázrakem-znamením.

Na tomto světě a v tomto čase je tělesná smrt přirozeným a nutným zakončením života. Žádný živý člověk jí neunikne. Lidé, kteří si to uvědomují a mají kde čerpat sílu, mohou žít plně až do konce navzdory všem omezením nemocí a ještě druhé obdarovávat. Setkání s takovými nemocnými je pak radostí.



*M. Aleš: Bořivojův křest*

---

# **POSTSKRIPTUM**

---

Marie Fleissigová

## Hazard

Nastává čas dovolených, volno lze trávit různě, dokonce i v exotických krajích, jak v posledních dvaceti letech mnozí Češi také činí. Nutno konstatovat, že ani za současné krize se česká populace podle statistiků prý nehodlá s výdaji na dovolenou příliš omezovat; no, jak kdo. Těm, kteří se však omezovat musí, kolikrát nejde na rozum, kam se poděly všechny ty prohospodařené miliardy dolarů a eur; soudí, že se přece nemohly jen tak rozplynout a že by se třeba mohly najít někde na Bahamách. Laicky si myslím, že se nerozplynuly, protože vlastně vůbec nikdy nebyly, že to jsou jen peníze virtuální, vzniklé spekulacemi a nepodložené skutečnou hodnotou.

Také jsem totiž jednou měla miliardové zisky (nebo možná také dluhy), to když jsem v jednom ze svých minulých životů trávila dovolenou na břehu Lužnice. Setkaly jsme se tam dva manželské páry, dohromady nám bylo sto let; všichni jsme byli chudí a (snad právě proto) skromní, spali jsme ve vypůjčených stanech a jedli konzervy. Polehávali jsme na slunci (jediné nebezpečné záření bylo tehdy prý z amerických atomových bomb), repelentem nám byl cigaretový kouř (o rakovině se moc nemluvalo) a hráli jsme celé dny cvika, hazardní karetní hru, kde výhry nebo prohry rostou geometrickou řadou. Hráli jsme o peníze, menší částky jsme si vypláceli, větší jsme jen psali na futro. Hranicí nám bylo deset korun – to jsme pečlivě počítali, kdo má komu dát řekněme 8,56 Kč. Pak jsme začali riskovat, rostoucí výhry a prohry jsme zaokrouhlovali, byly tak vysoké, že jsme je neuměli nejenom spočítat, ale ani pojmenovat; miliardy, biliony a triliony se nám beznadějně pletly, takže jsme je podle počtu nul a čárek za nimi označovaly jako jednočárkované, dvoučárkované, tříčárkované. Za soumraku, kdy už na karty nebylo vidět, jsme si dlužili třeba osm dvoučárkovaných (miliard) a devět šedesát. Těch devět šedesát jsme vyrovnali; miliony a miliardy nechali být, protože jsme věděli, že je nikdo z nás nemá a nikdy mít nebude, byly to pro nás peníze neskutečné, dnes bychom řekli virtuální. A tak jsme ani nezkrachovali, ani nikoho neošidili, protože jsme je neutráceli - jen jsme se možná poněkud během té hry poškorčili.

Za normalizace, v jiné životní etapě a v naprosto jiném složení – už v solidních pražských bytech či na chatách a chalupách, jsme zase ve čtyřech hrávali náruživě tehdy módní kanastu; to už i bez peněz virtuálních, jen o počty bodů. Přesto naše vášně vzkypěly, když se manželé (hrají dvojice proti sobě) příliš bezostyšně dohadovali, jaký postup proti svým manželkám zvolit. Naštěstí (a pro klid v obou rodinách) se skóre druhý den vyrovnalo, kdy jsme šli všichni čtyři na houby a v této disciplíně jsme my ženy své už poněkud z pohodlněné manžele bezpečně porazily.

A pak přišlo další životní období, kdy bylo třeba o prázdninách na chalupě zabavit



děti. Naučily mě nové hry, třeba „zloděje“, což v době privatizace, jíž jsme procházeli, bylo docela příhodné; cílem je získat co nejvíce karet – buď při rozdávání a potom také z talonu nebo z balíčků, které si pracně nastřádal spoluhráč; ukrást je můžete jen proto, že vám padne lepší list, že máte zkrátka kromě fištronu i více štěstí. Hraje-li se o suché z nosu, je to nevinná dětská hra, přitom nepostrádá překvapivé zvraty, a tudíž ani vypjaté situace – pak vítěze mezi dětmi poznáte podle toho, že nebrečí. K tomu, aby pláč nepřerostl v hysterii, slouží babičky, když se začnou plést a dělat chyby. (Horší je, když o několik prázdnin později už chyby neděláte úmyslně a vnuci vás spolehlivě a nemilosrdně porázejí.)

Brzy nato beztak vnuci odrostou chalupám i babičkám, jezdívají jinam (pravděpodobně se slečnami) a hrají tam asi i jiné hry. Je to přirozené, a proto v pořádku, přeju jim to, i když možná takovou partičku - cvika, kanasty, žolíků nebo i zloděje - bych si ráda dala; jen by mi někdo musel připomenut pravidla. Ne, závislost u mě nevznikla, strachovat by se o mne nemusel ani pan primář Nešpor z bohnické léčebny, co pilně po internetu i jinak bojuje proti všem možným závislostem.

Proč na to teď vzpomínám? Protože jsem si takovou malou domů zahrála při volbách do europarlamentu. Se sadou volebních lístků jsem si pohrávala jako s kartami, odkládala jeden po druhém, až mi zbyly v ruce tři, posléze dva s přijatelným programem a solidními jmény, jak se mi aspoň zdálo; konečný výběr jsem svěřila náhodě, když jsem se zavřenýma očima a až za plentou ty dva lístky promíchala a pak jeden vytáhla.

Kdo to byl, nepovím, věřím, že to byla šťastná volba a že ti, kterým jsem pomohla do Bruselu, zůstanou stále sví. Že se nezmění tak, jak se to mnohým nově zvoleným politikům stává: že mají najednou jiný oblek, jiný slovník, mravy, případně i partnerku – a hlavně i jiné cíle, než které nám naslibovali, ať už proto, že sliby-chyby, nebo proto, že změní politickou stranu – anebo si dokonce založí stranu novou (v poslední době se u nás politické strany množí dělením). Naše volby bývají tak trochu sázkou do loterie a politika může připomínat hazardní hru. Přesto si naivně myslím, že není třeba se vzdávat možnosti volit, jen si musíme všimat, zda tu někdo není falešný hráč.

Znovu si to můžeme zkusit na podzim, při dalších volbách. Do té doby ale bude dobré si nabrat síly a vyčistit si hlavu od všedních starostí – a to ať už někde v Thajsku nebo s dětmi u karet, při sportu nebo na kongresech, u vody či při houbařských výpravách.

Právě psali v novinách, že rostou i hříby. Zatím jsem viděla jenom žampiony na trávníčku v Ruské, ale kdoví, co mne čeká o víkendu...

**VITA NOSTRA REVUE.** Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.  
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO: 00216208.

Evidováno pod registračním číslem Ministerstva kultury ČR

MK ČR E 15 377

Náklad 400 kusů

Šéfredaktorka: Mgr. Marie Fleissigová

Tel.: 267 102 105, fax: 267 102 552, e-mail: [vnr@lf3.cuni.cz](mailto:vnr@lf3.cuni.cz)

Grafická úprava a tisk

**TIGIS**, spol. s r. o.

Příspěvky dodávejte pouze v elektronické podobě e-mailem na adresu  
šéfredaktorky jako připojený soubor (ve formátu MSOFFICE-doc, xls).

Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

# vita nostra

2009 *revue* 3

Absolventi  
Akademie věd  
Dvacet let  
Garden party  
Myšlení národa  
Náhradní matka  
Traumatologie  
Volby na UK  
Výzva studentů  
Vzdělávání



*Jan Jesenius 1566 - 1621 (popraven)*

V. Hampl  
R. Honzák  
L. Jelínek  
E. Kohák  
M. Krbec  
T. Sedláček  
B. Svoboda  
T. Špidlík  
O. Štefl  
F. Vyhnánek

# VITA NOSTRA REVUE

18. ročník, číslo 3

Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4× ročně

Uzávěrka tohoto čísla 1. 9. 2009

## **Redakční rada:**

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,  
Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (šéfredaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

# OBSAH

## ALMA MATER

Kdo povede v příštích letech Univerzitu Karlovu? .....	4
A. Skřivan: Pedagog není pouhým zdrojem kreditů .....	5
Zahradní slavnost spolku Carolinum .....	6
V. Hampel: Pochvalme nesnadný rok - univerzitu posílil .....	7
J. Boudal: Intelektuální elity netvoří protiváhu politikům .....	9
Studentská výzva: Dejte nám dárek .....	10

## RES PUBLICA

L. Jelínek: Dvacet let po Listopadu .....	14
W. Biermann: Válka o svobodu tady bude pořád .....	15
V. Havel: Kriminálníci a veksláci se stali novou elitou .....	18
T. Sedláček: Jedenácté přikázání: nezastavíš se! .....	19
T. Špidlík: Jsem Čech, stále myslím na svou vlast, miluji Itálii .....	21
M. C. Putna: Docela na okraj konference .....	24

## QUOD BONUM

B. Svoboda: Je to práce Sisyfova .....	26
Absolventi 3. LF UK – léto 2009 .....	31
B. Svoboda: Slovo děkana k absolventům 3. LF UK .....	34
Dilema z redakční pošty .....	40

## ZDRAVOTNICTVÍ

K. Eliášová: Ministerstvo chystá revoluci. Budou dělohy k pronájmu? .....	42
Začíná debata ministerské komise .....	43
R. Honzák: Děloha na leasing - proč jsem proti .....	44
Pronájem dělohy? V Indii za 200 tisíc .....	48
M. Krbec: Traumatologie ve FNKV: historie, současnost a perspektiva .....	49
F. Vyhnanek: Traumatologické centrum FNKV .....	55
F. Vyhnanek: Poúrazové komplikace .....	56
Vinohradská nemocnice bude na prodej .....	59
A. Berný: Vznikne městská nemocnice? .....	59

## VZDĚLÁVÁNÍ

O. Štefl: Vzdělávání...? A k čemu? .....	62
Vysoké školy dostanou více, ale pořád chybí půl miliardy .....	64
Usnesení České konference rektorů .....	64
V. Hampel: Přislíbená jedna miliarda milým překvapením .....	65
Kauza Akademie Věd .....	69

## TEXT

E. Kohák: Myšlenky filozofie a národa .....	76
---	----

## POSTSKRIPTUM

M. Fleissigová: Subjektivně vzato .....	94
---	----

*Ilustrace z: Hans Kraemer, Weltall und Menschheit; Deutschesverlagshaus, Bong & Co.; Metzger & Wittig in Leipzig*

---

# **ALMA MATER**

---

VOLBA REKTORA  
VALDŠTEJNSKÉ REMINISCENCE

# Kdo povede v příštích letech Univerzitu Karlovu?

Akademický senát Univerzity Karlovy vyhlásil 22. května 2009 volbu kandidáta na rektora UK pro období 2010-2014.

Uchazeči se představí ve čtvrtek 15. října, za týden na to proběhne volba kandidáta, kterého potom jmenuje prezident republiky. Lhůta pro podávání návrhů končí 23. září.

Pro to, aby Karlovo učení i nadále vedl dosavadní rektor prof. RNDr. Václav Hampl, DrSc., se v průběhu léta vyslovily akademické senáty většiny fakult univerzity (deseti ze sedmnácti); jeho kandidaturu navrhl i akademický senát 3. LF UK.

**Prof. RNDr. Václav Hampl, DrSc.**, stojí v čele UK od roku 2006. Ve volebních tezích pro své druhé funkční období představuje Univerzitu Karlovu jako mezinárodně ukotvenou instituci špičkové vědy a výuky, jako místo atraktivní a přívětivé pro své studenty a pracovníky, s moderním zázemím a vybavením, jako sebevědomé a soudržné kulturní společenství.

Jedním z cílů Václava Hampla je zlepšit podmínky *práce zaměstnanců*, podporovat širší možnosti zapojení do mezinárodních projektů a zajistit výborným pracovníkům nadprůměrné platy, začínajícím důstojné podmínky a perspektivní platový růst a osvědčeným zaměstnancům stabilitu a solidnost platových podmínek.

*Pro studenty* je záměrem prof. Hampla mj. rozšiřovat nabídku studia, zjednodušit praktickou realizaci mobilit a posílit možnosti kvalitních vědeckých studentských projektů.

*Pro společnost* je záměrem prof. Hampla, aby se Univerzita i nadále veřejně zasazovala o hodnoty svobody a demokracie a hrála klíčovou roli ve veřejné diskuzi o vzdělanosti, kultuře, vědě, zdravotnictví.

Pan rektor by v příštím funkčním období chtěl rozvíjet i třetí roli univerzity – od významného místa v kulturním životě po jednoznačnou podporu inovačního transferu.

V dopise přiloženém k volebním tezím vyzval prof. Václav Hampl *akademickou obec*:

„Pojďme společně usilovat o to, aby se pro veřejnost Univerzita Karlova stala symbolem kritického intelektuálního ducha, šířila nové myšlenky a současně udržovala kulturní a myšlenkové tradice upevňující národní identitu i vědomí příslušnosti k Evropě. Stavme na tom, čeho jsme ve vědě, výzkumu i vzdělávání dosáhli. Poděkování patří vám všem, kteří jste se o to přičinili. Buďme sebevědomí a jednotní v hájení pozic naší univerzity. Budujme ji tak, aby nás příslušnost k naší alma mater těšila a naplňovala. Neboť v důsledku bude Univerzita Karlova taková, jako jsme my sami.“

Dne 17. června 2009 převzalo jmenovací dekrety 50 nových docentů Univerzity Karlovy. Z 3. lékařské fakulty se jím stal MUDr. Aleš Bartoš, Ph.D., (neurologie). Za nově jmenované docenty promluvil ke shromáždění ve Velké aule Karolina doc. PhDr. Ing. Aleš Skřivan, Ph.D., z Filozofické fakulty UK.

Aleš Skřivan

## Pedagog není pouhým zdrojem kreditů

V této výjimečné chvíli si naplno uvědomuji, že přijetím venia docendi v našem profesním životě končí jedna významná a v mnoha ohledech nelehká etapa. Zároveň však tato pocta představuje nezanedbatelný závazek a výzvu do budoucna. Každý z nás si bude muset odpovědět na otázky, týkající se další vědecké, výzkumné a pedagogické činnosti. Otázky, které se ještě včera nezdály příliš aktuální a na které dnes mnohdy chybí jednoznačné odpovědi.

Žijeme v době významných změn, které ať už pozitivně či negativně ovlivňují naši každodenní práci. Stále výrazněji je například akcentován mezinárodní aspekt vědecko-výzkumných aktivit. Mnoho členů akademické obce běžně komunikuje a spolupracuje se zahraničními vědeckými a akademickými institucemi. Většina z nás v minulosti opakovaně absolvovala studijní a výzkumné pobyty v zahraničí. Dnes a denně jsme konfrontováni s výsledky a zkušenostmi zahraničních odborníků. Sílí mezinárodní interakci a s ní související vznik náročnějšího konkurenčního prostředí považuji v zásadě za pozitivní jev.

Na druhé straně musím přiznat, že některé jiné změny ve mně probouzejí určité pochybnosti. V první řadě bych chtěl zmínit byrokratizaci systému, v jehož rámci se má rozvíjet naše vědecká a pedagogická činnost, a také přinejmenším některá sporná evaluační kritéria vědecké práce, která nebyla koncipována v akademickém prostředí.

Se smíšenými pocity také přemýšlím o vnímání akademické obce současnou českou společností a o měnícím se přístupu studentů k jejich povinnostem, obecně ke studiu. **Řada studentů dnes považuje vysokoškolské studium za základní předpoklad další úspěšné kariéry, současně však za určité břemeno, které jim brání naplno se zapojit do pracovního procesu a co nejrychleji uspokojit své materiální potřeby. Podobný přístup samozřejmě ovlivňuje i vztahy mezi studenty a učiteli, kdy se pedagog stává pouhým zdrojem kreditů.**

Nechtěl bych vyvolat dojem přehnaného pesimismu a kritiky. Právě učitel by se měl snažit bojovat se zmíněným pasivním přístupem ke studiu. Měl by být osobností, která nepostrádá charisma a uvědomuje si, že přednáška není jen verbální



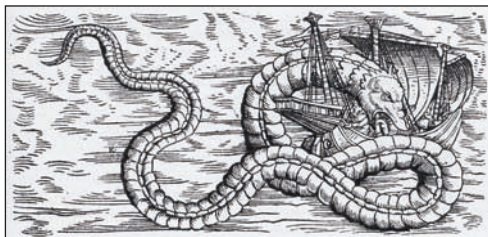
podobou učebnice, že to je názor. Neměla by být pouhým sdělením důležitých informací, ale měla by také stimulovat posluchače k vlastní, nezávislé interpretaci získaných dat. Naše univerzita by tak měla být především místem, kde se kromě prezentace znalostí objevují nové názory a získávají důležité zkušenosti. Věřím, že máme mnoho studentů, kteří takovou formu univerzitního studia ocení.

Nikde na světě nepatří vědci k nejlépe placeným profesím. Nezřídka jsou také považováni za specifickou skupinu podivínů, kteří žijí a pracují do značné míry izolováni od zbytku společnosti. Přesto právě umění klást si otázky, nalézat byt jen neúplně střípky odpovědí, které přispívají do mozaiky všeobecného vědění, patří mezi nejvíce fascinující lidské činnosti, navíc mající trvalejší hodnotu.

*Karolinum 17. června 2009. i-FORUM.cz. Kráceno*

## Zahradní slavnost spolku Carolinum

Valdštejnská zahrada na Malé Straně hostila 1. července již popatnáte členy akademické obce, kteří se přišli rozloučit se školním rokem 2008/2009. V Sale tereně, kam se pro déšť museli přítomní uchýlit, přistoupil k mikrofonu jako první emeritní rektor UK a předseda spolku Carolinum prof. Ivan Wilhelm, který přivítal všechny účastníky. Mezi nimi byla i senátorka Alena Palečková, předsedkyně senátního Výbor pro zdravotnictví a sociální politiku, který se na uspořádání slavnosti už tradičně podílel. Poté právě uplynulý akademický rok zhodnotil rektor UK prof. Václav Hampl. Součástí každoročního setkání bývá i proslov některého z děkanů. Letos jím byl děkan Fakulty sociálních věd UK prof. Jan Ámos Víšek; hovořil o vzrůstajícím počtu studentů a profesorů, kteří vyjíždějí na zahraniční univerzity, a také o obnovené promoční tradici, kdy k absolventům pronese děkan závěrečnou přednášku. Svě zamyšlení nad osobností Bernarda Bolzana přednesl pak děkan Víšek i přítomným. Posledním řečníkem večera byl zástupce studentů - místopředseda Studentské unie UK Jiří Boudal. Před ním ale ještě poděkoval prof. Ivan Wilhelm prof. Janu Roytovi za aktivity v Carolinu – Spolku absolventů a přátel UK.





*Dva rektori v Salle terreně na snímku B. Fleissigové*

## **Václav Hampl**

### **Pochvalme nesnadný rok - univerzitu posílil**

*Proslov rektora UK k ukončení akademického roku*

Stalo se dobrým zvykem, že se zde – v pohostinné atmosféře letní Valdštejnské zahrady – pravidelně scházíme vždy na sklonku akademického roku. Nejen proto, abychom si užili půvab ranného baroka, ale také proto, abychom si připomněli, čím vším jsme v tomto roce s naší univerzitou prošli. A také si při některých reminiscencích na tuto dobu nedávno minulou úlevně oddechli, že některé její peripetie už máme za sebou. Myslím tím vesměs úspěšně, byť zřejmě pouze dočasně za sebou – a snad abychom si také uvědomili, díky čemu jsme to společně zvládli a co všechno je ještě před námi.

Ale také bych místo tohoto tradičního ohlížení, bilancování, hodnocení a připomínání možná mohl jen prostě a jednoduše konstatovat, že jsme tu proto, abychom se

setkali, protože k sobě patříme! Abychom se setkali, protože je nám spolu (navzdory aristotelským krizím, peripetiím a katastrofám našeho často obtížně uchopitelného světa) konec konců (většinou) docela dobře. A také se snad shodneme na tom, že setkávání je přece jen lepší nežli míjení.

Často (a většinou právem) se při těchto příležitostech říká, že ten uplynulý akademický rok nebyl jednoduchý, ale navzdory tomu jsme v něm obstáli. Co také říci jiného? **Vždyť který z předchozích akademických roků byl jednoduchý! Univerzita by mohla vyprávět, jak těžce se jimi často prodírala. A fakt, že jimi prošla a že tu je (že tu pořád je!) v mnoha ohledech vyzrálejší, sebevědomější a respektovanější nežli kdykoli před tím, znamená, že se s nimi dokázala vyrovnat, že je zvládla, že obstála.** Přestože se mi nechce používat obraty již použité a nemám rád fráze a klišé, musím v tuto chvíli také říci: Vskutku to nebyl lehký akademický rok, kterým jsme prošli – společně – a právě díky tomu jsme ho zvládli a překonali. Obligátní věta byla vyslovena, ale rád bych tentokrát trochu nahlédl, co je vlastně za ní...

Složitý a těžký rok může být totiž (ba dokonce zpravidla je) zároveň i dobrým a užitečným rokem. A tak se mi chce říci: Buď vlastně pochválen takovýto nesnadný rok, naplňující osvědčené rčení o tom, že co tě nezabije, to tě posílí! Jsem přesvědčen, že právě takový byl ten, který teď pomalu končíme.

Na jeho počátku jsme zahájili ofenzivu proti prosazované koncepci univerzitních nemocnic, která ohrožovala výuku i výzkum v lékařských oborech, postupně integrovali obdobně ohrožené a nakonec předložili i vlastní alternativní návrh řešení.

A v průběhu roku jsme otevřeli druhou, neméně zásadní frontu, na které bylo třeba v polemice s tzv. Bílou knihou vybojovat smysluplnou a konsenzuální cestu k případné reformě terciárního vzdělávání. I v tomto případě byl zpracován alternativní návrh, podporující stávající nezávislost a samosprávu vysokých škol a neredukující vzdělání pouze na ekonomickou investici či produkt.

Byl to rok nekompromisně testující naši integritu, intelektuální potenciál, odolnost a svým způsobem i odvahu a schopnost formulovat a konzistentně obhajovat vlastní stanoviska. Zastávat zásadové postoje na zásadních křižovatkách. Byl to rok emancipovaných studentských aktivit. Rok Hradecké výzvy i rok, kdy byla zahájena tzv. studentská Inventura demokracie, osobitě reflektující 20. výročí listopadové revoluce a vyvolávající oprávněný pocit, že více než oslavovat je v tuto chvíli třeba si kriticky připomínat. Byl to rok, kdy univerzita dokázala hovořit (v situaci, kdy to bylo zapotřebí) jednotným hlasem, aniž by byla uniformní a omezovala svoji názorovou pluralitu. Rok, na jehož konci stojí univerzita silná a sebevědomá. A přestože se ne vždy všechno zcela podařilo, troufám si za sebe (za nás) říci, že to byl také dobrý rok našeho života.

V rozhodně neposlední řadě to pak byl rok, kdy bylo třeba vyrovnat se s důsledky všeobecné ekonomické krize a reagovat na reformu financování vědy a výzkumu. A také rok upevnění vědecké autority univerzity, která na jaře hostila 5. konvent EUA,

poctivě odvádí třetinu vědeckého výkonu České republiky a nejlépe ji reprezentuje i v mezinárodně uznávaných žebříčcích.

Každý z nás je na konci tohoto roku trochu jiný než na jeho počátku – neboť jací jsme v něm byli, takoví na jeho konci jsme. Někdo v něm možná přišel o nějakou tu iluzi, někomu se narodil potomek a jiný přivedl na svět excelentní publikaci. Někdo v něm dosáhl na zasloužený akademický titul, kdosi právě skládá promoční slib a jiní se budou za chvíli chystat k tomu imatrikulačnímu. To všechno je naše univerzita – to všechno byl právě končící akademický rok.

Běh těchto roků v čase je neúprosný – a my jim musíme stačit, neboť ony nám přináší ta nejlepší léta našeho života. A přesto i v nich jsou okamžiky zastavení, jako je tato předprázdninová chvíle. Jako jsou právě nastávající prázdniny, nesouvisející s prázdnotou, ale naplněné těmi nejrůznějšími obsahy. Přeji vám, abyste si každý našel ten svůj, který vás bude těšit a dodá vám chuť i energii jít do toho společně znovu. Věřte, že to bude zapotřebí.

K tomu, co vám chci sdělit především, není třeba mnoha slov: Děkuji vám za vaši práci pro tuto univerzitu, vážím si jí a je pro mě ctí i potěšením ji s vámi sdílet. Ať je vaše léto vančurovsky rozmarné. Užijte si ho, prožijte si ho naplno (ale moc to nepřehánějte) – a vraťte se prosím včas, naplnění odhodláním, energií a kreativitou, k zahájení našeho příštího akademického roku. Nepochybuji o tom, že bude složitý, nepochybuji o tom, že ho společně znovu zvládneme!

Quod bonum felix faustum fortunatumque eveniat.

*Valdštejnská zahrada 1. 7. 2009*

**Jiří Boudal**

## **Intelektuální elity netvoří protiváhu politikům**

Studentská unie vznikla ani ne před rokem a má mnohem víc plánů a představ před sebou než odvedené práce za sebou. Nejvíce energie nyní věnuje **Inventuře demokracie** – tedy přípravám 20. výročí sametové revoluce. V té souvislosti prožíváme jedno velké zklamání, se kterým bych se vám rád svěřil. Možná by z něj mohl vyplynout domácí úkol nejen pro naši unii, ale i pro celou univerzitu.

Když jsme se před více než rokem rozhodli pustit do inventury společnosti, šli jsme automaticky nejdříve za politiky – jsou to přece oni, kdo mají největší odpovědnost za neutěšený stav veřejného prostoru a veřejného dění. Brzy nám ale došlo, že problém je jinde – na vlastním písččku. Problém je v tom, že vůči vlivu politiků neexistuje významná protiváha ze strany intelektuální elity. Ne že by u nás bylo málo vzdělaných a činorodých lidí, ale jejich aktivity se zbytečně tříští a obecně trpí, zdá se nám, dvěma základními neduhy: zaslepenou

specializací a neschopností (možná i neochotou) výrazně vstupovat do veřejné debaty.

Je to vidět v občanské společnosti, kde dnes existují tisíce bohubilých iniciativ, často ale nedovedou debatovat mezi sebou a nacházet společná témata, pro která by mohly spojit své síly. Kvůli roztržičnosti a neschopnosti spolupracovat se málokdy podaří dosáhnout něčeho významnějšího. Je to vidět i ve vědeckém a kulturním prostředí. Nedávno jsme oslovili kolem stovky českých osobností, zda by nám v anketě neodpověděli, co podle nich naší demokracii po dvaceti letech nejvíce schází. Ale většina jich odmítla s tím, že to není oblast, které se profesně věnují.

Odpovídá to zcela dnešní představě o vědci jako expertovi na jeden úzký výsek skutečnosti. Takové pojetí nám po půlroční zkušenosti se světem politiky začíná připadat čím dál tím nebezpečnější. Akademici, a zejména ti univerzitní, by měli umět vystoupit z hranic svého oboru a zapojovat se do veřejného prostoru. Jinak v něm nechávají místo pro populisty a mediální kašpárky všeho druhu.

Je dobře, že naše univerzita oficiálně vystoupila proti Bílé knize, dokumentu, který si pod pojmem „vědec“ představoval právě jen špičkového fachidiota. Ale je teď myslím pro naši univerzitu velkým úkolem, abychom skutečně byli schopni představit důstojnou alternativu vědce - nejenom na papíře.

**Abychom nevy pouštěli do společnosti fachidioty, ale osobnosti, které kromě zájmu o svůj obor cítí také odpovědnost ke své společnosti a kultuře,** které se o obojí zajímají a které jsou schopny jít kvůli obojímu s kůží na trh. Máme v tom, myslím, ještě velké rezervy. Za Studentskou unií uděláme co budeme moci, abychom je odstraňovali, a doufáme, že se k tomuto našemu domácímu úkolu přidá i někdo z vás.

*Valdštejnská zahrada 1. 7. 2009*

## **Studentská výzva: Dejte nám dárek**

***Blíží se dvacáté narozeniny naší demokracie. Čekají nás velkolepé ohňostroje, megakoncerty a kladení věnců. Jako studenti slavíme rádi a dobře víme, že 17. listopadu je proč. Poctivé narozeninové bilancování by ale mělo ukázat i jiné věci, než jak za dvacet let zbohatly naše pořadatelské agentury.***

Nechceme se jen tak smířit s tím, že dnešek je lepší, než býval před dvaceti lety. Ano, je mnohem lepší. Stále se tu ale až příliš dobře daří předrevolučním muštrům chování, které nás zatím řadí spíš k Balkánu než k demokraciím západního stříhu. Dnešek totiž není jen dobou svobody a leckde rostoucího blahobytu, ale stále také dobou korupce, arogance moci, všeobecné nedůvěry ke všemu společnému a společenskému, nebo také zarážející neúcty ke kulturnímu dědictví naší země.

Chceme proto oslovit ty, kteří nesou za naši zemi a její směřování největší odpovědnost: politiky. Myslíme si, že naše demokracie si od nich ke dvacatinám zaslouží

dárek, takový, díky kterému by mohla trochu dozrát. Nechceme od nich nic nového ani neobvyklého: jen to, co už léta slibují a co mělo být přirozenou součástí naší cesty ke svobodě. Chceme, aby odstranili čtyři z největších legislativních absurdit. Chceme, aby:

- konečně zavedli slibovanou regulaci lobbingu,
- definitivně omezili svůj vliv na jmenování mediálních rad,
- doopravdy omezili poslaneckou imunitu,
- nadobro odstranili praxi legislativních přílepků.

**Regulace lobbingu:** Ve vyspělých demokraciích je lobbing běžná a víceméně férová věc. V Česku je to takřka sprosté slovo. Není divu. U nás jsme totiž ze všech stran zahlcováni nevyřešenými korupčními kauzami, podezřelými zakázkami a mlžícími politiky. A jakmile slyšíme, že u politiků někdo prosazuje nějaký zájem, hned za tím tušíme špínu. Jak to chodí doopravdy, můžeme se ale jen dohadovat. Veřejnosti totiž chybí jakákoliv možnost dozvědět se, co se za dveřmi našich politiků děje. Nemáme žádný zákon, který by lobbingu jasně stanovil pravidla a umožnil jeho kontrolu. Český politik se může stýkat s kýmkoliv a dohadovat s ním cokoliv. Lobbing u nás tedy může sloužit stejně tak dobré věci, jako i mafiánskému kšeftaření – viz kauzy Unipetrol, gripeny a další.

Dokud u nás lobbing nezíská jasná a přísná pravidla, budou řeči o vymýcení korupce a klientelismu, které naši politici tak rádi vedou, jen planým žvaněním. Regulaci lobbingu nám už loni slíbila vláda. Na začátku letošního roku s tím halasně přišla i opozice. Naslibováno tedy už máme. Teď jen aby z toho byly i nějaké výsledky.

**Mediální rady:** Naši zákonodárci trpí představou, že jim má být dovoleno regulovat všechno – dokonce i média, která by jim měla nastavovat zrcadlo a do jisté míry dávat mantinely. Svoji představu pak naplňují prostřednictvím mediálních rad. Ty obsazují čistě politickým klíčem. Veřejnoprávní média tak jsou ovlivňována radními, kteří se cítí být odpovědní konkrétním politikům, ne veřejnosti. Mají pak tendenci volit slabé a ustrašené ředitele, jimiž je možno snadno manipulovat.

Změna k lepšímu se skrývá v nastavení zákona. U nás mají obsazení rad cele pod palcem poslanci. Je sice pravda, že o jejich složení rozhodují na návrh nezávislých sdružení. Jenže nic neurčuje, které organizace smějí kandidáty navrhopvat. Není pak nic jednoduššího, než sehnat pro svého předvybraného koně jakékoliv pidisdržení, které je ho ochotno navrhnout.

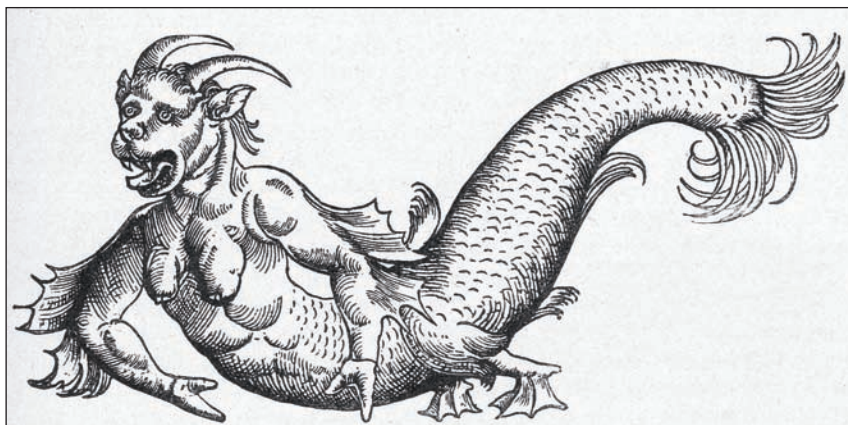
**Omezení poslanecké imunity:** „Poslance ani senátora není možné trestně stíhat bez souhlasu komory, jejímž je členem. Odepře-li komora souhlas, je trestní stíhání navždy vyloučeno.“ To říká česká ústava. Při současné úrovni české politické kultury stačí tyto dvě věty k tomu, že se zákonodárci s trochou šikovnosti vyhnou postihu

za jakoukoliv špatnost. Přitom není totiž žádný důvod, proč by se měli poslanci lišit od ostatních občanů tak pochybným privilegiem, které v nich posiluje pocit beztrestnosti a mocipanské nadřazenosti. Ale především: proč má imunita chránit poslance i dávno potom, co opustil funkci?

Rozsah zdejší imunity je zkrátka nesmyslný. V zájmu nás všech přeci je, aby se každému podezřelému mohla podívat na zoubek policie a justice – ne jenom poslanečtí soudci amatéři.

**Zrušení legislativních přílepků:** Zákon o provozu na pozemních komunikacích, kterým byl zaveden „bodový systém“, zahrnoval novelu zákona o vinařství a vinohradnictví. V živnostenském zákoně narazíme na novelu upravující zákon o zoologických zahradách. Mluvíme o přílepcích. V zákonech kvůli nim vzniká takový zmatek, že přinejmenším pravidlo „neznalost zákona neomlouvá“ se stává v podstatě nesmyslným. Není přeci dost dobře možné hledat pravidlo z jedné konkrétní oblasti v celé sbírce zákonů. Poslanci mají přílepků rádi. Umožňují totiž obejít běžný schvalovací proces a uniknout pozornosti médií, veřejnosti a často i ostatních poslanců. Není tak problém prosadit pochybné věci nebo znehodnotit zákon, který je poslancům nepohodlný.

*Ať už jde o regulaci lobbingu, odstranění politického vlivu na média, omezení poslanecké imunity nebo zákaz přílepků, nijak nezáleží na tom, jestli je ideologie politiků oranžová, modrá nebo růžová s fialovými puntíky. To, co si od zákonodárců ještě po dvaceti letech musíme vyprošovat, má většina demokracií od Lotyšska po Spojené státy už dávno vyřešené. Pokud u našich politiků zase převládne pohodlnost nebo obavy o ztrátu vlivu, bude to pěkná oslava: naše demokracie sice oslaví dvacet let, ale bude pořád jenom nezodpovědnou puberťačkou, kterou cloumají*



---

# **RES PUBLICA**

---

DVACET LET POTÉ



Lukáš Jelínek

## Dvacet let po Listopadu...

*Není pěkný pohled na aktuální stav české společnosti. Měli jsme už dávno být sebevědomými Evropany, místo toho se dojíáme nevkusným sentimentem, podléháme záchvatům hysterie, vršíme jedno klišé na druhé. O tanci mezi vejci na předvolebních mítincích ani nemluvě.*

Všimli jste si, jak často se dnes zaklínáme dvacátým výročím Listopadu 89? Za odpudivé bylo s odvoláním na dvě desetiletí od sametové revoluce už například označeno svržení vlády během předsednictví Evropské unie, koketování s možností vlády opírající se o hlasy komunistických poslanců, odmítání amerického radaru v Brdech, předání Literárních novin do rukou lidí spojených s minulým režimem, zkrácení funkčního období Sněmovny obejitím ústavy, přijetí takzvaného náhubkového zákona, ale i udržování zaměstnanosti v automobilovém průmyslu na pozadí ekonomické krize. Určitě vás napadne i řada dalších ukázek. Jakmile zkrátka chceme někomu vymáchat rypák ve splašcích, poukážeme na to, jakých domnělých nechutností se dopouští teď, kdy bychom si měli spíše pietně připomínat návrat demokracie do Československa.

Úsměv mrzne na rtech, když si uvědomíme, kam jsme došli v uplatňování svobody a v umění vést demokratický dialog. Vzpomínám, jak kuriózně probíhaly zlomové chvíle roku 1989 na gymnáziu, jež mne připravovalo pro život. Moudří, ale opatrní kantorů nechali nás, rozrušené studenty, držet se na školním hřišti na okraji města za ruce a zpívat „Ach synku, synku“. To byla jedna z tváří listopadu 89 v Havířově. Do centra města jsme vypuštěni nebyli, prý v zájmu naší bezpečnosti. Ne všude hýbala společností humanitními ideály prosvícená revolta. Jsou místa, v nichž převládala ostražitost, odvolávající se na smutnou zkušenost srpna 1968. Chvilí nám trvalo, než jsme se naučili svá občanská, politická či sociální práva, než jsme přivykli demokracii, než jsme zjistili, že svoboda má své nároky a stinné stránky. Přesto ještě zaostáváme v přijímání jinakosti a při vstřebávání opačných názorů. Na Romy, Vietnamce, Číňany, Araby, ale i Němce nebo Židy se díváme skrz prsty. Ochotně sedáme na lep populistům, ať už ze Vsetína či z Chomutova. Kypříme půdu pro extremisty z Dělnické a Národní strany, kteří vesele provolávají neonacistická hesla a křikem si na náměstích zjednávají pozornost davu i sdělovacích prostředků. Sotva by předváděli své spektakly, kdyby necítili zájem a poptávku...

Dvacet let po Listopadu jsme také objevili vejce. Nač diskutovat, nač demokraticky volit? Vždyť nejsnazší je vrhnout na politického protivníka vajíčko a volební urně se pak velkým obloukem vyhnout. Od zakřiknutosti sklonku normalizace jsme ohromným obloukem dospěli k vedení dialogu beze slov. Už jen zbývá, aby na mítincích vejce létala nejen ze skrumáže diváků na pódiu, ale i z pódii do davu. Prozatím

si politici naštěstí vystačí s negativními kampaněmi. Strašení místo řešení. Na jednom rohu visí bubák návratu komunistů, na druhém asociální pravice. Bát se je lidské. Proč ale tento pocit jít před každými volbami? Nebylo by příjemnější těšit se? To by však vyžadovalo reálné sliby politických lídrů a trpělivost občanů.

Talent uvažovat v dlouhodobém horizontu je nám dosud cizí. Populárnější je sobectví. Jistý politik se podivil nechuti environmentalistů k prolomení územních limitů v severočeské hnědouhelné pánvi. Musíme prý zužitkovat to, co nám příroda nabízí. O možnosti předat tento dar dětem a vnukům ani nezauvažoval. **Vyhrává síla okamžiku, nutkání žít a užít si. K čemu morálka, k čemu právní stát? Přednost má svoboda vaječné strelnice, svoboda baseballové pálky, svoboda válcování oponentů.** Vládne zákon silnějšího. Potom ani nepřekvapí názor elitního soudce, že když jde o stabilitu vlády, musí spravedlnost ustoupit. I nad takovým postojem můžeme buď zaskuhrat, že jde o zajímavý dárek k dvacatinám listopadové revoluce, anebo se spíše věnovat nápravě. Leč, marná sláva, první cesta je neskonale pohodlnější a mediálně stravitelnější.

*Názory a argumenty, Český rozhlas 7, 29. 5. 2009*

**Wolf Biermann**

## **Válka o svobodu tady bude pořád**

*V písničce Melancholie zpíváte: Kdo káže naději, jo, je to lhář, leč morduje ji jenom darebák. Co dneska morduje naději, jací darebáci?*

Němcům se daří hůře než Čechům, protože se jim daří lépe. Zní to jako blbý vtip, ale myslím to vážně. To nejhorší, co nám totalita uštědřila, je mentalita otroků. Naučili jsme se, že je velice pohodlné a příjemné žít pod pánem, protože nejste za nic zodpovědný. Každý den dostanete jídlo, sice špatné, můžete na ně nadávat, ale jíte a můžete žít v klidu. Pracujete a držíte hubu. V tom jsou Češi úplně stejní jako Němci. To, že jsme se dostali do téhle pozice, bylo to nejhorší poškození. Ale šance demokracie je, že se naučíme, že svoboda neznamena nic jiného než být zodpovědný sám za sebe. To je to, co se musíme bolestně naučit, i když je to nepohodlné. Jsou ještě jiné věci, ale v tomhle rozhodujícím bodě měli podle mne Češi, Poláci, Maďaři a dokonce i Rusové větší štěstí než Němci, protože byli tvrdě donuceni si tohle uvědomit a naučit, protože neměli svého bohatého bratra se špatným svědomím, který jim strčil dva biliony dolarů. Východní Němci jsou absolutně bez vyhlídek. Něco dostávají, staví se tam infrastruktura, mají vysoké penze, na které si nevydělali, dostávají něco, a nemají vůbec žádnou šanci to oplátit a nikdy ji mít

nebudou. V Německu stojí proti sobě dvě poloviny národa, které mluví stejnou řečí, ale jedni se musí dělat skromnější a menší právě proto, že jen dostávají a nemají z čeho dávat. To je nemoc bývalého východního Německa, utrpení, které vy, východní země, neznáte, protože vy jste naštěstí neměli tolik štěstí.

### **Takže Němci Němce, jak se někdy říká, neosvobodili?**

Východní Němci nebyli osvobozeni západními. Byli-li vůbec někým osvobozeni, tak zadruhé sami sebou a zaprvé stejně jako v roce 1945 Rusy. Bez vývoje v Sovětském svazu bychom tady spolu neseděli. Bez politiky glasnosti a perestrojky, která měla zachránit komunismus a která v dobrém smyslu ztroskotala, by nebyly ve východním Německu možné demonstrace, které pak vedly k pádu režimu. Světové dějiny se mnohdy odehrávají mnohem praktičtěji a jednodušeji, než si člověk představuje. Teprve před dvěma lety jsem se v Lipsku dozvěděl, proč poslední šéf partaje Egon Krenz se nezachoval stejně jako čínské vedení na náměstí Nebeského klidu. Pořád jsem o tom přemýšlel. Byl tak lidský? Byl tak chytrý? Ne, důvod byl úplně banální. Tanků, které by to množství lidí převálcovaly a nadělaly z nich kaši, bylo málo. Měl jich v Lipsku asi na čtyřicet tisíc lidí, ale ono se jich sešlo pětkrát víc. A to by ty tanky, které měl, nezvládly. A Rusové mu naznačili, že mu tentokrát nepomůžou jako v roce 1953. Tak to nešlo. Pořád žasnu nad tím, jak tyhle komplikované dějinné procesy probíhají. A potom se člověk jako autor básní a písní ptá, jakou roli v tomhle světě hraje můj malý písňový tank.

### **A odpovídáte si?**

V televizi na tohle téma běžela zase jedna talk show a jeden ze sympatizantů bývalé diktatury na otázku, jestli bylo v NDR vůbec něco dobrého, ve vzteku řekl: Byla jen jedna dobrá věc v NDR, písně Wolfa Biermanna. V prvním momentu jsem se z toho radoval, ale pak mi došlo: Jak můžeš něco takového říct! Samozřejmě že ty písně nebyly nejlepší, od nikoho, ani moje ne. Nejlepší byli ti lidé, kteří se tomu postavili. Ale můžu si přiznat, že ti lidé mohli povstat také proto, že od Wolfa dostali kousek hostie v podobě písně. Nacisté měli k dispozici šest až sedm tisíc gestapáků na zhruba sedmdesát miliónů lidí. V NDR bylo asi sto tisíc zaměstnanců Stasi a k tomu ještě dvě stě tisíc špiclů na sedmnáct miliónů lidí. Na počet obyvatel byla Stasi asi sedmnáctkrát větší než gestapo. Na první pohled si člověk řekne: Co je to za strašnou společnost, která má takový utlačovatelský aparát? Ale když se nadechnete a ještě zapřemýšlíte, uvědomíte si, že to vypovídá o NDR něco neuvěřitelně dobrého: Tolik lidí bylo proti, že museli být potlačováni tak ohromným aparátem. A to zas neříká nic dobrého o době nacismu: Hitler nepotřeboval velké gestapo, protože národ ho miloval. Takže teď bych například na tu debilní otázku v talk show odpověděl: Ano bylo něco velmi dobrého v NDR, lepšího než za nacismu. Ten utlačovací aparát musel být tak velký, protože národ byl tak drzý. Tady máte hezký příklad historického pokroku.

## **Byl jste levičák, komunista, a vyzkoušel jste si Východ i Západ. Co jste dnes? Liberál? Socialista? Stále komunista?**

Musel jsem se s komunismem rozloučit. Rozloučit se s iluzí, že člověk může dosáhnout dokonalé společnosti. Že to nefunguje ideálně, mě ale nezklidňuje, mě zneklidňuje něco jiného. Zkušenost, že cesta do komunistického ráje, kde není žádné vykořisťování ani pokrytectví, že cesta do tohoto falešného ráje vede nejhorším peklem. Musím se učit promlouvat k současnému světu bez bez víry v konečné řešení sociální otázky. Našel jsem si pro to nové pojmenování, pochází z roku 1851 a napsal ho Heinrich Heine v básni Ztracené dítě. Začíná zhruba takto: Jako voják jsem byl na stráži, ve válce o svobodu jsem třicet let zdatně bojoval. To, co Heine nazývá válkou o svobodu, je staré jako lidstvo samo, bude vždycky ztracená, ale bude se odehrávat pořád, v nových kostýmech, s novými zbraněmi. Může být vyhrávána, ale bude zase ztracena, a znovu se začne bojovat. Tak dlouho, jak lidé budou žít, bude se takto válčit. Svět zanikne, až tady nebudou žádní lidé. Ať už se bude tahle válka za svobodu jmenovat historicky jakkoliv, chci být dobrý voják, který svým kamarádům zazpívá hezkou píseň.

*Wolf Biermann (1936), německý písničkář a básník, rodák z Hamburku, otec zavražděn v Osvětimi. V roce 1953 odešel do NDR, odkud byl v roce 1976 vyhoštěn. Dnes žije opět v Hamburku.*

*Zdenko Pavelka  
Právo, příloha Salon, 18. 6. 2009. Kráceno*

Vše, co bylo napsáno, bylo napsáno z rozkazu králů, nebo aby se lichotilo bohům, či aby se předkládalo lidem ošemetně k vězení to, co se nikdy nestalo. Nebo dokonce, aby si lidé mysleli, že vše se stalo jinak, než tomu vskutku bylo. Nebo že účast toho či onoho na událostech je větší či menší, než vpravdě byla. Vše je opět, jak bylo dříve, a nic není nového pod sluncem, a člověk se nemění, i když se mění jeho šat, ba i slova jeho řeči. Ve své špatnosti jest člověk krutější a zatvrzelejší než říční krokodýl. Jeho srdce je tvrdší kamene. Jeho marnivost je lehčí prachu. Ponoř ho do řeky - když oschne jeho šat, je stejný jako předtím. Ponoř ho do zármutku a zklamání - když z něho vyjde, je stejný jako předtím. Mnoho převratů jsem viděl za svého života, ale vše je opět, jak bylo dříve, a člověk se nezměnil. Jsou také lidé, kteří říkají, že to, co se děje, není podobno tomu, co se dělo kdy dříve, ale to jsou marné řeči.

*Mika Waltari: Egyptán Sinuhet, přeložila M. Hellmuthová,  
Vyšehrad, Praha 1984*

## Kriminálníci a veksláci se stali novou elitou

Současní čeští politici nevidí podle bývalého českého prezidenta Václava Havla dále než k příštímu průzkumu mínění a kriminálníci a veksláci se stali novou ekonomickou elitou. Havel v exkluzivním rozhovoru pro agenturu Bloomberg prohlásil, že „málo z nás si myslelo, že se dveře otevrou tak rychle všem těm mafiánům a pokoutním vekslákům,“ z nichž se dnes stali milionáři a miliardáři. „Češi budují paláce konzumu, které budou okupovat třetinu země po příštích dvacet let,“ posteskl si Havel. Narážel tak na skutečnost, že za 12 let se plochy obchodů a supermarketů rozšířily čtyřicetkrát z 50 000 metrů čtverečních na dva milióny v roce 2009.

„Žijeme v první skutečně ateistické společnosti a neexistuje pocit, že je tu jakékoli morální zakotvení,“ řekl Havel a dodal, že by mnohem raději psal své divadelní hry než vstupoval do politického boje. Hospodářská a politická nevyváženost ho ovšem nutí vyjadřovat nahlas své názory.

I přes ekonomický růst, který se podle agentury za posledních třináct let ztrojnásobil, má Česká republika stále dalekou cestu před sebou, míní Havel. Když hovořil o nápravě země po čtyřiceti letech komunismu, použil příjmu s nábytkem, který je možné rozbít za půl minuty, zatímco sestavit ho zpět trvá týdny nebo měsíce. Státy nemohou podle něj změnit politický systém, jako když cestující přestupuje na jinou tramvaj. „Komunismus jsme měli jen jednou v dějinách a nyní máme jen jedenkrát postkomunismus,“ cituje agentura exprezidenta.

### Havla trápí korupce v politice

Havlovu pozornost dlouho poutá korupce mezi novou politickou třídou, uvádí Bloomberg a připomíná jeho parlamentní projev z roku 1997, v němž vyslovil svůj nesouhlas. Šest let po odchodu z Pražského hradu vyjadřuje bývalý prezident zklamání, že příběh, který popsal jako „pohádku“ ve své autobiografické hře Odcházení, neměl šťastný konec.

„Morální kodex je cosi nepsaného, kde se ale rozumí, co je vhodné a co nepatřičné, co je správné a co špatné,“ řekl Havel. „Neexistují dokonalé zákony, které se nedají nějakým způsobem obejít,“ uvedl. Bloomberg připomíná, že podle organizace Transparency International klesla Česká republika na žebříčku korupce loni o čtyři příčky na 45. místo, o něž se dělí s jihoasijským Bhútánem.

### V roce 1989 lidé doufali v něco lepšího

Odboj z roku 1989 podle Havla doufal v něco lepšího. Po revoluci v roce 1989 „jsme bojovali za jiný politický systém, než v jakém jsme skončili,“ konstatoval exprezident. Nové politické strany ale systém nezmění, protože se nestává, „že by

zákonodárci zvolení podle jednoho systému hlasovali pro jiný systém“. Havlova slova z listopadu 1989, že pravda a láska zvítězí nad lží a nenávisť, prý „stále některé lidi dopaluje. Dokonce i když si z toho dělají v novinách legraci, je to lepší, než kdyby to úplně vymizelo lidem z hlavy,“ píše s odkazem na Havla agentura.

*Www.novinky.cz, 18. 6 2009*

*Agenturu Bloomberg založil v roce 1981 americký podnikatel a politik Michael Rubens Bloomberg. Od roku 2001 je starostou New Yorku.*

**Tomáš Sedláček**

## **Jedenácté přikázání: nezastavíš se!**

Václav Havel před nějakou dobou zpochybnil smysl „růstu za každou cenu“. Otevřel tím hluboké téma, protože se dotkl samého bojiště naší novodobé víry. Zpochybnil růst, největší maximum současné ekonomie - a do jisté míry by se dalo říci i celospolečenského života.

Abychom se vyhnuli mýlce: nemám nic proti růstu, považuji jej za přirozený - vše živé roste. Ale jen do jisté míry. Od zdravého dítěte jistě budeme fyzický růst čekat a z každého centimetru se radovat. Jak ale dítě vyrostе v dospělého člověka, bylo by asi hloupé čekat další nárůst výšky. A zlobit se na dotyčného, pokud růst přestane. Od dospělého čekáme růst v jiných oblastech, třeba ve vzdělání nebo kulturnosti.

Podobně je tomu s růstem společnosti. HDP není jedinou dimenzí, ve které je zdravý růst, to se dá i v jiných oblastech. Pokud se jedná o zdravý a vyvážený růst, nic proti, ale nesmí k němu docházet na úkor zadluženosti buď finanční, nebo třeba té ekologické, což se dělo a děje dál.

### **Napřiměný kruh**

Kde se představa neustálého pokroku v naší civilizaci vzala? Kdybych se vás zeptal, jak si představujete naši civilizaci řekněme za sto let, každý si vybavíte nějakou představu, nejspíš diametrálně odlišnou od současnosti - ať už si představíte pokrokové sci-fi androidní lidstvo nebo post-steam punkově urbanistický post-apokalyptický Armagedon. Lidstvo prostě ve vašich představách bude za sto let někde úplně jinde, než je dnes.

Když byla naše civilizace mladá, dějiny vnímala spíše cyklicky. Jako něco, co se neustále točí dokolečka: střídá se čtvero ročních období, ale nic podstatného se nemění, historický čas neměl v tomto pojetí velký vývoj. Kdybyste se tedy na to,

co bude za sto let, zeptali takového Sumera, nechápavě by na vás zíral a pak by zřejmě řekl, že by na tom lidstvo bylo za sto let stejně jako dnes či kdykoli jindy.

To teprve my jsme začali vnímat pokrok jako automatický předpoklad. Pokud se nad tím zamyslíme, například materiální vybavení běžné domácnosti se po tisíciletí prakticky neměnilo. Krb, oheň na vaření a jako zdroj tepla, stůl, židle, postel, poličky, nádobí a pár ozdob. Až během posledních dvou století se vybavení průměrné domácnosti začalo prudce měnit. Jen si vzpomeňte, jak to u vás v tomto ohledu vypadalo řekněme před dvaceti lety... A dokážete si vůbec představit, jak to bude vypadat za pouhých pět let, natož za generaci? Před dvaceti lety bychom neuměli ani zacházet s velkou částí věcí, kterými jsme dnes zcela běžně obklopeni.

Na začátku jsme byli technickým pokrokem zaskočení, byli jsme na lidstvo hrdí. Nyní pokrok považujeme za samozřejmost.

Antropologové a filozofové se víceméně shodují, že ideu lineárního času, tedy i pokroku, do naší civilizace uvedlo poprvé až hebrejské učení. To jejich starozákonní příběhy měly historický smysl a Židé žili v očekávání historického vyvrcholení dějin příchodem Mesiáše. Lineární dějiny, na rozdíl od cyklického pojetí, mají směr: od stvoření k vykoupení. Dějinný kruh nahradila přímka.

### **Pokrok krok po kroku**

Jenže my tuto dimenzi cíle ztratili. A podle hesla, „když se nic neděje, musí se něco dít“, jsme se soustředili na růst za každou cenu. A podobně, jako ve sportu, kde už dávno nejde o radost, ale o nelidskou rychlost, i zde se dopovalo.

I my dopujeme umělým zvyšováním spotřeby. Pokud vám jde o to někam doběhnout, nejde ani tak o rychlost jako o směr. Pokud vám však jde o to jen běhat, směr není důležitý. Pokud nikam nesměřujeme, pak cyklicky běháme bez cíle. Je to legitimní disciplína, nesmíme se ale divit, že pak nikam nedoběhneme.

*Aktuálně.cz*

*1. 7. 2009*

Styl dnešní doby jasně a stručně? Kupujeme si věci, které nepotřebujeme, za peníze, které nemáme (výjimka je hypotéka). Kupte si, kupte si, kupte si, půjčte si, půjčte si, půjčte si. A kdo neskáče a platí daně, není Čech?

*Aleš Michl, analytik Raiffeisenbank,  
Lidové noviny, 1. 8. 2009*

## Jsem Čech, stále myslím na svou vlast, miluji Itálii

Už od roku 1946 žiji v cizině. Proto by se snad někdo mohl zeptat: „Jsem ještě Čech?“

Vždycky jsem se cítil jako pravý Čech, ale jsem vděčen také jiným, kteří mi pomohli k tomu, abych mohl rozvinout činnost, ve které mi dvě totality za sebou doma bránily. Itálii jsem si zamiloval a našel jsem tu mnoho opravdových přátel. Ale před dvaceti lety se stalo to, v co už jsem ani nedoufal, totiž že totalita padla a já jsem se mohl příležitostně vrátet do starého domova. Jak to na mne zapůsobilo?

Utkvěla mi první vzpomínka. Přespal jsem ve svém rodišti a ráno v jasném nedělním dnu jsem šel do kostela, jak jsem to dělal v mládí. Tam si hned všiml mé přítomnosti. Proto jsem po bohoslužbě vyšel přede dveře a podával jsem vycházejícím ruku. Každý z nich mi uctivě řekl „dobrý den“, ale nikdo se nezastavil. Ani se mnou, ani s kýmkoli jiným. Každý šel svou cestou.

Něco takového jsem v mládí neznal. V neděli na náměstí se hned vytvořily hloučky lidí, kteří si přátelsky povídali. Chlapci se točili kolem děvčat, náměstí ožilo. Když jsem pak o tom se zbytkem starých známých z mládí hovořil, všichni přiznali, že je to pravda. Naše soužití s druhými ztratilo mnoho z osobní důvěry. Je to ostatně celosvětový fenomén způsobený tím, jak se lidé stěhují do velkých měst. V naší zemi to však pociťujeme dost bolestně. Jak na něco takového reagovat?

### Mezi vlastí a světem

Asi takto. Se svou starou vlastí jsem byl stále ve styku. I tady v Římě jsem bydlel čtyřiatřicet let v naší národní koleji Nepomucenum. Také po celá dlouhá léta mluvím ve vatikánském rádiu česky. Ale moje hlavní činnost profesora spirituality a spisovatele byla po celá léta zaměřena na mezinárodní fórum. Znamenalo to cesty od Ameriky až do Austrálie. Měl jsem přednášky v Rusku a školní kurz v Africe. Není divu, že se mne pak lidé ptají: „Kde jste vlastně doma?“ Především si mne přivlastnil Řím. Od italského prezidenta jsem dostal čestnou medaili za přínos k italské kultuře a při té příležitosti jsem řekl:

Svět je dnes zavalen miliony vystěhovalců. Jsou trojího typu. Jedni se těší, že se jednou zase navrátí domů. Když se jim to splní, jsou zklamáni, protože se doma všechno změnilo. Druzí se snaží co nejrychleji přizpůsobit nové zemi, aby na nich nebylo poznat, že jsou tam „cizími ptáky“. Sotva však pronesou pár slov, někdo se jich zeptá: „A odkud jste vy?“ Ti třetí se v cizí zemi stýkají jenom se svými krajaný a vytvoří si národnostní ghetto. A já sám? Vyznal jsem, že se nechci zařadit do žádného z těchto tří typů.



## Nové cesty

Jsou i jiné cesty. V západoevropském světě můžeme pozorovat rostoucí sklon k „personalismu“. Lidé začínají být unaveni množstvím ideologií hláсанých na každém rohu a diskutovaných při organizovaných setkáních. Proto hledají setkání s osobami, kterým by mohli plně důvěřovat. Moje zkušenost z Itálie to dotvrzuje. Máme tu politiky a máme tu mafii. Noviny a televize se nás pokoušejí vyburcovat z nezájmu o veřejný život publikováním skandálů. Ale já znám i jinou Itálii, takovou, která o sobě nemluví, ale roste. Najdeme tu skupinky osobních přátel, kteří se pravidelně scházejí a někdy i žijí pospolu. Často dostanu pozvání: „Přijďte někdy mezi nás, rádi bychom si s vámi pohovořili.“ Je takových skupinek mnoho?

Dost k tomu, aby člověk miloval zemi, ve které žije, a zdá se, že stále rostou. Jsem osobně přesvědčen, že podobný vývoj osobních přátelských styků by mohl být dobrým lékem i pro náš národ, abychom napravili stav nedůvěry způsobený minulostí. Naše národní povaha je zvláštní. Svými kořeny je slovanská, ale po staletí vyrůstala v západní kultuře. Slované jsou všeobecně přesvědčeni, že pravda je živá, těžko oddělitelná od osoby, která ji vyznává. Západní kultura nás naopak vychovávala k myšlení objektivnímu a k hlásání abstraktních norem. Obvyčejný český člověk často neví, jak ty dva pohledy spojit. Je to možné jenom v dialogu mezi těmi, kdo si důvěřují.

Vzpomínám si na to, jaký vztah měl k naší zemi Jan Pavel II. Dobře jeho mínění vyjadřuje cesta, kterou k nám v roce 1990 vykonal. Po pádu totality se hned rozhodl, že udělá cestu do zemí východní Evropy, a první místo, které sám označil, byl Velehrad. Je to symbol toho, o čem jsem s ním často mluvil. Hranice takzvaného kulturního světa se nápadně rozšiřují. Nové národy vystupují na scénu, chtějí vytvořit nové křesťanské tradice. Ale nesmějí úplně zapřít to, co stará Evropa vybudovala za dva tisíce let.

Bohužel my sami jsme ještě nevytvořili syntetický obraz své minulosti. K tomu nutně patří i východoevropský svět slovanský. Veřejné mínění o jeho duchovních pokladech doposud málo ví a nedovede je ještě ocenit.

Byla mi položena otázka: Kdyby zemi zase hrozila nesvoboda, podle čeho by se měl mladý člověk rozhodnout, zda ze země odejít, nebo zůstat?

Dej Bůh, aby mu ta volba už nehrozila. Ale dávám našim mladým stále radu, aby ani dnes ten útek nedělali duchovně. Je pochopitelné, že mají velký zájem o všechno, o čem se „ve světě“ mluví. Stále mě však překvapuje, jak málo naši mladí vědí o duchovních hodnotách vlastní české minulosti. Malý příklad. Já sám ve svých cizojazyčných přednáškách rád cituji duchovní inspirace z Jiřího Wolкера, z Karla Hynka Máchy. Italové to velmi oceňují. A Češi sami, mají o tom ponětí? Když jsem v kurzu o duchovnosti na univerzitě v Kongu přidával něco ze slovanské spirituality, vícekrát jsem slyšel poznámku: „Tohle by bylo pro nás lepší než jenom technologie ze západních zemí.“ Schopnost umět dávat něco pěkného ze svého dělá člověka šťastným doma i v cizině.

## Co s těmi politiky?

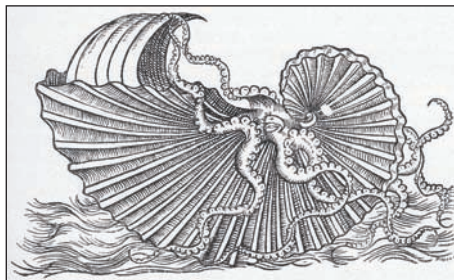
Lidé znechucení politikou se tážou, jak by měli politiky a politiku brát, aby vůči demokracii nezahořkli. Na to odpovídám: Slovo politika pochází od řeckého polis, obec, život ve společné shodě. Tam musí každý přinést něco hezkého, co lze ocenit. Ulice zametáme, v parčících pěstujeme květy. A do parlamentů musíme posílat inteligentní osoby, které budou předkládat dobré iniciativy, ne si osobně nadávat. Jak se situace v posledních letech zhoršila, ukazují rád na jednom příkladu.

Našel jsem si ve starém časopisu z roku 1946 zprávu o debatě v italském parlamentu. Byla tam ve zkratce shrnuta řeč premiéra De Gasperiho. Po něm přišel na řadu vůdce opozice. Začal těmito slovy: „Děkuji panu kolegovi za jeho jasný program. Pochopitelně on mi promine, když já teď vysvětlím, že my vidíme problém jinak.“ To byl ještě parlament, kde řeč znamenala, že se mluví o možnostech. Dnes si v parlamentech lidé nadávají a hrubě se obžalovávají. Jsou to ještě zástupci spořádaného soužití v jedné obci? Stane-li se zase politika opravdovou službou pro polis, budeme si politiků zase vážit. Slovo parlament je odvozeno od parlare, parler, mluvit. Měli by tam otevřít ústa jenom ti, kdo to dovedou dobře a pěkně.

Ale na závěr něco pozitivního. Při návštěvách staré vlasti mne zaujala i jiná stránka našeho života, tentokrát pozitivní. U nás se čtou knihy mnohem více než u jiných národů. Když jsem jednomu francouzskému intelektuálovi vypočítal, jaké vážné knihy se u nás za posledních dvacet let vydaly a také prodaly, spráskl ruce a zvolal: „To snad není ani možné! U nás všechna knižní nakladatelství krachují.“ V Itálii konstatovali, že jsou na středních školách studenti, kteří nepřečetli ani jednu jedinou knihu, internet jim na celou kulturu stačí. Jistě jsou k tomu nakloněni studenti i u nás. Ale hleďme si uchovat naši starou tradici čtenelů knih. Jen tak se obnoví pravá identita národa, která byla narušena vnějším násilím.

*MFDnes, 4. 7. 2009. Kráceno*

*Kardinál Tomáš Špidlík, nar. 1919, je významným světovým vědcem a spisovatelem duchovní literatury.*



*Martin C. Putna*

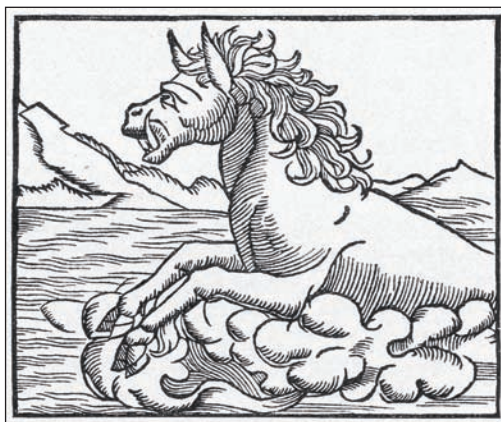
***Docela na okraj konference  
Mír, demokracie a lidská práva v Asii***

*Dalajláma znovu v Praze  
Staronová příležitost k poučení  
I k novému ukázání  
Jak velmi jde duchovním vůdcům k duhu  
Nemít jinou moc než duchovní*

*Dalajláma vítán primátorem Bémem  
Titulován „Eternally Smiling Person“  
Pasován na další celebritu do předvolební sbírky úsměvů  
Vzdoroval tím že smál se sám sobě  
Když upravoval řečníkům mikrofon*

*Dalajláma obléhán mnoha malými bémy  
Sběratelkami celebrit Havlů Jaggerů Svěráků  
„Já už s ním mluvila, celou půlhodinu, heč!  
Osobo ubohá Jednou se tě v nebi optají  
„Jak dlouho jsi mluvila s vlastní duší?“*

*(Pražský magistrát, 10. září 2009)*



---

# **QUOD BONUM**

---

POSELSTVÍ DĚKANA

ABSOLVENTI

## UYHLÁŠENÍ VOLEB KANDIDÁTA NA FUNKCI DĚKANA 3. LF UK PRO VOLEBNÍ OBDOBÍ 2010 - 2014

**Akademický senát 3. LF UK** na svém zasedání dne 16 června 2009 vyhlásil v souladu s § 27, odst.1, písm. g) zákona č.111/98 Sb., čl.10, odst.1, písm.g) Statutu 3. LF a s čl. 19 Volebního a jednacího řádu AS 3. LF

### volbu kandidáta na děkana fakulty na den 27. října 2009.

Lhůta pro podávání návrhů kandidátů na funkci děkana je  
**do pátku 16. 10. 2009.**

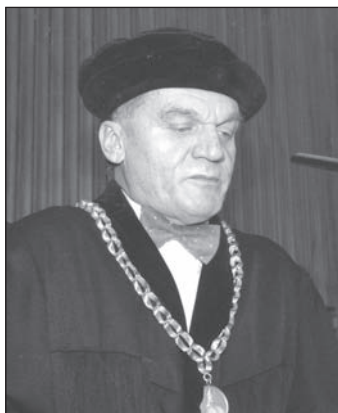
Návrhy může písemně podat ode dne vyhlášení voleb u zapisovatele senátu člen AS 3. LF nebo skupina 20 členů akademické obce fakulty.

*MUDr. David Marx, Ph.D.*  
*předseda AS 3. LF UK*

V Praze dne 19. června 2009

## S děkanem 3. LF UK před koncem jeho funkčního období

### **Bohuslav Svoboda: Je to práce Sisyfova**



**Když jste se, pane děkane, ujímal v roce 2003 vedení fakulty, zmínil jste se o špatné ekonomické situaci. Ta je teď také špatná - tehdy to bylo v důsledku záplav, nyní v důsledku hospodářské krize. Jak se to projevuje na chodu fakulty? Jednou z vašich priorit bylo nenavýšovat - kvůli finančním příspěvkům - neúměrně počet studentů...**

Ta situace bude teď znovu složitá. Nám se ale za tu dobu dvou funkčních období podařilo ekonomickou situaci fakulty nejenom stabilizovat, ale myslím dostat i na úplně jinou úroveň díky tomu, že jsme podnikli řadu racionalizačních kroků a že se nám podařilo stabilizovat počet

zahraničních studentů. Nemusíme proto stav českých studentů zvyšovat nad hranici toho, co jsou naši pedagogové schopni zajistit. Pravda také je, že se podařila řada investičních záměrů, jako jsou úpravy 1. patra, zateplení budovy, vybavení vnitřních prostor, a kromě toho došlo k zásadnímu posunu ve vybavenosti fakulty, ať je to v oblasti počítačové, přístrojové nebo technické. Nezanedbatelnou věcí není ani to, že fakulta poskytla zaměstnancům 13., 14. a dokonce i 15. plat, což si nemyslím, že by některá jiná organizace mohla vůči svým zaměstnancům prezentovat. Faktem je, že teď situace znovu dostává výstražný charakter, protože v minulém roce poprvé nebyly navýšeny prostředky, které dává stát na studenta; teď byly dokonce sníženy a navíc při určování normativního počtu studentů se bude vycházet z let 2008 a 2007, přičemž bude platit o číslo nižší, a tak přestože přijímáme studentů standardně nebo dokonce méně než dřív, už tu bude celá skupina studentů, za kterými státní prostředky vůbec nepůjdou.

Problémy jsme očekávali už když se světová krize teprve začínala manifestovat. Už dva roky jsme se snažili chod fakulty racionalizovat; hledali jsme rezervy v personální politice, to znamenalo nepopulární opatření, kdy jsme sledovali, jak jsou zaměstnanci klinik a ústavů zatíženi, jestli je nějaká relace mezi všemi pracovišti a snažili jsme se skutečně najít optimální počty. Díky tomu se některé věci daří balancovat.

Budoucí vývoj samozřejmě nejsme schopni předpovídat. Osobně jsem přesvědčen, že u nás krize neskončí rychle, dokonce se domnívám, že zdaleka nedosáhla svého vrcholu. Nevíme ani, jak to bude u nás s nezaměstnaností a jaký bude celkový dopad krize. Pro naši fakultu to znamená, že v první řadě musíme velmi intenzivně pracovat na vědeckém potenciálu fakulty, ať už jsou to granty, publikace, které budou představovat zásadní finanční přínos v následujícím období.

**Právě to je další věc, která mě zajímá. Vědecká činnost byla přece jednou z vašich dalších priorit, když jste se stal děkanem. Financování vědy má teď doznat značných změn, co to znamená pro fakultu?**

Pro fakultu to znamená, že do budoucna se objem prostředků, který bude na vědu získán, bude odvíjet od toho, kolik toho byla schopna prezentovat, kolik výstupů měla v uplynulém období. V tuto chvíli, kdy máme tři výzkumné záměry, máme do určité míry prostředky pro vědu v nějaké podobě garantovány; musíme počítat s tím, že od roku 2012 se výše těch prostředků bude odvíjet od toho, jaké byly naše vědecké úspěchy. Zdá se, že vláda premiéra Fischera akceptovala názor, že v době krize jednou z oblastí, na které se nedá šetřit, je právě věda a výzkum, protože od toho se odvíjí rozvoj země, její možnost vstoupit do oblastí s novými ekonomickými možnostmi a zdroji. Na rozdíl od školství, kde peníze ubývají, věda dostane peněz stejně nebo dokonce o něco více. O tuto oblast se tedy musíme postarat, abychom uspěli v kompetici mezi fakultami, Akademii věd a dalšími pracovišti.

## **To zlepšení v oblasti vědy se týká jenom vysokých škol, nebo také Akademie věd? Ta není zrovna spokojena.**

Krucialním problémem je vlastně otázka, jak se budou výsledky vědecké práce hodnotit. To je podstata sporu mezi akademií a státem. Každé měřítko, každé vážení a hodnocení vědeckých výzkumů je ale obtížné, vyžaduje velmi nezávislá a objektivní kritéria a lze jistě napadnout každý systém hodnocení. Na druhou stranu nějaké srovnávací měřítko existovat musí. Faktem je, že vysoké školy v první fázi úvah o hodnocení vědy a výzkumu byly poměrně výrazně proti navrhovanému způsobu hodnocení, potom na tyto návrhy přistoupily. Nakonec Univerzita Karlova tedy řekla ano, my na to přistoupíme, ale Akademie věd po zjištění, jaký to na ni bude mít dopad, má k hodnocení stanovisko velmi negativní. Nechci to dopodrobna rozebírat, ale jsem přesvědčen, že hodnocení výsledků výzkumu je nutné a že není možné, abychom si na výsledky jenom hráli, že práce, které jsou řešeny, musí mít nějaké jasné definované řešení a výstupy a že se od toho zadání musí odvíjet plnění a to musí mít ekonomický dopad. Takový výstup vědecké práce musí být kritériem pro to, které pracoviště má mít vědeckou práci financovanou.

## **Nesdílíte tedy obavy některých vědců, že bude omezen základní výzkum?**

Každá otázka má vždycky dvě roviny. Otázka základního výzkumu je otázka velmi složitá. Základní výzkum vyžaduje velké ekonomické prostředky a mezioborovou spolupráci a při počtu našich obyvatel nelze očekávat, že bychom mohli sahat do celé sféry základního výzkumu. Oblasti základního výzkumu mají jsou pracoviště, která jsou schopná jej realizovat, ale meritorně bude u nás významnější oblast aplikovaného výzkumu, kde se poznatky základního výzkumu převádějí do praxe - tak, aby měly svůj bezprostřední věcný a ekonomický dopad. Myslím, že základní výzkum potřebuje, aby z něj zmizelo všechno, co si na základní výzkum jen hraje, aby se základní výzkum naprosto jasně definoval s tím, že v jeho zadání musí být také nějaký ten aplikační výzkum, a tam aby ty prostředky byly koncentrovány. Bohužel u toho aplikovaného výzkumu tak úplně neplatí, že výsledky jsou dobré, ať jsou „gativní“ či negativní, jak říkají vojáci. Aplikovaný výzkum potřebuje především pozitivní výsledky; i když samozřejmě i popření nějaké hypotézy je pro další vývoj vědy pozitivní.

## **V této souvislosti byste mi mohl něco říci o spolupráci s dalšími institucemi domácími i zahraničními.**

Ta úplně první zásadní věc je, že stále ještě nefunguje to, po čem jsme stále volali, aby došlo k významné spolupráci mezi akademií a univerzitou. Oba tyto celky mají jiný myšlenkový pool, propojení těchto dvou systémů by beze sporu znamenalo významný posun ve výsledcích a úsporu investovaných prostředků; byla by to cesta, jak se z obtížné ekonomické situace snáz dostat. Čili na úrovni národní je to významné propojení pracovišť, kde je celouvazkovou náplní zaměstnanců vědecká

potence, s pracovišti univerzitními, kde je charakter práce odlišný. Přineslo by to pozitivní výsledky pro vědu i pro výuku na fakultě, protože bychom mohli studenty nebo mladé absolventy snáze zapojit do vědecké práce - jednak by měli možnost poznat jiné názory, jednak by se pro ně ten prostor vědy stal daleko zajímavější - a to odchyťávání nadějných mladých vědců by bylo snazší.

### **A jak je to se zapojením do mezinárodního výzkumu?**

Zásadní význam má taková přeshraniční spolupráce v základním výzkumu. Dnes nejsou ničím mimořádným velké mezinárodní studie, které v klinické oblasti představují propojení i dvaceti-třiceti pracovišť, počet řešitelů se pohybuje v desítkách, ne-li ve stovkách. Samozřejmě výstupy z takových nadnárodních studií zaujmají daleko větší celky, mají zcela jiné výstupové charakteristiky. A totéž platí i v oblasti základního výzkumu, kde investice do přístrojového a lidského vybavení je tak velká, že propojení jednotlivých fokusů je jistě zásadní a je jenom nutnou otázkou budoucího vývoje, že se musíme do těch velkých mezinárodních trailů prosadit. Je to o prostředcích a o lidech. Nelze předpokládat, že další vývoj ve výzkumu je možno dělat na koleně. Éra velkých objevitelů jednotlivců je už pasé a když se podíváte na nositele Nobelovy ceny, velmi často to není jedno jméno, jsou to dvě, tři jména a když si poslechnete jejich řeč, tak uslyšíte, že vlastně hovoří za veliké týmy.

**Zatím jsme mluvili o vědě, ale cílem fakulty je hlavně vychovávat lékaře a k tomu potřebuje mít fakultní nemocnice nebo univerzitní. Spory okolo nich jakoby utichly, ale pořád se vynořuje něco nového, naposledy je to zpráva, že Vinohradská nemocnice bude část areálu prodávat nebo pronajímat lékařské fakultě. Neovlivní to výuku?**

To je taková typická interpretace, když novináři vytrhávají část celku. Princip spočívá v tom, že byl schválen plán, aby Vinohradská nemocnice vybudovala nový komplex pro traumatologii, což je komplex řady oborů, a tam by se přesunula velká část klinik. Nový areál už je namalovaný, představoval by řádově okolo 800 lůžek - nebudou to lůžka navíc, ale bude to 800 lůžek v nové kvalitě, protože ve starých budovách nelze žít navěky. Znamenalo by to, že takováto kapacita se ve „starém“ areálu uvolní, že nejde o to něco prodávat, ale že bude vybudován nový nemocniční moderní komplex, kde budou jednotlivé obory propojeny. Co se stane s tím, co zůstane prázdné, to bude otázkou politického rozhodnutí. Můžeme si představovat, že by některé budovy v bezprostředním sousedství děkanátu fakultu velmi zajímaly, protože by to mohl být zárodek kampusu, který lékařské fakulty stále nemají. Jistě si lze také představit, že by tam vznikala nějaká zdravotnická zařízení možná následné péče třeba i v privátních rukou. Hovoříme přitom o majetku státu nebo obce, podle toho, o kterou část areálu jde, protože pozemek je dílem města, dílem státu, a je tedy na rozhodnutí státu, co s tím udělá. Mohu říkat, že by mě něco zajímalo pro fakultu,



pro univerzitu, ale zájem je jedna věc, a možnost druhá; jistě by to znamenalo, že by univerzita musela pozemky a budovy odkoupit nebo najmout, ale to není teď na pořadu dne. Přesun nemocnice do nových prostor by na výuku měl pozitivní vliv moderní nemocnice.

### **Nejde jenom o materiální podmínky, budovy a pozemky, ale vůbec o postavení univerzitní nemocnice, o vztah nemocnice a školy. Došlo k nějakému pokroku ve sporu o budoucí univerzitní nemocnice?**

Myslím, že do určité míry k určitému vývoji došlo. Dnes všechny zúčastněné strany říkají, že univerzitní nemocnice je potřebná a hlavní spor je o vlastnictví nemocnice - jestli to má být akciová společnost nebo nezisková, zda má mít takové nebo onaké postavení. Mohu konstatovat, že ve světě existují všechny varianty řešení. V sousedním Německu, se kterým se rádi poměříme, nebo v Rakousku najdete univerzitní nemocnice, které jsou privátní, ve vlastnictví měst nebo státu, nebo jsou akciové. Já říkám, a takové hlasy stále sílí, že rozhodující není forma vlastnění, ale to, jakým způsobem je garantováno, že lékařská fakulta, univerzita, bude ten, kdo bude rozhodovat o dalším vývoji, o systému výuky, o jejím zajištění, to znamená, jakou možnost bude mít fakulta, univerzita, ovlivňovat a řídit chod nemocnice. Ta druhá věc, která je zásadní, zda vazby fakulty a nemocnice budou zajištěny dlouhodobě, a třetí podstatná věc, je, jak budou ty nemocnice financovány. To je úkol státu: chce vychovávat další generace lékařů, protože je potřebuje, a musí tedy zvážit, jaká část prostředků se do těch zařízení bude dostávat.

### **Jak byste poradil svému nástupci, aby postupoval v otázce univerzitní nemocnice?**

Tak, aby se snažil při jejím vzniku vytvořit rozumné a funkční manažerské nástroje k řízení organizací. Nástroji jsou funkční dozorčí a správní rady, zásadním je, jak velikou roli v těchto správních a dozorčích radách bude mít univerzita a fakulta. Když bude mít v těchto systémech dostatečnou roli, když bude mít v zásadních věcech právo rozhodovací, pak už daleko menším problémem je, jestli nemocnice, univerzita, bude vycházet ze státní nebo neziskové organizace. A za určitých podmínek si lze i představit její podobu „soukromou“, která by byla stejně funkční.

### **Co byste dál radil svému nástupci? Máte pro něj nějaké poselství?**

To mé zásadní poselství je, že musí být připraven na to, že bude stále začínat. V okamžiku, kdy bude mít pocit, že se už něco posunulo dál, zjistí, že se zase vrací na začátek nebo téměř na začátek. Že ty kroky, které udělal, jsou bohužel velmi malé a že to je práce Sisyfova. A když bude mít pocit, že ten balvan už je nahoře, pak mu

zase někdo nohy podrazí a ten balvan se skutálí dolů. A když se mu podaří padajícímu balvanu se vyhnout tak, aby ho nepřeválcoval, pak ať se zaraduje, že žije, rozhlédne se kolem sebe a zase znova začne ten balvan tlačit nahoru.

*Marie Fleissigová*

## **Absolventi 3. LF UK – léto 2009**

### **Studijní program Ošetřovatelství, obor Zdravotní vědy**

Zuzana Anderleová-Beránková  
Jana Bacíková-Benešová  
Vladimíra Balínová-Jíňová  
Olga Baxantová  
Šárka Bělunková  
Eva Bercziková  
Kateřina Adriana Berkiová  
Jana Bodláková  
Marcela Borůvková-Štorková  
Iveta Broncová  
Hana Bušová-Kopřivová  
Jana Císařová-Fučíková  
Naděžda Dohnalová-Němcová  
Jana Dolejší-Dědková  
Helena Dvořáčková  
Eva Dvořáková  
Andrea Fajtová-Řeháková  
Stanislava Grégrová  
Vladimíra Gruntová-Papoušková  
Martina Havlíková-Nevrklová  
Hana Hladíková  
Vendula Hulíková-Štecherová  
Markéta Chocholová-Bošková  
Petra Chrobáková-Potočková  
Martina Janatová  
Markéta Javorková  
Irena Jeřábková-Štěpánková

Monika Jeřábková  
Jana Ježková-Bašková  
Denisa Kafková  
Emilie Kalová-Chrástecská  
Martina Kerdová-Skrbková  
Michaela Kerlová  
Wanda Kluzová-Olszowa  
Ilona Koditková-Voleská  
Tomáš Komínek  
Martina Končická  
Monika Körberová  
Hana Kosková  
Jitka Koubková-Bratršovská  
Zuzana Kovaříková  
Květa Kozlová  
Petra Králová-Čejková  
Martin Kratochvíl  
Kateřina Krejbichová-Štibrányiová  
Kateřina Kučerová-Strunová  
Veronika Kupcová  
Markéta Fandovská-Vancllová  
Jaroslava Lederbuchová  
Lucie Lidická-Švecová  
Lenka Lubinová-Filipová  
Lenka Makovcová  
Erika Maslowská-Czinegová  
Marcela Matoušková-Jakšová

Martina Mezenská  
Vladimíra Moravcová-Hasalová  
Hana Nedělková  
Hana Nejedlá-Plachá  
Dagmar Nevrtalová-Koldová  
Dana Nosovská-Krečmarová  
Helena Pádívá-Jonášová  
Lenka Pejchlová-Fridrichová  
Adéla Petřílková-Prajzlerová  
Jitka Pichlová-Tichá  
Renata Prokešová-Mendlová  
Šárka Půlkrábková  
Marta Pýchová  
Anna Rácová  
Kateřina Rambousková-Koubková  
Anežka Révayová-Brázdová  
Lenka Růžičková  
Věra Řeháčková-Strnadová  
Karolina Řeháková  
Jitka Řepová-Kopecká  
Ivana Sedloňová-Dvořáková  
Marie Severínová-Topinková  
Erika Skřivánková-Machayová

Martina Slavíková-Dvořáková  
Marcela Slivková  
Irena Smoláková  
Jolana Stojánková-Turtáková  
Hana Šidáková-Boulová  
Romana Šimůnková-Kosová  
Monika Šindelářová-Šírová  
Andrea Šipková  
Helena Šuchová  
Jana Šustrová  
Alena Tomešová-Lukášová  
Ilona Trefná-Bučková  
Olga Tučková-Gosmanová  
Šárka Vachatová  
Vlasta Váňová-Horálková  
Romana Vegerbauerová  
Daniela Vintrová-Mandrholcová  
Radka Voráčková-Kmochová  
Jana Vyskočilová  
Alice Zigová-Fojtíková  
Martina Zitková-Slováková  
Jana Zoufalá-Kaufnerová

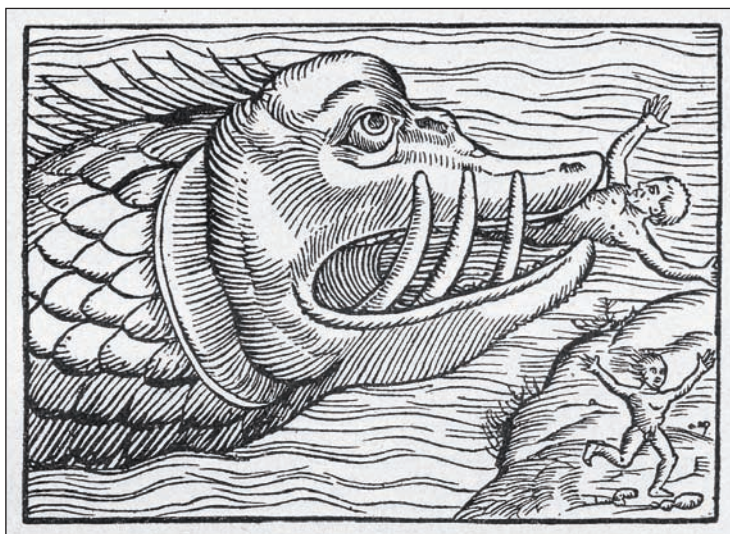
### **Studijní program Všeobecné lékařství**

Štěpán Ander  
Rudolf Antal  
Jakub Bayer  
Zuzana Bejlková  
Karel Brabec  
Ivan Broulík  
Alena Cejnarová  
Eva Černíková  
Selenge Damdinragchaa  
Michal Daniel  
Martin David  
Linda Davidová  
Šárka Diblíková

Lucia Dobrovodská  
Lenka Dorková  
Šárka Doudová  
Jana Fabianová  
Magdalena Fárová  
Viktor Fiker  
Zdeňka Frišová  
Samuel Gašperan  
Jan Gojda  
Dávid Griger  
Martin Hančík  
Zdeňka Chocová  
Zuzana Chrenáková

Petra Jandová  
Tereza Janoušková  
Petr Jaroš  
Katarína Jasaňová  
Zuzana Kaňková-Nováková  
Michal Kheck  
Hana Kliková  
Tomáš Kolouch  
Petr Kořínek  
David Kostrouch  
Lenka Krajčiová  
Vít Kruntorád  
Pavla Křemenáková  
Pavla Křížová  
Imre Kukul  
Jozef Laštík  
Veronika Laurynová  
Lucie Loudová  
Jiří Martinek  
Jindřiška Martínková

Martin Moravec  
Martin Mrázek  
Lucie Nártová  
Jana Pajurková  
Zuzana Pávková  
Hana Petrovová-Janotová  
Eliška Pojezná  
Pavel Pokorný  
Mgr. Bc. Matouš Rous  
Michal Schreier  
Kateřina Stehlíková  
Renata Svatošová  
Gabriela Svobodová  
Jana Švajcrová  
Barbora Typlová  
Petra Veselá  
Šárka Vicenová  
Petr Werner  
Lucie Zavadilová



Bohuslav Svoboda

## Slovo děkana k absolventům 3. LF UK

*Promoční projevy v Karolinu 7. 7. 2009*

### **Budete těmi, kteří mají společnost uzdravovat**

Vaše Magnificence, Spectabiles honorabiles, cives academici, moji milí absolventi, vážení kolegové.

Je mi ctí a velkým potěšením uvítat vás všechny zde, ve staroslavné aule Karolina na slavnostní promoci absolventů magisterského studia lékařství na 3. lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Letošní promoce a váš promoční ročník má pro mne zcela mimořádný význam. Jste totiž ročník, který jsem měl možnost jako začínající děkan zkoušet u příjímácích pohovorů, rozhodnutím děkana vás na 3. lékařskou fakultu Univerzity Karlovy přijmout, sledovat vás od úvodního soustředění v Dobronicích po celou dobu studia, zkoušet vás u státní závěrečné zkoušky a dnes mám tu čest rozloučit se s vámi a poslat vás ze závěťtří školních škamen do vichřice svobodného lékařského povolání.

Je tedy málo, co bych o vás nevěděl a je pro mne i velmi obtížné - a na druhou stranu i velmi významné - naše dnešní poslední oficiální setkání. Děkan vždy cítí svoji povinnost říci absolventům něco dobrého a moudrého na cestu do života., Já mám dnes tuto povinnost umocněnou „rodičovskými pocity“, které k vašemu ročníku cítím a mám.

Po celou dobu vašeho studia jsme se snažili vás naučit, co je medicínsky a navíc i eticky a lidsky správné. A o tom druhém, etickém a lidském aspektu bych chtěl nyní hovořit.

V nedávné době proběhl v Praze za našeho předsednictví v Evropské unii kongres European Group of Ethics a National Ethics Committee o problematice bioetiky a biomedicíny. Jedním z velkých témat na kongresu probíraných byly otázky související s genetickým inženýrstvím a genetickými manipulacemi.

Oblast, která se nyní v této problematice otevírá, je medicínsky, biologicky a obecně vědecky nesmírně zajímavá, posouvá celé naše myšlení a chápání existence živých organismů někam jinam, ale...

Každý lidský pokrok má v sobě nějaké ale. Objev atomové energie přináší nové energetické zdroje, ale současně představuje zrod atomové bomby. Objev dynamitu umožnil bezpečnou práci s výbušninami, stal se základem Nobelovy ceny, ale otevřel prostor pro zneužívání výbušnin od lou-

peží po terorismu. Objev penicilinu a dalších antibiotik přináší řešení infekcí, ale obsahuje v sobě rizika vzniku rezistentních kmenů a možné pandemie.

***Dnešní genetické experimenty určitě stojí na hranici, kterou představuje etika paradoxně postavená do kontrastu s prospěchem a libidem jedince.*** Superradiální ekonomové tvrdí, že jediným právem, které člověk má, je právo na majetek, a v etickém kontrastu s tímto právem nemá vlastně ani právo na život. Superradiální genetici říkají, že každá manipulace s genetickým materiálem je oprávněná, pokud přináší jedinci prospěch a uspokojení.

V tomto okamžiku začíná medicínsko-etický problém. Dnes dovedou biogenetici upravit genetický materiál a vytvořit tzv. supermyš, která uběhne bez námahy v plném tempu 20 km, tedy dvacetkrát tolik, co normální myš. Máme tedy s vědomím všech rizik uspokojit jedince, který chce být nejlepší běžec? To je ještě jednoduché, stačí se eticky vzdát toho, že doping ve sportu je neetický. Co ale s tím, že dovedeme zásahem v mozku zbavit jedince strachu a bolesti? Má to jistě medicínský a etický rozměr u lidí umírajících v bolestech. Co ale kdyby tímto zneužitím transformace CNS vznikla armáda lidí, kterým chybí strach, pud sebezáchovy a vnímání bolesti?

A to dobře všichni víme, že nic není uhlídatelné a všechno je zneužitelné.

Nemusím hovořit o tak katastrofických scénářích, jako je zánik světa autodestrukcí modifikovanými lidmi. Co problematika chimér - tedy spojení genetického materiálu lidského se zvířecím? Jde to, zatím platí povinnost zastavení dělení zárodku chiméry 10. den... Jak dlouho to bude platit?

To vše se zdá vzdálené, ale před námi leží jiný problém. Boj s terorismem vyžaduje stále dokonalejší možnosti identifikace konkrétního jedince. Snímky zornic, informace získané z DNA a všechny další identifikační systémy dávají držitelům těchto informací - státu? - obrovskou moc nad lidmi. Vědění o všech jejich nemocech, starostech, původu... ***Chceme takovýto zásah do svých osobnostních práv, chceme být takovýmito informacemi manipulováni a vydírání???***

Jako váš děkan se vám, vážení absolventi naší fakulty, přiznávám, že na všechny tyto otázky neznám jednoznačnou odpověď. Vím však, že těmito otázkami se musí zabývat lidé vysoce vzdělaní, lidé s vysokým odborným a etickým kreditem, ať již budou vycházet z víry nebo ateismu. Chtěl bych vám všem tento poslední den připomenout, že to je problém nás všech, celé lidské společnosti. Vy však v této společnosti budete představovat ty, kteří ji mají uzdravovat. Budete ve valné většině dělníky medicíny, baseballovými hráči v poli, jen někteří jedinci z vás budou špičkovými vědci nebo skvělými nadhazovači. Výsledek však dělá tým. V rukou nás všech je náš osud, proto mi dovolu,te, abych na vás zavolaal svou poslední děkansko-koučovskou výzvu jako na hráče baseballu: pokřik, kterým obecenstvo přivolaává úspěch:

„Buďte pozorní, polaři!!!“ = „Be carefull, fielders!!!“

## Nepřestávej, dokud tě lidé potřebují

Každý rok touto dobou se scházejí pedagogičtí členové akademické obce 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy s čerstvými absolventy magisterského studia lékařství, s jejich rodinami a přáteli, aby společně slavnostně ukončili šestileté studium posluchačů na univerzitě a aby absolventi převzali akademické tituly doktorů veškeré medicíny se všemi jejich právy a povinnostmi.

Od vzniku 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy z lékařské fakulty hygienické v roce 1990, kdy poprvé nezazněly z děkanského křesla při promoci tirády oslavující komunistickou stranu, patří k nové tradici promočního dne děkanský projev, kterým chce úřadující představitel fakulty předat svým studentům závěrečné poselství. Cosi jako principiální zadání pro jejich další profesní, odborný a lidský vývoj.

Zdálo by se, že takové poselství je jednoduché – dobře pracujte, pokračujte ve svém vzdělávání, hleďte si svého prospěchu a nic víc není třeba.

Povolání lékaře je však jiné než ostatní povolání – je to svobodné povolání, nazývané též uměním, a bezesporu má v sobě prvky, které lze vyjádřit slovem poslání.

Dnešní moderní svět má tendenci na vše se dívat prizmatem osobního úspěchu, prizmatem peněz, prizmatem moci. Tato deformace hodnot života vyvolává deziluzi, vyvolává obavu z dalšího vývoje společnosti a v naší profesi i obavu z toho, jaká bude zkomercionalizovaná, odosobněná medicína.

Začal jsem pátrat, ***kde začíná ta změna, která odsouvá ideály, znevažuje morální hodnoty, odmítá etiku a znevažuje víru.***

K svému překvapení jsem objevil dílo post-konfuciánského filozofa Meng Kche, který žil 370-289 před naším letopočtem a je známý pod svým polatinštěným jménem Menicus. Žil v Číně v období vrcholící společenské a mravní krize (tj. v období Bojujících států), a proto se jeho dílo zabývá zkoumáním autonomních mravních principů v lidské existenci. Poslechněte si, co říká:

*Kdysi byli lidé ochotni  
raději zemřít  
než by vykonali něco  
co není v souladu  
s principy konání  
v zákonech spravedlnosti  
Dnes je člověk  
pro zkrášlení svého obydlí  
pro radost z žen  
konkubín či věcí  
které si předtím*

*nemohl dopřát  
schopen každé  
podlosti.*

Kritika, která zaznívá z Menciusových úst 300 let před Kristem, je velmi tvrdá, pracuje s pojmy své doby, ale její princip je možné bezezbytku převést do naší dnešní doby. Celá historie lidstva je prostoupena konfliktem mezi světem ideálů a idejí a světem prospěchu a požitků.

Studium na naší fakultě vás naučilo mnoho o vědě lékařské a o léčení nemocných. Snažili jsme se vás v hodinách etiky, v hodinách praktického kontaktu s pacienty učit i něco dalšího, něco z toho, co je pro léčení lidí nezbytně nutné – snažili jsme se vám vštípit zásady partnerského vztahu mezi lékařem a pacientem, úctu k člověku a vědomí významu povolání, ke kterému jste se připravovali v modifikované Ciceronově větě SALUS AEGROTI SUPREMA LEX – blaho nemocného je nejvyšším zákonem.

Pokud se nám toto poselství podařilo zasadit do vaší mysli, pak věřím, že jste stejně ztraceni jako generace Pasteurů, Jánských, Galénů...

Znamená to, že nebudete mít klidné dny, volné svátky, prospané noci, že nebudete mít své soukromí, protože vaši pacienti budou stále s vámi. Možná si budete v tom dnešním světě připadat tak trochu jako Pinocchiové, směšní svými názory jako Panáček svým nosem. Ale věřte mi, že to je jediná cesta, jak se stát prospěšnými a úspěšnými lékaři a dobrými a váženými lidmi.

Začal jsem citátem čínského autora, starým více než 2000 let. Dovolte mi pokračovat citátem ještě starším z taoistické knihy, připisované Konfuciovu pravnuku C'S'ovi z knihy Čung Jung neboli Traktátu o uplatňování principu středu:

*Mnoho studuj, vyptávej se,  
uvážlivě přemýšlej,  
zřetelně věci vymežuj.  
Nepřestávej, pokud existuje něco,  
cos ještě neprostudoval,  
nebo co ses dosud nenaučil.  
Neustávej, pokud je něco,  
nač ses ještě nezeptal,  
nebo čeho ses nedopátral.  
Nepřestaň, pokud je něco  
o čem jsi nepřemýšlel  
anebo cos dosud nedomyslel.  
Nepřestaň, pokud je něco,  
co není vymezené  
anebo není vymezeno jasně.  
Nepřestaň, pokud je něco,*



*co není vykonané  
anebo co není vykonané dokonale.*

Nemohu k těm slovům ani v dnešní době nic dodat, snad jen zkusím, co si já myslím:

*Nepřestávej, dokud tě lidé potřebují.  
Neustávej i když nemůžeš.  
Nepřestávej, i když se Ti díky vyhýbají.  
Nepřestávej a budeš lékař.  
Budeš člověk.*

## Čtyři principy morálky

Poslední univerzitní povinností vás, absolventů, je složit slib, složit Hippokratovu přísahu, kterou se zavázete řádně plnit všechny povinnosti, které na vás v povolání lékařů čekají.

Když se dívám po vašich obličejích, které za těch minimálně šest společných let tak dobře znám, kladu si otázku, co vás ve vašem dalším životě čeká a jestli jsme vás na nelehké povolání, které jste si vybrali, dobře připravili.

Georg Christoph Lichtenberg (1742-1799), povoláním profesor experimentální fyziky, matematiky a astronomie na univerzitě v Göttingenu, který byl znám jako vtipný a břitký polemik, na adresu nás, pedagogů, řekl:

*„Domnívám se, že jestli se našim pedagogům podaří jejich záměr, myslím, jestli to přivedou tak daleko, že se studenti budou utvářet zcela pod jejich vlivem, nebudeme už mít jediného vskutku velkého muže. To nejpotřebnější v životě nás zpravidla nikdo neučil... Chraň Bůh, aby se člověk, jehož učitelkou je celá příroda, stal kusem vosku, do něhož některý profesor otiskne svou vznešenou podobu.“*

To jsou velmi moudrá slova a platí dodnes. Naší snahou proto bylo předat vám dobré základní vědění, naučit vás s vědomostmi pracovat, kriticky je analyzovat, ne je slepě přijímat.

Neskromně si myslím, že se nám to díky specifickému studijnímu curricula naší fakulty docela daří. V tom slůvku „docela“ je ještě osten nespokojenosti – ne vše je (a ani nemůže být) ideální, protože ani my, pedagogové, ani vy, studenti, nejsme stroje bez chyb.

Na začátku vašeho budoucího povolání jistě musí být vědomosti, musí být snaha co nejrychleji se naučit tyto vědomosti používat ku prospěchu pacientů a musíte mít snahu získávat další a další vědomosti, abyste mohli být svým pacientům a lékařské vědě co nejprospěšnější.

***Vždy se ale objevuje otázka, proč my, lékaři, máme takový těžký úděl*** – brát na sebe bolesti a starosti jiných, vzdát se pro své pacienty části své svobody, svého pohodlí a prospěchu, svého života. To je totiž to, co vás ve vaší budoucnosti čeká.

Znám velmi mnoho argumentů, které povolání lékaře přirovnávají k poslání a staví ho do jiné roviny, do jiného kontextu než všechna jiná ostatní povolání. Známe také celou škálu dnes tak často užívaných argumentů, že povolání lékaře je byznys jako každý jiný a že je třeba i medicínu jeho zákonům podřídít.

Nezapírám, že tato druhá varianta je mi cizí, že čím déle žiji mezi svými a se svými pacienty, tím více vnímám výjimečnost povolání lékaře.

Dovolte mi, abych ještě jednou citoval matematika a astronoma Lichtenberga, připomínám jenom, že to jsou slova, která byla vyřčena na konci XVIII. století:

„*Máme dnes čtyři principy morálky :*

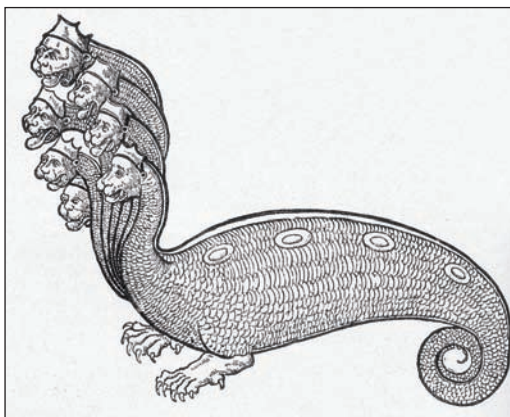
- 1. filozofický: Konej dobro, kvůli sobě samému, z úcty k zákonu;*
- 2. náboženský: Konej dobro, protože je to vůle Boží z lásky k Bohu;*
- 3. lidský: Konej dobro, protože to přispívá k Tvému štěstí, z lásky k sobě;*
- 4. politický: Konej dobro, protože to přispívá k blahu celé společnosti, jejíž jsi částí, z lásky ke společnosti, s ohledem k sobě.“*

A není to všechno týž princip nazíraný jen z různých stran?

Vážení absolventi, velmi dobře vím, co jsme vás po celou dobu vašich studií učili. Poměrně dobře tuším, co z toho jste si zapamatovali. Nechci však, abyste byli podobiznami svých učitelů. Chci, abyste byli svébytné osobnosti, dále hledající svůj smysl života, své místo ve společnosti, své osobní lidské štěstí.

Chtěl bych však, abyste si z dnešního dne, kromě slavnostního pocitu a pocitu dokončeného díla, zapamatovali i to, že vaše budoucí povolání by měly řídit vždy čtyři principy - filozofický, náboženský, lidský a politický a že tyto čtyři principy jsou v medicíně totožné.

Q. B. F. F. S.



# Dilema z redakční pošty

## Změnit koncepci VNR?

Vážená paní šéfredaktorko,  
dovoluji si Vám poslat zprávu o činnosti Odborné komise 3. LF UK k otištění v časopise VNR...

S pozdravem Šimon Vaculín

Vážený pane docente,  
děkuji za zaslání zprávy o činnosti, bohužel Vás musím zklamat: do čtvrtletníku VNR se příliš nehodí. Vhodné by bylo ji otisknout v týdenním zpravodaji Vita nostra servis...

S díky, omluvou a přáním pokud možno příjemných prázdnin Marie Fleissigová

Dobrý den,

děkuji za odpověď, kterou jsme trochu očekávali. Zkusil jsem to z toho důvodu, že mi chybí nějaký časopis, kde by se zveřejňovaly podobné zprávy a VNR mi přišla jako nejvhodnější. V podobném časopise bych očekával zprávy o stavu fakulty, jejím hospodaření, činnosti komisí atd., prostě výroční reprezentativní zprávy, klidně jako suppl. jednoho z čísel...

Přeji krásné léto a gratuluji k čtivým a milým esejím(?) na konci VNR

Šimon Vaculín

## Ponechat koncepci VNR?

Milá paní magistro,

píšete mi, „snad se na mě nebudete zlobit“ – probůh, copak jsem člověk zlobivý? Vždyť víte, jak si vážím Vita Nostra a jakou mám vždycky radost, když mě v ní otisknete! Klaním se před Vaším úsilím o zachování české (vlastně rakousko-uherské) tradice kultivovaných lékařů v době rozmáhajícího se fachidiotismu a vítám, mohu-li jej podpořit. Tudíž Vám dávám plošné oprávnění přetisknout cokoli v z toho, co píšete a co se Vám zalíbí, v Revue Vita nostra...

Dále Vám pro potěšení posílám svoji novou knihu. Doufám, že Vás zaujme. Filozofia je nakladatelství FLÚ Akademie věd a nemá v rozpočtu ani halíř na reklamu (ani dobrého distributora). Osud knihy tak závisí na recenzích a na slovech, která dají slova. Takové slovo ve Vita nostra by bodlo.

Děkuji Vám a přeji vše nejlepší ve Vaší velmi záslužné práci.

S úsměvem  
Erazim Kohák

---

# **ZDRAVOTNICTVÍ**

---

MORÁLNÍ OTÁZKY  
FYZICKÁ TRAUMATA

Kateřina Eliášová

## Budou dělohy k pronájmu?

Ministerstvo spravedlnosti chystá revoluční změnu v oblasti rodičovského práva, která by zásadně změnila postavení náhradních i biologických matek.

V Česku dosud neexistuje žádná právní norma, která matkám zaručí, že mají na své dítě automaticky nárok i v případě, že jej ve své děloze nosí jiná žena. V praxi se tak může stát, že dítě biologických rodičů získá do péče náhradní matka. Ministerstvo spravedlnosti to chce napravit. „O změně zákona přemýšlím už od letošního května. Ve své praxi jsem se setkala s řadou klientek, které se o toto téma zajímaly,“ potvrdila exkluzivně pro Aktuálně.cz ministryně spravedlnosti Daniela Kovářová.

### Není matka jako matka

Český právní řád v současnosti de facto náhradní mateřství nezakazuje, žádný speciální zákon ale pro tuto oblast neexistuje. Podle dnes platných zákonů patří dítě matce, která ho porodila. Biologická matka tak dnes nemá žádnou záruku, že po porodu získá dítě automaticky do své péče.

„V Česku dnes máme v této oblasti nevyjasněné právní prostředí, neexistuje judikatura, která by například reagovala na to, co se stane, když náhradní matka odmítne dítě vydat,“ objasnila Kovářová hlavní důvod, proč ministerstvo začalo pracovat na změně zákona. Na papíru podle ní zatím nic napsáno není, Kovářová chce nejdříve odbornou diskuzi.

### Pronajmout dělohu, nebo ji půjčit?

V Česku se podle dostupných informací zatím nestalo, že by náhradní matka odmítla narozené dítě „vrátit“ jeho biologickým rodičům. Ročně se tu takto narodí přibližně deset dětí.

Ministryně Kovářová připouští, že se se svým nápadem pouští na tenký led. Uvažuje totiž také o možnosti, že by si biologičtí rodiče dělohu od anonymní náhradní matky pronajímali. „Jeden z velkých otazníků je, zda má jít o placenou službu, či ne; jak se to bude řešit smluvně, zda to bude písemná smlouva nebo ústní, jak se bude řešit vymáhání nároků ze smlouvy, co když dítě nebude úplně zdravé a další otázky,“ vypočítává klíčové sporné body Kovářová.

### Je to proti přírodě?

Mezi odborníky vyvolává otázka změny legislativy a možnosti zpoplatnění této specifické „služby“ protichůdné názory. „Vím, že je to konfliktní téma. Jsme na začátku, chceme o tom mluvit s odborníky,“ ujišťuje Kovářová.

„Je to proti přírodě,“ namítá například psychiatr Radkin Honzák, který princip náhradního mateřství odmítá zcela. „Mně se to v zásadě nelíbí. Dítě není komodita.

Není to tak, že když dítě chci, tak ho musím mít za každou cenu. Existuje přeci i možnost adopcí,“ namítá.

Na opačné názorové straně stojí primář Centra asistované reprodukce pražské kliniky ISCARE Milan Mrázek. „Jsem v tomto směru liberální. Nejsm proti principu náhradního mateřství,“ řekl Aktuálně.cz. Podle něj ovšem nejde jen o právo. „Existují tady také etické otázky, které souvisejí právě se zpoplatněním náhradního mateřství,“ upozornil.

### **Zákon ve hvězdách**

Milan Mrázek poukázal také na to, že dosud není vyřešena ani otázka anonymity jak biologických rodičů, tak náhradních matek. „Možnost zůstat v anonymitě by měla platit pro obě strany. Tedy pokud si nebudou rodiče přát znát jméno matky a rovněž naopak,“ myslí si.

Ministryně Kovářová připouští, že debatu nad zamýšleným zákonem už nedotáhne do konce. „Moje původní představa, že do konce svého funkčního období předložím záměr do vlády, padá,“ připustila.

*Aktuálně.cz, 27. 8. 2009*

## **Začíná debata ministerské komise**

Možnost uzákonění náhradního mateřství se stala ústředním tématem činnosti etické komise ministerstva zdravotnictví. K debatě o této otázce se právníci, lékaři, psychologové, sociologové a odborníci na zdravotnickou etiku poprvé sešli u kulatého stolu 2. září v Praze. Na tiskové konferenci pak ministryně spravedlnosti **Kovářová** označila za jednu z konfliktních otázek formu odměny náhradní matce. Podle jejího vyjádření se uvažuje pouze o příspěvku na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím. Ministryně zdravotnictví **Jurásková** k tomu dodala, že za jeden z mnoha rizikových faktorů v etické a zdravotní oblasti pokládá zásah do psychiky náhradní matky při porodu a v poporodním období.

Členka etické komise ministerstva zdravotnictví prof. Radana **Königová** na základě svých více než padesátiletých zkušeností soudí, že právní úpravou nelze v žádném oboru medicíny zajistit adekvátní řešení problémů jednotlivých pacientů (zde bezdětných párů). Nezbytná je individualizace přístupu z hlediska lidského i medicínského podle aktuální situace dotyčných jedinců. Situaci bezdětných párů může vyřešit adopce. Etický rozdíl mezi adopcí a surogací spatřuje R. Königová v tom, že adopcí dítě získává domov a rodiče (snad vhodné) bez možných komerčních zájmů z obou stran (surogátní matky či objednatelského párů) a je pod dohledem orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

## Děloha na leasing - proč jsem proti



Existuje tragická situace neplodného páru, který přes veškerou pomoc současné medicíny nemůže počít vlastní dítě. Heroické techniky nabízejí zdánlivě jednoduché řešení: náhradní (surogátní) matku, která dítě ve své děloze donosí, úspěšně porodí a pak odevzdá jeho budoucím rodičům. Tato praxe je již uzákoněna ve Velké Británii, v Austrálii, v Indii a v některých státech USA. Jsou relevantní zprávy o tom, že také u nás jsou tyto myšlenky živé, a dokonce že se připravuje zákon, který by nás do tohoto spolku přiřadil, a to bez jakékoli nezbytné odborné a celospolečenské diskuze, což vnímám jako krajně neodpovědné.

Nechci (a neumím) se věnovat možným právním komplikacím takového postupu (na to téma existuje bohatá literatura), svoje NE k návrhu pojednám tedy jen ze svého lidského a profesionálního pohledu. **Lékařská etika podobným praktikám říká: vstup na kluzký svah, ale existuje také mnoho biologických a psychosociálních okolností argumentujících proti takovému řešení.**

„Vymodlené“ dítě může vzniknout tak, že budoucí otec zcela přirozeným způsobem oplodní náhradní matku nebo dodá své spermie, které jsou jí posléze aplikovány do dělohy. Pokud má pár zájem na jednoznačně vlastním genetickém potomkovi, je možné provést oplodnění z rodičovských gamet (vajíčka a spermie rodičů) klasickým způsobem „dítěte ze zkumavky“ (IVF) a embryo vložit do dělohy náhradní matky. Lze však také použít gamet dárcovských, jak v kombinaci (vajíčko matky a spermie dárce či naopak), nebo dokonce obou gamet dárcovských. Náhradní matka má plod donosit z důvodů altruistických, tedy bez odměny (náhrady a ušlé zisky spojené s rolí těhotné ženy a posléze rodičky se hradí; další odměna za poskytnutou službu by již představovala „obchod s dětmi“).

Po porodu má náhradní matka předat dítě „objednávajícímu páru“, přičemž u nás, stejně jako ve většině zemí, kde se tyto postupy praktikují, není předchozí dohoda o předání právně vymahatelná, protože za matku zákon považuje ženu, která dítě porodila. Zde je také těžiště soudních sporů, které proběhly zejména v USA.

Zastánci „institutu surrogátních matek“ se ohánějí tím, že žena, resp. manželský pár (nebo dokonce lesbický pár) má „právo na dítě“, což však patří mezi práva virtuální (podobně jako právo na práci), která jsou až v druhém sledu za základními lidskými právy. Dítě není komodita, kterou si je možné pořídit, když se „mi zachce“

(ruští šlechtici) a „když na to mám“ (majitelé dostatečného konta), dítě je člověk, osobnost se všemi právy, které mu společnost MUSÍ zaručit, jinak je již společností v rozkladu. Z mého pohledu zde v první řadě stojí ohrožená práva dítěte, dále pak dehumanizace náhradní matky, z které se v takto zadaném programu stává nikoli matkou a osobností, ale předmětem a nástrojem realizujícím přání neplodného páru za hranicí lidské přirozenosti.

V době své plnoletosti má člověk právo znát své pravé biologické rodiče; co asi prožije jedinec v tomto věku, až se dozví, že si jeho „výrobu“ jaksi objednali, že ho porodila jakási „děloha na leasing“ z gamet, které poskytly nějaké spermabanky nebo ovobanky? Římské: mater certa, pater incertus je tak povýšeno na n-tou.

Ponechme šok adolescenta v úrovni úvah (navzdory agresivně vedeným kampaňm za institut náhradních matek, existuje jen skromná opravdu vědecky fundovaná literatura týkající se této oblasti) a pojďme se podívat na to, jaké škody může způsobit doporučený postup novorozenci a matce, která ho porodila.

Novorozenec je sice naprosto plně odkázán na péči matky, nicméně není tak úplně bezmocný, protože je biologicky vybaven, stejně jako jeho matka, celou řadou mechanismů, především neuroendokrinních, které mu zajišťují nejen přežití, ale i potřebnou láskyplnou pozornost.

Klíčovou roli má hormon oxytocin, který bývá též označován jako „hormon důvěry“, vyplavuje se ve větší míře v harmonických mezilidských vztazích (ale nejen v těch, např. kontakt s vlastním psem zvyšuje jeho koncentrace v plazmě) a na konci těhotenství působením hormonu estrogenu stoupá dramaticky počet receptorů (tedy „přijímačů“, které na něj budou reagovat) v mozku budoucí maminky, a to především na místech, která budou mít vliv na její budoucí mateřské chování.

Doslovný překlad řeckého termínu oxytocin je „rychlý porod“ a dlouho bylo známo jen to, že se v enormně zvýšeném množství vyplavuje při porodu, který urychluje, a to víc při standardním, kdy novorozenec prochází porodními cestami, než např. při porodu císařským řezem, jak u maminky, tak u plodu. Oxytocin působí také na skutečnost, že matka vnímá vůni svého dítěte velmi intenzivně a rozezná ji od vůně dětí jiných. Také novorozenec má vyvinutý čich a podle vůně plodové vody bezpečně poznává svoji matku.

Kontakt se mnohonásobně zpevňuje prvním dotekem rtů novorozence s prsní bradavkou matky. Tento mechanismus je odpovědný za unikátní blízkost a těsnost vztahu mezi matkou a jejím dítětem v prvních hodinách a dnech po porodu. Ve vývojové psychologii je mechanismus známý pod pojmem attachment, převáděným do češtiny jako „připoutávací vazba“; autorem myšlenky je psycholog John Bowlby. Čím déle kontakt trvá, tím mocněji se upevňuje, matka rozpoznává stále přesněji potřeby svého dítěte, přičemž oxytocin snižuje i hladinu stresů vyplývajících z nadměrných požadavků náročné poporodní situace jak u matky, tak u dítěte.



Při porušení procesů připoutávací vazby stoupá naopak u dítěte hladina stresového hormonu kortizolu, což se nepříznivě odráží jak na aktuálním stavu, tak na dalším vývoji jedince, protože dochází k chronickým a někdy nezvratným změnám ve funkci i struktuře mozku. Psychiatři zpětně zjišťují narušení připoutávací vazby u mnoha psychických poruch, zejména u takzvaných poruch osobnosti, kdy dítě nevstoupilo do „bezpečného světa“.

Dalším hormonem účastnícím se na složité orchestraci stavů po porodu je prolaktin, vyvolávající jednak produkci mateřského mléka, ale také trochu utlumující matku, což má rozumný cíl: omezit její aktivity na péči o miminko. Maminky nastupující do práce po šestinedělí nelze považovat za statečné, ale za nerozumné a vzpírající se silnějšímu zákonu přírody, na což doplácí jak ony samy, tak jejich děti. Prolaktin funguje jinak u matek, kde je pokládán spíše za hormon uklidňující, než u bezdětných žen, kde je vnímán více jako hormon stresový.

Opioidy - chemie proti bolesti a současně „molekuly odměny“ - tečou při porodu (kdyby ne, tak každá porodivší žena půjde minimálně vykastrovat, spíše však pozabíjet všechny muže = potenciální otce dalšího dítěte). Opioidní mechanismy jsou odpovědné za ten typ lásky (na rozdíl od „zamilovanosti“, která je řízená především fenylethylaminem), která se obává ztráty milované bytosti. Spolu s oxytocinem tak upevňují připoutávací vazbu, jejich produkce je podporována sekrecí prolaktinu a přispívá k vytváření dobrého prostředí pro růst nového jedince.

Tento přirozený proces je adopcí zásadním způsobem narušen a dítě, jakkoli chtěné, je vystaveno stresu. Stejnému stresu může být vystavena žena, která se s ním devět měsíců sžívala a pak je porodila. Otázkou může být i její motivace k takovému činu. Helene Ragone (Ragone H: Surrogate motherhood: conception in the hearth. Wiewstiew Press, 1994) ve své studii zjistila, že 26 % žen se k náhradnímu mateřství rozhodlo z pocitů viny, protože si v minulosti nechaly ukončit těhotenství potratem, a 9 % žen proto, že své dříve narozené děti daly k adopci. Australský etik Tieu (Tieu MM: Altruistic surrogacy: the necessary objectification of surrogate mothers. J Med Ethics, 2009;35:171-175) v recentní práci dochází k závěru, že náhradní matky, které „zvládly“ své přirozené instinkty a daly dítě, jež porodily a poskytly bezprostředně k adopci bez jakýchkoli negativních pocitů, prošly procesem „kognitivní disonance“, který je možné cum grano salis přirovnat k brainwashingu. Jeho závěry, s nimiž se plně ztotožňuji, říkají:

1. Náhradní mateřství (surrogacy) je destruktivní pro přirozený a intuitivně zadaný vztah mezi matkou a dítětem.
2. Používání těchto postupů a využívání agentur, které tyto praktiky podporují, přináší ve svém výsledku strategie kognitivní disonance („vymytí mozku“).
3. Strategie kognitivní disonance vedou k tomu, že náhradní matka se cítí jako „předmět“.
4. Jestliže premisa uvedená ad 1. je správná, je celý projekt náhradních matek

morálně problematický, jestliže premisa uvedená ad 2. a ad. 3. je správná, je náhradní mateřství (surrogacy) morální problém.

5. Empirické důkazy podporují premisy 1., 2. jakož i 3.

6. Z toho plyne, že náhradní děloha (surrogacy) je morálně problematická.

A teď přidejme problémy ryze medicínské: IVF jednak přináší velmi často mnohočetná těhotenství, jednak vede k předčasným porodům, kde mortalita novorozenců je daleko vyšší než při normálním těhotenství. Pak je tu nepříjemná možnost, že se objeví nějaká vada - nebo neobjeví, ale objedávající pár se do skončení těhotenství rozejde a dítě už nechce, rubem této skutečnosti je útek surogátní matky s jejím a současně nikoli jejím dítětem přes celé Spojené státy.

Těhotenství je sice fyziologický stav, může však být ohroženo řadou komplikací jak během samotného průběhu, tak během porodu, a to až po úmrtí náhradní matky. I takový případ již byl publikován: šlo o 29letou ženu, jejíž smrt nastala 90 minut po porodu v důsledku ruptury aorty po prudkém zvýšení krevního tlaku. Z vyjádření její matky vyplynulo, že „již nechtěla mít další děti, protože však pocházela z velké rodiny, chtěla pomoci lidem, kteří vlastní děti mít nemohli“ (Anon: Surrogate mum dies after giving birth. Daily Mail, 29 Jan 2005, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-335871/Surrogate-mum-dies-giving-birth.html> accessed 19 Nov 2008). Zatímco biologická matka podstupuje rizika s odměnou vlastního dítěte, náhradní matka tuto vidinu nemá.

A co nejvíce smrdí na této altruistické aktivitě, jsou až v první řadě peníze. V chudé Indii se už licituje o nejlépejší surogátové matky, v bohatých státech USA se licituje po porodu o dodatečném zvýšení „pronájmu“ dělohy a právníci neprodělávají. Pokud se medicína vydává tímto směrem, je to bezpečnější cesta do pekel než implantace silikonů a jiné zhovadilosti.

*Článek je psán pro časopise Vesmír. Aktuálně.cz 27. 08. 2009*



## Pronájem dělohy? V Indii za 200 tisíc

Levná lékařská péče, nejasné zákony a jejich kontrola a vysoký počet žen, které jsou ochotné za relativně nízký obnos zákrok podstoupit. To jsou důvody, proč se Indie stala zemí, kam cizinci nejčastěji jezdí kvůli takzvanému náhradnímu mateřství.

Připomíná to továrny na děti. Stačí specializované indické klinice dodat vajíčko a spermie. Lékaři indické ženě vpraví do těla cizí uměle oplodněné vajíčko, ona plod donosí, porodí a dítě potom odevzdá jeho genetickým rodičům, povětšinou cizincům. Náhradní mateřství využívají neplodné páry, které nemohou mít dítě ani díky umělému oplodnění. Jde například o ženy, kterým lékaři museli odstranit dělohu.

V Indii vyjde náhradní mateřství na zhruba 200 tisíc korun, zatímco třeba v USA by zájemci zaplatili více než desetinasobek. V Česku je – stejně jako v mnoha dalších částech Evropy – taková praxe zakázaná. V indických novinách a na internetu se navíc objevují inzeráty, ve kterých své dělohy nabízejí k pronajmutí samy jednotlivé Indky. Řada chudých indických žen si nošením cizích dětí vydělává na živobytí.

Společně s umělým oplodňováním tvoří náhradní mateřství jakýsi těhotenský průmysl, ve kterém v Indii proteče podle odhadů v přepočtu 100 až 150 miliard korun ročně. Indická vláda přiznává, že počet zákroků stále roste. Britský deník The Times nyní informoval, že vláda chce proto předělat zákony a dosud běžnou praxi v Indii změnit.

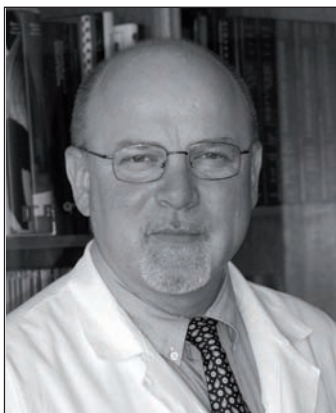
Vláda připravuje normy, které „ochrání práva dětí a emoční práva žen“. Diskutuje se například o tom, od jakého věku by mělo být nošení dětí povoleno a zda všechny neplodné ženy budou moci o takový zákrok požádat. Zpřísnění se chystá hlavně pro cizince. Například by mělo být obtížnější vycestovat s takovým novorozencem z Indie.

*Aktuálně.cz 23. 3. 2008*



Martin Krbec

## Traumatologie ve FNKV: historie, současnost a perspektiva



S traumatologií ve Vinohradské nemocnici jsem měl možnost se seznámit poměrně záhy po absolvování studia medicíny, a to již počátkem 80. let minulého století. Jako čerstvý absolvent Fakulty všeobecného lékařství jsem nastoupil na 1. ortopedickou kliniku FVL a Fakultní nemocnice 2 v ulici Na Bojišti, kde byl tehdy přednostou profesor Vratislav Rybka, DrSc. Shodou okolností jsem měl možnost od počátku spolupracovat s takovými osobnostmi oboru ortopedie, jako byl tehdy docent Oldřich Čech, pozdější přednosta vinohradské kliniky, jenž byl mým atestačním školitelem, a dále doc. František Stryhal, doc. Antonín Sosna, nynější přednosta motol-

ské ortopedické kliniky. Povinné „kolečko“ před atestací jsem v oboru interního lékařství a chirurgie absolvoval právě ve Vinohradské nemocnici, tehdy se nazývala Fakultní nemocnice v Praze 10, krátce FN-10. A tak jsem měl možnost poznat i místní systém traumatologické péče. Interní kliniku, kde jsem stážoval, vedl tehdy doc. Strejček a čas strávený tam psaním chorobopisů a propouštěcích zpráv byl z hlediska erudice v interně ztracený. Chirurgickou kliniku vedl tehdy prof. Procházka a traumatologie byla prováděna v rámci této kliniky. Vedoucím úrazového oddělení a hlavní autoritou byl asistent MUDr. Oldřich Hrdina, velmi svérázná postava a zanícený traumatolog. Byl odchovancem klasické Böhlerovské vídeňské traumatologické školy s propracovaným systémem konzervativní terapie zlomenin, ale propagoval i operační léčení zlomenin.

Úrazy se na klinice operovaly téměř výhradně odloženě, vždy v pátečním programu. Ten se natáhl často až do večerních hodin. Časné odjezdy na víkend byly vyloučeny. Nikdo si nedovolil protestovat. MUDr. Hrdina byl nesmlouvavý a náročný šéf jak ve vztahu k podřízeným kolegům, tak k pacientům a jejich příbuzným. Na oddělení vládl vojenský režim. Pověstné byly jeho výroky; když například vstoupil kdokoli cizí na oddělení mimo návštěvní hodiny, navíc bez jeho vědomí, a on ho zaregistroval na chodbě, zvolal naproti příchozímu silným hlasem: „Pozor! Jdete opačným směrem. Otočte se a opusťte nás! Jdete opačným směrem. Opusťte oddělení,“ a to ať to byl kdokoli. Na oddělení byl absolutní autoritou. Návštěvám

uděloval postupně audience, vždy na něj čekal zástup příbuzných pacientů. Hrdina zaváděl i relativně pokrokové metody operativy, např. zavřené hřebování proximálního femuru i dlahovou osteosyntézu, ale protože byl v této oblasti autodidakt, nemohl dokonale dodržovat a znát zásady léčby zlomenin podle AO. Tomu odpovídaly i některé výsledky. Na oddělení pod vedením as. Hrdiny jsem poté pracoval od svého nástupu do FN-10 v září 1984 až do otevření ortopedické kliniky v květnu 1985.

Koncepce moderní traumatologie přišla na Vinohrady až se vznikem ortopedické kliniky a příchodem prof. Čecha v roce 1984, resp. 1985, kdy byl zahájen její provoz. Klinika byla vybudována v prostorách bývalé kliniky plastické chirurgie, která se přestěhovala do nového monobloku. Prostory byly poměrně rozsáhlé zrekonstruovány v rekordním čase, zejména díky značné podpoře tehdejšího ředitele MUDr. Václava Zemana. Byly vybudovány dva na svou dobu ultramoderní, superseptické sály s klimatizací a laminárním prouděním 3x filtrovaného vzduchu, jeden traumatologický sál a jeden tzv. ambulantní sál. Klinika měla tehdy tři oddělení a cca sedmdesát akutních lůžek a pět lůžek JIP. Zakládajícími členy kliniky, kteří přišli s prof. Čechem z 1. ortopedické kliniky Na Bojišti, byl doc. MUDr. Sosna, MUDr. Vávra, MUDr. Trč a já. Tým se již počátkem roku 1985 rozšířil o další příchozí mladé lékaře, kterými byli MUDr. Váchal z Příbrami, MUDr. Bartoníček z Bulovky, MUDr. Stehlík z Kladna, MUDr. Klézal a MUDr. Jiříčka. Z vinohradské chirurgie přešel na kliniku MUDr. Hrdina, MUDr. Bek, MUDr. Vach a MUDr. Jehlička. Tak vypadal kmenový tým kliniky při jejím otevření. Klinika se věnovala v plné šíři ortopedii včetně dětské a rovněž traumatologii pohybového ústrojí. Tzv. viscerální traumatologie a péče o polytramata zůstala v kompetenci chirurgické kliniky a tato kooperace po vzoru modelů americké, resp. francouzské traumatologie funguje dodnes. Během pěti let byla klinika rozšířena o další třicetilůžkové oddělení v nové přístavbě pavilonu H. Bohužel plánované úrazové ambulance a další oddělení v této novostavbě byly pak přičleněny k chirurgické klinice.

Profesor Čech měl jasnou vizi o fungování ortopedie a traumatologie pohybového aparátu. Tuto vizi získal zejména za svého několikaletého působení na ortopedické klinice v St. Gallen, pod vedením prof. Müllera a později prof. Webera. Klinika v St. Gallen byla tehdy považována za Mekku ortopedie a traumatologie a prošla jí řada zvučných jmen, která se pak stala pojmy ve světové traumatologii. Řada z nich působila jako přednostové významných evropských pracovišť – namátkou jen prof. Tscherne, prof. Magerl, prof. Marti.

Díky přístupu prof. Čecha jsem měl možnost záhy navštívit formou studijních pobytů a stáží řadu evropských klinik, z nichž zejména významné byly půlroční pobyty v Paříži u prof. Roy-Camille a v Marseille u prof. Louise, zaměřené na chirurgii páteře, dále pobyt v již zmíněném St. Gallen u prof. Magerla a ve Štrasburku u prof. Kempfa, autora metody zajištěného hřebování zlomenin. Později jsem stážoval i v Bostonu u dr. Harrise, tehdy nejvýznamnější postavy americké endoprotetiky



kyče. I další členové týmu měli možnost navštívit řadu zahraničních pracovišť – MUDr. Klézl a MUDr. Stehlík absolvovali dlouhodobé pobyty v USA, MUDr. Trč ve Švýcarsku, Kanadě. Z těchto pobytů jsme přivezli nové filozofie a díky prozíravému vedení kliniky a nemocnice jsme měli k dispozici i originální instrumentaria ve velmi krátké době. Tak se mohlo stát, že jsme jako první pracoviště provedli osteosyntézu femuru originálním zajištěným hřebem, jako první jsme implantovali tzv. Gama hřeb a jako první jsme implantovali známý Dickův vnitřní fixater na poranění páteře.

Zejména problematika poranění páteře byla v tehdejším Československu velmi tristní. Jediným pracovištěm, které sledovalo moderní trendy a provádělo operační stabilizace poraněné páteře, byla Ortopedická klinika v Brně-Bohunicích pod vedením profesora Vlacha. Koncem 80. let se začala věnovat úrazům páteře i Úrazová nemocnice v Brně, ale stále v intencích použití rýhovaných dlah a dlouhých stabilizací. Moderní páteřní traumatologie s použitím krátkých úhlově stabilních fixaterů podle Dicka a Magerla nastartovala právě zde ve FNKV v roce 1991. V této době se stala Ortopedicko-traumatologická klinika FNKV vedoucím pracovištěm v oblasti traumatologie pohybového aparátu v naší zemi. Organizovala řadu seminářů pod hlavičkou a patronací AO, podílela se jako hlavní organizátor na prvních AO kurzech v republice, měla bohatou publikační činnost. Bohužel v „porevolučním“ chaosu začátkem 90. let došlo na základě konkurzu neočekávaně ke změně ve vedení kliniky a prof. Čech byl po pouhých osmi letech vedení ve svých 65 letech z této funkce odstaven.

Další vývoj kliniky byl poznamenán ztrátou jednoho traumatologického operačního sálu a části lůžkové kapacity. Tím se kapacita kliniky dostala na určitou podkritickou hranici a bylo nutno omezit některé oblasti činnosti. Tak zaniklo malé oddělení dětské ortopedie, v oblasti páteřní chirurgie zbylo místo pouze pro traumatologii, endoprotetika se redukovala co do počtu implantací i spektra nahrazovaných kloubů. Při přirozeném nárůstu traumatologie a snížení kapacity kliniky zákonitě došlo na oktrojování oboru ortopedie jako takového a tento trend pokračoval i nadále, když jsem v roce 1999 kliniku opustil. V téže době opustila kliniku i řada dalších kmenových lékařů, kteří se stali později přednosty nebo primáři různých klinik a oddělení, mj. doc. Trč, doc. Klézl, MUDr. Váchal, doc. Stehlík, prim. Bartoš, MUDr. Jehlička a další.

Já jsem na základě výsledku konkurzu nastoupil v roce 1999 do funkce přednosty Ortopedické kliniky Masarykovy univerzity a FN v Brně-Bohunicích, kterou do té doby vedl prof. Otto Vlach. Jsem vděčný, že jsem s touto významnou postavou české ortopedie a zakladatelem české páteřní chirurgie mohl pracovat ještě další tři roky, kdy působil na klinice jako emeritní profesor. Ortopedická klinika FN Brno byla vždy známá svou orientací na problematiku páteře, a to jak na úrazy, tak na vývojové deformity páteře, zejména skoliózy. V podstatě to bylo jediné pracoviště u nás, které se této oblasti systematicky na světové úrovni věnovalo. Prof. Vlach tuto

problematiku přinesl ze svého pobytu v USA v Minneapolisu, kde měl možnost pracovat s nejznámějšími světovými odborníky v této oblasti, jako byli prof. Moe, prof. Harrington, prof. Kostiuik a další. Já jsem této disciplíně rovněž propadl a je mým cílem ji rozvinout i na současném pracovišti.

Při svém nástupu do funkce přednosta ortopedicko-traumatologické kliniky naší nemocnice jsem deklaroval svůj záměr týkající se další činnosti kliniky ve dvou směrech: 1. udržet a dále rozvíjet vysokou úroveň péče v oboru traumatologie pohybového aparátu a vytvořit pro ni adekvátní podmínky a 2. revitalizovat ortopedii co do šíře i objemu činnosti. Pozornost je v současnosti věnována v první řadě traumatologii, když FNKV byla ustanovena jako jedno ze dvou pražských traumacenter.

Kolem pojmu traumatologie a její náplně se stále odehrává mnoho více či méně fundovaných diskuzí. **V dnešní specializované medicíně je traumatologie v pravém smyslu toho slova součástí řady medicínských oborů. Tak má svou traumatologii oční lékařství stejně jako gynekologie, ORL, neurochirurgie apod. Speciálním oborem traumatologie je obor popáleninové medicíny. Neexistuje ale univerzální traumatologie, jako neexistuje lékařský polyhistor. Za traumatologii v užším slova smyslu se považuje péče o poranění pohybového aparátu.** Tzv. viscerální „chirurgická“ traumata – dutinová poranění a poranění břicha - jsou ale součástí traumatologie oboru chirurgie. Ortopedie je disciplína, která se zabývá léčbou nemocnění pohybového aparátu. Nedílnou součástí oboru je samozřejmě traumatologie pohybového aparátu, což je zakotveno i v náplni oboru dle vyhlášky MZ.

Z této premisy vychází řada modelů a koncepcí traumatologické péče, např. ve Francii, USA, Švýcarsku a v současnosti konec konců i v Německu, kde se od loňského roku sloučily odborné společnosti pro ortopedii a společnost pro traumatologii v jednu – Gessellschaft für Orthopädie und Traumatologie. Stejně byl v Německu modifikován a unifikován systém vzdělávání v tomto oboru, jehož produktem je „Facharzt für Orthopädie und Traumatologie“.

Tradiční pojetí univerzální traumatologie, které vycházelo z tzv. Böhlerovské a zejména rakouské školy, důsledně separovalo obor ortopedie od traumatologie pohybového aparátu. Tento model traumatologie, vycházející přímo z oboru chirurgie, dal vzniknout v Rakousku (a dříve i v Německu) speciálním úrazovým nemocnicím. Podle tohoto modelu vznikla v minulém století i Úrazová nemocnice v Brně. Rakouský model traumatologie byl převzat (patrně pod historickým vlivem z období „der alten Monarchie“) řadou českých nemocnic krajského a okresního typu, dokonce i některých fakultních. Ostatně v nemocnicích menšího typu se traumata ošetřují vesměs právě na chirurgických pracovištích. Přitom je ale zřejmé, že valná část činnosti specializovaných traumatologických oddělení se zabývá právě traumatologií pohybového aparátu. Z tzv. viscerálních traumat udávají, že ošetří např. i prasklou slezinu. Co ale závažnější břišní a hrudní trauma?? Samozřejmě, že je řeší chirurg specialista.



V České republice existují tyto dva legitimní modely traumatologie vedle sebe. Který z nich je životaschopnější a efektivnější? Zastánci každého z nich tvrdí, že ten jejich a kupí řadu argumentů pro a proti. Možná by leccos mohla napovědět již zmíněná změna v Německu nebo způsob řešení a organizace traumatologie v USA, Francii... Zastánci „rakouského“ modelu nyní disponují lobbisticky silnou odbornou společností, která prosazuje jejich systém. Ortopedická společnost deklaruje, že traumatologie pohybového aparátu je součástí oboru, avšak řada ortopedických pracovišť se od vykonávání traumatologie bohužel téměř distancuje. Druhý model traumatologické péče funguje např. ve Fakultní nemocnici v Plzni, v Motole a samozřejmě i v naší nemocnici. Je to podle mého názoru efektivní a funkční model traumacentra. Péče o traumata je založena na velmi úzké kooperaci oborů chirurgie, ortopedie a anesteziologie. Devadesát procent pacientů přicházejících do traumacentra k ošetření má úraz pohybového aparátu. Zbytek jsou ostatní traumata – chirurgická (viscerální), popáleniny, maxilofaciální traumata, úrazy hlavy a úrazy postihující např. zrak, sluch apod. Ta jsou ošetřována příslušnými specialisty. Proto traumacentrum v našem pojetí je virtuálním útvarem, na kterém participuje většina odborností v nemocnici.

Základní součástí traumacentra je jednak urgentní příjem – pro těžká sdružená poranění a polytraumata - a dále traumatologická ambulance a oddělení ortopediko-traumatologické kliniky, oddělení viscerální traumatologie chirurgické kliniky. Je zajištěna úzká návaznost na ARO a komplexní mezioborová péče. Efektivitu tohoto systému si uvědomily i obě německé odborné společnosti - pro ortopedii a společnost pro traumatologii. Bylo by chybou, která by postihla pracoviště ztrátou efektivity a zvýšením nákladů na péči, kdyby se tento fungující systém, prověřený zahraničními zkušenostmi i tuzemským modelem v Plzni a zde, násilným způsobem rušil. V nemocnicích, kde existují vedle sebe nezávislé kliniky traumatologie a ortopedie, dochází ke kompetenčním sporům, zejména v oblasti artroskopické operativy a endoprotetiky. Obě problematiky se na obou pracovištích dublují. Stejně tak týmy lékařů musí být hypertrofské. Dochází ke zbytečnému navyšování nákladů na péči bez zjevného efektu na kvalitu i kvantitu. Řada patologických stavů přechází u traumat plynule do potraumatických degenerací. Je zřejmé, že problematika postižení pohybového aparátu zahrnuje jak traumata, tak vývojové poruchy a degenerativní stavy. Traumatologie pohybového aparátu v užším slova smyslu je nedílnou součástí oboru ortopedie.

Traumacentrum FNKV prošlo auditem traumacenter ministerstva zdravotnictví. Je nutno poznamenat, že naše traumacentrum vykonává největší objem traumatologické péče ze všech traumacenter v ČR a má největší i nejlidnatější spádové území. Přesto vykonává tuto činnost v nejskromnějších kapacitních a personálně-technických podmínkách. Je proto velice lákavé, že se v současnosti připravuje projekt výstavby nového pavilonu chirurgických oborů, který zejména umožní konsolidovat

podmínky pro činnost traumacentra. Podle stávajícího záměru by nové traumacentrum mělo odpovídat modernímu a konkurenceschopnému zařízení světového formátu moderní koncepce při zachování stávajícího modelu traumatologické péče.

*Článek vznikl na podkladě některých tezí z vystoupení na Vědecké radě 3. LF UK při nástupu doc. MUDr. Martina Krbce, CSc., do funkce přednosta Ortopedicko-traumatologické kliniky.*

**František Vyhnánek**

## **Traumatologické centrum FNKV**

Traumatologické centrum FNKV bylo ustaveno v červenci 1996. Jeho činnost navazuje na přednemocniční péči záchranné služby Prahy a Středočeského kraje a na primární péči o zraněné (sekundární transport) jednotlivých chirurgických oddělení zdravotnických zařízení spádové oblasti s 1,5 mil. osob. Každý rok je ve vinohradském traumacentru ošetřeno ambulantně více než 25.000 zraněných a 3.500-4.000 hospitalizovaných, u nichž je provedeno 1700- 2000 operací.

Specializovaná činnost při ošetření zraněných v Traumacentru zahrnuje:

1. komplexní péči o závažná poranění včetně polytraumat se zaměřením na poranění kraniocerebrální, poranění hrudníku, břicha, orgánů retroperitonea, cévní poranění, komplikované poranění pohybového aparátu, vyžadující i následné rekonstrukční výkony;

2. replantační chirurgii u úrazů pro území českých krajů;

3. péči o popálené pro území českých krajů;

4. rekonstrukční operace při poranění periferních nervů a plexů;

5. ošetření poranění uropoetického systému včetně následných rekonstrukčních operací;

6. péči o komplikovaná poranění oka;

7. péči o maxilofaciální poranění;

8. poučrazovou rehabilitaci.

Vedle léčebné části zajišťuje TC FNKV pregraduální a postgraduální výuku a vědeckovýzkumnou činnost, do které jsou zapojeny teoretické ústavy 3. LF UK. Další částí odborné aktivity je Traumatologický den, který se pořádá každý rok ve spolupráci s Českou společností úrazové chirurgie a Českou chirurgickou společností ČLS JEP.



*Prezident konference doc. MUDr. František Vyhnaněk, CSc., (vlevo) a doc. MUDr. Leopold Pleva, CSc., předseda České společnosti pro úrazovou chirurgii ČLS JEP*

## František Vyhnaněk

### Pouřazové komplikace

#### *IV. traumatologický den - interdisciplinární konference*

Dne 28. 5. 2009 se konal v Praze již IV. traumatologický den, který pořádá Traumatologické centrum FNKV. Organizátorem a prezidentem konference byl doc. MUDr. František Vyhnaněk, CSc., vedoucí lékař TC FNKV. Poprvé byla tato konference uspořádána v roce 2006, k 10. výročí vinohradského Traumacentra.

Hlavním tématem letošního traumatologického dne byly pouřazové komplikace. K tomuto tématu bylo předneseno dvacet přednášek. Jejich autoři reprezentovali interdisciplinární přístup, když jimi byli vedle traumatologů a chirurgů i ortopedi, plastický chirurg, rentgenolog, hematolog, nefrolog a klinický mikrobiolog. Díky tomu byly prezentace na vysoké odborné úrovni s velmi cílenou analýzou diagnostických a léčebných postupů komplikací v pouřazovém období.

Odbornou část zahájila přednáška **prof. Hájka** (čestný předseda České chirurgické společnosti), jejíž náplní byl zasvěcený pohled zkušeného hrudního chirurga;

shrnul jednotlivé důležité momenty v přístupu prevence a dále i klinické diagnostiky a léčení pouřazových komplikací. Zvláště zdůraznil význam zdravotnického personálu, tj. lékařů a sester, v zajištění zraněného, které nelze nahradit žádnou moderní technikou. Prof. Hájek je autorem jedné z významných monografií „Traumatologie hrudníku“.

V další přednášce o diagnostice a léčbě pouřazových komplikací zhodnotil jednotlivé postupy **doc. Pleva** (předseda České společnosti pro úrazovou chirurgii) na základě analýzy rozsáhlého souboru zraněných, léčených v Traumatologickém centru FN v Ostravě. Byly uvedeny jednotlivé algoritmy, zvláště v časně pouřazové fázi v programu „damage kontrol“ chirurgie, tj. život zachraňující operace hrudní, břišní a poranění končetin, kde v limitovaném čase při pokračující resuscitaci je proveden výkon s cílem zastavit krvácení, zabránit další kontaminaci a u zlomenin stabilizace pomocí zevního fixátoru. Mezi závažné komplikace se řadí i kompartment syndrom jak nitrobřišní, tak i končetinový, jehož včasné léčení má pro prognózu zraněného zásadní význam.

V přednášce o vlastních komplikacích při ošetření polytraumat uvedl **prof. Třeška** z TC FN Plzeň analýzu některých komplikací v souvislosti s poraněním cév. Je zřejmé, že diagnostický a léčebný postup vedle algoritmů u závažných zraněných je nezbytné doplnit o individuálním přístup, který je specifický pro každého zraněného při variabilitě typů úrazů v rámci polytraumatu. Septické komplikace v pouřazovém období mají signifikantní dopad na výsledek léčby, jak uvedl **doc. Vyhnánek** z TC FNKV Praha. Při zvyšujícím se počtu závažných poranění a dále i jejich léčbě na oddělení intenzivní péče narůstá i výskyt infekčních komplikací, které jsou příčinou až 10 % ze všech úmrtí po dopravním úrazu. U zraněných vyžadujících léčení na jednotce intenzivní péče déle než pět dní je vysoké riziko výskytu infekce (až 60 %), a to většinou nozokomiálními rezistentními patogeny.

Nejčastější chirurgickou nitrohrudní komplikací je empyém hrudníku, kde uvedli autoři z TC FNKV výsledky v ošetření 167 nemocných s empyémem hrudníku včetně neúrazové etiologie. **Doc. Havlíček** z TC KN Pardubice se zaměřil na vyhodnocení komplikací spojených s drenáží hrudníku. Tento na první pohled jednoduchý chirurgický výkon je však zatížen řadou komplikací spojených s jeho zavedením (krvácení, iatrogenní poranění plic, necílené zavedení, následné infekční komplikace), dále i ošetřováním.

Poslední tři přednášky dopoledního programu byl věnovány nechirurgickým komplikacím v pouřazovém období. **Prof. Teplan** z IKEM Praha se zaměřil na pouřazové selhání ledviny, které často rozhoduje o výsledku léčby. Šoková ledvina patří mezi závažné komplikace, která vede k akutnímu poškození ledviny. Včasná diagnóza tohoto poškození s konzervativní léčbou (především hypovolemie) a i využití umělé ledviny, zvláště při rhabdomyolýze, je základním opatřením. Ledvinné selhání u polytraumatu se řadí mezi příčiny pouřazové morbiditity i letality. **Dr. Salaj** z ÚHKT

z Prahy se zabýval problematikou poúrazového krvácení, které nelze chirurgicky ošetřit – tj. poruchou hemokoagulace. Významnou součástí tohoto sdělení bylo i uvedení indikačních kritérií pro aplikaci přípravků (mražená plazma, fibrinogen, antitrombin III, aktivovaný faktor VII atd.), které normalizují krevní srážlivost u těžce zraněných a tím zabrání pokračujícímu krvácení při poruše hemokoagulace. Hemokoagulační porucha s prodlouženou krvácivostí je jedním z faktorů poúrazové triády (hypotermie, acidóza), jejíž výskyt je především u polytraumat a v zásadě změnil i přístup k časné léčbě takového kriticky zraněného. Poslední dopolední přednáška **prim. Diviše** z FN Brno byla věnována prevenci tromboembolické nemoci. Nové postupy s využitím nízkomolekulárních heparinů znamenají snížení výskytu této někdy i smrtelné komplikace – tj. embolie plicnice.

V odpoledním programu dále vystoupili představitelé dalších spolupracujících oborů v péči o úrazy. **Prim. Chmelová** z TC FN Ostrava prezentovala přínos nové diagnostické zobrazovací techniky 3D MDCT, která znamená významný příspěvek k indikační rozvaze v léčebném postupu u zraněných především nitrodutinových a dále i některých poranění částí skeletu (zlomeniny obratlů, pánve, žeber). Multidetekční výpočetní tomografie je zásadním zobrazovacím vyšetřením u polytraumatu, kdy za několik minut je získán pohled na rozsah poranění v 3D projekci. **Prim. Nyč** z FN Motol se zabýval uvedením nových antimikrobních režimů, resp. novějších antibiotik (tygecyklin), která jsou indikována v cílené léčbě závažných nozokomálních infekcí u zraněných vyvolaných multirezistentními patogeny (vankomycin rezistentní enterokoky – VRE, Enterobacteriaceae produkující rozšířené spektrum beta-laktamáz- ESBL Escherichia coli, Klebsiella species a methicillin rezistentní Staphylococcus aureus /MRSA/). Přednáška autorů z TC FN Plzeň - **doc Klečka a kol.** - provedla rozbor výskytu hemothoraxu u poranění hrudníku se zaměřením na léčebný postup. K další nitrohrudní komplikaci, mediastinitidě byly uvedeny zkušenosti **prim. Šillerem** z TC KN Pardubice. Mediastinitida je nadále i přes pokrok v antimikrobní léčbě stále zatížena vysokým procentem úmrtnosti (až 70 %).

Ve spolupráci plastického chirurga (**doc. Nejedlý**) a ortopeda (**doc. Džupa**) z TC FNKV Praha vznikly dvě přednášky, které se zaměřily na způsob ošetření komplikovaných otevřených zlomenin končetin, kdy pokrok v mikrochirurgické technice umožňuje cílené krytí ztrát měkkých tkání přenosem svalových laloků. Ve zbylých přednáškách byly vyhodnoceny zkušenosti s některými typy úrazů analýzou souboru zraněných nebo kazuistik (poúrazové krvácení neparenchymových orgánů dutiny břišní, sdružená poranění pánve, tromboembolické komplikace, traumatická disekce aorty, pozdní komplikace po úrazu duodena).

*IV. traumatologický den prokázal, je zajímavým setkáním odborníků řady oborů, zabývajících se traumatem. Mimo uvedený program lze pozitivně hodnotit i velmi obsažnou diskuzi, na kterou byl v programu zajištěn dostatek času. V neposlední řadě je pak význam konference potvrzen i účastí více než 100 posluchačů.*

## Vinohradská nemocnice bude na prodej

Část vinohradské nemocnice by mohla být v budoucnu prodána nebo pronajata. Nemocnice totiž potřebuje peníze na výstavbu nového pavilonu, ve kterém má vzniknout traumacentrum, a uvažuje, že se uvolněných budov zbaví. Vyplývá to z materiálů k vybudování nového pavilonu, které včera nemocnice zveřejnila. Nová stavba by měla mít 11 podlaží a měla by stát 3,6 miliardy korun, další miliardu si vyžádá vybavení zdravotnickou technikou. Náklady mají pokrýt takzvané strategické investice schválené na jaře vládou Mirka Topolánka (ODS), peníze poskytne také ministerstvo zdravotnictví.

Nemocnice se chce podle svého ředitele Marka Zemana na stavbě finančně podílet. Vybavení se bude dokupovat až po výstavbě po roce 2013, peníze na ně by měly plynout prý především z evropských zdrojů.

„Budovy klinik, které budou po dokončení nového pavilonu uvolněny, mohou být převedeny na 3. lékařskou fakultu Univerzity Karlovy, prodány nebo pronajaty. Příjmy z této operace by pak snížily finanční náročnost výstavby nového pavilonu,“ uvádí se v materiálech nemocnice.

Do nového pavilonu budou přestěhovány některé kliniky. Kromě traumatologické péče by mělo v novém zařízení být také kardiocentrum, chirurgie, plastická chirurgie, neurologie, ortopedie, ARO a další oddělení. V pavilonu bude 770 lůžek, 21 operačních sálů, 60 ambulancí a střešní heliport. Zázemí v nové budově najdou také studenti lékařské fakulty.

*Lidové noviny 21. 8. 2009*

**Aleš Berný**

### Vznikne městská nemocnice?

Známé takzvané Murphyho pravidlo říká: Když to nejde silou, tak to půjde ještě větší silou. Podobným způsobem chce poslanec Boris Šťastný (ODS) vytvořit z fakultní nemocnice Bulovka v Praze 8 metropolitní nemocnici. O to se totiž pražští občanští demokraté již tři roky neúspěšně pokoušejí. Město se zatím nedohodlo s ministerstvem zdravotnictví. A tak v rámci předvolební kampaně nastupuje Šťastný: „Když se to nedohodne ani po podzimních parlamentních volbách, jsem připraven to udělat zákonem,“ řekl na setkání s novináři.

Jenže vytvoření metropolitní nemocnice brání hned několik věcí. Jednak nikdo neví, jak bude vypadat složení nové Sněmovny, jednak není dořešen způsob transformace fakultních nemocnic na takzvané univerzitní nemocnice.

## Studie za 10 milionů

„Navíc nikdo neprokázal, jestli Praha tuto metropolitní nemocnici vůbec potřebuje nebo kolik to bude stát. Pokud by se ukázalo, že se městu vyplatí, pak bychom její vznik zřejmě podpořili,“ říká o projektu opoziční zastupitel a lídr volební kandidátky sociálních demokratů v hlavním městě Petr Hulínský.

Přitom jenom v letošním rozpočtu si vedení města vyčlenilo na studii o metropolitní nemocnici deset milionů korun. „Studie je hotova, ale ještě neprošla takzvaným schvalovacím kolečkem v radě hlavního města,“ uvedl radní pro zdravotnictví Milan Pešák (ODS).

## Nemocnice za miliardu

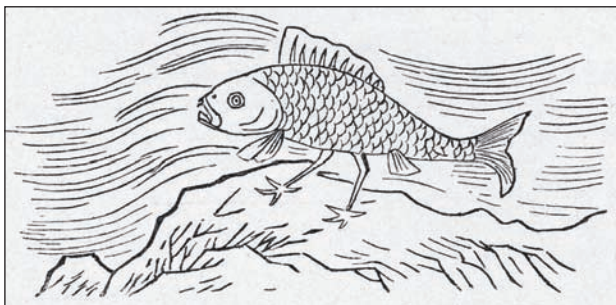
Podle studie by město vyšla transformace Bulovky na metropolitní nemocnici během deseti let zhruba na jednu miliardu korun. Již nyní musí město do oprav budov v areálu dávat miliony, je totiž většinovým vlastníkem špitálu. Jen v letošním roce tak z rozpočtu města putovalo na opravy šedesát osm milionů korun.

Podle občanských demokratů by ale nemocnice pro město užitečná byla. „Specializovaná pracoviště by samozřejmě zůstala, ale jako celek by sloužila pro deseti-tisíce pražských zaměstnanců, kteří by získali kvalitní péči,“ míní Šťastný.

## Komu by sloužila

Metropolitní nemocnice by patřila městu a sloužila by především jeho zaměstnancům. Mezi ně patří strážníci, zaměstnanci Dopravního podniku, Technické správy komunikací, Pražských služeb a hasiči. Specializovaná pracoviště by zůstala.

*MFD 22. 8. 2009*



---

# **VZDĚLÁVÁNÍ**

---

FINANCE PRO VYSOKÉ ŠKOLY

KAUZA AKADEMIE VĚD



Ondřej Šteffl

## Vzdělávání...? A k čemu?

Poslední léta či desetiletí slyšíme z mnoha stran o znalostní ekonomice, o tom, že vzdělávání je motorem ekonomiky. Pro vládu je prý vzdělání prioritou, a to hlavně proto, že vzdělávání a rozvoj potenciálu našich občanů je to jediné, s čím může naše země obstát v mezinárodní konkurenci, jiné zdroje nemajíc. Od Evropské unie dostalo Česko na rozvoj vzdělávání stěží uvěřitelných 60 miliard korun. Program jsme nazvali výmluvně: Vzdělávání pro konkurenceschopnost.

Zdá se, jakoby hlavním, ne-li jediným cílem vzdělávání bylo zvyšování konkurenceschopnosti, výkonnost ekonomiky či zaměstnatelnost absolventů škol. Ale je to opravdu tak? Vědí o tom všichni? Souhlasíme s tím všichni?

**Vzdělávání s rozšířením pojmu vzdělanostní (či znalostní) ekonomika v mnohém získalo, stalo se neopominutelným ekonomickým faktorem, něčím, co vytváří ekonomické hodnoty, či chcete-li něčím, co přináší peníze. A to na úrovni celé společnosti, státu i jednotlivce. V době, kdy se téměř vše přepočítává na peníze, to není málo. Na druhé straně jsou tím zakryty, ututlány, a někdy zdá se, že i úplně paralyzovány, jiné funkce vzdělávání. Bývaly doby, kdy vzdělání bylo hodnotou samo o sobě, jeho obsah se v humboldtovské tradici odvozoval od antiky.**

Klasická gymnázia první republiky nevyučovala latinu a klasickou řečtinu proto, že to byla příprava na výuku jiných jazyků, jak se dnes někteří domnívají, ale prostě proto, že antické pojetí vzdělanosti bylo pokládáno za vrchol a cíl, ke kterému je třeba směřovat. Není to ani tak dávno, co vzdělávání mělo společné ministerstvo s kulturou a podobně bylo i vnímáno. Mnozí z nás ještě pamatují dobu, kdy se mluvilo o výchovně vzdělávacím procesu, škola (vzdělávání) měla také vychovávat (pomiňme nyní k čemu).

Rozhodně nemám v úmyslu určovat, co je správné. Chci jen upozornit, že kromě ekonomicky utilitárního pojetí vzdělávání, a o jiném se dnes příliš nemluví, zde byly a stále jsou i jiné cíle vzdělávání. Přitom je zřejmé, že k potlačení ostatních cílů došlo nenápadně, snad mimoděk. Tato změna nevzešla z veřejné diskuze, není mnohde akceptována, a často není ani reflektována.

Příkladem lze najít celou řadu, například diskuze kolem Bílé knihy terciárního vzdělávání. Na jedné straně by stát, tedy vláda a ministerstvo školství, rády viděly, jak české vysoké školy více přispívají k ekonomickému rozkvětu země. Nepochybně relevantní cíl. A na druhé straně akademická obec, z níž zejména humanitní obory by rády zachovaly co nejvíce z humboldtovské tradice. Nepochybně také úctyhodný a důležitý cíl. Ani jedna ze stran to však neformuluje zcela jasně. A jistě je zde řada dalších cílů vzdělávání, které jsme nezmínili a také více či méně skrytá řada zájmů. Namísto o vyjasnění cílů se debata vede o dílčích opatřeních typu volby či jmeno-

vání děkanů, o organizaci, o financování. To vše jsou ovšem jen nástroje, které je v možné hodnotit jen vzhledem k cílům, k jejichž naplnění mají přispívat. A jen na okraj, žádný z aktérů nemluví o tom, že by i vysoká škola měla také vychovávat. Anebo neměla?

Nebo jiný příklad. Státní maturita. Jaký má cíl? A jaké cíle vzdělávání má pomoci naplňovat? Státní maturita není cíl, ale jen jeden z možných nástrojů. Diskuze nemá konce. Místo o principech a o tom, k čemu to má být, se utápíme v debatách o tom, kolik má mít maturita úrovní, kolik to bude stát a zda má být povinná maturitní zkouška z matematiky.

Pokud jsme si nevyjasnili, k jakým cílům směřujeme, můžeme diskutovat věčně. A upozorňuji, že cíl „kvalitnější vzdělávání“ není cíl, ale alibismus. Jen přehazuje diskuzi jinam, protože je nutné se ptát: co to je kvalitnější? A stejně tak není dobrá odpověď, že „nám jde přece o všechny cíle“. O všechny je totéž jako o žádný.

Anebo curricularní reforma a klíčové kompetence. Je to cesta správným směrem, nebo by bylo lepší zůstat u klasické výuky? Jde nám o zvýšení konkurenceschopnosti, nebo o rozvoj jednotlivce? A má škola vychovávat? Jaký je cíl vzdělávání?

Nemám v úmyslu dát odpověď. Jen kladu otázky. Neví-li loď, kam chce plout, je pro ni každý vítr špatný. **Když není jasno v tom, kam a proč ve vzdělávání směřujeme, není možné čekat ani rozumná rozhodnutí od státní správy, ani elán pro jakékoliv reformy ze strany učitelů a ani velké nadšení a zájem od žáků a studentů.** Jisté proto je, že otázku, jaký je smysl a cíl vzdělávání od primárního po terciární, si česká společnost bude muset položit. Jisté také je, že odpověď bude záviset na hodnotách, které každý z nás vyznává. Pro tu část vzdělávání, kterou definuje (a financuje) stát, bude muset nakonec jít o politické rozhodnutí, které nebude vyhovovat všem. Doufejme jen, že se k němu dojde demokratickými postupy a že zůstane dostatečný prostor pro ty, kteří mají jiné cíle.

Tragické by bylo, kdyby se odpověď měnila s výměnou vlády. Současné nejasno však není o nic lepší.

*Aktuálně.cz 26. 6. 2009*

Vyspělé země dávají na vzdělání v průměru 6,1 procent svého hrubého domácího produktu, ČR dává jen 4,8 procent. Vyplývá to z mezinárodního srovnání mezi OECD, které zveřejnilo MŠMT. V letech 2000-2006 přitom ČR navýšila výdaje na žáka o 52 procent, na vysokoškolského studenta pak o 30 procent. Oproti vyspělým zemím jsou u nás nižší i platy učitelů. Na vysoké školy dávají země asi 1,9 procent svého HDP, ČR jen 1,2 procenta. Veřejné peníze tvoří ve vyspělých státech 73 procent rozpočtu vysokých škol, u nás je to 82 procent.

## Vysoké školy dostanou více, ale pořád málo

Vysoké školy dostanou oproti původním návrhům rozpočtu o jednu miliardu korun navíc. Po jednání s premiérem Janem Fischerem to 10. září oznámili novinářům rektori českých vysokých škol s tím, že se tak odvrátí část propadu financování vysokých škol, který by byl nepřijatelný a neodpovědný. I po navýšení ale bude univerzitám chybět nejméně půl miliardy, dotace na studenta budou o 25 procent nižší než v roce 2007. klesnou o 2 procenta.

Kvůli ekonomické krizi měl původně klesnout rozpočet ministerstva školství až o 3,2 miliardy korun, vláda však na začátku září přislíbila přidat na vzdělávání ještě dvě miliardy.

## Usnesení České konference rektorů

ČKR *oceňuje příslib* předsedy Vlády ČR, že rozpočet vysokých škol na rok 2010 bude oproti dosavadnímu návrhu státního rozpočtu posílen o 1 miliardu Kč. Tento krok odvrátí část propadu financování vysokých škol, který by byl nepřijatelný a neodpovědný z hlediska závazku společnosti ke studentům, nicméně pro udržení přijatelného maximálně úsporného financování vzdělávání již přijatých studentů veřejných vysokých škol stále chybí nejméně 0,5 miliardy Kč. Celkový počet studentů na veřejných vysokých školách je přitom určován dohodou vysokých škol se státem, který se zavázal financovat jejich studium.

*Finanční prostředky na jednoho studenta každoročně klesají již několik let. Se započtením vlivu inflace tento pokles ve srovnání s rokem 2007 činí 25 %. ČKR vyzývá k rychlé nápravě této situace a k takové reformě systému financování terciárního vzdělávání, která by do budoucna odstranila tento nedůstojný stav a zajistila dlouhodobé nastavení společně dohodnutých cílů v oblasti terciárního vzdělávání a finanční prostředky pro jejich naplnění.*

Česká konference rektorů *deklaruje záměr* uplatňovat zásadní roli v předpokládané budoucí otevřené diskuzi o principech reformy terciárního vzdělávání v České republice.

ČKR *potvrzuje* svoji dosavadní *podporu* veřejnému financování vědy a výzkumu založenému na vědeckém výkonu a jeho kvalitě a podporuje své členy, kteří zasedají v Radě pro výzkum, vývoj a inovace.

ČKR vědoma si celkové ekonomické situace České republiky *bere na vědomí* navrhovanou stagnaci prostředků na VaVaI pro rok 2010, vyzývá však ke zvážení prorůstových a protikrizových efektů jejich případného navýšení, které by ale mělo být rozděleno mezi jednotlivé poskytovatele podle jejich vědeckého výkonu

a kvality. Z tohoto hlediska nepovažuje za uspokojivý plánovaný minimální nárůst prostředků pro veřejné vysoké školy v roce 2010, stejně jako případné nesystémové navýšení prostředků pouze pro jednoho poskytovatele mimo rámec schváleného systému podpory VaVaI.

ČKR *nesouhlasí* s nedůvodně klesající absolutní i relativní výší institucionálních prostředků pro vysoké školy ve střednědobém výhledu.

Praha 10. 9. 2009

## **Václav Hampl: Přislíbená jedna miliarda milým překvapením**

*S rektorem UK o usnesení České konference rektorů a hodnocení vědy a výzkumu*

***Nejpříjemnějším momentem zasedání ČKR 10. září jistě byl příslib premiéra Fischera, že rozpočet vysokých škol bude navýšen o jednu miliardu. V jakém kontextu tento krok vlády přišel a co pro vysoké školy znamená?***

Po celé léto vypadala situace ohledně financování vzdělávací činnosti i veřejných vysokých škol pro rok 2010 velice tristně. Vzhledem k počtům studentů chybělo v návrhu státního rozpočtu pro vysoké školy minimálně 1,5 miliardy korun k tomu, aby příspěvek na studenta zůstal alespoň v současné výši. Hrozil tedy minimálně osmiprocentní meziroční propad (v nominálním smyslu). Pro ilustraci, se započítáním vlivu inflace by šlo dokonce o pokles cca o 30 % za tři roky. V předsednictvu České konference rektorů jsme o této krizové situaci usilovně jednali jak s paní ministryní Kopicovou, tak přímo s panem premiérem. Rád říkám, že jednání s ním byla vždy velmi vstřícná, věcná a se zjevným pochopením pro význam vysokoškolského vzdělávání a se snahou hledat řešení. Díky této zkušenosti jsem věřil, že hrozící propad se nakonec částečně zmenší, ale vzhledem k ekonomické krizi a obrovskému deficitu stavu veřejných financí pro mě přislíbená jedna miliarda byla nakonec milým překvapením.

Zdůrazňuji vládou přislíbená; kdy proběhne a jak dopadne finální schvalování státního rozpočtu samozřejmě nevím. Spíše počítám s tím, že se bude třeba o udržení tohoto příslibu ještě velmi zasazovat. Samozřejmě i pokles o půl miliardy je stále velmi nepříjemný – a usnesení ČKR na to právem poukázalo. Lze ale snad konstatovat, že vstřícný krok vlády změnil hrozící krizovou situaci na „jen“ problematickou. Měl bych ale dodat: „pro tentokrát“. V současném systému se víceméně podobně dramatické situace bohužel opakují rok co rok. Proto v alternativním materiálu UK (alternativním vůči Bílé knize) „Perspektivy dalšího vývoje

českého vysokého školství“ navrhujeme zavést pětileté smlouvy vysokých škol se státem navázané na základní strategické dokumenty, čímž by se otázky financování řešily v dlouhodobějším horizontu.

***K problematice Bílé knihy a vůbec reformních kroků se rovněž stručně vyjádřilo poslední zasedání pléna ČKR. Jestliže tu ČKR „deklaruje svůj záměr uplatňovat zásadní roli v předpokládané budoucí otevřené diskuzi o principech reformy terciárního vzdělávání“, znamená to, že se dosud diskuze účastnila málo?***

Formulace tohoto bodu usnesení je výstižná. Od začátků přípravy Bílé knihy terciárního vzdělávání mně prostor pro skutečnou diskusi, pro otevřené posouzení kladů a záporů různých alternativ velmi chyběl a chybí dosud. Volání po takové diskuzi, stejně jako zásadní role vysokých škol a jejich reprezentací v ní, je zcela namístě.

A nepochybuji, že se tato diskuze musí týkat samotných principů reformy, nikoliv jen detailů. Principy obsažené v Bílé knize, následně více či méně deformované v paragrafovaných návrzích, takovouto skutečnou diskuzí neprošly a jako základ je podle mého názoru akceptovat nelze.

***ČKR se také zabývala problematikou financování vědy a její reformy. To je téma, o kterém bylo přes léto dost slyšet v médiích díky různým protestním akcím zejména proti rozpočtovému poklesu Akademie věd ČR. Co se vysokých škol týče, lze slyšet jak hlasy, že je reforma rovněž ohrožuje, tak názor, že si díky reformě naopak polepší. Jaký je váš pohled?***

Je pravda, že střednědobý výhled schválený Radou pro výzkum a vývoj omezuje institucionální prostředky pro AV ČR podstatně více než pro vysoké školy. Pro rok 2010 je pro vysoké školy plánován určitý nárůst, který se však v letech 2011 a 2012 má změnit v pokles. Na druhé straně platí a lze to dokumentovat, že vysoké školy a akademie jsou nejvýkonnějšími vědeckými institucemi v ČR. Reforma financování vědy si kladla za cíl, aby institucionální financování vědecky výkonných subjektů bylo posíleno a naopak se omezilo plýtvání prostředky na ty instituce, které kvalitních výsledků produkují málo. Proto i v situaci zmrazené celkové výše výdajů na VaV by mělo docházet k přesunu prostředků k nejvýkonnějším subjektům.

Skutečnost je však přesně opačná, což nemohu hodnotit jinak, než že v implementaci reformy, která byla schválena na zasedání Rady vlády pro výzkum a vývoj 12. června 2009, jsou závažné chyby. Zatímco v návrhu rozpočtu na rok 2010 se projevují mírněji, tak ve výhledech na roky 2011 a 2012 je jejich dopad velmi vážný, a tyto výhledy proto mohou být těžko přijatelné. Říkám tedy, že bychom měli dosavadní implementaci reformy podrobit kritické analýze a opravit ji, a to dříve než na jejím základě nastanou hluboké a možná i nevratné změny celého systému vědy a výzkumu v ČR.



### ***Souhlasíte s přidáním půl miliardy Akademii věd?***

Těžko se mně odpovídá. Na straně jedné chápu, co akademii k protestům a naléhavým žádostem vedlo, na straně druhé bych samozřejmě dával přednost tomu, aby prostředků bylo celkově více a byly stejným klíčem rozděleny mezi všechny poskytovatele.

### ***Může za chyby v implementaci reformy mnohými kritizovaná, mnohými obhajovaná metodika hodnocení výsledků VaV?***

Větším problémem je přetrvávající nebo dokonce rostoucí alokace prostředků poskytovatelům, kteří v uplynulých letech nebyli schopni doložit alespoň průměrnou produkci přiměřeně kvalitních vědeckých výsledků. Jinými slovy, příliš málo prostředků jde na institucionální podporu (to jsou, zjednodušeně řečeno, ty, které se rozdělují pomocí metodiky) a příliš mnoho peněz se přiděluje jako tzv. účelové prostředky. Obávám se proto, že dosavadní implementace novely zákona o podpoře vědy a výzkumu podcenila význam institucionální podpory základního i aplikovaného výzkumu. Celá reforma byla připravovaná za předpokladu zásadního, zhruba osmiprocentního navýšení prostředků na VaV. Naprosto chápu, že se následně ti, kdo rozhodují o její implementaci, museli vyrovnat s těžkou situací, kdy nárůst nebude žádný. Nemohu ale souhlasit s tím, aby na to takto bolestně doplatil kvalitní základní výzkum.

### ***A ona metodika?***

Zásadním problémem jsou zejména tzv. inovační výstupy, kde metodika hledí pouze na kvantitu a nijak nezohledňuje kvalitu. To může svádět k účelové nadprodukci snadno získatelných, ale málo užitečných výstupů, a tím k odkrojování větší části společného koláče prostředků na vědu a výzkum. Přitom řešení v oblasti inovačních výstupů by nemělo být v principu obtížné – u inovací by měl být podmínkou kladného hodnocení jejich konkrétní, doložitelný ekonomický přínos. To naopak nelze primárně čekat od základního výzkumu, který je ale pro jakékoliv budoucí aplikace nutný. Proto navrhuji, aby financování základního a aplikovaného výzkumu na straně jedné a inovací na straně druhé bylo odděleno a nemohlo tak docházet k vzájemnému odčerpávání prostředků.

A pokud jde o vlastní metodiku hodnocení výsledků základního a aplikovaného výzkumu, není pochyb o tom, že maximálně objektivní pohled na objem a kvalitu vědecké práce rozhodně potřebujeme a že financování by mělo tento pohled jednoznačně odrážet. V aktuálně použité metodice právě to kvalitativní hodnocení

v některých oborech chybí, a proto je zřejmé, že bude muset být oborově diverzifikována, což jsem dlouhodobě požadoval. Jiná situace je v oborech, kde lze využít impakt faktor, jiná situace je v oborech dalších. Každopádně platí, že v dalších letech je již použití letos schválené metodiky vyloučeno. A nemohu si odpustit poznámku, že červnové plošné shození připomínek vysokých škol k metodice – i když by ji vylepšily jen zčásti - opravdu nebylo šťastným krokem.

### ***Pomohou z těchto problémů tzv. kulaté stoly?***

Každopádně vítám iniciativu této vlády a osobně pana premiéra. Doufám, že jeho podnět k pořádání kulatých stolů o situaci ve financování vědy a výzkumu, z nichž první se již uskutečnil, přispěje k nalezení vhodných řešení.

*Redakce i-FORA. Kráceno*



# KAUZA AKADEMIE VĚD

**25. 6. 2009:**

## **Univerzita Karlova o znejistění vysokých škol**

Vědecká rada UK se jednomyslně ztotožnila s prohlášením rektora UK k reformě financování vědy a výzkumu z předchozího dne. V. Hampl uznal potřebnost financování vědy a výzkumu podle kvality a skutečných vědeckých výkonů, současně však zdůraznil, že ani za globální hospodářské krize nemůže být stagnace státních výdajů na vědu a výzkum vydávána za úspěch a že tedy není možné rezignovat na úsilí o alespoň minimální navýšení prostředků. Za politováníhodný současně označil způsob, jakým Rada vlády pro výzkum a vývoj zamítla připomínky k metodice hodnocení výsledků výzkumu a vývoje. Publikované střednědobé výhledy na roky 2011 a 2012 rezignují na jakékoliv navýšení prostředků a dokumentují zásadní nadhodnocení pro tzv. inovace. Tyto výhledy jsou kontraproduktivní i tím, že fatálním finančním propadem vyvolávají pochopitelné pobouření Akademie věd ČR a bezprecedentním úbytkem financí pro MŠMT znejistíují vysoké školy.

**30. června 2009:**

## **Mimořádný akademický sněm AV ČR**

Akademický sněm se sešel den poté, co vláda schválila návrh rozpočtu, podle kterého Akademie věd ČR nedostane příští rok pět, ale pouze čtyři miliardy korun na provoz všech 53 vědeckých ústavů. A v dalších dvou letech to má být už jenom 2,65 miliardy. „Bude to znamenat destrukci základního výzkumu, ze kterého můžeme získat poznatky například pro vývoj léků na rakovinu nebo léčbu porúrazových stavů míchy pomocí kmenových buněk,“ zdůraznil ve svém úvodním vystoupení předseda akademie Jiří Drahoš. Zároveň uvedl, že Akademie kvůli krizi sama nabídla snižování svého rozpočtu na provoz, ale postupnými kroky, a nikoliv po miliardových skocích.

Za hlavní příčinu této situace označil Jiří Drahoš Radu vlády pro vědu a výzkum, jejíž komise navrhla velmi nekvalitní a neověřenou metodiku pro hodnocení výsledků vědeckých institucí. Podle ní se za jednotlivé výsledky pouze mechanicky počítají body a podle toho se pak přidělují finance ze státního rozpočtu. „Metodika směšuje výsledky aplikovaného i základního výzkumu a podporuje průměrnost,“ upozornil předseda Akademie.

V následujícím vystoupení Walter Bartoš (ODS), předseda parlamentního výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu, uvedl, že Rada má pouze poradní hlas a o konečné podobě rozpočtu rozhodují poslanci. Vyzval proto Drahoše k další debatě, ale odmítl jednat pod nátlakem.

Zájem o další diskusi nad rozpočtem vyjádřila po Waltru Bartošovi rovněž ministryně školství Miroslava Kopicová. Čísla o financích na rok 2011 a 2012



považuje za nezávazná, protože nikdo teď neví, jak se ekonomická krize projeví v příjmech. S velkými rozpaky v sále se setkala její doporučení, aby Akademie čerpala peníze na provoz svých ústavů z evropských fondů. „Je naprosto nemožné financovat třeba Filozofický ústav z peněz získaných na fyzikální výzkum.“ komentoval návrh ministryně profesor Drahoš.

Podporu snaze akademiků změnit metodiku hodnocení vyjádřil na sněmu rektor UK Václav Hampl. Podtrhl, že omezovat peníze na vědu a výzkum není prozíravé ani v době krize.

### **30. 6. 2009**

#### **Stanovisko akademické obce AV ČR k budoucnosti výzkumu a vývoje v ČR**

Jsme vážně znepokojeni hrozící likvidací Akademie věd ČR a většiny základního výzkumu v České republice. Neodborné, zmatené a nezdůvodněné nastavení systému financování výzkumu, vývoje a inovací v ČR, pokud bude uskutečněno, bude mít fatální důsledky nejen pro samotnou AV ČR, ale i pro celou českou společnost.

V důsledku návrhu Rady pro výzkum a vývoj má být institucionální rozpočet Akademie věd ČR během tří let snížen na polovinu. To by vedlo k propuštění mnoha vysoce kvalifikovaných odborníků, k rozbití vědecké infrastruktury a k likvidaci současné sítě akademických ústavů.

Zničení Akademie věd ČR by postihlo i vysoké školy, s nimiž AV ČR úzce spolupracuje v řadě oblastí od vedení postgraduálních studentů až po výuku v řadě jedinečných a nenahraditelných oborů. Hlavními oběťmi takto navrženého rozpočtu by se staly jak kvalitní základní a aplikovaný výzkum, tak i vysokoškolské vzdělávání. Zodpovědnost za tyto nedozírné škody by padla jednoznačně na vrub současné Rady pro výzkum a vývoj.

Proto považujeme jednání členů Rady pro výzkum a vývoj za nesystémové, nekvalifikované a nezodpovědné. Naléhavě žádáme předsedu vlády ČR Jana Fischera, aby neprodleně obměnil personální obsazení Rady pro výzkum a vývoj tak, aby tvořila skutečně kvalifikovaný a odpovědný orgán, schopný zajistit potřeby výzkumu a vývoje v České republice a dlouhodobé zájmy české společnosti v této oblasti.

Současně vyzýváme vládu, aby znovu zvážila, zda by celkové posílení investic do výzkumu a vývoje nebylo tím nejlepším způsobem, jak čelit současné ekonomické krizi a jak položit základy budoucího rozvoje a prosperity.

Bez kvalitního a všestranně rozvinutého základního výzkumu nemůže existovat ani úspěšný aplikovaný výzkum a nemohou se rozvinout ekonomicky efektivní inovace. Škrty v této oblasti by byly v přímém rozporu s protikrizovými opatřeními vlád ve vyspělých státech světa.

#### **4. 7. 2009:**

##### **Palouš: Ohrožení vědy v AV ČR je ohrožením české vědy**

Proti plánovanému krácení rozpočtu AV se postavil i bývalý rektor Univerzity Karlovy Radim Palouš. „Ohrožení vědy v Akademii věd je ohrožením české vědy vůbec, a to i na vysokých školách,“ uvedl v prohlášení pro ČTK. Obává se, že krácení peněz může vyvolat konkurenční soupeření mezi akademií a vysokými školami.

Vysoké školy mají na této změně údajně vydělat, což je ale klam. Podle R. Palouše by se univerzity neměly nechat nalákat dočasnými výhodami, protože badatelské propojení by prospělo oběma stranám.

Naproti tomu Hospodářská komora zastává názor, že peníze na výzkum by měly dostávat ty instituce, které mají za sebou výsledky, což by mělo přimět vědce z univerzit, aby více spolupracovali s průmyslem. Podobný názor zastává i Svaz průmyslu a dopravy, podle kterého by měla akademie pracovat efektivněji.

Proti krácení peněz pro akademii se nezávisle na sobě vyslovili také sociální demokraté, komunisté i lidovci.

#### **13. 7. 2009:**

##### **Studenti vyzývají k dialogu**

Reprezentace studentů považuje financování vědy za naprosto nevyhovující bez ohledu na plánované škrty ve státním rozpočtu. Ve stanovisku, zaslaném ČTK, kritizovalo předsednictvo Studentské komory rady vysokých škol mj. postoj Svazu průmyslu; Svaz podle studentů zpochybňuje efektivitu vědeckých výsledků akademie, zatímco zcela pomíjí kontrolu efektivitu miliard, které prostřednictvím průmyslu a obchodu plynou do aplikovaného výzkumu. Studenti rovněž odmítají pokusy vytvářet umělé spory mezi vysokými školami a akademií.

#### **21. července 2009:**

##### **Senátní výbor**

Výbor pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice Senátu PČR vyzval vládu, aby přehodnotila navržený způsob financování vědy a výzkumu na léta 2010 a 2012. Dále požaduje, aby vláda v rozpočtu na příští rok vyčlenila rozpočtovou rezervu, která by zachovala dosavadní výši financování AV ČR. Výbor také požádal vládu, aby v letech 2011-2012 výdaje na vědu a výzkum dosáhly 1 % HDP.

#### **30. 7. 2009:**

##### **Kompromis**

Po schůzce s předsedou Akademie věd přislíbil předsedy vlády Jan Fischer, že vláda na příští rok posílí rozpočtový příspěvek akademie zhruba o půl miliardy korun. Předseda AV ČR Jiří Drahoš tento přislíb uvítal s tím, že to jsou položky na činnosti, které AV platí na výzkum a vývoj.

**29. 7. 2009:**

**Dopis prezidentu Václavu Klausovi**

Vážený pane prezidente,

jsme dva vědecktí pracovníci pracující v Akademii věd, které jste poctil udělením medaile za zásluhy o stát v oblasti vědy, a dovolujeme se na Vás obrátit s prosbou o pomoc české vědě.

Zřejmě jste informován o zneklidnění v české vědecké obci, které vyvolal návrh na postupné drastické snižování rozpočtu Akademie věd České republiky (snížení na polovinu během tří let), které by nepochybně vedlo k propuštění mnoha vysoce kvalifikovaných odborníků, k rozbití vědecké infrastruktury a k likvidaci současné sítě akademických ústavů. To by se v krátké době negativně projevilo na úrovni základního výzkumu v celé ČR, včetně vysokých škol, a následně, v dlouhodobém horizontu, by to těžce poškodilo i aplikovaný výzkum. Česká republika by tak definitivně ztratila možnost ucházet se o místo mezi vědecky vyspělými krajinami Evropy či světa.

Jako vědecktí pracovníci máme za sebou dlouholetou vědeckou i pedagogickou kariéru, síť kontaktů s předními světovými odborníky a přehled o výkonnosti vědeckých pracovišť v našem oboru jak u nás, tak i v zahraničí. Můžeme tedy srovnávat v tomto směru a odpovědně prohlašujeme, že Akademie věd patří mezi nejvýkonnější vědecké instituce v ČR a její přední ústavy snesou srovnání s podobně zaměřenými pracovišti minimálně v evropském kontextu. Ve spolupráci s vysokými školami se Akademie věd taktéž významně podílí na výchově studentů a mladých vědeckých pracovníků (doktorandů).

Na akademii je v současné době vedle vědců starší generace řada velmi slibných vědců střední a mladé generace, na vědecké výchově některých z nich jsme se spolu s dalšími kolegy z akademie podíleli. Drastická redukce rozpočtu Akademie zřejmě postihne nejvíce právě tuto těžce budovanou novou generaci, o kterou nám jde nejvíce, protože příslušní vědecktí pracovníci ztratí přirozenou základnu pro svůj výzkum, nebudou prostředky na přístroje, rozpadnou se vědecké týmy, ohrozí se účast v běžících projektech, nebude dostatečný vědecký potenciál o ucházení se o velké evropské granty a přetrhne se kontinuita.

Bez přehánění lze konstatovat, že připravovaná redukce ohrožuje nejen budoucnost české vědy, ale i dobré jméno a budoucnost České republiky jako celku.

Dovolujeme si tedy Vás snažně poprosit, abyste při vhodných příležitostech podpořil existenci Akademie věd České republiky a její rozumné financování.

V hluboké úctě Vaši

*prof. dr. Petr Hájek, DrSc.  
prof. dr. Miroslav Fiedler, DrSc.*

**5. 8. 2009:**

### **Odpověď prezidenta republiky**

Vážený pánové profesoři,

dostal jsem Váš dopis, ve kterém mě žádáte, abych podpořil „existenci Akademie věd ČR a její rozumné financování“. V souvislosti s návrhem na snížení rozpočtu AV ČR pro další roky píšete o drastických účincích, které to bude mít na základní výzkum, výchovu mladé vědecké generace a přetržení kontinuity výzkumu, což „ohrožuje nejen budoucnost české vědy, ale dobré jméno a budoucnost České republiky jako celku“.

Vaše zneklidnění i zneklidnění české vědecké obce chápu a rozumím mu. Jako člověk, který svou původní profesí patří k akademickému světu, pak dvojnásob. Obávám se však, že ode mne chcete něco, co z hlediska mého názoru – jako profesora ekonomie i jako prezidenta republiky – je přinejmenším sporné. Váš dopis je standardní, podobných jsem dostal celou řadu, ale chybí mu kontext. Kontextem je na straně jedné dnešní ekonomická krize a na straně druhé naše, již dlouhodobě ne příliš racionální, a proto neudržitelné spravování věcí veřejných.

Rád bych Vám velmi vážně připomněl známý a zjevný fakt, o kterém sice leckdo mluví, ale většinou jako o něčem, co se ho přímo netýká. Tím je něco nemilosrdně praktického: světová finanční krize a z ní pramenící ekonomická recese. Ta má své příčiny i důsledky. Pokud jde o příčiny mám za zlé nejen politikům, ale i mnoha vědeckým oborům a jejich představitelům, že razantně neupozorňovali na rizika bezhlavě a voluntaristicky expandujících odvětví, různých finančně astronomicky náročných a vědecky nepodložených alarmismů (jako je například „bublina“ tzv. globálního oteplování), ale naopak se lehkomyšlně podíleli na výhodách dlouhodobými faktory nepodloženého růstu a příliš dlouhé konjunktury a těžili z nich.

Pokud jde o důsledky, je to vlastně obdobné – jen málokdo chce nést vzniklé obtíže. Těmi nejviditelnějšími jsou omezování a nezbytné úspory především v oblastech a odvětvích napojených na peníze daňových poplatníků, na státní rozpočet. Je iluzí myslet si, že vědecké bádání či podobné aktivity má „pro budoucnost České republiky jako celku“ vyšší význam než například zdravotnictví, policie, státní správa atd. S tím – ac akademicky myslící a cítící člověk – nemohu souhlasit. Je třeba říci, že i v těchto pro chod státu životně důležitých oblastech dochází k razantním redukcím a šetření – ostatně při svých kontaktech s ministry současné vlády je k tomu opakovaně a důrazně nabádám.

Jaké priority volí vláda, je dáno její politickou orientací vycházející z výsledků voleb. V tom je současná vláda v jisté výhodě i nevýhodě. Již za pár týdnů však budeme znát výsledky parlamentních voleb, které snad dají srozumitelný signál o většinové vůli veřejnosti. Zda nová administrativa a legislativci půjdou cestou razantních úspor a uvolňování prostoru pro přirozené samoléčivé schopnosti naše-

ho společenského organismu, či naopak cestou dalšího nebezpečného zadlužování a dirigistického svazování kreativní potence lidí v naší zemi, se ukáže již brzy. Jaké jsou v tomto směru mé preference jako ekonoma i jako občana, je z mých slov doufám zřejmé.

Současně se domnívám, že nelehká ekonomická situace, jak už to v recesi bývá, může přinést pro budoucnost i řadu pozitivních věcí. Především nutné restrukturalizace, úspory, oddělení životaschopných od neživotných aktivit atp. Nalézáním nových zdrojů financování, například na bázi podnikové sféry, může současný pokles přinést i organizaci vědeckého výzkumu nové impulzy a kreativní přístupy při nutném opouštění dosavadních zaběhaných kolejí. Mám za to, že je příliš pohodlné trvat pouze na axiomu, že věda má specifické výjimečné postavení, a že se jí proto standardní těžkosti, kterým čelí celá společnost, nemají týkat. Opak je pravdou.

Existence Akademie věd a dalších výzkumných a vědeckých pracovišť jistě ohrožená není. Pokud se však vědecký a akademický svět odtrhne od reality, pokud nezačne být aktivní také mimo prostředí studoven a laboratoří, pokud nevstoupí výrazně – i mediálně – do veřejné diskuze s vědomím všech společenských souvislostí, bude ohrožení jeho prestiže a vážnosti nezadržitelně pokračovat. Ale musí to být vstup do veřejné diskuze o něčem jiném než o financování vědy.

Děkuji za Váš dopis a věřím, že mou odpověď přijmete s pochopením. Snad se i pro Vás stane inspirací, jako pro mě se staly otázky a konstatování z Vašeho dopisu.

S pozdravem

*Václav Klaus*

Proti vládnímu předstávám o financování vědy a zvláště Akademie věd se konalo v létě několik demonstrací – 27. července to byl na Malostranském náměstí happening „Vražda české vědy“, o měsíc později pak na Palachově náměstí demonstrace „Stop tunelování české vědy a kultury!“ V poslední srpnový den, kdy premiér Fischer svolal o budoucnosti vědy první kulatý stůl, se k jeho dějišti v Lichtenštejnském paláci na Kampě vydaly na dvě stovky pracovníků AV ČR, aby – v oslích maskách a s živým oslíkem – vyjádřily obavu, že se staneme národem oslů. A když v sídle vlády zasedala 11. září Rada pro výzkum, experimentální vývoj a inovace, tichým pochodem v kruhu před Strakovou akademií vědci upozorňovali, že ze svých požadavků neslevili.

Zaznamenejme rovněž, že se v ústavech Akademie věd začala ustavovat fóra vědeckých pracovníků; úkolem jejich nezávislé iniciativy nazvané „Věda žije!“ má být obrana veřejného prostoru nejen ve vědě, ale také v kultuře.

---

**TEXT**

---

MYŠLENÍ NÁRODA

Erazim Kohák

## Myšlenky filozofie a národa

*Erazim Kohák: Domov a dálava: Kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení a dění. Filosofie, nakladatelství Filozofického ústavu AV ČR 2008*

### Ukázky z knihy

#### Myšlenka filozofie

*„Až jednou na velikém sněmu ptačím v čase mezi skřivánkem a sovou bude jednohlasně přištěbetáno jaro, já se tam vrátím. ... Ty můj kraji, ty mé bezpečí, ty má zatvrzelosti, ty má věčnosti. Tvá hlína, mnuta v prstech, voní po zetlelých vlasech dávno pohřbených tkalcovských dědů a báb a je přísadou mé krve. ... Ty můj kraji!“*

*František Halas*

*Co to vůbec znamená, být Čech? Má to ještě nějaký smysl? A zajímá to ještě někoho?*

Naši buditelé si takové otázky kladli celkem pochopitelně. Na konci 18. století byly naše země součástí velké kulturní oblasti německé. Polis českých zemí – tedy občansky zúčastněná složka jejich obyvatelstva, což tehdy znamenalo šlechtu, vyšší klérus, vzdělance a movitější měšťany – si připadala zcela samozřejmě, neproblematicky německá. Proč se vzdát výhod světového jazyka s vyspělou kulturou a s velikým úsilím, za velikou cenu křísit vymírající řeč buranů a městské chudiny?

Vzkřísili jsme ji, zčásti díky i tomu, že zrušením poddanství se z oněch buranů stali alespoň v náznaku a příslibu občané. Jenže po úspěšné jazykové obrodě se stejné otázky vynořily znovu. K čemu to všechno bylo? A co dál? H. G. Schauer to tehdy řekl nahlas za všechny. *Co jest úkolem našeho národa?* tázal se, *a jaká jest naše národní existence?* Tedy, je náš národní přínos takový, že by ospravedlňoval ono velké celonárodní úsilí? Čtenáři, kteří autora napadali jako zrádce, odpovídali *via facti*.

Agonie naší první republiky za mnichovské krize nám otázku o smyslu naší národní totožnosti vnutila znovu. Náš poválečný vývoj – vyloučení nevhodných myšlenek, pak vyloučení německé třetiny obyvatel z českých zemí, pak Únor – ji umlčely spíš než zodpověděly. Stačil však jen náznak uvolnění v roce 1968 a otázka *o smyslu dneška* se ozvala znovu. Jenže přišel Srpen a nekonečná únava normalizace. Proč dál usilovat, proč trvat na smyslu naší národní totožnosti navzdory netečnosti

veliké většiny národa? Pro Jana Palacha, Jana Zajíce a Evžena Pločka, to byla otázka tak palčivá, že obětovali životy, aby se nad ní jejich mlčící spoluobčané zamyslili. Marně.

Odpovědi jsme se nedočkali ani dnes. Raději tu otázku prostě neřešíme. Drtivá většina našich spoluobčanů jako by měla v otázce o smyslu života jasno. Smyslem života je přece stupňovat spotřební úroveň podle zásady *když dědeček měl kolo a tatínek babetu, ať mám aspoň renaulta*. Ti, kdo dnes udávají tón naší společnosti, se zahledí do budoucnosti a vidí tam silný vůz, podnikatelskou vilku, pětihvězdičkovou restauraci a výstavní mladou milenku na opalování v Karibiku. Jen do zrcadla se raději nedívají. Tam by nic neviděli. Ani svůj stín.

S lidmi, které není vidět v zrcadle a kteří také nevrhají žádný stín, se setkáme už v bájích a mýtech. Jsou to lidé, kteří *jsou a nejsou*. Přesněji to jsou těla, ze kterých odešel život – tedy starosvětsky *duše* – avšak odborný technik, nekromantik či čaroděj, je uvedl uměle do pohybu silou svého kouzla či reklamy. Těla teď chodí, mluví, případně nakupují docela jako lidé živí, ovšem vlastního života v nich není. Jsou to *mátohy* v odborném černokněžnickém smyslu, těla bez života, bez duše. Jenže duše, vědomí své vlastní totožnosti, vědomí svobody a odpovědnosti, je nejvlastnější podstatou člověka. Lidé bez duše jsou lidé ne podstatní. Není v nich, co by odrazilo světlo a tak vytvářelo odraz v zrcadle, případně vrhalo stín.

Takový je *homo oeconomicus* liberální teorie, tělo bez duše, oživené silou reklamy, jehož ctnostmi jsou chamtivost a sobectví. Bez lásky a štědrosti mu zbývá jen nákup jako jediný smysl jeho žití. To je člověk, kterého nám dnešní inženýři našich duší kladou za vzor. Bylo by obtížné určit, zda to, že v ekonomizované společnosti otázku smyslu již neřešíme, je příčina či následek ekonomizace života. Tak či onak je skutečností právě ekonomizace: představa společnosti, která si neklade otázku vlastní totožnosti, jen konzumuje. Docela jako společnost oživených těl, lidí bez duše, kteří jsou a nejsou.

Jak jsme se k tomu dopracovali? Vždyť ještě na konci šedesátých let jsme byli národem schopným se nadchnout pro ideál! Tak jsme kdysi přijali křesťanství a o pět století později byli ochotní bojovat za jeho očistu. Král Jiří předložil Evropě první novodobý ideál evropské unie. Na prahu novověku jsme se dokázali nadchnout pro ideál národa – a ztotožnit jej s ideálem demokratickým a sociálním. Ještě v roce 1969 vzešli z našeho národa Jan Palach a jeho druzi. Jak se z tohoto idealistického národa mohl stát – byť by jen zdánlivě – národ lidí bez duše, lidí, kteří nevrhají stín?

Snadno se řekne, že náš posun odpovídá *duchu doby*, a v něčem to může být i pravda. Jenže onen velmi obecný *duch doby* se v našem případě projevuje v dosti jednoznačných souvislostech. Po celá ta idealistická staletí – a ani ta nebyla zdaleka tak jednolitá – jsme byli národem *filozofickým* ve velmi určitém smyslu. O naši „duši“, tedy o naši kulturní totožnost, nepečovali grófové a maršálkové jako u některých



našich sousedů, nýbrž filozofové v původním smyslu, *lidé myšlenky a slova*, kteří stálým převyprávěním a kritickým zkoumáním vytvářeli, měnili a obrozovali naše vědomí vlastní totožnosti. Patřili k nim T. G. Masaryk a Jan Patočka, Alois Jirásek a Mikoláš Aleš, Vladislav Vančura a Karel Čapek, ale i Václav Hanka a Josef Peckař, či už dávno před nimi Petr Chelčický, Jan Hus, Jan Ámos Komenský a tolik, tolik dalších.

*Lidé myšlenky a slova* ztvárňovali naše národní povědomí a vytyčovali směr a smysl naší kulturní totožnosti. Neměli jsme tehdy vlastní šlechtu, ony rozmarné arcivévody, o jakých psali operety Johann Strauss a Emmerich Kálmán. Až na Jana Jeníka z Bratřic jsme neměli vlastní vojenskou elitu a z řemeslníků a drobných továrníků jen velmi pomalu vznikala vysoká buržoazie, jakou zastupoval třeba milovník golfu baron Ringhoffer z poctivého rodu kotlářů v Kamenici. V 19. století udávali tón, styl a směr českého národního společenství spisovatelé, básníci, herci a filozofové, lidé prostého původu a humanitního vzdělání a zaměření, *lidé myšlenky a slova*. I později, po vzniku státu, kdy politika, obchod a průmysl odčerpávaly talenty z humanitních oborů, zůstali *lidé myšlenky a slova* vrstvou, která ze zmatků života vezdejšího vytvářela smysluplný příběh. Všechny režimy v naší zemi uznávaly tuto úlohu a snažily se získat *lidé myšlenky a slova* na svoji stranu.

Ke zlomu došlo až po *krizovém vývoji* Československého jara. To prokázalo, že *lidé myšlenky a slova* představují soupeře vládě a jejímu normalizačnímu úsilí o ideologické podmanění výkladu smyslu života a dějin. Protože se ani normalizovaná společnost nemohla bez *lidí myšlenky a slova* zcela obejít, režim je začal alespoň soustavně vytěšňovat, doslova je stavět stranou, *odstraňovat*. Toto úsilí dovršily Klausovy vlády *s novou ideologií, založenou jen na důsledné ekonomizaci života*. Humanistické zaměření české společnosti, udávané *lidmi myšlenky a slova*, jako by vzalo za své.

Vstupujeme do údobí celosvětového propojení a Evropské unie, do světa bez hranic a bez ostnatého drátu, který by zaručoval soudržnost našeho kulturního společenství zvenčí. Nic už nás tu nedrží. Tak jako kdysi ve velkém Rakousku potřebujeme založit i udržet svoji totožnost či „identitu“ sami, myšlenkou a slovem. Jenže právě do tohoto údobí svých dějin vstupujeme jakoby bez *lidí myšlenky a slova*, a tak bez *vědomí a svědomí národa*. Otázka po smyslu naší totožnosti se vyostřuje a zobecňuje. Je vůbec možné občanské společenství bez společné myšlenky? Je možná *polis* bez *philosophia*?

... Tak se česká filozofie rodila společně s českým národem. Lid barokních poddaných stmelila v jednotu národa v moderním slova smyslu myšlenka. Sestávala ze tří prvků. Jedním bylo mimořádně silné povědomí *hrdinných činů našich předků*, kterému dodnes svědčí sochařská výzdoba pražských domů z konce devatenáctého století. Nebylo ovšem samo tak docela jednotné. Probíhala jím césura husitství a Bílé hory. Vlastenecká doba se však příliš nevyznačovala kritickým zkoumáním.

Oslavovala společnou minulost: jsme všichni Češi, dědici velkých vzpomínek.

Druhým prvkem bylo podobně silné povědomí sdílené přítomnosti, milovaného jazyka a milované země. Těm svědčí bohaté dědictví českých *pisní vlastenských*, kterým se děti vyrůstající za války potajmu učily od svých rodičů. Ještě v posledním vzplanutí českého vlastenectví po roce 1968 se bleskově rozprodala jejich nahrávka na desce Supraphonu. Paradoxní svědectví vydává i xenofobie, se kterou mnoho Čechů přistupuje k někdejšímu projektu krále Jiřího, dnešní Evropské unii. Kdesi pod povrchem jako by v nás přežívalo vlastenectví buditelských generací.

Třetím prvkem je vědomí sdílené budoucnosti. I to má dvojí kořen. Jeden je v intimní, až staromilsky konzervativní lásce k národu – a v pokleslé formě v nacionalismu a xenofobii. Druhý kořen je v určitém, dnes hlavně podprahovém zapálení pro osvětské ideály svobody, rovnosti, bratrství. Bez ohledu na naši dnešní rétoriku, dodnes reagující na zkušenost komunistických let, zůstáváme národem humanitního ideálu demokracie a sociálního svědomí. Naše podprahové zapálení se často projeví jen kritikou naší současnosti, ne její změnou, leč věřím, že zůstává opravdové.

Tyto tři prvky bychom mohli jinak rozdělit, očíslovat, rozebrat, avšak skutečnost zůstává: podstatou naší národní totožnosti je určité vědomí sounáležitosti. To nabývá zvláštní důležitosti v dnešním propojeném světě. Po traumatickém století, ve kterém došlo k záměně a proplétání administrativní a kulturní skutečnosti, tedy státu a národa, dochází k jejich oddělení. V propojeném světě jednotlivé státy ztrácejí důležitost. Na jejich místo nastupují zas nadnárodní struktury v tom či onom oboru a postupně smazávají hranice té opěvované svrchovanosti, které si vyžádaly tolik obětí. Vstupujeme do propojeného a otevřeného světa – a lépe se v něm dýchá.

V propojeném světě nemůže stát zaručit *integritu, stabilitu a krásu* národního společenství. Nejsou tu ostře strážené hranice, které by nás uzavíraly, zároveň určovaly a ochraňovaly. Celistvost našeho národního společenství potřebuje vycházet z nás samých, či mluveno s Patočkou, z naší *péče o duši*, o kulturní podstatu našeho žití a bytí. Filozofie ve smyslu kritického zamýšlení nad otázkou naší národní totožnosti přestává být třešničkou na dortu. Když ministerstvo školství podřizuje humanitní obory pravidlům hodnocení přírodovědeckého výzkumu a přisuzuje filozofické a osvětové činnosti *nulovou hodnotu*, ohrožuje tím vlastní podstatu našeho národního bytí. Dnes, v propojeném světě, podobně jako kdysi s otevřenými hranicemi ve starém Rakousku, se potřebujeme zamyslet nad smyslem naší národní totožnosti.

Český národ v moderním smyslu vzniká tam, kde na místo hrdých pánů a trpných rabů nastupuje společenství rovnoprávných svobodných jedinců, propojené vědomím sounáležitosti. Rabové, kteří trpně přijímají svůj úděl a žijí své životy zrození, trochu radosti a hodně dřiny a nakonec smrti, mohli představovat české – či česko-slovanské – etnikum. Jejich vládci mohli vytvořit český stát, či přesněji, stát České koruny. Teprve lidé, jejichž povědomí zahrnuje ideu sounáležitosti, mohou vytvořit národ. Přeháněli bychom, kdybychom tvrdili, že se naše národní společenství

zrodilo z filozofie, tedy z vědomé reflexe naší sounáležitosti. Neméně problematické by ovšem bylo tvrzení, že se naše národní společenství zrodilo zcela nezávisle na takové vědomé reflexi, tedy na filozofii. V moderním smyslu společenství vědomého sounáležení vznikají skutečnost a idea národa společně.

Tak, jako se naše filozofie zrodila společně s naším národem, tak by mohl i náš národ zaniknout jako společenství sounáležitosti spolu s naší filozofií. Možná by přežili spotřebitelé, kteří by mluvili jazykem v mnohém ještě podobném češtině, leč bez myšlenky a slova. Možná by dál obývali tuto zemi, možná by jednou vyhnuli spolu se zhroucením konzumní společnosti, tak jako kdysi staří Římané. Pokud svůj osud nechceme ponechat v rukou bavičů a ekonomů, potřebujeme se znovu zadívat do zrcadla svých dějin a znovu si položit ony pozapomenuté otázky: *Jaký jest úkol našeho národa? Jaká jest naše národní existence?* - či souhrnem, *Jaký je smysl naší národní totožnosti?*

Odpověď nám nemohou poskytnout odborníci, ať již historici, sociologové či politologové, kteří by pečlivým empirickým zkoumáním zjistili a ověřili jakýsi *opravdový smysl* či *nesmysl* našich dějin. Nemohou nám ji poskytnout ani básníci, spisovatelé či filozofové, pokud by předstírali, že svým vhledem odkrývají hluboký smysl našich dějin, dosud zakrytý rouškou zapomnění. Ti všichni nám předkládají cenné náznaky a podněty, bez nichž bychom tápali v temnotě a v prázdnotách. Jenže dál je to na nás. Volání po autoritativní odpovědi představuje rezignaci na živou skutečnost národního společenství. Vlastní odpověď potřebujeme vytvářet my sami, ne jen tím, co prohlašujeme, nýbrž tím, že se nad smyslem své sdílené totožnosti zamýšlíme. Naše kulturní totožnost se rodí, žije a je skutečná jen v nás samých. Či řečeno zkratkou se stejně mnoha ozvuky minulosti jako přísliby budoucnosti - *národ je naše dílo*.

Kdo jsme byli? Kdo jsme? Kam kráčíme?



## Myšlení národa

*Cesta je prach a štěrk a udusaná hlína  
a šedé šmouhy kreslí do vlasů  
a z hvězdných drah má šperk,  
co kamením se spíná  
a pírká touhy z křídel pegasů...*

Karel Kryl

Můžeme dnes hovořit o *ideji národa českého* tak jako František Palacký kdysi psal o *Ideji státu rakouského*? A má to vůbec nějaký smysl? *Cesta je prach...* šli jsme tou cestou novodobého českého myšlení a českých osudů a hledali pírkou touhy z křídla Pegasova, svoji kulturní totožnost. Co – pokud vůbec něco – je idea, ten kulturní a historický svazek, jenž nás váže ne jen jako obyvatele českých zemí, příznivce českých sportovců či daňové poplatníky České republiky, nýbrž jako společenství poutníků dějinami, jako *národ*? Došli jsme vůbec k nějakému závěru?

Tak tu je opatrnost na místě. Závěry se do filozofie příliš nehodí. Život neuzavírá. Rozdává se stále znovu, a znovu se obnovuje; pohřby a křtiny se překrývají, národy vystávají a ustupují. Lidé – bytosti, jejichž bytím je stávání, jejichž skutečností je děj a jejichž totožností je příběh – se musí spokojit s průběžným hlášením, k závěrům přistupovat obezřetně.

Jednou na naší společné pouti za sebeporozumění jsme zahlédli záblesk něčeho jako věčnost. Když jsme v roce 1918 znovu nabyli samostatnosti, mnoho lidí, dnes dávno zesnulých, ji prožívalo jako na prahu *navždy*. V poslední bitvě jsme zvítězili, už nám nezbývá než prožívat šťastný konec poklidného uspokojení. Jasní a krásní mladí muži a ženy, kteří se vrhli do budování republiky, se chovali s naprostou samozřejmostí, jako by budovali nejméně na věčnost či alespoň na tak dlouho, jako vydrželo staré Rakousko, podle toho, k čemu dřív dojde. Naši němečtí spoluobčané nám za zády označovali tutéž republiku jako *Interimstaat*. Nakonec naše *navždy* vydrželo necelých dvacet let.

Když jsem se vrátil po dvakrát jednadvaceti letech putování po zaprášených cestách, i já jsem zažil svůj moment na prahu *navždy*. Když jsem přistál v Ruzyni, která ještě před několika týdny platila za ospalé letiště s přistávací drahou prorostlou trávou kdesi za železnou oponou, měl jsem pocit, že jsem došel k závěru, jak o tom hovoří prorok Izaiáš. Čas se naplnil a teď nezbývalo než konečně žít svůj dlouho odkládaný život. Tehdy moje soukromé *navždy* vydrželo necelé tři roky. Pak už nebylo Československo, jenom zmrzačený pahýl, který jako by stále víc připomínal protektorát Čechy a Morava. I nová korunová mince svým vzorem připomínala spíš tu protektorátní, než začaly hnědé papírové, než Španielovu slavnou korunu československou.

Závěry se nekonají. S údivem bloudíme staletími, hledáme sebezporozumění. Pokud naše přemýšlení nemá být ve své věčnosti naprosto bezvýznamné pro lidi, kteří žijí v čase, potřebujeme se vyhnout závěrům. Potřebujeme průběžně a stále znovu pozorovat a rozmyšlet, jasně nahlížet a věrně vyjadřovat ideje, které *dávají smysl* něčemu, co bychom nejvýstižněji popsali Jamesovým obratem o výbušně rozezněném zmatku našich dějin a životů. Proto i tato kniha nemá za úkol přesvědčovat, nýbrž především podnítit myšlení, myšlení na pochodu.

A přece se v našem putování po prašných cestách dějin alespoň na filozofické úrovni vynořuje něco jako *myšlenka národa*. Zásada ekologické odpovědnosti naznačuje, že dějiny nejsou jen nahodilý shluk jednotlivých událostí, nýbrž souvislý příběh lidského hledání udržitelného způsobu soužití se světem všeho života. To by mohlo být ono globální porozumění, které *národní filozofie* podle Jana Patočky předpokládá. V tom rámci můžeme zahlédnout obrysy *myšlenky národa českého*. Potřebujeme k ní přistupovat obezřetně. V našem věku se z myšlenek příliš snadno stávají banální fráze. Přesto myšlenky ustavují ona kulturně-historická společenství, kterým jsme v novověku navykli říkat *národy*. Na počátku může být jen náhodné osídlení, nahodile propojené sdíleným jazykem či územím, ač často administrativně zcela jinak členěné, jako bylo po řadu staletí Německo. Teprve myšlenka, často spíš tušená a procítěná než tematicky zpracovaná, ustavuje náhodnou populaci jako *národ* schopný vystupování v úloze subjektu, ne jen objektu dějin.

Povrchnímu pozorovateli se na počátku jednadvacátého století může dobře zdát, že česká populace nevykazuje mnoho rysů národa mimo etnickou příbuznost a poskakování při sportovních utkáních. Při pohledu zblízka a do hloubky to vypadá poněkud jinak. V českém úsilí od napoleonských válek můžeme rozeznat tři výrazné rysy sdíleného povědomí, které představují cosi jako normativní pojetí toho, co to znamená hlásit se k tomuto kulturnímu a historickému společenství jako ke svému *národu*.

Ve všem tom obrozeneckém úsilí se setkáme tak či onak se sdíleným přesvědčením o ideálu lidské svobody a důstojnosti spíš v rovnostářském pojetí někdejších amerických kolonistů, které není ve střední Evropě vůbec běžné. Je to osvícenský ideál, pro který svoboda není jen oprostěním od omezení, nýbrž něco, čeho lidé dosahují a co naplňuje jejich lidství. Lépe o něm mluvit šeptem, abychom jej nebanalizovali, ale vyrůstat do svobody tu znamená přerůst potřebu dohledu, naučit si sám dávat směr, ač ani to není všechno. Osvícenský ideál, který v sobě kdesi ve skrytu pod kamufláží cynismu přece jen nosíme, zahrnuje také zásadní sebeúctu, povědomí lidské důstojnosti, která může dobře představovat nejzákladnější lidskou potřebu. Lidé s pevným sebevědomím své osobní platnosti, své lidské důstojnosti, mohou žít spokojeně se sebou i v nouzi a v těžkostech. Sociologům, kteří je pozorují z odstupů, se budou zdát *šťastní*, ačkoliv sami by se tak sotva vyjádřili. Přehlušil by je Švejk

v nás. Přesto je pro ně něco jiného důležitější. Je to něco jako hluboké povědomí rovnoprávnosti, zakořeněné v takové svobodě. Není pánů, kteří by se na své bližní mohli dívat skrz prsty, a není rabů, kteří by se museli poddat aroganci druhých. Taková svoboda je zároveň nejzákladnější možností a největším naplněním lidského bytí. Tento ideál, který rovnoměrně byt' velmi, velmi odlišně vyjadřují Masaryk i Švejk, ideál svobody, práva a důstojnosti, představoval jeden z nejdůležitějších pramenů ve tkáni *ideje národa českého*. Tak ovšem by to vyjádřil Masaryk. Švejk by to řekl jinak, ale souhlasil by.

Druhý, stejně vytrvalý pramen představovala idea sociální spravedlnosti. Tu nám zas zbagatelizoval komunistický režim. Přesto je to idea, jejíž kořeny jsou daleko starší než komunismus. Národní obrození, z něhož se rodil novodobý český národ, nepředstavovalo jen vzpuru českého sebeurčení proti německé nadvládě, ač i to byl důležitý prvek. Obrození bylo také sociální vzpourou utlačených proti privilegovaným, vzpourou bolestně chudých proti nesmyslně bohatým potomkům někdejších dobyvatelů. Sociální spravedlnost tu neznámá jen distributivní rovnost, podle hesla připisovaného Antonínu Zápotockému, že *všichni máme stejný žaludek* – ač ovšem i to je pravda. Znamená základněji rovnost důstojnosti všech, pánů či rabů. „Já pán, ty pán“, s oblibou říkával Masaryk. To by ostatně mohl říci i Švejk, ač ten podle toho spíš jednal. Masaryk by k tomu přidal dobrou vůli vůči všem, kterou francouzská revoluce označovala jako *fraternité* a Masaryk biblicky jako lásku k bližnímu. Sociální spravedlnost tu znamená přistupovat ke každému s úctou k jeho lidské důstojnosti a s dobrou vůlí vůči jeho potřebám. Nejen jednotlivě, nýbrž i budováním sociálního zázemí, které je ochrání proti zvratům osudu nad jejich síly. Švejk by poskytl lidové mimikry, protože ideály jsou příliš snadno zesměšnitelné, ale zas by souhlasil. Přičilo by se mu, že někdo bez vlastní viny hladoví, zatímco druhý plýtvá nadbytkem. Závazek sociální spravedlnosti, jak by tomu řekl Masaryk, je stejně trvalým pramenem v tkáni našeho národního povědomí jako závazek svobody, i když dnes jej uznáváme spíš nečinností než činem.

Pak je tu třetí pramen vetkaný do tkáně toho, co bychom mohli označit jako *myšlenku národa českého*. Tím je až usilovná, bolestná láska k naší zemi, naší řeči a našemu kulturnímu dědictví. Tu by se Švejk poškrábal za uchem a Masaryk, který byl háklivý na fangličkářství a frázování, by možná předal slovo někomu jako Karel Václav Rais nebo František Halas. Přesto i ta láska k řeči a zemi má své historické kořeny. Předkové zapálených mladých vlastenců, kteří vytvořili náš novodobý národ, nepovažovali tuto zemi za dar od císaře pána ani za kořist svých předků. Nebyli aristokraté, byli rolníci a lidé drobné práce. Důvěrně znali tuto zemi, protože po generace s ní mísili svůj pot, své slzy, svou krev a svůj popel. Přesto jim tuto zemi jejich páni odpírali. Ti mladí vlastenci nemohli považovat svoji zemi za samozřejmou. Milovali ji s úctou – a také s určitou úzkostí po tolika trpkých zkušenostech.

Podobně nemohli považovat svoji řeč za samozřejmost. Nejstarší generace pamětníků ještě pamatovala dobu, kdy čeština stála na pokraji vymření. Před půl stoletím stál tvář v tvář této hrozbě celý národ. Nacisté považovali české země za historickou součást tradičně německého území podobně jako obě Lužice. Pro Čechy tu nebylo místa. Není samozřejmá ani dnes, kdy hledáme své místo v Evropě a přeplyujeme svou řeč nově módními anglicismy. Ani naše země, ani naše řeč, ani naše kulturní dědictví nebyly něčím samozřejmým. Být kultivovaný Čech a nejen trapná karikatura *böhmischer Pepitschek* – nebo snad náš Švejk – vyžadovalo vytrvalé úsilí. Možná jedním z nejzápornějších dopadů komunistického režimu bylo to, že udělal lásku k vlasti povinnou, až po lidové zpěvy a tance, a účinně ji znechutil nejen mládeži školou povinné. Gymnazista, který by si s chutí přečetl *F. L. Věka*, by se společensky znemožnil, a těžko se tomu divit. Lásky k české řeči či k literární klasice se prostě nenosí. Přesto kdesi pod povrchem jsou i mladí lidé ochotni vzepřít se módě. Vždyť je to stále v nás, na všech věkových úrovních.

To jsou prameny, které tvoří osnovu a útek našich osudů. Nejhlubším motivem i motivací tu není strach a nenávisť, jak tomu bývá u nacionalistické posedlosti *ničím (než národem)*. Motivem a motivací tu bývá spíš vztah ke kulturní a historické skutečnosti vzpomínek, vzájemnosti a nadějí. Ten vyrůstá z lásky ke svobodě, z lásky k bližnímu a z lásky k této zemi, o které se dnes nemluví nahlas – a když, tak hlasem Švejkovým, ne Masarykovým. Možná na tom není nic výrazně českého, avšak je to, co tvářilo naši národní totožnost od dob národního obrození. To všechno obsahuje metafora národní totožnosti. Ještě mojí generaci, která vyrůstala za druhé světové války, připadala zjevná. Myslím, že ji sdílel ještě Jan Palach v roce 1969.

Na té metafoře však schází ještě něco, co se obtížně vyřikává. Není to ani tak čtvrtý pramen jako způsob, jak se tyto tři prameny splétají do tkaného příběhu. Velmi nepřesně, velmi přibližně bychom mohli hovořit o přemýšlivém postoji či snad o závazku k životu v reflexi. Jenže to všechno zní příliš teoreticky. Švejk by k tomu měl peprnou poznámku, ještě než by pan profesor Masaryk domluvil – ovšem Švejk nevstoupil do legií. Snad je to ozvuk náboženských zápasů naší minulosti. Ač dávno vyzněl jejich otevřeně náboženský tón, tradice přemýšlení a morální vážnosti nám zůstala. Kdysi znamenala Bibli v každé rodině, později skrytou za trámem. Ještě nedávno znamenala poličku knížek i v dělnických rodinách, včetně všech těch vydání Švejka, ale také všech vydání Čapkových *Hovorů s T. G. M.* To ostatně platilo až do nástupu elektronických médií. Statistika prodeje knih naznačuje, že zůstáváme národem čtenářů a myslitelů, i když konzumní lhostejnost nás pokrývá jako prach z cementárny Hrabalových pábitelů.

Možná i tato tradice patří k nezamýšleným postranním účinkům naší demografické základny. Pro národ nevybavený či nezatížený tradiční aristokracií a k tomu postrádající vlastní státní aparát humanistická inteligence pochopitelně nahrazovala

obojí v úloze tvůrců vzorů i veřejného mínění. Vedoucí úloha inteligence byla pro naši společnost charakteristická od počátků obrození až po údobí normalizace po sovětské okupaci. Teprve v údobí normalizace se komunistický režim rozhodl potrestat inteligenci 1968 systematickou marginalizací za její úlohu za Československého jara. Následná post-komunistická éra, ve které po přechodné epizodě sametových idealistů převzali *vedoucí úlohu ve společnosti* od komunistů samozvaní anti-komunisté, dovršila celý proces ekonomickou marginalizací. Nadále podnikatelé a politici, často až trapně neschopní a všehoschopní, avšak zviditelnění svým zjevným nadbytkem jako Viktor Kožený na Bahamách, se stali vzory a arbitry elegance. V bytech lidí práce poličku s knížkami nahradila *telka* – a zdaleka nejen tam – a od Kalicha Švejka vytlačili zahraniční turisté stejně jako místní obyvatelé od Fleků.

Přesto naše tradice je daleko starší a má jiné kořeny. Sahají až k počátkům křesťanství v našich zemích, a zdaleka nejen ke věrozvěstům Cyrilu a Metodějovi. Patří k nim Slavníkovec Vojtěch i Přemyslovec Václav. Patří k nim lidoví písmáci jako Petr Chelčický i univerzitní mistři jako Jan Hus. Patří k nim náboženská reformace, ve které prostí lidé přijali odpovědnost za čistotu víry, i Jednota bratrská se svými školami. K naší tradici patří i zápas o zachování víry předků po Bílé hoře, avšak stejně k ní patří vypjatá barokní religiozita i lidový katolicismus následujícího století. Když Masaryk předkládal hodnotu ne jako spekulativní rozměr myšlení, nýbrž jako něco, co můžeme nazřít v čistém prožitku, nevycházel z teorie. Popisoval svůj vlastní, hluboce český prožitek hodnoty. Ze stejného důvodu byl přesvědčen, že česká otázka je ve své podstatě otázkou náboženská – a neměl tím na mysli naše nekonečné hádky katolíků a evangelíků. České země dnes mohou být zdaleka nejagresivněji ateistické v celé Evropě, jenže pod ateistickým povrchem mohou být zároveň prorostlé náboženskou a morální opravdovostí. Horlivost, se kterou přejímáme kdejakou politickou módu, může dobře naznačovat nenaplněnou potřebu rozměru víry.

To je něco, co politicky zaměření řečníci zřídka chápou, protože to vyžaduje odvrát od vnějších projevů religiozity k prožitku víry. Za světskou slávou církevnictví je třeba zaznamenat uvědomění věřícího, že na tomto světě nic není jisté, nic není samozřejmé. Všechno, co je, může i nebýt. Pro ty, kdo svou víru prožívají, se víra často rodí z temné noci duše – a z uvědomění, že ač všechno může nebýt, *něco je*. Je to skutečnost, která načichne banalitou, když z ní religiozita bez víry udělá další nepřesvědčivý *důkaz boží existence*, jako by slovo Bůh označovalo jakéhosi neviditelného yettiho. Víra v tom uvědomění nachází něco hlubšího – že život a smrt nejsou rovnoměrně rub a líc téže mince, nýbrž že je mezi nimi zásadní rozdíl. Víra je pak přesvědčení, často navzdory všemu, že něco v řádu našeho žití a bytí stojí i ve smrti na straně života. Různé náboženské tradice to pak vyjadřují nejrůznějšími metaforami, avšak základní skutečnost víry zůstává a vede k uvědomění, že všechno, co je, je nakonec dar, volně daný, nezasloužený dar. Náboženský



život je ve svém jádře život z lásky a vděčnosti, ne z věroučné konformity. To když pochopíme, pak Masarykův výrok, že česká otázka je zásadně náboženská, se už nezdá povrchní. Svědčí o něčem, co patří k naší nejvlastnější totožnosti: vědomí nesamozřejmosti života, vděčnost za život, radost z něj – ač to bychom sotva doznali veřejně. Masaryk v nás by nás nutkal, Švejk v nás by nám zabránil. Snad nejzávažnější úkol mladé generace je být silnější než nutkání i zábrany.

Ti, kdo se od Masaryka učili – na rozdíl od těch, kdo ho jen honosně oslavují, - bývají přesvědčeni, že tato morální opravdovost nevytizela z naší totožnosti s postupnou sekularizací Evropy, jen se posunula ve výrazu. Naši předkové se modlili, my jsme svůj život promýšleli. Možná když Masaryk určoval náboženství jako život sub specie aeternitatis, vyjadřoval tím posun od výslovné religiozity k jejímu protějšku ve filozofickém promýšlení. V každém případě popisoval to, co provazuje tři prameny *myšlenky národa českého*, náš sklon i náš závazek žít své životy promyšleně, sub specie aeternitatis. Pod zorným úhlem věčnosti.

Vzato vcelku, historická reflexe naznačuje *myšlenku národa českého* – myšlenku, ne každodenní skutečnost – jako morálně opravdového opravdovostí, která se promítá do ideálů svobody a lidské důstojnosti, do závazku k sociální spravedlnosti a do vypjaté lásky k naší zemi, jazyku a kulturní tradici. Ať už jsme takoví byli nebo ne, ať jsme se tak ochotni vyjádřit či ne, je to představa o naší národní totožnosti, která nám sloužila jako tmel, jako vzor našich tužeb i jako laťka, kterou se poměřujeme. Nebyl to vlastně skoro nikdy prostě fakt, byl to však *ideál* našeho národa.

Znamená to snad, že takový je dnes průměrný Čech ve své každodennosti? Zdaleka ne. Empirická skutečnost dneška je podstatně bližší Švejkovi než Masarykovi. Dál hovoříme o svobodě, avšak obvykle to neznamená o moc víc než neochotu přijmout jakákoliv omezení naší libovůle, až po omezení tak prostá jako pravidla silničního provozu. Pozvolna jsme se nakazili představou, že máme „právo“ na cokoli, čeho se nám zachce, bez odpovídajících odpovědností. Nesnadno se dohledáváme náznaků ochoty přijmout odpovědnost za společné dobro, a to jak u občanů, tak u jejich volených zástupců. Ačkoliv zhruba sedmdesát procent otázaných neschvaluje nebo spíše neschvaluje politiku prezidenta a vlády, stejných sedmdesát procent by souhlasilo s rozšířením jeho pravomocí, aby mohl vládnout jako despota, doufejme osvícený, a převzít odpovědnost svobody. Sobectví se dnes zdá daleko výraznějším rysem naší každodennosti než solidarita. V roce 1968 měl Jan Palach na své straně drtivou většinu mladých. Dnes se Palachův čin jeví ve studentských diskuzích nepochopitelný a jeho ideály ani ne tak nesprávné, jako nekonečně nudné. Diskutující obvykle s povděkem přijmou výmluvu, že celé Československé jaro nebylo než hašteření mezi komunisty.

Sečteno a podtrženo, zdá se, že jsme se stali paradoxem, hluboce povrchní společností, povrchní až do hloubi duše. Možná jsme kdysi byli národem ustaveným promyšlenými ideály svobody a důstojnosti, sociální spravedlnosti a lásky ke své

zemi. Jenže to bylo dávno. Od té doby nás prý Mnichov, odsun, Únor, kolektivizace, Srpen, normalizace, privatizace rozemlely na etnický slepenec, který se vyznačuje netrpělivostí s myšlením, neochotou přijímat odpovědnost, lhostejností vůči druhým a odporem ke kulturnímu dědictví této země, prostý vznešenějších motivací než okamžité uspokojení krátkodobých osobních přání. Jako takoví se aspoň nejběžněji jevíme sami sobě v zrcadle denního tisku, v televizních programech údajně šitých divákům na míru, v našich politických postojích a obecně ve všech povrchních ukazatelích. Je taková opravdu naše skutečnost, ve které se odráží naše nová *ne-idea národa českého*?

Nevěřím tomu. Jistě, pokud by někdo ve studentské diskuzi odrecitoval tradiční klišé o národu, setkal by se při nejlepším se zdvořilým nezájmem, spíše s posměchem až odmítnutím. Hovořím tu ze zkušenosti. Avšak pokud se pozorovatel spokojí s usměvavým nasloucháním, nemusí dlouho čekat na stupňované rozhořčení nad mnoha vadami české společnosti. Je to svým způsobem překvapující. Vždyť mladší sedmdesátí let vlastně nic jiného nepamatují! Měli by jen pokrčít rameny a přijmout současný stav se vši chamtivostí, úplatkářstvím, korupcí, lokajstvím a kultem bezmezného povrchního sobectví jako českou normalitu. *Takoví holt jsme...* Jenže diskutující se nad tím daleko častěji rozhořčují docela jako by náš dnešní stav poměřovali ne skutečností, nýbrž právě *myšlenkou národa českého*, kterou jsme tu sledovali a kterou by titíž diskutující nejspíš smetli se stolu jako neskutečnou iluzi či hůř. Místo toho hovoří a často jednájí, jako by navzdory všemu, čím jsme prošli, v sobě stále nosili *myšlenku národa českého* určenou svobodou, sociální spravedlností, láskou k zemi a morální opravdovostí – a jako by je osobně dráždilo, že takoví nejsme.

Není to jen otázka slov. O náznaky není nouze. Zatímco naši privilegovaní a i naši mladí obecně o tom neradi mluví, opravdu překvapivě veliký počet mladých lidí se nezištně věnuje bohubilým činnostem bez pomyšlení na odměnu, jen pro dobro věci. Je jich dokonce tolik, že náš pan prezident považoval za důležité nás varovat, že takoví lidé – podle něj *endžtonisté* – jsou nebezpečnější než komunisté. Podobně velké počty mladých volí životní dráhy, které nabízejí poměrně nízké hmotné odměny, ale silné osobní zadostiučinění. Jistě, jsou i jiní, ale je také mnoho mladých lidí, kteří se rozhodují žít a pracovat v naší zemi, ač pokud by to pro ně bylo *o penězích až na prvním místě*, mohli by se svou kvalifikací vydělávat podstatně víc v zahraničí. Je také veliký počet prostých lidí, kteří žijí čisté osobní životy a bez váhání odmítají příležitosti spekulativního zisku či nečistých peněz z nečistých zdrojů. Zřídka o tom mluví či vůbec přemýšlejí, aby si sami nepřipadali naivní. Naše kulturní skutečnost totiž může být pod švejkovským mimikry stejně idealistická jako Masarykova, avšak rétorika musí být postmoderní, pronášená tónem deziluze. Ideály se letos prostě nenosí – a možná je to dobře.

Pokud se nad tím mladí lidé zamýšlejí, obvykle nabídnou zjevné vysvětlení, které může vyznít přesvědčivě. Zdá se jim, že v minulosti stačilo, aby se soudruh

tajemník zamračil a jejich otcové, kteří dnes mají plná ústa ideálů, je hbitě opustili. V roce 1968 skoro celý národ – uvádělo se číslo 92 % – podepsal prohlášení, že *z cesty, kterou jsme nastoupili, živi nesejdeme*. Do dvou let drtivá většina tuto cestu hbitě opustila a iniciativně odsuzovala ty, kdo váhali. Hrstka idealistů podepisovala Chartu 77 a přijala následný postih. Stovky a stovky dalších podepsali Antichartu, ač zřídka kdy původní Chartu vůbec viděli. Ano, bylo to složitější, ale to je, co mi dnes předhazují mladí posluchači, kteří se o takové věci vůbec ještě zajímají.

Nebo se vrátí k vyprávění svých dědů. I to již dobře znám. V roce 1938 přísahala československá armáda, dobře vyzbrojená a opevněná, s nadšenou podporou celé české části československého obyvatelstva, že bude bránit republiku do posledního dechu. Když došlo k lámání chleba, armáda tiše kapitulovala s ubohou výmlouvou, že jí prezident Beneš nevydal zvláštní rozkaz, aby plnila svou přísahu a konala svou povinnost. Svádění odpovědnosti na Beneše může být v něčem i oprávněné, ale zas to nemění skutečnost, že v očích většiny mých posluchačů ztratila generace jejich dědů a otců všechnu důvěryhodnost – a s ní i ideály, ke kterým se halasně hlásila. Do prázdnoty po ideálech, které pozbyly významu, se rozprostřelo zející *NIC* jako jediná vše prostupující skutečnost. Jediné, co zbývá, jsou prý peníze bez ohledu na jejich původ, jen když je jich dost, a drahé hračky, které se za ně dají koupit. Pro mladé řidiče silných automobilů je všechno ostatní nuda.

Jsou ovšem i jiní mladí, kterým na ideálech záleží aspoň tolik, aby jim stálo zato být vůči nim cyničtí. Jejich idolem bývá obvykle Karel Kryl, který ve svých protestních písních z exilu nemilosrdně bičoval komunisty stejně jako Havla s jeho sametovou revolucí. Karel Kryl byl skutečně nestranný cynik, člověk veliké lásky a zraněného srdce. Byl rozhněvaný, protože mu na něčem ještě záleželo, a záleželo nemálo. Mnoha mladým lidem už prý nezáleží. Dál sice mluví česky, spíš ze zvyku než ze zásady, avšak představu národní kulturní totožnosti považují za trapnou. Považují se za světoobčany, stejně oproštěné od národních předsudků jako se komunisté kdysi považovali za nezátížené *náboženskými předsudky*. Prý proto, že je zklamaly předešlé generace, od normalizačních po privatizační. Kdo ví, třeba je to i pravda.

Setkal jsem se i s méně tendenčním vysvětlením. Podle toho není na vině morální selhání předešlých generací, nýbrž prostě skutečnost příliš mnoha změn. Dvě stě let jsme byli *vlastenci*, nadšeně a celkem nevybíravě jsme mísili jazykový nacionalismus s demokratickým humanismem. Jenže ten ideál se měnil příliš rychle a příliš úplně, než abychom s ním udrželi krok. Sotva jsme se naučili být vlastenečtí Češi a zároveň věrní poddaní císaře naší říše, naše a jeho říše se zhroutila. Přes noc jsme se stali republikány a nadšenými občany Československé republiky. To vydrželo dvacet let. Následně podmínkou přežití bylo alespoň se tvářit jako neškodná folklorní menšina pod protektorátem Velkoněmecké říše. Přečkali jsme to, jenže pak jsme měli předstírat, že je vše při starém, ač hrubost a násilí kolem nás i v nás

dosvědčovaly, že to vůbec už není první republika. Nu, navykli jsme místo humanistické demokracii lidové. Jenže za tři roky se *idea národa českého* zase změnila a my jsme měli vítat proletářskou revoluci, ne jen vyvěsit fangle, nýbrž projevovat nadšení. Museli jsme se učit lhát od srdce. Pak přišel *socialismus s lidskou tvář*. Ten už nevyžadoval tolik úsilí, jenže vydržel jen šest měsíců. Podepisovali jsme souhlas se vstupem vojsk a za deset let zas Antichartu. Ještě deset let a měli jsme být přesvědčení, že Pravda a Láska prostě *musí* zvítězit nad lží a nenávisť. Tři roky jsme to zkoušeli, než jsme to vzdali a dali se zas do budování, tentokrát *demokratického kapitalismu*. Novou ideou národa českého byla maximalizace zisku, bez ohledu na prostředky. Za vzor nám měl sloužit americký podvodník, alespoň dokud neupláchl do ciziny s velkou částí výnosů kuponové privatizace. Skutečným vzorem, byť nikdy nejmenovaným, se stal americký velkopodnikatel Commodore Vanderbilt, který svůj přístup shrnul jednou větou – *K čertu s veřejným zájmem!* Vzhledem k tomu všemu by nemělo překvapovat, že lidé jsou prostě unaveni ideály. Provedli jsme příliš mnoho kotrmelců, změna byla příliš rychlá. Možná naše veliké *nic* jen poskytuje velmi potřebný oddech.

Možná to je správné vysvětlení. Či možná tu působí celá řada prvků. Možná je náš dnešní stav prostě následkem únavy, úplného vyčerpání. Možná všichni potřebujeme ještě třicet let prostého, každodenního života, nezatíženého ideály. Kdyby se svět jen zastavil na padesát let a nechal nás nadechnout, jak si Masaryk přál pro první republiku. Anebo snad trpíme masivním znechucením nad vlastním morálním bahnem. Možná bychom potřebovali nový začátek, jak si to představoval Platon, naleštěnou novou generaci neposkvrněnou morálním selháním otců a matek. Či možná...

... možná je vysvětlení zcela jiné. Náš národ opravdu nedosahuje *ideálu národa českého*, svobody a úcty, sociálního svědomí a lásky k vlasti, to vše propojené morální opravdovostí. Jenže tomu ideálu jsme nedostáli ani „za Masaryka“. Ano, tehdy mnozí ušlechtilí, idealističtí mladí milovali svoji vlast a sloužili jí věrně v míru i ve válce. Byla ovšem také celá řada slizkých, pokřivených lidí na všech místech, od zkorumpovaných bankéřů po zkorumpované politiky. Měli jsme svůj ideál a Masaryka jako garanta, ale byla tu i malicherná skutečnost pachtění za soukromým ziskem na úkor země a spoluobčanů. Při pohledu zblízka se tehdejší situace nejeví zas tak odlišná od té dnešní.

Změnilo se jedno, a drasticky – lidé, jejichž činnost vytváří sdílený dojem o naší společnosti, jak se jevíme sami sobě. Lidé, kteří ten dojem vytvářeli za první republiky, byli z až překvapující části lidé vzdělaní, lidé kritického rozumu, filozofové, humanisticky vzdělaní novináři, prostě inteligence, která považovala za svůj úkol být vědomím a svědomím národa. Tehdy to byli lidé oddaní svobodě a lidské důstojnosti, sociální spravedlnosti a lásce k zemi a jejímu kulturnímu dědictví. Byli většinou příliš demokratičtí, než aby se vydávali za *elitu národa*, avšak většinou posuzovali

sebe a svou práci prizmatem ideálu. To se odráželo i na našich představách o tom, co jsme, a hlavně co bychom měli být. Nastavili nám laťku pěkně vysoko. Nemí divu, že dnes, kdy už jen historikové znají každodennost první republiky, my ostatní jen její mediální prezentaci, že se nám jeví jako Zlatý věk.

Možná náš národ není zas tak jiný ani dnes. Pro lidi znalé dějin má většina našich stížností povědomý tón. To už tady bylo. Co je nové, jsou lidé, kteří spoluvytvářejí naše představy o sobě a naše očekávání. Humanistické inteligenci přisuzuje dnešní systém povětšinou úlohu bavičů nebo badatelů. Naši noví tvůrci hodnot se vydávají z velké části za vědomou „elitu“, která má pramálo kdysi typicky českých demokratických sklonů, ale zato má vysoké nároky sama pro sebe. Většinou to nejsou spisovatelé či učitelé, nýbrž obvykle lidé nově zbohatlí na „privatizaci“. Vzhledem k svému společenskému poslání pochopitelně vidí svět prizmatem maximalizace zisku. Vzorem jim obvykle bývá Amerika prezidenta Bushe, ne prezidenta Roosevelta nebo Evropská unie. Vyznačují se odpovídající etikou predátorů, s pramalým pochopením pro solidaritu či pro hodnoty lidského soužití. To je, co od nich systém očekává, to je, co zajišťuje stále stoupající úroveň spotřeby. Možná je to za daných podmínek i nevyhnutelné. Jenže je to dobrý či vůbec přijatelný vzor pro lidské žití a soužití?

Když se lidé, od nichž společnost očekává, že jí vytvoří ekonomický základ, stanou zároveň tvůrci veřejného mínění a zdrojem společenských představ, budou vzory, které nabídnou, pochopitelně odpovídat jejich stavovským ctnostem. Je to ostatně nejiné, když logika dějin do této úlohy prosadí důstojníky či aristokraty, jako v případě „panských“ společností. Když o společenských představách rozhodují ekonomové a podnikatelé, normativní představa *myšlenky národa* jim bude pochopitelně připadat nadbytečná. Přece řečeno slovy klasika předešlé generace, *kapitál nemá vlast*, a tu nemá ani maximalizace zisku. V dějinách takoví tvůrci veřejného mínění ani nemění myšlenku národa, jen ji ignorují a krok za krokem ji posouvají k bezvýznamnosti. Pochopitelně do prázdnoty, která tak vzniká, vstupuje vše prostupující *NIC*. *NIC* pomáhá stupňovat spotřebitelský nárok – a potřeba, ne potřeba je hnacím motorem takové společnosti. Budeme vyrábět hračky pro dospělé, abychom naplnili prázdnotu hlav a srdcí, dokud příroda (případně naši věřitelé v Indii a v Číně) neřeknou *a dost!* To všechno ovšem nepředstavuje novou myšlenku naší kulturní totožnosti. Je to jen trapná náhražka za myšlenku, kterou jsme ztratili ze zřetele.

Ne, nemám zato, že se *myšlenka národa českého* změnila, ostatně ani mezi nastupující generací. Chceme-li vůbec zůstat národem, společenstvím poutníků dějinami, které váže určité kulturní povědomí, ne jen náhoda země či jazyka, potřebujeme zůstat společenstvím, které se zamýšlí nad smyslem svého žití a bytí a hlásí se k myšlenkám svobody a důstojnosti, sociální spravedlnosti a lásky k vlasti, jazyku a kulturnímu dědictví. To patří k pravidlům provozu na cestě, kterou kráčíme. Platí

to o to víc, čím víc jsme doma také v Evropě a ve světě. Když naši totožnost nevy-  
mezuje ostatný drát, můžeme si ji zachovat jen závazkem ideálu, který nepodléhá  
ani ostatnému drátu, ani zlaté kleci spotřebního věku.

Samozřejmě si nepotřebujeme zachovat vůbec žádnou národní totožnost.  
Pokud se odevzdáme logice konzumu, můžeme se rozplynout v nenáročném  
světě okamžitého uspokojení. Můžeme se stát prostě etnickou množinou, kte-  
rá se vyznačuje jen nemotornou, nesrozumitelnou řečí a postupně se smísí  
s globální anglofonní civilizací. Třeba bychom dál mluvili jakousi češtinou,  
podobně jako naši předkové v osmnáctém století, jen ta by postupně vymizela  
ze salonů a přednáškových sálů do hospod a na fotbalové stadiony, kde by nako-  
nec vyšuměla jako gaelština v Cornwallu před dvěma sty lety, dolnolužičtina  
v minulém století a možná i skotština dnes. Nebyla by to tragédie: úkolem života  
není být věčný, ale být dobrý, a to náš byl. Mohlo by nás to i obohatit, pokud bychom  
zdroje a energii dosud určené na udržení svébytné kulturní totožnosti zaměřili na  
hmatatelněji ziskové činnosti.

Přesto věřím, že bychom byli o to chudší, a nejen my, nýbrž i Evropa a svět.  
Evropa, naše Evropská unie, představuje řešení problému, se kterým se potýkáme  
po celou naši národní existenci – jak vytvořit stabilní politický subjekt (čili stát)  
v zemi, která je domovem více kulturním subjektům (čili *národům*). Pokoušelo  
se o to staré Rakousko představou jednoho dynastického státu – habsburského moc-  
nářství –, který by byl domovem svým mnoha národům. Nepodařilo se. Rakouský  
stát, dosazený shora, zůstal výrazně německý. Pokoušelo se o to Československo,  
alespoň podle představ o republice jako politickém státu všech svých národností.  
Nepodařilo se. Československý stát zůstal český. Podobně to dopadlo v Jugoslávii.  
Některým pozorovatelům se to jeví jako problém a řešení izraelsko-arabského střetu  
v Palestině, zas nepřiliš slibně. Izrael je příliš jednoznačně židovský.

Evropská unie je první slibný pokus o takové řešení. Na rozdíl od Rakous-  
ka, Československa, „Jugošky“ či Izraele – a podobně jako kdysi Spojené  
státy – vzniká zespoda. Nevzniká potlačením různorodosti, nýbrž tak, jak  
si to představovali král Jiří, František Palacký i prezident Masaryk, propojením  
kulturních společenství. Leč má-li uspět, nemůže se stát nekulturní náhražkou  
národních kultur. Kulturní rozmanitost obohacuje, stejně jako druhová rozmanitost  
v mimolidské přírodě. *Gleichschaltung*, svod na přehlednou jednotvárnost, ochuzuje.  
Jednobarevné kultury jsou stejně zranitelné jako lesní monokultury, které vytvářejí  
ochuzený, zranitelný les. Evropské unii – a ostatně i globální humanitě – přispíváme  
ochotou sdílet svůj český svéráz, třeba bohatstvím jazyka, který nabízí jiné náhledy  
než všudy přítomná angličtina, různorodostí svého kulturního dědictví – či obrazně,  
ne napodobením špatné angličtiny, nýbrž kultivovanou češtinou.

Náš příspěvek je o to hodnotnější, že nejvlastnější *idea národa českého*, určená  
svobodou a spravedlností, je sama obecně lidská. Svět potřebuje rozmanitost, ale

trpí tím, co nacisté svého času označovali jako *Kulturkampf* a co jejich duchovní dědici dnes zakrývají označením střet *civilizací*. Svět potřebuje kulturu, která je zásadně slučitelná s pluralitou, a právě té nás učí celé naše dějiny. Jejich zakotvení v myšlence filozofické reflexe, svobody a důstojnosti, sociální spravedlnosti a lásky k domovu odpovídá potřebám Evropy a světa daleko lépe než útočná kultura strachu a agrese, která dnes udává světový tón. Ač kulturní tvář, kterou světu předvádíme v nedávných letech, může být trapná, *myšlenka národa českého* to není. Nepotřebujeme jiný ideál, nepotřebujeme jiné občany. Potřebujeme vychovat kultivovanou generaci, která by převzala odpovědnost za tvorbu představ a vzorů od bavičů a manažerů.

Dojde k tomu? Nevím. Moje generace třicátých let už své zápasy dobojovala. Teď může přispět především tím, že zajistí, aby se *idea národa českého* s jeho bohatým dědictvím nerozplynula v konzumní záplavě, nýbrž byla k dispozici těm, kdo přijdou po nás. Generaci našich dětí nejvíc poznamenala sovětská okupace a následná normalizace. Dnes jde o to, čím vybavíme generaci svých vnuček a vnuků, či spíš už pravnuček a pravníků.

Těm mladým lidem bych nemohl mít za zlé, pokud by se rozhodli nevynaložit potřebné úsilí a zdroje na zachování národní totožnosti, tolikrát znevážené jejich otci a dědy. Jsou denně vystavováni palbě směšného odpadu globálního konzumu a na druhé straně odpuzování primitivním rasismem samozvaných „vlastenců“.



Budou si vytvářet vlastní idiom, prožívat svou českou totožnost a svou globální lidskost po svém, jak to bude odpovídat jejich době. Dokáží to? Snad proto, že jsem byl již skoro celý život učitelem, snad proto, že jsem svůj život spojil s touto zemí a s tímto národem, chci věřit, že toho jsou schopní. Ovšem nevím. Možná za tři, čtyři generace zbude v těchto zemích jen neurčitá etnická směs beze smyslu vlastní totožnosti a bez jiných tužeb než stále stupňování spotřeby. I tak bych však řekl s Františkem Palackým:

*Já aspoň kdybych byl třeba cikánského rodu a již poslední jeho potomek, ještě za povinnost bych si pokládal, přičiní se všemožně k tomu, aby aspoň čestná památka po něm zůstala v dějinách člověčenstva.*

---

# **POSTSKRIPTUM**

---



## Marie Fleissigová

# Subjektivně vzato

Blížící se výročí VLR (Velké listopadové revoluce) si nepochybně zaslouží úvahy na téma, jak se změnilы poměry v posledních dvaceti letech. Nastala však krize a v tahanicích o vládu, rozpočet, volby a schodky, kdy se o své hlásí už i učitelé a léčitelé, akademici, důchodci a soudci, skláři, squatteři, odboráři, se média zabývají spíše těmito nepřijemnostmi; přesto však v souvislosti s jubileem VLR by nutně měla úlevně konstatovat, že *aspoň máme svobodu a demokracii*. To je přece ta změna největší a zásadní, i když lze připomínat i změny jiné – kromě omílané možnosti cestování je to třeba i spousta politických stran, škol, televizních stanic, nových knih, ba i opravených (nebo naopak zchátralých) domů, prosperujících (nebo krachujících) podniků a podniců.

Pozorovat lze však i jiné změny, které už s VLR nesouvisí, a když, tak leda v tom, že se o nich smí mluvit, ačkoliv na Hradě se s tím nesouhlasí. Narážím na změnu podnebí. Sdílím obavy klimatologů a ekologů, že by třeba mohly roztát ledovce a v důsledcích toho by se zvedly hladiny moří. Jako suchozemský pecivál to sice nevidím, ale zato se mi zdá, že se zvedají nejen hladiny moří, ale také části zemského povrchu. Alespoň na vlastní kůži cítím, že k tomu dochází dokonce i v Praze: například ve Vršovicích cesta od Slavie k fakultě je prudší než bývala ještě v letech devadesátých a Benátskou ulici od Botanické zahrady ke Kateřinské, kterou jsem po VLR denně zdolávala v prudkém tempu, abych dorazila včas do práce na Vinohradech, teď už vyjdu jen zvolna, s přestávkami, protože je to kopec málem jako Sněžka.

A takové změny povrchu nám páni vědci, zdá se, jaksi tají. Myslím, že dokonce tutlají i jiné jevy - nebo se k nim nedopracovali (co byste chtěli za ty peníze!), a to snad ještě závažnější, jako jsou změny gravitace. Jinak než změnou přitažlivosti si totiž nedovedu vysvětlit, proč je kilo brambor těžší než před dvaceti lety a kdyby jen brambory, ale i mléko, mouka, cukr váží rozhodně víc, jinak bych přece s klidem nosila stále plné tašky nákupu a po cestě se třeba zastavila na demonstraci.

Dále myslím, že se stalo něco i s flórou – květiny už tolik nevoní, růže ani konvalinky, ba i bylinky ze zahrádky – máta, dobromysl, majoránka – pozvolna ztrácejí charakteristickou vůni. A také jídlo nechutná tak jako dřív, kuřata bývají vodová, chleba mazlavý, rajčata kožená a bez chutí a z vepřového sádlo skoro nevypečeš. Za to ale mohou kromě podnebí také pekaři, mlynáři, chovatelé dobytka a pěstitelé obilí, protože všechno chtějí udělat levně a mít z toho velký zisk.

Šetří se ovšem, jak léta pozoruji, všeobecně - i na písmenkách, na tiskařské černi a na papíru. Už i má dcera, jež si na brýle teprve zvyká, konstatovala, že kupuje-li si po dvou letech kondicionér, pak jsou vždy nápisy na lahvičce menší. A že už jí to

prý provedli dvakrát; a teď si představte, že od VLR mi ta písmenka zmenšili už po desáté! Šetří se nejspíš také na zvukařích v televizi, mluví se v ní čím dál tím tišeji; co je platné zesilovat zvuk, když moderátoři (i herci) často nesrozumitelně drmolí (zvláště ti mladí, protože se asi šetří na výuce v deklamování).

Přitom jinde se zas - nevím proč - nesmyslně utrácí; u nás v domě stále někdo tajně zvyšuje schody (že bychom proto platili pořad větší a větší nájemné?), dokonce se přikrádá i k nám do kuchyně a popostrkuje výš a výš skříňky na zdi; instalovali mi je kdysi na míru, a teď abych si brala stoličku, když chci vyndat parádní hrnečky. Nevím, co z toho ten neznámý žertěř má - je jenom trapný, stejně jako oni cizinci Alzheimer a Parkinson; ti se však zatím drží stranou, a jen občas mi zkusmo schovají mobil nebo vyrazí talíř z ruky.

Abych se ale vrátila k vědeckému pozorování - opřena o vlastní osobní zkušenost klimatologům v zásadě věřím, i když nám možná tutlají celou nepřijemnou pravdu, ale komu se mi věřit nechce, to jsou demografové. Na základě nejrůznějších statistik tvrdí, že prý populace stárne. Subjektivně vzato je to jinak: když jsem byla mladá, byl svět plný starců, ještě před dvaceti lety se mi zdál poměr mezi mladými a staršími jakžtakž vyrovnaný. Ale teď je všude plno mladých, dokonce jich rok od roku přibývá, zatímco ti staří se kamsi vytrácejí. A je dobře, že je hodně těch mladých, protože - ať už jsou jak chtějí zpovykání a nosí kroužky v nose - jsou vesměs hodní a slušní: v tramvaji nás dospělé pouštějí sednout. To mně ještě v době VLR nedělali, a teď už se dokonce zvedají, jen co do té tramvaje nastupuji; protože i tam řadí škodolibý zvyšovatel schodů.

Subjektivně vzato se nám s postupem času mění svět - objektivně vzato se v měnícím světě měníme i my sami. Každý se jednou opotřebuje - někdo dřív, někdo později a někdo možná se toho ani nedožije. Na tom nic nezmění žádná revoluce, společenské zvraty, politické a hospodářské krize. *Aspoň tuhle spravedlnost máme (a také svobodu a demokracii).*



VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.  
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO: 00216208.

Evidováno pod registračním číslem Ministerstva kultury ČR

MK ČR E 15 377

Náklad 400 kusů

Šéfredaktorka: Mgr. Marie Fleissigová

Tel.: 267 102 105, fax: 267 102 552, e-mail: [vnr@lf3.cuni.cz](mailto:vnr@lf3.cuni.cz)

Grafická úprava a tisk

**TIGIS**, spol. s r. o.

Příspěvky dodávejte pouze v elektronické podobě e-mailem na adresu  
šéfredaktorky jako připojený soubor (ve formátu MSOFFICE-doc, xls).

Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

# vita nostra

2009 *revue* 4

1989 představy

2009 realita

absolventi

dermatovenerologie

dr. h. c.

mravy

popáleniny

slovo děkana

volby v UK

vzdělání



*Jan Opletal (1915 - 1939, postřelen při demonstraci)*

Z. Bárta  
V. Hampl  
R. Honzák  
L. Klein  
E. Křížová  
A. Michnik  
P. Pithart  
M. Potůček  
B. Svoboda  
J. Witzany

# VITA NOSTRA REVUE

18. ročník, číslo 4

Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4× ročně

Uzávěrka tohoto čísla 16. 11. 2009

## **Redakční rada:**

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,  
Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (šéfredaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

# OBSAH

## ALMA MATER

V. Hampl: Svoboda, pravda a láska nejsou samozřejmostí .....	5
Angažující se intelektuál. Adam Michnik .....	7
A. Michnik: Síla bezmocných je v pravdě, toleranci, ve svobodě .....	8
M. Jašurek: Máme co slavit? .....	11
Inventura demokracie 2009: Prohlášení studentů k 20. výročí Sametové revoluce .....	12
Vzpomínka na Jana Opletala .....	17
V. Větvička: Alej lip .....	18

## RES PUBLICA

Anketa VNR k 20. výročí listopadu 1989 .....	20
M. Potůček: Žije se nám lépe, ale spokojeni být nemůžeme .....	27
F. Lampl: Kapitalismus s lidskou tváří .....	33

## QUOD BONUM

Do čela 3. LF UK se vrací M. Anděl .....	38
UK povede i nadále V. Hampl .....	39
Seznam absolventů 3. LF UK – podzim 2009 .....	40
B. Svoboda: Projevy děkana na promócích a imatrikulaci .....	42

## O TEMPORA O MORES

Z. Bárta: Vděčnost .....	48
R. Honzák: Pes, člověk a hormon důvěry .....	51
Z. Miškovská: Agresivní pacient v ordinaci .....	53
M. Kršiak: Tvůrčí stáří .....	55

## VĚDA

J. Witzany: Věda a výzkum nejsou apendixem .....	58
E. Křížová: Může se Česko stát Finskem střední Evropy, jak navrhl NERV, aneb kdo je náš Väänämöinen? .....	61
L. Klein, M. Tokarik: 13. kongres Evropské popáleninové asociace v Lausanne .....	63
P. Arenberger: Žofinský kongres dermatovenerologů .....	67
J. Bartoníček: Reakce na článek Martina Krbce .....	69

## TEXT

P. Pithart: Sedmnáctý listopad v ponorné řeči českých dějin .....	72
---	----

## POSTSKRIPTUM

M. Fleissigová: Vánoce .....	94
------------------------------	----

---

# ALMA MATER

---

SLAVNOST V KAROLINU

DR. H. C. ADAM MICHNIK

K dvacátému výročí Sametové revoluce a Dne boje za svobodu a demokracii uspořádala Univerzita Karlova 13. 11. 2009 slavnostní shromáždění. Součástí akce bylo také udělení titulu doctor honoris causa Univerzity Karlovy polskému disidentovi, historikovi a publicistovi Adamu Michnikovi. Slavnostního shromáždění ve Velké aule Karolina se zúčastnil bývalý prezident Václav Havel a celá řada osobností akademického i politického života včetně rektorů českých a slovenských veřejných vysokých škol. Na shromáždění promluvil rektor UK Václav Hampl, nový čestný doktor UK Adam Michnik a předseda Studentské komory Rady vysokých škol Miroslav Jašurek.



*Albertov 17. 11. 1989. Foto©Přemysl Hněvkovský*

Kromě dalších akcí k listopadovému výročí uspořádala Univerzita Karlova také dvě výstavy v Karolinu. První z nich – **Divadlo a revoluce** – sestavili doktorandi - divadelníci z fotografií a dokumentů připomínajících první týdny Sametové revoluce v divadlech. Druhá výstava, nazvaná **Okupační stávky**, zachytila dění především na Univerzitě Karlově v období od 21. 8. 1968 až do mistrovství světa v ledním hokeji v roce 1969 a rovněž události v dramatických dnech od 17. listopadu do silvestra roku 1989. Autorem fotografií je MUDr. Přemysl Hněvkovský, CSc., absolvent 1. lékařské fakulty UK, který posléze působil v Biologickém ústavu. Některé fotografie uveřejňujeme v tomto vydání našeho časopisu.



Václav Hampl

## Svoboda, pravda a láska nejsou samozřejmostí

*Projev rektora UK Václava Hampla na shromáždění k 17. listopadu*

Setkáváme se v mimořádně významný den, abychom vzpomněli dvacátého výročí studentské demonstrace, která předznamenala rychlý pád komunistického režimu. Studentský průvod ovšem původně patřil vzpomínce na jiné významné datum univerzitních dějin: padesátému výročí nacistického úderu proti českým vysokým školám. Byla to mimo jiné právě tato souvislost a historická paralela, která příběhu brutality a nenásilného odporu propůjčila zcela mimořádnou symbolickou hodnotu a společenskou působivost. Dovolte mi přivítat mezi námi dva muže, kteří dodnes patří mezi symboly nenásilného přechodu středoevropských národů od diktatury ke svobodě: Václava Havla a Adama Michníka.

Dvacetiletí, které uběhlo od listopadové revoluce, je dlouhá doba. Vyrostla v ní celá jedna generace mladých lidí. Do základů se za ta léta proměnil svět, naše země a především naše univerzita. To, co zůstává nezměněno, jsou úkoly a odpovědnosti, které na sebe tehdy se občansky probudivší univerzita vzala: chceme a musíme být nejen největší a nejvšestrannější vysokou školou českého státu, nýbrž také a zejména oporou občanské společnosti a garantem kulturní tradice. Chceme být nejen platformou náročné odborné přípravy studentů, ale také prostředím kulturního, lidského a občanského zrání nastupujících generací.

Při zpětném pohledu na oněch dvacet let bychom si měli vybavit mnoho práce a důležitých reformních kroků, které univerzita vykonala jak za sebe a pro sebe, tak v čele společného úsilí českých vysokých škol o demokratizaci a modernizaci vysokého školství a jeho otevření Evropě i celému světu. Pracovní skupina, vedená naší univerzitou, dokázala za necelý půlrok od revoluce do května 1990 nejen zkoncipovat a připravit, ale také politicky prosadit a obhájit nový, demokratický vysokoškolský zákon. Ten otevřel dveře akademické autonomii, samosprávě a skutečné svobodě výzkumu i vědeckého bádání. Naše univerzita se poté podílela i na vypracování a prosazení dalšího vysokoškolského zákona z roku 1998, který dovršil autonomii vysokých škol, odstátnil je a předal do jejich rukou majetek, který dosud jen spravovaly. Oba zákony byly do života uváděny ministry, kteří přišli z naší univerzity.

Je samozřejmé, že pokračující internacionalizace vysokého školství bude vyžadovat průběžnou inovaci vysokoškolské legislativy. **Klíčové výdobytky demokratizace, autonomizace a odstátnění našeho porevolučního univerzitního školství patří však k tomu nejcennějšímu, co odlišuje dnešní situaci od stavu před pádem komunismu. Zde nelze slevovat – znamenalo by to ohrožovat samu podstatu svobodné a nezávislé univerzitní existence a působení.**

Zakříknutá, stranou a státem ovládaná, v řadě ohledů brzděná a cenzurovaná univerzita předlistopadové doby se proměnila v sebevědomou, úspěšnou, mezinárodně otevřenou a respektovanou univerzitu světové úrovně, která se snaží proniknout do elitního klubu dvou set vědecky nejvýkonnějších univerzit planety.

Univerzita je také jednou z nejvýznamnějších kulturních institucí ČR a především místem vzdělávání a výchovy české a dnes šíře evropské inteligence, místem formování příštích elit. Nemylme se: široká demokratizace přístupu ke vzdělání nemůže redukovat společenskou roli a trvalý význam těch, kteří dosáhnou mimořádného stupně odborné, vědecké, organizační kompetence a kteří tyto své schopnosti spojí s vysokou mírou zodpovědnosti a tradiční občanské statečnosti, jakou dnes tady v aule ztělesňují pánové Václav Havel a Adam Michnik.

Dnešní svět není jednodušší a snazší než byl svět našich rodičů a dědů – jen problémy a výzvy jsou jiné, namnoze komplexnější. A dnes víme též více o možných důsledcích špatných, nedomyšlených či příliš pozdních řešení problémů, s nimiž jsme a ještě budeme konfrontováni. Zde nestačí „pouhá“ odbornost a vědecká brilantnost. Zde je na místě standardně vznášet nárok, aby z naší univerzity vycházeli absolventi s evropským a světovým horizontem myšlení, s evropskou a světovou úrovní občanské zodpovědnosti.

Takový nárok lze konkretizovat mimo jiné jako soustavnou obezřetnost, aby se univerzitní půda nestala živným prostředím pro plagiaci, pro vědecké nebo studijní podvody či pro neprůhledná kvalifikační řízení. Univerzita se aktuálně, velmi aktivně a přísně vyrovnává se všemi podezřeními v této oblasti a je připravena rázně zasáhnout proti každému případu. Je to nutné jak z vědeckých, tak i z čistě lidských a morálních důvodů.

Univerzita Karlova se snaží profilovat jako opora dodnes ještě velmi slabé občanské společnosti. Zajisté nechceme být politickým činitelem – jsme ale součástí veřejného prostoru, naším úkolem je vytvářet kultivované prostředí pro uplatnění tradičních demokratických, občanských hodnot a principů. Jsme institucí existenčně nutně otevřenou evropské spolupráci. Těžce proto neseme všechny populistické výpady proti Evropské unii i účelové ožívování různých státně nacionálních klišé, patřících minulosti. **Prakticky uplatňované demokratické principy, fungující demokratické instituce, ale i samozřejmá demokratická každodennost samostatně myslících, na „obecném dobrém“ zainteresovaných občanů, to vše vytváří nutný rámec, bez něhož by univerzita dlouhodobě nemohla dýchat. Záruku stability tohoto horizontu vidíme v silné a sebevědomé Evropě, jejímiž akademickými občany se cítíme být a jejímiž akademickými občany byli i naši předchůdci, zakladatelé pražské univerzity.**

Tehdy jako dnes je univerzita společenstvím studentů a učitelů, obcí těch, kdo se vzdělávají, a těch, kdo předávají své zkušenosti a zprostředkovávají odbornou i lidskou kompetenci. Tehdy jako dnes patřilo k tomu „vyučovat“ nerozlučně také

ono „studovat“, to jest dále prohlubovat svoji kvalifikaci, rozšiřovat záběr a hloubku svého porozumění problémům a jejich zázemí. A už tehdy jako dnes patřilo k univerzitnímu životu střídání generací. Studenti z roku 1989 jsou dnes docenty nebo dokonce profesory. Statisticky říkají, že naše univerzita mládne. Nástup nové generace, v níž se postupně vytrácí zkušenost života a práce za komunistického režimu, je na Univerzitě Karlově aktuálním procesem. Generační střídání vždy mění a v dohledné době zřejmě podstatně promění pohledy na roli a postavení univerzity. Bude na nás, na členech akademické obce, stane-li se taková změna pohledu a možný posun hodnot problémem, nebo naopak nabídne-li se jako příležitost pro další rozvoj univerzity.

Zkušenost života a práce v zadrátovaných dobách komunismu totiž může být někdy chápána jako zátěž, jako omezení schopnosti myslet v evropských a světových parametrech, měřit své výsledky mezinárodními kritérii, jako důvod k ostychu vykročit na půdu mezinárodní vědy a diskuze. Taková zkušenost může být ale také velkým darem: přináší totiž schopnost odlišovat věci a hodnoty samozřejmé a těžce vydobyté, nabízí schopnost nadchnout a zasadit se pro věci veřejné, v minulosti občanům dlouho a brutálně odpírané. Nezávislost univerzitní instituce i obce, svrchovanost akademické samosprávy, svoboda výzkumu a výuky patří k těmto nesamozřejmým vymoženostem.

Svoboda, ale ani pravda nebo láska nejsou nikdy samozřejmostí. Jsou darem, který musí být rozhodně a vytrvale bráněn a opečováván. Studenti roku 1989 po těchto darech s odvahou a energií sáhli a spolu s univerzitou a celou českou společností na ně dosáhli. **Láska stejně jako pravda nebo svoboda ale mohou také zevšednět, zešednout. Je jedním z velkých úkolů naší univerzity, aby nové akademické generace učila porozumění pro jejich krásu a význam a v neposlední řadě vždy znovu kultivovala ve svých studentech ochotu pečovat o ně.**

*Karolinum 13. 11. 2009. Kráceno*

## **Angažující se intelektuál. Adam Michnik**

*Z laudatia při udělení čestného doktorátu UK*

Adam Michnik se narodil roku 1946 ve Varšavě. Již od střední školy se začal veřejně angažovat v různých neformálních diskusních klubech. V roce 1964 nastoupil na Varšavskou univerzitu ke studiu historie, ale o rok později byl z politických důvodů poprvé podmíněčně vyloučen ze studia a v roce 1968 byl za účast na březnových demonstracích polských studentů odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí

svobody na tři roky. V roce 1969 byl sice při amnestii propuštěn, ale pokračovat ve studiu mohl teprve v roce 1970, a to na Univerzitě Adama Mickiewicze v Poznani, kde také studium úspěšně dokončil. Následně mu ovšem nebylo umožněno zcela přirozeně působit v akademickém prostředí. Dva roky pracoval jako svářeč. V letech 1976–1977 žil v Paříži, ale do Polska se vrátil a začal se naplno angažovat v opozičním hnutí. Podílel se na založení a činnosti Komitetu Obrony Robotników (KOR - Rada obrany dělníků).

Postupně se Adam Michnik stal skutečným symbolem angažujícího se intelektuála, který pojmenovává a systematicky kriticky nahlíží problémy společnosti. Od roku 1977 až do roku 1989 vydával nebo spoluvydával samizdatová periodika, za výjimečného stavu v prosinci 1981 byl zatčen a na svobodu propuštěn teprve v roce 1984. V letech 1985–1986 byl znovu vězněn za organizování stávky v gdaňských loděnicích. Od roku 1988 byl poradcem Lecha Walesy a v roce 1989 se podílel na jednáních u kulatého stolu s představiteli komunistické moci a v prvních svobodných volbách byl zvolen poslancem. Počátkem 90. let opustil aktivní politiku a od té doby se věnuje pouze žurnalistice, byl také šéfredaktorem prvního nezávislého polského deníku Gazeta wyborcza.

Adam Michnik je autorem mnoha monografií, systematicky se věnuje nejen polským dějinám, ale také středoevropskému prostoru. S Univerzitou Karlovou spolupracoval v posledních letech především na koncepčním směřování nových středoevropských studií na Ústavu slavistických a východoevropských studií a na půdě Filozofické fakulty UK také přednášel.

## **Adam Michnik**

### **Síla bezmocných je v pravdě, v toleranci, ve svobodě**

Doktorát honoris causa Univerzity Karlovy je velkou poctou. Univerzita znamená společenství. Jsem hrdý, že jsem se dnes stal členem tohoto společenství.

Jsem Polák, patřím ke generaci roku 1968, generaci Pražského jara, polských studentských protestů, pařížského května 68. Patřím ke generaci, která si ve jménu svobody, důstojnosti a pravdy zvolila cestu protestu proti útlaku a lži. Karlova univerzita je symbolem právě těchto hodnot evropské kultury; symbolem velikosti české kultury, symbolem Prahy, města mnoha kultur, města Franze Kafky i Jaroslava Haška, města vynikajících spisovatelů i malířů, filozofů i historiků, mistrů divadla i filmu.

Pro nás Poláky byly česká kultura, česká kinematografie a česká literatura důležitým prvkem duchovní biografie. Čapkovy a Patočkovy eseje, Seifertovy básně,

Formanovy a Menzelovy filmy, romány Hrabala a Kundery i divadelní hry a eseje Václava Havla formovaly náš vztah ke světu. Pražské jaro roku 1968 bylo pro nás znamením naděje; potlačení Pražského jara vojenskou intervencí pak definitivní ztrátou iluzí. Tehdy jsme pochopili, že se tento režim zreformovat nedá; že bychom se před tímto režimem měli bránit.

A začali jsme se bránit – takový byl smysl Výboru na obranu dělníků i Charty 77. V den vojenské intervence v srpnu 1968 jsem seděl ve vězení. Byl to nejsmutnější den mého života. Uvědomoval jsem si, že již podruhé – poprvé to bylo v roce 1938, kdy polská armáda obsadila Těšínsko – se má země podílí na potlačování svobody našich sousedů. Styděl jsem se – a o svém studu jsem hovořil i během svého soudního procesu. Za odměnu jsem vyslechl rozsudek tří let vězení.

Naopak radostným dnem mého života byl srpen 1989, kdy jsem z řečniště polského parlamentu vyhlášoval rezoluci, v níž se Poláci Čechům a Slovákům za srpnovou invazi omlouvají. Svobodné Polsko chtělo odčinit vinu Polska vedeného komunisty.

Naši přátelé nám však rozuměli již dříve. V roce 1976 jsme se v Paříži setkali s Pavlem Tigridem, Jiřím Pelikánem a Antonínem Liehmem. V roce 1978 na Sněžce jsme se sešli s Václavem Havlem, Martou Kubišovou, Jaroslavem Šabatou, Jiřím Dienstbierem, Pavlem Landovským, Petrem Uhlem a Annou Šabatovou. Právě tehdy jsme začali budovat společné základy nových vztahů mezi našimi národy. Právě tehdy jsme se domluvili, že Václav Havel napíše esej *Moc bezmocných*.

*Moc bezmocných* – tak znělo Havlovo heslo a tak zněla i naše tehdejší filozofie. Neměli jsme tanky, ale měli jsme naději a víru ve svobodu. Jacek Kuroň říkal, že namísto pálení výborů komunistických strany bychom měli zakládat vlastní výbory občanské sebeobrany. Velcí Rusové – Sacharov a Solženicyn – nám říkali, že musíme žít beze lží. Leszek Kolakowski vysvětloval, že stojí za to žít důstojně. Jan Pavel II. k nám promlouval: *Nebojte se. Nechtějte takovou svobodu, která by za nic nestála.*

Naše svoboda v zotročení, naše naděje v beznadějí, stála řadu z nás stála mnohé. Profesor Patočka za ni zaplatil svým životem, Václav Havel ji vykoupil několika pobytů ve vězení. Právě Havel dokázal pojmenovat naše základní dilemata formulovat náš způsob přemýšlení o světě lidských voleb a lidských hodnot.

Toto však není laudatio na počest Václava Havla. Je to můj hold složený velké české kultuře, české moudrosti, české ironii a sebeironii, českému humoru, plnému odstupu od sebe sama. Pociťuji trochu závisti – právě toto schází mým krajanům i mně samotnému.

Naše svoboda bývá hořká. Jistý polský esejista a katolický kněz napsal o Polsku: *Porážka. Velká morální porážka. Ostudné prašivé potomstvo svobody: svárliivost, podlost. Je strašné, že svoboda upadá snad rychleji než nesvoboda, která často nutí k ušlechtilosti, vzbuzuje pocit důstojnosti – poslední možnou obranu. Co se s námi stalo? Neuplynuly ani dva roky a všechno už bylo zesměšněno, opotřebováno a poplíváno, ideje,*

*lidé. Přišli jsme o autority: buď se samy degradovaly, nebo byly zlikvidovány politickou konkurencí. Zničilo nás to, co nás mělo zachránit: svobodné volby. Na začátku tomu tak nebylo: byli jsme zralí a politicky rozumní: žádné chybné kroky, přespříliš svobodného dechu, hlasitějšího křiku. Kolektivní ušlechtilá gesta. Ale pak to začalo, nepochopitelná touha po moci, když ještě není čemu vládnout, neexistuje pořádná měna, neexistuje ekonomika. Pohřbili jsme dobré jméno průkopníků svobody, iniciátorů reformy na těchto rozsáhlých územích Evropy. Parlament se zabývá zástupnými tématy. Také církev, tak statečná tvář v tvář totalitě, je dnes bezbranná a bezradná tvář v tvář svobodě.*

Takto smýšlelo v postkomunistických zemích mnoho lidí. Mnoho z nich tak smýšlí dodnes. Vynořil se problém etického nacionalismu, jenž nahradil pravdu bolševismu pravdou šovinismu. Problém populismu, který nahradil reflexi demagogií planých slibů. Tržní fundamentalismus, který umístil peníze nikoli do středu trhu, do banky nebo do obchodu, ale do středu mozku a srdce lidí.

Přes to všechno však **zvítězila demokracie; dalo by se říci – zvítězila moc bezmocných, ona skrytá síla, která se nám v kritických okamžicích zjevuje jako hlas svědomí. Tento hlas kdysi převážil sílu tanků a bezpečnostního aparátu, ale dnes se potýká s kultem peněz, s pokušením autoritarismu, s korupcí, s provokacemi tajných služeb.**

Tento hlas svědomí varuje před těmi, kteří tvrdí, že ve světě diktátu trhu a v ovzduší postmodernimu neexistují žádné trvalé hodnoty. Varuje ale i před těmi, kteří se prohlašují za majitele absolutních hodnot a těmi, kteří smýšlejí odlišně, odepírají právo na samostatné hledání cesty k pravdě.

Budme upřímní – tento hlas svědomí, často tak bezmocný, nezřídka prohrává s těmi, kteří jsou u moci, vybaveni penězi, kontrolou nad masmédií, tanky a odposlouchávacími zařízeními.

Ale právě proto, že je tolik nekritických uctivačů zlatého telete, oněch majitelů absolutní pravdy, ať už národně či státně, nábožensky nebo policejně zdůvodňované, je nám dnes ona moc bezmocných tak velmi potřebná. Útisk je vždy spojen se lží. My bezmocní bude vždy hledat sílu v pravdě, v toleranci, ve svobodě.

Milan Kundera před lety napsal, že Evropa byla – podobně jako v řeckém mýtu – unesena býkem sovětské totality. Pak jsme byli svědky, jak se Evropa z býkovy moci osvobodila. Protest disidentů zvítězil, ačkoli býk odsuzoval a za chuligánství posílal do vězení ty, kteří se odvážili protestovat. Zvítězil protest moudrých a ušlechtilých chuligánů české kultury – a polský chuligán byl dnes poctěn titulem čestného doktora Univerzity Karlovy v Praze.

Nevím, zda si tento chuligán čestný titul dostatečně zasloužil.

Slibuji vám však – udělám vše pro to, aby tomu tak bylo.

*Karolinum 13. 11. 2009.  
Kráceno*



*Albertov 17. 11. 2009. Foto Barbora Fleissigová*

## Miroslav Jašurek

# Máme co slavit?

*Zamyšlení předsedy Studentské komory Rady vysokých škol*

Sešli jsme se u příležitosti udělení čestného doktorátu Univerzity Karlovy Adamu Michnikovi, osobnosti, která symbolizuje jak odpor proti komunistickému režimu a totalitní zvlůi, tak odpuštění a smíření s těmi, kdo tuto zvlůi reprezentovali.

Jaká je však úloha občanského aktivismu dnes, dvacet let po pádu komunistického režimu? Jaká je jeho povaha v situaci, kdy (většinou) za šíření dopisů či organizování diskusních setkání žádný trest ze strany vládnoucí moci nehrozí? **Z mnoha stran jsme přesvědčováni, že i když ne vše ve společnosti funguje ideálně, jsme na tom lépe, než kdykoliv předtím. Máme však co slavit?**

Mnozí se při pádu komunistického režimu domnívali, že tato změna je začátkem společenské transformace, která přinese výraznou úlohu občanské společnosti a rozvoj péče o věci veřejné. Tento étos však byl brzy poražen postkomunistickým technokratiem, navíc podpořeným neoliberálním pragmatismem některých mezi-

národních organizací. To, co však v západních společnostech tvoří nedílnou součást demokracie – totiž kultura každodenního aktivismu (jak se ukazuje v posledních týdnech v Rakousku) – u nás však hlubší kořeny nezapustilo.

Od pádu komunismu uplynulo dvacet let, obměnila se jedna generace a většina dnešních mladých lidí se narodila již do svobodné společnosti. Právě do nové generace nezatížené minulostí bývají vkládány naděje na úplné obnovení demokratické tradice. V této souvislosti si ovšem dovolím tvrdit, že naše transformace se v jistém momentu zastavila a je tedy potřeba dát jí nové impulzy.

Domnívám se, že zásadní roli v tomto úsilí hrají univerzity jako zdroje kritického myšlení, tázání po povaze světa kolem nás. Nikoli univerzity jako velké firmy na poskytování vzdělání, ale jako samosprávné obce, pěstující právě onu kulturu každodenního aktivismu. Jsem přesvědčen, že právě rozvoj demokratického občanství a kritického myšlení ve společnosti, které je stále složitější porozumět, je tím, co tvoří základní odpovědnost vysokých škol vůči společnosti.

Pro naši situaci je však příznačné, že pojem společenské odpovědnosti vysokého školství má v představách reformy navrhované ministerstvem školství význam zcela jiný. Skutečná odpovědnost je zde nahrazena co nejefektivnějším plněním požadavků různých zájmových skupin – tím, co se pejorativně nazývá společenská objednávka.

Odolávat tlaku technokratické moci ve společnosti, která sama sebe považuje za demokratickou, je úkolem nelehkým, často právě proto, že tento tlak je vlastně neviditelný – nepobuřuje nás tolik, jako útlak totalitních režimů. **Veřejné angažmá dnes nevyžaduje žádnou zvláštní odvahu. Vyžaduje však něco, co je stejně nesamozřejmé – totiž odolnost proti lhostejnosti.** Přeji vám i sobě, abychom jí v sobě našli víc než dost.

*Karolinum 13. 11. 2009. Kráceno*

## **Inventura demokracie 2009:**

### **Prohlášení studentů k 20. výročí Sametové revoluce**

#### **Reflexe naší komunistické minulosti**

Jsme první studentská generace, o které se říká, že konečně není poznamenána komunismem. Jelikož jsme dobu před Listopadem nezažili a nic o ní nevíme, má se za to, že jsme unikli jejímu vlivu. Pravda je ovšem právě opačná; čím méně o minulosti víme, tím víc nás znesvobodňuje. Přitom pořádná reflexe komunistické minulosti ještě ani nezačala – za dvacet let. To pokládáme za zásadní průšvih.





*Albertov 17. 11. 2009. Foto Barbora Fleissigová*

Jediné, co českou společnost čas od času trochu vzruší, jsou totiž nahodilé estébácké kauzy našich celebrit. Komunistická minulost se používá čistě účelově: k boji o moc, k potápění politických protivníků či k lepší prodejnosti novin. Nic z toho samozřejmě za reflexi minulosti nepovažujeme. Jednoduché nálepky a skandální odhalení ve stylu „podepsal nebo nepodepsal“ nám prostě nemůžou stačit.

**Dodnes nám chybí jasné pojmenování principů, jakými fungovala totalitní moc a jak deformovala společnost i jednotlivce. Nemáme ani trochu zmapováno, kolik návyků i postojů z té doby si všichni neseme, aniž o tom víme. Dá se jen tušit, že jich není málo.**

Proč například tak rádi podléháme pocitu, že o nás rozhoduje „někdo nahoře“ a že se s tím nedá nic dělat? Proč se zpravidla bojíme zasazovat se o věc, kterou považujeme za dobrou? Proč nám každý boj s arogantní mocí pořád připadá jako zbytečná výstřednost?

Podobně se můžeme ptát dál: Jak je možné, že lež tak snadno bereme jako společensky přijatelnou? Kde se vzala tak velká tolerance k obcházení zákonů a k podvádění státu? A odkdy tak rádi věříme, že na prvním místě jsou materiální jistoty a všechno další je jen šlehačka na dortu?

Nevíme, co z toho je přímý následek komunismu, ale jedno je jisté: ani naše generace, pokládaná za svobodnou, od ničeho z toho osvobozena není. Minulost nás ovlivňuje skrze rodiče, učitele, úřady i atmosféru ve společnosti. A proto chceme vědět, jaká ta minulost doopravdy je.

Pokud dokážeme rozpoznat, co činilo naši společnost před Listopadem nesvobodnou, máme větší šanci rozpoznat podobná rizika i dnes. Také v dnešní situaci je důležité umět vnímat i jemné posuny od svobody k nesvobodě. I dnes je důležité být citliví na projevy nesvobody ve svém okolí. I dnes je třeba odhalovat nové, nenápadné formy totality a umět na ně patřičně reagovat.

## **Vzdělání**

V málokteré zemi se vysokoškolské tituly tak vystavují na odív jako v Česku. Jenomže celý proces vzdělávání je u nás tak trochu pokrytecká hra. Hrají ji všichni: studenti, učitelé, rodiče i celá společnost.

O významu vzdělávání se mluví v kdejším vládním dokumentu či stranickém prohlášení. Nikde se ale nemluví o tom, co to vzdělání vlastně má být. Jeho smyslem přece není stát se co nejproduktivnějším „lidským zdrojem“, který v první řadě generuje zisk. Vzděláním má člověk získat schopnost rozpoznávat a rozhodovat se. A díky vzdělání by také měl znát alternativy k všudypřítomnému pragmatismu, který se pro většinu lidí stává jediným dostupným vyznáním. Jenomže právě v tom současné školství nejvíc zaostává. Školy nás nevedou ani k poznání, ani k lepší orientaci ve světě, a už vůbec ne k moudrosti. Na všech úrovních vzdělávání nám chybí odvaha hledat a ctít hodnotový systém – a stejně chybí i důraz na lidský charakter.

Přitom právě současná demokracie naléhavě vyžaduje lidi schopné alespoň v základní míře porozumět světu – a také sobě – a vést k tomu i ostatní. Současná demokracie potřebuje také osobnosti, které by se dovedly správně rozhodnout a jednat i ve zcela nových a nečekaných situacích – v takových, ke kterým dosud nemáme žádný návod.

**Umíme ale takové osobnosti podporovat? Ve školách se sází se zejména na dobře vybavené učebny. Nám ale chybí především živý kontakt s kvalitními učiteli, kteří nám nejen ukážou, kolik toho vědí, ale především jak lze s vědním smysluplně zacházet: jak být jeho prostřednictvím užitečný světu, jak být orientačním bodem pro ostatní a jak se nebát prosazovat i takové věci, které – jednoduše řečeno – nejsou zrovna sexy.**

Jenomže současní učitelé tají vlastní názor. Panuje atmosféra, že by neměli studenty ovlivňovat. My ale potřebujeme učitele, kteří mají dostatek rozumu i odvahy k tomu, aby vedli ke kritickému myšlení, formovali, ovlivňovali – a dokonce vychovávali, což nemá být zapovězené slovo. K tomu všemu by měli mít prostor.

Je zcela mylné domnívat se, že si tento prostor můžou vydobýt sami, případně s pomocí ministerstva školství. Chceme-li být inspirativní, sebevědomou a svobod-

nou zemí, vzdělání musí být prvořadým tématem pro nás všechny; důležitějším než Benešovy dekrety, nové dálnice nebo poplatky u lékaře.

### **Role České republiky ve světě**

Jsme první generace, která se pohybuje v otevřeném světě a je to pro ni samozřejmost. V zahraničí běžně studujeme, často i pracujeme, máme tam řadu přátel, nemáme problém si rozumět. Vidíme tedy naši zem i z jiné perspektivy. A jako studenti se za aktuální obraz České republiky v zahraničí musíme stydět.

Máme prezidenta, který samolibě hlásá svoje bizarní názory na Evropskou unii, na změnu klimatu, na vesmír a přilehlé okolí. Nikdo další nás přitom tak výrazně nereprezentuje: **vystupování politiků je do té míry zmatené a nečitelné, že nás v cizině už těžko můžou brát vážně.** S kým vlastně tahle země buduje spojení? S Evropou, se Spojenými státy, nebo s putinovským Ruskem? A o co jí vlastně jde? Integrovat unii, rozbit unii, nebo prostě jen prudit?

Bohužel my sami v tom politiky podporujeme. Náš občanský zájem o zahraničí se omezuje na ceny pobytů u moře a na množství sněhu v Alpách. Připadá nám, že normální soužití lidí i států je, když se nikomu do ničeho nemluví:

Výsledkem je, že pro svět nejsme ani zajímaví, ani nebezpeční. Z takové beztvorosti nemůže vzniknout žádná identita ani žádná pořádná role.

Kdybychom v mezinárodním prostředí alespoň dokázali využít jedinečnou zkušenost, kterou máme: čtyřicet let jsme žili v totalitě, mohli bychom tedy být citlivější na otázky lidských práv. Mohli bychom být schopni dobře rozpoznávat nenápadný nástup autoritářských režimů či pozvolnou korozi demokracie. Možná i Rusko dovedeme odhadnout lépe, než to dovedou západní státy.

Jenomže my ještě máme problémy zcela základního druhu

### **Křehká demokracie**

Zřejmě se čeká, že naše generace konečně napraví veškeré průšvihy současné demokracie. Od starších slyšíme, že teprve s námi přijde do politického a občanského života nová kultura. Že konečně nastanou lepší časy. Je to další z mnoha sázek na mladou generaci. Důvěra jistě potěší, ale na rovinu – myslet si, že takovou věc nějak sami zvládneme, je naivita – nebo spíš alibismus.

**Pokud se naše generace něčím odlišuje, tak právě tím, že se ničím neodlišuje, přinejmenším co se hodnot týče. Veřejné dění nás moc nezajímá a politika nás štvě – a hlavně jí vůbec nerozumíme.** To, že se sem tam objeví nahodilá protestní akce, nebo dokonce vlna akcí, na věci nic nemění. Do veřejné činnosti se nám nechce – zejména pokud by měla být soustavná. Jsme na tom prostě úplně stejně jako všichni starší kolem nás. **Nechceme změnit svět.**

S takovou touhou se totiž nikdo nerodí, a taky není dána mládím; je prostě potřeba se ji naučit. Jenomže od koho? Ti, kteří by měli být našimi autoritami a učiteli,

si zvykli ignorovat veřejnou sféru a žít si svůj soukromý život. To jsme odkoukali víc než dobře.

Přitom se už několikrát ukázalo, že veřejný prostor nemůže být ponechán sobě samému. Překvapivě brzy se zkaží – jako všechno, o co se přestalo pečovat. Krom toho se v něm vždycky najde dost těch, kteří si ho šikovně a bez skrupulí zařizují pro sebe.

Vstoupit do veřejného prostoru ovšem bude čím dál těžší a brzy se veřejný prostor pro slušného člověka uzavře úplně. Pak je přímo ohrožena naše svoboda – jenomže v té chvíli už s tím nenaděláme nic.

Řekněme to naplno: naše demokracie je křehká a snadno o ni můžeme přijít. To, že vůbec jakž takž funguje, nezařídila nějaká neviditelná ruka dějinně nevyhnutelných demokratických principů. Demokracie stojí na konkrétním úsilí konkrétních lidí. Šanci má jenom tehdy, když se za ni budeme brát, a to dost naléhavě – jako za svou osobní věc.

Jinak hrozí, že si za deset let budeme připomínat její nedožitě třicetiny.

*Kráčeno*



*Pohřeb Jana Opletala, 15. 11. 1939. Foto archiv UK.*

## Vzpomínka na Jana Opletala

Každým rokem se 17. listopadu před Hlávkovou kolejí v Praze scházejí ti, kteří chtějí připomenout památku studenta lékařství Jana Opletala – jak známo zahynul v roce 1939 na následky střelného poranění při demonstracích proti nacistické okupaci.

Hlavním organizátorem pietního aktu byla i letos Nadace Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, jejíž předseda prof. **Václav Pavlíček** na setkání mj. řekl: „Události před sedmdesáti lety vyvracejí mýty o nestatečnosti českého národa. Češi ani po nacistickém teroru nerezignovali a jejich boj byl významným signálem, že nepřistoupí na uspořádání Evropy podle Hitlerových plánů. Tím, že se přihlásili k ideálům masarykovské 1. republiky, dali jednoznačně najevo, že Evropu chápou jako prostor rovnoprávných svobodných států, ve kterém má pevné místo i demokratické Německo.“

Na něj navázal prezident republiky **Václav Klaus**. Konstatoval, že těžké doby jsou za námi a pokračoval:

„Musíme se ptát, jaké z toho pro nás plyne poučení. Nacismus se nevrátí, ale bylo by chybou si myslet, že máme vyhráno. Tragické události 20. století nebyly způsobeny lidskými chybami, ale zhoubnými idejemi. Je-li idea zhoubná, stačí k rozpoutání nelidského zla.“

A takové ideje, třeba méně nápadné, ale stejně zhoubné, se stále rodí. A já jsem rád, že je nás stále víc, kteří si tento mechanismus zla uvědomujeme.“

Z vystoupení rektora Univerzity Karlovy prof. **Václava Hampla** vyjímáme:

„Výročí Jana Opletala a další významné události českých dějin dokázal komunistický režim zneužít ke své propagandě a my jako děti a později studenti jsme se naučili nebrat je vážně.“

Listopadové události roku 89 jsem už jako mladý dospělý vnímal zcela jinak a teprve nový život po roce 89 mi umožnil vrátit se k 17. listopadu roku 1939, uvědomit si, co se tehdy vlastně stalo. Studenti roku 1939 také zažili dvacet let svobody jako dnes my, teoreticky věděli, jaké následky může mít jejich manifestace 28. října, přesto tvrdost odplaty, která přišla, překvapila všechny. Dnes se objevují stesky, že jsme pohodlnější, málo aktivní ve věcech veřejných. Myslím si, že i tenkrát, koncem 30. let, to bylo stejné.

Jsem ale hluboce přesvědčen, že kdyby nastala situace ohrožení republiky, dnešní studenti a s nimi Češi by stáli v čele odporu a nikoli stranou.

Dnešní ohrožení jsou subtilnější – slabá vymahatelnost práva, nacionální sentimenty patřící minulosti, problematická úloha médií, politická moc, která si uzurpuje veřejný prostor, a další jevy.

To je memento, které musíme mít stále na paměti.“

Václav Větvička

## Alej lip

*Adamec, Černý, Frauwirth, Klíma, Koula, Matoušek, Skjorkovský, Šafránek, Wienert.  
Jestlipak víte, kdo se skrývá za těmito jmény?*

*Oněch devět právě jmenovaných byli ti vysokoškoláci, kteří byli 17. listopadu 1939  
popraveni, pomalu to bude 70 let. Celej lidskej život...*

*Pro ně byl tento den označen za Mezinárodní den studentstva, oni patřili k prvním  
obětem německé okupace naší země.*

*A představte si, že se v té době našlo několik statečných občanů v Modřanech, dnes  
součástí velké Prahy, tehdy samostatné obce, kteří ještě téže zimy vysadili u modřanské  
školy stromořadí devíti lip. Na paměť a počest těchto obětí.*

*Žijou a rostou tam dodnes, třebaže jedna před lety uhynula při rekonstrukci nedaleké  
vozovky. V roce 2001 jsem k nim dal připevnit tabulku s vysvětlujícím nápisem, protože  
pamětníků ubývá. Stromy žijí déle než lidé.*

*Václav Větvička, Herbář pod polštář, Vašut, Praha 2008*



*Listopadová alej v listopadu 2009. Foto Barbora Fleissigová*

---

# RES PUBLICA

---

LISTOPADOVÉ PŘEDSTAVY  
A REALITA



*Živý řetěz z Letné na Hrad, 26. 11. 1989. Foto © Přemysl Hněvkovský*

## **Anketa VNR k 20. výročí listopadu 1989**

PROF. MUDR. MICHAL ANDĚL, PRODĚKAN 3. LF UK

***Jak události 17. listopadu 1989 poznamenaly váš život – v osobní i profesní rovině?***

Zcela zásadně. Zmizela nesvoboda, kádrový strop pro nestraníky a - strach. V červnu 1990 jsem dostal nabídku habilitovat se a přednášet na fakultě, v září jsem zvítězil v konkurzu na místo přednosty 2. interní kliniky, pak jsem se stal docentem, profesorem a také děkanem fakulty. Mohl jsem výsledky své vědecké práce prezentovat v Evropě a severní Americe, byl jsem hostujícím profesorem ve Washingtonu a členem výboru Evropské asociace lékařských fakult. O tom všem by se mi nemohlo do roku 1989 ani zdát. Na druhé straně se mi občas stýská po tehdejších přátelstvích, vášnivých diskusích do ranních hodin či veselých večírcích. Toho všeho ubylo.

***Jaký vliv měly na poměry v oblasti, v níž působíte?***

Univerzity se proměnily zásadně. Tam, kde o všech věcech rozhodovaly orgány komunistické strany, rozhoduje akademická samospráva. Akademickým pracovní-



kům i studentům se otevřel svět, stovky z nich strávily semestr či dva na evropských univerzitách, další desítky na praxi IFMSA objevili i širší svět. I my jsme se otevřeli světu, naši studující v angličtině přicházejí z mnoha zemí. Zlepšily se podmínky pro vědeckou práci a máme na ni více peněz. V lékařství se objevily nové technologie a technologicky pojatá medicína není výsadou úzké vrstvy prominentů, ale dostupná doslova všem. Významně se změnil vztah lékařů k nemocným - pacient je všeobecně vnímán jako partner. Zavedení pojišťovenského systému umožnilo přehlednější financování lékařské péče.

### ***Do jaké míry se vaše představy z konce roku 1989 shodují s dnešní realitou?***

Myslel jsem, že změna politických poměrů povede rychle k spravedlivější a čestnější společnosti. Až postupně mi došlo, že naše problémy mají mnohem hlubší kořeny, které sahají daleko do našich národních dějin. Přestože došlo k významně pozitivnímu posunu, náš život politický ani fungování našich veřejných institucí rozhodně nejsou takové jako ve Skandinávii či Holandsku. Víím už, že takové budou snad až po několika generacích. To je realistické poznání, spojené s vystrážlivěním a také trochou zklamání.

PROF. MUDR. MILENA ČERNÁ, DRSC., PŘEDNOSTKA ÚSTAVU OBECNÉ HYGIENY, 3. LF UK

### ***Jak události 17. listopadu 1989 poznamenaly váš život – v osobní i profesní rovině?***

Změny nastartované 17. listopadem znamenaly přechod z nicoty do života – do života plného možností, plánů a entuziasmu. Pro mne to znamenalo kvalitativní zlom, jehož zárodek jsem měla v paměti ještě z doby studia. Denní tisk a další média přinášely tolik zajímavých informací a moudrých úvah - nejméně rok jsem neměla čas na beletrii! Podařilo se mi habilitovat, syn studoval na Rakouském gymnáziu v Praze, lidé k sobě byli vlídní a laskaví. Zdálo se, že to tak zůstane napořád.

### ***Jaký vliv měly na poměry v oblasti, v níž působíte?***

V r. 1989 jsem působila již sedmáct let na katedře hygieny Institutu pro další vzdělávání lékařů a farmaceutů v těsné spolupráci s Institutem hygieny a epidemiologie (nyní SZÚ). Rozvinula se mezinárodní spolupráce; do projektů jsme se ochotně a trochu naivně zapojovali i s vědomím, že pro tyto státy byly země střední a východní Evropy hlavně zdrojem dat, enklávou ochotných spolupracovníků a možností výzkumu, který by na Západě nebyl průchodný.

Pro mé pracovní zaměření bylo rozhodující, že tehdejší hlavní hygienik, doc. J. Kříž, inicioval v r. 1991 projekt „Systém monitorování zdravotního stavu české populace ve vztahu k prostředí“, v němž jsem se soustředila na biomonitoring expozice populace chemickým látkám z prostředí. Systém, který byl v oblasti ochrany

a podpory nastaven v posledních letech, však považuji za nesprávný a neperspektivní zejména z hlediska odborného růstu mladých pracovníků.

***Do jaké míry se vaše představy z konce roku 1989 shodují s dnešní realitou?***

Doba krátce po 17. listopadu byla krásná, ale naivní. Postupně vymizely ideály a nastoupil pragmatismus a tvrdý ekonomický přístup. Vytratily se nebo byly potlačeny osobnosti, elity ve správném slova smyslu, schopné nadhledu a vize, nositelé kulturních a etických hodnot. Ale i to je realita, kterou by se současná generace měla snažit změnit dříve, než takový přístup tvrdých loktů přijme za své i generace následující.

PROF. MUDR. CYRIL HÖSCHL, DRSC., FRCPSYCH, ŘEDITEL PSYCHIATRICKÉHO CENTRA PRAHA

***Jak události 17. listopadu 1989 poznamenaly váš život – v osobní i profesní rovině?***

Naprostu dramaticky. Z bezpartijního bohnického psychiatra se přes noc stal děkan fakulty vržený do víru událostí, které závatně nabíraly na tempu. Profesně to byla obrovská výzva, mobilizace vnitřních zdrojů. Z Psychiatrického centra Praha se podařilo udělat mezinárodně kompetitivní výzkumnou instituci a líheň mladých talentů, z Hygienické fakulty inovativní a konkurenceschopnou lékařskou školu.

***Jaký vliv měly na poměry v oblasti, v níž působíte?***

Navzdory současné skepsi je třeba nezapomenout, že po Listopadu se všechno proměnilo, většinou k lepšímu. Vysoké školy se otevřely, informace, pedagogové i studenti začali volně proudit přes hranice sem a tam, medicína se začala instrumentálně neobyčejně rozvíjet, dramaticky se zlepšil zdravotní stav obyvatelstva: prodloužila se střední délka života, celé populaci klesl cholesterol v krvi, klesla mortalita na infarkt myokardu, zlepšila se onkologická péče, dialýzy už nejsou na pořadníky.

***Do jaké míry se vaše představy z konce roku 1989 shodují s dnešní realitou?***

Tehdy jsme měli poněkud nadměrná očekávání, což je po tolikaleté frustraci naprostu pochopitelné. Pohlížím-li na emoci té doby dnes, říkám si, zda by naše současnost náhodou nevypadala teď stejně i bez té revoluce: gorbačovská perestrojka by zřejmě pomalu vyústila v umírněný socialismus dnešní doby, stejné funkcionářské kšichty s nánosem smyslu pro ekonomiku a hru na demokracii a lidská práva by byly vysektovány do nejvyšších funkcí a možná by došlo i na relativní svobodu slova a politickou pluralitu.

Tenkrát jsme ale měli krásné naděje a neměli bychom dnes litovat, že jsme si je užili. Třeba se jednou zase naplno vrátí.

***Jak události 17. listopadu 1989 poznamenaly váš život – v osobní i profesní rovině?***

Hlavní změnu v profesním životě představoval v mém případě v roce 1991 přechod z pozice vědeckého pracovníka ČSAV na Univerzitu Karlovu jako přednosta Ústavu farmakologie naší fakulty. Pustil jsem se do toho s velkou chutí – výuka i věda mě vždy bavila, a to mě neopustilo ani po tolika letech. V osobním životě se naštěstí nic moc nezměnilo, za několik let bych se mohl dožít se svou ženou zlaté svatby. Brzy po Listopadu 1989 se provdala dcera, později se oženil i syn, postupně se narodili naši tři vnuci. Z hlediska osobního koníčka byla hlavní změna v tom, že se stala mnohem dostupnější filozofická a teologická literatura, která mě zajímala a stále zajímá.

***Jaký vliv měly na poměry v oblasti, v níž působíte?***

Hlavní výhody jsou zřejmé, i když některé si už asi ti nejmladší neuvědomují, např. že přístup na studia na vysoké školy už nezávisí na politické orientaci nebo třídním původu. Další výhody ale oceňuji, jako např. možnost studovat v zahraničí, svobodně se vyjadřovat, svobodný přístup k literatuře. Studenti také získali větší volnost v uspořádání svého studia a podstatně větší možnost zasahovat do řízení fakult. To poslední se až přehání, např. pravidlem, že polovinu akademického senátu musí tvořit studenti. Myslím, že na té velké rozhodovací moci akademického senátu by se měli více podílet akademičtí pracovníci, zejména ti, kteří pro fakultu žijí.

Co se týče vědy na vysokých školách, konkrétně na naší lékařské fakultě, pak změna režimu přinesla velké zlepšení – grantové zdroje, snadné cestování do zahraničí, větší dostupnost přístrojů a výpočetní techniky (bez embarga), větší nezávislost vědecky pracujících na vrchnosti, lepší a principiálně neomezovaný přístup k odborným informacím. Rozmohly se ale nešvary, jako např. dělání vědy jen pro publikace, tituly, finanční odměny.

***Do jaké míry se vaše představy z konce roku 1989 shodují s dnešní realitou?***

Mé tehdejší představy se do určité míry shodují s realitou, a to v tom dobrém i zlém. To dobré shrnula Jiřina Šiklová (Týdeník Rozhlas č.43, 2009): „To základní, co jsme před dvaceti lety chtěli, se splnilo. Požadovali jsme svobodu slova, zrušení vedoucí úlohy KSČ a cenzury, možnost vyznávat jakoukoliv víru a říkat nahlas své názory, stěhovat se za hranice, jezdit tam za prací, rozhodovat o sobě samých, nést za svůj život odpovědnost. Chtěli jsme zpátky do Evropy, patřit k Západu.”

Bohužel se splnilo i něco z toho zlého, co se dalo čekat, např. snadnější dostupnost tvrdých drog. Splnilo se i to, co se nečekalo - hlavním kritériem úspěšnosti se stalo bohatství. Vysokoškolští učitelé a vědci se mohou utěšovat tím, že z toho, co se zde také cení, mají aspoň tituly.

O morálce se tady už dlouho nesluší mluvit, mnozí z těch našich novodobých nejzdatnějších se při morálních apelech jen ušklíbnou. Možná, že jsou Češi teď jen v nějaké další fázi necitlivosti na ideály po vzepětí v listopadu 1989. Podobně jako v období normalizace po vzepětí r.1968 nebo jako za protektorátu po vzepětí při mobilizaci r. 1938. Možná, že je to fyziologické, že se lidé musí znovu nabít (připomíná to refrakterní fázi v činnosti srdce nebo po orgasmu, kdy ani nejsilnější podněty nestimulují). Takže jsem optimista. Věřím, že za pár století to bude lepší.

DOC. MUDR. HANA PROVAZNÍKOVÁ, CSC., PŘEDNOSTKA ÚSTAVU ZDRAVÍ  
DĚTÍ A MLÁDEŽE 3. LF UK

### ***Jak události 17. listopadu 1989 poznamenaly váš život – v osobní i profesní rovině?***

V prvních dnech po 17. listopadu jsem byla se studenty a některými učiteli ve stávce. Tehdy a další měsíce potom jsem spolu s nimi, se svou rodinou a přáteli věřila, že nastala doba respektování morálních norem, doba nových otevřených vztahů, čestného chování. Domnívala jsem se, že všichni chápou co je před námi úkolů a práce a že se nyní mohou všechny, v dřívější době potlačované, představy a přání realizovat. Naši zahraniční přátelé nás upozorňovali na některá rizika, ale podporovali naše nadšení a drželi nám palce. Můj osobní život, život mé rodiny, se změnil v tom, že jsme věnovali téměř všechny čas studiu a pracovním aktivitám.

### ***Jaký vliv měly na poměry v oblasti, v níž působíte?***

Do listopadu 1989 jsem učila na Lékařské fakultě hygienické na hygienických oborech. Název Lékařské fakulty hygienické se změnil ještě v roce 1989 na 3. lékařskou fakultu a já jsem v prvním kolegiu zastávala funkci proděkana pro výuku. Domnívám se, že není třeba hodnotit vzdělávání na fakultě do listopadu 1989 jako méně kvalitní ve srovnání s ostatními lékařskými fakultami. Problém byl v tom, že obsah i forma výuky po mnoho let zůstávaly stejné, učebnice a studijní materiály byly zastaralé. Bylo proto třeba změnit curriculum, byla zahájena reforma obsahu i formy výuky v teoretických i klinických oborech, klasická výuka hygieny byla doplněna o nové poznatky, a tak byly vytvořeny obory preventivního lékařství a veřejného zdravotnictví. Zároveň se tvořily předpisy a nový statut fakulty. Během prvních let po Listopadu se významně zlepšila spolupráce se SZÚ a byly vytvořeny podmínky pro spolupráci fakulty s okresními nemocnicemi.

### ***Do jaké míry se vaše představy z konce roku 1989 shodují s dnešní realitou?***

Reforma studia teoretických, klinických i preventivních oborů zařadila 3. LF UK mezi kvalitní a uznávané lékařské fakulty. Je ale samozřejmé, že je třeba obsah i formu výuky stále zkvalitňovat. Zcela selhala reforma náplně a způsobu práce na hygie-

nických stanicích z důvodů často neodborného přístupu zodpovědných pracovníků v centrálních institucích k prevenci chorob, k ochraně a podpoře zdraví obyvatel. Zklamáním pro mne je jednání lidí ve společnosti. Rozhodně se zatím nenaplnila slova Václava Havla „Pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí“.

PROF. MUDR. RICHARD ROKYTA, DRSC, EMERITNÍ PŘEDNOSTA ÚSTAVU  
NORMÁLNÍ, PATOLOGICKÉ KLINICKÉ FYZIOLOGIE

***Jak události 17. listopadu 1989 poznamenaly váš život – v osobní i profesní rovině?***

Zásadní bylo především to, že se změnou poměrů ve společnosti se změnily poměry i na jednotlivých institucích a pracovištích. Za nejzákladnější změnu považuji svobodu projevu a svobodné vyjadřování názorů a možnost cestování a poznávání jiných kultur a společenství. Život těsně po 17. listopadu byl poznamenán všeobecným nadšením z nabyté svobody. Lidé pracovali s obrovským nasazením, alespoň v oblastech, kde působím, a zdaleka se tolik neohlíželi na to, co jim to přinese v materiální oblasti. Takže byl jsem touto změnou nadšen a pocit této radosti mne plně neopouští ani dnes.

***Jaký vliv měly na poměry v oblasti, v níž působíte?***

Na vysoké školy měly rovněž zásadní vliv, připravoval a realizoval se nový vysokoškolský zákon, který zásadně změnil poměry na vysokých školách. Měl jsem to štěstí, že jsem mohl být od začátku při tom. Jako člen univerzitního akademického senátu jsem volil prvního svobodného rektora UK, prof. Radima Palouše. Jako člen kolegia děkana jsem se podílel na přeměně fakulty z Lékařské fakulty hygienické na 3. LF UK. Naše snažení vyvrcholilo v roce 1996-1997 zavedením nového výukového curricula založeného na principu integrace, medicíny založené na důkazech a kvalitní klinické výuky. Jako proděkan pro vědu jsem se podílel na rozhodování o dalším směřování vědy zejména v evropském a světovém kontextu. Stál jsem rovněž u zrodu nového typu postgraduálního studia a snažil jsem se zapojit 3. LF UK do co nejširší spolupráce s evropskými i světovými univerzitami. Měl jsem neobyčejné štěstí, že jsem pracoval v kolegia děkana prof. Cyrila Höschla. Považuji toto období za nejúspěšnější a nejproduktivnější v mém životě.

Co se týče rozvoje vědy a medicíny, podařilo se institucionalizovat vědecké bádání především zřízením grantových agentur. Později byla zřízena centra jak aplikovaného, tak základního výzkumu a největším pokrokem z mého hlediska bylo ustavení kompetitivních výzkumných záměrů. Ve vědě i v medicíně je největším pokrokem obrovský skok v technickém vybavení jak laboratoří, tak nemocnic. Největším nedostatkem je zajištění odpovídajících platů pro výzkumné pracovníky i pro lékaře.

### **Do jaké míry se vaše představy z konce roku 1989 shodují s dnešní realitou?**

V prvotním nadšení po revoluci jsme si představovali všechno velice ideálně, zejména to, že do vedení institucí nastoupí pouze schopní lidé. Velké zklamání je, že tomu tak není. Mnoho vrcholných představitelů včetně ministrů nemělo a nemá dobré manažerské schopnosti, neumí cizí jazyky. Je smutné, že čeština obohatila světový jazykový fond slovem „tunelování“. Největším současným zklamáním je pro mne aféra na plzeňské právnické fakultě, dále v Ústavu státu a práva AV ČR a udělování některých titulů i na ostatních vysokých školách.

Ukazuje se, že vývoj k demokracii a ke státu bez korupce bude ještě dlouhý, že boj proti podvodníkům a i lidské blbosti (Jan Werich) nikdy nekončí. Bude jistě ještě dlouhý, ale věřím, že ne nekonečný.

PROF. RNDR. EVA SAMCOVÁ, CSC., VEDOUČÍ ÚSTAVU BIOCHEMIE, BUNĚČNÉ A MOLEKULÁRNÍ BIOLOGIE, PRODĚKANKA 3. LF UK

### ***Jak události 17. listopadu 1989 poznamenaly váš život - v osobní i profesní rovině?***

Byl to povznášející pocit. Vždyť nikdo z nás už nedoufal. V profesi jsme mohli dosáhnout pozic, které pro nás byly dříve zapovězené. Věděli jsme, že tím, co děláme, něco posouváme. Práce nás pohltila, dělali jsme i v sobotu, v neděli, zahrádka chalupy chřadla, nakonec jsme ji museli prodat. Nebyl to prostě referát na marxistický seminář.

### ***Jaký vliv měly na poměry v oblasti, v níž působíte ?***

Vysoké školy ožily, do vedení lékařských fakult přicházeli lidé, kterých si bylo možno vážít. Spolupracovali jsme a všichni jsme chtěli dohonit ztracený čas. I když to možná není zcela objektivní, protože ten kdo mohl a chtěl, pracoval ve výzkumu i před rokem 89 a mohl zažít z této práce velké uspokojení.

Ale přišlo i to, co se nám nelíbilo a nelíbí, záplava soukromých vysokých škol, některé s akreditacemi z jiných zemí, ale s povinností uznat jejich vzdělání na renomované, veřejnoprávní instituci. Létající profesori zajišťující akreditace na jiných fakultách.

Příslušnost k instituci na plný úvazek, „nosit její barvy“, výběr a výchova nástupců z mladé generace (počínaje již výběrem studentů na fakultě) považuji za podmínku růstu fakulty, univerzity, společnosti.

### ***Do jaké míry se vaše představy z konce roku 1989 shodují s dnešní realitou?***

Neshodují, ale připadá mi to přirozené. Tenkrát jsme mysleli, že bude stačit dvacet let. Bylo to jistě naivní. Nepřipustili jsme si, že potřebujeme nejméně tak dlouhou dobu, po jakou jsme žili v soudružském bunkru, k rekonvalescenci. Většina lidí

bude stejná, a tak zákonitě povstanou noví diktátoři. Ale něco podstatného se změnilo: mohou se svobodně rozhodnout, zda tady chci žít, jestli chci tady a teď něco ovlivnit, tedy alespoň jednou za čtyři roky (trochu, třeba na té komunální úrovni). Vyrostla generace, která už dobu před 89. rokem nezažila. A tak jsem do budoucna optimistka.



*Prof. PhDr. Martin Potůček, CSc. MSc., je garantem magisterského a doktorského programu veřejné a sociální politiky na Institutu sociologických studií FSV UK, kde je též vedoucím Centra pro sociální a ekonomické strategie.*

### **Martin Potůček pro VNR o uplynulém dvacetiletí:**

## **Žije se nám lépe, ale spokojeni být nemůžeme**

**Právě si připomínáme výročí 17. listopadu 1989, dvacetiletí proměn české společnosti, kdy jsme u nás obnovili tržní hospodářství a také položili základy k obnovení nebo vybudování demokracie. S jakými výsledky to podle vás bylo a jakými úskalími jsme prošli?**

Když to vezmeme na obecné úrovni, pak se náš život výrazně zlepšil, když kvůli ničemu jinému, tak kvůli jednomu velmi hrubému indikátoru, kterým je růst střední délky života. Před Listopadem jsem pět let působil v Ústavu sociálního lékařství

a organizace zdravotnictví, kde jsme měli na starost zkoumání vlivů na zdraví obyvatelstva a prognózy jeho vývoje. Už v polovině osmdesátých let bylo zřejmé, že státní socialismus u nás lidskému zdraví nepřeje, třeba ve srovnání se střední délkou života v Rakousku. Ještě po 2. světové válce tam lidé umírali dříve než v českých zemích, ale od 60. let 20. století se karty obrátily.

Jak známo, střední délka života se za posledních dvacet let u nás výrazně zvýšila – žijeme déle a lépe. Samozřejmě to neplatí vždy a pro všechny. V průběhu oněch dvaceti let jsme udělali i mnoho chyb, z nichž některé nebyly nevyhnutelné, neboť jejich důsledky byly nasnadě. Jinde nebylo zbytí, nebyl čas na zevrubné rozbory, postupovali jsme metodou pokusu a omylu.

Nazvala jste ten stav budováním demokracie; naprosto bych se ztotožnil s tím, že jsme vybudovali základy demokratického politického uspořádání. Robustní a fungující demokracií nicméně nejsme. Máte pravdu i v tom, že jsme formovali podmínky pro fungování tržní ekonomiky. Velký deficit polistopadového vývoje ale spočívá v tom, že se nám nepodařilo spolu s institucemi politické demokracie a tržního hospodářství vytvářet sociální stát, schopný zajistit sociální práva a uspokojovat oprávněné potřeby lidí. Zejména po volbách v roce 1992 převážil zúžený názor, že s nástupem volného trhu se všechno ostatní dostaví jaksi samo, automaticky.

### **V této souvislosti se často připomíná rčení, že ekonomové musí utíkat před právníky, před zákony. Ale neutíkali ekonomové také před sociology?**

Koncem šedesátých let byla sociologie u nás i na Západě velmi populární. Naproti tomu už v 80. letech se vzedmula vlna neoliberalismu a neokonzervatismu, tehdy především v USA s prezidentem Donaldem Reaganem a v Británii s premiérkou Margaretou Thatcherovou. Tato vlna nás zasáhla naplno začátkem 90. let – souběžně se začátky české transformace. Také u nás se tehdy prosadilo zúžené paradigma úzce chápané ekonomie, ignorující širší politické, sociální, environmentální a hodnotové souvislosti. Ne všechny postkomunistické země se ovšem vydaly tímto směrem. Mám na mysli Slovinsko, kde při privatizaci nedošlo k žádným větším ztrátám a také základní funkce sociálního státu zůstaly zachovány. Charakteristické je, že v 90. letech tam polovinu vlády tvořili právě – absolventi sociologie. Pravda, jsou i země, kde proces destrukce sociálního státu postoupil ještě dále než u nás – například v Maďarsku, na Slovensku či v Rumunsku. Náš sociální stát přežívá, ale je velmi oslabený a ve výhledu budoucích desetiletí i ohrožený.

### **Jako negativní jev bychom snad měli připomenout rozevírání nůžek mezi chudými a bohatými.**

To bezprostředně souvisí s kapacitami sociálního státu, s tím, jaké služby poskytuje, jaká je dávková podpora nebo daňové úlevy. Jsou to znepokojivá čísla. Když se podíváme na 27 zemí EU, tak na zdravotnictví a sociální služby se zde



v průměru vyděluje přes 27 % hrubého domácího produktu. U nás to bylo loni jen necelých 19 %. Ten rozdíl, přesahující 8 %, se musí projevit v podfinancování zdravotnictví, vzdělávání, sociálních služeb, penzijního systému, prostě všech sfér, kde veřejný sektor má mít hlavní slovo, aby služby mohly být poskytovány efektivně a spravedlivě.

### **Neměly by mít takové záležitosti, jako jsou sociální služby, na starost spíš charitativní organizace? A vůbec soukromý sektor?**

Určitě jsou důležitou složkou poskytování služeb, v tom nesouhlasím s politiky, kteří tvrdí, že jedině stát by měl mít odpovědnost za tuto stránku podpory jednotlivců a rodin. Na druhou stranu jsou dnes společnosti tak komplikované, diferencované a neformální sociální sítě tak oslabené, že regulace a zčásti i zajištění sociálních služeb právě veřejnou správou a jejich financování z veřejných prostředků je nezbytné pro zaručení základních sociálních práv. Charita mohla být jediným zdrojem opory v době, kdy potřeb, ale i zdrojů bylo podstatně méně. A kdy navíc byl život mnohem přehlednější, než je dnes - ten, kdo byl chudák, byl více na očích.

### **Myslíte tím, že lidé nechodí polonazí, děti nejsou otrhané, hladové, že nežijí v pastouškách?**

Velmi překérná je například situace matek samoživitelek. Ne že by děti umíraly hladem, ale je překérná v tom smyslu, že je téměř nemožné, aby si matky stihly vydělat na živobytí a navíc pečovat o děti a dopřát jim zájmové kroužky, sportovní výbavu, přístup k internetu a další věci, které považuje průměrné dítě v úplné rodině za samozřejmost. To tyto děti znevýhodňuje na celý život, velmi to zužuje prostor jejich životních šancí. Právě tato málo viditelná část populace - a s politováním musím konstatovat, že stále více se do této kategorie dostávají i někteří důchodci - není na tom sice tak, že by umírala hladem, ale její životní podmínky už se nedají nazvat důstojnými.

### **Často vídám vaše příspěvky mezi blogy na serveru Aktuálně.cz. Nemám sice sílu číst všechny diskuze, ale povšimla jsem si, že mnozí debatěři vás kritizují a tvrdí, že lidé, když budou chtít, tak se jistě dovedou postarat o sebe sami.**

No tak to vykládejte nezaměstnaným na okrese Bruntál, kde dnes připadá padesát zájemců na jedno neobsazené místo! To je právě to neoliberální dogma, že kdo chce, tak se o sebe může (a tedy i musí) postarat sám. Jak se ukazuje, tržní hospodářství není samo o sobě schopno generovat dostatek pracovních příležitostí. Právě v zemích, které se s nezaměstnaností vypořádávají nejlépe, je silný sociální stát a rozvinuté služby zaměstnanosti. Podívejte se na Dánsko a Holandsko. Přes krizi mají nezaměstnanost pod 5 procent a na politiku zaměstnanosti vydávají 2,6 % svého, už tak dost velkého HDP. U nás máme nezaměstnanost 8,5 procenta,

příští rok se bohužel přehoupneme přes desetiprocentní hranici, a na politiku zaměstnanosti, to znamená nejenom na dávky v nezaměstnanosti, ale i na aktivní přípravu pracovní síly a podporu nových pracovních příležitostí, vydáváme 0,4 % HDP! Jsem si jist, že velká většina nezaměstnaných by ráda pracovala, jen kdyby dostala příležitost.

**Jako bych vás slyšela: jenže vykládejte to těm neoliberalům! Teď jsme v období krize, na její příčiny se lze dívat ze dvou pohledů – buď že bylo příliš mnoho regulace, nebo že regulace bylo málo. Co o tom soudíte vy?**

Všechny solidní rozbor, nikoliv tedy ideologické řečičky, vedou k závěru, že to byl nedostatek regulace nově vznikajících institucí a produktů finančního trhu, který nakonec způsobil jejich kolaps a rozpoutal následnou řetězovou reakci. Když někdo říká opak, nemohu se ubránit dojmu, že už je příliš v zajetí ideologického klišé nebo úzkých ekonomických zájmů, aby byl schopen a ochoten vnímat odlišný názor. Pokud jde o podobu krize – nikoliv její příčiny, ale podobu -, je to hůl o dvou koncích. Na jednom jejím konci můžete šetřit tam, kde výdaje jsou větší než příjmy, a na druhém konci můžete zvýšit příjmy tak, aby odpovídaly vašim výdáním. Pravá část politického spektra chce strašně moc šetřit, zatímco levá část politického spektra upozorňuje, že problémem je nedostatek příjmů. Podíváme-li se na vývoj daní od roku 1993, tak zjistíme, že daň ze zisku podniků, která činila ještě v roce 1992 55 %, poklesla v loňském roce na 21 %. Ani to jakoby nestačilo: v příštím roce bude tato daň činit pouhých 19 %, tedy asi jen třetinu toho, co před necelými dvaceti lety. Nedostí na tom: horní hranice zdanění příjmů fyzických osob, která činila v roce 1993 47 %, poklesla se zavedením rovné daně v roce 2008 nominálně na 15 % (fakticky na necelých 23 %), tedy na polovinu. Byly to především – i když ne výlučně – pravicově orientované vlády, které daně tlačily dolů se zdůvodněním, že čím nižší daně budou mít podniky a pracovníci, tím se nám nakonec všem bude dařit lépe, protože ekonomika bude vzkvétat. Musím sice přiznat, že tato politika přinesla jisté stimuly pro rozvoj ekonomiky, ale zároveň splaskávaly a děravěly měšce, z nichž se financují veřejné programy. Takže to je věc velké diskuze a následného politického rozhodnutí. Naše země velmi zanedbala příjmovou stránku veřejných rozpočtů - mohl bych to dokumentovat na datech v evropském i ve světovém měřítku.

**Uvedte, prosím, alespoň nějaký příklad.**

Podívejte se, vy vydáváte časopis na lékařské fakultě, tak si vezměme výdaje na zdravotnictví. V Čechách se pohybují od roku 1993 kolem 7 % HDP. Evropské země na západ od našich hranic mají ten podíl výrazně vyšší, 8-9 %, některé, jako například sousední Německo a Rakousko přes 10 %, USA, což je specifická země, dokonce 16 % HDP. I když jsme na tom třeba lépe než Slováci, kteří na zdravotnictví dávají z veřejných zdrojů jen něco kolem 5 % HDP, naše zdravotnictví

stále nemá tolik peněz, kolik by potřebovalo. Zdražují léky, přístrojová technika, a platy zdravotnického personálu se ani po dvaceti letech stále ještě nevzpamatovaly z jejich uměle udržované nízké úrovně z předlistopadových dob. To vede k nasávání dalších prostředků přímo z kapes občanů. Podíl toho, co platíme na zdravotní péči z vlastní kapsy, nikoliv z veřejných zdrojů, se rok od roku zvyšuje. Ještě v roce 2000 to bylo jen 9 %, v roce 2007 ale už téměř 15 %. Takže i u nás začíná rozhodovat o tom, zda bude někomu poskytnuta taková péče, jakou si jeho či její zdravotní stav vyžaduje, také obsah jeho či její peněženky.

### **Dočetla jsem se, že se přitom hlavně zvedly výdaje na léky, že jsou mnohem dražší.**

To je další příklad deficitu státní regulace. Proč ve Švédsku za jinak stejných okolností stát i občané platí za stejný lék méně než Češi? Prostě proto, že si stát ponechal monopol na distribuci léčiv a farmaceutické firmy, které mají přirozenou potřebu prodávat léky co nejdražze, mají zároveň přirozenou potřebu mít co nejširší trhy, takže si takového zákazníka, jako je osmimilionové Švédsko, nemohou dovolit ignorovat. Stát má mnohem větší sílu při vyjednávání nákupních cen než několik set nemocnic, které nakupují ve velmi pluralitním systému – a když tam navíc stát nedokáže potlačit různé korupční praktiky. Nedostatek regulace při nákupu léků tak vede k tomu, že v nákladech na zdravotní péči je podíl nákladů na léky u nás dvojnásobně vyšší než v západní Evropě.

### **Pane profesore, můžete nějak předpovědět, jak se bude – nebo jak by se měla – řešit současná krize?**

Zatím ještě není úplně jasná ani její povaha, ani její příčiny. To, co jsem uvedl jako jednu z příčin krize, nedostatečná regulace finančních trhů, to je jenom část obrazu. Uvedl bych ještě jeden aspekt: globální ekonomika se v posledních dvaceti letech emancipovala z regulačního rámce národních států. Západní státy po 2. světové válce prosperovaly mimo jiné proto, že měly národní ekonomiku víceméně pod kontrolou. Kontrolovaly měnu, export, import, cla, realizovaly rozsáhlé veřejné zakázky atd., a to jim umožňovalo pružně a dostatečně reagovat na změny v hospodářské a sociální situaci. Dnes tyto možnosti s globalizací vyprchávají a národní státy mohou stále méně ovlivňovat to, co se v ekonomice děje. Když se nějaké nadnárodní společnosti zdá, že výroba v jedné zemi je příliš drahá, nemá problémy přesunout výrobu do země s lacinější pracovní silou. Takže tu vzniká velký nepoměr mezi regulačními možnostmi národních států a operačním prostorem globální ekonomiky, nadnárodních firem. To si odpovědní světoví státníci uvědomují, viz poslední prohlášení francouzského i amerického prezidenta a do jisté míry i závěry posledního setkání G20. To je jedna z cest, jak trochu lépe zvládat ohrožení, která vyplývají z nedostatečné regulace ekonomického života na globální úrovni. Není to jediná cesta

k nápravě, těch cest je mnohem více; na globální úrovni by se mělo přihodit něco podobného, co na úrovni národních států – zabránit neregulovanému uplatnění trhu, tedy rozevírání nůžek mezi chudými a bohatými, a nedostačující poptávce po práci, a to jak v jednotlivých zemích, tak ve světě vůbec, a vytvářet podmínky pro plné uplatnění potenciálu lidí, počínaje raným dětstvím. Znovu opakuji: máme-li se se současnou krizí vyrovnat, neobejdeme se bez strategie obnovy a podpory rozvoje veřejného sektoru. Nejenom na národní, ale i na globální úrovni.

**Když se díváme na to, co všechno se děje, co všechno lidstvo dokáže díky rozvoji vědy, techniky, informačních technologií, jak je moderní život stále rychlejší, ale také jak jsou lidé náročnější, žijí často na dluh, a jakou krizí procházíme, nezdá se vám, že se blížíme k nějakému zlomu v naší civilizaci?**

Kdybych chtěl tu vaši otázku trochu zlehčit, tak bych připomenul, že pocit, že přichází konec civilizace, tu je s námi od nepaměti. Pocit, že lidstvo míří někam, kam nechce, neuvědomuje si důsledky svých činů, a tím pádem se žene do záhuby, se kritických duchů zmocňoval opakovaně. Srovnáme-li neuvěřitelné možnosti, které nám věda a technika v posledních letech nabídla, s neschopností lidstva s takto nabytou silou odpovědně disponovat, je dnes ale situace ve srovnání s minulostí kvalitativně odlišná a opravdu mimořádně závažná. U nás nikdo nepřemýšlí o tom, o čem uvažuje prezident Obama, totiž jak omezit šíření jaderných zbraní. Jsou tady i další hrozby, které vyplývají z poškozování životního prostředí; v této souvislosti považuji za krajně neodpovědné, když vrcholný představitel našeho státu toto nebezpečí neustále zpochybňuje. Jeho ignorance může být faktorem, který přispívá k lehkomyšlnému přehlížení zásadních existenčních ohrožení. Můžeme dospět až k bodu, z něž už nebude návratu, s nepředstavitelně ničivými dopady na kvalitu života budoucích generací.

Takových ohrožení je celá řada. Ať chceme nebo ne, Česká republika nemůže mít v takto rozdané partii hlavní slovo. Proto považuji za velmi důležité, abychom se co nejlépe zhostili své úlohy ve společenství, ve kterém fungujeme, to je v Evropské unii. Také zde se náš vrcholný politický reprezentant více než vyznamenal!

**Ty nejzávažnější problémy se mohou řešit asi jen na těch nejvyšších úrovních. Ale co můžou dělat obyčejní lidé, jak můžou přispět k řešení nebo jak mohou ovlivnit ty velikány?**

Nejprve bych – i v kontextu již výše řečeného - trochu zapochyboval o tom, že v horních patrech politiky operují „velikáni“. Náš prostor je ale poměrně značný, protože zaplatpánbůh stále ještě žijeme ve společnosti otevřené, i když nijak zvlášť dobře fungující. Vidím minimálně dva způsoby, jak přispívat k řešení. Jednak volat politické reprezentanty důsledně k odpovědnosti, a to těmi nástroji, které nabízí reprezentativní demokracie. A pak tady vidím veliký prostor právě pro občanský

aktivismus - když si problémů nevěšmají zvolení reprezentanti, měli bychom se dávat dohromady a pokusit se tyto problémy nastolovat a přispívat k jejich řešení sami. Tedy nejen jít k volbám, ale účastnit se veřejných diskuzí, činnosti občanských sdružení, nebát se, a když je třeba, jít i proti proudu.

### **Není to konec konců i výzva a odkaz Listopadu 1989?**

Ano, tehdy se prostor pro svrchované občanství otevřel doširoka. Zatím jsme jej ale využili jenom zčásti, a to z nejrůznějších důvodů: buď jsme moc nezvládali techniku účinného angažování se, nebo jsme v nových poměrech museli řešit jiné, i bezprostředně existenční problémy - nalézt nové zaměstnání nebo začít podnikat, dokázat se dobře orientovat v záplavě informací, zvládnout rostoucí náklady na bydlení. To bylo a je naprosto legitimní. Myslím ale, že přichází doba, kdy deziluze z toho, jak demokratické instituce fungují nebo spíše nefungují, je tak velká, že si to odpovědnější část občanské veřejnosti uvědomuje a že jí nezbude nic jiného, než aby začala ve veřejném prostoru aktivněji prosazovat svoje představy o tom, co je a bude a co není dobré pro tuto zemi...

*Marie Fleissigová*

**Frank Lampi**

## **Kapitalismus s lidskou tváří**

*Jeden z nejúspěšnějších českých manažerů vysvětluje v Literárních novinách,  
proč podnikání potřebuje morálku*

### **Na pražské konferenci Fórum 2000 mělo velký ohlas vaše vystoupení o proměně světové ekonomiky. Co se tu stalo?**

Dvě okolnosti, globalizace a privatizace, které zapojily nová ohromná území a desítky milionů lidí do světových trhů, měly pozitivní vliv na ekonomii, ale současně negativní vliv na kulturu a morálku kapitalismu. Jednou z příčin snad je, že se začalo rozhodovat na vzdálenost tisíců mil bez dostatečných znalostí místních podmínek, a proto vzniklo tolik špatných rozhodnutí. Ne vše, co způsobilo současnou krizi, bylo uděláno kvůli chamtivosti, kvůli nadměrnému zisku jednotlivců. Řada špatných rozhodnutí vznikla z nedostatku znalostí, když podniky začaly podnikat na trzích, které neznaly, na trzích, které byly předtím uzavřené a nebyly součástí známého prostředí.

Značným morálním výpadkem a hlavním problémem ovšem je, že manažeři a lidé z vrcholového vedení zlomili pouto důvěry s majiteli a akcionáři, kteří je pověřili,

aby jejich majetek spravovali a hospodařili s ním. To z minulosti neznáme, že by manažeři za desítky milionů odměn riskovali majetek jiných, svých zaměstnavatelů, a nakonec sami zbohatli, zatímco majitelé, kteří je do těchto funkcí jmenovali, zchudli nebo všechno ztratili. V tom je tato krize zvláštní. Jinak i ty předchozí krize vycházely z nadhodnocení majetků. Banky začaly půjčovat na nadhodnocený majetek, a tím to všechno vzniklo.

### **Nebylo to i tím, že dříve si majitelé majetek víc hlídali, často byli sami manažeři, ale teď je vlastnická struktura neprůhledná?**

Ano, to je zajímavý jev. Krize vznikla také částečně proto, že je taková obrovská monopolizace a koncentrace podnikání. Karla Marxe by to potěšilo, on to předpovídal, ale tím také jeho předpověď končí. Měl pravdu v tom, že koncentrace dosáhla takového stupně, že banky ovládly svět. Banky měly a mají větší kapitál, než je kapitál většiny suverénních států.

Mne však zaráží za prvé absolutní nedostatek určité morální statečnosti, za druhé morální zodpovědnosti vůči těm, kdo jmenují a platí manažeři, a za třetí absolutní nedostatek morální odpovědnosti sociální.

### **Můžete upřesnit ten první důvod?**

Nedostatek statečnosti: Špičkoví politici samozřejmě viděli, co se děje. Když se zvyšovaly ceny domů o dvacet procent ročně při inflaci, která byla jedno nebo dvě procenta, tak víc už nepotřebujeme vědět. Když potom banky ještě začaly půjčovat na sto procent nebo dokonce nad sto procent těchto nadmutých hodnot domů, každému to muselo být jasné. Reakce politiků je zajímavá. Když jsou upřímní, tak vám řeknou - no jo, my jsme to tušili, ale chtělo by to ohromně odvážného politika, který by to zastavil. Ztratil by všechny hlasy. Tady je vidět morální zrada politiků. Odstoupili od svých povinností řídit stát a pomáhat národu a dávali se pouze na to, co jim to dá ve volbách.

### **Jaký je ten druhý důvod?**

Ten druhý důvod, proč morálka tak upadla, byla globalizace a privatizace. Když kapitalismus začal, industrializací po feudalismu, tak samozřejmě také neměl žádné morální zásady. Kapitalismus je založený na zásadě co největšího zisku a návratnosti investovaného kapitálu. Tečka. Nikde nic o nějaké morálce není. Když v 19. století vznikl v Manchesteru obrovský textilní průmysl, tak v něm pracovaly děti. Za ta desetiletí si ovšem kapitalismus vypracoval morální zásady. Ve Velké Británii se vybere ročně dvacet miliard liber na dobročinné účely!

Zdálo se, že s každou nastupující generací bude kapitalismus zodpovědnější. Do manažerských pozic přicházeli mladí lidé s ideály. S ideály o demokracii, o tom, jak by se podniky měly chovat, o trvale udržitelném rozvoji, o ekologii. Měli

sociální zodpovědnost. Avšak v zemích, kde se komunismus změnil v kapitalismus, začínal kapitalismus jako před sto lety. Pamatuji na volání po socialismu s lidskou tváří. Jenže ono se dá mluvit také o kapitalismu s lidskou tváří. Kapitalismus sám o sobě nemá lidské prvky, které by měl mít člověk, když žije v lidském společenství. Ukázalo se, že na Západě se k tomu vyvíjí. Teď je otázka, kdy se k tomu vyvine také v zemích, kde je ještě mladý. Myslím, že je to také generační otázka. Důležitou roli tu hrají univerzity a vysoké školy. Je důležité, aby vychovaly lidi, kteří mají morální zásady, rovnou páteř, a také odvahu. Musejí mít statečnost, aby mohli říkat pravdu, i když to lidé neradi slyší.

### **Hodně se mluví o sociální odpovědnosti podniků. Co s tím udělá krize? Nepřinutí podniky starat se samy o sebe a sociální odpovědnost hodit za hlavu?**

Je možné, že lidé tak budou reagovat. Pochopitelně, když se podnik dostane do situace, že musí propouštět lidi, nemá zakázky, nemá prostředky, jeho první starostí musí být získání zakázek. Na druhou stranu si myslím, že podnik, který si buduje dobrou image, může odpovědným chováním jen vydělat. Třeba podnik jako Marks & Spencer léta žije z pověsti, že výrobky, které prodává, mají skutečně takovou cenu. Nejsou ani nejlacinější, ani nejdražší, ale výrobek je kvalitní. Proto si myslím, že je krátkozraké, když se podniky nesnaží získat dobrou pověst sociální zodpovědností.

Přitom sociální zodpovědnost nemusí stát mnoho peněz. Třeba v našem podniku třikrát do roka všichni zaměstnanci jdou a jeden den dělají nějakou dobročinnou práci. Celý podnik se zavře a všichni se zabývají charitou. Většinou se udělá nějaká stavební práce pro nějakou školu nebo nějaký domov. To je dobré nejen pro vnější, ale i vnitřní obraz podniku. Zaměstnanci si toho sami váží. Cítí, že dělají něco navíc, nejen že vydělávají peníze pro majitele.

### **Hodně se diskutuje o tom, zda by mělo být více nebo méně státu.**

To je složitá otázka. Účelem vlády je vytvořit prostředí, ve kterém se zvyšuje životní úroveň a je to zároveň pro společnost zdravé a výhodné. Jakmile stát začne zasahovat do detailů, vzniká nebezpečí, že zásahy stále porostou. Co se stane, když regulace nepřinese kladný výsledek? Politici sice dojdou k názoru, že to musejí opravit, ale chybu nevidí v tom, že nařízení bylo špatné. Špatná byla reakce. Proto přicházejí s dalšími předpisy. Churchill říkal, že dobrá vláda je taková vláda, která moc nevládne. Samozřejmě, je to bonmot, ono se to tak úplně dělat nedá.

Třeba nyní vlády zasáhly až v okamžiku, když už tu krize byla. Ve skutečnosti měly zasáhnout, než byla. K zásahu vlastně nepotřebovaly moc, stačilo, kdyby nařídily, že banky musejí mít dvojnásobek stabilního kapitálu. Pak by banky nemohly půjčovat takovým nezodpovědným způsobem a ke krizi nemuselo dojít. Bylo to možné, ale nebylo na to dost statečnosti.

## **Byl jste jedním z prvních podnikatelů-emigrantů, kteří se nebáli po Sametové revoluci u nás podnikat. Co si myslíte o situaci v České republice?**

Hodnotil bych to jako člověk, který to vidí z venku, z Velké Británie. Ekonomicky si ČR vede v porovnání s ostatními nově přijatými zeměmi poměrně dobře. Těžko říci, zda se to dalo očekávat. Bankovníctví, které tady prošlo velkými problémy, se chovalo před krizí podstatně lépe a vyhnulo se extrémům, které jsme viděli v Anglii nebo ve Spojených Státech.

## **V České republice jste znám mimo jiné tím, že jste tu založil první technologický park.**

Těsně po Sametové revoluci mě pozvali do Brna, kde chtěl magistrát spolu s VUT vybudovat bezcelní zónu. Jenže to by byla vlastně zóna velkomotoven. Naše dělnice by pouze soutěžily s dělnicemi v Asii. Říkal jsem jim, že tím národu nic nepřinesou, je třeba udělat něco technologického, vědeckého. Náš národ je přece vzdělaný, udělejme technologický park. Nový rektor VUT prof. Ondráček a primátor Mencl se pro to nadchli. Řekl jsem jim, že technologický park zafinancuju. Funguje dodnes a jsou v něm špičkové světové firmy, které využívají vědeckého potenciálu brněnských vysokých škol. Já už v něm nepůsobím, ale radost z toho mám pořád.

*Aleš Bluma  
Literární noviny 26. 10. 2009.  
Kráčeno*

***Sir Frank Lampl** se narodil 1926 v Brně. V roce 1940 byl odvečen do Terezína, prošel koncentračními tábory v Osvětimi a Dachau. Po osvobození převzal rodinný majetek, ale ten mu byl v roce 1948 znárodněn a on sám byl poslán do uranových dolů v Jáchymově. V roce 1953 byl podmíněčně propuštěn. Živil se jako dělník a při práci vystudoval VUT v Brně.*

*V roce 1968 emigroval s manželkou a synem do Velké Británie. Nastoupil tam jako polír u firmy velké stavební firmy Bovis a do deseti let byl generálním ředitelem. V roce 1990 byl pasován královnou Alžbětou II. na rytíře. V erbu má i cimbuří, připomínku let věznění v jáchymovském lágru. Je rektorem univerzity v Kingstonu a mnohonásobným čestným doktorem. Princ Charles a Václav Havel ho pověřili předsednictvím Prague Heritage Fund, který opravil zahrady pod Pražským hradem, klášter sv. Anny a sochu na Karlově mostě. Je předsedou řady charitativních nadací.*



---

QUOD BONUM

---

VOLBY REKTORA A DĚKANA

PROSLOV K ABSOLVENTŮM

## Zpráva po uzávěrce

### Do čela 3. LF UK se vrací Michal Anděl

Akademický senát 3. LF UK na svém 18. zasedání dne 26. listopadu 2009 zvolil **kandidátem na děkana fakulty pro volební období 2010–2014 prof. MUDr. Michala Anděla, CSc.**

Profesor Anděl již 3. lékařskou fakultu v minulosti vedl – poprvé byl jmenován jejím děkanem r. 1997 a podruhé v roce 2000 do 31. 1. 2003. Ve svých tezích pro současnou volbu mj. zdůraznil, že fakulta není jen studium, výuka a výzkum; je mnohem víc, je místem setkávání, diskuze, lidských kontaktů, kultury a sportu.

M. Anděl (nar. 1946) promoval na FVL v roce 1972; pracoval nejprve na interních odděleních v Mělníku, Kralupech nad Vltavou a posléze v Institutu klinické a experimentální medicíny v Praze. Od r. 1990 vede II. interní kliniku 3. LF UK a FNKV. V roce 1992 byl jmenován profesorem pro vnitřní nemoci. Do současné doby publikoval na 500 sdělení, z toho 270 původních článků v českých a mezinárodních časopisech. Působil a působí ve vědeckých a redakčních radách, výborech odborných společností, mezinárodních společnostech i vládních institucích.



*Medici Michal Anděl (xrtcxq) a Martin Bojar (wrtqw gf) za studentské stávky 1968.*

*Foto © Přemysl Hněvkovský*



## **UK povede i nadále Václav Hampl**

Akademický senát Univerzity Karlovy v Praze zvolil 22. října 2009 kandidáta na funkci rektora. Podle očekávání se jím stal jediný navržený uchazeč, a to dosavadní rektor prof. RNDr. Václav Hampl, DrSc. Z celkového počtu sedmdesáti členů Akademického senátu se hlasování zúčastnilo 61 senátorů a senátorek. Vydáno bylo celkem 61 volebních lístků, odevzdáno: 61, platných: 61, pro: 55, proti: 4, zdržel: 2. První funkční období – čtyřleté – končí prof. V. Hamplovi na konci ledna 2010. Druhé - opět čtyřleté funkční období - začíná dne 1. února 2010.

Profesor Hampl (1962) vystudoval na Přírodovědecké fakultě UK obecnou biologii, specializuje se v oblasti fyziologie. Univerzitu vede od roku 2006, zároveň působí na 2. lékařské fakultě UK na ústavu fyziologie. Za jeho šéfování škola ostře vystoupila proti privatizaci univerzitních nemocnic, odmítla návrh reformy vysokých škol připravený ministerstvem školství a vypracovala vlastní koncepci.

V příštím volebním období považuje Václav Hampl za absolutní prioritu zakotvení Univerzity Karlovy jako vrcholného vědeckého a vzdělávacího centra v České republice a střední Evropě. Chtěl by také využít nová pravidla pro financování vědy a výzkumu a posílit tak bádání na univerzitě. Ve svém volebním programu slibuje více peněz pro doktorandy a špičkové akademické pracovníky. Pokusí se též o užší spolupráci s komerční sférou, o udržení malých oborů a zajistí více kurzů celoživotního vzdělání.

# Seznam absolventů 3. LF UK - podzim 2009

## Magisterský studijní program Všeobecné lékařství

Alexandrová Pavla	Lamberská Tereza
Baciak David	Lehovec Roman
Badura Jan	Lvončík Martin
Bartovičová-Otáhalová Radka	Martínková Zuzana
Bořkovicová Tereza	Nováčková Jindřiška
Březinová Veronika	Ondračková Pavlína
Buka David	Pechová Pavla
Čermáková Anna	Polášková- Peterová Pavlína
Černovská Eliška	Rajtmajer Jan
Deák Martin	Roubíčková Lenka
Diblíčková Michaela	Rybková-Hapková Helena
Dosedělová Eliška	Sibai Amír
Dvořák Martin	Smíšek Jan
Elbertová Zuzana	Smržová Tereza
Foučková Hana	Stádníková Lucie
Hájková Hana	Stejskalová Veronika
Hančíková-Bukovská Lenka	Straková Kristina
Hartigová Magda	Suchánková Andrea
Hebrová Michaela	Šedo Jiří
Hruška Martin	Šefrnová Petra
Huňa Lukáš	Šopíková Vítězslava
Hynková-Škarková Tereza	Topinková Zuzana
Kameník Vladimír	Tošková Nikola
Karlovska Soňa	Vachatová Kristýna
Kešeláková Katarína	Vaššová Miroslava
Kofroň Ladislav	Zambalová Lucie
Kostúrová Rút	

## Bakalářský studijní program Fyzioterapie

Benzová Pavlína	Herdinová Lucie
Benediktová Květa	Kozel Jakub
Čornejová Andrea	Kýral Filip
Firstová Kateřina	Lišková Jana
Havlíčková Daniela	Němeček Pavel

Pavelčáková Tereza  
Pígllová Tereza  
Pöschlová Renata  
Rathouská Adéla  
Ryšánková Lenka  
Serdel Václav  
Sladká Hana

Suchá Petra  
Šolić-Neznavlová Barbora  
Tichá Magdalena  
Tomášková Martina  
Vančáková Magdalena  
Dolejšová Michaela  
Vondráková Ivana

### **Bakalářský studijní program Všeobecná sestra - denní studium**

Bakusová Lenka  
Bohdanská Anna  
Brožová Věra  
Bryknarová Tereza  
Hrbáček Jiří  
Jarošová Michaela  
Jíšová Kristýna  
Kaňkovská Jana  
Kolařková Lucie  
Kostronová Petra

Kučerová Miroslava  
Kuželková Šárka  
Marková Lucie  
Michalíková Mariana  
Muchová Lenka  
Muziková Veronika  
Nováková Hana  
Pavlová Lucie  
Pirošíková Ludmila  
Rupertová Veronika

### **Bakalářský studijní program Veřejné zdravotnictví - kombinované studium**

Adamová Eva  
Band'ouchová Valentina  
Baštářová Kateřina  
Cejpová-Hejnová Simona  
Dašková-Suttrová Andrea  
Forejtová-Pletková Milena  
Haugwitzová Martina  
Honegerová-Kolínská Michaela  
Iliopulosová Margareta  
Korpejsová Jana  
Lišková-Ebenlendrová Ivana  
Machalová Lucie

Matuszczyková-Fleischerová Leona  
Nedbalová-Marsínová Jana  
Nováková-Tóthová Dagmar  
Poulová Zuzana  
Skoupá-Matušková Markéta  
Smetanová-Baláčková Klára  
Štolová Martina  
Taterová-Urbanová Jindra  
Trsová Ludmila  
Velebová-Tulejová Lucia  
Velkoborská-Otcová Marcela  
Vlčková Iva

## **Bakalářský studijní program Veřejné zdravotnictví - denní studium**

Hassmann Vojtěch  
Cigánková Andrea  
Fiedlerová-Romanová Lucie  
Fílová Simona  
Chocenská Jana  
Kalecká Marie  
Kimmer David  
Klimešová Zuzana  
Marešová Veronika

Mračková Michaela  
Nemčerková-Matějková Ivana  
Nováková Kateřina  
Obrdlíková Tereza  
Petzoldová Barbora  
Rejzková Petra  
Říhová Aneta  
Sečanská Zuzana  
Ševčík Vojtěch

**Bohuslav Svoboda**

## **Projevy děkana na promocích a imatrikulaci**

### **Kam až můžeme jít?**

Vaše Magnificence. Spectabilis, Honorabiles, Cives academici, vážení hosté, moji milí absolventi, dnes již vlastně kolegové.

Dnešním dnem končí jedna velké etapa vašeho života. Ukončili jste svá studia a stojíte na prahu další životní etapy – etapy, která bude realizací toho všeho, co jste se naučili.

Měl jsem možnost po dobu minimálně šesti let vaše osudy a váš vývoj sledovat od okamžiku, kdy jsem podepsal kladná rozhodnutí o vašem přijetí ke studiu, až po podpis na lékařském diplomu se znaky univerzity a vaším jménem. Je to jistě dlouhá doba, naplněná studiem, prací, úspěchy i neúspěchy, a je toho velmi málo, co bych o vás z této doby nevěděl.

O to těžší byla úvaha, co vám dnes říci, jaké poselství bych vám měl do vašeho začínajícího života lékařů dát.

Jeden z největších českých internistů prof. Josef Charvát v roce 1933 řekl: *Lékařství je zároveň vědou i uměním, vědou abstraktní i užitou, tak těsně spjatou se životem, že dobrým lékařem se stane teprve ten, kdo umí život pozorovat, oceňovat a učit se z něho.*

To jsou slova, která bezesporu platí dodnes. Myslím si, že nejpodstatnějším faktem medicíny, umění lékařského, je skutečná znalost života, ne v té jeho molekulárně biologické podstatě, ne v jeho převedení na systémy, orgány, vznik a zánik

tkáně, ale ve znalosti jeho filozofické podstaty, chápání etických principů péče o život, tj. péče o člověka. Umět život pozorovat, oceňovat a učit se z něho znamená ztotožňovat se s lékařským povoláním, podřídit se mu, vytvořit z tohoto povolání součást svého života.

Priznávám, že takovéto chápání lékařského povolání má dnes řadu odpůrců, kteří se ho snaží zařadit a devalvovat na úroveň standardní profese.

Byl bych ale velmi rád, já osobně i za všechny vaše potenciální pacienty, abyste své povolání nevnímali jako obyčejné povolání, abyste tvořili skutečně elitní skupinu lidí, abyste jak praví Platon, *starajíce se o štěstí jiných, nacházeli své vlastní*.

Lékařské povolání však v sobě obsahuje jedno veliké úskalí. Současné možnosti vědy dávají lékařům do vínku netušené zbraně v podobě genetických manipulací, klonování, stvoření umělého člověka.

Jistě to posouvá naše vědomosti, naše možnosti, ale kam až máme, můžeme nebo musíme jít? Na ty otázky si budete moci odpovědět sami, já jen doufám, že základy lékařské a lidskou moudrost, které jsme se vám pokoušeli dát, budou ve vašich hlavách tím kontrolním jistícím mechanismem, který nedovolí lidstvu vytvářet sebedestrukci biologickou, sociální či etickou.

Pravdou ale zůstává, že profese, kterou jste si vybrali, je mimořádně krásná. Medicínský život přináší řadu problémů, přes veškerou snahu může být vaše léčba neúspěšná. To všechno ale vyvažují úspěchy, kterých dosáhnete. Každý zachráněný, každý uzdravený představuje zázrak, který nikdy nezevšední, který zůstane zdrojem, ze kterého se čerpá ta síla, kterou musí každý lékař v sobě mít. Lékařské povolání je jako život ve volné přírodě. Někdy je zima, někdy vedro, někdy je krásné, nebo příšerné počasí.

Tak jak jsem měl možnost řadu z vás v průběhu studia poznat, doufám, že nikdy nebudete svého rozhodnutí studovat medicínu litovat, že budete umět období krásného počasí vychutnat, mraky a vichřici překonat.

Očekává vás, doufám, dlouhá medicínská cesta a věřím, že bude úspěšná. Poněvadž nám není dopřáno dlouho žít, zanechejme něco po sobě jako svědectví, že jsme žili, pravil Plinius.

## **Na cestu uzlík s vědomostmi**

Probudili jsme se dnes do poněkud pošmourného jitra, které ale pro vás i pro nás je prozářené slavnostním okamžikem – završením vašeho minimálně šestiletého úsilí stát se řádnými nositeli titulu MUDr. se všemi právy a povinnostmi k němu náležejícími. I pro nás, pedagogy, je dnešní den slavnostní, vždyť ten váš úspěch je i úspěchem naším, vyvrcholením i naší práce a našeho úsilí dovést vás až k vytoužené promoční metě.

Byl jsem vaším děkanem po celou dobu vašeho studia, podepisoval jsem vám přijetí na fakultu, sledoval váš růst a přeměnu ze středoškolských střečičků do dospělé obuvi vysokoškolského studenta a měl jsem i povinnost stvrdit váš úspěch podpisem na vašem univerzitním diplomu. Nyní mám tu čest naposledy k vám promluvit ze své děkanské pozice – a to vlastně i doslova – a dát vám něco jako rodičovské požehnání na cestu. Ten uzlík buchet, které v pohádkách dostávají čeští Honzové, jsme vám balili po celou dobu studia – uzlík, který je plný získaných vědomostí a dovedností.

Ten uzlík s buchtami Honza měl nést vlastně ne pro sebe, ale pro druhé - pro lidi, kteří se mu zdáli potřebnějšími než byl on sám. A to bude také ode dnešního dne i vaším údělem. Po celou dobu svých studií jste shromažďovali majetek svých vědomostí, který dnes začnete rozdávat. Takové je poslání, které jste si zvolili, takové je poslání lékaře, takové je i vaše poslání a úděl. Ars medicina – umění lékařské v sobě obsahuje oddanost a posedlost uměním, oddanost a posedlost Da Vinci, Van Gogha, Shakespeara či Debureua. Od dnešního dne začnete sloužit svému umění, sloužit doslova ve dne v noci, bez ohledu na své soukromé starosti a bolesti. Budete mu sloužit a usmívat se jako se směje klaun, i když mu žal srdce svírá. Odměnou vám bude ne potlesk, ne obdiv diváků a mnohdy ani hezké poděkování. Vaší odměnou bude ten ničím nepřekonatelný pocit, když můžete stát a pomáhat zrodu nového života, když můžete odstranit svému pacientovi bolest, když se vám podaří zahnat tu bájnou postavu s kosou. Musíte ale počítat s tím, že ne všechno se podaří, ne každé představení je úspěšné, ne každý obraz se líbí. Musíte na sobě stále pracovat, stále se vzdělávat, stále jít dál, aby těch proher bylo co nejméně.

Věřím, že jste nic neztratili ze svých ideálů, pro které jste se ke studiu na lékařské fakultě rozhodli. Doufám, že z nich nic neztratíte ani když začnete své lékařské povolání vykonávat. Víím, že když tomu tak bude, máte před sebou krásný a plný život, život který vám přinese takové uspokojení jako žádné jiné profesi.

Přeji vám, abyste až budete jednou hodnotit své životy, mohli říci, dobře jsem udělal, dobře jsem zvolil, nechtěl bych žít jiný život.

### **Tři cesty k moudrosti**

Vaše Magnificence, Spectabilis, Honorabiles, cives academici, dámy a pánové, vážení noví posluchači 3. LF UK v Praze.

Prošli jste úspěšně náročnými přijímacími zkouškami na naši fakultu a dnes po složení slavnostního imatrikulačního slibu se stanete řádnými členy akademické obce Univerzity Karlovy se všemi právy a povinnostmi k tomuto členství náležejícími.

Je to dnes pro vás a vaše rodinné příslušníky jistě velmi významný den, který kromě slavnostních pocitů a pocitu úspěchu v sobě skrývá mnoho tajemného očekávání.



To prvé tajemství zkuste vyřešit již dnes. Za mnou je socha Otce vlasti, římského císaře a krále českého Karla IV., který v roce 1348 naši univerzitu založil. Po léta je tradováno, že na koho se při imatrikulačním slibu Karel IV. dívá, ten studia úspěšně absolvuje a dokončí. Pohleďte mu tedy do tváře a zkuste zjistit, zda váš pohled opětuje.

Musím vás na jednu stranu uklidnit – řada generací před vámi si také nebyla císařovým pohledem jistá, ale přesto dostudovali. Na druhou stranu musím říci, že studovat a úspěšně studovat lékařskou fakultu je úkol velmi obtížný. Vždyť výsledkem vašeho studia by mělo a musí být získání potřebných vědomostí, ale medicína a zdravotnictví není jen o vědomostech, není jen o dovednostech, je také o etice, sebeobětování a je více uměním a posláním než povoláním. Kdybych chtěl všechny tyto aspekty spojit dohromady, řekl bych, že tato oblast lidského konání vyžaduje moudrost.

Čínský filozof Kchung Fu C' řekl 500 let před naším letopočtem: Jsou tři cesty k získání moudrosti. První je cesta zkušeností, ta je nejtěžší. Druhá cesta je napodobení. To je cesta nejlehčí. Třetí cesta je cestou přemýšlení. To je nejušlechtlejší. Proč jsem zvolil právě citaci čínského filozofa Kchung Fu C, který vytvořil za své celoživotní dráhy učení, jež se 250 let po jeho smrti stalo jednotící filozofií mocné říše ?

Zkusme si jeho tři cesty k získání moudrosti aplikovat na vaše nastávající studia. První – nejtěžší cesta, cesta získávání zkušeností - je vlastní studium, které jste si vybrali. Od začátku studia na fakultě to budou právě zkušenosti, které budete dennodenně získávat v kontaktu s pacienty a medicínskými problémy. Zkušenosti, jak je obtížné vyrovnat se s lidskou bolestí a utrpením, jak porozumět pacientům a jejich problémům, jak se stát jejich partnery, jak se vyrovnat s tím, že váš život a vaše problémy se odsouvají na druhou kolej. Zkušenost, jaké naplnění života přináší úspěch v této činnosti. Tu zkušenost nelze získat jinak než fyzickou přítomností a účastí na léčebném procesu.

Druhá cesta, cesta napodobení, je dle Kchung Fu C' cestou nejlehčí. Nejtěžší je ale pro nás učitele – musíme učit, pracovat a jednat tak, aby napodobení našich studentů bylo napodobením toho nejlepšího, co sami známe a dovedeme. Jen napodobení dobrého učitele představuje nejlehčí cestu k moudrosti – to je velká výzva pro nás všechny, učitele i studenty. Kvalita vzdělávání v této oblasti není jen o pouhém předávání informací, je o celé filozofii a etice našeho povolání. Proto také budete mít možnost účastnit se od začátku svých studií evaluace výuky, která ve svém principu není kritikou, ale snahou posouvat úroveň získávání moudrosti směrem nahoru a kupředu.

Třetí cesta, cesta přemýšlení, je tou nejušlechtlejší. Řada z vás při přijímacích pohovorech nebo při komunikaci v Dobronicích uváděla, že se na naši fakultu hlásí proto, že systém výuky je na ní jiný, modernější. Ano, principem našeho problémově orientovaného curricula je cesta přemýšlení. Cesta, kdy všechny informace, které zís-

káte zkušeností a napodobením, musíte zanalyzovat a navzájem propojit v logické celky, naučit se moudře přistupovat ke každému problému a umět ho spojit s ostatními fakty. Každý jen méně moudrý než Kchung Fu C' by tuto cestu považoval za nejtěžší. Ale ona je skutečně nejušlechtlejší, protože na konci cesty přemýšlení je výsledek, výsledek, který v naší profesi může znamenat záchranu života, zbavení bolestí, či obtíží nebo i úzdravu celé společnosti.

Moji milí studenti, byl bych velmi rád a považoval bych svoji úvodní řeč za úspěšnou, kdyby ve vás kromě slavnostního pocitu z dnešního dne zůstalo zakotveno vědomí, že studium, které jste si vybrali, vyžaduje moudrost a tu moudrost budete chtít získávat ne proto, abyste úspěšně složili zkoušky, ale proto, že je nezbytná k výkonu povolání, které jste si studiem u nás zvolili. Stali jste se součástí společnosti, které více než pro sebe studuje, pracuje a žije pro druhé.

Q. B. F. F. S.

**V akademickém roce 2009/10 se do 1. ročníků 3. LF UK zapsalo celkem 365 studentů:**

Magisterský studijní program Všeobecné lékařství .....	147
Magisterský studijní program Všeobecné lékařství (anglické curriculum) .....	63
Bakalářský studijní obor Fyzioterapie .....	20
Bakalářský studijní obor Veřejné zdravotnictví - prezenční forma .....	17
Bakalářský studijní obor Veřejné zdravotnictví - kombinované .....	22
Bakalářský studijní obor Všeobecná sestra prezenční .....	22
Bakalářský studijní obor Všeobecná sestra - kombinované .....	59
Bakalářský studijní obor Dentální hygienistka .....	15



---

# O TEMPORA O MORES

---

POZNATKY

POSTŘEHY

ZKUŠENOSTI

## Zdeněk Bárta

# Vděčnost

### *Kázání o Samařanech a vepřovém v žitě*

Několikrát se v Lukášově evangeliu setkáváme s lidmi, kteří se chovají příkladně. A bývají to Samařané, nebo postaru řečeno Samaritáni. Samařan milosrdný, Samařan vděčný, Samařané předvádějící víru, jaká uzdravuje. Až z toho můžeme nabýt dojmu, že Samařsko byl požehnaný kraj, kde se dobře žije a správně věří, obydlený národem, který se povedl a jaký bychom chtěli za souseda. Však také samaritán znamenalo po dlouhá staletí něco jako dnešní záchranář.

Ten dobrý dojem, navozený výskytem vzorných Samařanů v Lukášově evangeliu, je ovšem klamný. Se Samařany učinil Ježíš i velmi negativní zkušenost. Když započal svou cestu do Jeruzaléma, chtěl v jedné samařské vesnici přenocovat, možná několik dní pobýt. Jeho vyslanci se však vrátili s nepořízenou.

Vesničané Ježíši a jeho družině pohostinství odmítli. Vadilo jim, že Ježíš fandí Jeruzalému, tak by se to dalo přeložit. Vyvstávají Samařané z této příhody jako namyšlení omezení, žárliví na svou kolektivní identitu. Podle nich to pravé náboženství se provozuje jen u nich, na jejich památném kopci Garazim, a ne v chrámu na hoře Sion, a kdo uznává Jeruzalém, ten se u nás roztahovat nebude, ani chleba a vodu mu nepodáme.

Žhavé uhlíky nepřátelství mezi Židy a Samařany však doutnaly odjakživa. Židé neměli rádi Samařany, s nimiž byly jen problémy, a naopak. Proto také Ježíš s tou chválou Samařanů tolik provokoval. Chtěl pravověrným Židům ukázat, že i lidé jiných náboženství jsou dobří a někdy ve své pokoře lepší než nafoukaný fundamentalistický Izraelita.

Samařané tedy nebyli vzorní.

Asi není vzorných národů.

Vyskytují se příkladní jedinci, vynikající postavy snad ve všech národech a pro národech. A to i tam, kde se sotva nějaký světlý zjev dá očekávat. Ježíš si takových příkladných postav všímá a takřikajíc je vypichuje. Celé biblické písemnictví si jich rádo všímá a vynáší je, když je za co. Všímejme si jich i my a važme si jich, jedneje a věrme jako oni, pakliže jednali a věřili vzorně.

V našem příběhu vzorně věřil jeden, ač těch malomocných, většinou Židů, bylo deset. Deset ubožáků postižených strašlivou nemocí, vyhnaných na okraj lidského společenství. Malomocenství starověku se asi nejvíce podobalo dnešní leprě. To je nemoc, která je vidět. Asi existovaly i tehdy nakažlivější nemoci než malomocenství, ale právě malomocní jakožto kulticky nečistí byli vypuzeni z účasti na náboženském životě, na životě společnosti vůbec.

Možná proto, že jsou často znetvořeni, budí odpor, a tak pryč s nimi někam do pohraničí, aby nebyli na očích a nemuseli jsme je potkávat. Někde na území mezi Galileou a Samařskem živoří ve své leprosérii. Ne vždycky se vyloučení či postižení lidé dokáží semknout v soudržnou skupinu, ale tady se to povedlo: skupina izraelských malomocných mezi sebou samařského malomocného snesla.

Možná je semkl pud sebezáchovy, možná nějaká vznešenější pohnutka, snad solidarita stejně zbědovaných. Jako skupina se museli držet od těch zdravých a čistých v uctivé vzdálenosti. Informace ale už tehdy dokázaly překonat všelijaké bariéry, takže i k nim se donesla pověst předcházející Ježíše, toho mimořádně úspěšného léčitele, který dokáže zázraky.

Vyjdou mu vstříc, proniknou k němu tak blízko, jak to předpisy dovolují, tedy moc blízko ne, a křičí o smilování. *Kyrie eleison*, volají, *Pane, smiluj se* – tato jejich slova se stala součástí křesťanské liturgie. Určitě měli ti nemocní ohromnou touhu uzdravit se, uniknout z údělu vyděděnců. Rozeznali, že teď může přijít to už nečekané, nedoufané, teď, anebo nikdy udeřila hodina milosti.

Ježíš je vyslyší a uzdraví. Velmi nenápadným způsobem. Pošle ty malomocné ke kněžím, kteří kromě jiného zastávali funkci jakýchsi posudkových lékařů a v případě uzdravení z poskvřňující nemoci vydávali potvrzení, že už onen uzdravený je čistý a že může zase mezi lidi.

Zřejmě už cestou ke kněžím začali malomocní na sobě pozorovat proměnu: nemoc se zastavila, začala ustupovat a ustoupila docela. Všem, kteří prosili Ježíše o smilování, se smilování dostalo. Jen o jednom víme, co s ním bylo dál. Vrátil se, chválil Boha, před Ježíšem se sklonil a u jeho nohou mu poděkoval.

Krásná scéna, ale tu idylu naruší Ježíšovův povzdech. *Kde je těch devět?* Přece deset jich bylo, stejně úpěnlivě prosících, deset jich bylo, stejně obdařených uzdravujících Kristovou milostí - a jen jeden nezapomněl poděkovat. Tedy 9:1, hodně neutěšené skóre. Devět z deseti vzalo dobrodiní jim prokázané jako samozřejmost. A jen jeden přijal dobrodiní jemu prokázané jako milost.

Tak to chodí, ve světě je a vždycky bylo vděčnosti málo, mnohem méně, než by mělo být. Nevím jestli je v tom nějaká útěcha, ale když se sami setkáme s nevděkem, s tím, že z lesa se ozvalo jinak, než naše dobrá vůle ba i dobré, šlechetné jednání zavolalo, vzpomeňme prostě, že vděk není v našem světě domovem. Stalo se to i Pánu Ježíši, že devět z deseti zapomnělo říci *děkuji*.

Žijeme v době, která slovo vděčnost snad už ani nezná – zato vysoký výskyt zaznamenalo slovo nárok či právo. Máme nárok na ty či ony dávky, nárok na péči, církve na restituci, máme práva lidská i zvířecí a když se nám nedostane práva a uspokojení nároků, poženeme to třeba až do Štrasburku.

Jsem zastáncem lidských práv, jsem rád, že máme Listinu základních práv a svobod, Charta 77 byla bojem za lidská práva. Ale – práva musí jít ruku v ruce s odpovědností. Dnes, žel, náročivost stoupá, ale nepřímou úměrou klesá vděčnost.

A to i v církvi či v církvích. A přitom je těch dobrodiní tolik, naprosto převratných. Jen si cvičme paměť a nezapomeňme, jak bylo vlastně ještě před dvaceti lety samozřejmé, že příslušnost k církvi je jakýmsi malomocenstvím, skvrnou na kádrovém posudku a překážkou k výkonu odpovědných funkcí. Uplatňovat tehdy nějaký náš nárok, nějaké právo, by bylo bývalo nejen směšné, ale snad přímo sebevražedné.

Ke kázání slova Božího dnes nepotřebujeme souhlas církevního tajemníka z národního výboru, a když u sborového domu před bohoslužbami či po nich pomalu projíždí policejní auto, jsme spíše rádi, než aby na nás padal strach. Můžeme jako církve svobodně dýchat, už nejsme malomocní, už můžeme mezi lidí. Což to není všechno jedna veliká nesamořežnost, veliká milost?

Samařanu, který nezapomněl poděkovat, se dostalo zvláštního vyznamenání. Ježíš ocenil jeho víru: *Jdi, víra tvá tě uzdravila*. Je to zvláštní slovo, vidte. Vždyť přece uzdraveno bylo všech deset! Co tedy uzdravilo těch devět, když jen jednoho víra? Nebo nakonec Ježíš pouze Samařanu uzdravení ponechal, zatímco té bandě nevděčníků za trest přivolal malomocenství zase zpátky? Ne, to by mu vůbec nebylo podobné. Všech deset původně malomocných si odneslo na cestu užitek z Ježíšova smilování, ten od nich odňat nebyl. Samařanu se ale navíc dostalo ocenění, že předvedl, co je pravá víra, víra uzdravující a hory přenášející.

Samařan měl víru. Těch zbylých devět mělo jen touhu, i když nepochybně upřímnou touhu po svém uzdravení. Dokonce měli poznání, že Ježíš je mocný, že svým rozkazujícím slovem je dokáže zbavit jejich neduhu i ponížení. Jenže volat ke Kristu, když je nám zle, ba dokonce věřit, že on může způsobit, aby bylo dobře, to ještě není víra. Víra, to je děkovat, když už je dobře. Víra, to je vděčnost.

Vděčných lidí moc nepotkáme. Ale je na nich vidět, že jsou solí země. Zeptal jsem se jedné paní, jak se má. Její odpověď byla: *Jako vepřové v žitě*. To bylo úžasné. Nejen pro tu neotřelou jazykovou inovaci, ale hlavně proto, že tato sestra prošla zlou nemocí, zlým malomocenstvím, trápena byla od lékařů mnohých fyzicky i chemicky, a teď je jí lépe.

Určitě jiným lidem je ještě lépe než jí, třeba těm, které nikdy žádná vážná nemoc nepostihla. Ve srovnání s nimi jí zase tak moc skvěle nebylo. Ale o to jde, čeho si chceme všimnout: toho, že se nám v plné míře nedostalo všech výtečností, všeho zdraví, štěstí a krásy světa, že v Boží štědré dlani je toho ještě víc, než bylo dáno zrovna mně a cítit se proto před Bohem ukrivděně, anebo si všimnout, že je mi opravdu o trochu lépe, už to tak nebolí, ty prášky zabraly, srdce tluče, plíce dýchají, díky za každé nové ráno, mám se jako v žitě, haleluja!

Víra, vděčná víra, která si na nic nedělá nárok a za všechno dobré děkuje, a když už se s někým poměruje, tak s tím, kdo je na tom hůř, taková víra uzdravuje. A někdy i tělo uzdravuje, možná daleko častěji, než si myslíme. Duši uzdravuje vždycky.

*Litoměřice 10. 5. 2009. Kráceno*

## Pes, člověk a hormon důvěry



Neotenie je stav, kdy živočich dosáhne pohlavní dospělosti, a při tom u něj přetrvávají juvenilní znaky. V přírodě je nejčastěji uváděn čolek horský (*Triturus alpestris*), jehož větší část populace přežívá v larválním stadiu. V narativním světě naší současnosti je ukázkovým příkladem Mickey Mouse, který čím je starší, tím „dětšejší“ má vzhled, alespoň pokud jde o poměr velikosti hlavy k tělu; povšimněte si, jak mu ve srovnání s jeho začátky před sedmdesáti roky hlavička narostla! Za neotenií u člověka lze považovat jeho neutuchající dětskou zvědavost a hravost, neotenií u psa můžeme vidět v jeho hravém, *štěněcím* chování i v dospělosti, na rozdíl od

vlka, který takové chování neprojevuje.

Již Plautus napsal, že není na škodu, použije-li se starší pojem v nové souvislosti, a tak za neotenií je označováno také chování majitelů psů k jejich čtyřnohým přátelům, k nimž často přistupují stejným způsobem jako k malým dětem. Na druhé straně je zajímavé, *jak psi používají upřený pohled ke sledování lidského jednání. Nejčastěji to vidíme u stolu, když lidé sedí a jedí. Pes přijde, před někoho si sedne, zírá na něj nebo na jídlo. Je to zřejmý pokus získat stejnou potravu a pravděpodobně bude neúspěšnější, je-li pes malý, a tudíž ani jeho neupřenější zírání není možno považovat za hrozbu člověku, na nějž je zaměřeno. Naopak ona osoba si může pohled vyložit jako doufající, zkormoucený nebo žebravý a zpravidla psovi podá kousek jídla. Z psiho hlediska jde ovšem o přímé prosazení dominance pohledem.*

Na magický mechanismus *psích očí* se zaměřilo v současnosti bádání japonských zoologů a neurovědčů, kteří sledovali, co se děje v neurobiochemii člověka při kontaktu s jeho psem. Autoři zjišťovali, jak se u člověka bude měnit množství oxytocinu v době, kdy na něj jeho pes *bude hledět*, tedy kdy mezi nimi bude klasický oční kontakt. Autoři stanovovali močové koncentrace oxytocinu za standardních podmínek, dále po 30minutové interakci se psem a po jiných 30 minutách, v nichž probandi byli vyzváni, aby nevstupovali do žádné interakce se svým psem. Močové koncentrace oxytocinu byly měřeny před 30minutovou experimentální periodou a podruhé 20 minut po jejím skončení.

S použitím shlukové analýzy byli majitelé rozděleni do dvou skupin: první, s delším trváním kontaktu se psem a s těsnějším vztahem ke zvířeti, a druhou, s dobou kontaktu kratší a vztahem volnějším. Koncentrace oxytocinu byly významně vyšší

u první skupiny, a to po kontaktu se psem, nikoli však v uspořádání bez kontaktu. U druhé skupiny byly zjištěny významné pozitivní korelace mezi počtem interakcí mezi člověkem a psem a močovou koncentrací oxytocinu. Autoři uzavírají, že interakce mezi psem a člověkem, zvláště pak ta, která vychází z iniciativy psa, zvyšuje hladinu oxytocinu u člověka.

Oxytocin je všeobecně označován za *hormon důvěry*, jeho nejvýznamnější role je při porodu a následném vytvoření *připoutávací vazby* mezi matkou a novorozencem. Vyskytuje se u všech savců a je významným regulátorem sociálního chování, kde rozpouští úzkost, dovoluje zapomínat na zradu nebo zklamání z předchozích špatných zkušeností a snižuje hladinu stresu (měřenou např. množstvím produkovaného kortizolu), a to stejně u obou pohlaví. Tak působí spolu s dalším hormonem vazopresinem ve prospěch sblížení, snížení strachu z partnera, větší důvěru v něj a udržení vzájemného vztahu.

Jestliže jsem před dvěma měsíci psal, že zatím nikdo nezkoumal, jak je to s produkcí oxytocinu u psa, který se dostane do přátelského vztahu s člověkem, není to už pravda. Johannes Odendaal v knize *Zvířata a naše mentální zdraví* uvádí, že pozitivní kontakt s člověkem zvyšuje u psa také koncentrace oxytocinu a fenyletylamínu (tzv. *hormon zamilovanosti*), snižuje množství stresových látek a také snižuje krevní tlak. Naléhavě se tak nabízí otázka, kdo koho si ochočil: zda člověk psa, nebo psi nás. Já se kloním spíše ke druhé variantě. A trvalo jim to pouhých 14.000 let!

Že nejsme jejich absolutními pány, a že psi mají cosi jako svou osobnost (jak prohlašuje Jaak Panksepp) a v jistém smyslu též svou stupnici hodnot, v níž figuruje významně i smysl pro spravedlnost, naznačují výsledky experimentů, které se svými spolupracovníky provedla Friederike Range ve Vídni. Psi byli nacvičeni dát *pac* a posléze byli rozděleni do dvojic. Za svůj výkon dostávali odměnu v podobě pamlsku (kousek párku). Pokud jeden pes z páru odměněn nebyl, zatímco jeho partner ano, postižený pes váhal a nakonec odmítal dát *pac*.

Toto chování autoři (stejně jako jejich komentátor, známý etolog Frans de Waal) interpretují jako odmítání spolupráce v situaci, která se zvířeti jeví jako *nespravedlivá*. Na rozdíl od primátů, kteří v analogických experimentech hodnotí také kvalitu pamlsku podaného za odměnu, jsou psi ochotni pokračovat ve spolupráci i tehdy, když odměnou je jim kousek chleba, zatímco partner dostane párek.

Závěry studie vyznívají v tom smyslu, že také jiné druhy než primáty vykazují přinejmenším primitivní formu smyslu pro spravedlnost a odpor vůči nespravedlnosti a tyto vlastnosti se dále mohou projevovat sofistikovanější formou při sociální interakci.

Otištěno v časopisu *Vesmír*, upraveno.  
Aktuálně.cz 4. 10. 2009



Zuzana Miškovská

## Agresivní pacient v ordinaci

*Vlastní zkušenost praktické lékařky*

V poslední době je téměř denně veřejnost informována o konfliktech mezi zdravotníky a pacienty. Příčiny konfliktů jsou různé - od pocitu nedostatečně poskytnuté péče až po opilost pacientů. Řešení konfliktů ale již tak různorodé není - zdravotníci jsou většinou pranýřováni za to, že nepochopili změnu zdravotního systému od paternalistického k partnerskému. A ve zdravotnicích tak roste pocit pozitivní diskriminace - pacient smí vše a zdravotník nesmí nic.

Naučit se měřit jedním metrem oběma stranám není jednoduché, vyžaduje to jisté čas a možná i spoustu empirických omylů. O jednu takovou zkušenost se ráda se čtenáři podělím.

Příběh začal jedné chřipkové sezony na pohotovosti. Bylo 19 hodin, když pohotovost zahájila provoz a v čekárně již bylo nedočkavých a a priori nespokojených („Všude se čeká“) patnáct pacientů. Jako první vstoupil do ordinace muž nejevící známky akutního onemocnění. Nesundal pokrývku hlavy, nesvlékl ani kabát, hned spustil, že má již několik dní kašel a teď tady musí čekat, než „si“ otevřeme. Na dotazy k osobní anamnéze podrážděně odpověděl, že není u výslechu, ale u doktora, tak ať s těmi blbostmi přestanu. Snažila jsem se vysvětlit význam osobní anamnézy, ale přerušil mne. Tak jsem ho chtěla vyšetřit, ale odmítl se svléknout, že má jen kašel, ať mu tedy napíší antibiotika a hodím sebou. Stála jsem za svým názorem - dokud nevyšetřím nemocného a neshledám známky bakteriálního onemocnění, antibiotika nepředepíšu. Velice se rozčílil, nadával a při odchodu tak práskl dveřmi ordinace, že vypadl kus omítky kolem rámu.

Tím ovšem celá věc neskončila. Po třiceti minutách telefonoval, že si to se mnou vyřídí, že si ráno na mne počká a zabije mne i sestru. Pro sebe jsem zalitovala, že jsem mu nedoporučila psychiatrické vyšetření (vím, nemělo by to smysl...) a pracovala dále.

Poté telefonoval ještě několikrát, popisoval svou střelnou zbraň a způsob útoku. Tak jsem se obrátila na policii. Policisté přijeli, sepsali protokol a doporučili mně a sestře ráno odcházet v doprovodu dalších osob a kdyby se něco dělo, tak máme zavolat. Odešly jsme se setrou v doprovodu řidičů, pacienta jsme zahlédli, ale nic se nestalo, tak jsme dále policii nevolaly. A málem jsme začaly na tuto událost zapomínat.

Za týden se ozval policista, že předává celou záležitost místnímu úřadu jako přestupek. Osobně jsem na rozpacích, zda opakované vyhrožování smrtí je přestupek, ale na výzvu úřadu jsem se dostavila k přestupkové komisi. Pacient i já jsme

si vyřikali své. Nakonec komise nařídila nemocnému, ať se mi veřejně omluví, což učinil. Mohla jsem být spokojená.

ALE spokojená vlastně jsem jen částečně. Jistě je dobře, když si i pacient uvědomí kromě svých práv i své povinnosti a když si lékař kromě svých povinností uvědomí i svá práva. Je dobře, že oficiální instituce projevila odvahu stát za lékařem, a ne líbivě za pacientem - voličem. Na druhé straně si myslím, že problematika by si zasloužila systémové, ne jen individuální řešení: na jedné straně zřejmě potřebujeme tu správnou „Občanskou výchovu“ - ve smyslu občanské demokratické společnosti (ne tu zprofanovanou, co znám například ze 70. let ze své základní školy). Na druhé straně ale musí stát lidsky čisté, profesionální a asertivní jednání zdravotníků. Bude to jistě dlouhá a těžká cesta pro všechny zúčastněné.

A jaké je tedy poselství mého příběhu? Jednoduché a ne všeobecně líbivé - prevencí všech konfliktů ve zdravotnictví je dobře profesionálně A ZÁROVEŇ dobře lidsky odvedená práce zdravotníků.

K tomu přeji nám všem odvahu a sílu.



*Listopad 1968, studentská hladovka. Foto © Přemysl Hněvkovský*

Miloslav Kršiak

## Tvůrčí stáří

*M. Wenke: Balada o hradu Blázištejně, nakladatelství Růžový dům, Klatovy, 2009*

Slovo „stáří“ často vyvolává nemilé asociace – úpadek tělesný i duševní, nemoce, smrt. Přesto jsou jedinci, kteří jsou dlouho tvůrčí i ve stáří, a to někdy i jinak, než byli celý život. Na to pěkně upozornil doc. Leo Klein ve svém článku „O vzrušující a inspirující knize“ ve VNR č. 1 r. 2008 (bylo to o knize W.C. Gibsona: „Old Endeavour. Scientific and Humanitarian Contributions by Physicians over age 65“ uvádějící příklady tvůrčí aktivity 129 lékařů v seniorském věku).

Zde bych chtěl uvést další příklad, a to na knize „Balada o hradu Blázištejně“, kterou napsal prof. MUDr. Max Wenke, DrSc., letos 83letý.

Jde o fiktivní příběh, kdy mladý lékař (dr. Pivoda) nečekaně zdědí hrad. Hrad je zpustlý a rozkradený (poslední desetiletí byl používán jako kravín), ale dr. Pivoda se ho s láskou a úctou ke kulturnímu dědictví snaží obnovit. S tím jsou však četné problémy (příklady jsou ze současnosti). Je to výborná satira na poměry posledních asi 15-20 let u nás. Se suchým humorem, s bohatým a dobově výstižným jazykem, plná zápletek. Je tam mnoho výstižných textů, např. na str. 39-40 co říkal ředitel nemocnice když přijímal mladého lékaře dr. Pivodu:

*Ředitel nemocnice ...: „Tak vy byste tady chtěl dělat doktora,“ pravil přemýšlivě. „Ste mladej, plnej energie – co vás napadlo lízt zrovinka sem? Odsad' doktoři utíkají, jak můžou. Pravda, moc bysme vás tu potřebovali – ale jakpak dlouho tu vydržíte?“*

*„Koukejte,“ pokračoval po chvíli. „Tady v Blázištejně máme všichni tu výsadu, že máme právo na zdraví – na rozdíl třeba od toho, že nemáme automaticky zaručený právo, aby nám nekapal vodovod, splachoval záchod nebo nepadal komín. Takže instalatérovi nebo zedníkovi, když udělal svou práci, každej samozřejmě zaplatí. Ale doktor je státní zaměstnanec, v ranku středního úředníčka, a dělá svou povinnost. Úředníkovi, kterej vykoná svou povinnost, přece nikdo nepříplatí – třeba za to, že oštempluje výkazy – a jenom ho honí, kdyby ji nekonal. Akorát ten střední úředníček – kterej má ovšem o hodně míň, než si řekne instalatér – halt třeba na pošť dělá nejvš' osm hodin denně a nemá na krku soudy jako střední úředníček doktor v ordinaci nebo na operačním sále, když už padá na hubu a z únavy něco přehlídne, když musí dělat čím dál dýl za ty, co z oboru utíkají čím dál víc; protože on tu práci, na kterou my od něho máme nárok, udělat musí. Že ten budoucí doktor eště léta jen dře a dře a učí se v době, kdy si ten instalatér už dlouhý roky vydělává, to je taky každému jedno.*

*A soukromej doktor, nedejpánbu, si navrch eště sám platí nájem ordinace, vybavení a zdravotní potřeby. Taky ho neplatí pacient – a co dostává šůry vám neřeknu,*

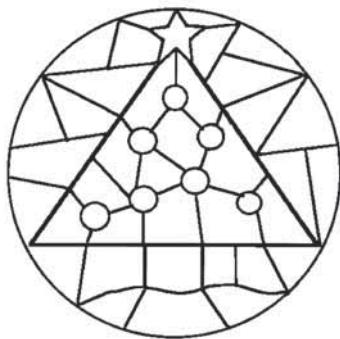
nerad mluvím sprostě. Jestli si chcete vydělat na stavební úpravy, děte prodávat buřty ve stánku na ulici. Jestli chcete být zneuznáný lidumil, beru vás všemi deseti. Akorát nevím, jestli zanedlouho nebudete muset taky stlát postele a vylejvat nočníčky: sestry a pomocnice nám ovšem utíkají taky.“

„Berte to!“ poradil doktorovi opět... [známý advokát], kterému Pivoda hned večer znova zavolal. „Ty finance se časem docela určité srovnají, nebojte se, a tedka je moc důležitá jedna věc: Vy se potřebujete stát Blázištejnan, a to Blázištejnan sympatický. Mladý hezký milý lékař, co zanedlouho bude mít kolem sebe plno léčených a vyléčených pacientů, to je přesně to, co vy potřebujete být!...“

A tak doktor Pivoda pokrčil ramena a řekl si, že když je mladý hezký milý lékař, že se do toho všeho s plnou vervou pustí tak, jak se mu to nabízí. ...

Dr.Pivoda se totiž měl stát oblíbený proto, aby obstál v utkání s mocnými Blázištejnskými radními, kteří proti němu poštváli místní občany (výborné líčení tuposti a nebezpečnosti zmanipulovaných mas). Invence autorova se projevila i v líčení čarovné moci dračí kosti (nalezené ve sklepení hradu), která dokázala označit a vytrestat ty z veřejných činitelů, kteří byli podlí a pokryteční. Ačkoliv satirické líčení peripetií s obnovou hradu Blázištejn připomíná Kocourkov, nakonec to vyzní hluboce: je potřeba vize, potřeba lidí, kteří něco dělají pro kulturní hodnotu, ne jen pro peníze.

Pokud vím, je to autorova beletristická prvotina, a to až v 83 letech. Dosud prof. Wenke publikoval výhradně farmakologické texty (nejdříve vědecké práce, potom skvělé učebnice). Jak to u beletristických prvotin bývá, i tato asi odráží autorovu osobní zkušenost (problémy s obnovou rodinného domu v Klatovech, který získal zpět v restituci. Byl to krásný dům, který nechal postavit jeho otec a v němž prof. Wenke strávil své dětství a rané mládí. Při restituci byl dům již dost „vybydlený“). Baladu o hradu Blázištejně nepsal prof. Wenke pro „zisk a slávu“. Psal ji „do šuplíku“ především pro svá vnoučata pro dobu, kdy budou dospívat. Proto také asi vyšla v nákladu jen 20 kusů. Přimlouval bych se za to, aby vyšla znovu ve větším nákladu.



---

VEDA

---

O FINANCÍCH

A

ODBORNÝCH KONGRESECH



*Prof. Ing. Jiří Witzany absolvoval Fakultu stavební na ČVUT, kde byl také od roku 1963 vědeckým a pedagogickým pracovníkem. Po Listopadu byl zvolen děkanem stavební fakulty (1900-1997) a v letech 2000-2006 vedl České vysoké učení technické jako jeho rektor.*

## Jiří Witzany

### Věda a výzkum nejsou jen apendixem

*S emeritním rektorem ČVUT o financích na vědu a samosprávě univerzity*

**Podle statistik se u nás na vědu a výzkum dává z veřejných zdrojů čím dál tím víc peněz: od r. 1997 do roku 2007 se výdaje zvýšily ze 14 na 54 miliard Kč. To sice vypadá hezky, ale vědecké instituce i vysoké školy si stěžují, že na vědu a výzkum mají málo. Je částka, kterou na vědu a výzkum dostávají, dostatečná?**

Prostředky vynakládané na vědu a výzkum nejsou dostatečné. V řadě oblastí je nutné vybudovat vysoce kvalitní infrastrukturu, a to jak pokud jde o přístroje a vybavení laboratoří, tak i o vědecký personál. Z hlediska procentuálního podílu veřejných prostředků na výzkum z HDP, se blížíme průměru uvedeného podílu

zemí EU. Celkové prostředky na výzkum 1,54 % HDP jsou o cca 12 % nižší než je průměr EU 27, přičemž v porovnání se zeměmi jako je Finsko, Švédsko, Japonsko jsou tyto prostředky méně než poloviční, přestože mezi lety 2000-2006 došlo k jejich výraznému nárůstu. Pokud jde o průměrné rozpočtové prostředky na výzkum, jsou v ČR (0,62 % HDP) prakticky shodné s EU 27, avšak činí pouze 70 % prostředků poskytovaných na vědu a výzkum v Rakousku a ve Švédsku. Otázkou ale je, jaká je hodnota tohoto podílu ve srovnání s takovými zeměmi jako je Německo nebo Rakousko. Jak jsem uvedl, uvedené podíly prostředků na vědu a výzkum z hlediska HDP jsou zdánlivě srovnatelné, avšak skutečná hodnota těchto prostředků přepočtených na hlavu dosahuje přibližně 75 % průměru EU a méně než 30 % oproti Švédsku a Finsku. Pro výzkumnou práci, pokud má být kvalitní, potřebujeme kvalitní a spolehlivé vybavení laboratoří a experimentálních pracovišť, ale jejich cena je všude stejná, kupujeme je často v zahraničí za cenu, za jakou je pořizují i v Německu a Rakousku. Investiční náročnost výzkumu např. v oblasti fyziky, nanotechnologií, biologických a lékařských věd může při uvedených rozdílech finančních prostředků a převážně rozptýlené výzkumné infrastruktuře významně zhoršovat podmínky pro český výzkum.

### **To je jeden problém a co další?**

Další problém, který vnímám jako velice vážný, je otázka, jaký je podíl finančních prostředků, poskytovaných z privátních zdrojů. Tady zaostáváme, přičemž z veřejných prostředků je podporován průmyslový výzkum. Na výzkum uskutečněný v soukromém sektoru bylo např. v předchozím roce použito 14 % z veřejných zdrojů, zatímco ve Finsku jsou to 4 % a v Japonsku dokonce 1 %. Z dostupných analýz vyplývá, že podíl veřejných prostředků na celkových prostředcích u technologicky vyspělých zemí, jako je Japonsko, Finsko a Irsko klesá pod 30 %. To je dáno nikoliv jejich prostou výší, ale především relativně vysokým podílem zdrojů pocházejících z privátní sféry.

Podle Lisabonské smlouvy se podíl privátních zdrojů na celkových zdrojích předpokládá ve výši cca 70 %. Nízký podíl privátních zdrojů na celkových výdajích na výzkum obecně současně ukazuje na nízký podíl firem produkujících špičkové výrobky a nedostatečnou motivaci firem investovat do výzkumu. To považuji za závažnou skutečnost. Velký průmysl v českých zemích má velkou část výzkumných kapacit mimo Českou republiku. A průmysl, reprezentovaný malými a středními firmami a společnostmi, nemá dostatek prostředků.

**Mluvil jste o spolupráci s podnikatelskou sférou. Podle připravovaného zákona se na ni hodně spoléhá, že bude pomáhat při financování vědy na vysokých školách. Na to zehrají hlavně humanitní obory, ale v technických oborech s tím snad nebudete mít problém.**

Myslím, že ty problémy jsou obdobné jako v jiných oborech. U nás stále se výzkum a bádání považují za jakýsi appendix, něco, co není zcela nezbytné pro rozvoj a prosperitu společnosti. Můžeme ale čekat, až budeme mít uspokojeny všechny potřeby, a teprve potom, až něco zbude, to dát na výzkum? Tím si ale podřezáváme větev a uzavíráme cestu k budoucí prosperitě. A že technika nebude mít problémy? Bohužel velká část našich firem je v situaci, kdy spoléhá na stále ještě relativně nižší náklady na mzdy, na levnější pracovní sílu a na tom zakládá svojí konkurenceschopnost. Do té doby, než konkurenceschopnost našich firem bude založena především na špičkových výrobcích vyžadujících výzkum a vývoj, bude spolupráce mezi průmyslem, výzkumnými institucemi a vysokými školami stále více práním než skutečností. Taková spolupráce musí vzniknout z vnitřní potřeby soukromého sektoru, velkých, středních a malých firem, a ne jako něco, co se dá naplánovat. Například většina financí na výzkum na vysokých školách pochází z veřejných rozpočtových prostředků a pouze necelé procento ze soukromého sektoru.

### **Víte, jak to půjde změnit?**

Změnit dosavadní stav nebude jednoduché. Budeme muset projít fází, kdy pro vyrovnávání naší životní úrovně s životní úrovní vyspělých evropských zemí bude nutné, aby nárůst mezd na srovnatelnou úroveň byl provázen odpovídajícím nárůstem výkonnosti, mj. také produktivity z přidané hodnoty, kdy bude nutné vstupovat na trh konkurenceschopnými výrobky. Ty musí být skutečně na vysoké technické úrovni, a to nepůjde bez kvalitního výzkumu a vývoje a bez systému, který by umožnil urychlenou inovaci. To je fáze, do které se dříve nebo později musíme dostat a já osobně věřím, že tato fáze již byla zahájena.

### **Nedá mi to, abych se nezeptala na Bílou knihu a v souvislosti s tím na obavy třeba Univerzity Karlovy z toho, že budou omezeny akademické svobody. Podobné obavy mají ale i v Německu a Rakousku, jak ukázaly demonstrace tamějších studentů. Co o tom soudíte vy?**

Samozřejmě na univerzitách musí být prostor pro svobodné bádání, které není pod vnějším tlakem, nebo dokonce nějakým diktátem. Vzdělání musí podle mého názoru být v první řadě nezastupitelným prostředkem pro rozvoj kultury společnosti. Pokud jde o samosprávnost - samosprávné orgány jsou základem toho, aby se univerzita rozvíjela v pravém slova smyslu jako svobodná demokratická instituce, která vychovává všestranně vzdělané absolventy, kteří mají nezbytnou potřebu svobodného a kritického přístupu ke společenským problémům, k řešení problémů a vyjadřování se k nim, k zaujímání stanovisek. To je nezpochybnitelná úloha univerzity a jakýkoliv zásah do tohoto poslání může znamenat, že se vysoké školy dostanou do režimu instituce, která jen cosi produkuje, ale není to univerzita v pravém slova smyslu vycházející ze zásad Magma Charta. Na druhé straně univerzita potřebuje



kvalitní absolventy, kteří se dobře uplatní ve výzkumu a v praxi, aby měla dobré renomé a aby se na ní obracely příslušné instituce ať už průmyslové nebo společenské, aby byla úspěšná v získávání domácích i zahraničních výzkumných projektů. To vyžaduje kvalitní řízení. A protože každá svoboda je spojena s odpovědností, tak akademická obec, její samosprávné orgány musí na sebe převzít odpovídající odpovědnost za rozvoj univerzity. Je tedy třeba, aby samosprávné orgány byly složeny z morálně vyspělých a zodpovědných zástupců akademické obce, kteří si jsou této odpovědnosti vědomi tak, aby do čela univerzit volili osobnosti, které tuto prosperitu zajistí - a nikoliv ty, kteří nebudou důslední, umožní snadnější studium, snadnější získávání akademických hodností a nedůsledné plnění povinností.

*Marie Fleissigová*

*Poznámka: Statistické údaje čerpány z publikace RVVaI 2008 „Analýza stavu VVaI v ČR a jejich srovnání se zahraničím v r. 2008“ (JW)*

**Eva Křížová**

## **Může se Česko stát Finskem střední Evropy, jak navrhl NERV, aneb kdo je náš Väinämöinen?**

Skupina expertů NERV doporučuje nalézt východisko z krize v následování finského příkladu, tedy v investici do vzdělání, výzkumu a školství. Jako člověk, který téměř dvacet polistopadových let působí jako učitel a výzkumník na vysoké škole a s ohledem na nedávné veřejné události, prezentované jako *zabíjení české vědy*, jsem jejich návrh spontánně zařadila do kategorie špatných vtipů. Tak to ale autoři zcela nepochybně nezamýšleli a stojí tedy za to, zamyslet se hlouběji nad jejich podnětem. **Co odlišuje Finsko od České republiky, je především étos, který v této společnosti panuje a který vyjadřuje hluboké až mýtické přesvědčení Finů, že vzdělání je jejich záchrana a zdroj přežití.** Investice do vzdělání nejsou momentálním rozhodnutím jedné vlády a bylo by zcela chybné je interpretovat jako důsledek pragmatického vyhodnocení kritické ekonomické situace, která Finsko postihla v 90. letech. Vzdělání jako potenciál rozvoje nebylo objeveno během poslední recese, ale jeho hodnota je zakotvena ve finských mýtech a legendách Kalevala. Jednou z klíčových postav Kalevaly, od níž moderní Finové odvozují svou identitu, je mudrc Väinämöinen. Připisuje se mu, že zavedl řád v chaosu a byl nositelem univerzální znalosti a moudrosti. Jak by také ne, když byl v lůně své bájně matky celých 730 let? V tomto

kontextu lze vnímat skandál na Plzeňské právnické fakultě (opsané či neexistující či záměrně podvržené dizertační práce) jako natolik zásadní diskreditaci vzdělání, jež by se při plném vědomí hesla *nikdy něříkej nikdy* ve Finsku stát nemohla.

Na druhé straně máme něco společného, stejně jako oni i my jsme byli pod nadvládou cizích mocností, které se o naše území přetahovaly a střídavě je ovládaly. Kromě této zkušenosti nás spojuje i to, že samotná hodnota vzdělání je u naší populace vysoká, ale problém je podle mého názoru ve dvou detailech, které mohou celý výsledek zásadně ovlivnit.

Češi mají obecně úctu ke vzdělání, ale ne tolik k samotnému procesu jako spíše k jeho finálnímu produktu, jímž je maturitní vysvědčení, vysokoškolský diplom či diplom vyšší odborné školy, tedy tzv. papír. Tuto úctu ve zdeformované podobě vyjadřují tím, že diplomy si někdy lze koupit nebo je získat za nestandardně jednodušších podmínek. Má-li hodnotu diplom, pak učitel je spíše prostředníkem tohoto procesu. Jako posunovač provádí žáky či studenty na kolejích jejich trasy s cílovou stanicí maturita nebo promoce. Je úcta k diplomu opravdovým holdem vzdělání?

Pokud by hrál roli samotný proces vzdělávání, a ne jen *glejt*, pak by museli mít lepší vyhlídky studenti jedničkáři než ti, kteří odmaturoují se čtyřkami, ale zdá se mi, že na tohle se už nikdo nikdy po celý zbytek života maturantů nezeptá. V případě vysokoškoláků se jen laťka posune od maturity k vysokoškolskému diplomu.

Nutno dodat, že výjimečně hrají roli výsledky a že nejlepší badatelská pracoviště nebo i komerční firmy si již dnes vybírají z těch nejlepších, ale stále je to jen malý ostrůvek v moři. Je chvályhodné, že experti NERVu se shlédli ve Finsku, ale **Finskem střední Evropy se můžeme stát, až bez sebemenších pochyb dáme do vzdělání, školství a výzkumu první, a ne až poslední korunu**, která zbude po škrtech v rozpočtových kapitolách a až lidský faktor bude důležitější než nákup interaktivní tabule.

Finsko je pro učitele i pro studenty země zaslíbená a je skvělé, že ji dnes z tohoto pohledu můžeme poznávat na vlastní kůži. Finští učitelé mají platy, které jsou srovnatelné s platy lékařů, a co je ještě důležitější, jsou otevřeni transformaci školství podle potřeb budoucnosti. Jsou díky svým dobrým existenčním podmínkám a sociálnímu postavení nejen vstřícnými vůči studentům, žákům a rodičům, neboť vzdělání chápou jako společný úkol, ale jsou i nositeli progresivních změn a inovací ve školství, což zpětně hodnotu vzdělání a jeho potenciál zvyšuje.

*V redigované podobě  
otištěno v Hospodářských novinách  
16. 10. 2009*

## O Bílé knize mezinárodně

V polovině října se v Praze konala dvoudenní konference o reformě vysokých škol, na níž se experti z Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj věnovali programu rozvoje školství, takzvané Bílé knize terciárního vzdělávání. Podle expertů Bílá kniha obsahuje řadu cenných návrhů; spokojeni byli například s návrhy na zavedení školného, ale současně požadovali také komplexní podporu studentů, grantů a stipendií, které by ovšem navazovaly na sociální situaci jednotlivých vysokoškoláků. Vyslovili se také pro větší diferenciaci vysokého školství – rozdělení na výzkumné vysoké školy a školy věnující se více vzdělávání. Na dotaz reportéra České televize, zda něco Bílé knize nevytýkají, experti diplomaticky pouze řekli, že hovořili s odborníky, kteří nějaké výtky k té Bílé knize mají. Jedním z nich je například rektor UK Václav Hampl, který pro ČT zopakoval, že univerzita se obává omezení akademických svobod.

Leo Klein, Monika Tokarik

### 13. kongres Evropské popáleninové asociace v Lausanne

Ve dnech 2.-5. září 2009 se ve švýcarském Lausanne uskutečnil již 13. kongres Evropské popáleninové asociace (European Burns Association - EBA). Zúčastnil se ho rekordní počet účastníků – 830, zejména z Evropy, ale i ze všech dalších kontinentů. Tato skutečnost je odrazem stále se zvyšující prestiže a odborné autority EBA, evropských standardů a metod v komplexní léčbě popálenin.

V průběhu čtyř programově nabitých dnů byla diskutována **témata ze všech oblastí popáleninové problematiky** počínaje prevencí přes veškerou chirurgickou, anesteziologickou problematiku, otázky imunologie a metabolismu, intenzivní péče, kožních krytů a náhrad a výzkumem v oblasti popálenin a hromadnými termickými katastrofami konče. V této stručné kongresové zprávě není možné zmínit všechny oblasti, a proto zmíníme jen některé souhrnné postřehy, zvláštnosti, které byly na tomto kongresu nové. Podrobněji se zmíníme jen o některých aspektech intenzivní péče o popálené, neboť v této oblasti se posterem prezentovalo i pražské popáleninové centrum. Experimentálně se zabýváme využitím natriuretického peptidu, angiotenzin konvertujícího enzymu v monitoraci a korelaci s hemodynamickými parametry při myokardiálním přetížení u kriticky popálených. Z několika zajímavých sdělení zabývajících se léčbou popáleninového šoku bychom rádi zmínili následující:



*Foto: MUDr. Y. Kaloudová*

Podle německo-skotsko-britské studie bylo dotazáno 32 BICU (Burns Intensive Care Unit), které představovaly polovinu ze všech pracovišť zabývajících se touto problematikou v daném regionu, ohledně objemové resuscitace v průběhu popáleninového šoku. 84 % oslovených respondentů zahajuje objemovou resuscitaci při popáleninách rozsáhlejších než 15 % tělesného povrchu, 81 % používá resuscitační formuli podle Parklanda, 12,5 % podle Muira a Barclaye (zahrnující jako resuscitační roztok albumin). 47 % respondentů používá roztok Ringer laktát, 13 % albumin. Hodinová diuréza je převažujícím monitorovaným parametrem u 47 % BICU, právě tak jako monitorovaný a kalkulovaný interval 24 hodin. 66 % respondentů hodnotilo svůj protokol jako adekvátní. Podle švédské studie parametry LVEDA (Left Ventricular End-Diastolic Area – telediastolická plocha levé komory) a SV (Stroke Volume – tepový objem) podle transezofageální dopplerovské echokardiografie vykazují při objemové resuscitaci podle Parklandovy formule v prvních 12 hodinách relativní centrální hypovolémii. Britská studie potvrdila relativní bezpečnost koloidů v časně fázi popáleninového šoku. V 73 % byla použita resuscitační formule dle Muira a Barclaye, fenomén „fluid creep“ byl zachycen, nicméně aplikované množství resuscitačních roztoků, včetně albuminu, byla maximálně 1,4 – 1,6x vyšší než původně vypočtená a tedy menší než dokumentovaná v literatuře při použití krystaloidních roztoků.

Endovaskulární ohřev systémem CoolGard podle studie z Francie je doporučován u rozsáhlých chirurgických výkonů. Katétr je zaveden cestou femorální žíly do dolní duté žíly. Podle jiné britské studie se jako perspektivní jeví měření poměru albumin/kreatinin, který umožní kvantitativně validizovat systémový kapilární leak a identifikovat tak rizikové pacienty s potenciálem rozvoje multiorgánového selhání. Kategorizace pacientů podle RIFLE skóre (Risk – Injury – Failure – Loss-End Stage) podle řecké studie napomáhá časně identifikovat pacienty s rizikem akutního selhání ledvin. Podle holandské studie pacienti uměle plicně ventilovaní pozitivním přetlakem bez ohledu na diagnózu inhalačního traumatu vykazovali signifikantně vyšší potřebu tekutin. Jejich kumulativní tekutinová bilance přímo korelovala s četností orgánových komplikací a délkou hospitalizace. Perkutánní dilatační tracheotomie, provedená do 48 hodin po endotracheální intubaci, podle studie z Ankary se jevila jako bezpečná technika provedení tracheotomie u popálených pacientů, včetně signifikantního zlepšení PaO<sub>2</sub>/FiO<sub>2</sub> po provedeném výkonu. Nejen respirační a neurologické, ale i kardiovaskulární manifestace (asystolie, poruchy depolarizace, supraventrikulární a ventrikulární tachyarytmie) u pacientů s inhalačním traumatem mohou být projevem intoxikace kyanidem. Neodkladná aplikace antidota hydroxokobalaminu v dávce 7 g u subendokardiální ischemie podle EKG, 5 g u endokardiální ischemie, 4,5 g u arytmií, normalizovala ekg záznam a zlepšila prognózu těchto pacientů. V prehospitalizační fázi lze aplikovat hydroxokobalamin v dávce 70mg/kg hmotnosti u dětí intraoseálně.

V celkovém pohledu na závěry kongresu se jednoznačně ukazuje **nutnost prohloubení spolupráce** a vzájemné komunikace mezi popáleninovými centry našeho kontinentu. Především státy Evropské unie mají pro tyto aktivity veškeré legislativní podmínky. Zaznělo několik dobrých příkladů o spolupráci center v Německu, Belgii Holandsku při řešení hromadných popáleninových katastrof. Především v příhraničních prostorech je urgentní pomoc a i hospitalizace popálených zajišťována bez ohledu na národnost raněného, vždy je rozhodující rychlost a dostupnost péče – tedy nejbližšího specializovaného pracoviště. EBA rovněž výrazně postoupila v přípravě celoevropských standardů a guidelines pro termické úrazy. Můžeme s hrdostí konstatovat, že řada prvků, které byly vytvořeny a fungují v naší zemi, byla převzata i do těchto směrnic (např. personální aspekty činnosti popáleninových center, princip interdisciplinární týmové spolupráce v léčbě popálených apod.). K prohloubení spolupráce na evropském kontinentě nepochybně přispěje i velmi aktivní zapojení jižní části kontinentu a zemí kolem Středozevního moře prostřednictvím Mediterranean Council for Burns and Fire Disasters (MBC), jehož představitelé na kongresu aktivně vystupovali, a vzniklá dohoda o další spolupráci s EBA je jedním z velmi cenných závěrů kongresu.

**Organizace** kongresu byla, jak ani jinak nelze ve Švýcarsku očekávat, perfektní. Plenární zasedání, vyzvaní přednášející se stěžejními tématy a dále jednání

v sekcích byla precizně sladěna a veškerý časový harmonogram plně respektován. Výborná a bohatě zastoupená byla i posterová sekce, v níž v průběhu dvou dnů bylo vystaveno téměř 250 sdělení. Novinkou bylo, že všichni autoři aktivně referovali určeným hodnotícím komisím přímo u posterů. Každý den byly vyhlášeny nejlepší postery a jejich autoři odměněni. Dále mohli přednést formou krátké přednášky své sdělení. Organizována byla, již tradičně, i sekce PAM (nelékařské profese v léčbě popálenin - sestry, fyzioterapeuti, psychologové apod.), z nichž nejlepší byli rovněž vyhodnoceni a odměněni.

Celková příprava i průběh kongresu byly na vysoké profesionální úrovni a rovněž tak naprostá většina sdělení. Zajímavá byla již **příprava odborného programu**. Každé přihlášené abstraktum bylo anonymním způsobem hodnoceno 3–5 odborníky, vše formou on-line. Na základě těchto hodnocení byl sestaven program a bylo vybráno 170 abstrakt k publikaci do Supplementa prestižního odborného časopisu Burns (vůbec poprvé).

Na základě odborných garancí byl tento kongres, rovněž poprvé, pro účastníky započítán do evropského systému dalšího vzdělávání a bylo takto možno získat 18 kreditů.

Organizátorům se výtečným způsobem podařilo zajistit i podporu sponzorů z řad výrobců léčiv, zdravotnické techniky a dalších produktů souvisejících s popáleninovou medicínou. Díky této spolupráci proběhla také řada odborných workshopů a sympozií specificky zaměřených na některé detailní problémy.

Závěrem je možno konstatovat, že kongres EBA v Lausanne proběhl na vysoké odborné i společenské úrovni. Podařilo se splnit všechny cíle, které si organizátoři v čele s profesorkou Mette Bergerovou stanovili, což bylo vyjádřeno na závěrečném valném shromáždění členů EBA v jejich hodnocení. Velký úspěch na diplomatickém poli slavila i naše republika, konkrétně Česká společnost popáleninové medicíny ČLS JEP. Prof. MUDr. Pavel Brychta, CSc., přednosta kliniky popálenin a rekonstrukční chirurgie FN Brno-Bohunice, byl pro příští funkční období výkonného výboru zvolen prezidentem EBA. Povede tak Evropskou popáleninovou asociaci až do jejího příštího kongresu, který se bude konat v roce 2011 v Den Haagu v Holandsku.

*Doc. MUDr. Leo Klein, CSc., Chirurgická klinika LF UK a FN Hradec Králové  
MUDr. Monika Tokarik, Klinika popáleninové medicíny 3. LF UK a FNKV Praha*





*Profesor Pehamberger z Vídně přebírá čestné členství České dermatovenerologické společnosti ČLS JEP z rukou jejího předsedy prof. Arenbergera.*

## Petr Arenberger

### Žofínský kongres dermatovenerologů

Ve dnech 5.–7. 11. 2009 proběhl na pražském Žofíně v pořadí již 5. kongres českých a slovenských dermatovenerologů a byl zase v mnohém nový.

Odborný program a satelitní symposia sledovalo **téměř 1000 kožních lékařů** z České republiky, Slovenska, Německa, Rakouska, Švýcarska, Belgie, Dánska, Litvy Lotyšska, Bulharska a dalších zemí. Dermatovenerologové aktivně prezentovali více než 100 vysoce kvalitních přednášek se simultánním tlumočením.

V letošním roce se k českým a slovenským kolegům navíc připojili dermatovenerologové, většinou osobnosti v oboru, z **Německé dermatologické společnosti (DDG)**, kteří s organizátory společně oslavili 120. výročí založení DDG v roce 1889 v Praze ve Slovanském domě (tehdejším Německém domě na Příkopě). Čtvrteční program byl standardní česko-slovenský se strukturou, kterou známe z minulých kongresů, páteční společný program 6. 11. 2009 pak proběhl jak v češtině a slovenštině, tak v němčině se simultánním tlumočením. Vyslechli jsme z úst expertů

na danou dermatovenerologickou oblast ta nejlepší highlights s ohlédnutím se za úspěchy posledních 120 let.

Mnozí si už zvykli jezdit na dvě další tradiční podzimní akce – seminář Sekce **dětské dermatovenerologie** ČDS ČLS JEP a konferenci Pracovní skupiny pro akné. Obě tato odborná setkání proběhla v rámci výše zmíněného kongresu. Ten tak pokračuje v tradici úspěšných odborných setkání v Brně, Bratislavě, Praze a opět v Bratislavě v letech 2005 až 2008.

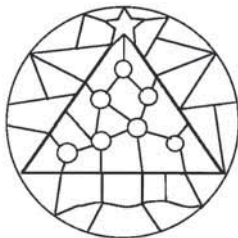
V letošním ročníku byly oblíbené a prakticky zaměřené **edukační kurzy**, vedené odborníky na prezentovanou tematiku předřazeny před kongresové jednání ve středu 4. 11. 2009. Proběhly na dermatovenerologické klinice FNKV v Praze 10. Tam se také ve čtvrtek dopoledne uskutečnila operace rozsáhlého bazaliomu ve kčtici s lalokovou plastikou tvaru větrného mlýna, která byla přímým přenosem přenášena z operačního sálu kliniky do hlavního sálu na Žofíně.

Aktuálně koncipovaný odborný kongresový program tak proběhl v atraktivním prostředí paláce Žofín společně se zajímavou společenskou částí na Žofíně a ve Velké aule Karolina. Tam byla kromě slavnostního aktu ke 120. výročí DDG udělena čestná členství České dermatovenerologické společnosti (profesoři Luger, Pehamberger, Gollnick, Arenberger), medaile ČLS JEP (profesor Ruzicka), ocenění Slovenské dermatologické společnosti a ceny za nejlepší publikace (profesoři Pizinger a Štokr, Dr. Benáková a Tichý). Dermatologický univerzitní nadační fond získal při této příležitosti grant od DDG na výzkumnou činnost pro české dermatovenerology na příštích pět let ve výši 75.000,- EUR.

Záštitu nad kongresem přijal senátor Karel Schwarzenberg, který má díky svému rodinnému zázemí nejvíce z českých politiků co říci k historickému česko-slovensko-německo-rakousko-uherskému dermatovenerologickému setkání.

Na tuto **120letou tradici** se tak podařilo navázat spolupráci na nové moderní úrovni ve středoevropském regionu s přesahem do mnoha zemí, která má ambice přetrvat dalších 120 let. Účastníci zhodnotili velmi pozitivně nejen tento historický fakt, ale i velmi přátelskou atmosféru a profesionální organizaci.

*Prof. MUDr. Petr Arenberger, DrSc, MBA, prezident České dermatovenerologické společnosti ČLS JEP*





Jan Bartoníček

## Reakce na článek Martina Krbce

*Ad „Traumatologie ve FNKV: historie, současnost a perspektiva“ (VNR 3/2009)*

V článku, ve kterém autor podává svůj osobní pohled na historii traumatologie ve FNKV, mimo jiné na str. 52 uvádí:

*„Bohužel v porevolučním chaosu začátkem 90. let došlo na základě konkurzu neočekávaně ke změně ve vedení kliniky a prof. Čech byl po pouhých osmi letech vedení ve svých 65 letech z této funkce odstaven. Další vývoj kliniky byl poznamenán ztrátou jednoho traumatologického operačního sálu a části lůžkové kapacity. Tím se kapacita kliniky dostala na určitou podkritickou hranici a bylo nutno omezit některé oblasti činnosti. Tak zaniklo oddělení dětské ortopedie, v oblasti páteřní chirurgie zbylo místo pouze pro traumatologii, endoprotetika se redukovala co do počtu implantací i spektra nahrazovaných kloubů. Při přirozeném nárůstu traumatologie a snížení kapacity kliniky zákonitě došlo na oktrojování oboru ortopedie jako takového a tento trend pokračoval i nadále, když jsem v roce 1999 kliniku opustil. V těžké době opustila kliniku i řada dalších kmenových lékařů, kteří se stali později přednosty nebo primáři různých klinik a oddělení, mj. doc. Trč, doc. Klézl, MUDr. Váchal, doc. Stehlík, prim. Bartoš, MUDr. Jehlička a další.“*

Z uvedených slov by se mohlo zdát, že klinika v těchto letech skomírala po stránce výkonnostní, personální i vědecké. Fakta však hovoří poněkud jinak. Nechci posuzovat legitimitu konkurzu, ve kterém byl „odstaven“ prof. Čech. To přísluší současnému děkanovi doc. Svobodovi, který byl tehdy předsedou konkurzní komise, tehdejšímu děkanovi prof. Höschlovi a doc. Urbanovi, oba byli též členy této komise. Jen bych připomněl, že konkurzu se tehdy zúčastnil mimo jiné i autor článku doc. Krbec.

Co se týká katastrofického vývoje, čísla hovoří opačně. V roce 1992, tedy v posledním roce vedení kliniky prof. Čechem, měla klinika 100 lůžek a hospitalizovala ročně 1467 pacientů, z toho 800 akutních traumat a 667 plánovaných pacientů. V roce 2008 bylo na 80 lůžkách hospitalizováno 2 860 pacientů, z toho 1385 akutních traumat a 1475 plánovaných pacientů. Tzv. dětské oddělení představoval jeden velký pokoj na III. stanici dospělých pacientů. Nevyhovoval řadě předpisů a udržovat ho nemělo smysl v době, kdy v Praze kapacita dětských lůžek na ostatních klinikách převyšovala jejich potřebu. V roce 1992 bylo provedeno 200 náhrad kyčelního kloubu, v roce 2008 to bylo 274 náhrad kyčle. V roce 1992 byla klinika posledním univerzitním pracovištěm, kde se systematicky neprováděla aloplastika kolenního kloubu. V roce 2008 bylo provedeno 135 náhrad kolena. Aloplastika ramenního kloubu se v roce 1992 neprováděla vůbec, v roce 2008 zde bylo provedeno 19 výkonů. Se spondylochirurgií ve FNKV jsme začali v roce 1991, kdy bylo operováno prvních 11

pacientů, v roce 1999, kdy doc. Krbec odcházel, to bylo již 104 pacientů a v roce 2001 dokonce 123 pacientů. Limitací počtu totálních náhrad a spondylochirurgických výkonů nebyla ani tak kapacita kliniky, jako limitovaný objem přidělených finančních prostředků. Autor článku zapomněl zmínit, že prof. Čech na klinice pracoval dále a společně s doc. Džupou vydali v roce 2004 knihu *Revizní operace kyčelního kloubu*, která vycházela z vlastního materiálu.

Co se „revitalizace“ ortopedie týká, je zcela opomenut fakt, že klinika byla jedním z mála pracovišť, kde byly systematicky prováděny osteotomie, publikovány jejich výsledky a tyto články byly citovány v předních světových monografiích.

Co se týká odchodů uvedených lékařů, doc. Trč odešel v roce 1994 na místo zástupce přednosta 2. Ortopedické kliniky s perspektivou přednostnosti, která se naplnila v roce 1999. Dr. Stehlík odešel v roce 1996 do privátního sanatoria v Mladé Boleslavi, přesto mu byla již jako externistovi umožněna habilitace. Doc. Krbec byl mnou v roce 1996 jmenován prvním zástupcem přednosta a po tři a půl roku se tak podílel na vedení kliniky. Do Brna odešel s tím, že rok mu toto místo budu rezervovat. Po celou dobu jeho působení v Brně měl na klinice částečný školský i zdravotnický úvazek včetně pravidelné ambulance pro své pražské pacienty. Dr. Bartoš odešel z místa primáře kliniky na funkci ředitele ÚVN Praha-Střešovice. Dr. Váchal odešel do privátního zařízení v roce 1999, dr. Jehlička ho následoval o rok později.

V další části svého článku autor uvádí, že by chtěl „*udržet a dále rozvíjet vysokou úroveň péče v oboru traumatologie pohybového aparátu a vytvořit pro ni adekvátní podmínky*“. Kde se vzala tak vysoká úroveň po 15 letech involuce pracoviště? Jestliže existoval nějaký problém, pak se týkal prostorových a kapacitních podmínek, v kterých pracoviště působilo. Ty byly bohužel nejhůřší ze všech ortopedických klinik a traumacenter v celé ČR.

Přesto „zmírající“ klinika vyprodukovala v letech 1995-2008 celkem 21 článků v časopisech s IF a dalších 8 článků ve specializovaných zahraničních časopisech, získala 12 grantů IGA. Za tu dobu bylo obhájeno sedm CSc. a Ph.D. dizertací, pět habilitací, jeden doktorát věd a jedno profesorské řízení. Klinika se stala respektovaným pracovištěm doma i v zahraničí, které navštívily přední osobnosti světové ortopedie a traumatologie. Členové kliniky byli zváni k přednáškám na významných mezinárodních fórech a články, které z kliniky vyšly, jsou citovány ve světové literatuře a těchto citací neustále přibývá. Nejen všechna tato, ale i další fakta byla pravidelně uváděna v ročenkách Ortopedicko-traumatologické kliniky, které vycházely pravidelně od roku 1997, a komplexně byla shrnuta v poslední ročence z roku 2008. Tuto ročenku dostávalo vedení fakulty, vedení nemocnice a všichni přednostové ústavů a klinik. Není tak žádným problémem si výše uvedené skutečnosti ověřit.

*Prof. MUDr. Jan Bartoníček, DrSc., byl přednostou Ortopedicko-traumatologické kliniky 3. LF UK a FNKV v letech 1993-2008.*

---

TEXT

---

DEVĚTAOSMDESÁTÝ  
PETRA PITHARTA



*Na Slupi 15. 11. 1939. Archiv UK*

**Petr Pithart**

## **Sedmnáctý listopad v ponorné řece českých dějin**

*Petr Pithart: Devětaosmdesátý. Vzpomínky a přemýšlení. Krédo. Academia, Praha  
2009*

### ***Ukázky z knihy***

#### **Zpátky mezi studenty a knihy**

O prázdninách 1989 se mi podařil manévr, na který jsem pak byl po tři roky hrdý – za chvíli vysvětlím, proč právě jen tak dlouho. Přítel učitel jazyků na volné noze a funkcionář Československé strany socialistické, jeden ze studentských vůdců osmašedesátého, mi zprostředkoval práci knihovníka na Husově bohoslovecké fakultě Československé církve husitské v Dejvicích. On sám tam externě učil němčinu. Místo knihovníka bylo už několik let neobsazené a knihovna byla zanedbaná. Připadalo mi to jako sen: po dvaceti letech zase mezi knihami

a hlavně mezi lidmi knih, doslova mezi vzdělanci a ještě k tomu mezi mladými lidmi.

Nikterak jsem nelitoval dlouhých let strávených v zasmrádlé maringotce mezi dělníky-čerpači podniku Vodní zdroje, zahradními dělníky v boudě na Nebozízkou v podniku Sady, lesy a zahradnictví na Petříně i skladovými dělníky a úředníky v Ústředních skladech hl. města Prahy, ale přece jen být celý den mezi knihami místo mezi třícoulovými trubkami a taženou legovanou ocelí a vruty z Libčic n/Vltavou, nebo dokonce v noční hlídačské boudě podniku Inženýrské a průmyslové stavby, bylo lákavé.

Udělal jsem všechno, abych „proklouznul“ co možná nenápadně, aby si té změny zaměstnání estébáci nestačili ani všimnout a nemohli mi tak v ní zabránit. Kolikrát se už stalo, že zpráva, co jsem zač, na mne v podniku, ve kterém jsem se ucházel o místo, čekala už ve chvíli, kdy jsem tam zaklepal na dveře! Manévr musel být proto tentokrátě uskutečněn v co nejkratší době. Moje zlatá paní vedoucí oddělení hutního materiálu Běla Čtvrtníková v Dlouhé ulici byla srozuměna s tím, že podepíše ukončení pracovního poměru dohodou až úplně poslední den v měsíci a druhý den už budu v Dejvicích, kde byli také se vším srozuměni. Vůbec nikomu jsem o tom neřekl, aby to někudy neprosáklo k policajtům.

Zřejmě neprosáklo, úspěšně jsem nastoupil a byl jsem navíc hrdý na to, že jsem to dokázal, že už v tom umím chodit, že lidé kolem mne (v kanceláři skladu bylo pět dam a já) drželi jazyk za zuby. Říkal jsem si, že i tak možná oceňují, že jsem je nikdy do ničeho nezatahoval, neohrožoval je a nevnucoval se jim svým osudem, zkrátka nevytáhoval se nad ně a choval se jako jeden z nich.

Pracoviště v Dejvicích bylo opravdu z kategorie snů. Knihovna byla sice zanedbaná, knihy dlouho nezařazované, ale to dám za pár měsíců dohromady... Místnosti knihovny byly v pátém patře, přitom dejvické činžovní domy jsou o patro nižší, takže z mých oken byl výhled – do krajiny! Viděl jsem skály vltavského údolí pod Bohnicemi, louky na Babě, snad i Říp.

Tady bych se chtěl dočkat důchodu, říkal jsem si. A ten stůl! Knihovník měl obrovský černý stůl, jaký snad může vzniknout jen na zakázku a po kterém jsem vždycky toužil. Abych mohl kolem sebe mít rozložených co nejvíce knih a aby se mi přitom nesesyřely na hlavu.

Na fakultě bylo opravdu živo: nevím, zda husitská církev jako celek, ale studenti byli viditelně v pohybu, orientovaní a angažovaní vysoko nad pražský průměr. Také proto, že měli mezi sebou, alespoň tak mi to s obavami sdělil jeden z profesorů, Janu. Jana byla prý „kukaččí vejce“. Ve skutečnosti prý katolička, tajná, jak jinak na této škole, na katolické bohosloví tenkrát ženy nebrali a ji by nevzali, i kdyby byla muž. Měla totiž jeden malér za druhým, prý s StB, dodávalo se tiše. Jak doma v Roudnici nad Labem, tak na fakultě. A tak byla ostře sledována a s ní i fakulta, na které kazila spolužáky a spolužačky.

Jana rozhodně nebyla sama. Takže by mě nemělo překvapit, co mě po letech přece jen překvapilo.

Dovolím si teď střih: Občanské hnutí už prohrálo volby a moje vláda právě končila, když jsem ještě jako její předseda byl v Čelákovících na odhalení busty jednoho z našich letců ve Velké Británii za války. Po slavnosti jsme se vydali pěšky na radnici; přidal se ke mně místní farář Československé církve husitské. Měl evidentně potřebu se pochlubit, jaký byl hrdina: kdybyste tušil, pane premiére, co já s tím měl tenkrát za potíže, když jste měl přijít na fakultu! Jaké potíže, ptám se, vždyť to vůbec nikdo nevěděl, stalo se to doslova přes noc. Ale kdepak, oni to věděli dávno předtím, a my se museli za vás zaručit, já taky jsem se za vás zaručil, abyste věděl!

Takže fakulta byla profízlovaná až na půdu, až do té knihovny s výhledem na Babu! To se pak potvrdilo ještě jednou: uprostřed slavnostní inaugurace studentů v druhém roce existence Středoevropské univerzity (na které jsem od roku 1992 působil jako Senior Research Fellow), byl jsem neustále tahán za rukáv a skupinka bývalých kolegů - učitelů dejvické fakulty - do mne bez přestání hučela a nutila mne k vážnému rozhovoru. Akademičtí funkcionáři fakulty mne na té slavnosti přemlouvali, abych se stal jejich děkanem, že prý jím nikdo z nich být nesmí, že ovšem bez děkana škola být nemůže, že ji to zničí, vypadne ze svazku Univerzity Karlovy, zavřou ji... My všichni tam jsme totiž vedeni jako agenti, naléhavě a bez všeho upejpání mi vysvětloval jeden pan profesor během slavnostních projevů. Pouze judaista kolega starozákoník agentem prý není, ale ten už je zase moc starý... To nejadí, pane profesore, vždyť já nejsem ani členem vaší církve, namítal jsem. To nevadí, ale pracoval jste u nás, to je jedno, že jen pár měsíců, prosíme vás, zachraňte nás. Spěchá to... Nemohl jsem než odmítnout, a nakonec tu fakultu nerozpustili. Pana profesora potkávám, vždycky se k němu hlásím a on ke mně. Neuvěřil jsem, že byl skutečný agent, ale věřím, že on a všichni ostatní jim tam něco kdysi podepsali, aby se oni a s nimi i fakulta udrželi, když už měla takové studenty jako byla Jana, a teď ještě takového knihovníka...

Vzpomínám na to proto, že až dodatečně se člověk dozvídal, jak měla StB některá pracoviště obšancovaná, profízlovaná: někdo z dvou tří lidí, kteří mě tam očekávali, prostě podal zprávu, že se k nim chystám. Takže důvod k malé mobilizaci, k prověření, zda podepsané závazky platí: musili za mne dát záruku, jinými slovy museli slíbit, že o mně budou podávat zprávy. A já bláhový myslel, že už jsem pomalu profík, že to s estébáky umím, že se mi podařilo jim proklouznout. Ve skutečnosti jsem byl něco jako moucha, která se chystá vletět do pavučiny, což byla příležitost, aby všechny signální systémy pavučiny byly prověřeny, aby včas podaly zprávu a pak kontrolovaly moji přítomnost. To byl systém jejich práce: navazovat nové závazky, kontrolovat, zda fungují staré, prověřovat spojení. Síť se neustále oživovala, prozvoňovala, řekli by kdysi vojáci s polními telefony. Nakonec jim to k ničemu nebylo, stav společnosti stejně nedokázali odhadnout.

Do „seznamů“, na svůj spis, jsem se nikdy nešel podívat. Ne že bych jim nevěřil, ale zároveň vím, že se jim věřit nedá. A já nejsem ani bůh, ani ředitel Ústavu pro studium totalitních režimů, abych se v tom vyznal. Někdo říká, že jsem srab a bojím se podívat pravdě do očí. Já ale nevím, co či spíše kde je pravda. Jí bych se do očí podívat odvážil.

Na bohoslovecké fakultě jsem strávil necelý půlrok. Jednoho dne koncem listopadu jsem vstal od toho velkého stolu, nechal jsem tam všechno otevřené, rozdělané a sestoupil do podpalubí Laterny magiky. A už jsem nevystoupil. Za pár týdnů mně všechny mé věci přinesli v jednom papírovém pytli: když nemáte čas ani k nám zaskočit...

### **Ten den**

V pátek 17. listopadu dopoledne za mnou do knihovny v 5. patře přišlo několik studentů, Jana samozřejmě mezi nimi. Doufáme, že půjdete dnes odpoledne na Albertov s námi, naléhala. V mé překvapivě a na mne pohotově a jednoznačné odpovědi, skoro odseknutí, byla celá trpká zkušenost posledních let, ale poprvé zároveň snad i jakási předtucha: řekl jsem bez rozmyšlení, skoro vzdorovitě, naštvane, že nepůjdu a že vím proč. Jen jděte konečně už vy a nás, myslel jsem disidenty, do toho tentokrát už netahejte. Vezměte to konečně do vlastních rukou!



*17. listopad 1989, foto archiv VNR*

Studenti odešli. Teprve po chvíli jsem si uvědomil, co všechno jsem tím odmítnutím vlastně řekl, co všechno jsem odmítl: téměř již stereotyp disidentsko-estébáckých konfrontací, kdy oběma stranám šlo někdy už také jen o prestiž: přece nemůžeme zůstat doma, tu radost jim neuděláme..., přece je nemůžeme nechat vyřvávat na náměstích... Disidenti by měli zůstat doma, aby se snad už konečně ukázalo, že nejenom oni ten režim nechťejí, že ten dnešní průvod nebude zase jen disidentský podnik, samé známé firmy, inspirované, jak se pořád oficiálně vykládalo, nepřátelským Západem, že tedy demonstraci svedou zorganizovat i nedisidenti.

Byla v tom mém odmítnutí únava i naděje, naděje i únava. Z Havlovy knihy Prosim, stručně se dozvídám, že uvažoval podobně. Dokonce odejel z Prahy na Hrádeček: „Bál jsem se, že by to mezi studenty mohlo vyvolávat dojem, že jim tuto veskrze jejich, jimi vymyšlenou a jimi zorganizovanou věc chci vyvlastnit nebo jak se dnes říká vytunelovat tím, že převedu pozornost ke své osobě a budu vyvolávat bezděčný dojem, že to shromáždění zorganizovala Charta 77 nebo že ti studenti jsou jen její odbočkou.“

Pro přežívající a dozajista věčně živé stoupence konspirativních teorií to ovšem bylo tak, že Havlův odjezd na Hrádeček a Jakešův na stranické sídlo Orlick (v chatičce ve tvaru sudu tam prý hrávali mariáš), patřily ke spikleneckému plánu: obě moci, stará a budoucí, vyklízejí Prahu, do té přijíždějí lidé KGB, aby řídili inscenaci masakru na Národní třídě a připravil i tak atmosféru pro vystřídání moci. Bude to něco za něco, my vám dáme moc politickou, vy nám necháte moc ekonomickou. Revoluce je tak už předem prodaná, není to tedy revoluce, ale spiknutí Charty 77 a StB...

Ve skutečnosti jsme si nejen Havel, ale my všichni disidenti intenzivně přáli, aby to tentokrát už skutečně prasklo, a usoudili jsme, že se k tomu studenti hodí víc než my.

Jana a její přátelé byli viditelně rozjařeni a určitě jsem jim nepokazil náladu. Toto jejich rozjaření mne utvrzovalo v přesvědčení, že dnes večer mám zůstat doma, že máme zůstat doma. Možná, že jsem něco přece jen tušil. Ale spíše ne. Spíše jsem byl po těch letech unavený.

Sedmnáctý listopad je pro Čechy, Moravany a Slezany velmi silné, v naší historii snad jedno z nejsilnějších dat, protože je jaksi „zdvojené“, a dnes, po roce 1989 už „ztrojené“. Je to datum, obtížené symboly, za kterými je krev a lidské životy. Kdo ví, zda si to všechno uvědomovali ti, kdo toho dne k večeru začali sestupovat z Albertova dolů do města. Jsou v tom datu totiž skryty i odkryty více než jen jedna vzpomínka: na vznik samostatného státu a na odpor k nacistické okupaci.

Osmadvacátého října 1939 (jedenadvacáté výročí vzniku samostatného státu) došlo v Praze k nejmasovějším do té doby pouličním demonstracím ze všech okupovaných zemí Evropy. Zastřelen byl dělník Václav Sedláček a smrtelně zraněn student medicíny Jan Opletal, který později zemřel. O dělníkovi se mluvilo vždycky méně, důležitý byl student, protože po jeho pohřbu došlo k masové represii. Dva dny



po jeho pohřbu, který byl další manifestací odporu, byly totiž zavřeny české vysoké školy, studentští vůdcové popraveni a stovky studentů poslány do koncentračního tábora. Něco jako začátek intelektuální dekapitace českého národa. Víím, že to čtenář všechno dobře ví, opakují to jen proto, že mě dosud zajímá, zdali to věděli také mladí lidé na Albertově. Věděli určitě, že toho dne je Mezinárodní den studentstva, jeden z mála smysluplných oficiálních významných dnů v kalendáři, a tušili, že setkání je nejspíše právě proto povoleno. Těžko totiž mohlo být zakázáno.

Řekl bych, že to mohlo být tak: hodně zasuté, polozapomenuté dějiny zase jednou vstoupily do živých, současných dějin, proud jejich ponorné řeky se vydral na povrch a spláchl poslední zbytky hrází a hráziček totalitární moci. I ty polozapomenuté dějiny totiž nějak záhadně fungují. Že tedy ony vedly průvod studentů spíše než falešný student Růžička – agent Zifčák, který jej na křižovatce před Národním divadlem údajně zatočil na Národní třídu.

Znám dobře i jinou Janu, Janu S., která šla po celou dobu se Zifčákem. Ten se na ni, naivní mladou holku z Milevska, dychtivou však dělat něco „proti“, například při protestních běžích za osvobození politických vězňů, které ve stejnojmenné ulici pořádal Spolek za veselejší současnost, nalepil a dal si s ní toho dne sraz, aby nešel sám. Jana vypovídala před Komisí pro vyšetřování událostí 17. listopadu a pak také u soudu. Od počátku působila jako sekretářka v KC OF a Občanském hnutí (ještě později u Svobodných demokratů) a dodnes je mojí sekretářkou v Senátu.

Ani po sedmnácti letech nevíme, kdo konkrétně ten obrat doprava na Národní třídu vstříc masaku tehdy vymyslel a především čeho tím chtěl proti komu, pro koho dosáhnout. Obě možnosti nejsou nesmyslné: srážkou demonstrovat tak jako tak neschopnost, nemožnost, nepřijatelnost Jakešovy garnitury a dosáhnout tím buď utužení rozviklaného, ochabujícího režimu, anebo naopak uvolnit prostor pro nástup pragmatiků (Lubomír Štrougal), technokratů (Ladislav Adamec) či dokonce reformátorů (Rudolf Hegenbart).

Ale vždyť je také možné, že průvod zahrnul doprava úplně sám, spontánně! Průvod, který je spíše davem, se chová jako velké zvíře, moc poroučet si nedá a Zifčák byl prostě v první řadě, takže zatočil taky. Jinak by totiž průvod mohl jít jedině na Hrad. To mně nepřipadá jako realistická alternativa.

Jisté náznaky řízeného převratu (snaha vytvořit nátlakovou situaci) tu však přece jen jsou: politická instrukce z nejvyšších míst zněla totiž jasně: nezasahovat! A pak, když se přesto zasáhlo a bylo zřejmé, že to jen tak neprojde, nejvyšší soudruzi nebyli vůbec informováni. Jedno ale není pravda: totiž že součástí plánu byl mrtvý student. Který nejen že nebyl ani mrtvý, ale ani nebylo nikým plánováno, že bude za mrtvého vydáván. Nešlo ani o výsledek improvizace v poslední chvíli. Pravda je až směšně jednoduchá: agent dostal omylem obuškem od policajta, a to pořádně.

Ale ani skutečný mrtvý student by možná nestačil. Byl tu ještě Jan Opletal, kterého před padesáti lety zabila také policie. Ty dvě násilné smrti vytvořily okamžitě silný

symbol, dva póly, mezi kterými přeskakovaly jiskry: zase nás bije a zabíjí gestapo, tentokrát rudé gestapo! Nikdo s takovouto symbolikou nepočítal, jinak by se byl připravil.

Komunisté se chystali na prosincové plénum ÚV KSČ, kde snad konečně měla začít zásadní ostrá debata a kde se mělo začít rozhodovat, kdo to na jejich XVIII. sjezdu v květnu 1990 vyhraje.

Disidenti připravovali na 10. prosinec - Den lidských práv - demonstraci a doufali, že konečně přijdou ty očekávané desetitisíce. Václav Havel měl pravdu: situace v zemi se změní, až přijdeme nejen „zase my“, stovky či tisíce, ale statisíce. Nikdo ale nevěděl, kdy to bude, jak to udělat, zda se to začátkem prosince povede.

Vzpomínkovou manifestaci studentů organizoval Socialistický svaz mládeže, kde už ale působili lidé jako Martin Mejstřík, Monika Pajerová nebo Šimon Pánek. S nimi vyjednávali „Nezávislí studenti“. Patřili k nim bratři Bendové, Michal Semín, Martin Klíma a mnozí další. Někteří disidenti se ke studentské manifestaci a průvodu přece jen přidali, většina byla přesvědčena, že bude dobře, když se konečně něco „proti“ odehraje bez nás.

Desetisíce vyvedli do ulic nikoli funkcionáři už nespolehlivého SSM, ale před půl stoletím smrtelně zraněný český student. Vyvedly je tam vlastně české dějiny, sym-



15. 11. 1939, foto archiv UK

bolicky zhuštěné do jednoho mimořádně silného data: 17. listopad v sobě obsahuje jak připomínku získání československé samostatnosti, tak i protest proti její ztrátě: nejen 28. říjen 1918, ale i 28. říjen 1938.

Neexistující student Martin Šmíd byl ať již vědomě či bezděčně zástupným symbolem – připomínkou skutečně existujícího, před rovnými padesáti lety smrtelně zraněného Jana Opletala: už zase vraždí studenty, naše děti.

Někdo, možná Lorenc či Hegenbart, to už není důležité, chtěl inscenovat menší strkanici a pak prosadit nějaké personální změny ve vedení KSČ. Dal příkaz k zásahu, ačkoli politická direktiva z nejvyšších míst zněla jasně: nezasahovat. Rozhodující ale byla zpráva, která se šířila doma i po světě: tělo ležícího studenta pod podloubím na Národní třídě bylo prý přikryto československou vlajkou, je tedy mrtev a zabili ho oni. Úplně nejvyšším soudruhům navíc vůbec neřekli, co se na Národní stalo... Z malé „změny programu“ se však přičiněním statisíců lidí, kteří se - vědomě či bezděčně - nechali vést českými dějinami, stala během několika týdnů velká změna dějin nikým však neočekávaná, nikým nepřipravená – to nechtě je jejím předznamenáním, klíčem k jejímu porozumění. To proto, že se do matného plánu připeřila postava ležící na zemi pod podloubím a vyvolala již neovladatelné rozhořčení studentů.

Našinec se naučil za poslední století snést toho hodně, ale nemá rád krev a vraždy, když je za nimi přesila moc. Patos smrti (raději jen jedné jediné než desítek) nás až dosud spolehlivě vybudí z každé letargie. Na pohřby pak jdeme, i když je to riskantní. Nemohla se nám nespojovat jména Opletal, Sedláček, Šmíd...

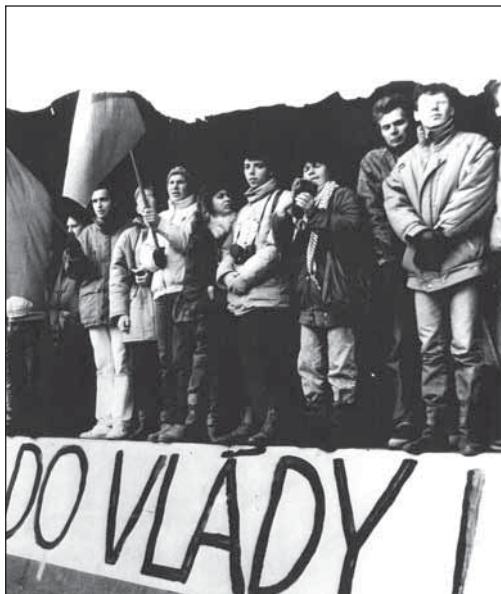
A ještě jedno jméno se mohlo vynořit z paměti tehdy ještě sečtělého národa, není totiž zcela zasuté: chudý tuberkulózní student Špína z Jiráskovy *Filosofské historie*, kterou četly celé generace našinců. Špína je postřelen na červnových barikádách, které postavili Pražané proti generálu Windisgrätzovi v roce 1848, v době v Praze vrcholícího „Jara národů“. Špína pak umírá...

Když nenáviděná moc použije sílu, je tu zkrátka mrtvý student, symbol čistého mládí, budoucnosti národa.

Řekl bych, že tady opravdu mocně zapůsobila i symbolika českých dějin, ale pochybuji, že těm, kdo si s tím začali, to docházelo. Dějiny vnímané skrze symboly pak naservírovaly mimořádně výbušnou analogii: gestapo – StB.

Prostě někomu se toto břídičské spiknutíčko, pokud to opravdu byl pokus o ně, vymklo z rukou: agent dostal pendrekem a herci a studenti byli nejrychlejší ze všech. A právě s tím předpokládání inscenátoři nepočítali.

Jako časově první tedy zareagovali studenti - budoucí herci. Pak jejich starší kolegové z pražských divadel. To stojí za zamyšlení. Jistě, kde jinde než v divadlech bylo tehdy možné rozhlásit, co se stalo na Národní třídě. Ten večer a další večer-



*Listopad 1989, foto archiv VNR*

ry byla divadla jediným místem v zemi, kde byli shromážděni neorganizovaní, a tedy spontánní reakce schopní lidé. Herci měli jen jednu, zato mimořádně silnou, hlasitou zbraň. Mohli vyjít před oponu a říci: Nehrajeme! Nehrajeme na protest! A řekli to. Nic jiného než představení se toho večera nedalo bez úřadů „vypnout“, zastavit. Jistěže ne televize či rozhlas. „Nehrajeme“ vlastně již znamená „stávkujeme“. Myšlenka na nejdůležitější zbraň listopadové veřejnosti v zemi byla právě v divadlech nasnadě, ale stejně museli být nějací první lidé, první herci, kteří vystoupili na jeviště nikoli s naučenou rolí, ale s oslovením diváků: stalo se to a to, rozhodli jsme se pro to a to. Podstatné bylo, že se mezi nimi našli stateční lidé. Vždyť nikdo nemohl vědět, zda právě nevjíždějí do Prahy tanky. Československé, ale třeba i sovětské. Stojí za to si alespoň některá jména připomenout: Tomáš Töpfer, Petr Čepek, Jiří Bartoška, Ondřej Vetchý. Divadla, která ten večer hrála „nepředstavení“, připravila tak jeviště pro „světového proslulého dramatika“, jehož hry se tu nehrály už dvacet let, aby na scénu nastoupil on.

A zase připomenu tu ponornou řeku českých dějin: divadlo přece hrálo v našem národním obrození a především pak v legendě o tomto obrození klíčovou roli. Začínalo se hrát česky a hrály se pak i české hry a to mělo pro znovu se uvědomující český národ mimořádný význam: divadlo v české řeči nás v našich očích legitimizovalo pro plnoprávnou účast v životě plnohodnotných evropských

národů. Divadlo v české řeči se svými českými diváky totiž bylo vůbec první českou veřejností, zprvu kulturní, posléze i politickou. V divadle jsme vždycky spolu, reagujeme společně, jeviště a hlediště jsou přes rampu vtaženy do dialogu, a to někdy i beze slov - na rozdíl od kina s televizí jsme naopak definitivně zazděni do samoty - hle, pokrok.... S divadlem zkrátka spojujeme silné pozitivní vzpomínky a v tom roce 1989 ještě i velká očekávání (nevím, zda to platí ještě i dnes, když nejúspěšnějšími představeními jsou prý muzikály). Prostě divadlo není biograf: v biografu kdyby promítač či kdo vystoupil toho večera před plátno, lidé by se nejspíše s rozpaky a smíšenými pocity rozešli (a někteří by chtěli vrátit vstupné a pohádali by se již ve frontě před pokladnou). Za dob antiky ostatně divadlo katarzi vymyslelo a předvádělo.

Vsadal bych se, že vůbec nikoho z hrdinů ramp toho večera nenapadlo, že 28. října 1918, také až večer, se „muži osmadvacátého října“, představitelé Národního výboru, po vzájemné dohodě rovněž rozešli do pražských divadel, aby tam shromážděné veřejnosti oznámili, že vznikl samostatný stát a že již má svůj první zákon.

Někde se prostě lidé řítí na Bastillu či na Zimní palác, my možná podvědomě očekáváme, že se večer právě v divadle, nota bene v Národním, v symbolu národního obrození, dozvíme, co se důležitého stalo a co ještě důležitějšího začíná. To vůbec není špatná možnost: když se revoluce počíná právě útokem na Bastillu, končí zpravidla tím, že nové bastilly postaví (soudí Adam Michnik). A bude tam více vězňů než na začátku. V té pařížské jich bylo ten slavný den 14. července 1789 všeho všudy sedm, a to ještě nepolitických, prý kapesních zlodějů.

O divadle, divadelnosti by se tu slušelo říci ještě něco důležitého. Že celá „revoluce“ byla tak trochu inscenována jako divadlo. Jak by ne, když v jejím čele byl divadelník, původně kulisák a pak „světově proslulý dramatik“, což byl jeho předprezidentský titul - Václav Havel. Ale o tom na jiném místě.

K „tomu dni“ počítám ještě i noc. V jednu v noci už 18. listopadu jsem z Hlasu Ameriky uslyšel o mrtvém studentovi Šmídovi. Že byl student nejen mrtvý, ale i zabitý policisty, o tom přece svědčilo, že byl přikryt československou vlajkou.

Student ale nebyl student, nebyl mrtvý, což se ví už dlouho. Ale nevím, jestli se ví, že ani na chvíli nebyl přikryt československou vlajkou. Čili že nehrál mrtvého. Tak daleko provokace nešla. Právě to patetické přikrytí těla potvrzovalo politickou vraždu. Jenomže to tak nebylo. Víím to bezpečně od Jany S., které věřím nejméně tak jako Petru Uhlovi. Agent - poručík Zifčák byl již několik měsíců úspěšně infiltrovaný do studentského hnutí jako student Růžička. Nebyl toho večera ani trochu zabit, dostal však zřejmě pořádnou nakládačku od svých soudruhů, kterým nestačil vysvětlit, kdo ve skutečnosti je. Ležel chvíli na zemi, asi v šoku, měl mj. zraněný loket. Přikryt byl, ale Janinou bundou. Vedle něj na zemi ležela jeho taška. Třífarebná taška. Barvy tašky byly červená, modrá a bílá. Jana pak onu tašku donesla do nemocnice Na Františku, kam Zifčáka-Růžičku odvezla sanitka.

Mrtvého studenta pod vlajkou viděla, anebo chtěla vidět, zřejmě abnormálně bájívá a v tu chvíli strašně důležitá Drahomíra Dražská, která vzápětí potkala věrohodnou příbuznou význačného disidenta (jednu dobu mluvčího Charty 77) a druhý den poslala zprávu o tom, jak se mrtvý student jmenoval, dál.

Co viděla a čemu lidé uvěřili, byla naplněná představa, naplněné očekávání. Naplněný mýtus: zlá moc bije naše mladé lidi, bude tu někde mrtvý student... Když už tu byla ta řež, poptávka po mrtvém studentovi se pověsila do vzduchu: vždyť už takoví byli! Špína, Opletal, i když ten šel tehdy na nádraží, aby navštívil rodiče a k průvodu se připojil jen náhodou, nu a teď student Šmíd.

Snad nikdo vědomě nelhal. Jen se naplnil nepojmenovaný dosud mýtus, a mýtus vždycky definuje více poptávka než pravda, shoda se skutečností. Prostě to fungovalo. Po pravdě se nikdo moc nepídil. Ačkoli se masakr na Národní třídě oficiálně vyšetřoval, že student Růžička je poručík Zifčák se zjistilo až kolem 20. ledna 1990.

A tak hned v sobotu ráno jsme byli s Davidem na Národní třídě. V tvářích lidí bylo patrné obrovské napětí, i když zatím nikdo nic neříkal, nevolal. Dav in statu nascendi – nikdy před tím ani potom jsem nic podobného nezažil. Asi jako když se páry v mraku začínají kondenzovat, těsně předtím, než propukne bouře. Výlohy už začínaly být polepené všemi možnými výzvami a protesty. Bylo to ve vzduchu. Co?

Nebýt mrtvého studenta, pražské ulice by 18. listopadu tak nevypadaly. „Běžná“ demonstrace (zase ten jazyk reklam!) by s ničím nepohnula. Takových bylo v roce 1989 v lednu několik za sebou. Ale pořád ještě neznamenaly průlom. Musela by to být masová demonstrace, museli by na ni přijít lidé, kteří dosud nikdy na demonstrace nechodili. Musely tedy pomoci, „pozvat“ ty lidi na ulici naše dějiny s jejich symboly. Nejspíše se hodilo pozvat mladé lidi, studenty, ti byli nejméně, pokud vůbec, zapleteni do korumpující reality reálného socialismu. Bohužel musel bezděčně pomoci i ten Zifčák. Vlastně nejvíc pomohli ti, co ho omylem zmlátili.

### **Čekáš, že pro tebe pošlou auto?**

Netrápí mne ani trochu, že se někde v divadlech scházejí přátelé a známí a dávají dohromady stanoviska a zakládají jakési Občanské fórum. Vůbec mi nepřišlo na mysl, že bych tam měl jít, jen tak, nikým nepozván. Ne že bych na nějaké pozvání čekal, vlastně jsem ani nevěděl, jak se tam lidé dostávají. Zjevně jsem postrádal instinkt opravdového revolucionáře, který je přece vždycky všude první, hlavně na nějakém tom balkonu, ať již zvaný či nezvaný. (Havel v knize *Stručně* prosím vzpomíná, jak velký nával byl na melantrišský balkon a zejména pak na tribunu na Letné). Začínal jsem věřit, že se dříve či později vrátím na Právnickou fakultu a možná, že mě v St. Antony's College v Oxfordu nechají dokončit postgraduální pobyt nedobrovolně přerušovaný v roce 1970. Byl jsem s takovou budoucností zcela srozuměn a jinou jsem si nepředstavoval.

V pátek večer, týden po masakru, byli u nás doma přátelé, skupinka lidí nejrůznějších povolání a podobného smýšlení. A to oni mě poslali do OF. Vlastně mně docela vynadali: jak to, že v tom Fóru nejsi? Na co čekáš? Že pro tebe speciálně pošlou auto?

Slíbil jsem, že to tedy zítra zkusím. Musel jsem si ale něco vymyslet, s čím tam přijdu. Zdálo se mi nemožné, přijít jen tak: tak tady mně máte... Tedy třeba vymyslet nejspíše zase něco, co se týkalo studentů. Napsal jsem pár vět, které, myslel jsem si, by měli slyšet a hlavně přemýšlet o nich. Někdo z protagonistů vznikajícího OF by jim je přečetl při další manifestaci.

V sobotu 25. listopadu odpoledne jsem se dostal do pasáže Laterny magiky v paláci Adria, ale vypadalo to beznadějně. Kolem skleněných dveří, vedoucích do haly a pak do podzemí divadla, byl obrovský hrozen mačkajících se lidí. Snad stovka. Zřejmě neváhali tak jako já. Ale dovnitř pouštěla nějaká stráž či co. Nepřesvědčivě jsem se snažil protlačit se ke dveřím (bylo mi přitom docela trapně), ale nešlo to. Přesně toho jsem se obával: že se budu muset někam protlačit. Když už jsem se otáčel, že se vrátím domů, zaslechl jsem hlas zevnitř z náhle pootevřených dveří: Táhle ten to je Pithart, toho pusťte. Kdo to promluvil, kdo mě vpustil do politiky, nevím.

Dole na chodbách divadla to vypadalo jako v úle. Všichni pořád někam běhali, nosili nějaké papíry sem a tam, vzrušeně diskutovali. Ptal jsem se, kdo že má na starosti scénář příští demonstrace. Prý Honza Ruml. Našel jsem Honzu a nabídl mu svoje napsané teze. Ani se na mne nepodíval - což mu, proboha, nevyčítám - měl své starosti, jen řekl: To už je všechno hotovo, celý program, nic dalšího se tam nedostane. Šlo o demonstraci na Letné a dodatečně se potvrdilo, že tomu tak opravdu bylo, a já tedy řekl Tak ahoj! a šel jsem zase nahoru, domů.

Když jsme procházel kolem jedné ze šaten, spatřil mě Rudolf Battěk, který tam seděl s Josefem Vavrouškem a Ivanem Havlem na stoličkách šatnářek. Ruda na mě zavolal: Petře, pojď k nám, ty přece umíš psát, my tady redigujeme program OF. Zvedl jsem pultík šatny a vešel dovnitř do hájemství paní šatnářek - a od té doby jsem v politice.

### **„Páteří krizového štábu“**

Vždycky, když stranický systém musel u nás začínat znovu, byl ten začátek nějak nepřirozený nebo - řečeno postaru - „oktrojovaný“: nejdříve jen jedna jediná strana národní, pak, po první světové válce „Švehlův klíč“, který po světovém kataklyzmatu bere za výchozí bod výsledek voleb z roku 1911, z doby *Belle Epoche*, po druhé válce dohoda o Národní frontě jen „mezi námi, co se vzájemně uznáváme“, a po Listopadu? Kromě dvou historických stran vznikají nové strany příliš jednostranně seshora: nejdříve vůdcové, pak teprve nějací členové. Nemnoho členů.

A tak není divu, že se u nás nikdy - za Rakouska, za Rakouska-Uherska, za první republiky, ve třech poválečných letech, v osmašedesátém a dlouho po listopadu 1989

- nestalo, aby došlo k čisté výměně míst vlády a opozice. Aby vláda (vládní strana či strany) šla do opozice a opozice (opoziční strana či strany) do vlády. Kolikrát se to jenom po „roce zázraků“ stalo v Polsku a v Maďarsku, u nás však pořád nic.

Dlouho se tohle střídání u nás nedařilo, ačkoli je to nejspíše ultima ratio, poslední smysl, důvod parlamentní demokracie, její nejdůležitější nástroj. Jistě, za 1. čs. republiky se vystřídal mnoho vlád, ale nikdy v ní nechyběli agrárníci jako hegemoni; s výjimkou prvních let měli proto také vždycky svého premiéra. Měnilo se jen to, že s přihlédnutím k výsledku voleb měnili své koaliční partnery, ale zásadní výměna u vesel prostě nepřipadala v úvahu: bylo tu příliš mnoho nestátotvorných, protisystémových subjektů, protože se všechny strany ustavovaly na nepolitických principech – buď národních, ideologických (ideologie jako uzavřené myšlenkové systémy jsou s politikou neslučitelné) anebo stavovských. Parlamentní demokracie byla u nás zablokovaná tak dlouho, že si toho už nikdo ani nevšiml. Byla to jakoby naše druhá přirozenost

K historicky vůbec prvnímu čistému vystřídání těch ve vládě a těch v opozici došlo u nás až v roce 2002, když statečný a příznačně podceňovaný Vladimír Špidla jako tehdejší předseda ČSSD týden před volbami tváří v tvář Václavu Klausovi před zraky televizních diváků kategoricky odmítl pokračovat v opoziční smlouvě – a těsně vyhrál. Byla to v našich moderních dějinách historická událost, kterou však jako historickou nejspíše nikdo nepostřehl. ODS šla do opozice, tentokrát do čisté opozice, nevykastované opoziční smlouvou. Budiž za to Vladimíru Špidlovi vzdán hold. Kdyby záleželo na Václavu Klausovi a Miloši Zemanovi, prý našim dvěma „nejsilnějším politickým hráčům“ polistopadové doby, pokračujeme v té odmocněné parlamentní demokracii na polovinu válců a čtvrtinu plynu dosud. Korupce a klientelismus by ve skleníku chráněném před opozicí kvetly dozajista ještě bujnějšími květy než kvetou dnes, kdy leckterá „bratrstva“ z dob blažených časů oposmlouvy přetrvávají.

Nelze si tu nepřipomenout Jana Patočku s jeho otazníky nad převažujícím a dosud neproblematickým jazykovým výměrem českého národa. To jsou totiž konce takovéhoho výměru. V národě, k němuž bychom patřili především jako občané a teprve pak jako Češi, by Národní strana bratří Grégrů nebyla myslitelná. To bychom pak ale patřili k západu Evropy, nikoli k jeho středu, kde národ předchází stát. Pak bychom to nejspíše nedotáhli ani k ústavně zakotvené vedoucí úloze KSČ: na začátku i na konci, v roce 1860 a roce 1989, byla v zemi de facto jedna strana. Což je totéž, co žádná.

A po listopadu 1989 se mnohým z nás pochopitelně do stran zase nechtělo jednak proto, že jsme to neuměli, že jsme s tím měli špatné zkušenosti a také z obavy, že se staré vady objeví znovu: prosadí se opět vlastně také nepolitické, úzce zájmové stranotvorné principy, na kterých budou strany vznikat, dojde opět ke zbytnění politických stran, k jejich dominanci nad státem, k propletení politiky a ekonomiky,



ke klientelismu, kdy strany skrze stát a samosprávu odměňují své příznivce a „sponzory“ veřejnými, ve skutečnosti předem dohodnutými zakázkami?

### Fenomén Čalfa a jiní

Když jsme vyjednávali o druhé vládní sestavě, už jsme na nic nečekali a přišli s vlastními kandidáty. Adamec vystrčil na scénu Mariana Čalfu, tedy navrhl ho Husákovi jako premiéra, a ten jej jmenoval. O tomto Čalfovi jsme naprosto nic nevěděli a neměli o něm ani nejmenší iluze – spíše naopak: zřejmě ambiciózní právník s kariérou již tehdy mimořádnou, člen vlády ve čtyřiačtyřiceti letech!

S Čalfou se ale od první chvíle jednalo dobře. Svědčí o tom prepis magnetofonového záznamu z jednání 9. prosince 1989, otištěný v knize Zrychlený tep dějin. Vydá ten zápis na celých sto stránek! Na jednání ve Strakově akademii se dohodlo složení federální vlády, která byla druhý den jmenována Gustávem Husákem. Ten vzápětí na to (10. prosince) abdikoval. Zdálo se, že je to zlomový okamžik, od kterého se všechno dá pohybu. Nedalo: ještě bylo třeba někoho místo Gustáva Husáka posadit na Hrad. Už jsem zdůrazňoval, že šlo o to, jak.

Čalfa byl naprosto věčný, věděl, jak se konstruuje vláda, co je ústavně možné a co ne. Přistupoval na naše požadavky, ale své představy přitom vytrvale hájil. Na začátku mluvil o tom, jak se vlastně s touto platnou ústavou dají sestavovat



*Stávkový výbor o Vánocích 1989. Foto © Přemysl Hněvkovský*

koaliční vlády, co se přitom čeká od politických stran, jak je to s nestraníky. Havel vysvětloval, že OF není strana, a jak tedy to sestavování vidíme zase my. Já jsem pak naše jmenovité návrhy Čalfovi předestíral a zdůvodňoval. Odmítl naši představu, že ministrem vnitra bude doktor Sacher, stranický tajemník lidovců. O něj se naše delegace nejvíce a nejdéle přela. Čalfa však trval na tom, že ministrem vnitra (i když StB měla být z něj vyňata) má být nestraník. Ze záznamů je zjevné, že Sachra tehdy celá delegace OF chovala v největší úctě a mluvila o něm pomalu jako o spasiteli, ačkoli jsme ho znali pár dnů. Havel dokonce o pár dni dříve - 5. prosince - při dramatickém jednání s premiérem Adamcem oznámil, že Sachra navrhne prezidentu Husákovi jako premiéra, když nám Adamec nečekaně vyjevil, že se bude ucházet o funkci prezidenta. (V té souvislosti chci říci, že jsem nikdy neuvěřil, že Václav Havel chtěl před červnovými volbami 1990 kauzou Bartončík ublížit lidovcům: kdyby tomu tak bylo, nikdy by nemohl navrhovat Sachera jako premiéra. Bartončík tenkrát porušil slovo dané prezidentovi a ten, a spolu s ním i disidenti kolem něj, byl na agenty StB poněkud alergický. Já ostatně také. Akorát jsme nevěděli, kteří všichni to jsou.)

Všem imponovala Sachrova odvaha, s jakou si o tuto funkci ten vzrůstem malý člověk přímo řekl, a možná také působily ty jeho obrovské hnědé oči, které na nás upřímně upíral. V hale Sjezdového paláce předtím, než jsme zasedli k prvnímu „kulatému stolu“, přišel k našemu kroužku, chvíli stál opodál, poslouchal a pak přistoupil ještě blíž a obrátil se na Havla. Podíval se mu přímo do očí a řekl: Já bych to tedy zkusil! Myslím toho ministra vnitra... Bylo to prosté, přímočaré a vskutku - nevidané neslýchané. Všichni si od něj zřejmě slibovali zázraky.

Příznávám, jak jsme to tehdy prožívali, a odhlížím tedy od toho, co všechno vyšlo dodatečně najevo. Muselo by se pak mluvit o kozlu, který se chtěl stát zahradníkem.

Čalfa se ale nedal a nakonec prosadil svou - o ministerstvo vnitra se měli starat rukou nerozdílnou předseda vlády, to jest on, a dva první místopředsedové vlády, tj. Valtr Komárek a Jano Čarnogurský. Sacher zůstal ministrem bez resortu, bez portefeje. Bylo to na první pohled přijatelné, ale nepraktické, protože nikdo neměl za ten mimořádně citlivý resort celou konkrétní odpovědnost.

Netroufám si říci, jak se toto řešení podepsalo na tom, že na vnitru šlo pak už vždycky všechno pomalu, že mizely stopy (archivy StB), že StB byla fakticky rozpouštěna (právně to šlo jedním vrzem) s mnoha chybami, a tedy s vynucenými návraty zpět, se soudy, a tedy s opravami, které všechno zdržovaly a nejspíše vedly k tomu, že vyhození estébáci dodnes pobírají neslušně vysoké odstupné a že těch nevyhozených bylo ještě docela nedávno prý k osmi stovkám.

Pravda je, že když pak po čase Sacher resort vnitra dostal, a to celý, dělal také mnoho chyb. Havel nakonec ze zoufalství rozhodl, že tam vyšleme jako náměstka Jana Rumla. („...nedá se nic dělat, pošleme tam jako prvního náměstka tady Hon-



*Volba prezidenta. Foto © Přemysl Hněvkovský*

zíčka“), ten se pak stal ministrem, ale ani on nezůstal ušetřen, kritika se valila i na něho. Mně to tenkrát připadalo komické: ministr vnitra Honzíček – tedy nic proti Janu Rumlovi!

Nikdo tu neobstál. Výsledek byl tristní a naplňoval a naplňuje mnoho čestných, statečných lidí hořkostí a zklamáním.

Jak se to tedy mělo všechno dělat jinak? Tvrdím, že to by ale musel být od začátku jiný Listopad, musel by přijít dřív (a více se pak podobat revoluci). Kdyby však měl být jiný, musela by mu předcházet jiná doba, protože by to chtělo určitě i jiný národ, docela jinou opozici...

To, co bylo v Československu v listopadu 1989 k máni, neumělo a nechťelo postupovat jinak než tak, jak postupuje právní stát. Bohužel ale s chybami, kterých se dopouští ten, kdo o právním státu zatím spíše jen sní. A který na něj nemá dost lidí.

Ti, kteří se ocitli v centru moci, necítili mandát například k tomu, aby obsadili násilím budovy s archivy estébáků. Ano, někdo mohl dát hned po 17. listopadu povel k útoku na objekty ministerstva vnitra. Nesměl by se ovšem psát rok 1989, nesměli bychom být v Československu na radě s převratem jako (před)poslední. Každá pořádná tajná služba část své energie průběžně věnuje propracování ústupových variant: sama po sobě s předstihem zametá stopy. Ti, co slavně dobudou bastilly

tajných služeb, přijdou vřdycky pozdě. Možná dokonce, že tam najdou to, co tam tyto služby nechaly zcela záměrně.

Zřídili jsme pak všude na vnitru a u policie občanské (prověřkové) komise, které prověřovaly a dávaly či nedávaly placet těm, kteří chtěli sloužit dál. Byl to také dosti revoluční, přinejmenším nesystémový prvek. Pracovaly více než rok.

Z toho je zřejmé, že zase nějakou hyperpřecitlivělostí k „pokroku toliko v mezích zákona“ jsme netrpěli... V těchto komisích působili převážně lidé spravedliví a bez poskvrny, někdy přímo nesmířitelní; jako první a dlouho poslední postkomunistická země jsme pak přijali lustrační zákon (a několikrát prodloužili jeho účinnost), posléze jsme zpřístupnili archivy StB (tzv. svazky), a přesto pocit hořkosti ze zbabraného vypořádání se s represivními složkami režimu u mnoha lidí přetrvává a já nemám sílu ani argumenty, kterými bych jim to vyvracel.

Stostránkový záznam jednání s Čalfou o složení federální vlády je pozoruhodný ještě z jednoho hlediska: potvrzuje, že ve vedení OF panoval velmi rezervovaný pohled na Obrodu, totiž na nedávno zorganizované reformní komunisty. Čalfa chtěl do vlády Čestmíra Císaře, předpokládal totiž, že to určitě bude i naše přání, ale narazil na hradbu odporu téměř vozovou.

Debata se na delší čas soustředila nikoli jen na téma Čestmír Císař nebo Obroda, ale na téma reformní komunisté. Skoro všichni za OF tehdy ve Strakovce řekli své a bylo to hodně tvrdé: záznam vypovídá o tom, že jsme s těmito lidmi jako s náhle se zorganizovanou skupinou nepočítali. Vraceli jsme se pak v debatě s Čalfou k osmašedesátému, k době normalizačnímu dvacetiletí - myslím, že Čalfa s takovýmto postoji nepočítal, rozhodně na ně nebyl připraven.

Podstatné na Pražském jaru nebyly nějaké reformní myšlenky, například tzv. Akční program z jara 1968, ale to, čím věru nesmělé a notoricky opožděné reformní představy znovu a znovu překračovalo, ba přeskakovalo veřejné mínění, znovu se rodící občanská společnost, svobodu si sama beroucí média... Šlo o nečekané příznivou situaci, kdy hlídači z Moskvy na čas ochabli. A této situace využila veřejnost, jistěže včetně mnohých svobodomyšlnějších komunistů. Vedení KSČ se jen vezlo za vozem...

A přesto, budu tvrdit, že Pražského jara jako situace, nikoli jako studnice inspirace, byla věčná škoda. Platí to ovšem v nesnadno postižitelném smyslu, protože tu mám na mysli spíše obecně sdílené postoje, představy, nálady, ochotu k obětem a vůbec předsevzetí než sepsané programy, provedené legislativní změny (vůbec žádné nebyly!), chystaný sjezd a podobně.

Bylo ho škoda, protože bylo tehdy mezi lidmi mnohem více dobré vůle, rodící se či obnovující se důvěry, bez které nelze nic podstatného ve společnosti změnit, zkrátka více víry v dobro mezi lidmi, ochoty k obětem, k poctivosti, ke spolupráci než potom o dvacet let později. Po dvaceti letech jsem byli plus minus všichni o poznání sobectější než tenkrát. Bylo to často sobectví ze zoufalství a vzteku. Asi



28. říjen 1968. Foto © Přemysl Hněvkovský

jako když po Mnichovu 1938 napsal do Přítomnosti Jan Stránský: Chtěli jsme zpívat s anděly, budeme tedy výt s vlky...

Ty všechny rozdíly tu byly prostě i proto, že jsme byli tehdy společnost o dvacet let mladší, že k první republice bylo lze ještě dohlédnout. Mnozí lidé si tenkrát více pamatovali dobu před válkou, nebyli ještě tolik naučení krást a hlavně posvěcovat si své kradení jako odboj proti „komančům“. Byli jsme, jakkoli zdecimovaní po teroru padesátých let, jako společnost i jako jednotlivci jaksí nevinnější.

Doba polistopadová až do dneška je vskutku poznamenána také hořkostí a cynismem z velkého zklamání mezi srpny 1968 a 1969: ze zklamání z vůdců, ze zklamání z ideálů, které těm vůdcům nestály ani za to, aby kupříkladu jmenování velvyslancem v Ankaře hodili tomu Husákovi pod nohy... Konec konců ale i ze zklamání společnosti ze sebe samé: z toho, jak jsme se nakonec přizpůsobili a více méně přežívali.

Tenkrát v letech 1968-69 jsme ze všeho nejvíce přišli o naději. Nemyslím jen o nějakou konkrétní naději, ale o naději jako dimenzi lidského života. Už se nevrátila. Už nikdy jsme neuvěřili, že se svět může měnit k lepšímu. Jistě, mluvím, za sebe, ale možná i za generaci, která prošla zkušeností normalizace.

## Epilog

*A do toho tenhle Gorbačov co ho znal celej Dlabačov...*

*Přišel a zase odešel a nikdo se kvůli tomu nevěšel*

*a po něm tu zbyly samý volný zóny*

Slova písně „Sametová“ - Žlutý Pes (Ondřej Hejma)

Něco lze o začátku února 1990 říci: nejdůležitější pravidla fungování politického systému byla právě tehdy dohodnuta a červnovými volbami (proběhlými podle těchto pravidel) byly pak základy nového politického systému položeny. Za půl roku po Listopadu: aniž jsme to tušili, trefili jsme se přesně do časového odhadu Ralfa Dahrendorfa, věhlasného německo-britského sociologa a filozofa, ve společenských vědách autority prvního řádu, ale především moudrého člověka.

Začátkem února 1990 byla už půl roku na světě jeho jasnozřivá kniha Úvahy o revoluci v Evropě ve formě Dopisu jednomu pánovi ve Varšavě. Když ji v polovině roku 1989 Ralf Dahrendorf vydal, byl již v Polsku v prvních demokratických volbách po válce zvolen nový Senát, a to tak, že všech sto míst obsadili kandidáti opozice. V čele polské vlády stál úctyhodný katolický intelektuál Tadeusz Mazowiecki. Snad všem kromě nás v Československu bylo jasné, že proces rozpadu komunistických režimů je nezadržitelný a že je jen otázkou týdnů, měsíců.

Ralf Dahrendorf říkal už tehdy, že k vybudování svobody je zapotřebí vystoupit ze začarovaného kruhu msty k poraženým – přestat s procesy vítězů s poraženými. Že fundamentalismus všeho druhu bude ještě lákavější, než se předpokládalo. Že revoluce za sebou zanechává chaos, a mnozí proto budou říkat, že předchozí režim byl lepší. Že po komunismu je veta a už nikdy se nevrátí a že největší nebezpečí je fašismus; tato nostalgická ideologie vykořeněná a dezorientovaná společnosti nenávidí kapitalismus stejně jako socialismus a usiluje o takové společenství, které přísně rozlišuje, kdo ke komu patří a kdo ne. Že, suma sumárum, údolí slz, kterým budou muset země střední a východní Evropy projít na cestě ke svobodě a prosperitě, bude mnohem delší, než se očekává.

Dahrendorfova předpověď ze srpna 1989 zněla: politický systém lze v zemích střední a východní Evropy za příznivých okolností ustavit za šest měsíců. První pozitivní výsledky transformace ekonomiky se mohou dostavit ne dříve než za šest let. A vybudování toho nejdůležitějšího, tj. občanské společnosti, bude trvat zhruba šedesát let. Bude k tomu zapotřebí dvou či tří generací. Šest měsíců, šest let, šedesát let. „Šestky“ v té predikci nejsou důležité, mohly tam být „pětky“ či „sedmičky“, důležitý je rozdíl řádů.

Měli jsme tedy po červnových volbách položeny základy politického systému - s výjimkou dohodnutých základů federace. Tehdy na začátku roku 1990 se začaly rozestavovaly bojové fronty ekonomů, které se utkají o podobu ekonomické trans-

formace. Jednou z nich byli ekonomové české vlády, vedené Františkem Vlasákem, druhou frontu začal budovat Václav Klaus ve vládě federální. Musím říci, že Slováci tomu tehdy jen přihlíželi a často nevěděli, oč jde. Za patnáct let budou ovšem se svou Dzurindovou (Miklošovou) reformou dál než my.

Jak to nakonec dopadlo? Na cestě k vybudování občanské společnosti jako nejdůležitější záruky demokratických poměrů jsme urazili dejme tomu třetinu cesty.

Pokud jde o ekonomiku, za šest let od Listopadu se projeví první příznaky nikoli úspěchu, ale recese, která nebyla jen epizodou: především s dosud trvajících následky podkopala základy důvěry ve férovost transformace, zejména majetkových přesunů.

Někdy v létě 1990 mně a tuším Jiřímu Dienstbierovi Ralf Dahrendorf při své první návštěvě Prahy v jedné pražské hospodě řekl: Je mi vás tady ve střední a východní Evropě líto, máte smůlu a asi o tom nevíte, musím vám to říct, omlouvám se. Vy totiž naskakujete do vlaku kapitalismu v jeho úpadkové fázi. Práce a odříkání, vzájemná důvěra, to je hrdinský poválečný kapitalismus padesátých a šedesátých let. O takovém teď asi sníte. Ale to, co je k mání dnes, je nejspíše něco jako „Casino capitalism“...

Myslel jsem na něho od té doby mnohokrát, myslím na něho i dnes, začátkem roku 2009, kdy se v naší globalizované atlantické civilizaci nemůžeme dohodnout ani na rozsahu současné krize a na délce jejího trvání. Její základy byly pro většinu z nás nenápadně budovány, když jsme, plni iluzí, nastupovali do vlaku kapitalismu.

Tomu se opravdu říká smůla, dalo by se říci: vlézt na tom velkém seřadovacím a rozřadovacím nádraží devadesátých let do špatného vlaku. Byl tam ale zrovna v tu dobu nějaký jiný vlak, který by jel lepším směrem? A dál - byli jsme tam na tom nádraží právě my, nikdo jiný. Akorát jsme nevěděli a dodnes nechceme vědět, co je to „my“, kdo a jací jsme a co za sebou táhneme. Také by se totiž dalo méně fatalisticky říci, že za ten náš zatím příliš nepovedený kapitalismus může ten náš zatracený komunismus. Že to on nás pro nějaký lepší kapitalismus zkazil.

Zůstaneme u toho, že jsme měli sice smůlu, ale trvá na tom, že na druhé straně i štěstí. Štěstí potud, že tolik práce za nás za Čechy, Moravany, Slezany a Slováky udělali Poláci a Maďaři. A Gorbačov.

Poláci, kteří nejpозději od chvíle, kdy na papežský stolec usedl Karol Wojtyła, zoufale šturmovali nebe a riskovali doslova všechno. Maďaři, kteří zase neúnavně reformovali nereformovatelné a vyrazili pak (v létě 1989) první cihlu z berlínského zdi, když jejich ministr zahraničních věcí přestříhl dráty na hranici s Rakouskem. Za odměnu dnes ani ti ani oni nemají doma komunistické strany. My ji máme.

Gorbačov nevěděl sice, co dělá a kam to povede, ale dělal to.

No ano, „tenhle Gorbačov co ho znal celej Dlabáčov“.



*Silvestr 1989. Foto © Přemysl Hněvkovský*



---

# POSTSKRIPTUM

---

Marie Fleissigová

## Vánoce

Letošní listopadové počasí nepřipouštělo chmury a depky, které na mne jindy v tuto dobu padají. Způsobují to nejenom krátkí se dny a vlhko, chladno a vůbec nepříjemno, ale také předtucha Vánoc nebo spíše předvánoční děsy, že není uklizeno (a snad ani nebude), že nikdo nedostane ode mne dárek, protože nevím co, za co a kdy to pořídím, a hlavně jak stihnu ještě nakoupit a uvařit to, na co se celá naše rodina těší. Právě kvůli tomu neobvyklému teplu mi letos dny od Dušiček do adventu uběhly zdánlivě rychle – teprve když jsme naposledy s dcerou vyrazily do lesa a našly pár hub k večeři, najednou jsme si uvědomily, že je vlastně už první adventní neděle.

Doba nervozit se tím zkrátila. Protože však neduhy nechodí po horách, ale po lidech, ocitla jsem se pak ve stavu chřipkovitém (s prominutím, páni doktoři, vím, že to je nemoc z nachlazení) a otupěla natolik, že už mi začalo být jedno, jestli bude doma nablýskáno a co komu dám na talíř a pod stromeček. Ostatně ještě zbývá skoro celý advent...

Asi tak, ovšem z jiného důvodu, mi bylo před dvaceti lety, kdy jsme pobíhali na demonstracích a od nich zase ke zprávám, abychom věděli, jak celé to nastolování nových poměrů dopadá; o Vánocích už jsme se začínali radovat, že to dopadá právě tak, jak to dopadá, a jen trnuli s lidem Rumunska, co tam se ještě může stát. Nejvíce v paměti mi však utkvěl jeden oficiálně nesváteční den – den, kdy byl zvolen prezidentem Václav Havel; vzpomínám na nadšení v pražských ulicích a na „ples“ na Staroměstském náměstí, kde mladí, staří, děti za soumraku vířili v tanečním reji. To, aby lidé spontánně tančili radostí v ulicích, se nestává tak často, zažila jsem to jen dvakrát v životě – poprvé jako dítě po osvobození v roce 1945 a podruhé právě na konci prosince 1989. V takových chvílích člověk cítí, že není sám, že je součástí něčeho většího, lepšího nebo alespoň usilujícího o něco lepšího. Ostatně podobnou sounáležitost – i když skončila tragicky odlišně – jsme v naší zemi zažívali i v Pražském jaru 1968, což uznávají i kritici tehdejšího pokusu o socialismus s lidskou tváří. Právě tyto „hvězdné hodiny lidstva“, jak by tomu řekl Stefan Zweig, člověku poskytují na dlouhá léta naději a sílu.

Ale v malém, v intimnější rodinné pohodě, si takové oslavy svátků - státních nebo náboženských - můžeme dopřát několikrát do roka – a je škoda, že si je leckdy kazíme takovou upachtěností jako já Vánoce. Jak už jsem napsala, chtěla bych je mít jako v dětství: velký stromeček (přírodní, žádná umělina), plný ozdob a svíček (raději pravých, ale to už jsem vzdala pro pyrotechnické sklony svých vnuků), prskavky, čokoládové figurky, hodně dárků, sváteční stůl s parádním servisem a naše rodinné sváteční menu: kromě rybí polévky a bramborového salátu se smaženým kaprem

(a řízký pro ty, co se bojí kostí) ještě černou omáčku se zajícem, králíkem nebo jazyčky a k tomu houskové knedlíky; právě tento chod se u nás nejvíce vyžaduje a také ten mi dává co zabrat. Míváme ještě štrúdl, ale na ten už ani těm největším jedlíkům zpravidla nezbyvá místo v žaludku zrovna tak jako na cukroví. Nevím, jak to tehdy moje maminka všechno zvládala, já obvykle mám pocit, že už nikdy to nemohu stihnout, že snad Vánoce ani mít nebudeme, že všechno je nanic a zpravidla mezi třetí a čtvrtou hodinou odpolední propadám v kuchyni hysterii. Dlouho jsem si s tím nevěděla rady, zkoušela jsem proto různé postupy prací – napéct, uklidit, navařit - nebo uklidit, napéct, navařit - či (zoufalý postup) napřed napéct, navařit a uklidit (mladá a pošetilá jsem v poledne na Štědrý den klepala koberce). Vždycky to dopadlo stejně - tři nebo čtyři hodiny odpoledne - a hysterický záchvat. Teď už vím, že je to *ta krize*, zhluboka se nadechnu a někdy se dokonce sama sobě v slzách zasměju. Ostatně už jsou všichni moji milovaní velcí a můžou pomoci (co jim vlastně zbývá). Jen pořád nevím, jak to tehdy moje maminka stíhala (ale vím, že se často na Boží hod rozstonala).

Přítom na uklizeném bytě ani na hojnosti pokrmů vlastně ani nezáleží. Jedny z Vánoc jsem prožívala v ubohém bytečku 1+0 v žižkovském činžáku, kde domovníkova vysloužilá šlapka se synovcem, zlodějem. Polehávala jsem tehdy v posteli s miminkem, které jsem si právě přinesla z porodnice, muž byl u rodičů, kteří bydleli přes chodbu v příbytku ještě o něco chudobnějším, co a jak jsem jedla, to už dávno nevím, jen vím, že jsem byla navýsost šťastná.

Jako oslavu života, který se právě zrodil, i tak můžeme chápat obsah vánočních svátků. Ten, který kdysi přišel na svět v Betlémské jeskyni, jak se traduje, neoplýval pozemskými statky ani po nich nebažil, možná byl léčitel, možná spasitel, možná NGOista, možná pacifista, možná buřič, politický vězeň. Jeho narození se oslavuje i po dvou tisíciletích. Kteroupak naši dnešní celebrity si asi budou další generace pamatovat třeba jen za dvě desetiletí?

A kdopak si po letech vzpomene, zda se vám, milé dámy, podařilo připálit kapra a jak jste měli naklizeno?

Přeju vám všem hezké a klidné svátky a v novém roce jen to dobré – a třeba také, abyste někdy měli důvod radostí tančit v ulicích.



VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.  
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO: 00216208.

Evidováno pod registračním číslem Ministerstva kultury ČR

MK ČR E 15 377

Náklad 400 kusů

Šéfredaktorka: Mgr. Marie Fleissigová

Tel.: 267 102 105, fax: 267 102 552, e-mail: [vnr@lf3.cuni.cz](mailto:vnr@lf3.cuni.cz)

Grafická úprava a tisk

**TIGIS**, spol. s r. o.

Příspěvky dodávejte pouze v elektronické podobě e-mailem na adresu  
šéfredaktorky jako připojený soubor (ve formátu MSOFFICE-doc, xls).

Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083